9(47.925)
9-19

ที่ระลึก
๒๔๘๑

ธนบัตร
ที่ระลึกในการ
ที่ระลึก ปี ๔

2188-42

9(47.925)
9-19

ԽՐԱԽՃԱՆ

Պատմութեան

ՀԱՅՈՑ

Յորմէ սկսեալ ի Հայր Մեսրոպէ վար-
դապետէ Հաւանչեանց, և տալա-
գիտեալ ի Վենետիկ։

2047

Վերատին տպագրեցեալ՝ ի սէրս Մարդասի-
րաց Ճեմարանին, Ընդեամբ և
ծախիւք նորին։

ի Հայկազեան Տպարանի Տպուն
Եփրեմայ ամենայն Հայոց։
Կաթուղիկոսի։

Ի ԿԱԼԿԱՅԹԱ

1824

Stabilimento Tipografico Armeno

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ
1461-2009

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Տայել ինձ է փոքրիկ և բոլորշի՝ համառօտութիւն պատմութ. յորում ամփոփուի առաջի աչաց ընկալողի այն ամ՝ որ յընդարձակ գրուածս Հայաստեայց կայ. և զոր մինանգամ տկարանայ մտայ դժուարաւ ըմբռնել յերկար համառօտութեան ինչ, ի համառօտութենէ դիւրաւ գանձէ՝ ի ըշխուման ինչ յիշողութ. Նկար աշխարհագրական փոքրիկ ինձ է. և սակայն զդերս աշխարհի ըստ գաւառաց գաւառաց յանդիման կայուցանէ հանդերձ չափովք. ումէն հանգոյն և համառօտութի պատմութ թէպէտև փոքր ինձ երեւի, սակայն առաջի ընկարէ զմեծամեծ գործս՝ որք գործեցան ընդ դարս դարս ըստ չափու ժամանակաց. որով և նպաստ ընծայի ընթերցողին՝ սակաւս վերծանել և յոլովս տեսանել։

Ումէն երկու պատշաճ վարկաբեթս երկար առանդելոյ ըստ պատմութի Հայոց՝ ի վեց գիրս յերիս հատորս (տպագրեալ յամի 1784. ռմլդ) համառօտել զնոյն աստանօր. եդեալ առաջի կարճ՝ ի կարճոյ զանց՝ որք անյին ընդ Հայս՝ ի ժամանակս էշխանաց և թագաւորացն մերոց, ըստ կարեալ ի Հայկայ, և ես և ի ժամանակս կաթուղիկոսաց, սկսեալ ի գրիգորէ լուսաւորչէ մինչև ցայժմ։

Այսմ համառօտ պատմագրութ անուն եդաք ԽՐԱԽՃԱՆ՝ ոչ ըստ նիւթոյն, այլ ըստ տեսակին և ըստ վախճանին. զի ըստ նիւթոյն ծայրէ՝ ի ծայր զողբալիս գոչեցանելով՝ յաւէտ պարտ էր մեզ ողբերգարան կոչել՝ քան խրախճանս անուանել։ Իսկ ըստ տեսակին՝ քանզի Հանգոյն սեղանոյ զանազան պտղոյ՝ պատմութ ամփոփի և կազմ պատրաստի.

յարմար երևի խրախճանական անուն առնուլ։

Ըստ և ըստ վախճանին, զի վախճան ևնպատակ ոչ միայն զերեալսն իմացուցանել, այլև առիթ մատակարարել խօսելոյ զպիտանիս փոխանակ բամբասելոյ բանից՝ ի բազմութենէ եբբ՝ ի խրախճանի։

եւ քանզի բազումք յազգի մերում ոչ՝ ի գրոց ածելով ըզ-
լեզու հայոց՝ տաճկականաւ վարին, արժան դատեցաք
զայս համառօտութեամբ լեզու եւս առանձինն
հատուց. թերեւս տալին միտք անկցի ի սիրտ հոգւոյ՝ ըզ-
հայկականէն եւս քուռն հարկանել ի յուսումն. Քայց
ձանձր, զի տաճկականն եւ հայկականն ոչ միապէս ընթա-
նան աստ, այլ ինքնիք իւրեք այլայլմամբ. վն զի տաճկականն
ոչ է թարգմանութեան հայկականին, այլ առանձին յատուկ
յօրինեաւ, ոչ կարգք զմիմեանց հանգամանս առաւել
եւս արտայայտեն։

Ցայսմ համառօտութեանս դնեմք և զամս աշխարհի և զայլ
թուականս ըստ իւրաքանչիւր կարգի։ Եւ քանզի ամք
աշխարհի ըստ հաշուի եօթանասնից առաւելու քան ըզ-
հաշիւ եբրայականին, որով վարին ժամանակագիրք, զե-
կոտին եւս դնեմք ի միասին. նախ զեբրայականն, և ապա
առ նովաւ զեօթանասնիցն մինչև ի քս. անտի և անդր
դնեմք զթուականն քսի յամ տեառն 552. և ապա ըզ-
հայոցն եւս ընդ նմա։

Ընձանաչեմք և ի սկզբնաւորութենէ իւրաքանչիւր գլխոյ
զտեղիս ազատագրուեցն. իբր զի ուր գնի ա. ճ. կամ թ. 8.
ընձ- ասվիմբ գուցանի՝ թէ որ ինչ ազատի յայնմ տեղւոջ ի
համառօտութենէ անդր, զտանի այն Ձոխ առանդեալ յընդ-
արձակ ազատումնն. ուր հայկական գիրն գուցանէ ըզ-
քանի լինել գրոցն. իսկ թուականքն զգլուխանոցին. զուր-
օրինակ յատաջին գիրս ի վերնոյդ գլուխն. կամ յերկ-
րորդ գիրս յուրեքրորդ գլուխն, ընձ։

Ըս դիւրաւ գտանելոյ զժամանակ և զկարգ իշխանաւո-
րեւտոյ մերոց եւս և զկաթուղիկոսաց՝ առաջի առնեմք զա-
ռաջին ամ Տրդատայ մեծի, որ ի սկզբնաւորութենէ տոմիս
ասի և անդր

ակաանիմք ՝ ու ծայրէ՝ եթէ տպատուական ինչ է ու եթէ հա-
զարատէս , եթէ նախատար ու եթէ այլոգ իշխէն , եթէ
այլոյ աթոռոյ կաթուղիկոս , ու եթէ պատրիարգ ոք ։
Այս համատօտ պատմագրութիւն մեր ըստ եօթանց դար-
ուց յեօթն մասունս բաժանէ ։ Առաջինն՝ իշխանութիւն
Հայկազանց ։ յորում տէրէին սերեալքն ՝ ի Հայկայ ։
ոմանք էրն նահապետ , և ոմանք էրն թագաւոր ։ Երկ-
րորդն՝ իշխանութիւն կուսակալացն՝ որք ՝ ի բառնէլ Հայկա-
զանց իշխանութիւն , և յանկանիլ Հայոց ընդ իշխանութիւն
մակեդոնացւոց և սելեւկեանցն՝ գային յաշխարհս մեր ՝ ի
կողմանէ Նոցա , և տէրէին ՝ ի վր ազգին ։ Երրորդն՝ իշ-
խանութիւն արշակունեաց , յորում արշակունիք թագաւո-
րեալ իշխէին Հայոց ։ Չորրորդն՝ իշխանութիւն մարզպա-
նաց ։ որք ՝ ի պակասիլ արշակունեան տէրութենէ գային
յայլոց ազգաց , և իշխանութեամբ տէրէին ՝ ի վր Հայոց ։
Հինգերորդն՝ իշխանութիւն բագրատունեաց ։ յորում բագ-
րատունիք թագաւորէին ՝ ի Հայս ։ Վեցերորդն՝ իշխանու-
թիւն ռուբինեանց ։ յորում՝ ի չեղէ ռուբէնն տէրէին իշխանիք
և թագաւորք ՝ ի վերայ Հայոց ՝ ի կիլիկիա գամ առեալն
1374 ։ Եօթներորդն՝ դար անիշխանութիւն ։ յորում իս-
պառ բարձաւ իշխանութիւն Հայոց ։ և անկան Հայք ընդ
իշխանութիւն այլոց յայլևայլ տեղիս ։ զորոց ունիմք խօ-
սել ըստ կարգի ։

ՄԱՍՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ՝
ԻՀԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԶԱՆՑ՝

տուաջ պահէայ ամս 1779։

Գ. 2։

ԵՏ ԶՐՀԵՂԵԼՒ ՈՐԴԻՔ

Յոյժ յաբեթ, սիմ և քամ՝ բնակեալք յինն ա-
րարատայ. սերեցան ոտիւոյ յոլովիս. և բազմա-
ցան անդ յոյժ։ Ապա առեալ սեմայ զոլովիս իւր՝ էառնէր
ընդ աբևմուտս հիւսիսոյ՝ գտանել իւր բնակութիւն. և
հասեալ առ երկայնանիստ լերամբ՝ ի դաշտ մի՝ ընդ որ
գետանդակը, գաղարեալ առ գետովն ամիս երկու-
և զլեառն՝ առ որով նստաւ, կոչեաց յանուն իւր սիմ։
Զայն երկիր տուեալ ունէր ի կրտսերագոյն որդւոյ իւ-
րոյ, որում անուն էր տարբան, գարձաւ անդրէն յոլով-
եալ հարաւոյ՝ ուստի եկեալն էր, գտանէ զայլ և պատ-
շաճաւոր տեղի այլոյ որդւոյ իւրոյ։ Իսկ տարբան մնայեալ
անդ հանդերձ ուսոտերօք և գաստերօք և արամբք նոյնի,
կոչեաց զգաւառն զայն յանուն իւր տարբն. և աշխարհն
կոչեցաւ տարբոսբերդան։ Բաժանեալ ապա զոլո-
գիս իւր յայլևայլ տեղիս այնը գաւառս։ Յորմէ և տեղին
այն կոչեցաւ կրօն, այսինքն կրտսերութիւն կամ բաժանումն։
Յոյնպէս և որդիք քամայ և յաբեթի բազմացեալ
յոլովեան՝ սիմեցւոյն յերկուս այնը աշխարհն յայլևայլ
գաւառս ի մեծն Հայաստան. որդիքն քամայ զսահմա-
նօք արևմտից. և որդիքն յաբեթի զսահմանօք լե-
ռինն մասեաց. և ամէն նոյա էր ի լեզու և ի բարբառ
և որպէս հաշանակեան թուի՝ այն էր լեզու Հայոց։
Եւ ձնաւ յաբեթ զգաւառ. և գաւառն ձնաւ զԹորգամ։
Եւ

Ես Տէր Յովհաննէս Վարդապետ Ամատունի գրեցի զսուրբ Աւետարանս ի Հայաստան աշխարհի, ի գաւառն Տարօնոյ, ի գեղջն Խոլթ, ի վանսն Սուրբ Նշանակին, ի ձեռն տէր Յովհաննու Վարդապետի Ամատունւոյ, ի թուին Հայոց ՌՃԽԲ. ամին, ի ժամանակս Տէր Յովհաննու Կաթողիկոսի Ամատունւոյ, ի թագաւորութեան Տէր Աշոտոյ Ամատունւոյ, ի Տարօն աշխարհի, ի գեղջն Խոլթ, ի վանսն Սուրբ Նշանակին, ի ձեռն տէր Յովհաննու Վարդապետի Ամատունւոյ։

Ես Տէր Յովհաննէս Վարդապետ Ամատունի գրեցի զսուրբ Աւետարանս ի Հայաստան աշխարհի, ի գաւառն Տարօնոյ, ի գեղջն Խոլթ, ի վանսն Սուրբ Նշանակին, ի ձեռն տէր Յովհաննու Վարդապետի Ամատունւոյ։

Գրչութիւն Տէր Յովհաննէս Վարդապետ Ամատունի

ամուսնալ զաղափարն յայն տեղիս, և խօսէին ի լեզուն նոցայ հնագանդեցոյց զնոսա ընդ իւրև. և զի իւրն նախնի լեզու երկնցայն՝ ի լեզուսնոցա մխայարեցաւ: Եւ հինեալ անգէն զդաստակերտաս՝ եառ ի ժառանգուէ

Թոռին իւրում՝ կադմեայ որդւոյ արմենակայ:

Եւ ինքն այլով աղխին խաղայ յարևմուտս հիւսիսոյ. և եկեալ բնակեցաւ ի քարձրաւանդակ դաշտի միւռմ. և անուանեայ զանուն տեղւոյն հարք, աւանդելկամա- լով յետոնոց իւրոց յիշել թէ անդ զառաջինն բնակե- ցան հարք այնր ազգի՝ սերեալք ի տանէ թորգոմայ: Ապա կադմոս անդ յիւր անուն աւան, և կոչեայ հայկա- շէն. և որք միանգամ բնակեալ էին ի հարսնակոլմն այնր դաշտի, և լսեա նախապրեալոյդ իւօսէին ի նոյեան լեզու, նոքա եւս ինքնակամ հնագանդեցան նմա:

Իսկ բէլ առեալ զլուր վտարանջելոյն հայկայ, առաքեայ 1896 առնա զմի ոմն յորդւոց իւրոց հաւատարիմ արամբք գալ 2856 ի հնագանդութիւն, Այլ հայկ խաստութեբ պատասխանեալ զարձոյց ի՛ւսս զպատգամաւորսն:

Բարկացաւ ընդ այս բէլ. և զօրաժողով լեալ եկն յերկիրն հայկայ մօտ ի սահմանս կադմեայ թոռին նորա: Եւ կադմոս զահի հարեալ յերեսաց նորա՝ առաքեայ սպա վտանակն առ հայկ, և ձանոյց նմա զ յարձակիլն բէլայ. յայտ լեալ առեն ժեծիդ դիւցազանց, զի պէտ- ևալ գայ ի վերայ քո բէլ բազմութեամբ քաջայ և հսկայից. և ես իբրև պիտայի՝ թէ մերձեայ ի սահմանս իմ, առաքեցի ձանուցանել քեզ զգալուստ նորա. և արդ վտանաջին խոհել՝ թէ զինչ առնիցես առնել: Եւ նմա եկն առ հայկ առաքեալ:

Իսկ բէլ վատահայեալ ի բազմութիւն արանցն՝ որք ընդ նմա, և ի զօրութիւն իւր. իբրև զ յորձանս առատիկ հեղեալ՝ վտանայր հատանել հեռաւորաց ի սահմանս բնակութեանց:

քանակութեանն Հայկայ։ Այլ արիւն Հայկ աճապարեալ հաշաքեաց զոտիկս և զթուտունս իւր արս քաջս և հզօրս, հատուածապուկս և կորովիս, և զայլս առ՝ որք էին ընդ ձեռամբ իւրով՝ ամենեքին աղեղնաւորք թափս և թափուլ սակաւք. և եհաս յեզր ծովակի միոյ, որոյ ջուրքն էին աղի և ձկունք մանր, այն է վանայ ծով։

Անդ սակաւ մի զտեղի առեալ՝ քաջալերեաց զորս ընդ իւր էին, և ասէ. Ի հանդիպիլ մեր գնդին քեմայ դիմեսցուք յայն կողմն Հայկայ։ Եւ պայքարութիւն մատանցէ մերոյ ցուցեալ Հարցուք զնա, և ցրուեսցուք զթիկնապահս նորա. և մեր եղիցի յաղթութիւն. ապա թէ ոչ յաջողեսցի մեզ՝ մերոյ ցուքք քաջութեամբ, և ամենայն ինչ մեր՝ ի ծառայութիւն քեմայ ելցէ։

Եւ ասացեալ յառաջ՝ ի միասին՝ եկին՝ ի միջոյս դաշտի տայ և լերանց. և հանդարտեցին անդ՝ ի բալիւրատան՝ պահակի միոմ՝ որոյ՝ ի յաջմէ հոսէին ջուրք։ Անտի հայեցեալ տեսին՝ ի հեռուստ՝ զի բազմութիւնք զօրացն քեմայ էին զմրկայոյզ ամպոյ թխպափին դիմեալ գային յանդուգն յարձակմամբ։

Եւ ինքն էր յամբոխէ անտի իւրմէ զառաջեալ ընտիր արամբք՝ հասանէր՝ ի բլուրն, որ կայր՝ ի հանդիպոյ՝ ի ձախմէ ջուրց. և անտի էջեալ խաղայր՝ ի վերն Հայկայ։ Եւ երբ նա ազդեալ՝ ի գլուխ իւր տաղտուկ եղկաթի՝ զարդս ունելով՝ ի գագաթան. և տախտակ պղնձի՝ ի վերայ լանջից և թիկանց. և պահպանակ զրահիւ՝ ի բազուկս և՝ ի բարձս ոտից. գօտի ընդ մէջ, և սուր երկայնի յազդեր իւրում. նիզակ մեծ յաջ ձեռն, և վահան՝ ի ձախոյ. յերկուց կողմանց նորա

և ոչ վաղակաւորք և նիզակաւորք էին։

Զայն տեսեալ Հայկայ՝ փութայաւ և կայծակնոյ յաջմէ իւրմէ զարմեանակ երկու եղբարբք, և՝ ի ձախմէ իւրմէ զկատմոս՝ և զայլ երկու որդիս իւր ընդ նմա. զի էին

որդիս

հոգիս արք Հզօրք, եւ ինքն առաջի, եւ զայլս զկին եւ առանձինս իբրեւ ինձ ձեւով։ Եւ եղիւ իբրեւ պատահեցան մինմանց կողմանքն երկոքին, զղջութիւն ինձ ահագին լինէր անդ. եւ՝ ի հարկանել զինեաւրս առաւիկ՝ բազումք անդէն տապալ յերկիր կոծանէին եւ մեռանէին. եւ մարտն միայն անպատմելի։

Զայսպիսի անակնոսելի եւ տեսեալ բեկլայ զբն Հուբեցւոյ յան.ձնիւր. եւ նահանջեալ յետս՝ խորհէր եւ փոքայր եւանել՝ ի քլուբն յայն՝ ուստի իջեալն էր. որպէս զի անդ իբր յաւպահովի ամրոցեալ՝ ապաստանեայ գայրտեան բանդակ զօրուն՝ յորմէ անջատեալն էր. եւ նոքա միւսանգամ հասին ի վերայ նորա։

Հայց քաջին Հայկայ իմացեալ զայս՝ յառաւ ջիարեդ զանձն, եւ ընթացաւ՝ ի վերայ նորա. եւ քարշեալ զաղեղն ամենուր՝ ձգեաց եւ թռոյց զնետն երեքթեւեան՝ ի նա ուժգնակի. եւ նետն անցեալ ընդ պղնձի տախտակ կրծդոյն՝ եւ ընդ մէջ թիկանցն եւ անկաւ յերկիր. եւ բեկանէին կոծեալ նեալ եւ թաւալեալ մեռաւ՝ ի տապակի երեքհարիւր ամայ. եւ ամբոխն՝ որ ընդ նմա տեսեալ զայսպիսի ահագին գործ քաջութեն Հայկայ, յրուեցան անտի. եւ փախեան։

Իսկ Հայկ առեալ զաւար անկելոցն, եւ կանգնեալ անդէն զդաստակերտ՝ կոչեց զտեղի պատերազմին Հայք. զի անդ յուսկն Հայք զքաջութիւն իւրեանց. եւ զտեղին ուր անկաւ բեկ՝ անուանեաց գերեզմանք։ Հրամայեաց տալ՝ պատել դեղովք զդին բեկլայ եւ տանել՝ ի Տարբ եւ թաղել՝ ի բարձրաւանդակ տեղւոջ՝ ինչպէս իւրոյ քաջութեան։ Եւ տալ տանել կադմեայ բազում ինչ յաւարէ անտի եւ ս ինքն դարձ արարեալ՝ ի Տարբ գաւառ՝ Հաստեցաւ յաշխարհն անդ միապետական իշխանութիւն իւրումն տալիս Վ տան յոր գործոյ զոր գործեաց Հայկ, կոչէ զնա վարդան՝ ի Հնախօսութէ մեհեանագրացն ※ ազգային վասուայ նա-

տատա

սատակեայց զնա իբր զառաջնոյդ կռապաշտս։

Ըստ մարդասէր գրելոյն մովսէս խորենացին կոչէ զՀայկ՝ դիւցազն, զեղապատշաճ, քաջապանգուր, խայտակն անձնեայ, հատաթաբազուկ, հաստատղեղն, կորովաձիգ, ուշիղ, խոհեմ և քաջ։ Եւ կարի յիրաւունս, զի ըստ այսոյիկ հանդամանաց անձին յաւմէ քաջութիւնս ցուցեալ երևէր արիս այս Հայկ։ մանաւանդ՝ ի յաղթանակել նորա

մեծին այն բէլայ, և՝ ի նուճաձել ըմբռնի զայլսս։

1973։ Սոյն սայեաց բազում արուեստից գործոց և քաղաքական
2933։ կարգաց և աշխարհի շինութեանց և հիացուցիչ հանդիպեալ՝ արպէս գրի գրիգոր մագիստրոս, և յոլհան կաթուղիկոս կեցեալ ամս ոչ սակաւ՝ մեռաւ հանգստեամբ յիւրում աշխարհի; յանձն առնելով արժանակայ որդւոյ իւրում զազգ իւր բովանդակ։

Եթէ յորմէ հասակի մեռեալ էցէ՝ չունիմք ի պատմութեանդ. բայց յաճախումն գրոյ պիտեմք ասուցիւ զի հասեալ կեանք մարդկան՝ ըստ իւրեանց մահուամբ մեռանէին. և քանզի ժամանակակից էր նոցա Հայկ՝ Հայկ է առեալ թէ կեանք նորա ձգեցաւ յչորեք հարիւր ամ։ Եւ յետ մեռանելոյ՝ ի բէլայ և յետ ազգին իւրոյ ամս 80։ տեաւ ի պատմ։ ես. 3։ և ՝ի ժանօթ։ ես։ (5)։ Եւ պատուէր զՀայկայ ասացեալ՝ նոյնպէս վիճակը ինչ նուճազութեամբ պատահեաց և ըմբռնեալ ի յաղթանակել նորա։

Ըստ՝ ի Հայկայ և յետ մեռանելոյ նորա սերեալ ազգք անուանեցան Հայք։ ըստ կոչեցան և Թորգոմեանք կամ տուն Թորգոմայ յանուն Թորգոմայ Հօրն Հայկայ։ և և ապքանաձեանք յանուն ապքանազայ եղբօր Թորգոմայ։ Եբեանն և յանուն եթեանք յանուն նախահաւտան Թորգոմայ։ Սոյնպէս և աշխատն՝ ուր սփռեցան և բազմացան նոքա, յանուն Հայկայ Հայք, կամ Հայաստան ասացաւ։

Ընդ

Ընդեր հայկ և զեօթն եղբարս, ի են քարթլոս, բազդամոլ-
կան, լեկաց հերարց կովկաս և եգրէս, գնայեալ քարթ-
լոսի ՚ի լեառն՝ որ կոչի արմազ, շինեալ անդ զամրոց՝
զոր կոչեալ որբէթ յանուն կրտսեր որդւոյ իւրոյ. այս
ամրոյ շամշողդ և ս կոչեցաւ։ Ընդ եկեալ բնակել
ազգ Հնոց, և յանուն առեղւոյն կոչեցան որբեթեանք,
ունք նաև ուռպելեանք ասացան։ Ոմանք և երէց ա-
ն քարթլոսի շինեալ զքաղաքն մ ձխիթա յանուն իւր։ Եւ
ահա ՚ի ասացանէ ուրեմն ազգ վրաց։ Իսկ լեկա կամ լեկ
կամ ղեկ միջին եղբայր հայկայ չուեալ եւ արեալ հիւսիսոյ
ւազմացաւ անդ. և ազգ նորա կոչեցաւ լեկք։ Ոմանք ա
ալ եղբարք նորա ասիոյ և բազմացան յայլ տեղիս.

տես ՚ի պատառ. ա. 3. ՚ի վերջն։

2. Ժամանակ ազգին Հայկայ ՚ի հարս ։

ա. ամանակ որդի Հայկայ յետ մեռանելոյ հօր իւրոյ 1974։
Արապատեալ զհայկազնեայս, և թողեալ ՚ի հարք 2934։
զերկուս եղբարց իւրոց զմանաւազ և զկտուր հանդերձ
աղխէ իւրեանց՝ էառ զբազմութիւն անընդոյ իւրոյ և
ընդոծնայն, և գնաց յարևելս հիւսիսոյ. և ՚ի դաշտ
մի պատափակեալ բարձրազագաթ լերամբք. ուր ընդ մէջ
դաշտին անցանէր ընդ երկայնութիւն նորա կարկաջահոս
գետ յարևմտից կուսէ. և առ լերամբք բղխէին ակա-
նակիտ աղբերք, Անդ ՚ի հիւսիսոյ կողմանէ առ ստորո-
տով լերին միոյ բարձու և մեծի շինեալ արձանակ առեղի
բնակութեան. և անկեալ անառատ մեծ՝ ասեալ, և ըզ-
լեառն զոյն կոչեալ յիւր անուն արտաքոյ, այսինքն ար-
մենազան, իբր թե արմենակայ առեղի. և զկուրծանածան
անուանեալ ոտն արտաքոյ ։ Ընդ կեցեալ արմենակայ
ամս քառասուն՝ յանձն արար որդւոյ իւրում արամայիսայ
զ ՚ի վերս

զվեցերակայուԹիւն ազգին, և մեռաւ • պայծառաւեալ
ամս էր 46. կամ ըստ եօԹանասնից 96։
1990։ Իսկ մանուազ եղբայր արմենակայ՝ ժառանգեաց զտեղին
2950։ Հարք՝ քնակեցաւ և բազմացաւ անդ • և շինեաց քաղաք
որ կոչի մանուազկերտ • և՝ ի սմանէ սերեցան մանուազեանք։
Եւ արդի նորա քաղ ժառանգքեայ զշաւասուն յեզը աղթա-
մաը ծովեան յոլով և մահիկ հիւսիսոյ • և՝ ի սմանէ սերեցան
բդեշխունք։ Այնպէս և նոքա՝ ի կոզմանս յայնոսիկ բազմա-
յեալ կարգեցաւ զշէնս • և՝ ի սմանէ սերեցան խորխոռունիք։
Ընդդէմ՝ ի հնախոստութիւն հոյոյ՝ Թէ կային արմենակայ
և այլ երկոտասան եղբարք, յորոց եղան անուանք երկո-
տասան ամուց։ Էին սակ և քսան և հարս քոյր՝ յորոց ե-
ղեան անուանք քսան և հարց ժամուց • սակ՝ ի բառարանն
մնայորդաց՝ ի քառն ժամ։
2020 Ապա յայնմ արմենակայ յետ մահու հօր իւրոյ պահե-
3030։ ցաւեալ զազգն՝ շինեաց իւր քաղաք կոչեցեալ Հայկա-
շէն ի գաշտի անդ ալեզգածոյ յաղթարտասեան աշխարհն հի առ ե-
զերբ պետին գեհմլնայ՝ ի վերայ բլրոյ մի • ա անու-
նեաւ զքաղաքն գայն յիւր անուն ալմաւէր. և զդեհան
յանուն Թոռին իւրոյ երասխայ՝ երասխ. և յայնմ հետէ
այն քաղաք եղև առաջին, և գլխաւոր յաշխարհին հոյոց
և յետոյ Թագաւորանիստ
Եղեն արամայիսայ որդիք բազում՝ յորոց մին շատոյ ան-
ուն՝ այր շատակեր՝ եղև բազմածին յոյժ • որոյ վասն որո-
շեալ զնա արամայիս յայլոց որդւոց իւրոց՝ առաքեաց Հան-
դերձ աղխիճն՝ ի գաշտ մի մօտաւոր արգաւանդ • և բերրի •
ընդ որ անցանէ ախուրեան գետ։
Ապա բնակեաւ շատոյն բազմացաւ • և գաւառն այն կոչե-
ցաւ յանուն նորա շիրակ • և ասի՝ ի շատակերտութենէ նորա,
և յարդաւանդահոդ լինելոյ գաւառին և՝ ի մէջ ռամկաց
բանն այն՝ որ ասէր առ շատակերա • ※ եթէ գո՛ շատոյն
որկորն է, մեր՝ շիրակս ամբարքն չեն։ ‖ Իսկ արամայ
կեցեալ՝ ի նահապետութեան ամս էրն 40, կամ 50 • մեռաւ։
Ամասիա

Ամասիա ոտքն արամայիսայ յետ մահու հօր իւրոյ ննջ. 2060։
առաւ ՚ի տեղի նորա յաթմանեսիս. և եղեն նորա օրդիք պե- 3120։
ղամ, փառուխ և յոլակ։ Չառաւ առեալընդ իւր ամա-
ւեայ՝ խուռլայ մօտ ՚ի լեառն արարատայ. և անդ առ ո-
ստամբ լերին ՚ի վայելուչ տեղիս մերձ յակոնս աղբերայ
չինեալ քաղաք ծախիւք զերկուս աւանս հեռի ՚ի մի-
մեանց յամի քառասներորդի ՚ի մահուանէ հօրն իւրոյ
զինեան յաթմանեայս. և ետ զնոսա երկուց որդւոց իւրոյ
փառուխայ և յոլակայ. յորոց այն առեալ զաւանն ընակա-
լան, անդ փառախտան, և մինն յոլակերտ։ Իսկ ըզ-
լեառն արարատայ յիւր անուն անուանեալ մատոյց, և ըզ-
գաւառն՝ մանեայ ոստն։ Եւ ինքն Տանդերձ գեղամաւ
գաղձ արարեալ յարմատէ՝ եկայ զժամանակ ինչ և մե-
ռաւ՝ պայազատեալ ամս երկու 32, կամ 82։

Գեղամ ոտքն ամասեայ յետ մահու հօր իւրոյ յաջորդել 2092։
՚ի տեղի եղբայր յարմատէ, զինի քան մի ամայ եթող անդ 3202։
գաղձի իւր զՏարմա Տանդերձ որդւոյ նորին. և յանձն
արարեալնմա զպայազատութիւն ազգին՝ եաթ ՚ի մեռ-
ցելոյն հօրէ՝ և խուռլայ ՚ի Տիւտիսակաղին արև-
ելից. և Տատեալ յերգը ուռան ծովու՝ շինեալ անդ իւր
շէնս և ուռուս և քնակարանս, զորս և հոչեց գեղաքա-
նիս, և զլեառն որ անդ կայ՝ անուանեալ գեղամայ
յորմէ և ծուխն այն հոչեցեալ ծուխ գեղամայ։

Ապա կայեալ գեղամայ զժամանակ ինչ՝ յանձնարար զաւա-
զին զայն մեռելոյ որդւոյ իւրում՝ որ հոչեր սիսակ, այլ
անձնեայ և գեղեցիկ, վայելչահասակ և քաջազեղն հոգե-
վառեան և քաղցրաբարոյ. ոյսիկ և հոչեցեալ աղուս, երբ
Թէ ապիր Տամեմեալ, այն է անոյշ։ Զորմէ և եաց սմա
գեղամ և զՄեծ մասն լընչից իւրոց, և ետ ՚ի ժառանգ-
Հռաքիւն զերկրում՝ ուրեք Տարուսային հոլման այնը ծո-
վակի յարեւելս կոյս։ Ուր քնակեալ սիսակ՝ եղեալ շի-
նեալ քաղաքաւ զառաջինն հոչեցեալ յիւր
անուն սիսական, որ հոչի և ոս սիւնիք, յորմէ սերեալ

Նախա

Ներկարարութիւն սիտակեանց և սիւնեաց •

Այս առաւել ևս ընդարձակեալ գործութիւն իւր ընդ
արևելս միջոց է՝ ի գետէն կուր՝ նուաճեալ ընդ իւրև զբնա-
կեալն յայնմիկ կողմանս, ևս և զինակից յայնկոյս գե-
տոյն կուրայ միջոց է՝ ի սահմանս կասպից ծովուն • որոյ
և աշխարհն այն անուանեալս աղուանք յերկրորդ ան-
ուանէ նորա • որ և կոչեցաւ հինումն •

Իակ գեղամ յետս դարձեալ, և եկեալ՝ ի գաշտ մի՝ որ ըն
մէջ գետոյն երասխայ և ձորակին անառնոյ՝ հինեալ քա-
ղաք՝ ի վերայ հեղեղատի առ ոտամբ լերինն • ազգն քա-
ղաք կոչեալ գեղամի կամ գեղամէ, որ յետոյ նորոգեալ
՝ի մէջ ՝ի թուականի նորա՝ որում անուն էր գառնիկ՝ կո-
չեցաւ գառնի • Ձեռս այսր ամի կէցեալ գեղամայ ժամա-
նակս քսակումն՝ մեռաւ անդ՝ ի գեղամէ • պայազատեալ
ընդ ամ՝ ամն իբր 50 • կամ 100 •

2142. Հարմա որդի գեղամայ՝ որ պայազատէր զաղգն յարմա-
3302. ւոյ, հինեալ պարիսպ քաղաքին վիմակոփ • և կանգնեալ՝ ի
քաղաքի անդ և արտաքոյ հոյակապ տաճարանս • և տի-
ցեալ յետս հօր իւրոյ ամն իբր 31 • կամ 70 մեռաւ • Ո-
ղեալ զվիմակոփատուն ազգին որդւոյ իւրում արումայ •

3 • Ժամանակ արտոյ հինչ կանաշատան •

ա • 5 = 6 •

2173.
3372. Ցամարդի հարմայ յաջորդեալ՝ ի տեղի հօր իւ-
րոյ եղև անուանի յոյժ յաշխարհս ամ: վասն զի
խոհական և արիական գործոյ զինեա լեալ՝ արար բա-
զում քաջութիւնս. և՝ ի վերոյ հայրենեաց իւրոյ կռուեալ
ընդ արձակեաւոյ զնոյն՝ ի լերանցն կովկասու մինչև՝ ի լե-
ռնս աղուանից՝ վանեալ զնա՝ ի ներքոյ ձեռամբ քաջութեան
իւրոյ հնարեալ զնոյն •

Ա ին՝ ի տասանե ից ներքոյ ի շխանն վրաց այսինքն
վանդայ

մարտից՝ այլ հպարտաւ ոը՝ ի յեւթին ժամանակս հարմեայ հա-
սեալ զօրօք՝ ի սահմանս ուրեք հայոց՝ ի հարկի կայսե-
ցեալքը գնասանն երկուս, և հանդերձեալ էր յարձա-
կել ՚ի նեերքս՝ իսկ արամայ ժողովէր՝ ի հայոց աշա-քաջս
և առաջի, զաղեղնաւորս և զվահակաւորս իբր չիսուն
հազարս՝ և զհեծեալ հայն կուշին իւրոյ աշխարհին՝ ուր սո-
ցեալքը նիւթալոյ յաւուր միում յանկարծակի յառաջքան
զձգալ արեւու եհաս և անկաւ՝ ի վերայ նորա. և ՚ի
ոչինչ հարեալ առաւակեայ զբազմութիւն ամբոխին նորա. և
կալեալ գնա ինքն զինուքաւ եաձ յարմատոյ. և հրամայե-
ցաւ սկսել ՚ի ներքս՝ ի վարելն ՚ի ձակատնորա, և վարսել ՚ի
ձայր աշտարակի պարսպին ՚ի տեսիլ անցաւորաց. և զշեն
քաղաքն պղնձայ յաշխատն իւր ՚ի հայս. եառնէ և ետ կրկին
ետագրեալ

և կալեալ զբաւ շամ աւանդնոյս

Խաղայ աւազ յարեմտից ՚ի կողմանս հարաւոյ
քաղաքին հազար հեծելաւք, և երկու հազար հեծե-
լուխ՝ իսկ պայազատքս իշխանաց այլոցիկ կողմանց՝ որ ՚ի տանէն
քանայ՝ տեսեալ զնոսա աւազակի պատերազմաւ՝ և զնոսա հա-
նեալ ՚ի վերայ նորա՝ զհետամուտ զնացս, և հարկ ՚ի
կրել ՚ի ներքս՝ ի ներքինս ամրոցիկ (որ քաղաքն կոչեալ հիւպրատս)՝
և զամս ոչ պարզաւարեալ ՚ի հետապնդութենէն՝ եթէ անդ մաղ-
զական զրկի ոմն յազգէ իւրմէ մշակ անուն. և տեսեալ հազարա-
պետն յանդ նմա՝ ի վերայ աշխատին հոն. և հրամայեաց՝ զի քնոտ-
կին ոչնչ տեսանի աչօքն այնոցիկ հետեւելոյն ՚ի լերանէ հայոց. և
ընդունել

բազում գործս քաջութեանց յայլեւայլ առիթս, և ա-
սաւ բազում ուղղութիւն։ և այնչափ եղև անուշանալ, մին-
չև յանուն նորա կոչել այլոց ազգաց զհետևորդս սո՝ սրմե-
նիս և զազգս՝ սրմէն կամ երմէն, ցայժ սրսուհան։

2179։ Իսկ մշակ մարզպան (որ՝ ի գիրս յոհաննէս մինչև կոչի)
3378։ հինգեայ ամաւք՝ ի կապադովկիա՝ քաղաք և սրսուհեայ որ-
մոյ։ և կոչեաց զայն յանուն իւր մշակ։ իսկ բնակիչք
տեղւոյն ոչ կարեն լսել զնոյն արտասանել՝ անուանելոյն մո-

Ժակոտ և յետոյ կոչեցաւ հեռասիա։ այն է ղայտերն։

Եւ քանզի այն աշխարհ՝ զոր հաւ արամ՝ արտաքոյ է մե-
ծին հայոց՝ վասն կոչեցաւ առաջին հայք (արտաքոյ մեծ
հայաստանի)՝ և մանաւանդ յորջորջմամբ կոչեցաւ՝ ի յոյ-
նաց արմինիա։ և զի արամ հետ զհետէ հաւ և զայլ
բազում՝ տեղիս յայնոսիկ կողմանս և ելից բնակէօք, և հա
նայս խօսել հայերէն, սակս իրի նաև այնոքիկ սահմանք
կոչեցան երկրորդ հայք, և երրորդ հայք։ երեքին՝ ի միա-
նին անուանեալ փոքր հայք։ և զի առ երկայ սոյա միև
ի հնդեւոսաց աշխարհս մեծին հայոց առ երիւրասուս

հայելով առ սոսա կոչեցաւ այն հնդկաստան հայք։

2181։ Եւ երկ՝ ի թագաւորելն նինոսի յորդւոյ սեմի երկայ՝ ի
3380։ վն սարեւտանի սինեզերական իշխանութեանն, ել՝ ի գործել
նորա վնասուցս, տեղեկացեալ՝ ի պատմութենէ՝ թէ երե
սուն ամ ի հայկայ՝ երկնեցի՝ ի սրմէ՝ ի սրմայ՝ ի սրմա-
նէ՝ ի սրմանայ։ զոյգ ի կամբիւսէ յոյնս։ սոյն վ՚ի կամբիւսէ յոյն
նոյն ինքն ի սրմանայ։ զոյգ ի սրմանայ՝ ի սրմանէ՝ ի սրմայ՝ ի սրմէ՝ ի սրմէ

նոյնպէս զաղեպատուհաս զիշխուսիցն Հայոց. յորմէ ի աշխարհն
այն յորում էր զկնաւոյն քաղաքն արմաւիր, կոչեցաւ ա-
նուամբ նահապետին Հայոց անուանեցաւ աշխարհատեան։ Սա կե-
նդանութեան ի Հայոց անուանեցաւ աշխարհատեան։ Սա կե-
ցեալ ամս քանի մի՝ ծնաւ զկայոսդոս և նոյնպէս զկնոն
և զմեհրդատ։

Եւ եղև՝ ի մեռանել յատուրս ամաց նինոսի՝ թագաւորեցեալ 2233։
՝ի վերայ ասորեստանեայց կինն նորա շամիրամ. և այս եղև 3432։
՝ի կանայս որ թագաւորեաց զառաջինն։ Այս կին գոլով
վայելուչ՝ լուեալ զգեղեցկութեանն արայի՝ պատգամաւորս
ղրեաց առ նա՝ զալ ամուսնանալ ընդ իւր և թագաւո-
րել՝ ննինոէի. և կամ յետ կատարելոյ զկնի իւր դառ-
նալ յետս բազմապատիկ պարգեօք։ Եւ զկնի բազում պա-
տգամաւորութեանց էբրև ոչ էառ յանձն արայ զայսպիսին
Տրաւեր անարժան՝ զնոյեայ շամիրամ՝ կնէրայ նորա պա-
տերազմաւ. այլ Տրամայեաց զօրայ իւրոյ, զի զգուշացին
արայի՝ կենդանւոյն առնել զնա։

Եւ արայ զօրօք ընդդէմ նորա. և՝ ի խառնել Հակառակ՝ 2257։
անկաւ արայ՝ ի մարտի և մեռաւ. պայազատեալ ամն իբր 3456։
26։ Լուեալ շամիրամայ զմահ արայի՝ շուարեցաւ և սգա-
ցաւ. և Տրամայեաց գառանել զդին նորա և դնել՝ ի տեղի
զգուշարար. զի գուցէ զիմքանեալ հնարեսցի կին-
դանացուցանել զնա։ Իսկ զօրք Հայոց գտպատեալ մեռան-
գամ վրէժ խնդիր լինել մահուն արայի՝ պատրաստեցան
ամ զօրութեամբ՝ ի պատերազմ ընդդէմ շամիրամայ։ Այլ
շամիրամ իբրև եառ՝ թէ զիմքանեալ էիարայ յորո-
ցանէ զարայ մանուանէ թէ նենգեաւ զի նորա Տրա-
մայեաց ընկեցուցեալն՝ ի վիհ մի մեծ, և ծածկել. և փո-
խան նորա զինի ոմն՝ ի Տրամայեաց իւրոց զարդարել՝ Տա-
ռեաց թէ դնեցէք զիմքանեալ զարայն յատուկին՝ ի կենդա-
Տամբաւոյ զօրք Հայոց Տանգչարտեալ դադարեցան՝ ի պա-
տերազմէ. և շամիրամ՝ ի տէր արայի զիմարտոս ասէն ընդ
որ էր ելիցատաւոյն ամոյ, անուշանեաց արայ, և Հայոյն՝ ի
սեղն

տեղի ներսու։ Կայեաւ շամիրամայ՝ ի հայս ժամանակ լինէր
և տեսեալ զգեղեցկութիւն երկրին հայոց, և զմաքուր
օդոյ, և զբղխամունս ականակիս աղբերաց, հինեալ յեզը
ծոլոն աղթամարայ (յորմէ լինի ընդ հարաւակողմն)
ջաք հրաշակերտ աշխատեցուցեալ յայր գործ եկուտա-
ման հազար գործաւորս և վեց հարիւր ձարտարապետս
յամարտեսից. այն է քաղաքն շամիրամակերտ որ յետոյ
վան կոչեցաւ։ և եղև իբր ամսոյն շամիրամայ։
2260։ Պարտ՝ որ և արայ արայեան կոչեցաւ։ յետ միապետե-
3459։ լոյ հայոց ձնաւ զանուշաւան։ և նոքին զայն՝ ի ասորւոն՝
այնինքն յանուանէ ասորւոյն արմենակայ մօտ յորմաւերս զի
որ նոքին եալ լինէր՝ ի նոսին՝ սքէ հանապետ և ոչ ելոյզին։
վան զի կարծէին՝ թէ ոչ քնակին՝ ի ասորւոն անդ։ յայս-
ւոյն և անուշաւան ասս կոչեցաւ յն ասանուէրս։
Յայն աւուրսն յորեաւ նինուէս որդի շամիրամայ ընդեմ
մեր եւրոյ։ և՝ ի գրգռել աստղ պատերազմայ՝ փախեաւ
շամիրամ՝ ի հայս։ և մնացեալն ընդ կարդոսաւ՝ յարձա-
կեցաւ՝ ի վերայ նինուէացւոց։ և ձեռն՝ ի մարտի ընդ կար-
դոսի՝ ի հատակի 62 ամաց։ իսկ կարդոս՝ ի հատակի 30 ա-
մաց պատերազմեալ զհայս ամս իբր 18։
2275։ Ընդ շաւան որդի կարդոսի՝ ի տղայութեան հատակի՝ պա-
3474։ տիւ իբր 14 ամաց՝ անկաւ՝ ի ձեռս նինուէացւոց և ոչայ
յարքունիս նորա իբր պետեալ որդի իշխանին և սակայն
յետոյ՝ ի զարգանալ իւրում հայկազեալ մեծամեծ յաղն-
ան շութեան բարուցն՝ միջնորդութեամբ նոցա աղաչեալ
՝ ի ձեռայ նորա՝ և ոտ յինքն զմանն ինչ իւրոյ աշխարհին
խոստանալով տալնա հարկս և եղև սա յոր բազմա-
հանճար և զօրաւոր։ որ և զկնի ժամանակաց գրաւեցաւ յինքն
պաշխարհ իբր հանդերձ։ և արար բազում գործս ազգաւէ։
և կեցեալ յետ մահուն կարդոսի ամս իբր 63։ մեռաւ։

4։ Ջոհանեան պատերազմին ընդհանուր տարեգրութիւն։

ԺԲ. 7 = 9։

Ես ան[ուշ]շուանայ ի գլխովին զայս ամս ի Հայոց. այլ ամենայն ինչ զոր գտի ի հնոցն գրեալ՝ ի նմին ձեռագրի գրեցի։ Ամ ՌՀԼԷ։ Ի սմա ամի զոհանեան պատերազմեցաւ ընդ Հայս։ եւ զաւրն Հայոց ի փախուստ դարձոյց։ եւ զաւարն առեալ գնաց։ Ամ ՌՀԼԸ։ Ի սմա ամի Ներսէս Կամսարական Հայոց նահապետ վախճանեցաւ։ Ամ ՌՀԽ

2567։ Հաւասանակ կամ Տոնակիւռ տուրայ սկսեալ ի Հայս
3766։ ամէ 30։

Վաշտակիւռ Հաւասանակայ տիրեալ ամս իբր 22։
Հայկակ առաջինն կիւռ վաշտակայ ամս իբր 18։ Սա եղև
այր խրոխտ և պատերազմասէր. որ և քաջութեանն
Չեայ զանձնէ զարքայն ասորեստանի, յամի 2634. կամ
3833։ և ի նահել յաջորդի նորա բեղտքեայ՝ կամե-
լով Հայկակայ զնա և յալթահարել ի պատերազմի մաս-
նեցեալ կիւռեայ նորա. և անկաւ ի մարտի։

2637։ Ամբակ առաջի՛կիւռ Հայկակայ առաջնոյ տիրեալ Հայ-
3836։ ոց ամս իբր 14։

Առնակ կիւռ ամբակայ առաջնոյ ամս իբր 17։
Շաւարշ առաջին կիւռ առնակայ ամս իբր 6. ոմն չինեալ
զշաւարշան քաղաք։

Նորայր կիւռ շաւարշայ առաջնոյ ամս իբր 24։
Վահամ՝ կիւռ նորայրայ ամս իբր 13։
Կար՝ կիւռ վահամայ ամս իբր 4։
Գոռակ՝ կիւռ կարայ ամս իբր 18։

2733։ Հրանտ առաջին կիւռ գոռակայ ամս իբր 25. ի սորա
3932։ առնըս չինեալ բիւզանդիոն ի սահմանի կամ՝ նեպտոնի ըզ-
բիւզանդիոս, որ կիւռեայ կոստանդնուպօլիս։
Ընձակ կիւռ Հրանտայ առաջնոյ ամս իբր 13։
Գղակ կիւռ ընձակայ ամս իբր 30։
Հօրոյ կիւռ գղակայ ամս իբր 3։

2806։ Ջ արմայր կիւռ Հօրոյայ ամս իբր 12։ Վանեայ սա զբա-
4005։ զումն, և եղև երեք ելի, և զօրութիւն նորա զարհուրելի։
Ցառուցա ստոյգ եղև մեծ պատերազմ ընդ ասորեստանեայս և
ընդ յոյնս։ և զի բարեկամ էր ասորեստանեայց՝ գնայր յօգ-
նութիւն նոցա, և ի պատերազմին ընդ յոյնս՝ եկեալ բա-
ռում քաջութիւնս. և կիւռեայ մարտուցեալ առատութեամբ
ընդ քաջին աբիւղեայ՝ սպանաւ ի նմանէ յամի իբր 2818.
կամ 4017. և իբրև ետես զոհս նորա ի հայոց՝
անկաւ խռովութիւն ի շինանս հայոց ամս իբր 2.

Շաւարշ

Ետաղջ եղևոտոդ՝ յեթե ի կեղե առաջնոյն շաւարշայ, եբի- 2820։
տաւոտի առոյգ և զօրաւոր՝ յետ եղևուց ամաց մահուն 4019։
զարմայրայ բռնուելոյ՝ ի տեղիս տեղիս յաշխարհին Հայոց։

Ե հնազանդեցուցեալ զազգն՝ պայազատութեայ աստ եբդ 43։
Պերճ առաջին յաշխարհին սիւնեաց այր սեռ և տիրօ
յետ շաւարշայ տիրեալ հայոց ամս եբդ 35։
Սա պատմութիւնս բազում եղ նորոգ կարդ գինուորա-
կան յաճախութիւն շրջակայ ազգաց. և տարածեալ զբա-
զում իշխանութեանն իւրոյ՝ ի տեղիս տեղիս նոճաձեայ
զբօսարան ագռաւ։ ի սորա աւուրս եր ի հեղի քահանայա-
պետն Հրեից։

Ընթուծ քաշյետ պերճայ առաջնոյ տիրեալ ազգին զամս 2898։
ինր 27-ե՛ ի նորա աւուրս օծաւ սաւուղ թագաւոր՝ ի 4097։
վերայ ներսնջէլայ։

Պերճ եղիտոդ՝ յետ արբունայ պայազատե զազգն ամս
ինր 40. յորոյ աւուրս թագաւորեալ դաւիթ արքայ.
Բազուկ եղևայնակեայ յետ պերճայ եղևտոդն ամս եբդ
50. ի սորա աւուրս եղև հիմնարկութիւն տաճարին սո-
ղոմոնի։

Հոյ յետ բազուկայ ամս եբդ 44. զոր կոչեցին Հրաշա- 3015։
կերտ (տեսլեամբ). 4214։

Ցուսակ յետ Հոյայ ամս իբդ 31։

Ամբակ եղևտոդ՝ յետ յուսակայ ամս իբդ 27։

Կայպակ յետ ամբակայ եղևտոդն ամս իբդ 45։ Սա Հզօր
պատերազմաց զբազումն՝ ինձաքեայ՝ ասէր բազում գործս
քաջութեան, և վանեալ զթշնամիս իւր։

Փառնաբազ առաջին յետ կայպակայ ամս իբդ 33։

Փառնակ եղևտոդ՝ յետ փառնաբազայ առաջնոյ ամս իբդ
40։ Սա զամենայն աւուրս իւր յանհոգս կեցեալ՝ ոսոխա-
կան սպառ զաշխարհն իւր օտար ազգաց. և բազում գա-
ւառ անկան ընդ տէրութեամբ սորին։

Ակայոդի յետ փառնակայ եղևտոդի տիրեալ բազում գա- 3235։
ղութեամբ ամս իբդ 11։ Սա զծովակեալ Հոյժ՝ գրաւեալ 4434։
յինքն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

૩૨૬૨: ઉદાહરણ ૧૦ = ૧૧ ·

ક્ષ · ૧૦ = ૧૧ ·

૪૪૫૧: ૫૦ કિલોગ્રામ વજનવાળી કોઈ વસ્તુ ૧૦ મીટર ઊંચે લઈ જવામાં કરવું પડતું કાર્ય કેટલું? ઉકેલ: આપેલ કિસ્સામાં વસ્તુનું દળ ૫૦ કિલોગ્રામ છે. તેથી તેનું વજન ૫૦ કિલોગ્રામ-વજન થાય. વસ્તુને ૧૦ મીટર ઊંચે લઈ જવામાં કરવું પડતું કાર્ય = ૫૦ × ૧૦ = ૫૦૦ કિલોગ્રામ-વજન-મીટર.

૩૨૬૩: ૧૫ કિલોગ્રામ વજનવાળી કોઈ વસ્તુને ૨૦ મીટર ઊંચે લઈ જવામાં કરવું પડતું કાર્ય કેટલું? ઉકેલ: આપેલ કિસ્સામાં વસ્તુનું વજન ૧૫ કિલોગ્રામ-વજન છે. તેથી તેને ૨૦ મીટર ઊંચે લઈ જવામાં કરવું પડતું કાર્ય = ૧૫ × ૨૦ = ૩૦૦ કિલોગ્રામ-વજન-મીટર.

ազատելոյ՝ քանզի ամենայն մարդկան ի Տայոց յամի աշ-
խարհի 3257. կամ 4456։ Այնպես և բերեսեայ եւս
քաղաքն ի բաբելացւոյ ազգավիճն • և ինքն գնայեալ՝ ի
մայր պայազատեայ անդ միահեծան տէրութեամբ։ Իսկ
ի վերայինսն ի քաղաքին քաղաքացի փախստական. ոմն
ազգին սաղմոսաւոր հայ. որ ոչ ոյժ ունէր ի հեծելոյ
հետիոտնի զինուորութեան։ և ոչ ի նետից ձգելոյ։ այլ
ի գործ երկրագործութեան։ և ի հովուութիւն ոչխարաց
և արջառոց։ և ի մշակութիւն այգեաց և պտղոց։ և
ամենայն ինչ ի գործ ձեռաց։ և ի վաճառականութիւն
ապրելոյ։ և ոչ ի պատերազմ։ և ոչ ի նետից ձգելոյ։
Վասն որոյ ընկերացեալ ինքեան ոմն ի ծառայից
Տայոց. որ էր ի տանն Գնունեաց։ և ի գերութիւն
տարեալ ի Տայոց աշխարհէն։ և ի ծառայութեան
ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն
Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։

3295 • Վասն որոյ ընկերացեալ ինքեան ոմն ի ծառայից Տայոց. որ էր ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։

4494 • Տայոց աշխարհէն։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։

Սկսան և զարմանալիք ինչ երեւել ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։ և ի ծառայութեան ի տանն Գնունեաց։

Եւ ինքն սկսաւ ի ծառայութեան

որդւոյ եղիկեայ՝ թագաւորեալ ամս 13։
Գաւիյճ որդի փառնաւազայ երկարսղն ամս իբր 35։
Կառնակ որդի գաւիյճայ ամս իբր 8։
Փառա որդի կառնակայ ամս իբր 17։
3395։ Հայկակ երկարսղ՝ որդի փառայ ամս իբր 36։ Սա միա-
4594։ բանեալ ընդ մեծին Նաբուգոդոնոսորայ ազգքայի բաբե-
լացւոց՝ ի գնալն նորա ի վրաց երուսաղէմի՝ եւ իբրեւ դե-
րեալ նաբուգոդոնոսորայ զհրդեհ եւ աւար՝ ի բաբելոն,
հայկակ թագաւոր հայոց էառ զին՝ ի գլխաւորայ սուրն
զերեալ՝ որ կոչիւր շամբառ՝ հանդերձ ընտանեօք նո-
րին. եւ սնեալ զնա լոռ ին՝ ի հայ՝ ընտիրացոյց յաշխար-
հի սոդ պատմել եւ՝ ի սմանէ սերեալ արիք բազա-
ման՝ որ էր յատուկ վարուց շամբառայ. յորոց սուրն ազգ նորա
բազմանիւք կոչեցան. ՝ի մէջ որոց բազում ամբառ սու-
եւ սա աշուտ յանուն որդւոյ նորա սուրայ։
3431։ Երեմանդ առաջին՝ սակաւակեաց սպանեալ՝ որդի հայ-
4630։ կակայ երկարսղի թագաւորեաց՝ ի տեղի նորա ամս 4։
Զքոյջ սորա էառ՝ ի կնութիւն մի ոմն յերկուց իշխա-
նաց վարդենեաց անուն. եւ ինքեան յանուն իւր քաղաք զբա-
աղ զեառնի զոր յետ ժամանակաց նորոգ շինեալ՝ կոչե-
ցին թագաւորին հայոց՝ անուանեալ վաղարշապատ։

6։ Ժամանակ փիլիպոսի հայկազնւոյ։

ա. II։

3435։ Տիգրան երկայնաձեռն երկուասներորդ զեղեցիկ եւ վայե-
4634։ լական՝ եղբայր արտաւազդայ եւ տղայ արտաւասդայ
եւ լաւագնոյն տուղ. քաղցրագոյն եւ առատաձիրագոյն քան
զամենայն թագաւորս մեր եւ զքան զերեսն զերեսս
զեղեցիկ

վեճամեծ քաջութեամբ եւ արձակուայց յոյժ զսահմանս տէրութեան իւրոյ. երկուսուք զբազում ազգս նաեւ զյոյնս նուաճեալ բազում ժամանակաւ կացուցին հարկատուս. երկոքին եւ առ վախճանի շրջելայցն զազգս մեր՝ ի պէտս ի վերակացութիւն, ի քաղաքականութիւնս, ի հարստութիւն. եւ յոյժ վճռապէս ի զինուորական կարգս մինչեւ լինել

նմա առաւելութեամբ ինձ անուանն եւ երեւելի։

Յաւուրս ժամանակացս այսոյիկ ի թագաւորել Կիւրոսի 3445։
ի վերայ պարսից՝ հրեշտակութիւնս առաքեաց առ նա 4644։
տիգրան հանդերձ պատարագօք. և դաշամբ ուխտի միանալ ընդ նմա, յամենայնի օգնական լինել և նըզակակից. (տես ի պատմ. Հայ. ա. II.) Իբրև լուաւ զայս ժողովակ արքայ մարաց՝ զօնի հարաւ. զի կիւրոս թշնամացեալ էր ընդ ժողովակի. և յօգնական լինելնա տիգրանայ, ոչ կարէր ինքն զդէմ ունել. և մինչդեռ յայս հոգս էր նա՝ յաւելաւ նմա և այլ ինչ կասկած երկիւղի ի լսել զանդ՝ ճէ նաեւ արքայն բաբելացւոց ունի միանալ ընդ Կիւրոսի.

Կիւրոսի.

Յայսմհետէ վարանս ձգեալ ժողովակ եռես յերազի՝ զի կին մինաւեալ ի վերայ բարձր լերին՝ երկնեաց և ծնաւ զերիս ոլորազունս կաստարեալս հասակաւ. մին ի տոյնց նաեւեալ ի վերայ առնծու ալանայր յարեւմուտս. երկրորդն նաեւեալ ի վերայ ընձու ընթանայր ի հիւսիս. իսկ երրորդն հզօրագոյն նաեւեալ ի վերայ վիշապի յարձակէր ի վերայ մարաց. և ժողովակ ժեռնամարտեալ ընդ նմա վիրաւորեցաւ. և վախճան կռուոյն ի վնաս նորա պարձաւ։

Գիտացեալ ժողովակ թէ մին յերկից անտի է նաբուգոդոնոսոր թագաւորն բաբելացւոց. և միւսն կիւրոս. իսկ որ յարձակէցաւ ի վեր՝ եղէ խրոխտն Տիգրան ※. որոյ արքունութեան ասէ անպարտեալ իշխանութեամբ մարաց նուաճեցեալ ընդ ձեռամբ կիւրոսի ‖ ※ Ապա խոր Տրդատ արարեալ ըստ իշխանս իւր՝ Հաւատասեալ ի մեծ պատրաստիլ առնել ի

մարտ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԱ ԶՊԱՏՃԱՌՆ ԱՍԷ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌ ՆԱ. ԵՒ ՆԱԽԱՏՈՒԹԻՒՆ ՈՐ ՈՒՆԷՐ ԱՅՆ ԱՌԱՔԵԱԼ ԱՌ ՆԱ ԶՔԱՅՆ ՅՈՒԴԱՅԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ԶՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ԱՅՍ ՊԱՏՃԱՌԱՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԱ ԵՒ ԱՅՍՊԷՍ ՍԿԻԶԲ ԱՌՆԵԼ ԶԱՅՍ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՍ ՅԱՂԹԱՀԱՐՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԻՍՈՒՍԻ ՏԵՐՈՒՆ ՄԵՐՈՅ։ ԱՄԷՆ։

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԱՌԱՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՆՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ ԻՋԵՑՈՒՄՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ։

3442։ Ա ՊԱ ՅԱՌԱՋ ՄԻԱՄ՝ Ի ԽՈՍԵԼՆ ԸՆԴ ՆՄԱ ԱՍԷ ՑՆԱ. ՈՐ ՉԻ-
4646։ ՊԵՍ ԶԻ ԿԻՆ ԵՂԲՕՐ ՔՈ ԶԱՐՄԱՀԻ ԽԱՆԴԱՑԵԱԼ ԸՆԴ ՄԻԿՆՈՒԹ-
ՔՈՒ ՊՐԳՈՒԵԱԼ Ե ՉՆԱ Ի ՎԵՐՍՅ ԵՄ ԵՒ Ի ՎԵՐՍՅ ՔՈ. ԵՒ ԱՌ
ՀԱ ԵՂԲԱՅՐ ՔՈ ՄԻԱԲԱՆԵԱԼԸՆԴ ԿԻՒՐՈՍ՝ ԽՈՐՀԻ ԱՊԱՆԱ-
ՆԵԼԻՍ ԵՒ ՁՔԵԶ ԵՒ ԹԱԳԱՒՈՐԵԼ Ի ՎՐ ՄԱՐԱՅՈՒ ԵՒ ԶԱՐՄԱ-
ՀԵԱՅ ԼԻՆԵԼ ՄԻԿԻՆ Ի ՎԵՐՍՅ ԱՄԵՆԵՍԻՆ։ ԵՒ ՅԵՏ ԲԱԶՄԱՄ
ԽՈՍԵՑ ԱՍԷ ՑՆԱ ՅԱՅՏՆԱԲԱՆԵԱՑ. ԱՊԱ ԱՐԱՐԵՔ ՁԵԶ ԽՈՐՀԵԼ
ՂԽՈՐՀՈՒՐԴ ՎԱՍՆ ԱՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՂԲՕՐՔ. ԱՊԱ ԹԷ ՈՉ
ԱՆԿԵԱԼ Ի ՄԻԿՆՈՒԹԵՆ ՔՈՒՄԲՔ ԽԱՅՏԱՌԱԿԵԱ ԱՌԱՋԻ ՅԱՄ
ՄԻԿՆԱՑՒ. ԻՍԿ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ԽՈՐՀԱԾԷՑ՝ ԻՄԱՑԵԱԼ ԶԴԱՒԱ-
ՃԱՆՈՒԹԻՒՆՆՈՐԱ՝ ԽՈՍԵՑԵԱԼ ԸՆԴ ՆՄԱ ՔԱՂՑՐՈՒԹԵԱՄԲ. ԵՒ
ԱՌ ԵՐԵԱՍ ՀԱՒԱՆԵՑԱԼ ԸՆԴ ԲԱՆԱ ՆՈՐԱ ։ ԵՒ ԱՊԱ Ի ՃԱ-
ՃՈՒԿ Ի ՁԵՌՆ ՄՈՒԵՐԻՄ ԵՒ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԱՐԱՆՑ ՃԱՆԱՑՑ ԵՂ-
ԲՕՐ ԻՐՐԻՄ ՁՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆՆ ԱԺԴԱՀԱԿԱՑ ։

ԵՒ ՔԱՆԶԻ ԳԻՏԷՐ ՏԻԳՐԱՆ՝ ԹԷ ՀԱՆԴԵՐՁԵԱԼ Է ԿԻՐՈՍ-
ՊԱԼ Ի ՎԵՐՍՅ ԱԺԴԱՀԱԿԱՑ՝ ԱԶԴ ԱՐԱՐՆՄԱ ԻՐԹԱԼ Ի
ՆՈՅՆ. ԵՒ ԻՆՔՆ ԺՈՂՈՎԵԱԼ ԶՕՐ ԲԱԶՈՒՄ ԽԱՒԱՐՑ Ի ՄԱՐԻԱ, ԵՒ
ԵՒ ԱՊԱՏԵՐԱԶՄ ԸՆԴ ԱԺԴԱՀԱԿԱՑ ԱՄԻՍՆ ՀԻՆԳ ։ ՊԱՏՃԱՌ-
ԵՐԿԱՐԵԼՑ ՄԱՐԱՏԻՆ ԱՅՍ ԷՐ. ՆԱԽ ԶԻ ՏԻԳՐԱՆ ԱՌԱՒԵԼ
ՊԱԼԱՏԵԱՆ

պալատեան կիւրոսի. և երկրորդ՝ զի ջանայր տիրան էրզայ-
ուայուցանել զաժդահակ ընդդէմ տիգրանուհեայ. այլ
երկարեաւ զպատճէնն՝ գոն գործէր հարզելոնա՝ ի ձեռաց
նորա։

Եւ եղև երբ ետես Հնարիւք յինն զերծաւ տիգրանուհի. սաստ-
կացեալ տիգրան պատերազմ. յորում վայրի եհաս և
կիւրոս իւրովքն հանդերձ։ Եւ՝ ի լսառնիլանդ զօրացն՝
յարձակեաւ տիգրանայ՝ ի վերայ աժդահակայ՝ եհար ընդ
միում նոցա զինուորաձակ տէգ նիզակի իւրոյ երբև զշամ-
փուր. և անդրէն յետս քարշեալ զինուզական՝ զկէս մասին
Թոքոյնորին երբեր արտաքս. և նա անդէն տապալաս անե-
կեալ մեռաւ։ Այլ տիգրան յառաջմղեալ զմնացեալսն՝ եհար
խոպան և վանեալ զզօրս աժդահակայ. և զերեայ յազգէ
նորա երբ տասն հազար ոգիս. ընդ որս էառ և զկանայս
աժդահակայ. և՝ ի կատարելայն՝ կիւրոս տիրեալ՝ ի
վերայ մարաց, և էառ զթագաւորութիւնն զայն՝ ի ձեռն
տիգրանայ։

Դարձեալ արարեալ տիգրանայ բազում աւուրս և զերծաւ՝ 3448։
յուղարկեալ նախ զքոյր իւր զտիգրանուհի՝ ի քաղաքն՝ զոր 4647։
շինեալ էր յանուն իւր՝ այն է տիգրանակերտ. և զպա-
տառս տեղւոյն էառ նմա՝ ի կալուածս։ Իսկ զկանայս աժ-
դահակայ և զպատանիսն նոցին հանդերձ բազմութիւն զե-
րեայն բնակեցոյց առ եզերբ երասխայ գալ և այլ աւանս
և՝ ի քաղաքս սկիւթացւոյն՝ ի հանդ նոցին։ Ուր ես-
տեալքն՝ ի կանանց և՝ ի պատանեկացն աժդահակայ կո-
չեցան՝ ի հայոց վիշապազունք, այսինքն սերեալք յաժդա-
հակայ. զի աժդահակ վիշապ կոչի։

Եւ եղև յետ այսորիկ՝ ի պատերազմել կիւրոսի ընդ կրե- 3450։
տաւն՝ միայսն ընդ նմա և տիգրան. որում նոճաձէայ կիւ- 4649։
րոս զկրետաս. և տիրեալ Թագաւորութեան նորա։ Սոյն-
պէս՝ ի գնալ կիւրոսի՝ ի վերայ բաբելոնի գնայր ընդ նմա և
տիգրան, մինչև էառ կիւրոս զբաբելոն. և Թագաւորե-
ցոյց անդ զդարեհ քեռի իւր զորդի աժդահակայ հաւատն

իւրոյ

Ընդ յայսմ ի թէ յայնժամ՝ ի յարմանն բաբելոնի՝ թագաւորը
աստուածն ազիտեն զհայս ի տուիցն ոչ։ Տիրեալ ապա տուիցս
ետուն ի Թագաւորութեան իւրում՝ ամն երբ 45, վախճանե-
ցաւ յետ Ինդ ամաց մահուն կիւրոսի։ Թողեալ զերկիս որ-
դին զԿամբիսէս, զի եղեալ ի Թագաւորութեանն երեմիայ՝ ի խոսել
նմա զայսոսիկ երթ ի՝ ի գուշակութենէ

հերակլէս եւս իւրէնն գնա. եւ յասել նմա հերակլէս՝ զսա
իմանայինն, Ի սուրս զարմն սերեցեան վահունիք. յորոց բա-
ջումք յետ ժամանակաց քուրմ լեալ՝ պաշտօն մատուցանէին
նախնեացն իւրեանց ամին վահագնի։

Առաւան կրասեր որդի վահագնի թագաւորիցն փոխանակ 3507։
հօր իւրոյ ամն իբր 18. յորմէ կեղեցեան առաւելեանք։ 4706։
Ներսեհ որդի առաւանայ թագաւորիցն՝ ի տեղին ամ 35։
Զարեհ որդի ներսեհի ամն իբր 46. յորմէ ծագեայց կեղծ
զարեհեանն։
Արմոգ որդի զարեհի յետ նորա տիրեալ ամն իբր 9։
Բայգամ որդի արմոգայ յետ նորա ամն իբր 14։
Վան որդի բայգամայ յետ նորա ամն իբր 20։ Սա նորո-
գեալ զմեծ քաղաքն շամիրամակերտ. եւ յինէ անուն կոչեալ
զնա վան։
Վահէ որդի վանայ յետ նմին թագաւորեալ ամն իբր 23։ 3649։
Սա զօրացեալ յիշխանութեան իւրում ետ պատերազմ ընդ 4848։
այնոսիկ որք տիրապետեալ կամէին՝ ի կոլմանս հայոց. և
վանեալ զնոսա քաջութեամբ՝ թափեաց ի ձեռաց նոցա զամ-
ենայն երկիրն իւր։ Եւ եղև՝ ի խաղաղասիրութեան մահեղո-
յից՝ ի վերայ դարձի պատմիչ արքայի՝ առաքեաց վահէ
յօգնութիւն դարեհի 40000 հեծելոյ և 7000 հեծելոյ։ 3672։
եւ կի վանեցան զօրք իւր և զօրք պարսից հայասք, 4871։
զօրաժողով լեալ՝ ի հետեւոյ և ի մօտաւոյ ազգէ, ի
հնոյ, յարեւելից, յաղուանից, ի վրաց, և ի կոլմանցն
կովկասու, և ի կոլմանցն և յամենայն հայոց գնա-
ցեալ ընդ իշխանութեամբ սպարապետին Հայոց՝ ի
վերայ նոցա՝ որոց թիւ անչեալ էր ըստ չափ առնել
ամենայն մարդոյ։

ՄԱՍՆ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԻՀԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿՈՒՍԱԿԱՒԱՑ։

ԸՆ ՊԱՀԷՍՏԻ ՈՄՆ 1760.

ՏԻՐԵԼ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՄԱ-
կեդոնացւոյ՝ իւր Հայաստանեայց, և՝ ի բառնալ
Թագաւորութեան Հայկազանց՝ կուսակալք կարգե-
ցան՝ ի վերայ աշխարհին Հայոց. և եղեն նոքա ընդ ամ
ենայն. որոց անունք Թագաւորեցին ևս։ Առաջինն՝ ի ստա
ցանէ առաքեցաւ յաղեքսանդրէ մեծէ. իսկ այլք՝ ի յա-
ջորդաց նորա, անանք՝ իմակեդոնացւոց, և անանք՝ ի սելև-
կիայցւոց որպէս տեսցի յառաջիկայդ։

ԳԼ. I. ԺԱՄԱՆԱԿ ՏԻՐՈՒԱՅ ՅՈՎՍԷՓԻ ՊՆԴԻ ՏԱՐԻՆԳՈՍ Ի

ԱՄ. 14 = 15.

3675. 4874. Ի ՏԱՐԻՆ ԿԱՐԳԵՑԱՒ ՆԱԽԿԻՆ ԿՈՒՍԱԿԱԼ ՀԱՅՈՑ ՅԱ-
ղեքսանդրէ մեծէ յետ երից ամաց մահուանն
վահէ. և ամս չետս կուսակալեաց զաշխարհն ամս 5, կո-
չեցաւ յետոյ Տրդատայ պետդիկեայ մակեդոնացւոյ՝ որպէս
ասացուք։

3681. 4880. Վ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵՐԵՔԻ ԻՇԽԱՆ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱՑ ԱՌԱՔԵՑԱՒ
ի Հայս՝ ի տարի միհրդատայ, եւ զի ամն այս նախատղամե-
ա երբ այլ դիմեալ, ժամու և բարձրացաւ բազմօք առա-
ւելեալք ընդ հիւսիսոյ զկիսայն, և յոգիս սպառուցան արարք զնուա-
նէ։

Տաւսէք

Տաւան ընդ կատարելութեն նորա՝ զբազումս զհայս վե-
րադարձեալ ի հեթանոսութենէ ։

Զհետեալսն այսմ հայր, և առաւել քան զայնս զոմանս ազ-
գասէր կամ եղուանդ նախարարս սիւնեաց այր զօրաւոր և
քաջահռչակ. որոյ զումարեալ զզօրս յաշխարհէն սիւ-
նեաց՝ անկաւ յանսպատում պատերազմ ընդ վերոյ բռնա-
ւորելոյն ներսեհի. և նա աչառութեամբ զանձն մա-
տուցեալ։ և նա աչառութեամբ զանձն մա-
տուցեալ։ և նա աչառութեամբ զանձն մա-
տուցեալ։

ժանին պատուոյ մեծարելոյս էակս առն . միայն թե
ով՝ և այլ ըստ առաջնոյն գնայիկ վարեսցի : Եկն ապա
ետրպետղոսէոս միւսանգամ յաշխարհն Հայոց . և ընկա-
լեալ եղև պատուով յարդուաբոյժ . և երբև երկրորդ-
պատուն ունէր զկուսակալութիւն մերոյ աշխարհի , բայց
քանզի որպէս առայջ՝ էր նա այր հպարտ և անանդորը-
ամիտ , ուստուցեալ փքացմամբ դժուարէրն Հանապազ ընդ
Հայս . և խորհէր վրէժ առնուլ՝ ի նոցանէ զառաջին ար-
համարհանացն :

3684: Եւ երբև այս ոչ յաջողեցաւ նմա դառնայեալ ընդ եր-
4883: կանս մեծ բդեշխն հպատակութիւնս՝ որ յորդորէր զնա խա-
ղաղութեամբ կալընդ Հայս՝ պատերազմ յարոյց ընդ նմա
և կեղծաւորութիւնս բանիւք Համոզեալ զկամս մեծի իշխա-
նին Հայոց արդուաբոյժ՝ էառ զօրս՝ ի նմանէ . և միաբա-
նեալ ընդ իւր զբազումս՝ ի մակեդոնացւոց եղելոց՝ և հպա-
տակեալս՝ խաղայց մարտիւ՝ ի վերայ եւմենեայ. այլ չա-
գաչար՝ ի պատերազմին մատնեալ յերեսաց նորա՝ դարձ-
եաւ՝ ի փախուստ :

Իբրև միւսանգամ՝ ի դիմի Տարան առքա միմեանց՝ ի մար-
տի անդ երկոքեանն իբրև ամենի պազանս կատարեալ՝ զայ-
րագին յարձակեցան՝ ի վերայ . և իբրև թէ պատառել և
կլանել կամելով զիրեարս , առ անհնարին սրտմտութեան
թողեալ՝ ի բայց երկաբնեան չինուց զանձս երիվարացն՝ չեռա
մեծագին զգեստն . և՝ ի կռուիլնոյն այսպէս՝ երկուքեան
կէսկնեալ զՏարմաճ իւր՝ եւսրձ զելուն . իսկ զօրացն
՝ի փախուստ դառնալոյն՝ ի Հայս . ապա և

այլք

այլք յիւրեանց տեղիս։

Եւ եղև յետ ամաց ինչ էբրև բարձան՝ի միջոց եմմենէս 3690։
և պերսիկիա, արդուարդ մեծ իշխանն Հայոց՝ զոր ո- 4889։
մանք՝ի հնոյ թագաւոր անուանեն գումարեաց զօր բա-
զում յաշխարհէ անտի եւրմէ. և առաքեաց նոքօք զա-
րիթէս զարքայորդի կապադովկացւոց որ ապաւինեալ էր
՝ի Հայս տիրել Հայրենի թագաւորութեանն։ և նորա
գնայեալ անդր, և վանեալ զիշխանսին նոտաւ յաթոռ թա-
գաւորութեան հօր իւրոյ. և պարգեւս առատս բաշխել
զօրացն Հայոց՝ արձակեաց զնոսա առ արդուարդ՝ յղեալ
առ նա և զարժանաւորսն ընծայս՝ի հնուէս եղանելոյ
նորա։ և արդուարդ կայեալ հիշխանութեանն ամս 33 մե-
ռաւ։

Հրանտ կուսակալ առաքեցաւ՝ի Հայս՝ի սկիւթաց։ 3716։
զի նոքա զօրացեալ տիրեցին արեւելից Համբերն՝ի վերայ 4915։
ազատից և մարաց. պարթեւաց և Հայոց, ամին երկուց և
մակեդոնացւոյն, այլ [illegible] կուսակալ՝ի տանմանէ
արեւելից. և սա իշխեաց Հրանտ յետ մահուն արդուարդայ
կեցեալ՝ի կուսակալութեան ամս 45 մեռաւ։

2. Ժամանակ արքունական հնոյն Տիգրանայ։

ք. I.

Տրդատ ոմն յաւուրս իշխանութեան Տիգրանայ՝ի մեռանիլ 3761։
Հրանտայ քառնասներորդ տիրեալ՝ի վերայ երկրին. և 4960։
եղև սա այր խրոխտ և կորովի. արագ և առատա-
ձեռն, և այլոյ շնչակոյ աշխատիցայ. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-
ւոր՝ և զանազան ուսմանց հմտութեանց. և նշկահեալ զոե-

Յայնժամ ասաց ցնա Տէրն. Ես եմ Տէր Աստուած քո, որ
հանի զքեզ յերկրէ Եգիպտացւոց, յերկրէ ստրկութեան.
եւ մի՛ լիցին քեզ աստուածք այլք առաջի երեսաց իմոց։
Մի՛ արասցես քեզ կուռս, եւ ամենայն նմանութիւն զոր
ինչ ի վերինս յերկինս, եւ զոր ինչ ի վարս յերկրի, եւ
զոր ինչ ի ջուրս ներքոյ երկրի։ Մի՛ երկրպագանիցես
նոցա, եւ մի՛ պաշտիցես նոցա։ Ես եմ Տէր Աստուած քո
հզօր, նախանձայոյզ, հատուցանեմ զանօրէնութիւն հարց
յորդիս, յերիս եւ յչորս ազգս ատելեաց ինձ։ Եւ առնեմ
ողորմութիւն ի հազարս սիրելեաց ինձ եւ պահեցելոց
զպատուիրանս իմ։

Ա՛ռ օրինակ։

Յաւուրս այնմ պատերազմ մեծ էր ընդ Հռոմայեցիս եւ
ընդ ախիւնիկեցիս. եւ՝ ի յաղթել ախիւնիկեցւոյ՝ փախեաւ պատ-
րաստեաւ նոյնա մեծն անհնարին կարծ ապինեցի։ Եւ եկեալ
ապաւինեցաւ՝ ի մեծն անտիոք արքայ սուրբ ախիւնիկեցւոյ, եւ
ի պարսիկ մարտն՝ ի մեջ Հռոմայեցւոց եւ ախիւնիկե-
ցւոյ՝ ի պատերազմէն մահեղ մահուամբ ի ձեռս հրեշտակի
սրով՝ ի ձեռս իրեանց զանհնարն։ Եւ զի անտիոքոս
տեսեալ յոյժ զանհնարն՝ խնայեաց՝ ի կեանս նորա պարտ-
ինայ զնա՝ ի կոլմանս աշխարհին Հայոց։

Եւ անհնարն գնայեալ անկաւ առ արտաշես կուռակալ մեծ
պանն ի շնանուէնն Հայոց՝ ոչ ապաւորեալ մատոյց նմա։
Եցոյց նմա եւ զձեռ քարեաւ։ եւ արտաշես նմի վերակա-
ցուեալ զանհնարն քարեաւ զձեռ եւ երկաթի պատել ու-
խատն պետս մեծամեծս. եւ կոչեալ զնա յիւր սեղանոյն ար-
շաւս. որ եւ եղեւ պետս քարեաւթեան Հայաստանի. եւ անդ
վերակացուս զանհնարն քարեաւ ի Գաւառ՝ ի ձմռո-

(4 · I · յ · ապրիլեան)

Ձեռ

Յետ այսորիկ առեալ երկոցունց կուսակալսայ աշխարհին 3820։
աստուածասայ և դարձին՝ եթէ զօրեղան Հրամայեցիր քուխտ 5019։
եղիցի ընդ. նոսա Տաշտուճեան. և ձեռնտուճեամբ նո-
ցա կրկին Տատոսատեցան յիշխանուճեան իրեանց՝ ն շխո-
Հեալ զսե լինելոցն. և ընկալան զանոն Թագաւորի։ եւ
այնուհետեւ կամաճեալ անհնազանդ յերեսաց արուսշասայ
լսան վիրաբանելոյ նորա ընդ Հրամայեցին՝ կայսր եւ՝ ի նամա-
ճէ, և գնայ ի կրեսէ։ Իսկ արուսշա զօրացեալ օրհնա-
ւէն, և Տայոց գետեալ յերկիր ի կրեսէ։ Իսկ արուսշա զօրացեալ օրհնա-
թիւնս և բազում անդուլսուճիւն ընծայեալ զիմէն նորա։

Ջկին ամոյ ին ջԹագաւորել՝ ի վերայ սերկիայուց ան- 3829։
ուճեաս եպիսկոպոս, և լուեալ զինաբանել արուսշասայ ընդ 5028։
Հրամայեցին, և զսերեր ընդ Թագաւորական չքոյ պատ-
ճառանալեաց աւազակս զՀնազանդուճիւն
ի վերայ սերկիայուց Տարկայ։

Եւ ապա կանչած առեալ Թէ պատճառ գրգռուճեան 3835։
ասուքայ եկէ լեալ զատն Հայոց՝ խոս- 5034։
Հեր վրէժ առնուլ՝ ի նմանէ. և պատ ի զգայեալ զայս
և գիտացեալ Թէ չկարէ զդէմ առնել արուսշասայ պատե-
րազմաւ՝ բազում ընծայիւք Հաշտեցոյց զերեսս նր. և առ
ի յուսանել Թէ ինքն անվնաս սիրով է ընդմա, առաքեաց
առ նա՝ ի պատանդ զիրեարս որդի ի իւր՝ զորոն անուն։

Եւ եղև՝ ի մեռանել զդատեհն պայազատեայ կիշխանուճ 3839։
Գաղա մորմիւլիկես երկայ որդի նորա յաշխատիցն Ծոփայ։ 5038։

Ջայն

Զայն իմայեալ արտաշատայ՝ պատրաստեցուս խաղալ ՚ի
փոքրն Հայս, և տիրել այնմ մասին ևս։ Սակայեալ Ճա-
յս մըրփիւլիկէս՝ ածտպարեալ անկաւ առ արեւ թագա-
ւոր կապադովկիոյ, և խնդրեաց օգնութիւն ՚ի նմանէ։
Իբրև իմացաւ զայս արտաշատ՝ փութանակի հրեշտակս
արձակեաց առ արեւ, և ասէ։ զի կայ քո և տղուց դա-
րեհ։ եկ միաբանեա ընդ իս. և բարձցուք ՚ի միջոյ զեր-
կուս տղիս նորա. եւ ապանիցուք զտղուն որ կայ առիս, և
դու զմըրփիւլիկէս որ անկեալ է առ քեզ. և տիրեսցուք
ժառանգութեան նոցա. և որչափ ինչ ասհմանք էցեն վա-
ղուն Հայոց՝ բաժանեսցուք ՚ի մէջ մեր։

Այլ ոչ անասց նմա արեւ. նաև բազում բանիւք մեղադիր
եղև հրեշտակացն նորա. և գրեալ նամակ առ արտաշէս
յորդոր եղև նմա յեառս կալ յայնպիսի անիրաւ բառնակա-
լութենէ. և ինքն արեւ արքայ ձեռնտու լեալ զօրաք
թագաւորեցոյց զմրփիւլիկէս զորդի դարեհի կուսակա-
լի ՚ի վերայ փոքուն Հայոց. և էր սա ինքն մրփիւլի-
կէս այր քաջ և հոկայ, ահեղ տեսլեամբ և զօրաւոր ՚ի
մարտի։ Իսկ արտաշատ որ խորհէր զինել ընդդէմ մրփի-
փիւլիկեայ, հասեալ ՚ի վախճան կենաց մեռաւ, կալեալ
յիշխանութեան մեծին Հայոց ամս երեք. 30։

3841։ Արտաւազդ՝ որդի արտաշատայ յաջորդեաց ՚ի տեղի հօրն
5040։ սորին ՚ի մեծն Հայս ամս երեք ՚ի0. և սա եղև վերջինն
՚ի կուսակալս Հայոց՝ ՚ի յաւուրս շահունեան թագաւո-
րութեան։

ՄԱՍՆ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ.

ԻՀԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՀԱԿՈՒՆԵԱՑ.

որ պահեաց ամս 580.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՏԻՐԵԼ ՍԵԼԵՒԿԻՈՑ 'ԻՎԵ- (3754.)
ղայ արև ելքեն ափեայ Համօքէն յարեաւ յազգե պար- (4953.)
թեաւ իշխան ոմն ալշակ անուն ուերեալ յաբրահամ 'ի
քեռուրսական ծննդոց : Սա ապստամբեալ իշխանու-թէ
ան ոտն սելևկիայ՝ թագաւորեալ ինքնին յերկրին քու-
շանայ 'ի քաղաքն բահլ՝ 'ի վերայ պարթեւաց և պարսից,
մարաց և բաբելացւոց . և երկու անուանի յոյժ . միշտ
յանուն ազգի նորա պարթեւ կոչէր զայնպէս ազանց՝ որպէս տե-
ղեայ , այսինքն են պարսիկք և մարք , ընդ որս յեղաւ
հայք .

Եւ իբրև մեռաւ արշակ յետ տիրելոյ իշխանութե- (3785.)
ւոմ ամս 31 , յաջորդեաց 'ի տեղի նորա արտաշէս որդի (4934.)
նորին զամս 26 : Եւ 'ի մեռանիլ նորա նստաւ որդի նորուն
արշակ երկրորդ , որ կոչեցաւն մեծ . զի զօրացաւ յոյժ յոյժ
առաւել քան զառաջինն . և ընդ արձակեաց զտէրութի-
ւնս մինչև 'ի հնդիկս յինդոս գետս . Դիմեաց ապա և յն-
հայաստանեայցն՝ հաւ և տիրեաց հայոց ամս հնգետասն .
և 'ի բուն վանեալ անտի զարտաւազդ զվերջին կոտոռակաւ
զորդի արտաշեայ՝ թագաւորեցոյց 'ի վերայ աշխարհին
հայոց զեղբայր իւր զվաղարշակ 'ի 40 ամի թագաւորու-
թեան իւրոյ . 149 ամօք յառաջ քան զքս . տիրեալ նմա բուն
դակ զմեծն հայաստան , և զվիճակն ընդմա , ուս և իբր յա-
ւելուած զաշխարհն ատրպատական . զոորում էր տէր
մեհրուժան մինդգանայն տիրել և այլոց ուս աշխարհաց հայոց յուր-
հայաստանեայցն .

※ ոմն ասէ միայն զայս և քաջութիւն

Տասանէն • զի առհմանք քաջայ զէնն Խրեանց • ոչքան
Տասան է՝ այնքան ունի ‖ ։

Գլ• I ։ Ժամանակ վաշտրշուկ առաջնոյ ։

Բ • 2 = 3 ։

3852։ Աղաւշակ եղբայր արշակայ մեծի թոռին արշակայ
5051։ պարթեւի թագաւորեաւ՝ ի վերայ Հայոց՝ եղ զա-
թոռիւր՝ ի մ՚ծբին ըստ պատուիրելոյ եղբօր
իւրոյ ։

Եւ անդէն վաղարշակի ժողովեաւրդոց բազում յոյժ խա-
զայ նոքօք՝ ի միջոյ աշխարհին Հայոց յամն երրորդ պատ
մօտ յարմարիւր • և կայեալ անդ զաւուրս ոչ սակաւ կարգ
եւ զօրացն, և դիմեալ յարեւմուտս հիւսիսոյ միանշա՝ ի
ձագս փոքուն Հայոց • ուր թագաւորէր մարփիւլիկէս ար-
դի դարձի հիւսակալի • արդէս առայեաք • Բ • 2 •
Իբրև լուան զարշաւանս նորա խաղաղք և լազիկիայք , այն-
առայք և կասպատուկիայք, փռիւգիայք և այլք՝ որք հաս-
տատուն գաշամբ խաղաղութիւն ունէին ընդ սերևկիա-
ցիսն , խռովեցան յոյժ • և առ հասարակ ամենեքեան մի-
աբանեցան՝ ի պատերազմ ընդդէմ վաղարշակայ • և կար-
գեցա նոցա առաջնորդ մարփիւլիկէս հզօր ։ Եւ եղև՝ ի
քանակիլ նոցա ընդդէմ միմեանց՝ յետ բազում աւուրց
գնդապետացա պատերազմ՝ ի կողմանէ վաղարշակայ ։ Եւ մար-
փիւլիկէս որ ամբայեալ էր ալիճի և երկաթի զրահիւք,
ակամբ յառաջ մղել բազմութեամբ ընտիր ընտիր վառե-
լոյ • և յանդուգն յարձակմամբ հասեալ՝ ի զհակառակս վա-
ղարշակայ՝ զբազում ոմն ընտիրս և քաջս առ ետեղ կո-
տորեաց , և մօտ անցեալ առ արքայի ձգեաց՝ ի նա զնի-
զակ իւր երկայն զհետ թեւառոտ ։ Իսկ արք քաջք՝ ի զար-
մէն Հայկայ և յազգէ սերնդոյ տիեզերակալին Տրդատայ՝ ոչ խոտո-
ղեցան զյարձակումն նորին։ և զմարփիւլիկէս ընկեցեալ
յերիվարէ

ਪਾਪ • ਸ਼ਾ • ਵੈ • ਜ਼ ।

ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਵਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਦੁਗਣਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨਾ ਪਾਪ ਦਾ ਅੱਧਾ ਪੁੰਨ

Ընդ նմա էր եւ այլ վաղարշակ՝ եղբայր Տրդատայ՝ որ զայն ի գահակալու-
թենէ իւրմէ՝ ի պահեստի մեծաւ զգուշութեամբ ։ Եւ ա-
ռաւ սա ինքն մարիքաս գտեալ եւ զայլ մատեանս՝ գրեաց եւ
անտի ինչ ինչ մինչեւ ՚ի ժամանակս իւր ։ գրեաց եւ զգործս
վաղարշակայ եւ արդուոյնորատարշակայ ։ եւս եւ գրեաց զգործս
արշակայ պարթեւի եւ զքոռին նորա արշակայ մեծի եղբօր
վաղարշակայ ։ որոյ յայտնի առեալն՝ թէ հին պատմուիք
Հայոց առաւգապոյն համարին քան զայլսն ազգայ՝ բայց յե-
տեցուցին ։

3858։ Ձեռն էարկ ապա վաղարշակ ՚ի յետ հայրենականելոյ
5057։ գահուրեն իւր՝ եթէ ըստ զանազան իշխանութեանց եւ ե-
թէ ըստ բաժանման գաւառաց ։ եթէ ըստ կարգի ինքնա-
րութեանց եւ եթէ ըստ պաշտամանց , ոչինչ պակաս քան
զհրամայեցուցն ։ Եւ որ արժանի յիշատակի է՝ կարգեաց
զերկուս արս՝ յիշեցուցանելնման գրոյ ։ մին զբարին՝ ՚ի
քերելն ՚ի յանիրաւ կամ յանպատեհ Հրամանս ։ իսկ միւսն՝
զլրէժխանդիրն լինել յանմոլեալ միաբանութ ՚ի պատժել
զչարս ։

Կարգեաց եւ զբագարատ զիսրհրդական իւր՝ թագադիր
լինել յորդւոյ յորդիս թագաւորաց եղելոյ ՚ի յեղէն ար-
շակունեաց ։ Այս բագարատ , որպէս յիշեցաք ՚ի ա֊ 5֊
երկայզէ Հրեից , այր քաջ և բարեմիտ ։ որ և ՚ի բա-
զում իրս ձեռնտու էր վաղարշակայ՝ տեղեակ գոլով օրի-
նաց տեառն ։ և յանուն սորա ազգ սորին բագրատունիք
կոչեցան ։ և բազումք ՚ի նոցանէ վասն Հրէական հա-
ւատոյ նահատակեցան ՚ի թագաւորացն մերոց ։

3862։ Կարգեաց եւ վաղարշակ և յորդիս իւր , զի ունէր բազում
5061։ ուստերս ։ և զի ոչ համարէր պատշաճ կալ ամենեցուն

զերկուսին ևս երբեմն պարթևս կոչել։

2։ Ժամանակ արշակայ առաջնոյ և պատերազմք։

Ե. 4։

Արշակ առաջին որդի վաղարշակայ թագաւորեալ մի- 3873։
նչխանակ Տօր իւրոյ՝ Տեառօղ պատառաքինութեան 5072։
Եռայա. և յաւելբազում կալուածս պարծոյ ուղղութեան.
Եւ եղև՝ ի ժամանակի անդ յարուցանել՝ ի նմանէ զոն-
տայոյ՝ յարձակեցաւ՝ ի վերայ նոցա, և նուաճեաց զնա։
և նշան յաղթութեան իւրոյ կանգնեաց յերկր սեաւ ձուխն
արձան քարեղէն։ Ունէր սա զինիզակ բոլորատիպ միսեալ
արհեստիւ ինն յարիւն դաժան զեռնոյ։ և անդամ ոմն յն-
թանալն Տեառնայ յերկր ձուխ անդ՝ դիմեալ՝ ի վէր արձա-
նին՝ ձգեաց յայն զինիզակ իւր, և միսեայ խորագոյնս ի-
րև՝ ի կաւ՝ ի պատուճանդան արձանին՝ որ ունէր զձև եր-
կանաքարի։ Զայս արձան բազում ժամանակաւ պատու-
ցին պոնտացիք իբրև զգործ ինչ յաւծոյ գործեալ։ բայց
յետոյ ընկեցին ի ձով յորժամ եղև վերատին պատե-
րազմ՝ ի միջնոյս և ասորեաց ոմանց արշակայ։
Ոչն այս արշակ պաշտօնասէր գտաւ կուռոյ յոյժ։ և տե- 3877։
սեալ զե բագրատուն իւր ոչ պաշտեն զկուռսն՝ նախատա- 5076։
ռեալ զերկուս՝ ի նոյանէ։ իսկ վերայ մեղայն հրամայեաց ոչ
զմանկունս

զմանկտուն խրենոյ եւ հպատակել զշաբուհոյ. եւ նոյ անձամբ
գետաքսուրեան գիւղատեղի. եւ կեսանել ընդ թագաւո-
րին կամ՝ ի պատերազմ հպատակել զշաբուհ. սակայն
շահուն յանձն պարտիլ զիւրում։ Այս անցք եհաս ընդ
նոսա ի յաւուրս սինբատայ թագաւորին արշակայ։

3880։ Ի սմին ժամանակի՝ ի ծագել հիւսիսոյ՝ ի կողմանս
5079։ երինն կովկասու՝ իշխան ոմն վոնդ անուն՝ հանդերձ
բազմութեամբ հաւուրց անկաւ յաշխարհն հայոց՝ ի վե-
րինն բասէն. և առեղին այն՝ ուր բնակեալ՝ յանուն նորա
վանանդ կոչեցաւ։ Իսկ արշակ կեաց թագաւորելոյ ամն 13
մեռաւ։

3886։ Ա ռաջէս առաջին որդի արշակայ առաջնոյ թագաւո-
5085։ րեաց՝ ի մ ծբին՝ ի տեղի հօր իւրոյ։ Սա՝ ի տիս մանկու-
թեան իւրում հեաթէորայ վաղարշակայ հաւուն իւրոյ. զի էր
մանուկ կայտառ և հզօր. մինչև կարծիս առ ամենե-
սեան՝ մեծամեծ գործոց քաջութեան՝ զոր հանդիսանէր էր
գործել. որպէս և գործեալն իսկ. քանզի՝ ի թագաւո-
րելանդ իւրում՝ զինեալ՝ ի զօրութեն արութեանն՝ հզօր գո-
ռաւ քան զայլս։ Եւ զի յայնժամ թագաւորն ոստրոխոյ հա-
ճարուր առաջին, իսկ հայոցն՝ երկրորդ, արառաջէս արար
զինքն նախապահ նմին. և ս եւ ընդ իւրև էառ զամենայն
պարտս. և շինեալ իւր արքունիս յաշխարհին ոստրոխոյ. և
յաշարհն անդ եառ հաստանել զրանդ յիւր անուն և յիւր
պատկեր։ Եւ զորդի իւր զմիքրան պահեալ առ իւր՝ եառ
մանկան քաջութեան. իսկ զդուստր իւր զարտաշամա եառ՝
կնութեան միհրդատայ մեծի բդեշխին վրաց առն հզօրի.
որ էր՝ ի զաւակէ առաջնոյն միհրդատայ նախարարին գա-
ւեհի. և յանձնեալ նմա զկաղմակալութիւն հիւսիսային
կողմանց և պոնտոսի ծովուն։

3902։ Ա յլ արտաքէս տեսեալ զանձին յաջողութիւն մեծամեծ
5101։ գաւ. և կամեալ տիրել տիեզերայ՝ յարոյց զօր յարեւե-
լից և ՚ի հիւսիսոյ բազում յոյժ, մինչև չգիտել նմա
զհամար

զհամար նոցա. զի զբազմութեան նոցին առանձին իմն գա-
վառ հնար էր պետել քան թուել. որոց յարձակել
գնեաս՝ ի միջօրէի՝ լայս արեգականն ծագիկէր. և տիւն
առ առեղեան հաւասարս։ Եւ առ յայտնի ցուցանել զի թէ
կիրաւ այնչափ բազում հին զօրք իւր ոչնչանալ՝ ի տե-
զիս քարուսաս՝ հրամայէր նոցա ըստ մարդաթուի քար առ-
նուլ և ընկենուլ յիջևանս. որով կարկառ լեռնանման
կանգնիւր ի նոսին։

Սոլին բազմութեամբ խաղաց արտաշէս յարևմուտս. և 3903։
նուաճեալ զգեամաք երկիր վոքուն ասիոյ՝ հջ՝ ի ծով բազ- 5102։
մութեամբ նաւուց. և հասեալ ի հելլեսպոնտոս՝ ա-
րեայ թրակիոյ և եվլադոյ. և քանդեայ զերկեւ ի քաղաքն
յոր յառաջքան զհասանել նորա հասեալ էր համբա-
նութիւն։ Ձաղթեայ և լակեդեմոնացւոց որ՝ ի մոռա, և
այլոց ազգաց. և զարհուրեցոյց զբնակեալս՝ ի սահմանս
միջերկրականաց ծովուն. և յամենայն յաղթական լեալ՝
դարձաւ՝ ի հայս։ Եւ անդ թագաւորս կացուցեալ հայ-
ոց զորդի իւր զտիգրան՝ ընդ՝ ի պարսս։ Եւ յայմ ամի 3908։
ոչ ոք գտաւ դիմակաց արշաւանաց նորա. զի թէպետև 5107։
զօրացեալ էին յայնժամ հռոմայեցիք, բայց նոքա՝ պա-
տասխանելագլխաւոր իւրեանց՝ չէին ձեռնհաս ելանել ընդ
դէմ արտաշէսի։

Ապ՝ ի յարձակիլ նորա վերստին յայնոսիկ կողմանս՝ յան- 3910։
կարծակի ինն աղմուկ շինօթից ծագեալ՝ ի զօրս նորա՝ նո- 5109։
քին իսկ սկսան կոտորել զմիմեանս. յորոց կամելով արտա-
շէս ձողոպրել զանձն, փախստական եղև բազում ա-
մաբք. և չևս հասեալ՝ ի հայս՝ սպանաւ՝ ի զօրայ իւ-
րոց. թագաւորեալ ամս 25. և՝ ի մեռանիլն ասայ, ※
աւուր փառաց անյաւորի ‖։

Սա գտեալ յասիա զկնի Ալեքսանդրոսի քաջ զօրավարս ա-
նաս արտեմիդեայ և հերակլեայ և ապելլոնի, զորս զօր-
ծեալ էր սկիւդեայ և դիտոնեայ՝ կրետայեցոյն անուանի
աբհեաւորայ՝ յլեայ յոն հայոց յարմատէր. զարձեալ
՝ի

ի գնալ նորա յելլուդա՝ անդ ևս գտեալ զրազմարուեստս
ապահէրս պիտոյ, ևս և արտեւիդեայ. աթենայ, հե-
փեստեայ, և աիրտոդիտեայ՝ հրամայեաց առնել ի հայս
հանդերձ քրմօք իւրեանց. յորոց զարտեմիդեայ պահա-
րս և անահիտական էր, եւ յեառոյ տիգրան յերիզա. և պա-
թենայն յաւանն թիւ։

3 ժամանակ փիգրանայ երկրորդի. և գործ հիմնադրութեան
շէնհովմայեցոյ։

ե. 4 = 6։

3911։ Տ իպրան երկրորդ՝ որդի արտաշէսի առաջնոյ յեա-
5110։ լիր հայոց, ժառանգեալ վասպուրականի զգօրսն՝ որք
էին ի մահուան հօրն, և կարգեալ ուղեալ զթագա-
ւորութիւնն իւր. և կացոյց զմինհրդատ զքեռայր իւր՝
երկրորդ լինել աթոռոյն. եւ զի՝ ի նմին ամի յոյնք լե-
լուզմամբ արտաշէսի և զկորուսիլ զօրացն նորա՝ հեռա-
նեալ էին գալ յաշխարհս մեր, եւ տիգրան ընդդէմ նոցա
առեալ ճէ իւր և զմինհրդատ. և փախստական արար զնո-
սա։ Եւ անտի դարձեալ՝ ի մաժակ՝ այն է կեսարիա, տու-
ընեայ փոքուն ասիոյ. և յանձն արար զաշխարհն մինհրդա-
տայ, անուանեալ զնա արքայ պոնտոսի և միջերկրեայց։
տուեալ՝ ի ձեռս նորա և զօր բազում։

3912։ Եւ ինքն դարձ արարեալ անտի տիրեայ և այլ բազում
5111։ աշխարհայ. և գերեայ զբազումս, և առեալ զգան-
ձեղեն. և հնազանդեցոյց ճէ իւրև զպատ յոլով. որով և
այնչափ բարձրացաւ սիրտ նորա մինչև համարիլ թէ առ
ինչ յակնարկութենէ նորա յաշխարհին լինէ առնել։ Եւ
որպէս գրեն պատմիչք Հռոմայեցւոց, բազմութիւնք թա-
գաւորաց գերեալք՝ ի նմանէ՝ ձեռնասուն կային առաջի
նորա և ծառայէին նմա. այլ զհրեայն՝

անտի

անտի թագաւորաց ունէր հանապազ լինել ի տան
մանուածոյ ծառայութեան առ ի յոյժ շէնելութեան փա-
ռաց. և ի գնալ իւր ուրեք երիվարաւ՝ էր ընդ ինքն առն առ
ընթեր նորա գնայլն հետիոտն՝ զգենուլ զթագաւորական
պատմուճանս. և ի նստել իւրում, և ի հրապարակա-
նոց լինել, կամ ի տալ պատգամս ազգաց՝ յանդիման նո-
ցա յոտին կայն ի նշան խոնարհելոյ զանձինս ծառայ
լինելոց նոցա. Այսպէս և մինդուռտ քեռայր տիգրանայ
եղև անուանի՝ ոչինչ պակաս քան զտիգրան՝ տիրելով ի
սահմանս ազգայ ինչ ի սահմանս ակիւթացւոց մեծայ.
և զիաքս խոսելոնդ այսոսիկ ազգս՝ իւրեանց լեզուաւ
առաքեցին գրել ի մատեան. որպէս վկայեն ազգին արտաքին պատմիչք։

Սահմանագիտութիւն կապադովկիայ։

Սահմանագիտեալ կապադովկիայ՝ թագաւորեցոյց ի վերայ 3914.
նոյ զորդի իւր, անուն եդեալ նմա արիարաթ. և զի տակա- 5113.
ւէին ուրացեալ էր՝ խոտանակալ կարդեաց նոմա զգործոն
անուն սմին։

Տարեր

և՝ ի քաղել իւրոյ կապադովկիայ առ հրամանաւ ի

Հարիւր նաւս՝ի վանել և զայլ ամենայն՝ և զՏուռմայեցուս
մայեցիս։ Զայն տեսեալ զօրավարացն Տուռմայեցւոց՝ ե-
կին Տասին՝ ի վերայ մինդուատոյ բազմութեամբ զօրայ իբր
երկու Հարիւր հազարայ։ Որոյ՝ ի դիմի Հարեալ առա-
կաւք՝ ի զօրայն մինդուատոյ՝ կոտորեցին զբազումս, և ըզ
յոլով ձերբակալ արարին։ և զմնայեալսն՝ ի փախուստ
դարձուցին, և ժողովեցին՝ ինոյանէ զաւար բազում յոյժ։
Այնպէս և զօրք սիպրանոյ պատահեալ միւմ՝ ի զօրա-
վարացն Տուռմայեցւոց՝ որոմանսն էր ակոՀոլոս մանր-
ոտ՝ որ և ունէր ընդ ձեռամբ իւրով զօրս Հազար Հե-
ծելազօրս և քառասուն Հազար Հետեւակս՝ Հարին ի նո-
յանէ տան Հազար այր։ և կալան երեք Հարիւր զօրա-
ւորս կենդանւոյն, և զմնայեալսն կիրճեցան արարին։ և
ինքն ակոՀոլոս փի շերայն փախուցեալ ընդ տանգար-գեա՞
զերծաւ՝ ի պերգամոն։ Կալեալ յետոյ մինդուատոյ զաս
ինքն զակոՀոլոս՝ եւս լնուլ՝ ի բերան նորա ոսկի Հալեալ
սա՝ ի յուցանելոյ զինքն առաստաձեռն քան զՏուռմայե-
ցիս։ Եւ յետ զերկեամ մի պատերազմելոյ մինդուատոյ ընդ
Տուռմայեցիսն։

Եւ էր հանգիստ երկրին Իշխանաց մինչեւ ամն 5116 ՚ 3917
Թագաւորելոյ սեղեւկոսի։ Հաշտութիւն խոստացան ընդ նմա՛ ի
դարձուածոյ զնացելոյ անտի՝ ի պատերազմելոյ ընդ Տուռ-
մայեցիսն։

Եւ էգիտ յանկանել մեծամեծ խռովութեամբ՝ ի Թագաւո- 5120 ՚ 3921
րութեանն սելեւկիայ՝ յառն Հեղեան իշխանքն նոյա առա-
ւել ի ձեռս առեալ զԹագաւորութիւն իւրեանց։ Եւ յայտ-
առնել նոյա եկին առաքման զօրու ծանրու։ և վանեալ զան-
առնել զայլ ամենայն զինքն առաստաձեռն քան զՏուռմայե-
ցիս։ Եւ յետ զերկեամ մի պատերազմելոյ մինդուատոյ ընդ
Տուռմայեցիսն։

Եւ էգիտ յանկանել մեծամեծ խռովութեամբ՝ ի Թագաւո- 5120 ՚ 3921
րութեանն սելեւկիայ՝ յառն Հեղեան իշխանքն նոյա առա-

Իբրև մեռաւ կուռնելիոս սիղլա ասպատակեաւ հասոյ 3926։
մայեցոյ եղեաւ հաշտութիւն նոցա ընդ միհրդատայ. ելից 5125։
ազգ ասպատ միհրդատ առ տիգրան յարձակել՝ և կատա-
ղութիւն. և նոցա վաշխատեալ եկին և հաս զհետ զիշխան բա-
նակ. և ետան անտի զիերութեան հազար ոգիս. և յետ
գնոյն զհետ զիշխանսն հասեալ՝ կռուեցան ընդ նոսա ի
կուրծեան. և ինքն դարձեալ՝ և տեղի նուաստեաց գունդ
ինչ ոմն՝ և յայտատուն ; տուեալ նոցա շէնս և վայրս բնա-
կութեան. և ինքն դարձաւ առ միհրդատ. և յետ
նորա ետ զդուստր իւր զհարսանիս. և ամուսնացաւ
նմա. և ետ նմա զիշխանութիւն ի վերայ ամենայն
կայից և այլոց ի հայոց ։

Գնաց տուեալ առաջի միհրդատայ ի վերայ հռոմայեցւոյ 3929։
ազգ հարիւր քառասուն հազար հետևակօք ասպատակինե- 5128։
լոյ ընտ օրինակ մարզուելեան հռոմայեցւոյ, և վեշտա-
սան հազար ձիաւորաւք ասպատակ յարձակել՝ և կատա-
ղութիւն. և նոցա վաշխատեալ եկին և հաս զհետ զիշխան բա-
նակ. և ետան անտի զիերութեան հազար ոգիս. և յետ
գնոյն զհետ զիշխանսն հասեալ՝ կռուեցան ընդ նոսա ի
կուրծեան. և ինքն դարձեալ՝ և տեղի նուաստեաց գունդ
ինչ ոմն՝ և յայտատուն ; տուեալ նոցա շէնս և վայրս բնա-
կութեան. և ինքն դարձաւ առ միհրդատ. և յետ
նորա ետ զդուստր իւր զհարսանիս. և ամուսնացաւ
նմա. և ետ նմա զիշխանութիւն ի վերայ ամենայն
կայից և այլոց ի հայոց ։

Առաքեցին հռոմայեցիք ընդ դէմ նոցա անհամար զօր
զիւրակուշէս զընտիր հազարապետս և զիւրատես երկե-
ի զօրագլուխ. եկն ընդդէմ նոցա միհրդատ, և եհար ընդ
զօրս նոցա չարաչար յոյժ. և վանեալ զնոսա մինչև ի
դուռն քաղաքին՝ յոր ապաստանեալ էր կուստաս. ուր և
ի խուժել հռոմայեցւոյն բազում և անհնարին կուտա-
ցաւ ազգ նոցա, Ապա խաղացեալ ի նոսանդիտա ձմեռն
յափշտակեալ զկարաւանսն հռոմայեցւոյ, և
կուտեալ զգունդ ի նոսա. և այնչափ ջնջեալ պատերազմա-
կան նաւս. և այնչափ եղև կուտակուած այրն աւուր, մինչև
ասել, թէ ի միում աւուր ծով և ցամաք լցան դիակամբք
հռոմայեցւոյ։ Զայս գործ մեծ զոր գործեալ միհրդատ
ձանձրացեալ վաղվաղակի տիգրանայ, և ա և արքային պատա-
ծեաց։ Դիմաւաստա ի վերայ կիւզիկոն քաղաքի հռոմայե-
ւոյ՝ որ մօտ է ի ծովեզր մարմառայ ազաշարեալ զայն. և պա-
տերազմեալ ասուիկ ընդ նմա. և չէր կարել մատակն կար-
ձեալ զնա։

Շարեալ

Տղուն, և յանկանել էխտա սալ՝ սիրելեան զօրք նորա
՝ի հանգիր կեցուածոյ։ Եհաս յայնժամ զուարճացաւ և անկաւ
՝ի վերայ զօրացն նորա. և յանդնարին գառնութենէ սրտին
ատեան արար կոտորած մեծ՝ ի քանակի նորին և՝ ի չրուէալ
զօրեան։ Յանապատուատի գառանիլ մի Հրոպատայ անձայել՝
մարտ եդ ընդ նմայե լուէքն ընդ Հռոմայեցիսն, և ձեղքեալ
3932։ զբազմութիւն նոցա էանդ գնայ ի պնատոս։ Եւ զուարճ
5131։ այնուհետև ելբ յաղթանակօք զրջեալ ընդ փոքրն ասիա՝
սիրելեայ բազում առեղեայ առանդ պատերազմի։ Եւ՝ի սըր-
անջել զօրացն՝ թէ ընդդէմ ոչ պատերազմիս՝ զի երկեալ և
մեզ բաժին յաւարէ, եւս պատասխանի՝ թէ՝ ի պատերազ-
միլ մեր՝ դիմի մի Հրոպատ յօգնութիւն սիրելեացն, և զար-
թուցանէ զնա ընդդէմ մեր։ և ո՛ կարիցէ զգէմ ունել
զօրութեան նորա։ (տես ի գլուխ։ ԵՒ։ 9։)։ Ձեւ սիւս-
անգամ պատերազմելոյ միհրդատայ՝ անկաւ խռովութիւն

գ։ Գործք՝ զոր գործեաց փիգրոն ընդ հռոմայեցիս, և նոքա ընդ նմա։

ԵՒ։ 9 = ԻԱ։

3934։ Յորժամ՝ ի հայս էր միհրդատ, սիրեցեալ թագու-
5133։ ան իւրոյ անտիոքոսի պիտի՝ սեւ կիայեաց արքայի՝ թա-
գաւորէր ՝ի ստղոմայիդ՝ ի վերայ միոյ մասին աստուց՝
որում էր տիրեալ տիգրան, պերճեաց զամենայն աստիա
և զսեւկիայեայս՝ ՝ի բաց կալ՝ ի հնազանդութենէն տիգ-
րանայ։ Նմի իւրն եւ տիգրան զօրաւ ձանուց յաստիս՝
Ցուցանել

ետ ուսանել զաղտուտմամբ. և սպասել զկնի ելանելոյ՝ և առնուլ զպատիժս. և ել ուսանել Թագուհին սպասուան անկաւ յամբոխն ուրեմն, դիմեալ անդր տիգրանայ՝ ձեր բակաւ արար զնա և սպան։

Զահի հարեալ հրէից՝ որք էին պաղեստին՝ թէ գոյ՛ք իջեալ և՝ ի վերայ իւրեանց, Թագուհի նոցա աղէքսանդրէ աղին և իշխանք նորին առաքեցին դեսպանս առ տիգրան թագաւոր երևելի ընծայիւք՝ երթալ սպասաւորել նմա։ 3934։ 5133։

Եւ նոցա եկեալ և մատուցեալ առաջի արքային պատուիրակաւք՝ և մատնացուցեալ զպատճառս՝ թէ խնամուեան օրէնք ոչ ընդունին. և բազում օժտութեամբ մեծարեալ զայզպիոս՝ դարձոյց յերուսաղէմ։ Եւ զմինդրդատ արձակեալ՝ ի պոնտոս առաքեն հազար հեծեալս։

Առեալ ապա պուհրեայ զօրս իւր՝ եկն և պաշարեալ զտիգրանակերտ. Լուեալ զայն տիգրանայ՝ առաքեալ վէց հազար զօրս։ Եւնոյա հասեալ անդր, և ձեղքեալ զբանակ հռոմայեցւոց՝ մտին ի քաղաքն. և առեալ զքաղաքն՝ տարան զգանձս և զհարճսն տիգրանայ՝ գիշերային ելին և բերին առ տիգրան. ընդ որ առուշ ինայքին հռոմայեցիքն

ՅԻԴ։

Ապա ինքն տիգրան խառնեայ՝ ի վերայ պուհրեայ երթ- 3935։
եաւ Թագեաւզօրս՝ ի վերայ տիգրանակերտի՝ և առ չէ ինչ 5134։
Զոր իբրև լուաւ պուհրէս՝ զահի հարաւ և դարձոյց
զքաղաք.

քանզի ջուր պուռնդս. և պարսաւուրս և աղեղնաւուրս հա-
զաւ. և եկեալ բանակեցաւ յընդարձակ դաշտի միւռմ.
Տեսեալ ինդրանոյ զզօրս Տուխմայեցւոց՝ խօսեցաւ առ
բարտաւանս և ասէ. ※ զինչ են ոտքս. եթէ զեռապանք
յոգունք. եթէ թշնամիք՝ նոճազունք || : Եւ արհամար-
նեմ զայն պատրաստուԹիւն Տուխմեանցն արուեստ առ-
նիմ անհոգ եղև, եդեալ ի մտի՝ ի մի տեղի կլանել զնա
ի ձեռն սակաւուց. և. ինքն սկսաւ ի զբօսանս բերել.
ընդ նմին և զօրքն նորա բնաւին անփոյթ լեալ խրախու-
կատարէին.

Իսկ զօրք Տուխմայեցւոց տեսեալ զայնքան բազմուԹիւնն
քաջ սպառազինեալն տիգրանայ՝ ահիւ վհծաւ տապնապե-
ին. և յորդորէին զղեակս ապրեցուցանել զանձն. Այլ
նայե տիգրան և զօրքն՝ ոչ իրազեկ լեալ Թէ չինչ վիտա
ծէր, խրախուսեալ զօրսն, և ետ պատուէր մի՝ բնա-

Հայիլ յաւար Հայոց, այլ միայն՝ ի վանեալ զնոսա:
Քաջալերեալ ապա ամենեցուն նոյն՝ միաբան յարձակե-
ցան ի վերայ տիգրանայ: Իսկ տիգրան՝ որ դեռևս յե-
ղեալ կայր յանհոգութիւն ամբարտաւանութեան, տեսեալ
զյանդուգն յարձակումն Տուխմայեցւոց՝ յանկարծակի լմն
շփոթեցաւ՝ ի կատաղարուԹեան խոր Հրոց իւրոց. և փո-
խանակ մղելոյ զզօրս իւր՝ ի վերայ Տուխմայեցւոց՝ փոխ
եհատ դառնալոյ. լսեալ որ զարմայեալ զօրսայ նորա
շփոթեցան: Ցայն շփոթ նորա Հասեալ Տուխմայեցւոց՝
սկսան Հարկանել զնոսա չարաչար և փախուցանել, և
անկան՝ ի զօրսայն տիգրանայ Հինգ Հազար. և ամանք կա-
լեալ եղեն: Եւ նա ինքն տիգրան ձիմեալ անկաւ յամբոխ
մին և զօրք նորա ընդ նմա. յորոց և բազումք ցրուեցան:
Ձեռ այսր անակնուն եւ յաղթութեան՝ աձապարեալ դուռ-
կուղեայ դարձաւ՝ ի վերայ տիգրանակերտի և հաս զայն-
և եգիտ՝ ի նմա զանձ բազում: Զայս իբրև լուաւ տիգ-
րան՝ առաքեաց զՆեձելազօրս իւր՝ ի վերայ զուռկուղեայ.
զրաց

զլոյ՝ և ձանապարհն ազատահեալ հեծելոյն հռոմայեցւոց՝ զոր պատրաստեալ էր խորտակելոյն զնոսա Իսրայէլ՝ և ջնջեալ լուր այսր յականջս պատուիրակացն՝ առակացաւ և ասէ. և առեալ նոյն ժամայն գլխաւորութիւն իւր՝ փութացաւ հասանել յօգնութիւն նոցա. իսկ հեծելազօրք հայոց փախստական կիզեցեալ յետս նահանջեցան. և ի պնդել պատուիրակացն զկնի նոցա՝ նոքա լնուլ կրտնկն զարշաւեալ՝ վտանգուցին զբօսա նոյա առ հասարակ՝ և ոչ ընդունէին զհաշտութիւն՝ զոր առաջարկէին նոցա. զի սուրբ զբեղ ազատեալ հոգւով՝ հրամայեցաւ նեռին իւրեանց՝ հրամանաւ հռոմայեցւոց՝ զոր ունէին հեծելազօրք հայոց՝ զի մի՛ ինչ ինչ ոք ի նոցանէ ելցէ ի վերայ նոցա զտանել զնոսա՝ և ոչ ոք ելանէր ի վերայ նոցա՝ զի ամենայն ինչ ազատեալ էին հայոց զօրացն

այնուհետև սիզաձեմ բարձրացաւ ի Հրոտոտ՝ ի վերայ
Հռովմայեցւոց. և էառ զամենայն տեղիս զորս յառիշառա-
կեալ էին Հռովմայեցիք։

3938։ Ա՛ռաքեցաւ ապա՝ ի Հռովմայեցւոց փոխանակ զուկոս-
5137։ ղեայ պոմպէոս մեծ. ըստ որում եւս պատերազմ ի Հրոտոտ
բազում անգամ. և ապա ժուլիոս զօրանայ և՝ ի սկիւ-
թացւոց՝ մարտեաւ ընդ ամենայն ի շնամիս իւր. և տիրեալ
գարձեալ Տամօրէն իւրում աշխարհի և բովանդակ պոն-
տոսի։ Այլ կատաղը նախարարաց նորա մեծ և այլ եւս ի շխանգը
գըգռուելեամբ Հռովմայեցւոց ապստամբեցան՝ ի նմանէ.
որոյ վասն և այլք թողեալ զնա՝ յարեցան՝ ի Հռովմայե-
ցիսն. ընդ նոսին և Հարպազատ որդի նորա փոխանակէս
գլուխ ամբարձեալ ապստամբեցաւ զամենայն զօրանորա, և
յարոյց զնոսա ընդդէմ նորին. և թագաւորեաց ինքն
փոխանակ նորա. և սկսաւ մարտն չիլ ընդ ամրոյին՝ յորում
նահատակ եղեալ յաշխարհին պոնտոսի։

3941։ Իբրև յանհնարին եմուտ ի Հրոտոտ՝ կոչեաց զտիկնոջ
5140։ իւր և զերկուսին որդեսն, որոյ անուանք էին ի Հրոտո-
տէ և ի նիւսա. ի ներքս ի սենեակ մի ածեալ զնոսա՝ ի վե-
րայ մահճի մերկացուցանէ, և ի ձեռս զթուսնալիցն
բաժակն՝ իբրև կամէր լմգել և ապըստացանել, ալաչէին
զնա դառերք նմա, զինակս ինքեանք արբեցեն և յետոյ նա.
առին ապա՝ ի ձեռաց նորա զբաժակն. արբին և մեռան.
Հարբ և ինքն, և յաւելեալ զինքն սրով, զի մեռցի
ի ւ-թով. և իբրև ոչ մեռաւ՝ ակսաւ վազվազել, զի թոյնն
ժանտ ազդեսցէ՝ նմա. Տեսեալ ապա թէ խուժանն Հռո-
մանս տուընեալ է՝ ի ներքս՝ կոչեաց առ ինքն զիւնուռը ան
և Հրամայեաց նմա օգնել ձեռինն իւրում. և նորա ձեռ
ամբն ինքնին խոյեալ զինքն կատարէ՝ անդէն ի շեայ զո-
գին, յետ կալոյ ի շխանութեանն ընդ ամենայն աման 56. տարի
՝ի գլուխ ԺԹ.

(3939։) Այլ յառաջ քան զմահ ի Հրոտոտայ տիրան որդի տիգրան
(5138։) նայ յանկուցեալ ինքն զամանս՝ ի նախարարսն Հայոց՝
վտարանդեցաւ

վառարանիցդ՝ ի հօրէ երկնի. և անկաւ աւա- ատկեցաւ
ղտոյն հանդերձ յաշխատն Հայոց, և տիրեաց քան մի
նոքաւ Տանդեղիչ յաշխատն Հայոց, և տիրեաց քան մի
պատի. և գերեաւոր զնա ընդ իւր ամենայն խառնուդ
քաղաքի՝ և վերակացու զնա եդ ի վերայ ամենայն
գանձուցն իւրոց։ Եւ ամենայն իշխանքն Հայոց՝ և
ամենայն զաւրքն Հայոց՝ և ամենայն զաւրքն Վրաց՝
ժողովեցան առ նա ի Հռոմկլայեցիս։ Եւ ամենայն
զաւրքն Հայոց և Վրաց՝ և ամենայն զաւրքն Հռոմ-
կլայեցւոց՝ ի միում տեղւոջ ժողովեցան։ Եւ ամե-
նայն զաւրքն Հայոց և Վրաց՝ և ամենայն զաւրքն
Հռոմկլայեցւոց՝ ի միում տեղւոջ ժողովեցան։ Եւ
ամեն

ի ձեռաց Հռոմայեցւոց պըտըտում առելիս, զորս դարձու-
ցեալ էր նորա առ նուա ։ Եւ գաղխանոյն զահի Տարեալ
ի նմանէ՝ հաշտութիւն խոստեալ ընդ նմա, առնելոյն
զբեռս նորա զիտիցն միհրդատ ե զարշամ. ե ինքն
ելեալ յեգիպտոս յօգնութիւն պատրաստ արքայի ընդդէմ
աղեքսանդրացւոց ։

3949։ Եկն ի նոյն աւուրս կրասոս միհ յեռասդեայն Հռոմից
5148։ էյեոց, որում էր իշխեալասիոյ ։ ե եմոռացաւորութիւն եղեւ
յաթոռ ասիոյ ։ ե խաղայեալանտի՝ն վերայ պարթևաց՝
խորտակեցաւ խոպան ե սպանաւ ։ տես՝ ի Պատ ։ ը ։
10 ։ և 11 ։ տես և վասն մահուան փարնակէսի որդւոյ
միհրդատայ ։ ՝ի գլ ։ 12 ։ Եւ ապա վերակացու կարպե-
տեաւ երկրին աւորոյ կասիոս, և յետ նորա բիբուլոս ։
ընդ որոյ պատերազմեցաւ Հայոց՝ վռանգեսին զնուա-
ալ Հռոմկ յետոյ տիրեցին Հռովմայեցիք բոլոր երկրին
աւորոյ ։ որոյ ի մասն էր Հայոց ։

5 ։ Պատչեաւ ի այլ աւր գործ, այլ գործէցուք յաւուրս փիգմանոյ

ը։ 12 ։

3963։ այսու ժամանակաւ ասիոյն արքայ Հայոց ոմն
5162։ Ներսեհեան էր՝ անուն՝ ի հիւսուածոյ թիւն
որոյ վէմ ե զօրաւորէն ե նախատանաց նորա՝ ոմն
ձեռն Տարեալ ի նմանէ՝ զիտելով զանձինս ե զաշխարհս
զնաւասարդ ե զպարսկաստան՝ զոր Տայր իւր ասորեաց
ընդ ձեռամբ ե զայն մասն աւորոյ՝ որ էր ըստ ի հե-
ռաստանեայ ։ Եւ քանզի ոչ էր Տնար այսմ լինել՝ բայց եթէ ասորեստա-
նեայ ։ Եւ զանազի ոչէ

Եւ ելեալ յառաջագոյն առաւօտուն՝ ի կնոջէն բակաւոյ առնոյր զաւրհնեալ հացն, եւ ի հաստատութիւն այսր խոստացեալ տեսլեանն առաքեալ՝ թէ ոչ ուրեք ի գիւղս արտաւարձ ոչխարին պահելոյն։ Եւ ի հասանելն ի վանս զկարծեցեալ սիրելոյն զտեսանէր։ Եւ ի ներքս մտեալ՝ զամենայն զոր ինչ ունէր ի տան՝ ի ձեռն նորա զաւրհնեալ հացին ետ նմա զկնի։ Մանաւանդ զի գիտէր զՀաւատոյ ուխտ, թէ ոչ ուրեք արտաւարձ ոչխարին պահելոյն։ Եւ ի հաստատութիւն այսր խոստացեալ տեսլեանն առաքեալ՝ թէ ոչ ուրեք ի գիւղս

Հրեշտակն, եւ ինչչէ տասելէրն նորա՝ պատշաճութեամբ քա-
հուր գիտելոյն երեւասրէմ եւ անսխալական լինելոյ ։ Իսկ
հերմիդէս եւ երեք եղբայրն նրա վասն օգնական լեալ
հիւրկանոս՝ զդեմ ունէին ։ որով եւ պօրանայր մանուա
կերկուց կողմանց ինչէւ'ի պետութիւնէ ։ Ապա լուեալ
հիւրկանոս եւ վասն եղելոյն՝ եթէ քաղցրանայ ունի անյա-
պեղել հրեշտակն՝ առաքեցին առ նա հրեշտակս խոսել
ընդ նմա խաղաղութիւն ։ եւ նորա առ երեսս պատուել
զիւր նման խաղաղութիւն ։ եւ ոչ ինչ ինչ ասել ընդ
պատասխանի՝ առաքեալ ի վերայ երեսաստղին
զիւրոյ հեծելազօրսն ։ որոյ առաջնորդ էր պետ հա-
կառակութեան տիգրանայ յազգէն պնուհեայ ։ նեղ թէ ՝ ի
ոգեաշէտ խաղաղութիւն խոսելոյ ՝ ի մէջ հիւրկանեանց
եւ անսխալականաց ։ քայլ ՝ ի ձագուկ օգնական լինել անտե-
պետայ ։

Այլ հիւրկանոս զարհուրեալ ՝ ի հեծելոյ անտի՝ ոչ կա-
մեցաւ հանդերձ ամենայն քաղմութեամբն ընդունել զնա
պնել ՝ ի նեղութ ։ քայլ զանգիտել ու ՝ ի չընդունելոյ՝ թայլ
եւ ոմն նմա հինգ հարիւր արամբք միայն մտանել ։ եւ պնե-
լոյ կամեցեալ զհրեշտակն ՝ ի վերայ երեսաստղին ՝ խրատ
եւ նոյա՝ զի պնասցեն ոչ քարձրանայ ։ եւ ինքն խոսաս-
նայր լինել քարեխոս վասն նոցա ։

Յայնժամ հիւրկանոս եւ փառասէրն վերստին առաքեցին
հրեշտակս առ քարձրեալն ։ եւ խնդրեցին՝ զի ոչ զարհու-
րեսցի՝ զի անվնաս էր ։ եւ քարձրեալն երդմնեցոյց զնոսա
եւ յարեան տիգրանայ եւ արշէզի ։ Ընդ որ վստահացեալ
հիւրկանոս եւ փառասէրն՝ յօժարեցան գնալ ։ Իսրատ
եւ նոյա հերմիդէս չերկեալ ՝ զի կասկածէր յոյժ գնեն-
գութենէ գնելոյ եւ քարձրեալոյ ։ քայլ ոգեհոս լեալ
նոյա վասն երդմանն՝ յանձնեցին հերմիդի զերուսաղէմ
եւ ինքեանք եկին առ քարձրեալն ՝ ի ձորէզրն ՝ ի գիւղն
եքսիպոն ։

Տեսեալ զնոսա քարձրեալոյ ՝ ի վերին երբեմն եկեալ

մեծարանս առ նոսա. և ինչպ մեկնեալանտի՝ Տրամայեաց
Պետրոս զօրացն ըմբռնել զնա: և կապեալ ձեռօք մատա-
նել ի ձեռս անտիպոնեայ. Եւ իբրև եառ անտիպո-
նոս զՏիւրկիանոս՝ անկաւ գիտակ. և առաքեաց զհա
զանիսն նորա. զի եթէ յետոյ արձակէսցի, անընդունակ
լիցի քահանայապետութեան. որովհետև պարտ էր քա-
հանայապետին անարատ լինել ըստ օրինացն. Զայս տե-
սեալ փիլատոսի եղբօր Հերովդէի զարհուրեցաւ. և
զի կապեալէր ձեռօք՝ չհարապետալատնել ինչ իրմէ
եդաւ զՏիւրկիանոս ի բանտի, և վիրապատեաց չարաչար կամ
ըստ խնդրատուն նոցա ետ զի ըմբռնեսցեն զնա և ածցեն
առաքեալսն ի ներքինի տեղւոջ. և ամենայն զօրքն
պահապանեսցեն զնա. զի ոմանք ասէին Ապա առեալ
զնա զնեսցեն՝ ոչ իշխեսցի հալ՝ի քաղաքի անդ: Ապա առեալ
զընտանիս իւր ձաճուկ՝ ի գիշերի փախեաւ առ եղոլ-
մայեցիս յամուրն մատոյն. և անդ թողեալ զընտանիսն
գնայ՝ի պետրա քաղաք. և փութայր ժողովել երեք հա-
զար քանքար և տալ լուծանել՝ զի զերծուսցէ զեղ-
բայր իւր. սակայն կամէր զամենայն տաճարականսն
ի հրամանէ

Ալեզօրք հայոց և պարսից ձեռնտուհութեք անտիպո-
նեանց մտին երուսաղէմ և զինչսն հիւրկանու և հիւր-
կանեցւոյն յուարի առին. և կայսր բազում առաքեաց
գետազանդութեան թագաւոր հրեից՝ եկեն՝ի քաղաքն. և
զամ երկիւղն վեր՝ի վայր դառնալ էառ ամենեցուն.
քաղաքն

ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ. ਦਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਈ. ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰੀਆ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰੋਮ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਫਿਲੋ ਜੂਡੀਅਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਯਹੂਦੀ ਲੇਖਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸਿਬਿਲਾਈਨ ਓਰੇਕਲਜ਼

ਸਿਬਿਲਾਈਨ ਓਰੇਕਲਜ਼ ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਸਿਬਿਲ ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਔਰਤ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ. ਤੋਂ ਸੱਤਵੀਂ ਸਦੀ ਈ. ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਾਰਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਯਹੂਦੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਈਸਾਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ. ਦਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਈ. ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰੀਆ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰੋਮ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਫਿਲੋ ਜੂਡੀਅਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਯਹੂਦੀ ਲੇਖਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਫਿਲੋ ਜੂਡੀਅਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਫਿਲੋ ਜੂਡੀਅਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣਾ ਇਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੀਹ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ՅԻ • 12 = 15 •

Գաւառի՝ ի մեռանիլ Հօր իւրոյ թագաւորեաց ի վերայ ամենայն Հայոց ։ Եւ նստաւ յաշխարհին անդ ։ Եւ ոչ եկն ի միջագետս , ուր էր աթոռ թագաւորութե՛ն իմն- բեան ։ Սա՛ ի թագաւորելիւրում բնակեցոյց զեղբարս և զքոյս իւր ի գաւառսն աղիովիտ և առբերանի ։ և ետ նոցա պՀասս այնոյիկ գաւառաց ։ և կարգեաց իւրաքան- չիւրնոցա մեուտս և ուռճիկս՝ Հանդոյն այլոց ար շակունեաց որք էին՝ ի կուղմանս Հաշտենից ։

Ա յլ արտաւազդ յետ՝ ի կարգի դնելոյ զայսոսիկ եղ զինքն յանկարծ բերմունս ։ որում և տաղտկալի եղև բազմայ ի զօրսայ իւրոյ ։ և՝ ի լքանիլնոցա՝ թ ընամիք նորա առին զերկիրն Հայոց ։ Ապա զդաստայեալ և զօրայեալ ար- տաւազդայ ժողովեաց վարձուք զօր բազում յաստղաստա- կանէ , և՝ ի բնակչայ կովկաս լերին , և յաղուձանիչ և՝ ի վրաց ։ և իջեալ՝ ի միջագետս՝ Հաս զայնոսիկ տեղիս՝ զորս յաւիշատակեցին թ ընամիք ։

Ա ինչքն մեկնեալ էր արտաւազդայ՝ ի միջագետայ՝ դե- մեպ յարևելս անտոնինոս մեծ՝ որ իշխանակիցն էր օգոս- տոս կայսեր , ՝ի մոխ եդեալ յարձակիլ՝ ի վերայ պարսից ։ Եւ արտաւազդ երկուցեալ յարշաւանայ նորա՝ Հրեշտա- կութիւնս առաքեաց առ նա ։ և Հաստատեալ ընդ նմա Հաշտութիւն խաղաղութեան ։ խոստացեալ նմա ի բակա- կից լինել Հռոմայեցւոց յամի ։ Իբրև սկսաւ անտոնինոս դալ ։ և նա խոստացաւ ։ և ապա ձեռնտու լեալ նմա առ երեսս՝ ՝ի ծածուկ օգնեալ պարսից ։ որոյ վասն և խոր-

առակեցան

առակեցան զօրք անտոնինոսի և յանդիման վտանգեցան ։ մին և նաձիւ փախստեամբ անկանիլ նոյա յերկիրն արուա-
ստազդայ ՝ ի հայս ։ և կայսեալանդ զձիաւորն զայն դարձեան
յաստիս ։ և թէպէտ իրազեկ եղև անտոնինոս ձեռնա-
տուճեան արտաւազդայ քայլ չկարացեալ յայնժամ առնել
ինչ զոքաւ յեպիտատս առ կղէոպատրա թագուհին ։ և
եկինեը վրէժ առնուլ յարտաւազդայ ։ (տես ՝ ի գլուխ ։
Բ ։ 13 ։)

3970։ Եւ իբրև դէպ եղև արտաւազդայ գալ ՝ ի մըճբին ՝ առա-
5169։ քեայս առնա անտոնինոս հրեշտակս բանիւք բարեկամու-
և կոչեայ զնա ներգուեամբ յեպիտատս ։ և յոչ առ-
նուլ յանձն արտաւազդայ ՝ խնդրեալ անտոնինոս զդուռսը
նուա ՝ ի կնութիւն որդւոյ իւրոյ ՝ զի դաշանեսցէ զնա ։
քայլ չանսաց նմա արտաւազդ ։ Ապա ՝ ի սիրոյն ամուսնո
եկեալ անտոնինոսի ՝ ի տունն հայս ՝ հրաւիրեաց անդր զար-
տաւազդ ՝ իբր թէ խորհուրդ խորհելոյ ինչ ընդ նմա ։
և առակս կատակաբան ՝ ի նմանէ արտաւազդ ՝ հրաւ ՝ ի
ներքին հայս ։
Խաղայ ապա անտոնինոս ՝ ի մեծն հայաստան ՝ համբաւ
հռչակել թէ ունի գնալ ՝ ի վերայարկն ։ և միւսան-
գամ առաւօտեայ դեսպան առ արտաւազդ գալ ՝ ի տեսու-
իւր ։ այլ նա պատճառանօք ինչ խոյս ետ յարտաշատ քա-
ղաք ։ Յառաջ անյեալ անտոնինոսի դուն գործէր հաւա-
նեցուցանել զարտաւազդ գալ ՝ ի բանակ իւր ՝ վասն մի
համոզելոյ ՝ ի ձեռն բարեկամաց ՝ և վասն մի հաբեկա-
ռելոյ բազմութեամբ զօրաց ։ և մեծամեծս ևս խոստա-
ցայր գնով ։ մինչև վատահ եղեալ արտաւազդայ գնալ
՝ ի բանակ նորա ։ և նա անդէն վաղվաղակի ձերբակալա-
լաւ զնա ՝ ի հինգերորդ աւուր ՝ ի մերձենալն Թագուհւոյն
Եգիպտոսի ։ և էարկ զնա յամուր շղթայս ։ կալաւ և զորդին նո-
ա ՝ ի բանակ նորա ։ և նա անդէն վաղվաղակի ձերբակալա-
լաւ զնա ՝ ի հինգերորդ աւուր ՝ ի մերձենալն Թագուհւոյն ՝ ու
ա ՝ ի բանակ նորա ։ և նա անդէն վաղվաղակի ձերբակալա-

նատեալ էր ՚ի գահոյս, ան՚հնարին եղև ն֊ց առնել զայն։
ըստ թէպէտ ե֊ զարմանալի ձառայէ նորա, եւայլ սկսան
խաւսիլ ՚ի վարուց ընդ նոսա էր ե֊ ամբաստանեան ։
եկեալ առնուն անատոնիոսի վերատին ՚ի Հայս՝ թագաւորել
գայլ զնորն ի ե֊ զահէ ի ե֊ զահ ։ ե֊ ՚ի թշնամանել ընդ-
նա ։ որոյ հետ ՚ի վարուց ընդ նոսա էր ե֊ ամբաստանեան ։
ըստ թէպէտ ե֊ զարմանալի ձառայէ նորա, եւայլ սկսան
խաւսիլ ՚ի վարուց ընդ նոսա էր ե֊ ամբաստանեան ։
եկեալ առնուն անատոնիոսի վերատին ՚ի Հայս՝ թագաւորել
գայլ զնորն ի ե֊ զահէ ի ե֊ զահ ։ ե֊ ՚ի թշնամանել ընդ-
նա ։ որոյ հետ

۱۸۱۳ء جولائی ۔ کے روز ایک مراسلہ بنام ولیم ایڈم صاحب بہادر ایجنٹ گورنر جنرل صوبہ بہار سے آیا۔ اس کا مضمون یہ تھا کہ ۲۹ ماہ گذشتہ کی تاریخ کو ایک مراسلہ آپ کا میرے نام آیا تھا۔ اس کا مضمون یہ تھا کہ ایک شخص نے آپ کے پاس آکر بیان کیا ہے کہ میں نے ایک شخص کو دیکھا ہے کہ وہ ایک مکان میں سے نکلا اور اس کے ہاتھ میں ایک بقچہ تھا۔ اس کو دیکھ کر میں نے اس سے پوچھا کہ تو کون ہے اور کہاں سے آتا ہے اور اس بقچہ میں کیا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں ایک برہمن ہوں اور میرا نام فلانا ہے اور میں فلاں جگہ کا رہنے والا ہوں اور اس بقچہ میں میرے کپڑے ہیں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کہاں سے آتا ہے اور کہاں جاتا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں جگہ سے آتا ہوں اور فلاں جگہ جاتا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس ذات کا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں برہمن ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس گوت کا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں گوت کا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس وید کا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں یجروید کا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس شاخ کا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں شاخ کا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس سوتر کا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں سوتر کا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس پرورد گار کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں پرورد گار کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس دیوتا کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں دیوتا کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس مہادیو کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں مہادیو کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس گرو کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں گرو کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس دیوی کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں دیوی کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس بھیرو کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں بھیرو کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس ہنومان کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں ہنومان کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس گنیش کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں گنیش کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس سورج کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں سورج کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس چاند کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں چاند کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس مریخ کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں مریخ کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس بدھ کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں بدھ کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس برہسپتی کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں برہسپتی کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس شکر کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں شکر کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس شنیچر کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں شنیچر کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس راہو کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں راہو کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس کیتو کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں کیتو کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس ستارہ کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں ستارہ کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس سیارہ کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں سیارہ کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس نکشتر کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں نکشتر کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس راشی کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں راشی کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس لگن کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں لگن کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس مہورت کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں مہورت کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس کرن کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں کرن کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس یوگ کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں یوگ کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس وار کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں وار کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس تتھی کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں تتھی کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس پکش کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں پکش کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس ماہ کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں ماہ کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس رتو کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں رتو کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس ایکن کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں ایکن کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس سنکرانتی کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں سنکرانتی کا پوجنے والا ہوں۔ اس کے بعد میں نے اس سے پوچھا کہ تو کس گرہن کا پوجنے والا ہے۔ اس نے جواب دیا کہ میں فلاں گرہن

ਸਲਾਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਅਤੀ ਅਗੰਮ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ।

4001 : ਤੂੰ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਤੀਕ ਨਾ ਮਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਨਾ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤੇਰੇ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ।

5200 : ਸੁਣਿਐ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ

զայրանալ ի վերայ եղբարն իւրոյ առանց պատճառի՝ պարտական
է դատաստանի. եւ որ ասիցէ եղբարն իւրում՝ ունայն՝ պարտական
է ատեանն. եւ որ ասիցէ՝ անմիտ՝ պարտական է գեհենի հրոյ.
Արդ եթէ մատուցանես զպատարագ քո առ սեղանաւն, եւ անդ
յիշեցուցանիցէ քեզ եղբայր քո եթէ ինչ ունիցի հանդէպ քո՝
եթող անդ զպատարագ քո առաջի սեղանոյն, եւ երթ նախ հաշ-
տեաց ընդ եղբարն քում, եւ ապա եկեալ մատուսցես զպատա-
րագ քո։ Հաշտեաց զհակառակորդ քո վաղվաղակի, մինչդեռ
դեռ ընդ ճանապարհի ես ընդ նմա, գուցէ մատնիցէ զքեզ հակա-
ռակորդդ դատաւորի, եւ դատաւորդ մատնիցէ զքեզ սպասաւորի,
եւ ի բանտ արկցես։ Ամէն ասեմ քեզ՝ մի՛ ելանիցես անտի, մին-
չեւ հատուցանիցես զկատարածն։ Լուարուք եթէ ասացաւ հնոցն՝
մի՛ երդնուր սուտ, այլ հատո՛ զերդումն քո տեառն։ Եւ ես ասեմ
ձեզ՝ մի՛ երդնուք ամենեւին, եւ ոչ յերկինս, զի աթոռ է Աստ-
ուծոյ, եւ ոչ յերկիր, զի սաստկանոց է ոտից նորա, եւ ոչ յԵրու-
սաղէմ, զի քաղաք է մեծի թագաւորին։ Եւ ոչ գլխովդ երդնուս,
զի ոչ կարես զմի մազ մի սեւ կամ սպիտակ առնել։ Այլ եղիցի
բան ձեր՝ այո՝ այո, ոչ՝ ոչ. զի որ յաւելանէ քան զայս՝ յչարէ
է։ Լուարուք եթէ ասացաւ հնոցն՝ ակն ընդ ական, եւ ատամն
ընդ ատամն։ Եւ ես ասեմ ձեզ՝ մի՛ դիմանալ չարի. այլ որ
քեզ հարուսցէ ի մի ծնօտ, դարձո՛ զայլն եւս առ նա։ Եւ որ
կամիցի ընդ քեզ դատել եւ զպատմուճանդ առնուլ, զթողն եւ
զվերարկուն։ Եւ որ զքեզ զգեցուսցէ մղոն մի, երթ ընդ նմա
եւ երկու։ Որ խնդրէ ի քէն, տո՛ւր նմա. եւ որ կամի ի քէն
փոխառնուլ, մի՛ դարձուցաներ զերեսս քո։ Լուարուք եթէ ասա-
ցաւ հնոցն՝ սիրեսցես զընկերն քո, եւ ատեսցես զթշնամին քո։
Եւ ես ասեմ ձեզ՝ սիրեցէք զթշնամիս ձեր, եւ աղաչեցէք վասն
հալածողաց ձերոց։ Զի եթէ սիրէք զսիրողս ձեր, զի՞նչ վարձս
ունիք. ոչ՞ եւ մաքսաւորքն նոյնպէս առնեն։ Եւ եթէ բարեգոր-
ծէք ընդ սիրողս ձեր, զի՞նչ վարձս ունիք. ոչ՞ եւ մաքսաւորքն
նոյնպէս առնեն։ Եւ եթէ փոխատո՛ւ տաք ընդ որոց յուսայք
առնուլ, զի՞նչ վարձս ունիք. ոչ՞ եւ մեղաւորքն մեղաւորաց
փոխատո՛ւ տան, զի առցեն զհատուցումն։ Այլ սիրեցէք զթշնա-
միս ձեր, եւ բարեգործեցէք, եւ փոխատո՛ւ տուք՝ ոչ յուսալով
զհատուցումն։ Եւ եղիցի վարձ ձեր բազում, եւ լինիջիք որդիք
Բարձրելոյն։ Զի նա քաղցր է ամենայն անշնորհաց եւ չարաց։
Եղերուք գթածք, որպէս եւ Հայրն ձեր գթած է։ Եւ մի՛ դատիք,
եւ մի՛ դատիցիք ձեզ։ Մի՛ դատիք զոք, զի մի՛ դատիցիք ձեզ։
Զի որով դատաստանաւ դատիք՝ դատիցիք ձեզ։ Եւ որով չափով
չափէք՝ չափեսցի ձեզ։ Ընդէ՞ր տեսանես զշիւղ որ ի ակն եղ-
բարն քո, եւ զգերանդի որ ի ակն քում՝ ոչ ընդունիս։ Կամ
որպէս կարես ասել եղբարն քում՝ հանից զշիւղ ի ականէ քումմէ,
եւ ահա գերանդի ի ակն քում է։ Ով կեղծաւոր, հան նախ զգե-
րանդին ի ականէ քումմէ, եւ ապա տեսցես զհանել զշիւղ ի ակն
եղբարն քո։ Մի՛ տայք զսուրբ շանց, եւ մի՛ արկանիցէք զմարգա-
րիտս ձեր առաջի խոզից, զի մի՛ կոխեսցեն զոտիւք իւրեանց,
եւ դարձեալ դարձեալ պատառեսցեն զձեզ։ Խնդրեցէք եւ տա-
ցի ձեզ, որոնեցէք եւ գտանիցէք, դարձուածք եւ բացցի ձեզ։
Զի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու, եւ որ որոնէ՝ գտանէ, եւ դար-
ձուածոյ բացցի։ Կամ որ է ի ձէնջ մարդ՝ զոր եթէ խնդրիցէ
որդի նորա հաց՝ մի՛ քար տացէ նմա։ Եւ եթէ զձուկն խնդրիցէ՝
մի՛ օձ տացէ նմա։ Եթէ դուք չարք գիտէք բարիս տալ որդոց
ձերոց, զի՞նչ ոչ առաւել Հայրն ձեր որ յերկինս տացէ բարիս
հայցողաց ի նմանէ։ Ամենայն ինչ զոր կամիցիք զի արասցեն
ձեզ մարդիկ՝ նոյնպէս արարէք եւ դուք նոցա։ Զի այս է օրէնք
եւ մարգարէք։ Մտէք ընդ նեղ դրունսն, զի լայն է դուռն եւ
ընդարձակ է ճանապարհն որ տանի ի կորուստ, եւ բազումք են
որ մտանեն ընդ նա։ Զի նեղ է դուռն եւ նուաստ է ճանապարհն
որ տանի ի կեանս, եւ սակաւք են որ գտանեն զնա։ Զգուշացարո
ի սուտ մարգարէից, որ գան առ ձեզ ի հանդերձս ոչխարաց,
ներքինապէս ի նոսա են գայլք յափշտակիչք։ Յպտղոցն նոցա
ճանիցէք զնոսա։ Միթէ ժողովեն ի փշոյ զխաղող, կամ ի տատ-
րակէ զթուզ։ Նոյնպէս ամենայն ծառ բարի պտուղս բարիս
առնէ, եւ ծառ չար պտուղս չարիս առնէ։ Ոչ կարէ ծառ բարի
պտուղս չարիս առնել, եւ ոչ ծառ չար պտուղս բարիս առնել։
Ամենայն ծառ որ ոչ առնէ պտուղ բարի՝ կտրեսցի եւ ի հուր
արկցի։ Ուստի զպտղոցն նոցա ճանիցէք զնոսա։ Ոչ ամենայն
որ ասիցէ ինձ՝ Տէր, Տէր, մտցէ յարքայութիւն երկնից, այլ
որ առնիցէ զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է։ Բազումք ասիցեն
ինձ յայնմ աւուր՝ Տէր, Տէր, ոչ յանուն քում մարգարէացաք,
եւ յանուն քում դեւս հանեցաք, եւ յանուն քում զօրութիւնս
բազումս արարաք։ Եւ յայնժամ խոստովանեցայց նոցա՝ եթէ
ոչ գիտացի զձեզ երբեք։ Հեռացարո ինձմէ դուք որ գործէք
զանօրէնութիւն։ Ամենայն ոք որ լսիցէ զբանս իմ զայսոսիկ,
եւ առնիցէ զնոսա, նմանեցայց զնա մարդոյ իմաստնոյ, որ շի-
նեաց զտունն իւր ի վերայ վիմի։ Եւ իջին անձրեւք, եւ եկին
հեղեղք, եւ փչեցին հողմք, եւ զարկին ի տունն այն, եւ ոչ
անկաւ, զի հաստատեալ էր ի վերայ վիմի։ Եւ ամենայն որ լսիցէ
զբանս իմ զայսոսիկ, եւ ոչ առնիցէ զնոսա, նմանեցայց զնա
մարդոյ անմտի, որ շինեաց զտունն իւր ի վերայ աւազի։ Եւ
իջին անձրեւք, եւ եկին հեղեղք, եւ փչեցին հողմք, եւ զարկին
ի տունն այն, եւ անկաւ, եւ եղեւ անկումն նորա մեծ։ Եւ եղե-
ւ յորժամ կատարեաց Յիսուս զբանս զայսոսիկ, զարհուրեցան
ամբոխքն ի վարդապետութեան նորա։ Զի էր ուսուցանէր նոսա
իբրեւ զիշխանութիւն ունելոյ, եւ ոչ իբրեւ զդպիրս նոցա։

Եւ իջեալ նմա ի լերինն՝ մեծամեծք բազումք հետեւեցան նմա։
Եւ ահա բորոտ մի եկեալ երկրպագանէր նմա՝ եւ ասէր. Տէր,
եթէ կամիցիս՝ կարող ես զիս սրբել։ Եւ նա տարածեալ զձեռն
իւր՝ հպեցաւ նմա՝ եւ ասէ. Կամիմ, սրբեցիր։ Եւ անդէն սրբե-
ցաւ բորոտութիւն նորա։ Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Տես մի՛ ումեք
ասիցես, այլ երթ ցո՛յց զանձն քահանայապետին, եւ մատո՛ւր
զպատարագ զոր պատուիրեաց Մովսէս, վկայութիւն նոցա։ Եւ
մտեալ Յիսուս ի Կափառնայում՝ մատեաւ առ նա հարիւրապետ
մի՝ աղաչէր զնա եւ ասէր. Տէր, ծառայ իմ պառկի ի տան ան-
կողնոյ, դառնապէս տանջեալ։ Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Ես եկեալ
բժշկեցից զնա։ Եւ պատասխանի ետ հարիւրապետն եւ ասէ.
Տէր, ոչ եմ արժան զի մտցես ընդ տանիս իմ, այլ միայն ասա՛
բանիւ, եւ բժշկեսցի ծառայ իմ։ Զի եւ ես մարդ եմ հնազանդ
իշխանութեան տուն կամ զօրագլուխ։ Եւ ասեմ ցայս՝ երթ, եւ
երթայ, եւ ցայլ՝ եկ, եւ գայ, եւ ծառայի իմում՝ արա՛ զայս,
եւ առնէ։ Եւ լուեալ Յիսուսի՝ զարմացաւ, եւ ասէ ցհետեւեալսն
իւր. Ամէն ասեմ ձեզ՝ զայսպիսի հաւատս ոչ գտի ես յԻսրա-
էլի։ Եւ ասեմ ձեզ՝ զի բազումք յարեւելից եւ յարեւմտից եկեսցեն
եւ հանգիցին ընդ Աբրահամ եւ ընդ Իսահակ եւ ընդ Յակոբ ի
թագաւորութեան երկնից։ Եւ որդիքն արքայութեան արտաքս
հանցին ի խաւարն արտաքինս, անդ եղիցի լալ եւ կրճտել ատա-
մանց։ Եւ ասէ Յիսուս ցհարիւրապետն. Երթ, եւ որպէս հաւա-
տացեր՝ եղիցի քեզ։ Եւ բժշկեցաւ ծառայ նորա յժամուն յայն-
միկ։ Եւ եկեալ Յիսուս ի տուն Պետրոսի՝ ետես զաներն նորա
պառկեալ եւ տենդոտ։ Եւ մատեաւ առ ձեռն նորա՝ եւ թողոյ
զտենդն նորա, եւ յարոյց զնա, եւ սպասաւորէր նմա։ Եւ յետ
երեկոյին մատուցին առ նա դեւահարս բազումս, եւ հանէր զոգի-
սն բանիւ, եւ զամենայն հիւանդս բժշկէր։ Զի կատարեսցի որ
ասացաւ մարգարէն Եսայի՝ եթէ զանկարութիւնս մեր ինքն
առ, եւ զհիւանդութիւնս մեր ինքն կրեաց։ Եւ տեսեալ Յիսուսի
զբազումս ի շուրջ իւրմէ՝ հրամայեաց երթալ յայն կողմն։ Եւ
մատեաւ դպիր մի՝ եւ ասէ ցնա. Վարդապետ, զգամ զքեզ զի
ուր եթէ երթիցես՝ հետեւեցայց քեզ։ Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Աղ-
ուէսք որջս ունին, եւ թռչունք երկնից բոյս, իսկ Որդի մարդոյ
ոչ ունի ուր զգլուխ իւր դիցէ։ Եւ ասէ ցայլ՝ հետեւեա՛ ինձ։
Եւ նա ասէ. Տէր, ետո՛ւր ինձ նախ երթալ եւ թաղել զհայր իմ։
Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Հետեւեա՛ ինձ, եւ թո՛ղ զմեռեալսն թա-
ղել զմեռեալս իւրեանց։ Եւ նա մտեալ ի նաւ՝ հետեւեցան նմա
աշակերտք նորա։ Եւ ահա շարժումն մեծ եղեւ ի ծովուն, մինչ-
եւ ծածկէին ալիքն զնաւն. եւ նա քնացեալ էր։ Եւ մատեալ
առ նա աշակերտք նորա՝ արթնացուցին զնա եւ ասեն. Տէր,
փրկեա՛ զմեզ, կորնչիմք։ Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. Ընդէ՞ր երկ-
նչիք, սակաւահաւատք։ Եւ յարուցեալ՝ սաստ ետ հողմոյն եւ
ծովուն, եւ եղեւ խաղաղութիւն մեծ։ Եւ զարհուրեալ մարդիկն
ասէին. Ո՞ է այս, զի եւ հողմ եւ ծով հնազանդին նմա։ Եւ
եկեալ նա յայն կողմն՝ յերկիրն Գադարացւոց՝ ընդդիմացան նմա
երկու դեւահարք, որ ելանէին ի գերեզմանաց, չարք յոյժ, մինչ-
եւ ոչ ոք կարէր անցանել ճանապարհաւ անտի։ Եւ ահա գոչե-
ցին եւ ասեն. Զի՞նչ է մեզ եւ քեզ, Յիսուս Որդի Աստուծոյ։
Եկե՞ր հանդերձ ժամանակի տանջել զմեզ։ Եւ էր հեռի ի նոցանէ
խումբ խոզից բազմաց արածեալ։ Եւ դեւքն աղաչէին զնա եւ
ասեն. Եթէ հանես զմեզ՝ արձակեա՛ զմեզ ի խումբ խոզից։ Եւ
ասէ ցնոսա. Երթա՛ք։ Եւ նոքա ելեալ՝ գնացին ի խումբ խոզից։
Եւ ահա ամենայն խումբ խոզից ընթացեալ ընկղմեցաւ ի ծովն
ի վիմաց, եւ մեռան ի ջուրս։ Եւ հովիւքն փախեան, եւ գնացեալ
ի քաղաքն՝ պատմեցին զամենայն եւ զդեւահարացն։ Եւ ահա
ամենայն քաղաքն ելեալ ընդառաջ Յիսուսի՝ եւ տեսեալ զնա՝
աղաչեցին զի անցցէ ի սահմանաց նոցա։ Եւ մտեալ նա ի նաւ՝
դարձաւ անդրէն, եւ եկն ի քաղաքն իւր։ Եւ ահա բերին առ
նա անդամալոյծ մի՝ որ պառկէր ի մահիճս։ Եւ տեսեալ Յիսուս
զհաւատս նոցա՝ ասէ ցանդամալոյծն. Քաջալերեա՛, որդեակ,
թողեան քեզ մեղքդ քո։ Եւ ահա ոմանք ի դպրացն ասեն ընդ
միմեանս. Այս հայհոյէ։ Եւ Յիսուս տեսեալ զխորհուրդս նոցա՝
ասէ. Ընդէ՞ր խորհիք չարս ի սիրտս ձեր։ Զի՞նչ է դիւրագոյն
ասել՝ թողեան քեզ մեղքդ քո, կամ ասել՝ յարի՛ եւ գնա՛։ Եւ
զի գիտասջիք եթէ իշխանութիւն ունի Որդի մարդոյ ի վերայ
երկրի թողուլ մեղս, ասէ ցանդամալոյծն. Յարի՛ եւ առ զմահիճ
քո, եւ գնա՛ ի տուն քո։ Եւ յարեաւ եւ գնաց ի տուն իւր։ Եւ
տեսեալ ամբոխին՝ զարհուրեցան, եւ փառաւորեցին զԱստուած
որ տուեալ էր իշխանութիւն այսպիսի մարդկան։ Եւ անցեալ
Յիսուս անտի՝ ետես մարդ մի նստեալ ի մաքսատան, որ կոչեր
զանուն Մատթէոս, եւ ասէ ցնա. Հետեւեա՛ ինձ։ Եւ նա յարեաւ
եւ հետեւեցաւ նմա։ Եւ եղեւ նստելոյ նմա ի տան՝ եւ ահա բազ-
ումք մաքսաւորք եւ մեղաւորք եկեալ նստեան ընդ Յիսուսի եւ
ընդ աշակերտս նորա։ Եւ տեսեալ փարisեցւոցն՝ ասէին ցաշա-
կերտս նորա. Ընդէ՞ր ընդ մաքսաւորս եւ մեղաւորս ուտէ վար-
դապետ ձեր։ Եւ լուեալ Յիսուսի՝ ասէ ցնոսա. Ոչ պիտոյ են
առողջացն բժիշկ, այլ հիւանդացն չարաց։ Երթայք եւ ուսարո-
ջիք զի՞նչ է՝ ողորմութիւն կամիմ եւ ոչ պատարագ։ Զի ոչ եկի
կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս ի ապաշխարութիւն։ Եւ մատե-
ան առ նա աշակերտք Յովհաննու՝ եւ ասեն. Ընդէ՞ր մեք եւ
փարisեցիքն պահեմք յաճախ, եւ աշակերտք քո ոչ պահեն։ Եւ
ասէ ցնոսա Յիսուս. Միթէ կարեն որդիք հարսանեաց սգալ, մին-
չեւ ընդ նոսա իցէ փեսայն։ Այլ եկեսցեն աւուրք յորում հա-
նիցի ի նոցանէ փեսայն, եւ յայնժամ պահեսցեն։ Եւ ոչ ոք ար-
կանէ կարկատան ի հին հանդերձ, զի առցէ զլրումն նորա ի հնոյն,
եւ չարագոյն պատառ եղիցի։ Եւ ոչ արկանեն զգինի նոր ի տի-
կինս հինս, զի ապականեսցի գինին, եւ տիկինքն կորնչեսցին։
Այլ արկանեն զգինի նոր ի տիկինս նորս, եւ երկոքին պահեսցին։
Եւ ոչ ոք որ արբցէ հին՝ կամի նոր, զի ասէ. Հինն քաղցր է։
Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. Ոչ ոք որ ի հնոյ ուտիցէ՝ կամի նորոյ։
Եւ ոչ ոք ի նորոյ ուտիցէ՝ կամի հնոյ։ Եւ ոչ ոք ի նորոյ ուտիցէ՝
կամի հնոյ։ Եւ ոչ ոք ի նորոյ ուտիցէ՝ կամի հնոյ։ Եւ ոչ ոք ի
նորոյ ուտիցէ՝ կամի հնոյ։ Եւ ոչ ոք ի նորոյ ուտիցէ՝ կամի հնոյ։

29։ Ա Ջարեաւ Տրե շառակայն առաքեալ զգուշն՝ ի պատեհաւոյն՝
ի գաւառն Իւրեացդ Լուծան՝ ի թաղմայ բառնալ ինչ՝ և պահան-
չել զկնի իմ ի Հռոմ։ Եւ Տրեաւրեն Լուկ գնաց ։ և գայնկայան ե՛լա-
նել ուրուանալեմ առ՝ ի տեսանել զնա։ Եւ իբրեւ եկին ա-
ռեալ զնա ի Հռոմ։ Եւ ի ժամանել նորա ։ ե՛լ ի մի ի նոցանէ
ի գաւառն Տրուկմայեցւոց՝ և ձանուցանէ զանմեղութիւն իւր ։
ի հետան

կեանս ձեր ի Քրիստոս Յիսուս ընդ Աստուծոյ։ Եւ նա * զգեցաւ զմեզ ի
Հոգին իւր սուրբ, եւ զամենայն զոր ունի շնորհեաց մեզ, եւ
եւ առնել զկամս նորա, գործելով ի մեզ զհաճոյսն առաջի իւր
ամենայնի, եւ ի ձեռն նորա հաշտեցուցանել զամենայն իւր ընդ
նմա, եւ խաղաղութիւն առնել արեամբ խաչին նորա, ըստ որում
եւ ձեզ որ երբեմն էիք օտարացեալ եւ թշնամիք մտօք ի գործս
չարս, այժմ հաշտեցուցանել ի մարմնի մահուամբ նորա, զի
կացուսանիցէ զձեզ սուրբս եւ անարատս եւ անդիմադրելիս առ
նմա։ Եթէ միայն հաստատեալ եւ հիմնեալ կայջիք ի հաւատս,
եւ անշարժ յյսոյ աւետարանին զոր լուարուք, որ քարոզեցաւ
յամենայն արարածս որ ընդ երկինս են։ Զոր ես Պաւղոս եղէ
սպասաւոր։

Եւ այժմ ես ուրախանամ ի չարչարանս իմ վասն ձեր, եւ
լնում զպակասութիւն նեղութեանց Քրիստոսի ի մարմնի իմում
վասն մարմնոյ նորա որ է եկեղեցի։ Որոյ ես եղէ սպասաւոր
ըստ պատուիրանի Աստուծոյ որ տուեալ է ինձ ի ձեզ կատարել
զբանն Աստուծոյ, զայն զծածուկն որ եղեալ է յաշխարհս յա-
ռաջ քան զամենայն ժամանակս եւ զամենայն ազգս, եւ այժմ
յայտնեցաւ սրբոց նորա, որոց կամեցաւ Աստուած ծանուցա-
նել զհարստութիւն փառացն յայսմ խորհրդեանն ի հեթանոսս,
որ է Քրիստոս ի ձեզ յոյս փառացն։ Զոր զնա մեք քարոզեմք
զգուշացուցանելով զամենայն մարդ, եւ ուսուցանելով զամե-
նայն մարդ ամենայն իմաստութեամբ, զի մատուսցուք զամե-
նայն մարդ կատարեալ ի Քրիստոս Յիսուս։ Յորում եւ վաստա-
կիմ տքնելով ըստ զօրութեան նորա որ գործէ ի մէնջ զօրու-
թեամբ։ Զի կամիմ գիտել զձեզ զի որպիսի մարտ ունիմ վասն
ձեր եւ որ են ի Laodicia եւ որ ոչ տեսին զերեսս իմ ի մարմնի,
զի մխիթարեսցին սիրտք նոցա, միաբանեալք ի սէր եւ ի հա-
րստութիւն կատարեալ իմաստութեան, ի գիտութիւն խորհրդոյ
Աստուծոյ Հաւր եւ Քրիստոսի, յորում են ամենայն գանձք
իմաստութեան եւ գիտութեան գաղտնեացն։ Զայս ասեմ զի մի
ոք խաբեսցէ զձեզ հնարիւք հաւանեցուցանելով։ Զի եթէ եւ
մարմնով հեռի եմ, այլ հոգւով ընդ ձեզ եմ, ուրախանամ եւ
տեսանեմ զկարգ ձեր եւ զհաստատութիւն հաւատոյ ձերոյ ի
Քրիստոս։ Ուստի որպէս ընկալարուք զՔրիստոս Յիսուս Տէր,
ի նմա գնացէք, արմատացեալք եւ շինեալք ի նմա, եւ հաստա-
տեալք ի հաւատս որպէս եւ ուսարուք, առատացեալք ի նմա
ի գոհութեան։ Տեսէք զի մի ոք իցէ որ յափշտակեսցէ զձեզ
հանդերձ փիլիսոփայութեամբ եւ պարապ խաբէութեամբ, ըստ
աւանդութեան մարդկան, ըստ տարերաց աշխարհի, եւ ոչ ըստ
Քրիստոսի։ Զի նմա բնակէ ամենայն լրումն աստուածութեան
մարմնաւորապէս, եւ էք դուք լցեալք ի նմա որ է գլուխ ա-
մենայն իշխանութեան եւ պետութեան։ Յորում եւ թլփատե-
ցարուք թլփատութեամբ ոչ ձեռագործ, ի հանել զմարմին մե-
ղաց մարմնոյ, թլփատութեամբ Քրիստոսի։ Թաղեալք ընդ նմա
ի մկրտութեան, յորում եւ յարուցարուք հաւատովք զօրութեան
Աստուծոյ որ յարոյց զնա ի մեռելոց։ Եւ զձեզ մեռեալս ի
յանցանսն եւ ի մարմնոյ անթլփատութեան ձերոյ, կենդանա-
ցոյց ընդ նմա, եւ շնորհեաց մեզ զամենայն յանցանսն, ջնջե-
լով զձեռագիրն որ էր ընդդէմ մեզ հրամանաւք հակառակ մե-
զանէ, եւ զնա վերացոյց ի միջոյ, գամելով զնա ի խաչին։
Եւ զիշխանսն եւ զպետութիւնսն մերկացուցեալ, ի տես արար
յայտնի, յաղթեալ ընդ նմա։ Ուստի մի ոք դատեսցէ զձեզ ի
կերակրոյ եւ յըմպելեաց, կամ ի մասին տաղաւարի կամ նո-
րալուսնի կամ շաբաթուց, որ են ստուերք գալոց, եւ ոչ մար-
մինն Քրիստոսի։ Մի ոք յափշտակեսցէ զձեզ կամելով ի խո-
նարհութեան եւ ի պաշտաման հրեշտակաց, զոր ոչ ետես մտա-
նել, ունայնապէս փքացեալ ի մտաց մարմնոյ իւրոյ, եւ ոչ
կալեալ զգլուխն, որմէ ամենայն մարմին ընդ հոդս եւ ընդ
կապս սնեալ եւ շինեալ, աճէ զաճումն Աստուծոյ։ Եթէ մե-
ռարուք ընդ Քրիստոսի ի տարերաց աշխարհի, ընդէ՞ր իբրեւ
զկենդանիս ի յաշխարհի կենայք, եւ հնազանդիք պատուիրա-
նաց, զոր ամենայն ինչ ի ապականութիւն գործին ըստ պատ-
գամաց եւ ուսմանց մարդկան։ Որ ունին բան իմաստութեան
ի կամաց պաշտաման եւ խոնարհութեան եւ ոչ ի պատուոյ ինչ
ի լցումն մարմնոյ։

Եթէ ուրեք յարիք ընդ Քրիստոսի, զվերինսն խնդրեցէք,
ուր Քրիստոս է նստեալ ընդ աջմէ Աստուծոյ։ Զվերինսն
մտաւորեցէք, եւ ոչ զերկրաւորսն։ Զի մեռարուք, եւ կեանք
ձեր ծածկեալ են ընդ Քրիստոսի ի Հաւր։ Յորժամ Քրիստոս
երեւեսցի կեանք ձեր, յայնժամ եւ դուք ընդ նմա երեւեսջիք
ի փառս։ Սպանէք զանդամս ձեր որ են ի վերայ երկրի, զպոր-
նկութիւն, զանմաքրութիւն, զանառակութիւն, զանկիրթ ցան-
կութիւն, զչար ցանկութիւն, եւ զպղծութիւն որ է պաշտաման
կուռաց։ Վասն որոց գայ բարկութիւն Աստուծոյ ի որդիսն
անհնազանդութեան։ Ի սոսկ եւ դուք ի ժամանակի յայնմանէ
յորում կենայիք ի նոսա։ Այժմ եւ դուք ամենայն զայս ա-
ռարկեցէք, բարկութիւն, սրտմտութիւն, չարութիւն, հայհո-
յութիւն, ամօթալի խօսք ի բերանոյ ձերմէ։ Մի սուտ խօսիք
ընդ միմեանս, մերկացուցեալ զանձինս ձեր ի հնութենէն եւ
ի գործոցն նորա, եւ զգեցեալ զնորն որ նորոգի ի գիտութիւն
ըստ պատկերի ստեղծչին իւրոյ։ Ուր ոչ է հեթանոս եւ հրեայ,
թլփատութիւն եւ անթլփատութիւն, բարբարոս եւ սկիւթացի,
ծառայ եւ ազատ, այլ ամենայն եւ յամենայնի Քրիստոս։ Զգե-
ցարուք ուրեմն որպէս ընտրեալք Աստուծոյ սուրբք եւ սիրե-
լիք, զսիրտս ողորմածութեան, զքաղցրութիւն, զխոնարհու-
թիւն, զհեզութիւն, զերկայնմտութիւն, հանդուրժելով միմեան-
ց եւ ներելով միմեանց, եթէ ոք ունիցի դատ ընդ որում, որ-
պէս եւ Տէր ներեաց ձեզ, նոյնպէս եւ դուք։ Եւ զայս ամե-
նայն ի վերայ զգեցարուք զսէրն, որ է կապ կատարելութեան։
Եւ խաղաղութիւն Աստուծոյ տիրեսցէ ի սրտիս ձեր, յորում
եւ կոչեցարուք ի մի մարմին, եւ շնորհակալք եղերուք։ Բան
Քրիստոսի բնակեսցէ ի ձեզ առատութեամբ, ամենայն իմաս-
տութեամբ, ուսուցանելով եւ յանդիմանելով զմիմեանս սաղ-
մոսիւք, օրհնութեամբ, հոգեւոր երգովք, շնորհօք երգելով ի
սրտիս ձեր զՏեառն։ Եւ ամենայն ինչ զոր առնիցէք ի բանի
կամ ի գործի, ամենայն ինչ առ Տէր Յիսուս արարէք, շնոր-
հակալ լերուք Աստուծոյ Հաւր նովաւ։ Կանայք հնազանդեսց-
են առանց իւրեանց արանց, որպէս պարտ է ի Տէր։ Արք սի-
րեցէք զկանայս ձեր, եւ մի դառնանայք ընդ նոսա։ Որդիք
հնազանդեսջիք ծնողաց ձերոց ամենայնի, զի այս հաճոյ է
Տեառն։ Հարք մի զայրացուցանէք զորդիս ձեր, զի մի ան-
հոգանան։ Ծառայք հնազանդեսջիք տերանց ձերոց մարմնա-
ւորապէս, ոչ ակնապաշտութեամբ իբրեւ զմարդահաճս, այլ
ի սրտի պարզութեան երկնչելով զՏեառնէ։ Եւ զոր ինչ առնիք
ի սրտէ գործեցէք իբրեւ Տեառն եւ ոչ մարդկան, գիտելով
զի Տեառնէ ընկալջիք զհատուցումն ժառանգութեան։ Զի Տէր
Քրիստոս ծառայէ։ Եւ որ անիրաւէ ընկալցի զանիրաւութիւն
զոր անիրաւեաց, եւ ոչ է երեսառութիւն։ Տէրք զարդարութիւն
եւ զհաւասարութիւն ծառայից մատուսցեն գիտելով զի եւ
դուք ունիք Տէր ի երկինս։ Զբանն Աստուծոյ քարոզեցէք, ե-
ցարուք ի ժամ եւ յանժամ, յանդիմանեցէք, հանդիմանեցէք,
սպասեցէք, ամենայն համբերութեամբ եւ ուսուցանելով։ Զի
եղիցի ժամանակ յորում զողջամիտ ուսմունսն ոչ հանդուրժե-
սցեն, այլ ըստ ցանկութեանց իւրեանց ժողովեսցեն իւրեանց
ուսուցիչս, զի քերթեսցին ականջք նոցա, եւ ի ճշմարտու-
թենէն դարձուսցեն զլսելիս իւրեանց, եւ յառասպելս դարձ-
ցին։ Դու արի ամենայնի, զհամբերութիւն կրեա, զգործ քա-
րոզչի կատարեա, զծառայութիւն քո լցո։ Զի ես ժամանեցի
արդէն թափել զիս, եւ ժամ մահուան իմոյ հասեալ է։ Զա-
մենայն ինչ զոր ինչ առնիցես ի բանի կամ ի գործի, ամենայն
ինչ առ Տէր Յիսուս արարէք, շնորհակալ լերուք Աստուծոյ
Հաւր նովաւ։ Կանայք հնազանդեսցեն առանց իւրեանց արանց,

ելՀարեցաւ յանկարծ հեռուից . կեցեալ յետ Հաւատալոյն
ինքնիաւոս ամս իբր 3 . Թագաւորեալ լոկ ամս 38 ։
և Թաղեցաւ ինքեանի իւրում յետեսիս ։

8 ։ Ժամանակ անուանի և պատմելոյ ։

Ը . 19 ։

34 ։ ԹԻ ։ ապաւորութիւն Հայոց , որ էր ի ձեռս երջանիկ արքային մերոյ աբգարու , յետ մահու նորա վրդովեաւ հինութեցաւ և բաժանեցաւ , քանզի անանձ որդի նը , և սանատրուկ քեռորդի նորին ՝ ի մեռանիլն՝ միանգամայն Թագաւորեցին Հակառակ միմեանց ։

Սանատրուկ որդի աբգարու Թագաւորեալ յետեսիս՝ եմոտ գՀաւատս քրի . և բայեալ գառաքելոյ կրօդ՝ հոգւով գՀետ ոգւոյն . և գժողովուրդ իւր և ս ՝ի նոյն յօժարութեան կամեալ կացեաց ։ Յրէից պատճէր առ եպիսկոպոսն ապրիանէ յօրինել ինքեան նոյն՝ որպէս առնէր Հօր իւրում . պատասխանեաց ասել . ոչ արժան ձեռք իմ խոյր պատկան՝ որ ոչ երկնպատկան քրի ։ Ընդ որ յառաջել առնուէ՝ Հրամայեաց Հատանել գառանորա . ասել և մեռաւ երանելին ։

Սկաւ անուանէ ՝ ի նոյն աւուրս շինութիւն առնել ՝ ինոյպատճիճն ապարանից իւրոյ յԵդեսիա . և եղև ՝ ի կանգնել գպատուական ՝ ի վերնասան գտին մեծ կձեայ ՝ յորժամ Հայեր ապստամբեալ ՝ ի տարն , և Հրամայէր Թէ ոյսպէս արժան էգ գործել գՀաւատարիմ ՝ և ի վերն ոչ ինչ ։ և խոտակեալ գառնոյն ապրիանէ ՝ ի չի ամի Թագաւորելոյ

գնդե

զի մի խոխրտեսցէ զնա, և չտուաւցէ, եւ մի նոյն ելիսուսէսցէ
Տրէշատկս առ սոնատրուկ, նոյնպէսկին, ինչմանէ զերդումն,
զքաղաքս առ ամենայն։ և առաքեաց զհրեշտակս իւր ի
ձիւռատոնեայ էին, զահի հարսն յոյժ։ և առաքեալ
Ջայն լուծեալ բնակչայ էզեւսնոյ, ոնձ ընտ մեծ մատն
։ ասա ան խոսախ էհաղնոյա փոխարկեալ զաւրն ի վերջուզեաս
զնոյն ոն խոսախ էհաղնոյա փոխարկեալ զաւրն ի վերջուզեաս
ձիւռատոնեայ էին, զահի հարսն յոյժ։ և առաքեալ
Ջայն լուծեալ բնակչայ էզեւսնոյ, ոնձ ընտ մեծ մատն
։ ասա ան խոսախ էհաղնոյա փոխարկեալ զաւրն ի վերջուզեաս
Տրէշատկս առ սոնատրուկ, նոյնպէսկին, ինչմանէ զերդումն,
զքաղաքս առ ամենայն։ և առաքեաց զհրեշտակս իւր ի

ուժէք ։

զի մի խոխրտեսցէ զնա, և չտուաւցէ, եւ մի նոյն ելիսուսէսցէ 38*
Տրէշատկս առ սոնատրուկ զերդումն, և առ զքաղաքն։ և
առեալ երդմանն կոտրել զաւրն ասացն առդարտս քոյ
յաղթական, զոր հանեալ յերեսին՝ բնակեցոյց ի վերջուզեաս
մանս չարչեռնեայ ։ Այնպէս և զուշխոյն Տեղինէ զկին
աբգարտս առաքեալ ի խառան, թողեալ՝ նոյա զսիրելիսն
ի վիշապեսոյ՝ իսոխանակ բարերարութեանն՝ զոր գտեալ
էր վիշտոդութիւնն նորա յարգարէ քեռւոյ իւրմէ ։ Այս
Տեղինէ թադուհի հաստատել՝ ի հաւատս, և զարդարել
զնոսիօք հոգւոյն սուրբ՝ գնայ յերուսաղէմ։ Եւ՝ ի լինել
ասոյ յառաջն կղեմեայ գնեցաւ քաղաքն ասորեստանեայց
պետայ՝ ասատահեցան նմա դեռատի առաքեալ՝ և հրամայեալ
մայեցոյ՝ առ սոնատրուկ՝ ոգիդ հինդ՝ առ ձ ազնուականացն
և առեալ ի նոցանէ երդումն հաւատարմութեան։ Եւ՝ ի լինել
ասոյ յառաջն կղեմեայ գնեցաւ քաղաքն ասորեստանեայց
պետայ՝ ասատահեցան նմա դեռատի առաքեալ՝ և հրամայեալ
մայեցոյ՝ առ սոնատրուկ՝ ոգիդ հինդ՝ առ ձ ազնուականացն
և առեալ ի նոցանէ երդումն հաւատարմութեան։

զբաղաքս ասորեստանեայ, հինուտ[ղմա հիրիմ նշանաւոր ։
Կուռն Թադէոսի առաքելոյ զգաստութ անուանէ և առա-
քելոյ, և քաշխեալ յաղթեալ զնոսին՝ և ի վերջուզեաս
ձիւռատոնեայ էին, զահի հարսն յոյժ։ և առաքեալ
Ջայն լուծեալ բնակչայ էզեւսնոյ, ոնձ ընտ մեծ մատն
։ ասա ան խոսախ էհաղնոյա փոխարկեալ զաւրն ի վերջուզեաս
Տրէշատկս առ սոնատրուկ, նոյնպէսկին, ինչմանէ զերդումն,
զքաղաքս առ ամենայն։ և առաքեաց զհրեշտակս իւր ի

Եդեսիայ

(۴۸) ترجمهٔ مرزبان‌نامه بزبان طبری تألیف مرزبان بن رستم بن شروین
بن شرکاب بن سرخاب بن قارن بن وندادهرمز بن گشنسپ بن گودرز
بن گیو بن گودرز بن بهرام بن فرهاد بن گودرز بن گشواد بن
گرگین بن میلاد بن طوس بن نوذر بن منوچهر پیشدادی ۱۹۰ ه.ق.
۱۲۵۰ م. تألیف مرزبان بن رستم بن شروین بن شرکاب بن سرخاب
بن قارن بن وندادهرمز بن گشنسپ بن گودرز بن گیو بن گودرز
بن بهرام بن فرهاد بن گودرز بن گشواد بن گرگین بن میلاد بن
طوس بن نوذر بن منوچهر پیشدادی. طبری نیز همچون پهلوی
نثر فارسی است و از لحاظ لغات و ترکیبات بسیار قدیم و
شیوا. این کتاب در ۱۹۰ ه.ق. بزبان طبری تألیف شده و
مرزبان بن رستم بن شروین بن شرکاب بن سرخاب بن قارن
بن وندادهرمز بن گشنسپ بن گودرز بن گیو بن گودرز بن
بهرام بن فرهاد بن گودرز بن گشواد بن گرگین بن میلاد بن
طوس بن نوذر بن منوچهر پیشدادی است. مرزبان بن رستم
بن شروین بن شرکاب بن سرخاب بن قارن بن وندادهرمز بن
گشنسپ بن گودرز بن گیو بن گودرز بن بهرام بن فرهاد بن
گودرز بن گشواد بن گرگین بن میلاد بن طوس بن نوذر بن
منوچهر پیشدادی. طبری نیز همچون پهلوی نثر فارسی است
و از لحاظ لغات و ترکیبات بسیار قدیم و شیوا. این کتاب
در ۱۹۰ ه.ق. بزبان طبری تألیف شده و

ਸਾਧਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ : ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਜੇ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਖਿਆ ਨਾਲ ਗੁਣਾ ਕਰੋ ਜੋ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਗੁਣਨਫਲ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਉਦਾਹਰਣ ੪ : ੬੭ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : ਕਿਉਂਕਿ ੬੭ = ੨੯ + ੩੮ ਅਤੇ ੨੯ = ੨੫ + ੪

ਇਸ ਲਈ ੬੭ = (੫ × ੫ + ੨ × ੨) × (੬ × ੬ + ੧ × ੧)

= (੩੦ + ੨) × (੩੬ + ੧)

= ੩੦ × ੩੬ + ੩੦ × ੧ + ੨ × ੩੬ + ੨ × ੧

= ੧੦੮੦ + ੩੦ + ੭੨ + ੨

= ੧੧੦੨

ਅਤੇ ੬੭ = (੫ × ੬ + ੨ × ੧) × (੫ × ੧ + ੨ × ੬)

= (੩੦ + ੨) × (੫ + ੧੨)

= ੩੦ × ੫ + ੩੦ × ੧੨ + ੨ × ੫ + ੨ × ੧੨

= ੧੫੦ + ੩੬੦ + ੧੦ + ੨੪

= ੫੩੪

ਅਭਿਆਸ ੯ . ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੋ :

(੩੯੭੦) ੨੦ = ੨੫ + ੫ .

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ? (੫੧੬੯)

ਕਿਸੇ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੱਸੋ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੋ :

(੩੯੭੦)

ਕਿੰਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉੱਤਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ? (੫੧੬੯)

* Thirteenth

(132) Even after the Reformation the Church of England retained the Roman Catholic custom of reading the Lessons from the Lectern, and the Epistle and Gospel from the Pulpit. The Lectern is usually placed in the Nave, and the Pulpit on the North side of the Chancel. The Lectern is usually made in the form of an Eagle with outspread wings, standing on a Globe or Sphere, and supporting a Desk for the Bible. The Pulpit is usually made in the form of a Hexagon or Octagon, and is raised on a Stem and Base. The Pulpit is usually placed on the North side of the Chancel, and the Lectern on the South side. The Lectern is usually made of Brass, and the Pulpit of Wood. The Lectern is usually placed in the Nave, and the Pulpit on the North side of the Chancel. The Lectern is usually made in the form of an Eagle with outspread wings, standing on a Globe or Sphere, and supporting a Desk for the Bible. The Pulpit is usually made in the form of a Hexagon or Octagon, and is raised on a Stem and Base. The Pulpit is usually placed on the North side of the Chancel, and the Lectern on the South side. The Lectern is usually made of Brass, and the Pulpit of Wood.

(133) The Epistle and Gospel were read from the North and South sides of the Chancel, because the Priest stood at the North side of the Altar to read the Epistle, and at the South side to read the Gospel. The Epistle is usually read by the Priest, and the Gospel by the Deacon. The Epistle is usually read from the North side of the Chancel, and the Gospel from the South side. The Epistle is usually read from the Book of the Epistles, and the Gospel from the Book of the Gospels. The Epistle is usually read from the North side of the Chancel, and the Gospel from the South side. The Epistle is usually read from the Book of the Epistles, and the Gospel from the Book of the Gospels.

* Fourteenth

Հռոմէական զօրագունդ մի ի պատուոյ արքային Տիրան, եկն
անդր բաղմութիւն զօրաց • և վանեալ էին Հռոմայեցիք թագա-
ւորութեան յարատուշատ քաղաքի զեղբայր իւր զտիւրիթ • զոր
և յօժարութիւն ընկալան Հայք վասն լինելոյ նորա տէր շր-
խոյն ։ Եւ՝ի մեկնիլ անտի զօրացն պարսից, դաձաւ անդրէն (53։
Հռոմէացին, և բռնացաւ՝ի վերայ ազգինս Հայոց ոչ քան զառաջին
հին ընդ տիւրիթ, միաբան միակամ ընթացան այր իւրա-
քանչիւր՝ի տէնս • և զինեալ Տաճին՝ի վերայ Հռոմայեցւոց ։
Եւ նա անձամբեալ՝ հաս զկին իւր զբենոբիա ընդ իւր
յերիվար • և՝ի լուծ առեալ զանձն ։ Եւ քանզի յղի
եր կին նորա, վտանգեցաւ և խնդրեաց մնալ անձին • և
այր նորա շնաւրեալ և յիմարեալ, հանեալ զվաղկատորն
խոցեաց զնա, և ընկէց՝ի գետ • և ինքն փախստեայ անկաւ
յաշխատս իւր՝ի վիրս ։
Այլ Հռոմայեցիքն ոմանց տեսեալ զկինն՝ զի յընթացս գետոյն
՝ի վերայ ջուրց կիսամահ կոկոզէր, և՝ի վեր առեալ զնա,
և ածեալ զնա ընդ իւրեանս • և զամ դարմանս գեղոյ ըստ օրինի
չինաւորաց մատուցեալ՝ փոքր ի շատէ առողջացուցին • և հար-
կեալ զանունն և զանցս իրացն՝ ածին զնա՝ի քաղաքն արուա-
շատ, և անդ առաւել և խնամեալ՝ տարան առ թա-
գաւորն տիւրիթ • Եւնա Հրամանեաւ՝ պահէլ զնա յանդուր-
նութիւն իմաստասիրութեան ։
Իբրև լուր եհաս՝ի Հռոմ՝ թէ պարսիկք վերստին տիրե 55։
ցին՝ի վերին Հայս, Հրամայեաց ներոն կայսր զօրաժողով
առնել յայլևայլ կողմանց, և երթալ Տանդերձ զօրօք
Հռոմայեցւոց՝ ի վանել զպարսիկս • պատուէր ալձակից
եաո ազնիւսա Տերմոդես և առ այլ իշխանս Հրէ-
ատանի և՝ելիկիոյ և երկրին ասորւոյ՝ զոր ժողովել, և
նիզակակից լինել զօրացն Հռոմայեցւոց • և կարգեալ՝ ի
վերայ այսր մեծի դործոյ սպարապետ զիտրբուտոն դոմե-
ատոս, և օգնական նմին զկոճաղրատոս վերակացու եր-
կրին ասորւոց ։
Այսոիսի աՀեղ պատահեաւ թեամբ անցեալ կռրբուտոնի 56։
մօտ

մօտ ի Հայաստան, և լսէին թէ սիրելի ժողովեալ է զաղգն ամօթ ի մարտ, զի իշխեսցի մինչ յաւուրս, կամակատարել ի ձեռն տկարութեան մարմնոյ. ելից հրեշտակ աւուրց ոգեւորեալ ի Հոգւոյն սրբոյ, և ասէ ցնոսա. ելէք հաշտութիւն և ուրախանջել սիրելի ազգին ձերոյ. զի ահա ես աւետարանեմ ձեզ զուարճալի լուր ուրախութեան ամենայն ազգի. զի ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է Քրիստոս տէր յաղագս քաղաքի Դաւթի. և զայս նշան տացեն ձեզ, զի գտանիցէք մանուկ մի փաթաթեալ և դրեալ ի մսուրի. և յանկարծ եղեւ ընդ հրեշտակն զօրութիւն երկնաւոր, որ օրհնէին զԱստուած և ասէին. փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և ի երկրի խաղաղութիւն, և ի մարդիկ հաճութիւն. և եղեւ իբրև գնացին հրեշտակքն ի նոցանէ յերկինս, ասէին հովիւքն ցիրեարս. եկայք գնասցուք մինչև ի Բեթղեհէմ, և տեսցուք զբանն զայն որ եղեւ, զոր ցուցին մեզ հրեշտակքն. և եկին փութանակի, և գտին զՄարիամ և զՅովսէփ, և զմանուկն դրեալ ի մսուրի. և տեսեալ ծանուցին զբանն որ խօսեցաւ ցնոսա վասն մանկանն. և ամենեքեան որ լսէին զարմանային վասն բանից հովուացն. և Մարիամ զամենայն բանս զայս պահէր և մտաներ ի սրտի իւրում. և դարձան հովիւքն փառաւորելով և օրհնելով զԱստուած վասն ամենայնի զոր լսէին և տեսանէին, որպէս ասացեալ էր ցնոսա. և յորժամ լցան աւուրք ութ թլփատելոյ մանկանն, և կոչեցին անուն նորա Յիսուս, որ կոչեցաւ յանուն հրեշտակին յորժամ ոչ էր յարգանդի մօր նորա։

Այլ սիրելիք ընդ զմնխտուլ Հանուսոյն յանկարծակի հասեալ զօրօք խրոխտ, և մեք փութացեալ ի մէջ միակամ զգօրս կոտրտուցանել զամենայն, համարիլ սա արիանալ ինձ։ Եւ յանդիման եղեալ ընդ Հանուսոյն, և ընդ զօրսն նորա, և ընդ ամենայն ազգն Հայոց, և ընդ զօրսն Վրաց, և ընդ զօրսն Աղուանից, և ընդ զօրսն Գուգարաց, և ընդ զօրսն Ասորոց, և ընդ զօրսն Արաբացւոց, և ընդ զօրսն Պարսից, և ընդ զօրսն Հոռոմոց, և ընդ զօրսն Ասորեստանեայց, և ընդ զօրսն Ասորեստանեայց, և ընդ զօրսն Ասորեստանեայ

զբաղաքն զայն՝ այլ աղաւտեայ զնոյն՝ խնայե՛լով յանձինս
քոյոց։

59։ Եւ մինչդէռ էր Տաւեաղ տիրելիս յատաջ անդէտալ էառ
զբազում առեղիս • էառ եւ զաղախնս քաղաքին (ոմն անդ-
րանիկեան տղայ կոյսիւր) ։ Եւ տիրելիք աւերալ զօրս ի մա-
նուկ եւ յայլոց ազգաց՝ փութայր Տաւեաղ ի վանելըզ-
Տուռմայեցիս • բայց կորընդոն աւեալ զաւազն նոցա՝ ա-
եթող նմա մտանել ի ներքս • որով և Տաւեաղն ի յոյս
այս՝ դիմեալ գնաց ու եղբայր իւր դարձ Տ արքայ ։ Իսկ
կորընդոն տիրեալ Համօրէն ի վերին Տայս թագաւո-
րեցոյց անդ զտիգրան կրտսերադոյն զեղբօր ոգի տիգրա-
նայ կրտսերոյ • եւ ինքն դարձաւ յատորիս ։

61։ Դառնայեալ յոյժ դարձ Տ ի լինդ արտս Տուռմայեցւոյ՝
եւ ոգեկոչեալ զիւրսն ամենայն՝ ասէ ցնոսա ։ Ա՛ռ-
նուցէք ձեզ ի ձեռս մանուկ Հայ տղոյ՝ զոր ոչ գիտեմ
եթէ ո՞ր ազգի է եւ ո՞ր ցեղի • զի ոչ ինչ ինձ ասաց
զանազանութիւն ազգի իւրոյ ։ Ոչ ինչ ինձ ասաց

պատերելոյ եւ պարզեւ ելոյ ի ձեռս ձեր են ։ այլ զօրութիւն
աշխարհին Հայոց ։ Պատասխանի արար վասակ ։ բայց
միանգամ արարեալ էին սպարապետք Հռոմայեցւոց ի վի-
նական տեսանել յիշատակել առաջի վասակայ զուն
վեանս՝ ակաա բեռան յիշատակել առաջի վասակայ զուն
ձելոյ խօսել ընդ բեռան ։ Ա՛լ զալ երկայնոյն առ մի-
պատ զարմացեալ՝ առաջեայ զարե Հռոմայեցւոց հե-
ռագրեալ ։ եւ յետ կրկին պատ-
ասխանի՝ Ցետ բանի մի վասակ ասէ ։ Ես ոչ գիտեմ
զի՞նչ ասիցեմ ձեզ ։ զի զօրք Հռոմայեցւոց՝ որ պա-
տերազմեալ էին ի պարթեւս՝ Թողին զամենայն
անկեալ ի սահմանս Հայոց ։ մեկնեայն ընդ
եւ բերդքն տային ի ձեռս պարթեւաց՝ ոչ էին յաւա-
ղիս ։ Ես երբեք եկին բեռան եւ զօրք նորա հոգնա-
ծեալ՝ զամենեքին ի ձեռս պարթեւաց ։

Ցետ բանի վիճելոյ երկար զօրացաւ կողմն վասակայ՝
հաստատեցին՝ ի միջի ։ զի զօրք Հռոմայեցւոց՝ որ պա-
ճարեալ էին ի պարթեւս՝ Թողին ազատ ։ և մեկնեցին
անվնաս ի սահմանս Հայոց ։ մեկնեայն ընդ
եւ երբեմն ոտքն ի ձեռս պարթեւաց՝ ոչ էին յաւա-
ղիս ։ Ես երբեք եկին բեռան եւ զօրք նորա հոգնա-
ծեալ՝ զամենեքին ի ձեռս պարթեւաց ։

63։ Ցարդ լուր առեալ պրեալ էին՝ ի Հռոմ բազում առա-
ելութեամբ ։ այլ երբեմն՝ ի յայտ եկն որ ինչ զինի գոր-
ծեցաւ՝ զամենի Հարան Հռոմայեցիք ։ և Հրամանն յղե-
ցին առ կորբուղոն եկանել՝ ի վերայ վիրին Հայոց՝ ի մարտ
եւ նորա ժողովեալ զօր բազում մարտ խաղալ՝ ի Հայս
քայլ խորհեր եւ ոչ այնչափ՝ ի պատերազմ մղել՝ որչափ
Հնարս գտանել՝ և այնպիսի ինչ խաղատութիւն առնել
զի կանգնեցին անուն Հռոմայեցւոց՝ եւ Հրեշտակս
առաքեալ առ մեռանս՝ Հաստատեցին՝ ի միջի ։ զի՝
Հայոց և պարսից միասին վիրին Հայք ։ միայն թէ
կա-

ՀԱՄԵՑԻՆ. և ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ այնը մատին կախեալ կայր
ՔԻՇԽԱՆՈՒԹԻՆ կայսեր ։
Կամեցեալ առաւ տէրութիւն գնալ՝ի Հռոմ և ընդունել 65 ։
զԹագ՝ի ձեռանէ կայսեր՝ Հանդարտ ատր ընդ ցամաք.
քանզի ոչ կամէր ընդ ծով գնալ. զի մի անմաքրութիւնս
ինչ լիցի ջուցն ։ Իբրև լուաւ այս՝ի Հռոմ, եւ
լայ էր տիւրն՝ պատիւ և մեծարանս ցուցանել նմա ։ Եւ
յորժամ այսպէս վառօք մերձենայր տիւրն Լեռնային,
քեզայ առ նա ներսէն կայսր կառս. զի ցայն վայր երիվարաց
ԿԱՐԳ ԵԿԵԱԼ. և ապա ինքնին եկն ընդ առաջ նմա ։ 66 ։
Իբրև յանդիման եղև նմա տիւրն, ազդ արարին նմա՝ի
բայ գնել զառնըն՝ զոր կրէր յազգեր իւրում. այլեա ոչ
էառ յանձն. և զի մի դաս ինչ կարծեայր՝ պնդէց գինչ
բեռօք ընդ պատուին. և այնպէս մատուցեալ ձուկն
գնելոյ էառ ողջոյն կայսեր ։ Եւ կայսրն բազում մաս-
դասիրութիւնս ցուցեալ նմա՝ առեալ տարաւ՝ի Հռոմ.
պատուէր առեալ յառաջագոյն զատ դնել պիշեայն
զՔրիստոսատակն ջահիւք և ջամբատօք, ծաղկօք և
տաւիղօք ։ Եւ մօտ յարշալոյս եկն ներսն կայսերական
զառաջ. եկն զկնի նորա և տիւրն պատրաստական զատ-
գուք, և եւս առաջն ներսին ։ Ցետ խօսելոյ նոցա ընդ
միմեանս նստաւ տիւրն առաջի նորա յաթոռ պատրաստեալ.
և ներսն եդ Թագ՝ի գլուխ նորա ։ Հնչեաց յայնժամ հրա-
պարակն՝ և ձայն բարբառոյ հռոմայեցւոց՝ի խրոխտա-
նալոցա՝ Թէ Թագաւորն հայոց՝ ներսէհ ընկալաւ զԹագն ։
Ցետ այսմ հանդիսիդ կրկին պատրաստեալ տիւրն՝ ինքն-
դին՝ արձակեցաւ վառօք դառնալ՝ի տեղիսն իւր
ի վերին հայս. և հրամայեաց տալ ներսեհ նոր-
մայ զերդ հայոց. զի ընդ ամենայն տեղիս յոտս անցանե-
ԵՒ ԵԿԵԱԼ ՅՕ ԻՐ՝ ԸՆԿԱԼԵԱԼ ԵՂԵՒ ՄԾԱՒ ՎԱՌՕՔ՝Ի 67 ։
ՆԱԽԱՏ-

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗਾ

ոտից իւր եւ եբաւ զայրոյն եւ եբաւ զոտն թագաւորին։
Զայն եբաւ պիտոյ երեսացն՝ զբեայ առ դարեհ արքայ 69։
եւ առ ամենայն սուրհանդ՝ թէ ոյր գտանիցի զմանուկն ։ քանզի
ոչ էր առ ոտն ոտնատակիւ ։ ել յոյժ զինեալ մարդ ոտիւք
իւրովք ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ նմա ։ եւ ոչ ոք
տալով ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ նմա ։ եւ ոչ ոք
ոյր գտանիցի զմանուկն՝ սպանանել ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ
ոյր գտանիցի զմանուկն՝ սպանանել ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ
ոյր գտանիցի զմանուկն՝ սպանանել ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ

տուեալ ։

Եւ եղեւ իբրեւ մեռաւ տէրունի թագաւոր վերին Հայոց՝ 75։
յարեաւ եղբայր նորին ի գահ նորա ։ եւ նոցա ձեռնտուութիւն
ընդ միմեանս ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ նմա ։ եւ ոչ ոք
կարէր ընդդէմ կալ նմա ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ նմա ։
Եւ եղեւ իբրեւ մեռաւ տէրունի թագաւոր վերին Հայոց՝ 75։
յարեաւ եղբայր նորին ի գահ նորա ։ եւ նոցա ձեռնտուութիւն
ընդ միմեանս ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ նմա ։ եւ ոչ ոք
կարէր ընդդէմ կալ նմա ։ եւ ոչ ոք կարէր ընդդէմ կալ նմա ։

նային ի վերայ ախտաբեան զեռոյ. և կատուկեալ ի նմա
մահեանս՝ եթե ոք անդր յարմատիցէ զայն զկուռս նը. և
կայցէ՝ինամա քրմապետ զեղբայր նը զերուազ. և ղքահանքն
հուշեայ բազարան. Ընծեայ և զայլ քահանք մի Հոյակապ
հանդէպ երուանդաշատոյ, երուանդակերտ կոչեցեալ.

զորոյ տես՛ էպատ. ՟ք. 27.

83. Տնկեայ սու և զմայրի յանտառ մեծ՝ ի մէջ երկուց գե-
տոյ՝ երասխայ և ախտրեանին. և որմով վահեալ զնոյն
արգել՝ի նէրքս զայծեամունս և զեղջերուս, զկուրս և
զկատաղս. որք ակեալ լինին զանտառն զայն՝ ի զուար-
ճութիւն որոյ. և զանտառն կոչեայ ծննդոյ. Ոյլ
զոր վիճակաւ զարձեր երուանդ՝ զնայն տոյր առելեալ
առ սմբատ այր սմի՝ տուր անուն. զոր իբրև ծանեաւ եր-
ուանդ՝ տային զնա.

զոմանց քուան ամոյ.

84. Եւ զի ըստ այն ժամանակս առատամբեալ էին յերուանդոյ
ուստերայք՝ նա ինքն գնայեալ էր անդր՝ ի նուաճել. ու
և գուժկան հասանէր նմա, եթէ սմբատ առեալ զոր-
տաշէս՝ զայ՝ ի վերայ քո զօրս ծանր. Զայս լուեալ
երուանդայ՝ եթող յոտն զկալմնատէսն՝ ի նահապատուց
իւրոց, և զարձաւ յերուանդաշատ. և վաղվաղակի ժո-
ղովեալ բազում տուրք զօր բազում յոյժ՝ ի հայոց՝ և ի վրաց
և՝ ի մեծագեաոց, ու և՝ ի կատաղութիւն, և՝ ի տարբայ-
ուց. քանզի և ժամանակն զարուն գոլով՝ թուլ հաս-
տատ եին ամենայն զօրքն, եկն և արդամ երկրորդ՝ արքայն բազմ
ապա-

ասիգաւոր Հետեւակօք : Եւ երանեաց ետ ամենեցուն ասա-
Ջին և ապարգեա առաւաւէս , յորմէս առնել զնաա
ւիգոյն յաղթութիւն : Խնդրեաց զօգնութիւն և ի հռոմ-
մայեցւոց • այլ նոքա չժամանեցին օգնել :

Ո՛չ գիտացեալ ամբաստայ զդառնալ երանելոյն յաշխար-
հն , այլ համարելով թէ առակաւին յուսոյ լիցի , աշխատա-
նքն առնել զնա դառնալ ի սահմանս ասորեստանի : Եւ
նա ոչ կամեցաւ , զորս թողեալ էր երանելոյն յաղ-
թական զօրսն՝

ਮਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਚਿੱਠੀ

ਪਿਆਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਪਾਦਕ ਜੀ,

ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਰਚੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੇ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰਚੇ ਦੇ ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਰਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਖਿੱਚ

ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖ ਉਘੜਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਖ-ਦੁਖ, ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ, ਉਸ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੇ ਢੰਗ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਢੰਗ ਆਦਿ ਦੀ ਝਲਕ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿਚ ਬਲਦ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਵਿਚ ਬਲਦ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਵਿਛੜਨ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਦੁਖ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ

ਜਿਸ ਕਾ ਜੀਉ ਤਿਨ ਕੀਆ ਦੇਵਣਹਾਰੈ ਦੇਇ ਲੈਇ ਜਾ ਕਿਸੈ ਰਜਾਇ ਜੀਉ ।
ਨਾਨਕ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ ਸਦਾ ਸਚਾ ਸਚੁ ਸੋਇ ਜੀਉ ।੨।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਚਾ ਸੋਇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਸੈ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ।੧।

ਮਃ ੪ ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਚਾ ਸੋਇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਸੈ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ।੨।

ਪਉੜੀ ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਚਾ ਸੋਇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਸੈ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ।੨੦।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਚਾ ਸੋਇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਸੈ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ।੧।

ਮਃ ੪ ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਚਾ ਸੋਇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਸੈ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ।੨।

ਪਉੜੀ ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਚਾ ਸੋਇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਸੈ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ।੨੦।

և յանձնեաց զառաջնումն զորձակալաց բանդակ առնուլ
թեան նորա. եթե և արգանայ՝ երկրորդ լինել արքայի.
և կապել ապակ յակինթակապ, և արկանել գինաս յերկոսին
ականջան. և կարմիր ոգեանել մինչ ոտին. և ունել առնել
զրգալ և պատառաքաղ, և լմպել ոսկեղէն նոճապօք.
Պայծառ իշխան ժառ և գնեցուէս զորդի գիտակայ. և ես
անուն նահապետութեան նորա գիմաքսեան. լատ որում
հայր նոր կոչեցաւ գիմայ իւրոյ յաղթեցուցանելն զար-
տաշէս. գաւառէս և գհնդեստանայն որ ի տուրայ՝ ան-
այն վանն քաւթեանցն՝ զոր առնէր.

Ցեռայատուիկ հրամայեաց սմբատայ երթալ ոպանոսել գիւ-
ուազ քրմապետ գիղբայր երուշանդայ. եւ սմբատ կա-
լեալ՝ կապեաց գերկուանաքար ընդ պարանոյ նորա. և
ընկէց՝ ի յորձանս ախտրեան գետոյ. և կացոյց ի տեղի
նորա զայլ քրմապետ՝ որ կոչեցաւ մոպաշտե. և զոր
ինչ եգիտ ի պանձս ժհհենին՝ եբեր առ արտաշէս. և
արտաշէս յաւելեալ յայնմ և զայլ բազում ինչ առաքեաց
ցեռայատուիկ ամբաստայ առ դարեհ արքայ ի հնդս հայրա-
նական նահանգէ.

Սկսաւ ապա արտաշէս կանգնել բազում շինուածս. և 68
յաւելոնորոգել և ընդ արձակել զքաղաքն արտաշատ,
և հոյակապ ապարանօք զարդարել, և շուրջանակի ամ-
րացուցանել. և արար զայն աթոռ թագաւորութեան
իւրոյ. Ընկեաց և զբազում՝ կամուրջս ի վերոյ գետոյ
բազմաց. և կարգեաց զանհամար նաւակս ի գետս և ի
ծովակս. որոյ այնչափ փոյթ և ջան եմուտ ի մարդիկ
աշխատիլն, մինչև չգոյր ուր դատարկ, և ոչ տեղ-
ոյ խիղճ անգործ՝ ոչ ի լերանայինս և ոչ ի դաշտայինս.
և զամ երկիրն բազմանալ ի զանազան ահմանս՝ կանգ-
նեալ ընտրս նշանս կոփեալս ի քարանց երկայնաչա-
վայելս ոտ-

ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਭਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਖੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰੇ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

Լսեցեալ արտաքինի զիմաստուն բանս նորա, մատեաւ և
ինքն յեզը պետոյն. և ունկն մատուցեալ բանիդ կուսին՝
Տաճեցաւ ընդ նա և ընդ բանս նորա, և յարեցաւ՝ ի պեղ
նորուն. և կամեցաւ առնուլ զնա իւր՝ ի կնութիւն։
Եւ կոչեալ առ ինքն զասպետ իւր զամբաստայեալ նմա,
թե կամի դարձուցանել զպատանին առաքեն առ Տայր իւր,
և ինքն ետես յառնուդի զնա ընդ ումն, և հայեցեալ անդ զհանդէս հատ-
ուածոյ յատուշտաս. և հարցեալ անդ զհանդէս նորա զասեալ,
ընդ նմա՝ ասէ. Տէր զնա ետես ի մէջ հատուածոյ
ի վերայ ։ 28 ։

12։ Գործ ուրբաթ առաջիկա։

Ը. 29։

Ելեն արտաքինի որդիք վեց. արտաւազդ, վրոյր,
մաժան, սիրան, պարեհ և տիգրան։ Հասեալ
արտաւազդայ՝ի չորս հատակի՝ եղև երիտասարդ զօրաւոր. 106։
քաջ հպատակ և անձնատուչ. որոյ յանկուցեալ երկրպագ
լինել արքային՝ նախանձաւորեկ լինէր՝ ի վերայ արքային
ձերուն-

ձերումեռոյն վէ ունելոյ նորա զայն պատիւ. մինչև եթարձ
զնա ի վեհնայ, և ջնջեայ զորդիս նորա և զայմ երևելիս
ազգի նորուն. և ինքն կարգեցաւ ի տեղի նորին։

110։ Եւ ի ժամանակս ելարտաշեսի զամբառս սպարապետ վէ
մեծամեծ յաղթութեանց նորա, ընդ նա էս նախանձեալ
արտաւազդայ՝ խորհեցաւ սպանանել զնա. որոյ տղապա
և ամբառս հրաժարեալ ի սպարապետութենէ հայոց՝
գնայ ի գաւառն տմորիս մերձ յատրպատան. և բնակեցաւ
յատանն ալիւ։ Եւ արտաւազդ էաւ զսպարապետութինն
ընդ որ սկսան զչարիլ եղբարք նորա գրգռեալք ի կանանց
իւրեանց։

112։ Զայս տեսեալ արտաշեսի՝ խորհեցաւ զայնչ գիւանն
հաճեցուցանել. սին իրի կարգեալ կայոյց գիւրաքան-
չիւրան ի մեծամեծ գործս իւրոյ թագաւորութեան.
Զիւրոյ երիտասարդ իմաստուն և բանաստեղծ կարգեայ
կաւասլար և հազարապետ ի վերայ արքունեաց իւրոյ.
և զմաժան արար քրմապետ դիւոյն արամազդայ յամուրն
ան։ Եւ ապա բաժանեալ զայմ զօրս հայոց՝ ի չորս վիճակս,
յարևելեան և յարևմտեան, ի հիւսիսային և ի հարաւային.
զարևելեանն որ էր բազմագունդ՝ ետ արտաւազդայ,
պահել ինև և զանուն սպարապետութե։ Զարևմտեանն
ետ աբրանայ։ Զհիւսիսայինն ետ զարեհի մանկանն ի լըզ-
ուռ շուրթ պահապետութե աշխարհին ուռ կողմամբքն վրաց,
Իսկ զհարաւայինն վերատին յանձնեաց սմբատայ զարմա-
ցեալն ի տմորեայ։

114։ Տեսեալ արտաշեսի՝ թե զօրացան որդիք իւր, և այմ ինչ
յաջող ե նմա, ընկճեայ այնուհետև զհռոմայեցիս.
զնոյն արար և արքայն պարսից. Զայրտյեալ ընդ այս
արտայիանոսի կայսեր՝ առաքեաց զօր բազում յարևելս.
որոյ ի հասանել՝ իկողմանս կեսարիոյ՝ ելընդ առաջ նոցա
արքան արևմտեան զօրօք. և պատերազմեալ ընդ նոսա
սակաւայաւ. և հռոմայեցիք յաղթօղ գտեալ՝ փախստական
արարին զնա. և վարելով զզօրս նորա առաջի իւրեանց
անդր

աձին առաքեալքս միշտ յընդարձակ հովիտն քաւեցոյց։
Ընդ ժամանակին արտաւազդ և զարեհ արևելեան և
հիւսիսային զօրօք • եւ եառուն մարտ սաստիկ ընդ հռոմ-
մայեցիան ։ և չկարացեալ զդէմ ունել նոցա վտանգեցան
յոյժ ։ եւ ինքն վհատութիւն յուսահատութեան տիրեաց
նմա։ վերջին վտանգ նոցին կրկին ևս զօրացոյց
զնոսա • և ՚ի զայրագինս խառնել մարտին միւսանգամ՝
բազում նախձիրս գործեցին անդ արքայորդիքն • յորում
վայրի եհաս ևակնկալուն նոցա քաջն ամբաստ հարուածին
զօրօք • և կայծակնահար յարձակմամբ ինքեալ ՚ի զօրս
հռոմայեցւոցն՝ արար բազում կոտորած • ոյոլ առաւել
ևս ոգի առեալ արքայորդւոցն՝ անհնարին արութեամբք
հեռամուտ եղեն քշնամեաց • Ալ ամբաստ յարաչեալ
քան զամենեսին՝ հալածականս արար զնոսա մինչև ՚ի տան հմանս
հեռաւորս • զի թեպետ և ՚ի ձեռուէ երկեալ, բայց
եղիսաւարդօրէն մղեայ զմարտն ։

Եւ առաքեալքն միշտ ընդարձակ հովիտն քաւեցոյց։ 115։
Ընդ ժամանակին արտաւազդ և զարեհ արևելեան և
հիւսիսային զօրօք • եւ եառուն մարտ սաստիկ ընդ հռոմ-
մայեցիան ։ և չկարացեալ զդէմ ունել նոցա վտանգեցան
յոյժ ։ եւ ինքն վհատութիւն յուսահատութեան տիրեաց
նմա։ վերջին վտանգ նոցին կրկին ևս զօրացոյց
զնոսա • և ՚ի զայրագինս խառնել մարտին միւսանգամ՝
բազում նախձիրս գործեցին անդ արքայորդիքն • յորում
վայրի եհաս ևակնկալուն նոցա քաջն ամբաստ հարուածին
զօրօք • և կայծակնահար յարձակմամբ ինքեալ ՚ի զօրս
հռոմայեցւոցն՝ արար բազում կոտորած • ոյոլ առաւել
ևս ոգի առեալ արքայորդւոցն՝ անհնարին արութեամբք
հեռամուտ եղեն քշնամեաց • Ալ ամբաստ յարաչեալ
քան զամենեսին՝ հալածականս արար զնոսա մինչև ՚ի տան հմանս
հեռաւորս • զի թեպետ և ՚ի ձեռուէ երկեալ, բայց
եղիսաւարդօրէն մղեայ զմարտն ։

Զայս իբրև լուաւ արտաւանոս՝ եհաս զբազմութիւնն զօ- 115։
րայ հռոմայեցւոց՝ ոգայ մեծ • և դիմեալնախ ՚ի վերջ
զնոսա • և ՚ի զայրագինս խառնել մարտին միւսանգամ՝
բազում նախձիրս գործեցին անդ արքայորդիքն • յորում
վայրի եհաս ևակնկալուն նոցա քաջն ամբաստ հարուածին
զօրօք • և կայծակնահար յարձակմամբ ինքեալ ՚ի զօրս
հռոմայեցւոցն՝ արար բազում կոտորած • ոյոլ առաւել
ևս ոգի առեալ արքայորդւոցն՝ անհնարին արութեամբք
հեռամուտ եղեն քշնամեաց • Ալ ամբաստ յարաչեալ
քան զամենեսին՝ հալածականս արար զնոսա մինչև ՚ի տան հմանս
հեռաւորս • զի թեպետ և ՚ի ձեռուէ երկեալ, բայց
եղիսաւարդօրէն մղեայ զմարտն ։

Զայս իբրև լուաւ արտաւանոս՝ եհաս զբազմութիւնն զօ- 115։
րայ հռոմայեցւոց՝ ոգայ մեծ • և դիմեալնախ ՚ի վերջ

ղներելոյ նմա . մանաւանդ զի հայեցեալ՝ի ձերումէնն
ամբաւոյ կատարածէր թէ գուցէ ոչ առ յաջողեայի յան-
թուն հայոյ լսոյ առաջնոյն ։ Վասնորոյ խոյհեցաւ հա-
ստութիւն խօսելոյ նմա . և երեալ ետ առաջնոյն հան-
դերձ ընծայիւք և հարկօք՝ յանկուցեալ զսիրտ նորա . և ել
ի Հարկաւ մատեան իշխանութեան ։

Խաղաց առաք առլայիանոս՝ի պատուհ, և նուաճեաց զնոսա։
և վասն այսպիսի յաղթութեանց մանկանուն էառ, * փառ-
քիւքս և պատուիւք ։ || ։ ՚ի պարթեւեան և արա-
մեան ։ լատ որում առեալ ցասոյ իսկ՝ի գրեան նորա ։
116 ։ եւ զի՝ի կալաստրա՝ի վերայ Տոյոյ՝ մաժան քրմապետ չա-
խոսեալ էր առ նա զերկիւղ եղբարդ իւրոյ՝ զարտա-
ւազդայ և զսիրանայ , երկիւղին նորա դարան գործել նմա
տուն՝ սպանին զնա . և առեալ թագաւորեցուցին՝ի բագնեայդ
։ յոյն
127 ։ եւ եղև յետ քանի ոմն ամաց՝ ի գնալ արտաշէսի արքայի
՚ի կողմանս մարաց՝ Տիւանդուցաւ անդ . և եկեալ՝ի մա-
նդ ժառաւ , թագաւորեալսն 41 ։ եւ եղեւսուդ մեծ
զօրացն Տայոց և ազգին Համօրէն . և արարին նմա թա-
ղումն բազմահանդէս յուշարկաւորութեամբ ։ Դապաղքն
էին ոսկեղէնք , գահոյք և անկողինք բեհեզեայք . պատ-
մուճանք ոսկեթել . և թագ կապեալ՝ի գլուխն փա-
ռաւորեայ . և զէնն ոսկի եղեալ աւաջի ։ Ետուչ զդա-
հոյսն արդի ազգի ։ Ցառաջոյ Տարկանէին միայն արքայ . և յետոյ
լսոմբ առ նախարարսն Տայոց զոս ոսա՝ի միջի , ամէնն զէ-
նուս վառեալք . որպէս թէ՝ի պատերազմ պատրաստեալ
էին ։ Ցառաջոյ Տարկանէին միայն արքայ . և յետոյ
լսոմբ առ նախարարսն Տայոց զոս ոսա՝ի միջի , ամէնն զէ-
նուս վառեալք . որպէս թէ՝ի պատերազմ պատրաստեալ

ի պատիճ մեռեալին. վասն զի լեալ էր նա ամենեցուն
սիրելի, և բազմայ ևս պաշտելի վասն բազում պանծա-
լի գործոց իւրոց զոր արար. և յետ մահու նորա բա-
զում երգս գովեստից յօրինեալ ունէին Հայք՝ իւրե-
րայ նորա յատուկս խորենացւոյն և գրիգորի մագիստրո-
սի։ Զայսպիսիս երգէին և զամբաւոյ՝ որ մեռաւ յառաջ
քան զարտաշէս։

ԻՀ. ՅՈՄԱՆԻՒ ԱՐՔԱՅԻ ԵՒ ՆՈՅԻ ՅՂԿՈՒԹԻՒՆ։

Ե. 30։

[illegible] եկեալ՝ որպէս արտաշէսի եկիրտոյն։ [129]
Թագաւորեալ՝ ի տեղի հօր իւրոյ, հալածէց յա-
րեւտաւոյ զամենայն եղբարս իւր, և բնակեցոյց զնոսա
ի գաւառսն աղիովիտ և առբերանի. որպէս արար և
արտաշէսն արտաւազդ։ Եւ քանզի ոչ գոյր նորա որդի
ոչ եղբայր առ իւր զանոնց զեղբայր իւր՝ յաջորդ լինել
թագաւորութեանն։

Այս արտաւազդ՝ ի մանկութենէ մինչև՝ ի մահ կա-
տարեալ կեանս անվայել իրօք մատաւթէ և արուեստից։
Կամեցաւ առյաւուր միտս գնալ յորվարազուց և գոյուց [130]
առ մահս լերամբ, և հատեալ՝ ի գետն ազատ՝ որ և
ձեռամբօն կոչի՝ ետանց ընդ կամուրջն արտաշատու, և
գնուեցաւ՝ ի խել իւր. և յածեալ երիվարաւն առաջ
և անդ՝ անկաւ՝ ի խորխորատ մեծ, և խորտակել լեալ
անհետացաւ. Թագաւորեալ ամն 2.

Առաւել լինէր՝ ի բերան պատուականացն գոյուցս
խորենացւոյն, թէ արտաւազդ արդեօք կայ յայրն միում
կապեալ երկաթի շղթայիւք. և առ նմա երկու շուն
որք հանապազ կրծեն զշղթայն, զի լուծեալ ելցէ նա
առաջս, և աւերեսցէ զաշխարհս. բայց յատեալտին ան-
գէտք

զոտեսուք ի նմանէ, զի մի յաւուրս պատերազմի թուլասցին այս
կուռանոտ ջուաղ, զի մի յաւուրս կռուի բարկութեան իւրոյ
ցասցի ի մեզ Տէր Աստուած մեր, եւ ընկեցէ զմեզ յերեսաց
երեսաց իւրոց։

131։ Տիրան առաջին՝ եղբայր արտաշիսի երկրորդի՝ թագա-
ւորեալ Հայոց, եկայ անդրէն ի Հռոմ՝ ազատեալ ի գերու-
թենէ Պարթեւաց, եւ ընդ նմա Տրդատ որդի Վաղարշակայ
մանուկ եւ գեղեցիկ տեսլեամբ, զոր ուսեալ զբաղմունս
ազատաց եւ զիմաստս գրոց, եւ ի վարժել ձիոյ եւ ի
ճարտարել ի նետից եւ ի պատերազմի, եւ ի ճոխանալ
ի մարդկային գեղեցկութենէ։ Յաւուրս միում ի շինանն բռնուն-
եաց ձատաձէ անուն կամեալ յանդիմանել զանդոզ բարս
ազատաց եւ ի վայր ընդ նմա հեծանել՝ ի միս յերիվարաց
նկարեալ կայր նա ինքն կայսրն՝ ունելով զձեռն իւր յուս
սիրանայ. եւ ըստ թէ ձիրանիս զգեցուցանեմ. և գին
գրոշմեալ այսպէս. * ոչ քոյ առումիս առեալ ||.

Յի՛ն՝ թագաւոր Հայոց առնեալ։

144։ Ձեռս այսորիկ չու արար սիրան և գնայ՝ ի բարձր Հայս՝ և
պատան եկեղեայ՝ ի տեղի անդորը, եղեալ վերակացու
աշխարհին արտաշատայ զմեծ իշխանն երախնաւոր կոչե-
ցեալ՝ որ և կիսագեաղ էր երկրորդ ազգի. և շինեալ
սիրանայ ապարանս յաւանն ջրմէս, հաստատեալ զար-
քունիս իւր՝ ի նմա. և կիեցեալ՝ ի թագաւորութեան սմա
22. մեռաւ՝ յանակնկալ դիպուածոյ. քանզի յաւուրս
միում՝ իջեալ իւր առ լերամբք՝ ի զբօսանս՝ հիւս ձեռն
թագալեալ՝ ի վերուստ էառ զինա լոդ իւրեւ, և արար
հեղձամահ։

Տիգրան երդումն՝ եղբայր առնուցանել՝ կըտասե՛ օրդի արտա- 153։
շեալ Թագաւորեաց՝ ի վերայ Հայոց իշխանութե՛ պերոզի
պալատիկ արքայի ։ Ե՛ւ ի մեռանել անտանինոյն պիտի՝ առ
ինքն պերոզ եւ տիգրան միաբանեալ՝ դիմեցին՝ ի վեր հրով-
մայեցաց ։ Իսկ սեբէինոս վերակացու կապադովկիոյ՝
զալհոտրեալ յարշաւանաց անտի՝ եհար պատգամ՝ ի
չեզոյն դիւիկոնեայ ։ եւ տուեալ նմա պատասխանի բե՛րա-
նել աղեքսանդրի պատգամալուծի այսպէս ։ * ըզպարթեւս
զար զօրօք դու՝ ի նայաստան, քանզի վտանգեալ անկցի՝ ի
գարան ։ այլ զինու վաւեալ եկե՛ց յանդիման, ի զգեստ
կանոյն պատիր ահագին ։ մահ արձակեսցե՛ նետուք
աղեղան, կենացըդ լուսոյ առնել քեզ վախճան ։ 162։
Լուեալ սեղևկոսի կայսեր՝ որ յաջորդեաց անտիոքիոսի՝
թե հայք վանեցին զհռոմայեցիս, առաքեաց՝ ի վերայ
նոցա զվերս ղուկիոս զկայսերականից իւր ։ Այլ մինչև
եկեալ էր նորա՝ տիգրան արքայ հայոց զլռմեայ՝ ի միջեր-
կելոյն՝ յինքն կամեալ կոչել զվոքըն հայս, և անյաջո-
ղութեան դիպաւ ։ զի պատերազմելոյ յաղջկանե միոջէ ձեր-
բակալ եղև՝ ինամանե, և եդաւ՝ ի կալանս ։ Իսկ վերս հա-
սեալ՝ ի կողմանս միջերկրեայ նկուն արար զքաջնամիս իւր ։
Տեսեալ ապա սորա զսիգրան ըմբռնեալ՝ ի կապանս՝ զար-
մացաւ, միանգամայն և՝ ի գութ շարժեցաւ՝ ի վերայ նորա։
և արձակեաց զնա ։ և հաշտեալ ընդ վերջերումն անձին
Նորա

խաղերք և բանիլք. որք կին յազգէն սարմատայու ։ եւ վաղարշ ժողովեաւ զամբոխս մեծ՝ մարտիկ զօրայ, եւ ընդդէմ նոցա. և եհար զնա սաստիկ, և զմնայորդս նոցա արար փախստական ընդ նոյն դուռն ։ Եւ յառաւելն պնդիւզհեա նոյա՝ հարեալ յաղեղնաւորացնոցա մեռան 20 ։ Այլոցք հայոց առ քիանա վիրաւորս սաստիկս ետ վանեալ և հալածեալըզթշնամիսն՝ դարձան յետս սպրել ։

14 ։ Ժողովուրդ խուրդա առաջնոյ ։

ը. 31=32 ։

Եւ արտաքաւաջին՝ որդի վաղարշայ յետ մահու հօր 214։
իւրոյ թագաւորեաւ՝ի տեղի նորա՝ նոյն ժամայն
միաբանեալզօրսն հանդ ընդ լեառն մեծ՝ խառնել՝ի վէր
խառնոյց և քաոսլայ՝ առ՝ի խնդրելոյ՝ի նոցանէ զվէրժ
մահու հօր իւրոյ. և մատս եդեալընդ նա՝ հարուածս
ան հնարինս էած՝ի նոսա. և նոքա զամս զօր ազգն
զայնսիկ. և էառ՝ի պատուականացն ձգ պատանդս վե
՝ի Տարսոնոյ. և հաստատեալարձան իւրոյ իշխանութե
յայնսիկ կողմանս Ծերէնոյ՝ի գալ զարձաւ՝ի հայս ։
Ձեռն էակ առաւ՝ի բազում՝ շինուածս քաղաքաց և աւա
նից, և ապարանից և իշխանից, աշխատեալ՝ի
նոյն ամս յոլով ։ Եւ զիւրայնմ՝ ամանակի գտանէին յՀռո
մայեցւոյ՝ի հայս քրիստոնեայք, զբազումն՝ի նոցանէ ծառայեցոյց՝ի
պարսս շինուածոց՝ի դառն աղիւսարկութիւնս ըստ օրինակին
փարաւոնի. զբազումս ևս նահատակեաց ։

Դիմեաց՝ի նոյն աւուրս անուանիսն Կամսարական հայոց 217։
Տէր սիւնեաց հայոց ։ Իբրև լուա եղև այս առ հայոց
աշ

ատ Հասարակ ամբոխն արտերեալ է լինի՝ ի պատերազմ ընդ-
դէմ կայսեր. յորոց զահի հասել կայսրն՝ արձակեաց պատե-
ղէմ կռուել ։ Բայց եթէ դարձաւ՝ ի նիկոմիդիա՝
առաքեալ ի վերայ հայոց զօր բազում յոյժ՝ ձանր պատե-
րազմաւ թեամբ ։ Այլ զօրք նոսրանալ՝ ի գնալ հարեալ
զնացին՝ ի փախուստ ։ Ցետս սակաւուց պատերազմեալ
ոյն այս անատնինոս և ընդ արտաւանոյ արքային պարսից՝
225 ։ ձեռաւ ։ Մեծամտեալ ապա արտաւան իրրեւ տիրե-
և հանօրէն ցի ։ քայց վտանգեալ կորոյս և զոր ունէր ։
Քանզի արտաշիր նախարար ոմն ի տասանոյ պարսկի ապա-
տամբեալ՝ ի նմանէ հանդերձ այլովք նախարարօք պար-
սից, և պատերազմեալ ընդ նմա տարի մի՝ տպան զնա ։ և
թագաւորեալ ինքն՝ ի տեղի նորա ։

226 ։ Մխթանեցան ընդ նմա և երկու ցեղք պահլաւեանք ։ ք
էն տուրնեանք և ասպահատեանք ։ այլ երկրորդ ցեղն ք
էն կարնեանք՝ ընդ ոչ մի դարձան ։ և առկայն չկարացին
յձախել նմա ։ Եւ յայնմ հետէ քարձաւ՝ ի պարսից թագա-
ւորութիւն պարթևազանց յետ տեղի այնմ ամն 475 ։ և
յաջորդեալ թագաւորութիւն ցեղին տասանեանց յամի 226 ։
և տեղեալ ամն 409 ։ մինչև ցաւուրս տէրտեսթեան հա-
գարեայ ։

ՃԼ թագաւորեալ արտաշրի՝ իվերայ պարսից՝ քազում պատե-
րազմունս մղեալ ընդ նմա զամս քազումս՝ ի ներքս
246 ։ ձեռգնա ։ Հուսկ յետոյ վանեալ զնա՝ ի սահմանայն պար-
սից մինչև ՝ ինդիկս ։ և դարձ արարեալ յաստպատական
աշխարհն՝ չինեալ զքաղաքն մին՝ զոր կոչեալ դաբդիժ ։ ի
թէ դա՝ ի վերէ՛ քինուն արտաշիր չինեալ ։ և յետ աւարտ-
ուելոյ զչինուածքն քաղաքին՝ էառաւ յինն ատեալոյ
255 ։ Տեսեալ արտաշրի առանեան՝ թէ ոչ կարէ տիրել պատ-
պոյ յարչաւի կենդանւոյն ի խորով, խորհեցաւ ընդել
զնա ։ և խոստացաւ նախարարոյն իւրոյ մեծամեծս՝ եթէ
զաւուր առանցեն զնա ձանձն ի ամն՝ ի նոյն

անակ անուն՝ ի յեղէգ տուրեննան պահլաւունէց. և առնել
զընտանիս երը՝ կեղծեօք փախեաւ՝ ի Հայս. և հասեալ
յարտազ գաւառ օթևանեցաւ՝ ի տեղւոջ ուրեք, ուր էր
առապան սէր առաքելոյն Թադէոսի. և կինն անակայ ոգոհէ՝
անդ կղայաւ զսէր պրիգոր լուսաւորչին ամեն ընկայաս առ-
նելոյ նորա յերկոյն՝ ի ձեռնադրելն զնա։

և անակ հասեալ յոտս խոտորելու պատուհեցաւ՝ ի մանկէ. 257։
և բնակեցաւ՝ ի վաղարշապատ քաղաք. ուր ձնաւ սէն
պրիգոր յամի տն 257։ և ապա պարապ գտեալ անակայ
յաւուրս որոյ սպան զխոտորել. և՝ ի կամիլէւր փախչիլ՝
պաշտօնեալ՝ ի զօրացն Հայոց՝ Հռոմեցւոց յերկրախ գետ, և
հեղձամահ կորեաւ։

և՝ ի կոտորել Հայոց զընտանին անակայ՝ ամենեքեան
ողջին ամենայն, և եղբայր նորա եւթաղիոս (ոյք էին
քրիստոնեայք եկեալք՝ ի կեսարիոյ) առեալ զմանուկն
տարան անդր՝ ի կեսարիա. և մկրտեալ զնա կոչեցին գրի-
գոր ըստ յայտնութեանն եղելոյ՝ ի վերայ նորա։ և յորմ
ետնա յարբունս՝ ամենայնիւ զնա սոխիա ընդ մարեմայ
դստեր դաւթի ուրումն հաւատացեալ. յորմէ ծնաւ եր-
կու որդիք՝ լրթանէս և արիստակէս. արիստակէս կրօ-
նաւորեցաւ՝ ի վանս. իսկ լրթանէս ամուսնացեալ ծնաւ
զերկուս որդիս զգրիգորիս և զյուսիկ. զայսմանէ առնո
՝ի պատ. Ը. 31։

Էոնեալ արտաշէսի զմահ խոտորէս՝ դիմեալ զօրս ծա- 260։
նու՝ ի հայաստան, և տիրեալ այնմ. և՝ ի կոտորել նորա
զորդիս խոտորէսի՝ մի ոմն՝ ի նախարարացն արտաւազդ
անուն՝ փախեալ՝ ի կեսարիա. և անդ տեսեալ զինա՝ տալու
ի հռոմ. ուր եկեալ նա՝ ի դրան կոյսեր յոգաստական կոչ-
էր ընդ ձեռամբ լիկիանեայ մեծի իշխանին։ և այլ. ոմն
ախոյանաց ամառունեաց օտար անուն առեալ զդուռս
խոտորելոյ զխոտորիկիդուխտ՝ տալոյ յամուրսն անի. և անդ
տեսեալ զնա զանխտուն. և մի ոմն տանջուռ անուն զորդեայ
զնա

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਅੱਜ ਵੀ ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੌਰਸੈਨੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਗਧੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਗਧ ਦੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੈਸ਼ਾਚੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਸ਼ਾਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਸਨ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲੇ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ

զօտայ՝ եւ ոմանք զշուք հագուստեղէնի Հայոյ՝ Հրա-
մանատար լինել աշխարհին : Այնպէս եւ արտաւազդայ
մանկտունւոյ, որ եղեւ պատճառ փրկութեան իւրոյ՝ եւ
անդր էն զպատերազմին զօրացն Հայոց . եւ զառաջա-
ւորն զիմեալ ի դէմ արտաշատու , եւ կռնկեցուալ՝ ի
վիրապն խոր . ուր եւայց նա զամս 14 . կերակրեալ էր-
Նեղուկ նամակ ի ձեռն բարեկէր հնոջ միոյ։
Ցետայսուհետ ժամանեալ արդար եւ զայլ ևս զօրս՝ ի Հայոց. 287։
եւ խառնեալ ընդ զօրս Տուխմայեցւոց , խառակ նոքօք
ի վերայ քաղաքին Նայատանու՝ յորս իշխէին պարսիկք-
եւ ունէին նոյա եւ երկիւղ վանեալ պատերազմաւ զջապուհ
արքայ պարսից զորդի արտաշրի՝ միրեայ Համօրէն Ասո-
Հայոց , եւանդր ևս մինչև ի տիսբոն քաղաք Հանդէպ
նիւնուէի . այլ առտպատականն միայ ի ձեռս պարսից , ոչ
եւ ինքեանք ի ձեռս Տուխմայեցւոց ։ Եւ յետ ի կարգել
դնելոյ զայմ , էառ իւր կին զդուստր արքային ալանաց
պաշխէն , գրեալ զնա նախ արշակունի եւ թագուհի . յորմէ
ծնաւ խոսով փոքր . ոմն ի պատ . Բ . 33 . ի նոյն
աւուրս Տաճն՝ ի Հայս Տուխխմեան կուսանք՝ ի կոլմանցն
Տուխմայ , եւ նահատակեցան՝ երեսունեւերկուքն Թոռոմ .
զորոց ոմն ի պատ . Բ . 34 .
Ի սպառել տուն արդատոյ եւ նախարարացն Հայոց՝ 301։
Յայնմհետէ ընկալեալ յոյժ քոյր արդատոյ՝ խոսրովիդուխտ
կոյս՝ ազգ արար Հայոց Տանել զնա զերկիր՝ ի խոր վիրա-
պէ . եւ ոչ տայր եկեալ ժշկել զնոսա . եւ քարոզութեամբ
աղախին քանից լուսաւորեալ զնոսա . եւ սոքա գնացեալ՝ ի
կեսա-

եկեալ ձեռնադրեցաւ ՚ի գլուխ արք եպիսկոպոս
Տայոց յամի ան 302 ։ և եկեալ մերտեաց զամ Տայս , և
զարդաս արքայ՝ անուն եղեալնմա յոլհանննէս . և ձեռ-
նադրեաց իբր ջոր Տարին եպիսկոպոսունս , և զանդա-
մար քահանայս . և շինեաց զբազում եկեղեցիս և զվանո-
ցայս , զկուսանոցս և զհիւրանոցս , զդպրատունս և զգ-
վարժարանս . և կարգեաց զսոմս . և վայելչացոյց զՏայ-
աստան ածգիտութեամբ և եկեղեցական պաշտամամբք ։

318։ Ձեռնադրեալ սուրբ զարիւտակէս զորդի իւր արք եպիսկ
Տայոց՝ երբեմն երբեմն մեկուսանայր ինքն յանապատ տեղիս
և կայր յաւանձնութեան ։

Ձեռ այսորիկ լուեալ սքեղն գրիգորի և տղայոյ թա-
գաւորի զհաւատալ կուտանդիանոսի թագաւորի՝ եկեալ
գնային՝ի հռոմ . ուր հաստատեցին՝ի միջի դաշն սիրոյ .
և ապն սեղբեսատրոս ձեռնադրեաց զնոքն գրիգոր պատ-
րիարգ Տայոց՝ անկախս յայլոց ։

319։ Ի դառնալ նոցա անտի՝ ի Տայս՝ տեսեալ տղայոյ թե
հետևայինք յարձակեալ են՝ի կողմանս աղուանից , ժողո-
վեալ զգօրս՝ դիմեաց անդր . և անկեալ՝ի վերայ նոցա
յանակնկալ պահու՝ եհար զնոսա չարաչար յոյժ . ուր՝ ի
սասակեանս Տարօնացոյ յեղուկ կողմանց՝ սպարապետ
նորա արտաւազդ՝ խոյեալ՝ի յետուստ անկաւ և ժեռաւ ։
Եւ տղայոյ զօրագլուխքեալ զմարսն՝ ի փախուստ դարձոյց
զնոսին . Կամեցեալ սոքա խաղալ՝ի վերայ շահնոյ
արքային պարսից՝ կայոյց՝ի տեղի արտաւազդայ զէնս
զօրավարս . և յետ բազում յաղթութեանց՝ հաշտութիւն
խոսեցեալ ընդ նմա՝ դարձաւ՝ի տեղի իւր . զայսմ ամի
տէր կոպատ . ե . 35 = 39 .

325։ Ի սկիզն ժամանակի՝ ի գումարիլ ժողովոյն Նիկիոյ՝ առա-
քեալ կուտանդիանոս հայոց հրովարտակ առ տղայոյ ար-
քայ , զի առեալ ընդ իւր զսքեղն գրիգոր՝ եկեսցէ՝ի ժողով-
ոյնդ . Այլզի չէր նմա հնար գնալ՝ առաքեցին՝ի տեղի
իւրեանց զսքեղն արիստակէս . և նա եկեալ՝ի ժողովն ,
յետ

յետ աւազտեալ այնը՝ առեալ զդաւանութիւն հարցն էկն
ի հայս. և սկզն գրիգոր կնքեաց զայն՝ բանիւս. * Իսկ
վեք միաբանութեամբ||. ՃԻ. տես՝ ի պատ. ԸԻ. 40։
Եւ այսուհետեւ նա ինքն սկզն գրիգոր խոպան առանձնա- 331։
ցեալ՝ի կողմանս բարձր հայոց՝ եկայ՝ի լերինն սեպուհոյ
հայոց մանեայ ոչխարաց զմարտ հոտեղէն, այլ իբրև զքրովբէ
հոտեղէն, մինչև գնայր առ անձկալին իւր՝ ժառանգել
զանձառ երանութիւնն. Կեցեալ՝ի հայրապետական
իշխանութենէ մինչև յկերջին առանձնութեն իւր՝ ամն 30։
Եւ յետ ոչ բազում ամաց գտեալ եղև մարմին նր յայտնութեամբ
տեառն. զոր ընկալեալ Ճգնաւորն ոմն գառնիկ կոչեցեալ. և
եդաւ՝ի թորդան. և առպա բերեալ՝ի վաղարշապատ քաղաք։
Արիստակէս կամ ո՞ւստակէս կրսեր որդի սրբոյն գրիգորի՝ 332։
յառաջնորդութիւն էնտրեալ նորա՝ նստաւ յաթոռ հայրապետութեան
հայոց ընդ յանձնարարութեան նորուն։ Կառավարեցեալ սա
պետելեկին հայոց համանմանն հօրն սրբութեբ և իմաստու-
թեամբ. քինեաց զտաճարս և զվանորայս. և զքեղացեալ
զարդն հոգեւորական վայելչութեամբ։ Ունայնացեալ եղև՝ի
խրատէ զուտահակս, ևս և զայնոսիկ իշխանս՝ որք թիւրեալ
ընթանային յուղղութէ։ Մին՝ի սոցանց՝ այն է իշխանն
հարցոյ հայոց արքեղայոս՝ կշտամբեալ՝ինամանէ՝ թէնա-
մայաւ ընդ նա. և՝ինդնալ՝ի ձախայ գառաւ՝ սակաւ
ինչ՝ի Ճանապարհի։ Եւ գմարմինն նր տակաւին կեկեղեալ
գառաւ. և հանդուցին յատանն թիլ յետ կալոյ նորա՝ի
տա-
հայրապետութեան ամն 7։
Վրթանէս երէց եղբայր սրբոյն արիստակեայ յաջորդեաց 339։
՚ի տեղի նորա յաթոռ սրբոյն գրիգորի. ՚այր զարդարեալ
երկնային իմաստութբ և ի հոգւով սբով. որ և յամե
ջանայր առաւել ևս պայծառացուցանել զեկեղեցիս
հայոց։ Եւ կամելոյ ունել առ ինքն նաև զօրինակ
պաշտաման եկեղեցւոյն երուսաղէմի, առաքեալ հրե-
տակս առ մնակարեաս պատրիարգ տեղւոյն. և ետ գրել զինչ
առ

ատ նա զրոյթ կանոնս ։

Եւ զի Յասին ժամանակի փայլէր սքանչելի արեւմտեամբ հիմաստութեամբ սեբեոս վճռեալ հայրապետ՝ Տօրատքեռոսի սեբի գրիգորի՝ որդի խոսրովու հեռից անուանի, գրեաց ատ նա սեբն վրթանէս, և խնդրեաց իմէ ինչ ինչ առեղծուածս Յիւրայ հատուածոյ և աղօթից և այլոց իրայ ։ և նա շարադրեայ և յղեայ ատ նա ուրախանալ Չատս պերճապանծ վարդապետութեամբ ։ տեսի Յ պատ ։ ը ։ 43 ։

340 ։ Սոյն այս ոբ վրթանէս ձեռնադրեաց զերեց որդի իւր զգրիգորիս՝ արքեպիսկոպոս՝ առաքեայ յաղուանս հայոց։ որ և նահատակեցաւ անդ Յնոյեմբ ։ Եւ Յամանէ համարի սկզբնաւորուի կաթուղիկոսութեանն աղուանից տէր զամանէ Յ պատ ։ ը ։ 41 ։

Յ գուն գոյծել սբյն վրթանեսի՝ Յ քարեկրօնութեանն հատեալ զազգն հայոց՝ բազում՝ Յ նախարարաց թուլայան՝ Յ վարս ։ և ամանք Յ նոյեմբ տէն հարչս ։ և այլք յայլ անարժան գործս եղեն ձեռնամուխ ։ Աղաչեր զնս երանելին տրդատ՝ յետս կալ յայնպիսի հեթանոսական եղերական ։ և յորդորեր զնս՝ ըստ քրիստոնէական հաւատոյն գործս բարիս երեւեցուցանել յանձինս իւրեանց ։ Այլ իբրեւ տես թէ նոքա ոչ ինչ ջահին Յ բանից նորա, նա առաւել ևս յանարգուի բերին լինէր յանձնէ զպատկն երկրաւոր թագաւորութեանն, և զնոսա զհետ երկնաւորին ։ և հրաժարեալ յամէ՝ գոքաւ Յ լեառն սեպհոյ, ուր Հգներ յառաջն ոբն գրիգոր ։ ևանդ կացեալ խստամբեր

Հգնութեամբ պատրաստեր ասծոյնոյ ։

341 ։ Յայնժամ նախարարք հայոց խորհուրդ արարեալ՝ կո-
չէին զնա պատրաստել զվարս նորա՝ ոչէաւ յանձն ։ որոյ
վասն արկանէին նմա զեղ մահու, և բարձին զնա Յ կենդա-
նւոյն։ և * հիշոյին յինքեանդ զբազմահոյլ Հառագպիեն աշա-
պաշտութեանն ։ յետ կալոյ նորա Յթագաւորութեանն ամն 56 ։
Յ Հաստակի էջ 85 ամաց ։ իսկ մարմին նորա թաղեցաւ
յամուրն

յաճուրդն առի՝ ի վաճառս, և կառչեան տալանդել և ընթացի
վերանայ . ու՝ ի փուքրոյ մեծ՝ ինձ ձեռն՝ կալեալ
յան առեղծուածք զօրութիք . և երանելին Հայոց ընդ միջ ն
անվնաս, և գնայ՝ ի քէ ի լուռ առան . և եկայ անդ՝ Իսկ երանելի
կոլակից սէյն տրդատայ՝ աշխէն թագուհի, ու և քոյր
պատն քաղաք՝ միսիեան առ ՚ՁԵ ։

Նոյա խառնակիցս կայեալ Տրեշտակերտ վարուք՝ ի
թանէս , և խորհուրդ արարեալ ընդ նմա՝ հաստատե-
ցին թագաւորեցուցանել զիսրով տրդատայ ։ Եւ
գնէս ի անկատած ճնայե թագաւորութիւն նր , առա-
էնեան առ կոստանդին կայսր որդի մեծին կոստանդիա-
նոսի . և նա առաքեայ ՚ի Հայս զանտիոքոս զվերակացու
առն իւրոյ զօրու ձանու , ընդ նմին և ձիրանի և տրամ
թագաւորական Հանդերձ թղթով՝ թագաւորեցուցանել
զիսրով ։

ԺԶ ։ ՃՈՄԱՆԱՅ Է ՍՈՒՐՔՈ- ԵՒՒՈՒՔԻ ։

Ք . 42 ։

342։ Վեռանել առդատայ ապստամբեցան աղուանք . և ըզ
ոսումն շանակեցան՝ ի վերոյ ապանին զառաջն պա-
տուհաս նահատակութիք . և յայնժամ առնատրուկ սմն յազ-
գ ն ձի ն ձ ն ձ ն ձ

344 : ترجمهٔ فتح‌نامهٔ مرزبان بن شروین بن مازیار بن قارن بن شهریار بن شروین بن باوند بن گیل گاوباره بن گودرز بن گشسپ بن نوذر بن منوچهر بن ایرج بن افریدون بن اثفیان بن آبتین بن طهمورث بن ویونگهان بن هوشنگ بن فرود بن سیامک بن مشی بن کیومرث ؛

الحمد لله الذی فتح لعباده ابواب الفتوح و یسر لهم اسباب النجح و الظفر و نصرهم علی اعدائه و اعدائهم بالسیف و الرمح و الصلوة علی نبیه محمد المبعوث بالهدی و دین الحق و علی آله و اصحابه الذین هم اعلام الدین و ارکان الشرع المبین و بعد فان الله تعالی لما اراد ان یظهر دین الاسلام و یعلی کلمة الحق و الایمان و یخذل الکفر و الطغیان و یقمع اهل الشرک و العدوان و یقهر اهل البغی و الطغیان و یذل اهل الزیغ و الخسران و یکبت اهل الجحود و الکفران و یخسف بهم الارض و یمحقهم و یهلکهم و یدمرهم و یبیدهم و یجعلهم عبرة لاولی الابصار و موعظة لاهل الاعتبار و یجعلهم کما قال الله تعالی فی کتابه العزیز کذلک و اورثناها قوما آخرین ؛ و کما قال الله تعالی فی کتابه العزیز کذلک و اورثناها بنی اسرائیل ؛ و

զի պատուհասն եղիցի մեծ ի վերայ նոցա։

Մինչդեռ խոսում էինք մեր պատմածի շուրջ, 350
պատի վրայի ժամացույցը հնչեց տասներկու անգամ։
Ես ելա տեղիցս, որ գնամ ննջելու, բայց Տեղեկացեալ թշնամեաց, յորում վայրի էին արքայ, յարձակեցան ի վերայ նորա. և պատերազմեալ ընդ նմա, հարին զարքունիս զհինգերորդն մինչև ի կատարած. և ի յարձակել նորա ի հայս քաղաքացոցն ազգս ի վեր նորա ընդ յորդորելոյ առաջնորդին զհինգերորդն զոր ասացաք զհարուածն զոր եհար ի կողմն արևմտից. իսկ բազարատ և վահան՝ առեալ զքաղաքն վաղարշապատ։ Ամն ինչ՝ ի պատերազմի էին մարտնչեալ ընդ քաղաքին՝ հասին անդր բազարատ և վահան զօրօք իւրեանց. և երագեալ վանեցին զնոսա. և բռնութեամբ վարեալ անդր քան զամուրն ոչխարն՝ արկին զինս ի վիմատաւեղիս և ի դժուարս քարանց. ուր վտանգ ինձ է ընդ նոցա ալշառել. ապա անհարեալն՝ միանգամայն և կատաղեալ, Հակառակեցին, և սկսան պատերազմիլ ընդ նոսա։ Ցայնմ վայրի զօրագլուխ քրջնամեայն՝ որ պատեալէր զմարմին իւր անգծելի զրահիւք մեծամեծ հարուածս հասուցանէր զօրացն վահանայ, և կոխան ոտից առնէր զգունդն բազարատայ. և ինքն յոյնքան հարուածոյ միջի ոչ ինչ վտանգէր։

Ցայժմամ քաջն վահան հայեցեալ՝ ի կողմն եկեղեցւոյն ընկճեցաւ՝ որ կանգնեալ էր լուսաւորչին, աղաղակեաց, եւ ասէ. * օգնեա՛ ինձ աճ, որ զդաւթեան պարտաքաղն դիպեցուցեր Հակառակ այլազգւոյն՝ խրոխտացելոյն զդրիաղիտ. ողորմեա՛ և զինէզակս իմ ականն հզօրիս այսմիկ։ Զայս ասացեալ արձակեաց զինէզակ իւր։ և հարեալ կոչ-

Զայն առեալ զօրացն Հայոց՝ քաջալերեցան և հարին ՚ի
բերդսն սրով զԹշնաւիսն. և զինայեալսն փախստական
առևտրեալ դարձան ուրախութիւն յօն ծուխոյ. Ընդ որս
գտաւ և վահանայ ՚ի պարծեալս զեղել
Հաւատոյ, եւս վահանայ ՚ի պարծեալս զեղել
Հայոց և գտաւեցուն

17. Ժամանակ պիտոյից էրէմտէի. և հանապազորդեան

§. 43 = 44.

353. Կին մահուն խոտորելոյ երկտողի ժողովեալ
ընդ վերն վերծանեսի զնախարարսն Հայոց և զիշ-
զօրականսն խոշորս հարկանել զԹշնաւիսն և
առևտրեալ դարձեալ ՚ի Թագաւորութիւնն. և
ելեալ ընդ առաջ նոցա զօրաւոր Հայոց՝ զուարթա-
նալ զհանդիպումն նոցա զերծանի. և զի ընդ
նոսա զիշխանսն Հայոց՝ զուարթանալ զհանդիպումն
նոցա զերծանի. և զի ընդ նոսա զիշխանսն Հայոց՝
զուարթանալ զհանդիպումն նոցա զերծանի. և զի
ընդ նոսա զիշխանսն Հայոց՝ զուարթանալ զհանդի-
պումն նոցա զերծանի. և զի ընդ նոսա զիշխանսն
Հայոց՝ զուարթանալ զհանդիպումն նոցա զերծանի.
և զի ընդ նոսա զիշխանսն Հայոց՝ զուարթանալ
զհանդիպումն նոցա զերծանի. և զի ընդ նոսա
զիշխանսն Հայոց՝ զուարթանալ զհանդիպումն նոցա
զերծանի. և զի ընդ նոսա զիշխանսն Հայոց՝ զուար-

յաղձակիմեան ի հնումեայն, այնչափ անմիտանալ ի նոյնի վիճեանս՝ եղեւ պատճառ՝ որով բարկութիւն նոցայնեցաւ վեծ-
վեծք և պատուհասականք անկան սրով ի հնումեայս։ Այլ՝ ի
վերջոյ գօրացեալ Հայոց՝ յաղթեցին պարսկին, և արարին
զնա փախստական։ Սոյնպէս վանեցին և դհնդուսխացիսն՝
որք անցեալ ընդ աղուանս՝ յարձակէին ի Հայս։

Տիրան երկրորդ՝ որդի խոսրովու երկրորդի Թագուհւոյ 353
նեալ հաճութիւք և հաւանութիւք կռատանդեայ կայսերի՝ էկն
ի կռատանդնուպօլիս ի Հայս։ Եւ հաշտութիւն խոսեցեալ
ընդ շահին՝ սկսաւ տալ ևնմա հարկս որպէս և կայսերն։
Եւ էկայ ի Տանդարատութեան մանաւանդ թէ ի Թուլամոլ-
թութիւն՝ ծառայելով անարժան գործոյ։ Եւ եղեն ատեա
երեք որդիք, արտաշէս՝ յորմէ ծնաւ տիրիթ։ արշակ՝ որ
Թագաւորեաց պկին։ և արտաւազդ որ ծնաւ զգնել՝ և ատա-
նաւ ի բիւզանդիա։

Խոկ մեծն վղթանէս լցեալ զաւուրս կենաց իւրոց ամ 355
արեւմուտք՝ յետ վարելոյ զիշխանութիւն Հայրապետութեան ամս
15, և փոքր ինչ աւելի՝ վախճեցաւ աս ած։ և ընկայանճ-
նել ևս նորա մարմին նորին Թաղեցաւ ի գեղջն Թորդան։

Յուսիկ կրսեր որդի սբյն վղթանեայ նստաւ ի աթոռ ին 356
կաթուղիկոս Հայոց։ Սա ի կենդանութեան հօր իւրոյ
ամուսնացեալ ծնաւ զերկուս որդիս զվռամ և զաթանագինէս։
և յետոյ Հրաժարեալ յաշխարհէ՝ պարապեցաւ ալօթից և
ճգնութեաց, աքանչելի լեալ ի վարս սրբութեան և յիմաստ
ածային գրոց։ որոյ վասն ընտրեցաւ ի Հայրապետութիւն
աղգին։

Թագաւորեալ ի սմին ժամանակի յունաստանեայց ուրայոլ 361
կռատանդնուպօլի՝ խաղաց զօրօք ի վերայ պարսից։ և
երբն ևս մօտ եղև յերուսաղէմ զեան՝ Հատին պարսիկք զչուա
նաւականսն երուսաղէմի։ և ոչ ետուն նմա անցս։ Ձայն
տեսեալ յունաստանեայ՝ ուրախ եղեն ամենայն Հայոց՝ ձեռնտու լինել նմա ընդ դէմ դաշնին
պղծեալ։

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਖੇੜਵੇਂ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਲਾਟ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ

Խնդրեին Տայք յուզել լուսատուին կատարել հաշտութիւն
հոս. քայլ ոչ պայմանաւ՝ ի նոյն յարմարութեան։
Ինչ իրատէս յուսկանն երկու ոսկի պատ և աթանադո-
նե, քայլ մի քան պիտի շատ և վաստիկ։ Այսու ամենայն
յուսալով զգաստանալոյ նոցա՝ կամեցան լնուլ զմի ի նո-
ցանէ. և զերկուսին ևս եատն ձեռնադրել սարկաւագ։
և ոսկեայն արձանագիրն զկարգն այլ՝ առաւել և ա-
նկատելագոյն. որ վասն և երկնատաք հրով աֆոկինա
պատուհասել կրեան ի նմին ամսեան։ Ոգի մի եղ
աթանադինեայ՝ ներսէս անուն, բարի հաւուն՝ բարի
շահաւել, ոս՝ ի մանկութենէ առաքեալ ի կէսարիա
վարժեր անդ ի հելլենական գիտութիւնս, և ի հրա-
նոցս աձնպաշտութեան. ոս և պնդեալ ի հաստան-
դնուպոլիս՝ առաւել ևս զարգացեալ անդ յիմաստս. և
եաւ երբ կին զդուստր մեծի իշխանին ուրումն՝ ոս կոչիւր
աստիսոնէս. և եկայ անդ ժամանակ ինչ։ Զոս կամէին
հայել առնուլ յինքեանս. բայց քանզի անպատնէշ դա-
ւուտ նորա՝ զանց արարեալ ասէին զնովաւ լնտրելոյն
զայլ ոք։

Փառներսէհ, կամ փառեն՝ յաշտիշատ քաղաքէ՝ ի վա- 362
նայ ՚ՐՀՆ յովհաննու կարապետի՝ ընտրեցաւ և կայուա-
ցաւ Հայրապետ Հայաստանեայց։

Լուր գործոյն սիրանայ Հասեալ յականջս պուրայ զօրա-
վարի՝ որ պնդեալ էր ընդ յուլիանոսի, ախրեցոյց զինա
յոյժ. ոլոյ վասն յորդորեաց զզօրս իւր յետս կալ՝ ի
նմանէ և՝ ի յուլիանոսէ. և սիրաբանեալ զնա ընդ իւր՝
պնայ՝ի պատառն տմոլիս, և անդ ամրացեալ սպասէր, մի-
չեն ոտն վերջանալ ելէ նրայն։

Ջոյս լուեալ յուլիանոսի՝ սուրհանդակ առաքեաց առ
տիրան ոլոյ. եթե առ ոտանդ պիտելոյ քո դալ-
պատ ոլոյ՝ առանց պնդելոյ զնա ազդելոյն։ Եւ նա նեղեալ թեամբ
և առ երդմամբ կոչեալ զնա առ ինքն՝ առան զնա. և
հատուցեալ զնա զարդ նորա. յորոյ վանդակ ոլ ոլոյ
քաղաքա-

քառամեայ ապրեցայ՝ որ և էր եղբօրորդի նորա . և կար-
ծի լինել այն՝ որ պրատամատն ասէ . և տիրան կարպեաց
զօրավարը Տարաւային դնդին զսպելոյ իշխանն անձամբ
գաւառին ։

363։ Ի սաստիկ յուլիանոսի ուրայողի՝ հաշտութիւն խօսեցաւ
վաղենտիանոս կայսր ընդ շապհոյ . այլ շապուհ ժըխ-
տեաց զդաշինն հաշտութեան՝ դիմեալ ի վերայ յունաց ։
Եւ յանկանել նորա աս սահմանօք Տայոց՝ ի մոտ ունել զ-
զգործս տիրանայ՝ որպ ձեռնտու լեալ էր նա յուլիանո-
սի , խորհեցաւ վրէժ առնուլ ի նմանէ նենգութեամբ .
վասն բարեկամական բանից կոչեաց զնա . և ի յանդիման
լինել նորա առաջի նր՝ ի գեղջն անծուխ՝ յապահունեայց
գաւառի՝ կշռամբեաց զնա , և ուրայոյց զաչս նր յեռ
թափառելոյ նորին ան . II . և Տրամայեաց նմա գնալ
ի Տաճկաստան կռնաշ առ ստամբ արագած լերինն ։

Եւ թագաւորեցոյց ի տեղի նր զորդի նորին զարշակ ։
եւ պատանդս առեալ ի նախարարացն Տայոց՝ խաղայց
ի շնանութիւն յունաց . և ոչ ինչ կարացեալ առնել՝ ակաա
ապատակս սիրել ի մերձակայսն . և ապա վանեալ ի
զօրայն յունաց՝ հոգաւ ի ձեռն . ուր թաւիեաց զկաւուճն
իւր ի վերայ քրիստոնէից՝ ոչ կային անդ ի ձմեռն . և
զգաստացեալ ի ձմեռն՝ ելանէր ի գարնան . և ի ձմեռն
դարձեալ ։

Հանդերձ 14 գլխովք օրօք . տէր ի պատմ . եր . 44 ։

363։ Արշակ երկրորդ՝ որդի տիրանայ երկրորդի թագա-
ւորեալ ի վերայ Տայոց՝ փոխանակ զազգն խնա-
մելոյ՝ զախտս իւր սկսաւ դարմանել ։ Ի տուա երկրորդ
ամի իշխանութեան մեռաւ փառներսէհ կաթուղիկոս .
կայեալ

կայեալ՝ ի հայրապետութեան ամն իբր 3։

364։ Վասնզի ոմն ի աթանաթինեայ՝ որդւոյ յուսկան՝ որդւոյ վըթանեան՝ որդւոյ սբոյն պետրոսի լուսաւորչի, որ նըստեր՝ ի կոստանդնուպօլիս, հրաւիրեալ համօրէն յազգէն հայոց՝ նստաւ կաթուղիկոս յաթոռ սրբոյն պետրոսի։ Ի ձեռնադրել սորա՝ ի կեսարիա՝ շնորհք հոգւոյն սբոյ երևեցաւ աղաւնակերպ հանդուցեալ՝ ի վերայ նորա։ Սա նորոգեաց յՅին հայոց զշամ ուղղութիւն. ևս և զշամ բարեվայելուչ կարգս՝ զորս տեսեալ էր՝ ի կոստանդնուպօլիս՝ երբ և զպատուական ակունս ընդ ետուզեալ հաստատեաց՝ ի հայաստանի։ Եւ զի ազգի ազգի անկատ- 365։
պարիք ևս մնեալ էին յաշխատից մեր, ժողով մեծ գումարեաւ յաշխարհս քաղաքն՝ մատոյց դարման դեղոց, կար-
պեալ պետութեա կանոնս. տես՝ ի պատ. Ը. 44.
Շինեաց զբազում վանորայս աւերն քան զերկու հազար. ոմոյ եդ տեառէ զշաղիսա զայր սքանչելագործ Ձերոյն պանիէլն, և զեղիսեան Հանդոյն նմին. ընդ որս և զեփրեմ և զդինդ սիկունի։ Կանգնեաց և զորբանոյս և զայրեխանոյս և զհիւրանոյս, ևս և զհիւանդանոյս և զուրկանոյս և զանկեալանոյս. և վասն ամի այսոցիկ կարգեաց ուռճիկս՝ ի գիւղէ և՝ ի քաղաքէ. և կայսեր՝ ի վերնոյ զվանամատուրս և զպատառուս. և զամի զհոգւոն յանձն արար՝ ի սարկաւագէ նմա, որոյ անուն էր խոդ՝ ի գաւառէն կարնոյ՝ ի գիւղէ մարգայ։ Եւ ինքն երանելին ոչ առեալ հանգիստ անձին. այլ հանապազ յայց և լեալ յեկեղեցիս՝ ի քաղաքս և՝ ի գիւղս, ի վանս և յանապատս՝ խնամէր զամ և ուրախ առնէր զնոսա։

Զայրքան և զայսպիսի գործ սքանչելի ներսեսի տեսեալ արա- 366։
ջակայ արքայի և նախարարացն հայոց և համօրէն ասպանդն՝ արարին ժողով եպիսկոպոսաց. և կայսերին իրեանց պատրիարգ դնեն. որպէսզի հանդիսացուցանել ամենայն պատարիագութեանն՝ զոր ընդհատեալ էր սքանչ-
պին-

պրիգոսի՝ և այլն ազգեր ի հեռաւորութենէ։ Եւ յայնմհետէ հայերս ոչ ունեցաք ուրեք ձեռնադրուիլ և կամ կաթողիկոս մեր ձեռնադրել զեպիսկոպոսս մեր, այլ յեպիսկոպոսաց Ասորւոց։

Զայրացաւ ընդ այս վարդենտիանոսի՝ անդէն իսկ ետ սպանանել զեղբայրն նորա զտրդատ, որ կայր առ նմա ի պատանդութեան ընտանեաբար տղայ եղբօր արշակայ, և ընդ նմին զթագուհին տիրանոյշ. ետ և ետ ի հնութիւնս արշակայ, և ընդ նմա զորդի մի անուն ուրուայրատ յազգէ իւրմէ. զի մեռեալ էր հին նորա։ Եւ այն զորդի առեալ զայրատիկ հանդերձ ամուսնութեամբ՝ դարձաւ ի տոհմ առ արշակ։ Ասաւ հայրն շնորհս և մանկանն գնել ոյժ տղոց տղայոց վէր ի գուր սպանանելոյ զհայր նորա զտրդատ, տուեալ նմա զիշխանութիւն, և զանձն ոչ սակաւ, ընդ որ նախանձեալ յոյժ տիրոջոյ՝ խոնհէր չարիս վասն նորա. և սպասէր դիպող ժամանակի։

Իսկ գնեալ գնայեալ յաւանն հուշաշ, ուր դեռևս հէն-

հինդեանն էր Տաւ նր կատարեալն տիրան, պատմեալ նմա
զամ և զպատանութիւն Տօր իւրոյ սրդւոյն ։ Ընդ որ տիր-
բեալ տիրանայ՝ ողբայր յոյժ. ես եղէ ասէ պատճառ մա-
Տու նորա . զի ես եաու զնա պատանդ յունկնոսն . որոյ
վասն խոկ համարաւ՝ ի կատարածեան . և ես պնէ լոյ զնամ
ինչ իւր զրոս տանել՝ ի ժառանգութենէ , և և ըն-
կալեալ զերկրէն և դասատակեցաւոյ . և Տրամանն եաունա
գնալ՝ ի նմին տանի՝ ի կոչ ։

Անդ հեծեալ գնէլայ Տաւ իւր կին զիսատանձեամ զդուս- 367
տը անդրանիկ սիրեալ նահատակ . և արար թագաւո-
րակերպ Տարսանիս . յորմէ ետ ծնանիլ ընծայս նախա-
տարայ , և ձիրս առատս ամենայն Տանդիսականաց . որոյ
և Տաճոյացաւ յոյժ սիրն ։ Եւ զի օրէն էր յայնժամ
ծեծանիլ՝ առ զմի յորդւոց իւրեանց յարքունիս ի տալ
ազգայն , գնեալ ես արարին այսպէս , և եառնանա զդը-
զիս իւրեանց . և նա զատ ազգատեալ գնաս տալ զդը
եպիս առանձն տիրելի պատճառս քրոջեան , և արար
նր Տամակամ զիարդան սին մանիկունեան . և նոքա մա-
տակարտ ատ ազգայ , ասէ . ո՞չ առեանես այգայ , զի
պնէլ Տարն զթագաւորել վոխանակ քո . զդը և Տատա-
ակայ վարդանն երդմամբ ։ Ա յորիսի քրոջեց Տաւ-
գեալ ի պատուն ազգայն՝ թագեցին զնա ի գերդն յայնմիկ ։
Ջայս առեալ տիրանայ առաքեայ առ արշակ առ որդի 368
նր պատգամ Տնուս , և յանդիմանակայ զնա վասն այդը ։
Ընդ որ զայրացեալ արշակայ , Տրամայեաց ի ծածուկ սա-
նեկապետացն տիրանայ՝ Տեղձամանդ առնել զնա . և նո-
ցա Տատարեալ զՏրամանն՝ թաղեցին զնա ի գերդն յայնմիկ ։
Վերդ եղև ընդ այն առուցս գնալ արշակայ յոտս զթո-
կամբք մատեալ՝ ի առեղին , որ առնմանակից էր Տարկա-
ասանն ։ Եւ ասէ ի զրճալչանալ նրա յոտս երկոցունց , զե

ի լերինն սուրբ։ Ասէ ցնա ի վկայութիւն երկեր-
րորդ ասացեալ՝ Ես եմ Աստուած քո, որ ոչ
ինչ ինդրեցից ի քէն զոհս և ողջակէզս, զի
միշտ առաջի իմ ես։ Ոչ ընդունիմ ի տանէ
քումմէ զուարակս, և ոչ զնոխիրս ի հօտից
քոց։ Զի իմ են ամենայն գազանք անտառի,
և անասունք հազարաց լերանց։ Ես գիտեմ
զամենայն թռչունս երկնից, և գեղեցկու-
թիւնք վայրենեաց ինձ յայտնի են։ Եթէ
անօթասցայց, ոչ ասացից քեզ, զի իմ է
տիեզերք և լիութիւն նորա։ Միթէ կերակրե-
մ զցուլս, կամ զարիւն նոցա արբուցից։
Զոհեա Աստուծոյ զոհս զովութեան, և
հատո՛ւր լիցին քեզ ուխտք քո։ Եւ կոչեա
զիս յաւուր նեղութեան քո, և ես փրկեցից
զքեզ, և փառաւորեսցես զիս։ Ասէ ցմեղա-
ւորն՝ Ընդէ՞ր պատմես զարդարութիւնս
իմ, և առնուս զուխտ իմ ի բերանոյ քում։
Դու ատեցեր զխրատ, և ետուր զբանս իմ
յետս քեզ։ Եթէ տեսանէիր գող՝ հաճէիր
ընդ նմա, և ընդ շնացողս բաժին քո էր։
Բերան քո չարութեան բազմեցուցանէր,
և լեզու քո նենգութիւն խորհէր։ Նստեր
և ընդ եղբայր քո խօսէիր, և ընդ որդի
մօր քո դնէիր գրպարտութիւն։ Այս ա-
րարեր, և լռեցի ես, կարծեցեր անօրէն-
նութեամբ քով, թէ եղիցի քեզ նման ես։
Դատեցայց ես ընդդէմ երեսաց քոց, և
կշտամբեցից զքեզ, և կացուցից զամե-
նայն զանօրէնութիւնս քո առաջի քո։
Հասէք զայս ամենայն դուք որ մոռանա-
ք զԱստուած, զի մի՛ երբէք խլեսցէ, և
չիցէ որ փրկեսցէ։ Զոհ գոհութեան պա-
տուեսցէ զիս, և ես ցուցից նմա զփրկու-
թիւն Աստուծոյ։

Ձեռն դրեալ ցայսոսիկ անիրաւութի՛ւն չքմեղս եղեալ
թագաւորն և վարդան և տիրիթ՝ աղաղակ բարձին, և
ակամ սուրբ ոգբալ և հոծել զգնդ, և հանել զի-
քաղաքն ի հայոց։ Եւ բարձեալ զմարտին նորա մեծա-
յուղարկաւորութիւնք թաղեցին՝ ի գարիշատ։ Այլ սակայն
ամենայն յայտնի ծանեան, թէ սուրբ գործեն։ Պըր և
մեծին ներսեհի և պիտայախալանէճ գարշակ, ընդ նմին
և վարդան և տիրիթ։ Հանատաւ՝ ի սուգ։

369։ Իսկ արշակ ոչինչ զղջացաւ՝ իլեալ չարեաց իւրոց, այլ
յաւելաւ՝ ի նոյն։ Եւ ընդդէմ քրիստոնէական օրինաց
հանել կին զամուսնիսն Թագուհին, և զիւր և
զիւսանձեմ զկինն գնել լոյ սպանանել՝ վասն ժառանգել
գահոյիճաձև նորա, և վասն առաւել գեղեցկութեան
կնոջն։ Այս կին ինսանձեմ որջան գեղեցիկ էր մար-
մնով՝ այնքան սիրտ և անօրէն գտաւ հոգւով։ Քանզի
մախա-

3705 ابواب کتاب در بیان احوال ملوک و سلاطین و ذکر وزرا و حکما و ندما و ارباب دولت و اصحاب مناصب و مراتب و اهل حرف و صنایع و اصناف خلق و طوایف انام و اقسام بنی آدم و اجناس ایشان و ذکر اخلاق و عادات و رسوم و آداب و عقاید و مذاهب و ملل و نحل و اقوال و افعال و احوال ایشان و غیر ذلک از انواع علوم و اصناف فنون که متعلق باین کتاب باشد و مشتمل بر آن بود بر سبیل اجمال و اختصار و ایراد امثله و شواهد و نوادر و حکایات و اشعار و امثال و غیر ذلک تا خاطر خواننده ملول نگردد و از مطالعه آن ملال نیابد و بر سبیل تفصیل و تطویل نباشد که موجب کلال و ملال گردد و بر سبیل ایجاز و اختصار نباشد که موجب اخلال و اضمار گردد و بر سبیل تکرار و اعادت نباشد که موجب تطویل و اطناب گردد و بر سبیل اغراب و اعجاز نباشد که موجب تعقید و الغاز گردد و بر سبیل ابتذال و ابتسار نباشد که موجب تقصیر و اقتصار گردد و بر سبیل اسهاب و اطناب نباشد که موجب تکرار و اعادت گردد و بر سبیل ایجاز و اختصار نباشد که موجب اخلال و اضمار

ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਮਹਲਾ ੪ ਕੀ ਧੁਨਿ ਗਾਵਣੀ ॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਦੁਖ ਭੁਖ ਜਾਇ ॥ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਕਰਿ ਮੰਨਣਾ ਸਭ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨੋ ਲਏ ਰਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ੧ ॥ ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਦੁਖ ਭੁਖ ਜਾਇ ॥ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਕਰਿ ਮੰਨਣਾ ਸਭ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨੋ ਲਏ ਰਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ੧ ॥ ਮਃ ੪

Իսկ շատուն յանդիման կայեալ առաջի նոցա՝ ասէ , թէ
Ձայս առակեալ շատին՝ փոխանակ խոտոլականն ա-
ռաւել ընկալաւ պատասխանի խիստ եւ նախատական։
Վայ քեզ զանառակ մեծաւոր , հոշեայ առ ինքն զգինուորսն եւ
զշտապիկս զորս դերեալ էիր ի յուսոյ անտի , եւ առ չկայ։
եթէ արարի ընդ քեզ ես ողորմութիւնս՝ ընդ քեզ զարհուրիլն՝ ի
ձեռն որոյ ինձ ազատեալ էիր ի ձեռաց թշնամեացն՝ ընտանեօք ձերովք
եւ առաւել ևս ի ձեռն ինձ ողորմելոյ՝ ընդ ամենայն ազգաւ քո։
Ձայս առակեալ շատին՝ փոխանակ խոտոլականն առա-
ւել ընկալաւ պատասխանի խիստ եւ նախատական։
Վայ քեզ զանառակ մեծաւոր , հոշեայ առ ինքն զգինուորսն եւ
զշտապիկս զորս դերեալ էիր ի յուսոյ անտի , եւ առ չկայ։
եթէ արարի ընդ քեզ ես ողորմութիւնս՝ ընդ քեզ զարհուրիլն՝ ի
ձեռն որոյ ինձ ազատեալ էիր ի ձեռաց թշնամեացն՝ ընտանեօք ձերովք
եւ առաւել ևս ի ձեռն ինձ ողորմելոյ՝ ընդ ամենայն ազգաւ քո։
Ձայս առակեալ շատին՝ փոխանակ խոտոլականն առա-
ւել ընկալաւ պատասխանի խիստ եւ նախատական։
Վայ քեզ զանառակ մեծաւոր , հոշեայ առ ինքն զգինուորսն եւ
զշտապիկս զորս դերեալ էիր ի յուսոյ անտի , եւ առ չկայ։
եթէ արարի ընդ քեզ ես ողորմութիւնս՝ ընդ քեզ զարհուրիլն՝ ի
ձեռն որոյ ինձ ազատեալ էիր ի ձեռաց թշնամեացն՝ ընտանեօք ձերովք
եւ առաւել ևս ի ձեռն ինձ ողորմելոյ՝ ընդ ամենայն ազգաւ քո։
Ձայս առակեալ շատին՝ փոխանակ խոտոլականն առա-
ւել ընկալաւ պատասխանի խիստ եւ նախատական։
Վայ քեզ զանառակ մեծաւոր , հոշեայ առ ինքն զգինուորսն եւ
զշտապիկս զորս դերեալ էիր ի յուսոյ անտի , եւ առ չկայ։
եթէ արարի ընդ քեզ ես ողորմութիւնս՝ ընդ քեզ զարհուրիլն՝ ի
ձեռն որոյ ինձ ազատեալ էիր ի ձեռաց թշնամեացն՝ ընտանեօք ձերովք
եւ առաւել ևս ի ձեռն ինձ ողորմելոյ՝ ընդ ամենայն ազգաւ քո։
Ձայս առակեալ շատին՝ փոխանակ խոտոլականն առա-
ւել ընկալաւ պատասխանի խիստ եւ նախատական։
Վայ քեզ զանառակ մեծաւոր , հոշեայ առ ինքն զգինուորսն եւ
զշտապիկս զորս դերեալ էիր ի յուսոյ անտի , եւ առ չկայ։
եթէ արարի ընդ քեզ ես ողորմութիւնս՝ ընդ քեզ զարհուրիլն՝ ի
ձեռն որոյ ինձ ազատեալ էիր ի ձեռաց թշնամեացն՝ ընտանեօք ձերովք
եւ առաւել ևս ի ձեռն ինձ ողորմելոյ՝ ընդ ամենայն ազգաւ քո։

Յայնմ ժամանակի։

յան Կիսոլիկոս աշխատասէրն, եւ ոչ ինչ յաւելաւ կամ
պակասեաց. զի ոչ ինչ ունիմք ի բառից նորա ինչ ոչ գիտեալ ։

Տեսեալ Հայոց զի ի մի կողմն ազատութեան վառեցաք, եւ
այլ երկու կողմանց մերձ էին յանկանել՝ Տրամայեաց յանե-
կամբակ. զոշխոյսն զօրքն բոլոր ազգովք մերովք փոխ ։ Եւ ան Հա յայն
պատրաստ էին ընդ առաջ գալ եւ պատերազմել, եւ ընկե-
նուլ ի վերայ Հայոց՝ որք էին ի պատրաստի, եւ ընկե-
ցուցանել ի ներքս ։ Զահի Հայոցն լինի այս եւ
վիրատրեալ անկան • եւ բազումք ի նոցանէ կենդանի
առեալ կապեցին ։

Եւ ինչ ետես նոքա Յայոցին առաքեալ զօրսն ի վերուստ ։
Շարեալ պատերազմեցին՝ յանդիմբակի առաքեալ եւ յոհա-
նին զեղբարս անկան երկոքին կողմունք պատերազմն. նոր-
մատեան եւ այլ սուրեք • Յայնժամ զօրք պարսից ա-
նուն ի Տուր այնորիկ ։ Եւ ինդ անդ ապերասան եւ
ամենայն իշխանք Հայոց, որոց անուն յիշեցաք ։

Յայնմ վայրի եւ զինուորք Հայոց եւ ասպիճ նոցա վեր-
ադեալ ի Տուր այնորիկ ։ Եւ ինդ անդ ապերասան եւ
ամենայն իշխանք Հայոց, որոց անուն յիշեցաք ։

Յայնմ վայրի եւ զինուորք Հայոց եւ ասպիճ նոցա վեր-

այնքան և աղտոտի վերանալը քաղաքին ։

Տեսեալ շատ՝ եւ՝ լսելի եղեալ քարոզութիւնն, և առ
նա գային ամենայն ազգաց ի Հրէաստան, և ի Գալիլեա
եւ ի կողմանս Տիւրոսի և Սիդովնի, ի ծովեզերս։ Եւ
ելեալ ի լերինն՝ նստաւ անդ. եւ աշակերտք նորա
մերձեցան առ նա։ Եւ բացեալ զբերան իւր՝ ուսուցանէր
զնոսա՝ և ասէր. Երանի աղքատից հոգւով, զի նոցա է
արքայութիւն երկնից։ Երանի սգաւորաց, զի նոքա
մխիթարեսցին։ Երանի հեզից, զի նոքա ժառանգեսցեն
զերկիր։ Երանի որ քաղցեալ և ծարաւի են արդարու-
թեան, զի նոքա յագեսցին։ Երանի գթածից, զի նոքա
գթասցին։ Երանի սրտիւ մաքրաց, զի նոքա զԱստուած
տեսցեն։ Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աս-
տուծոյ կոչեսցին։ Երանի հալածելոց վասն արդարու-
թեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից։ Երանի էք
դուք, յորժամ նախատեսցեն զձեզ և հալածեսցեն, և
ասասցեն զամենայն չար բան ի վերայ ձեր սուտ վասն
իմոյ։ Ուրախ լերուք և ցնծացարուք, զի վարձք ձեր
բազում են յերկինս։ Զայսպէս հալածեցին զմարգարէսն
որ յառաջ քան զձեզ էին։

20 : Աղեր-դ ասացեալ ; և ունկնդրեցարուք ։ Աղեր-դ ասացեալ

Ե. 47.

(370:) Տայրեալ ասացեալ լինի հասուցանել, և ի կատարած
հասանել զամենայն զոր ասացեալ է Աստուած ի մարգարէսն
ինդ ի վերայ յաւուրց՝ մինչ ոչ եկեսցէ երկինք և երկիր,
մի մի կամ մի կէտ ոչ անցցէ յօրինացն՝ մինչ զամենայն
եղիցի։ Եւ որ արձակեսցէ զմի ի պատուիրանացս այսոցիկ
փոքունց, և ուսուցանիցէ այսպէս զմարդիկ, փոքր կոչեսցի
յարքայութեան երկնից։ Եւ որ արասցէ և ուսուցանիցէ,
նա մեծ կոչեսցի յարքայութեան երկնից։ Զի ասեմ ձեզ,
եթէ մինչ ոչ առաւել իցէ արդարութիւն ձեր քան զդպրաց
և զփարիսեցւոց, ոչ մտանիցէ յարքայութիւն երկնից։

(378:) Լուարուք եթէ ասացաւ հնոցն, ոչ սպանանիցես, և որ
սպանանիցէ պարտական իցէ դատաստանի։ Եւ ես ասեմ
ձեզ, եթէ ամենայն որ բարկանայ ընդ եղբարս իւր՝ պար-
տական իցէ դատաստանի։ Եւ որ ասիցէ եղբարն իւրում՝
ռակա, պարտական իցէ ատենի։ Եւ որ ասիցէ՝ լիրբ,
պարտական իցէ հրոյ գեհենի։ Արդ եթէ մատուցանիցես
զպատարագ քո առ սեղանաւն, և անդ յիշեսցես եթէ եղբայր
քո ունի ինչ ընդ քեզ, թող զպատարագ քո առաջի սեղանին,
և երթ նախ հաշտեցիր ընդ եղբարն քում, և ապա եկեալ
մատո զպատարագ քո։ Հաշտեցիր ընդ հակառակորդի քում
վաղվաղակի, մինչդեռ ընդ ճանապարհի ես ընդ նմա, գուցէ
մատնիցէ զքեզ հակառակորդն դատաւորի, և դատաւորն
մատնիցէ զքեզ սպասաւորի, և ի բանտ արկցես։ Ամէն
ասեմ քեզ, մի՛ ելանիցես անտի, մինչև հատուցանիցես
զվերջին դրամն։

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ը. ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Ի ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԻՐԱՆԱՑ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐՈՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՅ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ։

Ի ժամանակս յայնմիկ՝ յորում Տէր Յովհաննէս Կաթողիկոս ի Տարօնոյ գաւառէն Վանանդ գնաց, եւ անդ ի վանսն Ամենափրկչի հաստատեցաւ, եւ ամս ինչ անդ կեցեալ՝ ի Տարօն դարձաւ, եւ ի Կարնոյ գաւառն Հանդ գնաց, եւ անդ ի վանսն Ամենափրկչի հաստատեցաւ, եւ ամս ինչ անդ կեցեալ՝ ի Տարօն դարձաւ, եւ ի

ի վերայ ծառային իւրեանց և յանցաւորսայ. և զբարկութիւն
զամենայն յաւերժ պարձուցեալ՝ ընդէնդեին զի ի շատակ նոքին։
Եհաեալզայս ամենին ներսեան՝ եհաս ի նոսա թանակիտառնե։
և թափեալզալայս ի ձեռաց նոցայ հրամայեաց առանել
զնոսայաւան ուրեք. և կարդեայ նոցայ զարմանալ և անու-
ցին. յորոց քարուքն խնամեալ նոցա իբրև ամենայն՝
կոչեցան ոմիք, զի ածան անդ ոմիք զի այնպիսի կա-
րողութիւն ոչ էր. և կամ ըստ ոմանց ոչ
զի նոքա, այլ աւանն կոչեցաւ ածք։ Եւ զարձուցա-
նել Պետրոս ներսեա և զամիսոլ՝ թագաւորացն, և ամիսոլ
յաւանն կոչեցեալ աղբիւրն յոտն արտաքս էրին։

Եհաս լուր աւերածոյ արշակատանայ առ արշակ. ըստ որ 375։
զաւառսայեալ նորա ցնորեցաւ անհնարին սրտմտութեամբ.
և առեալ զգօրս վրայ եկն ի Հայս. և ամ մի ողջոյն
զերծեալ ազատ և անդ ժողովեալ և ի Հայոց զամանս,
զամենայն կամսարականն զգունդ նախարարացն. Մնեաբանեալ յայնժամ,
զի ոչ կամէին կալ ընդ նախարարացն՝ դիմեալ ի վեր ընդ
ամուր ապատերազմ ընդ նոսայ. և ոչ էրևէր՝ թե ուր կոչին
բազում կուտակք եղեն. և ոչ էրևէր՝ թե ուր կոչին
էգ յաղթել, և ուր յաղթող. ամին իրի մեկնեցան ի միմեանց
առ ժամանակ մի։

Եւ միանգամ ապատասատէին վերատին յարձակել Տաւին 377։
ի տանհմանս Հայոց զօրքն յունաց ի վերայ արշակայ. քանզի
վարէս կայսր երթայր վաղենտիանոսի պիտոյեալ Տաւա-
տուաւ թե Հայք մնացեալ են ընդ պարսիկս. և թե՝ ի զինել
շատկոյ ի յոյնս առնել ոչ նմա արշակ զտնոյ մի զօրուց
զօգնականութիւնն, բարկացեալ ել յոյժ վասն այսր. և
Տրամայեալ էր Թեոդոսի սպարապետի գնալ բազմութիւնն
զօրայ ի Հայս, և յաւարն առնուլ զաշխարհն։

Եհաս

सलामसुबहान हमवस्वासुलमलाइकतमलाइकतुल , हमवस्वासुलमलाइकतमलाइकतुल ,
हमवस्वासुलमलाइकतमलाइकतुल , सलामसुबहान हमवस्वासुलमलाइकतमलाइकतुल ,
सलामसुबहान

ամենայնի։ Եւ ի միջնորդ լինել թեսդոսի առ հայրն
զնար հեաց նամս միայն գրեհանոս ասատանդին. բայց լը ար բեղն
ներսեսի ոչ գինջաւ։

Եւ երբեմն էին, գերանէին նաւու յաքսորի ժամանակն
ձմերան, յորում ի Հանապատին հոգին խիստ և պատնեշ
շունչ, և լինէր գիւռն ի հղգի մի անմարթալիոյ. ուր
գքարի հարեալնաւուն խորտակեցաւ. այլ ի խնամոյն ձեռ
ոչ ինչ էիշաւ եղև երանելւոյն, և ոչ որոյ ընդ նմայն էին
ձեռն արկին ուսել զարմատս ծառոց. և սակայն ի տեսա
չուէն ոչ գինջաւ։

Յորոյ առաւօտուն կերակրէին զամիսս երկու ։
Ցորժամ եհաս լուր աքսորեալոյ մերին ներսեսի ի հայոց
աշխարհ թագաւոր հայոց արգասիքն պահել, աւա ոտն
ենալ գուխան գրոց արար ընդ նահապետս իւր. և կա
ժողով առնուլ ի նոցանէ գէթն վեհից՝ ոտան գամանա ի
ուշ և գդաւառն. և միահաւանեալ աւա յոյնս հան
դերձ ամ ընտանեօք ։

Ձայսոսիկ լուեալ երանելւոյն խոտոյ յանդիմանեաց գամ
շուկ բանիւք խոտմօք ։ ոչ ի կալնել նոցա գյանդիմա
նութիւն իւր, հրամայեաց ամշուկ ի քաշ ածել գնա ոչ
տեսին երես, գի ոչ ինչ ի կալցեն ի մեզ։ այլ

զերատեսչին գնաստ կիսամեռ. և յարիշտակել զերա-
ձեալին խոտ ի ձեռաց նոցա տարան ի գաւառ իւրեանց։
Խոկ աղջիկ ոչ ինչ կարաց առնել նոցա. մանաւանդ ի-
րիկեան ոչ ինչ կարաց ասել ցնոսա։ Ցերեկոյին ընտ-
րեցան ։

Քայլ քանզի մարդապետն աղջկայ կամակից եր եմա՝ Տրտ-
ման եաւ ի նմանէ՝ ի ձայնել զկնի ոչ ետ եմա՝ Տրտ-
Ջայն իբրև պիտոյ շատագ ասծրատնի՝ առեալ գնաց յոր-
երեկոյ, և սպան զնա միանակ երանելոյն Խադայ։
379։ Ջայսու ժամանակաւ ի նստիլ կայսր՝ մեծին Թէոդոսի՝
պարկեշտ զամ ոչ Տարս յաքսորական՝ յոր վարեալ եր զնա
վաղէս. ընդ որս և զմեծն Ներսէս. զոր և արատով
պահեայ առ իւր զամս երկուս մինչև ի ժամանակս
կատարածելոյ սուրբ ժողովոյն, յորում առաջինակա
զառաւ և ետէն Ներսէս. և առաք զնա ի Հայս. զորմէ
ասացեալ է Խորենացի զնմանէ ։

ասնիմք խօսել ի վերջ յաջորդ գլխոյդ ։

21 ։ Մատենադրութիւն և գերազրութիւն սրբոյն, և առեալն ուշխարհին
Հայոց Հատուածովն Լերմոնեայ ։ 121

379։ Ուղղագրական սրբագրին պատմութեան, և քաղաքին Հայոց, առաքելոց և ի վեր ար-
քից Հայոց, և ի վերայ ամենայնի ընդարձակ գրոց Հայկազեան լեզուի։ Ի
ձեռն ամենայն ազգաց ի ներքոյ արեգական ։ Ի ձեռն ամենայն ազգաց ի ներքոյ արեգական
ձեռնարկ ի

ժամանակ մինչեւ անգիտ չէին յուդայ. և եթէ այս յանձն առնեմ քեզ զքաւութիւն ծնանիցի տէր։ Եւ յոչ սորա յանձն առնուին զանոյշ առաքեալն պետրոս զի հնար գտցէ զրկանել, և զոչ ուրացեալն զպետրոս զի ոչ հնար գտցէ ուրանալ, և ընդ նմա երթալ առ շուտով. վասն զի ոչ ոք ոչ ուրանայ զքեզ, զի մի արասցէ նմա ինչ։ Եւ ասէ ցնոսա։

Ամէն ասեմ ձեզ։

Ասէ ցնոսա տէր մեր յիսուս քրիստոս, զի մի ոք ոչ ուրանայ զիս, զի ես եմ ճշմարիտ աստուածն, և ընդ նմա երթայք առ շուտով։ Եւ ինքն շուտով առաքեալն պետրոս պատրաստեալ էր զանձն իւր ի մահ, և ի մարտիրոսութիւն. և շուտով եւս պահել զանոյշ առաքեալն զպետրոս ի մարտիրոսութիւն։ Եւ ինքն ոչ ուրացեալ էր զքրիստոս, և ոչ ուրանայր զնա

Թագաւորութեան հօր իւրոյ, և կամ այլում ինչ ձանձրալի
խոտհեսի ապրեցուցանել զինքն ի ձեռաց շահին ։
380։ Իբրև եհաս լուր այդր գործոյ նախարարացն և փոռաս-
ձեմոյ յակազջս շահին՝ դառնացաւ յոյժ ։ Եւ նոյնժա-
մայն հրամայեց երկաթի շղթայիւք կապել զտուս արշակայ,
և տանել՝ ի խուժասատան և դնել՝ ի բերդն՝ ուր կոչիւր
անյուշ ։ Ցի ոչ անդիշատակելի ։ զի ոչ միանգամ՝ աքսորեալ
անդր և ոչ ոք կալեր յիշատակել զանուն նորա ։ ապա թէ ոչ
ինքն և այլ ոմանք ։ Եւ ապա տուեալ զօր ի ձեռս ուրա-
ցեցւոյն մերուժանայ արծրունւոյ և վահանայ մամիկոնէի
առաքեաց զնոսա ի հայս ։ Եւ նոյնպէս եկեալ յաշխարհս մեր
և պատերազմն անառերուն և անուանական՝ դիմեցին նախ
ի վերայ բերդին արտագերսի, ուր ամրացեալ էր դշխոյն
միաւանձեմ, և պաշարեցին զայն ։ Եւ թագուհի աւուրս պա-
տերազմեալ ոչինչ է կարացին առնել ։ զի էր այն անմատ-
չելի և անառիկ ։ Իսկ բնակիչք բերդին իբրև տեսին թէ
ոչ գոյ ինչ յոյս ի պահպանի՝ առ որ պրեալ էր թագուհին,
քայլեն գիշերոյ ամրոյին, և անձնատուր եղեն պարսից ։
Յայնժամ մերուժան և վահան յաւարի առեալ զքաղաքն
գերեցին զամենի արք ինն, և զդշխոյն միաւանձեմ,
և առեալ զնա յաւարաւոն՝ ի յոյժ այլից հանին զնամն,
որոյ և զբազումս ստիպեալ յուրացութիւն հաւատոյ՝ ի
քաղաքն նոյա յանձն՝ դառն առանձնօք սպանին անդէն ։
Իսկ մուշեղ փախուցեալ գնայ՝ ի կոստանդնուպօլիս, և
պատմէ զամ մերձին ներսեհի ։ Դարձեան վերստին՝ ի
հայս մերուժան և վահան։ և քանզեցին զբազում առելով,
և զամ հրեայս միանգնեայս և զգերեալն՝ առեալ տարան՝ ի
պարսս ։

Զայս ամս ալէտս թշուառութեանց չուեալ արշակայ, և
առեալ զինքն յանլուծանելի կապանս՝ անկաւ՝ ի յուսահա-
տութիւն ։ Եւ առեալ զսուր՝ ի ձեռս՝ եհար զինքն սուսերաւ
և մեռաւ, թագաւորեալ ամս 18, կամ լուտ այլ հայ-
ոչ՝ 30, հանդերձ աքսորեալսն ։ տես՝ ի պատ ։ ք։48։

Ա.Յ.

Այլ ջանիւն միւսանգամ պատմելոյ զօր ետացուցեաւ ի
ձեռս մերում ժամանակ ուրայեալսն, և արձակեաց զնոսա ի
բաւին ի հայս՝ խոստանալով նմա զիաղաւորութիւն հայ-
ոց, եթէ նուճաձեայք զինախառնուրդն, և ուղղափառք ըն-
ի կրօնս պարսից. որոյ վը իսկ աւուրքեայ ընդ նմա և
զբազումս մոգս և զմոգպետս։ Ընդեալ ժամանակ զայս-
ոսիկ խոստումն և զպատուէրն՝ դիմեաց յն մեր երկիր,
գալ քաղաքեալ և ձմերաւ։ և զառաջինն կալեալ զբա-
րութիւն ի կանանց և յազգականաց նախարարացն և ար-
հել զնոսա ի բերդս. զի թերևս եկեալքն նոքա ի հայ-
աստան ի գիւտ նոցին։ Եւ ապա կալեալ զեպիկառնա և՝
զքաղաքանայս աւազեայ ի ալարան և յատրպետան. ուր զբա-
զումք ի նոցանէ ազգի ազգի տանջանօք կատարեցան ի
քո. և բազումք մնային ի շղթայս։ Եւ որչափ մատեանս
եգիտ ի հայաստան՝ գրեալ յունարէն գրով՝ այրեաց զնա.
և հրաման ետ աշխատիլն՝ մի ուրեք ուսանել զգիրն և զլե-
ւերէն զկնայ և զաստուածգիրն, այլ միայն զպատարագ-
ս մեր երգս ասացուածոյն մատուցանելոյ։

Ընդ նմին և աշխարհ ի վեր հայոց, և աստ՝ ի հայս հանդերձ
ընտանեաւքն թագաւորէր, թագաւորելոյ ի նոցանէ հանդերձ
ազատութեամբ։ Եւ ի ժամանակս նոցա ի հայս հանդերձ
ընտանեաւքն թագաւորէր, թագաւորելոյ ի նոցանէ հանդերձ

պատասխանէ, և թագուր գիշերն՝ ի վեր ոտից պատմել ։ ոչ
պիտի վասն պատշաճութեան քրիստոնէական հաւատոյ ։
Խշեալ մեծին Թէոդոսի յարձանս երանելւոյն՝ որում և
հաստատեաց զիմ զոր խնդրեաց ։ և թագ կալաք Թա-
գաւորութեամբ զիմով ։ Շրջմայեալ և առ երեսն հայոց
անկաւ ։ Եհաս և ոսկի բազում ամբառն առեալ
անդրէն ։ հոգաց զիմ զոր խնդրեաց ։ և ոչ ոք ետես
զնա, եթէ ոչ միայն թագաւորն երանելւոյն՝ որ առեալ
էր զնա ։ և ետ ի կուսանսն հայոց ։ և ամենայն
ազգ հայոց ։ եկեալ մինչև ցայսօր ։ և ոչ ոք գիտէ
զտեղի նորա ։ և ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։ և ոչ ոք
գիտէ զտեղի նորա ։ և ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։

22 ։ Ճ ։ Ամէն ։ Ի Հռոմէական գրոց ։ և Խոսրովիդուխտ շահնշահ ։

ԲԵ ։ 49=50 ։

381։ Ի ամի ոգդի տաշխա երկրորդի՝ թագաւորը կարդալ
Հայոց իշխանութեամբ Թէոդոսի կայսեր, խոս-
տայ ի հայս ոչնչացուցանել զիմ զոր խնդրեաց
անխնայ լուտրատեալ ։ Ի ուրեալ մերձենայ զիմ զոր
տանել զոր խնդրեաց, որպ տարեալ էր զնա ։ և
ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։ և ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։
զոր ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։ և ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։
զոր ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։ և ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։
զոր ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։ և ոչ ոք գիտէ զտեղի նորա ։

Թագաւորն

Հայոց

ի Հայս ։

Ի պատերազմ ընդդէմ Հայոց և յոտնայ միաբանել ընդ նոսա զօրաց Հայոց, և թէ օգնական լեալ նմա ի ձեռն տերենտիանոսի՝ Հաշմեցաւ զպարսիկս յԵգիպտոսէ։ Զայս լուեալ Շապհոյ՝ ձանրացաւ եղև. և յղեաց պատգամ առ որ ի Հռոմ էր, զի ժողովեսցէ զամ զօրս պարսից, և գայցէ ընդդէմ Հայոց։

Ի ժամանել անդ զօրացն պարսից յաշխարհս Հայոց՝ Հասին և զօրք կայսերն. և իջեալ ի դաշտն՝ որ կոչիւր Ձիրա՝ բանակեցան առ նոսա լերին։ Եկեալ և պարսիկք Հարին զբանակ իւրեանց յարևելս կոյս Հանդէպ նոցա՝ Հակառակ առ Հակառակ՝ ի Հեռուստ։ Ցայնմ վայրի իշխան Հեռևակ զբուն յոտնայ գորգիանոս ըստ Հրամայելոյն տերենտիանոսի կարգեաց վաղվաղակի զվահանաւորս Հեռևական ազգի նմանութեամբ Հզօր պարսպաւ. և ամրացոյց՝ ինեւրքս զՀակառակն պատայ ընդդէմ պարսից։

Եւ ինքն տերենտիանոս կազմեալ զզօրսն ըստ Հռոմայեցւոյ օրինի՝ ահեղ էին երևեցուցանել զանձամանդեայ. զի զօրք նորա առ Հնար վաստակէին

զանազան զինուց յոսկի եւ յարծաթ. եւ երկիւղած ընծայիւք
պատուեալ ոսկեղէն եւ արծաթեղէն զլուխիւք. եւ կաշեայ
պահպանակ ընդ ոսկեկուռնջք. ուր եւ այն ամենայն զոր
ընդ ինքն ունէր ի ճանապարհին. եւ ի մեծի ուրախութեան
ընդունեալ ի վանս ի Սուրբ Աստուածածին. եւ ի մեծի
պատուի ի սենեակ իւր տարեալ. եւ ի մեծ սիրով ընդ
ինքն ունէր. եւ ի մեծ պատուով զնաց ի Կ. Պոլիս։

Սոյնպէս եր տեսանելիւրեւզծով ինն ահեղ եզջեռնաց
պատից՝ առ Տէր զըսահառըեալ ընդձագատ եւ երկա-
թաղատ զգեստուք. ընդ որս էին կարգեալ եւ զոյք դայք
քաջայն աղուանից եղեկայ եւ այլոյ ազգայ հանդերձ իւ-
եանց հզօր թագաւորօք։ Յայսմհետ ասէր պատրիա-
տուէ յարդարեալ երկուց Հայկազունց՝ իւրեւոյ միմեանց
հայեցեալ՝ առաստանայինի խորհուրդ իւրեանց. եւ կազմու-
նելով զըսամառելիսն բարկութեանն ժամէ ի ժամ պատ-
առելիսնային զուկայուցանել յարեանէ զերկոյ ծայրուց տե-
սերոյ՝ նեռին եւ նիզակայ իւրեանց։

Եւ եղև ի վաղիւ առնել ի ծագել տեսուցոյ՝ իբրեւ Հա-
ռապայքն արեգական հանդէպ զօրուն մերոյ սիրեէին,
Հայկ ի խաչակիր զօշակ իւրոյ ժողովրդեանն, եւ վա-
նեալ ընդ զինուն տեսի երեսաց նոցա։ Եւ ի սկսանել ուրեք
յաղօթս՝ սկիզբն եղև եմարտին։

Ընդ երկոքին Հայոցն Հայկայ ի վերոյ միմեանց՝ հան-
գոյն ոչ եղեալ առաջի երեսաց նոցա ի վեր եւ վար. ոչ ի
հինգ ձայնի նեռէից եւ նիզակայ նոցա ի վեր եւ վար։
Եւ ընդ երկոքին Հայոցն Հայկայ ի վերոյ միմեանց՝ հան-
գոյն ոչ եղեալ առաջի երեսաց նոցա։ Եւ ի սկսանել ուրեք
յաղօթս՝ սկիզբն եղև եմարտին։

քանզի ի տապտակել մերոյն ի Հանդիսատ Հաստատ Հաստա-
թիկ տապտակ լինի մի մեծ Կողանի եղէ յանդիման նոյա-
ւ ընդհեաց Կողին տապտակ լինի մեր կողմն ի մեր կուռէ։

ա պատ ի մեհեան գաւթոյ ի նոսա ։

Յայնմ անակնատնել ի ոտնաթաց փոխանակ զանգիտե-
զոնայն տապտակ՝ առաւել ուղղագոյն ի ձախակողմն Հաստա-
ձակեցան յառաջադէմ ի վերայ մերոյն. և ոտքս ընդդեմ
Հարան նոյա՝ արեաբար շուկատակելով. որով և խառ-
նեցան գաւառացին իբրև գպատերազմի ընդ Հանդիսատ Հաստ-
չիոթեցան կարգ առեալ և նոյա. և գոչիւն աղաղակի եր-
կուց կողմանց բարձրացաւ և զօրացաւ յոյժ. Եւ քանզի
խառնեցան Հողմն այն որ յարեմտից հնչէր՝ առաւել
սաստկանայր, և գեղեա՝ ի թիկանց մերոյն էր, յայտ-
նի առեալ մերոյն զօգնութիւնն ալ ի վերայ իւրեանց.
կուէտ և ոչ արեայսն. և թշնամիքն ի վատանդի լինել կարէ-
ին ոտիարսեցան. մինչև ակռել նոյա զեղեա և խոնել
զմիմեանս, և ի միմեանց կոխատել։

Խակ արքայն ղեկայ շերեփիր՝ այր ահաւոր և հզօր քա-
ջութեամբ՝ ի տեղի Ճակատուն կայեալ, և զերկրորդ
գունդն զգուշութեամբ և պնդութիւք պահել՝ Հակա-
ռակ փչման Հողմոյն Հոգմակոծեալ հնչէր և գոռայր. և
ընդդեմ մերոյն էր և զիրենք ուղղակի ոչ ուղղեալ Հա-
պայ, շուրջանակի զիւրան էր և զվահանակս. Ցայնմ
վայրի կամարակապն ապաղաղատաւ ահագին իմն սաստկու-
թիւնք՝ ի գունդն շերեփեայ և էր և զչանճ կայծա-
կան զթանձրութիւն զօրացն յերկուս հերձեալ ետու՝ ի
շերեփիր. ետար և կոչնանեայ զնա յերկիր. և անդէն
պատյտքեալ՝ ի միախառնս բռնադատեց բոլորովին զգունդ
նորա. որոյ ընդ առաջ լեալ զօրքն յոտնայ արամխոռվել
սաստկեցին զնոսա ։

Ընդ և քաջն մուշեղ մամիկոնեան հասեալ՝ ի սպարա-
պետն պարսից՝ ի կարէն՝ թաւալգլոր յերկիր առապնեայ
զնա հանդերձ երևելիսն, և առ ետեղ սպան. և հասեալ
ան հնա-

անհնարին հարուածս զօրացն չինաց ։ եւ զինքեան
անտի առ ի կողջն յարձակեցաւ իբրեւ զնեաւյարքայն
աղուէսանիկ յուռնայր , եւ վիրաւորեաց զնա . բայց խնայե՛լով
զինքեա՛ն նա զուսուն՝ վարեաց զնա յաւաջոյ առաւ ին .
եւ պարձաւ ։ Անդանօր եւսպասպետն ամբաստանեցաւ պնա-
զին վերուժանայ իբրեւ զբոյ քեզեալ բազում նախճիրս
պրծեր . եւ յաջեալ զձախու թեւօք պնդին ոչ թողլոյր
բնաւ ոտի առնուլ նոյա ։
Եւ էղե հարուած անհնարին եւ սաստիկ յոյժ ՚ի զօրս
պարսից , մինչ եւ ընուլ ոխականց նոցն զլայնուն ոգաշին . եւ
ճնայելոյն՚ի փախուստս դառնալ ։ եւ քանզի՚ն հարկանել
ամբաստայ զգունդն վերուժանայ՝ երկիւղ ուրոյելոյն վի-
րաւորեալ էր , ոչ կարացեալ նորա երագել եւ զերծանիլ
Ի փախստեայն , մնայեան հանդերձ իւրայովքն ։
Զայս իմացեալ ամբաստայ՝ ակնարկեալ հուպատ՝ այնո՛ւ
զնեաւ նորա զօրօք իւրովք . եւ եհաս առ նա յեզը շամբին
հապայուխտ . եւ կռուեցեալ զայնոսիկ՝ որք ընդ նմա էին .
եւ կալեալ զվերուժան՝ կապեալ զձեռս նորայեան . եւ
ճամբէն բեր՚ի քանակն . քայլ զմտաւ ածեալ , թէ գու-
յէ արքն ներսէս խնայեալ՚ինա , եւ ազատեալ՝ ոչ էած
զնա անդր ։ Տեսեալ ապա՚ի հեռաստանէ շուրջ զուե-
զեան զլոանս բնակչայ՝ եզխուլ մեծ վառեալ՝ դիմեալ
անդր . եւ եգիտ՚իվերայ հրոյ մի՚ի շամփուր հարեալ . զե
՚ի կամիլ նոյա խորովել զայն՝ առեալ զգալ ամբաստայ՝
փախուցեալ էին անտի , թողեալ զմիսն անդէն հանդերձ
շամփրուալ՚ի վրայ հրոյն ։ Զայն շամփուր երկաթի հանեալ
ամբաստայ՚ի մոյն . եւ պատկառեալ բոլորել զերեսայ՚ի հուր .
եւ առ յուրայօրն .՚ի խնդիր էին գալ մի՛ զուժան թագ
կապել , եւ թագաւորել՚ի վրայ հայոց . արդ գոլով իմաս-
պետ թագաւորին՝ ինձ առաջել է իշխանութի՚ի սիզբանե
հետե թագադիր լինել թագաւորացն հայոց . ապա հարկ
՚ի վրայ կայ այժմ գնել ինձ թագ՚ի գլուխ քո , եւ կայու-
ցանել զքեզ թագաւոր հայոց ։ Եւ յորժամ կարմրայել էր
երկ

Եւ ապա նաեւեալ յաւետս թագաւորութեան Հայոց՝ մեծարեալ պատուով ի մեծէ թագաւորէն Պարսից, եւ բնակեցոյց զնա յՅերն Հայոց. իսկ զաղջկանն զօրաւորն եւ գեղեցկութիւն զօրացն յոտնայոյ դարձոյց յերեսս պարզեւատուութիւն։ Եւ զկնի այսորիկ ժողովեալ մեծին Տրդատայ զինուորսն եւ զիշխանս, եւ ի վաղիւ շուտափոյթ զնախարարս եւ զիշխանս, եւ զեպիսկոպոսունս եւ զերիցունս՝ եղ վկայութիւն առաջի այ՝ գնալ այնուհետեւ ամեն արդարութեամբ եւ բարեպաշտութեամբ։

382։ Եւ սակայն թագաւորն պատ ոչ կայեալ յուխտին՝ վաղվաղակի սկսաւ ամօթալից ախտիւ ծառայել. որոյ վասն մեծն Տրդատ խրատեաց զնա բազմօք, և առաւ կշտամբեաց եւ ընդ որ դառնայեալ պատիժ՝ արձայնեաց գոչել մահու, յորժամ էր նա՛ի գառատին եկեղեցի՛ի գեօղն Խոր. և զինչ զամենափայլ զահն յԵրս մերմէ կետ կալ նորա յաթոռ Հայրապետութեան ամն 20. կամ ըստ այլ հաշուի ամն 34։ Այլ՝ի մեռանիլ սորին բազում ինչ դուշակեաց զՔրիստոսէ, և թէ կետ իբր յիսուն ամաց բարձ- 383։ ցի քահանայապետութիւն յազգէ լուսաւորչին. և թէ

զինն ժամանակաց յարձակեսցին ազգք նեստորեայ, մինչ- Իսկ յելանել Տրդատայ սկսին նեղսեան՝ շաղիատաւ ասորի և հալեւոնացի յոյն՝ աշակերտք սրբոյ Գերոյն դանիէլի՝ որք Ճգնէին ի վերայ լերանդ յայլ և այլ տեղիս. շաղիատա՝ ի լերինն կոշեցեալ ատ[ուած]. և եպիփան՝ ի լերինն ուր էր տեղի դևոյ որ կոչէին աֆրոտ անապհոյտայ, երկոքին և սոքա տեսին զՏրդատ երանելոյն՝ զի բանակօք Հրեշտակաց բարձրանայր փառօք յերկինս. և որ բերկրեալ նոցա՝ էկին առ սիմեանս և պատմեցին զտեսիլն. և Համբաւեցին զայն յԵրս Հայոց։ Եւ որ ապրեցին նեղսեան որդի մի սահակ անուն. այլ սա՛ի վախ-

վախճանել հօր իւրոյ կայր՝ ի կոստանդնուպօլիս, և ապրում
ութ ի խնամոց մեծին Աճեայն գրոց և արուեստին պիտուէից ։
որ և յետ քանի մի ամաց նստաւ կաթուղիկոս ։

384։ Ընդհակ՝ յազգէ ալբիանոսի եպիսկոպոսին Հարքայ՝ ի գա-
ւառէն ապահունեաց՝ ի քաղաքէն մանազկերտոյ նստաւ՝ ի
տեղի մեծին Ներսեսի՝ այր երկեղիլ և արժանի այնմ հո-
գեւորական իշխանութեան ։ Քանզի տեսեալ պատայ թէ
Հայք առ Հասարակ՝ ի վերայ մեծին Ներսեսի՝
խոնհուրդ արարեալ ընդ մեծամեծս՝ եւ ընտրեալքն վե-
ճառանութեան ամենայն գրոց և արուեստին պիտուէից ։

Եւ ինքն ոչինչ առաւել քան զանկատարեալ՝ ի գնայն իւր,
ևս և մեծամտեալ՝ ապստամբեալ ի գնայն իւր,
ոչ վանս հալածեաց յաշխարհէ իւրմէ զաներեսուխանոս
ոչ ի վանս հալածեալ՝ ի քաղաքէն մանազկերտոյ՝ ի գա-
ւառէն ապահունեաց՝ ի քաղաքէն մանազկերտոյ նստաւ՝ ի
տեղի մեծին Ներսեսի՝ այր երկեղիլ և արժանի այնմ հո-
գեւորական իշխանութեան ։ Քանզի տեսեալ պատայ թէ
Հայք առ Հասարակ՝ ի վերայ մեծին Ներսեսի՝
խոնհուրդ արարեալ ընդ մեծամեծս՝ եւ ընտրեալքն վե-
ճառանութեան ամենայն գրոց և արուեստին պիտուէից ։

Եւ Հաղբէոյ առաքելոյ յաւուրս անցեալ ժամանեաց առ
պատ, և կալաւ զնա ։ Յայնժամ խոնարհեալ պատայ
բառաղաղ Թախանձանօք աղաչէաց զտեսեղեսոխանոս խնայել
՝նմա, և մի սպանանել ։ Եւ տեսեղեսոխանոս կատեալ զնա
երկաթի կատաղօք՝ էած ընդ իւր առ մեծն Թէոդոս ։ Եւ
խրատ

էրն և յանդիման եղև ազատ կայսերն, եղ առ ոչինչ կայսերն
զերծախտիս բարեբարուբ էրոյ զոր եցոյց նմա. և ետ
յերեսս նմա զայրացուցանելն, որպէս անիրաւեցաւ նա՛ի
աչեն այ՝ի ժեծն ներսէս, առ և քինքն, նա և՛ի տերեն-
ախտաս։ Եւ Տրամայեաց տալանալ զնա առակրտի. և
այսու մահուամբ վերջացաւ նա՛ի կեանսն։ Թագաւորեալ

ան 3. կամ ըստ այլ հաշուի՝ ամս 7։

23։ Ժամանակ վարուցն ասացելոյ ընդ՝ի խոտոր էրմոնէ։ Եւ
հիւանդանալ սորա ցաւոյ մինչ՝ի խոտոր էրմոնէ։

Ամ. Ջ. Կ. 50—52։

384 ։ Վ ։ արագութեան արշակունի, որ՝ի ժամանակս վախա-
... ուան նախարարացոյ յերեսաց շապհոյ պնդակեալ է
՝ի գուռն կայսերն՝ կարգեցաւ Թագաւոր Հայոց Տրդատ
նաւ Թէոդոսի։ Սա էր երկայնաստեղծ ստեպ յոյժ և
յաղթանդամ, ուժեղ և կորովի՝ ի ներտաճպուհս, և յամ
ենայ ասի և Տզօր առաւելեան զկար Տողեղինի։ Որ և
յոլովիակաս խաղս յաղթեաց բռնամարտակաց ամի. և ՝ի
Թատրոնի սպան զառիւծուն. և յայլ քաջութիւնս նա-
Տատակեալ՝ երկն անուանի ՝ի մէջ յունաց։ Եւ ՝ի միում
պատերազմի ընդդէմ հնգից, զինգեսին ևս ՝ի մի ժամուց
առաջելեալ առ՝ի ներքոյ դիմեալ ՝ի ձիոյ, զինգեսին ևս
ձեռն ի ձեռնասուն։ Եւ՝ի միում ոտնաձգութեան դիմեալ ՝ի
ետև ոչ ի շնաձեայ՝ ի վայրկեան ժամանակի ետ նետիւ
Տետզհետե զեօթնեւտասան սրտ, որք էին ՝ի վերայ պարսպին
ի, ի

ինեղուցն եւիրատոյ. ուր ոչ գտեալ էր զերան մեծ եւ ամուր
իբր զկամուրջ. ընդ որ անցեալ նոյա ընկեցին իվայր զգե-
րանն՝ զի մի կարասցէ անցանել վաւաղդատ ։ Բայց նորա
վաղվաղակի հասեալ անդր՝ ահագին լիմն արշաւանօք վա-
զեայ եւ ոստեւս յայնկոյս գետոյն քաշեն եւ երկու կանգնոյ
չափ. եւ պնդեցան զհետ աւազակացն ։ Զայն տեսեալ նոցա
զարհ տարան յոյժ. եւ ընկեցեալ զգենուն իւրեանց՝ անձնա-
տուր եղեն նմա ։

Եկեալ ապա վարազդատոյ յաշխարհն արարատոյ՝ արար
եւանդ քաջութիւնս բազումս, եւ վանեալ զթշնամիս, եւ
հնազանդեցուցեալ զապստամբսն. եւ յայլ եւս ժեծամեծ գոլն
արհաւեալ՝ բարձրացաւ. անբան նորա ։ Եւ զի զօրավարք
յունաց իբրեւ ելանէին առ նա՝ եւ իբր առաջք կամէին լսել
հաճոյս իւրեանց կառավարել զնա, դժուարացեալ նորա
ընդ այս՝ արհամարհեայ զնոսա. եւ ետ իմանալ կայսերն
հնազանդութիւն կայսերն ։ Սորին իբրեւ առաքեալ հրեշտակս
առ շապուհ արքայ պարսից, եւ ետ ընդ նմա. եթէ
առ օգնեսցես ինձ՝ զհարկն կայսերն քեզ տայ. եւ նա
խոստացաւ օգնական լինել նմա, եւառեալ զմի ի որդեաց
որդւոյ իւրոյ նմա հինութեան ։

Իբրեւ զգայն զօրավարք յունաց զխորհուրդ վարազդատոյ
շութեան վարազդատոյ, վաղվաղակի ազդեցին կայսերն.
եւ կայսրն հրամայեաց նոցա յորդորել զվարազդատ, զի
պնասցէ առ նա՝ ի հաւատանդնութիւն. եւ եթէ առ ոչ
կամիցի գալ՝ կապեսջիք զնա, եւ բերջիք կապանօք։ Յոր-
ժամ իմացաւ վարազդատ զհրամանն կայսերն՝ ոչ խնայեաց
ընդ իմացեալ. քանզի չէր օր օգնութեան գառեալ՝ ի պատրոյ,
ալլ բռնադատեցաւ երթալ նա, ինքն եղեալ առ
զամբաստանութիւնն ։ Բայց իբրեւ ժամանեաց նա՝ ի կոս-
տանդնուպօլիս, եւ ոչ իսկ առեալ թէան ալժանի արար
զնա կայսրն. այլ հրամայեաց կապել երկաթի կապանօք
իբրեւ զապստամբ, եւ վարել յաքսորս՝ ի թուլին կղզի, ոմն
է ի յունկնանաց հիւսիսային. Թագաւորութիւնն առեալ
ամն

աստ խօսի 2. կամ ասի այլ հաշտեսի տես 4։

386 Տեսանել մեծին Թէոդոսի զխոստանալն Թագաւորացն Հռոմայ՝ եւ յետ եկեալ կայազատանել զերկուս Թագաւորս. զի եթէ մին զլուխ ամբառնայ՝ միւսն ոչ միայնակեաց կոչի եւ ոչ զօրանայ զարշաւել ի գործ, այլ զհաւատարիմ զօրսն զիւր ի կռուանդնութեան ։ Ոչ եթէ

և ՚ի միջապետայ մինչև ՚ի առհմանս առաւոյ՝ լիցի ընդ հարկաւորութեան յոմնայ ։ իսկ արև ելակողմն որ ընդարձակ և աւր էր յոյժ և արգաւանդ ակռեաք յարաքաւայ և անդր՝ լիցի ընդ իշխանութեամբ պարսից ։ եւ այս եղև յամի տեառն 387 ։ Յերկրորդումն ամի թագաւորութե՛ ապշակայ երկրին ։

Ցետեալ արշակայ պբսաժանումն աշխարհին հայոց՝ խորհուրդ արար ընդ նախարարս իւր, և թողեալ զմանն բաժանին պարսից հանդերձ արքունեօքն ։ և բնակեցաւ յերկեղեայ գաւառ ՚ի քաղաքն երիզա ։ Գնայրին ընդ նմա և նախարարք հայոց ընտանեօք և աղխուք իւրեանց ։ Եւ համարեալ ընդ ամենայն շատաց ընդ արշակայ քրիստոնեայ թագաւորի, քան զառաքելօք լինալ ընդ լծոյ ծառայութեան հեթանոսից ընդ այս գործ նախարարացն հայոց զչարեալ շափհոյ, և զամբաստանեալսն զնոսա՝ թագաւորեցոյց ՚ի վերայ հայոց ՚ի բաժնին իւրում զևստորմանն ։

388։ Ստորոգեալ երկոտղ յազգե արշակունեայ՝ ՚ի չուեալ արշակայ ՚ի մանն բաժնին յոմնայ՝ հրամանաւ շափհոյ թագաւորեայ ՚ի վերայ հայոց եղեալոյ ՚ի մանն բաժնին պարսից ։ և շափուհ գրեաց առ նախարարսն՝ որք գնայեալ էին ընդ արշակայ՝ դառնալ յեւս և ժառանգել զկալանածս իւրեանց ։ Եւ նոյա հաճեալ ընդ այս գարձան և առեալ վերստին զտուս իւրեանց ։ և սակաւք ինչ ոմանք ՚ի արշակայ յոմնայ երթեալ էին ՚ի պատերազմ ընդ արշակայ ։ որ և էր ազգակից թագաւորացն հայոց ։ ընդ որս և քաջն գազատոն որդի մամկունայ կամաւորական, և այլք քանի մի ։ զորոյ ժառանգութիւնն էառ խոսրով արքայ յոմնայոց առ ժամանակ մի ։

389։ ՚ի մեկնիլ ոմանց ՚ի բաժնէ յոմնայ՝ անկաւ խռովութի՛ ՚ի մէջ արշակայ արքային և սահակայ տոհմակայ ազգին իւրոյ վասն տեղեացաւ սահակ գնալ առ խոսրով արքայ ՚ի մանն բաժնին պարսից ։ ընդ որում միաբանեցան և այլ

երեք

ծրեք երեխեն նախատրաք։ Ի չուելնոյա արշակ արքայ եւ տանել զգանձս իւր յամրոցէն պատ եւ տանել յՅն ձոխայ։ Զայս իմացեալ Ի պարսն մեռեն Ի Հասեալ ետպարն։ Եւ յաւիշտակեալ զգանձսն տարան առ խոսրով։ եկաս եւ զայնս յարքունիս։ Եւ մնձարեալ զաւհակ առ խոսրով։ ուսան վանանդ։

Ցորժամ առեալն երկաքանչիւր զանակէ զիրեարս Ի հեռուստ, վաղվաղակի Հակատյօրինեալ յանդիման եղեն միմեանց Ի դաշտին՝ որ կոչիւր երեւել։ եւ պատերազմեցան զազգային կուտրել։ Բայց զի օրն խոնարհել էր Ի տարաժամել, զկայ առեալ դադարեցան։ եւ ոչ 3905
եղեալ ծնայն այգուն լինելոյ, երկաքանչիւրոցն Ի մոխ
տեալ ձիոցն այգուն կանխել Ի մարտ։

Եւ եղև իբրև ձագեաց առաւօտ՝ երկոքին Հակատք ոչ
Ի պատրաստի կային՝ փոթորկեալ բարկութեամբ՝ Հանդա
պամայն Հասան ընդ միմեանս՝ ոչնաւք բեռնալիցք յոտից
տակեալք Ի Հոգմոյ։ որոյ Ի զարհուրանոյն բաղխեցոյց
զմիմեանս՝ Ի միմեանցմէ խորտակեցան եւ քայքայեցան։ եւ
ձայնք գոչման եւ պատալոյ նոցա բարձրացան։ եւ Հար
ուածք սուսերոյ նոցին առաւակայան։ որոյ եւ տապաստ
անկան անդ յերեսս դաշտին քաջք Ի քաջոյ բազում յոյժ։
Ընդ գարս սիրեն ապարատաւ արշակայ բազում նախչիրս
գոլեցեալ, եւ Ի շտապս ոչ ոմանք ետուն պատրաստել կուռ
ելոյ զբազումս Ի բերան սրոյ։ քանզի ինքն եւ յաղմուկ
ձայնիցն գոչման եւ պատալոյ նոցա բարձրացան։ եւ Հար
ուածք սուսերոյ նոցին առաւակայան։ որոյ եւ տապաստ
անկան անդ յերեսս դաշտին քաջք Ի քաջոյ բազում յոյժ։
Ընդ գարս սիրեն ապարատաւ արշակայ բազում նախչիրս
գոլեցեալ, եւ Ի շտապս ոչ ոմանք ետուն պատրաստել կուռ
ելոյ զբազումս Ի բերան սրոյ։ քանզի ինքն եւ յաղմուկ
ձայնիցն գոչման եւ պատալոյ նոցա բարձրացան։ եւ Հար

Ի

ի վեր առնել ընդս առաւելս առաւելից ժողովոյն ի կողմանէ խոստովանելոյ ։ և սկսցուք կողմն արշակայ ։ Գանգէ և սահակ սպարապետ սպարտացւոց խոստովանեալ քան զայլ ոք ի վերայ նոցա զհաւատ ։ զի ոչ ոք ի նոցանէ արհամարհեաց զհրամանս արշակայ ։ ինչ և առաքեցեալ ի նմանէ հարցմունս ։

Յայժ արշակայ ։ և ասէ առաքելոցն ։ Խոկ պարսից կամաւորական ճեպով ի ժողովոյ անդ քանի մի արամբք ։ և պատասխանի ետ առաքելոցն ։ Ես ի վերայ նոցա հաւատացեալ եմ ։ և ոչ ոք ի նոցանէ ինձ հրամայեաց ։ զի

զի ընկալցի զինքեանս՝ իմանան քաժնի իւրոյ՝ անտես առնել
զյանցանսն, վիճակեսցին զարհուրելոյ առ ինքեանս
զկարճատած իւրեանց, կամ՝ ի առեղի նոցա առ զայլս։ Եւ
Հաւանութիւն առեալ՝ ի նմանէ զնոյնն յայն մասն. և
լեալ տէր կալուածոյ նոցուն առ ի յանդորր։ Եւ
խոտոլ առ Հրեշտակն զարհուրել՝ զի Հաւատոյ ինքեան և զմասն
քաղցր յոտոյ, խոտոլումն առնել զի Հաւատոյ ինքեան և զմասն
և ոչ առ զերծանել ի զարհուրելոյ։ Եւ արկա-
ծոյ ձեռն առ ի նմանէ զնոյնն յայն մասն. և

՟ՀՈՎՆԱՆ։

24։ Յովնանէ զարհուրելոյ և զերծանել խոտոլոյ
գիւղոյ հայկական գրոց։ որ է նահապետ

՟Բ. 53 = 55։

390։ Ասաք առաքեալք որդի մեծին Աթանիք
առաքելական կաթուղիկոսի Հաւանութեամբ թա-
գաւորին Հայոց խոտոլոյ և Համօրէն ազգին ընտրեցեալ
և օծեալ կաթուղիկոս Հայոց։ Եւ եղև առ ինքն պատճէնք
ի Հայէն գերազանց առաքինութեանց, և Հրահանգիչ
ճանկանց եկեղեցւոյ, և պատկառեցուցիչ իշխանաց և
թագաւորաց՝ ի ձեռն խոնարհութեան և խաղաղութեան վարուց։

տես։ Ինպատ։ ՟ք. 53։

391։ Ասէ ցնոսա զարհուրելոյ՝ զի մի ոք ի նոցանէ
զերծանիցի զարհուրելոյ, այլ ամենեքին ի միասին
զարհուրելոյ ի մեծէ մինչև ի փոքունս։ Զի

Զայրացեալ ըմբռնի այս խոտորմիտ՝ խօսեցաւ ցարիւրթբ եւ ասէ . մինթէ ծառայ իցէ պնեալ շապհոյ գիս . գի կայ իմ ևնոտա . եւ ասհամարձեալ զիրեշտակն արձակեաց զնա ամօթով . եւ փութանակի առաքեալ հրեշտակս առ արքայ հայոց՝ աղաչեալ գնա ձեռնտու լինել ընդ ինքեան ընդ պէմ պատերազմի . զայդ արկատէս հրաժարեցաւ օգնել ։ 392։ Յայնժամ ժողովեալ շապուհ ամբոխ զօր բազում՝ ի ձեռն ոմանց ազգատոհմից իւրոց ամուսնացեալ ի տունս արքունի . ընդ որս եւ ընկեցոյց ի մէջ նախարարաց՝ փութով ըստ պատուիրանի իւրոյ ։ Ընդ որս եւ զնա

ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਰੁਖ ਉਸ ਵਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ

393 : آب از جاهای گوناگون بگیرند که بهتر باشد * ۱۰ باب سیم در بیان آنکه آب را چگونه توان پاک کرد و بدان چه چیزها توان کرد ۱۰

393 : آب را بجوشانند و صاف کنند یا بگذارند تا ته بنشیند و صاف شود * ۱۰ باب چهارم در بیان آنکه آب را چگونه توان شیرین کرد و بدان چه چیزها توان کرد ۱۰

395 : آب را بجوشانند و صاف کنند یا بگذارند تا ته بنشیند و صاف شود * ۱۰ باب پنجم در بیان آنکه آب را چگونه توان شیرین کرد و بدان چه چیزها توان کرد ۱۰

396 : آب را بجوشانند و صاف کنند یا بگذارند تا ته بنشیند و صاف شود * ۱۰ باب ششم در بیان آنکه آب را چگونه توان شیرین کرد و بدان چه چیزها توان کرد ۱۰

401 : آب را بجوشانند و صاف کنند یا بگذارند تا ته بنشیند و صاف شود * ۱۰ باب هفتم در بیان آنکه آب را چگونه توان شیرین کرد و بدان چه چیزها توان کرد ۱۰

406 : آب را بجوشانند و صاف کنند یا بگذارند تا ته بنشیند و صاف شود * ۱۰ باب هشتم در بیان آنکه آب را چگونه توان شیرین کرد و بدان چه چیزها توان کرد ۱۰

զամէնքեանդիրս մեր. և վաղվաղակի ձեռն էարկ թարգմանել ի յունաց զգիրս աստուածային օրինացն իբրև զատաստանագիր ինչ. առ որ եղեն ձեռնտու և եկին աշակերտք նորա, յովհան եկեղեցական, և յովսէփ պաղնացի. Այս գիտա գրոյն եղև յամի տեառն 406. ի 17 ամի կաթուղիկոսութեան սբոյն սահակայ. և ի 16 ամի թագաւորութեան վռամշապհոյ։

407։ Յայնժամ առեալ նմանց մեսրոպայ զգիրսն հին էանդուրձք ի հայս. որոմ ընդ առաջ երեալ թագաւորն և հայրապետն, երկոքեան ուրախութեամբ մուծին զերանելին ի քաղաքն վաղարշապատ։ հատուցանէին մեծաւ պատուով։

408։ Եւ յայնմ ետուն բայան դպրութեանք. և ուսան մանկունք զգիրս հայոց. և ծաղիկեայսն ցոլ մեր հայկական ուսմամբ ի բաժնելոյն պատսխ։ Ստեղծ սուրբն մեսրոպ և վրայ և աղուանից գիրս ևս լեզուի նոցա։ Զպատմութիւնն այսր եւս գրել ի դիւանս արքունի վռամշապհոյ։

411։ Ի լինել այսր ամենից ձեռն էարկ ընդ սահակ թարգմանել զհին կտակարանն յասորի լեզուէ. որպէս թարգմանեալ էր ընդ մեսրոպ զնոր կտակարանն։ Եւ զի միաբան ընդ մեծ ունէին սուքա թարգմանել և զայլ ազգի գրեանս, և ոչ պոյր նոցա պատասխ, յայս սակս առաքեցին զշիշօնամիտ աշակերտսն իւրեանց յԵդեսիա և ի հռոմանդնուպօլիս, ի պատանել և ի թարգմանել զգիրս ընտիրս. և էին սուքա յովսէփ պաղնացի և եզնիկ կողբացի. յովհան եկեղեցական և արձան արձրունի. զևոնդ երէց մեծ, և սքանչելին կորիւն. սուքա վեցերեքին հուսկ յետոյ դասաքեալք ի կոստանդնուպօլիս, և կատեալ ի մի ոգի և ի մի ջանս սկսան թարգմանել զբուսոյ գիրս, աշխատեալ ի նոյն զամս երկու տօմս։ Սուքա ձեռամբ մաշտոցի սուրբ հոգին ըստ խոստմանն քրիստոսի կատարեալ ի նոսա զամենայն իմաստս գրոցն։ և զնոսա օրինակ նոր կտակարանացն ի յոյն թարգմանութենէ, և զնոսա օրինակ հին կտակարանացն ի սիրոյ ճշմարտութեան։

զամբաս՝ զեղբինն ի Հայս ոճս աշխատիլ նորոգ ցմատչեալ
նեաց զայնս գործակցութեամբ աբեյն ժերտոսի ։ եւ զի կային
ինչ ինչ քննելիք եւ ուղղելիք՝ առաքեցին զաշակերտսն
իւրեանց յաղեքսանդրիա եւ յաթէնս՝ կատարելապէս ու-
սեալ զամենայն յարեքսանդրիա եւ յաթէնս՝ կատարելապէս ու-
նել զամն ամի եւ գիտել ։ եւ նոքա յանցանել ժամա-
նակաւ կեաս ուսանելոյ զնա դարձեալ՝ ի Հայաստան լսու-
ցուցին զքերբին ըստ սովորութեան իւրեանց ։ Զայսմ
ամի տեաւ ի գիրս ։ ՌԾ ։ 54 ։ եւ 58 ։

25 ։ ժամանակ խոստովա- նիչն ընդդատելոյ ։ Եւ շարչոյ
պատուի ։
ՌԾ ։ 55 ։

413։ Եւ էր վեց ամաց գիտաւոր Հայկական գրոց վախ-
ճանեալ վրամշապուհ ստեղծող Հայոց, կայեաւ Ս-
խանութեան ամն 21 ։ բարեպաշտ գնայուք և խոհա-
կանութեամբ ։ եւ մեծապէս ընդ ամենայն ազգս ։
շէն անուն ։ խորհուրդ արարեալ առաքելական վանս
Հաստատել եր Հրահատոյ ի Հայս՝ վախճանեցաւ նա ինքն
խոտրոյ ։ քաղաքել Հայս երկրորդ նոճազ զամն միայն ։
կամաձոյս 8 ։ Ցորմամն մեռաւ և ապարապետն Հայոց
Համազասպ մամիկոնեան վեցեայ արբոյն սահակայ ։ քաղեալ
զերկա

զերկու ոտիւն, զվարսն, զհմայեակ, և զհամագաստեան ։
Հաւատ ունի յաշխերատի արքային պարսից Թագաւո- 415
րեալ փոխանակ խաղալոյ հրեայ հայոց • զի ոչ սովէ-
ոք յաշխերտ արքայ հանապազ երկներ խաղալ զհրեայ հայոց ։ զի հրեայ հայոց ինքնագլուխ էին, և հեռա-
ցեալ՝ ի յուշոյ զԹագաւորս նոցա ։ և մեռանել խաղալո-
ղաց կամեցաւ կալցուցանել Թագաւոր զոք ի հայոց՝ ի բաժնի
երկրի ։ Սմին իսի Թագաւորեցուցեալ զորդի իւր զՀաս-
պուհ՝ առաքեալ զնա ի հայս • պատուէր տուեալ նմա՝ ի
պրպանս խրախճութեան զբաղեցուցանել զնախարարսն ։
մինչև մարթասցի Թուլացուցանել զմիտս և զկամս նոցա
յօրինոյ քրիստոնէութեան ։ Ակամայ կամօք ընկալեալ
զնա նախարարացն հայոց՝ երբ լսեն լուր անարգ իշխանին վա-
ղեին ընդ նմա • և յետին արհամարհանս ցուցանէին առ-
նա ։ Գնաց եղև երբեմն գնալնմա յորս ընդ նախարարսն, 416
ընդ որս էր և առաջմկայ նախարար • և առեալ ի հե-
ռուստ զերամակ ցուցց՝ այնպէսին զհետ նոցա, մինչև
տակին զձիսն ի խորտաբերսն և ի վիմատաս տեղիս • և յաղ-
շատեալ նախարարացն աննուաստանչելի ընթացիւք և դժուա-
րին տեղիսն՝ երկուցեալ շահն պկայ էառ ։ Եւեթ-
եայ զնա առաջմկայի և ասէ • արշաւեա՛ և դու ձիով-
ձինջ պարսից • զի դու այր ես և ոչ կին ։ Ասէ ցնա
շահն ցասմամբ • դո՛ւ արշաւեա՛, զի դիւրաց է ցայտափախ
քարտաս տեղիս շահատակել • այսպէս ամաչեցոյց զնա
շահն ։ Եւնա տպատէր տան իւր զարձուցանել՝ ինդա զար-
համարհանս նորա ։
Ցետս տակաւ միոյ զարձեալ դիպեաւ տոյժ գնալ յորս վա- 417
ղեալ ի շամբատաս տեղիս • և՝ ի մատուցանել զհուր՝ ի
շամբան առ ըզջահակիրսն անդէն զվարսն • ոչ կարե՛լ
շահին լինել շամբան անցանել՝ յամեայ վտքն մէ • և հուր
առնուցեալ ազաշարեայ զնա շուրջանակի ։ Եւ մինչդեռ
նա այսր անդր ասշահէր երիվարաւն, և զաչս իւրյառել
հանդերձեալ էր վախճանեան, առաւ մկայն առիթ դառնալ
ետես

ਮਿਸ਼ਰ ਜਾਨ ਤੁਮ ।ਮੁਝ ਕੇਸਵ ਦੀਨ ਮੈਂ ਕਹਾ , ਸੁਨੋ ਸੁਨਿ ਕਹਿਓ ਮੈਂ ਤੁਮ ਸੋਂ ਸਬ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਕੋ ਕਰਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਹਰਤਾ ਹੈ ॥ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਪਾਲਕ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਸੰਘਾਰਕ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਰਚਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਰਾਖਤਾ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਦੇਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਲੇਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਭੋਗਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਭੁਗਤਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਦਾਨਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਦਾਨਤਾ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਲੇਖਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਪੇਖਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਪਰਖਤਾ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਸੁਨਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਗੁਨਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਬੁਨਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਸਭ ਕੋ ਧੁਨ

և ձանեան զոր միջնորդ պատուիրեալ էր Հայոց զօ-
րագլխին իւրում՝ ժողովեալ՝ ի միասին, ընտրեցին իւ-
եանց պատերազմ զներսես Հինդրակայի զայր քաջ, և նո-
աւազնորդութիւն պատմելոյ զզօրս Հայոց, եառն պա-
տերազմ ընդ անձին գնդին պարսից՝ զոր թոլեալ էր Հայոց։
և Հայքն զնա՝ ի հարուածս սաստիկս յոյժ։ Յայնմ վայրի
վարայ զօրագլուխն պարսից՝ տեսեալ թէ կոտորին զօրք-
իւր, և չէ ուստեք օգնութիւն՝ յեղուստ քաջութե-
իւրոյ. և եամուտ ընդ մէջ զօրացն Հայոց. և ինչ չէր ինչ
գործեալ էր՝ եհաս առ նա քաջ սպանդունին ասլրսամ
նբերդ կայծակն. և Հատեալ զաջ թիկունս նորա՝ ընկէց
յերիվարէն. և կոխան ոտից տուեալ՝ էանց գնուաւ. և
զմնացորդս զօրացն ոչ ինչ փախստական։
Ձեռ այսորիկ վերկնեալ՝ ի միմեանց նախարարքն Հայոց
նստան յամուրս իւրեանց, ամէնին լեալ ընդհատուած. բա-
զում ոգ զրջէին՝ ի լերինս և յանմատոյց տեղիս, կասկա-
ծեալ երեսաց վրայից արքային պարսից. և այր իւրա-
քանչիւր պատրաստանէին զանձինս ընդէմ թշնամեաց։ Եւ
այսուհետև ես ասեմ՝ որ անտէր էր մնայեալ՝ ի բաժնին պար-
սից՝ լեառ խոռոմ թէ. և ամայացաւ յամի երկարդարձ
ամս երիս. և արգելան անցք Հանապարհայ ոտանիկ ժողո-
վրդեան. և խափանեցան առևտուրք։ Նաև զի վրայ
արքայ՝ ի խնդրել զբեզն վրիժուց՝ ի նախարարայ քաջքն
Հայոց՝ ի բնակիչս տին։
Տեսեալ մեծին սահակայ զայսպիսի աղէտս՝ ի բաժնի անդ՝ 420։
մեկնեցաւ անտի առնել ընդ զնբն մեսրոպ և զԹոռոմն
իւր զերեսին, զվարդան, զՏմայեակ և զհամազասպեան
զորդիսն Հանդերձապայ մամիկոնէի. և գնայ՝ ի մասն բաժնին
յունաց։ Այլ ոչ ընկալան զնա նախարարքն տեղւոյն վի-
նանակ կաթուղիկոսի. զի էին ընդ իշխանութեբ եպիսկո-
պոսին կեսարիոյ. քանզ ևս ոչ Թողին զնբն մեսրոպայ մարզե-
զանկունս իւրեանց՝ ի պղծութիւս Հայկական գրոց։
Ապա գնայեալ ընդ այս զնբն սահակայ գրեցաւ առ կայսրն
Թէոդոս

թէ ոչ, և ուր տեսիլքն զայնչափ երկար, և ոչ ուր անսա-
տուին, արևելեան զօրավարը յունայ՝ որ նստէր ի քա-
ղաքն Մելիտինէ, և առաքեաց զգիրսն ձեռամբ սրբոյն
Մեսրոպայ. ընդ որում առաքեաց և զվարդան. և աղա-
չեաց՝ Տրաման տալ ինքեան վարել զիշխանութիւն կա-
թուղիկոսութեան և ի քաժնին յունայ. և քանալ անդ
զալրատուն լեզուին Հայոց՝ և կայսրն ընթերցեալ
զգիրսն, և պատկառեալ ի ջնորհալի բանից սրբոյն մես-
րոպայ՝ կատարեաց զխնդրուածս նորա. և կայսրն զվարդան
տրտատեալ ի սպարապետութիւն Հայոց եղեալ՝ ի քաժնե-
անդ։ Ընդ միանգամայն և տոտիկոս պատրիարգ՝ ըստ իւրում
իշխանութեանն ետ զինոյն Տրամանի սբոյն սահակայ. և կայսրն
զնոսա ընդ մեծի մեծարանաւք առաքեաց համակ եկեղեցիսն
յոյնք կոչեցին ապիմիդոս, ըստ մեզ ակուաիտ. յայնմ անգամ,
համարձակ և զգաստ ոտիկս զվանականս անհանգստեալ
վանայ։

421։ Ի դառնալ առն սբոյն մեսրոպայ՝ ընկալան հայք զնոր
սահակ, և բայիւն դպրոցն՝ ուսանելոց զգիրս հայոց։
Եւ կեաս այսուհետև հանդարտել փոքր ի սբոյն սահակայ
և սբոյն մեսրոպայ՝ ձեռնադիրս արարեալ՝ իկարդի եդին
զիր եկեղեցական պաշտամունս, եթէ որ ըստ յունաց
և եթէ որ ըստ ասորւոցն. եթէ որ ըստ պատարագա-
մատուցին և եթէ որ ըստ մաշտոցին. յոր առաւել աշխատ
եղև նա ինքն սբոյն մեսրոպ. և զի ինքն մաշտոց կոչիւր,
յանուն նորա և այն գիրք մաշտոց անուանեցաւ։ Սոքա
եղեն և ակզբնաւորիչք շարականի. և կարգիչ ուրեմն
ձայնից։

426։) Ձեռս առին ժողով գումարել՝ ի վաղարշապատ սբոյն սա-
հակ՝ գրեցայ Թուղթ Տանրական վեց Ճառիւք. յորս եղ
բազում կանոնս զբարեկարգութենէք քրիստոնէութեան,
եպիսկոպոսաց և քահանայից և ժողովրդոց. առն՝ի պատ-
ՀԷ։ 26։

431։) Ի նոյն աւուրս գումարեցաւ ընդ Տանուր ժողով յեփեսո
ընդ-

ընդդէմ նեաւտրի. և յաւարտիլ ժողովոյն՝ գրեցին պատրիարգունք Թուղթ՝ի Տայս՝ հանդերձ կանոնով ժողովոյն. և եաւն զայն վէցեցասունց Թարգմանչաց մերոց՝ որք էին՝ի կոստանդնուպօլիս՝ ըստ որում հիշեցաք՝ի վերոյ. և նոքա բերեալ մատուցին զբոլոր սահակայ. ընդ նմին և զօրինակ ածաքնչին։ Եւ զբոլոր սահակ ժողով գումարեալ յաշխարհն Տայոց՝ ընկալաւ զբանս սուրբ ժողովոյն եւ զսոսի. և պատուիրեցին ընդօրինակել զնոսա և զհամախոհս նոր։

տես՝ի պատ. ք. 58։ Այլ՝ի գուն գործել նեաւտրականց մնացանել՝ի Տայս զալանդն նեաւտրի, և զիւրս թէոդորոսեան մոպսուեստացւոյ և դիոդորի տարսոնացւոյ՝ վերստին ժողով գումարեալ զբոլոր սահակայ հայրիշաւ՝ նզովիւք մերժեալ զայնոսիկ գրեանս. և գրեալ՝ի կոստանդնուպօլիս զժողովն՝ որ ի ձեռն սահակայ եւ մեսրոպայ։

ք. 59։ զգուշանալ հայոցպիսեցայ անտի. տես՝ի պատ. ք. 56 = 60։

26։ ժողովոյ արտաշէսի հայ արտաշիսեան գերդմանց։

ՀԱՅՈՑ ԺԲ. ԴԱՐ։

1։ Ե՛ւն վերամայ արքային պարսից՝ որ զամս երիս 422։
անդադար էր՝ի հարստահարել զանտերունչ աշխարհն հայոց՝ի բաժնի իւրում՝ հուսկ յետոյ վաստակեալ յետս նահանջեցաւ. քանզի տեսեալ նուա թէ՝ի հարճաձուլն ամայանայ ծն՝ի չինութենէ, և հարկք արքունի լիով ոչ հասանեն, խորհեցաւ քաղցրութեամբ հաշտել։ Սին իրի՝ի ձեռն սմբատայ բագրատունւոյ հաշտութեն խօսեցեալ ընդ նախարարս՝ խոստացաւ բարեկամութեամբ վարել ընդ նմա, և թագաւորս ևս կացուցանել նմանց զարտաշէս
ըստ որում ուրախացեալ նախարարացն հայոց՝ հանգեան
վրաց մի։

1։ Ա՛ռաքէս ոմն վերամշապհոյ՝ թագաւորեալ՝ի վերայ 422։
հայոց յունթևատանեցոյ ազգ հասակի իւրոյ իշխանութեամբ
վերամայ արքային պարսից՝ կոչեցաւ՝ի նմանէ արտաշիր՝ի
յիշատակ

427 : ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਰ

ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਢੌਰਾ ਅਤੇ ਸਮਾਣਾ ਦੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁਖ਼ਸੀਅਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਫ਼ੌਜ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਬਦੁਸ ਸਮਦ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਅਤੇ ਯਹੀਆ ਖ਼ਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਇਹ ਫ਼ੌਜ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਢੌਰਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਚੰਗੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਲੜਾਕੂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਉਹ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਫ਼ੌਜ ਕੋਲ ਤੋਪਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਸੰਭਾਲੀ, ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਫੂਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹਿੱਸੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਬਦੁਸ ਸਮਦ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਅਤੇ ਯਹੀਆ ਖ਼ਾਂ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ। ਇਸ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬਹੁਤ ਪਸਤ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁਖ਼ਸੀਅਰ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਫ਼ੌਜ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਾਰ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਬਦੁਲ ਸਮਦ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਪਾਹ

չաշեալ և հաւանեալ ըստ այս վրայ՝ էառ զպատիւ 428։
թագաւորութեան յաղթահարեալ. և ընկէց զնըդն սահակ՝ի
կաթողիկոսութենէ. և արդեւզերկոսին ևս առ իւր.
զնըդն սահակ եդ՝ի բանտի. և զարտաշէս վաբեայ՝ի խոս-
ժաստան. և էառ զնմա ինչս նոյ յարքունիս. և կայոյդ՝ի
տեղի նըդեայ սահակայ զտուրմակ ոմն. և կարգեաց մարզպան
՝ի վրս հայոց զմիհրոյ՝ ի պարսից վերմինդշապուհ անուն. և
ազա մեծապատիւ զարգեօք արձակեաց զնախարարսն։
և ինքն առաւօր դադարեցաւ արշակունեաց տէրութի՝
՝ի հայաստանեայցյամի տեառն 428. յետ առեալ այնմ
՝ի վաղարշակայ ցայն ժամանակ ամս իբր 580։ և առյետ
ամաց ինչ՝ի մեռանիլ արտաշեսի յաշխարհին խոժաստա-
նոյ՝ զնջեցաւ և անուն այնը ի շխանութեան։

ՄԱՍՆ ՁՈՐՐՈՐԴ

ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԶԳԱՆԱՑ։

ԻՆ ԱՆՒԷՑ ՈՄՆ 456։

428։ ԲԱՒՆԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

արշակունեաց յազգէ Հայոց՝ մերկացաւ Հայաստան զփառս իւր, և մնաց յանշքուեթեան, ոտնաձեալ ընդ այլասերմարզպանօք և ոստիկանօք, կիւրապաղատօք և պատրկօք. երբեմն՝ ի Հայոց ըստ զանազան ցեղից, և երբեմն յօտար ազգաց՝ ըստ պէսպէս կրօնից։

Մարզպանք առաքէին՝ ի պարսից երբ ծակալք. և ուներն զերիս իշխանութիւնս. մի՝ զիշխանութիւն փոխանորդութեան՝ ի դիմաց թագաւորի. երկրորդ՝ զգերագոյն կառավարութիւն անկախ յո՛ և ոչ ի իշխանաց. երրորդ՝ զիրաւունս ինքնիշխան հրամայելոյ և առնելոյ. մինչև կարօղ լինել և սպանանել առանց հրամանի թագաւորին. և կարգել կուսակալս՝ ի վերայ գաւառաց և իջուցանել. բայց ոչ կարէին փոխել զնախարարուն. և ոչ գրաւել ինչքեանց զտեղի ինչ և ոչ զգիւղ մի. և էին հասարակօրէն զյաւուրս գօրս յազգէ իւրեանց, բայց եթէ զսակաւս՝ իբր թիկնապահս. և վարէին զօրս Հայոց. այլ՝ ի սոսկալի հարկին տային բերել զօրս և ի թագաւորէ. և սոքա նստէին ի գուշին քաղաք. և ժողովեալ զՀարկս առաքէին առ տէրն իւրեանց ի Պարսս. ժամանակ իշխանութեան սոցա էր որոշեալ։ Եւ երբեմն՝ ի Հայոց և ի Պարսից նստէին մարզպանք ամենևին նոքին իշխանութեամբ՝ ի կողմանէ

ազատից։

Ոստիկանք էին զգաստապետք, որք զօրօք այլազգեայ առաքեալ լինէին յամիրապետէն. և եկեալ նստէին՝ ի գուշին, և պահէին զաշխարհն՝ ի թշնամեայ. և առեալ Հարկ աշխարհին առաքէին առ ամիրապետն։ Եւ սոքա կարգեալ էին ըստ իշխանութեանն ոստիկանին առաջնոյն.

բայց

քայց ինքեանք ևս կարէին Հրամայել անկախ զինանէ, և
սպանանել իսկ, և կարպել ևս զմանուածսը ստիկան՝ի
վր՚ զանազան գաւառաց ։

Պատրիկք էին՝ որք Հրամանաւ ամիրապետին յազգէ
Հայոց նատէին՝ի տեղի ոստիկանի իբր պէյ. քայց ոչ
կարէին ինքնիշխան սպանանել զոք ։

Կիւրապաղատքէին՝ որք Հրամանաւ կայսերը կարգեալ
էին յազգէ Հայոց իբրև զմարզպան, և կառավարէին
զաշգն ։ Եւ զի ամէն ազգ ունէր՝ի Հաստատուի տեղի մարզպան
ոչ ։ Եւ կարողանային և զանազան գործս վարել
ի շինանութիւն մարզպանաց ։ ‖ Մատիկաբ առ՚ի ասա-
ծոյն ՚Ի ԳԼ. I ։ ժամանակ մարզպանաց էին, սակն իբր՚ի վերջն դարուն եղաք
զոր ուշ էին, այլ և կողմնակալ, սակն իբր՚ի վերջնագրին եղաք
զոր ուշ էին, այլ և կողմնակալ, սակն իբր՚ի վերջնագրին եղաք
զոր ուշ էին, այլ և կողմնակալ, սակն իբր՚ի վերջնագրին եղաք

ԳԼ. I ։ ժամանակ մարզպանութեան վերնագրին ։ I
տասնից ինչպէս ընդունելի ։ Եւ հայտնապէս ընդունելի
Ե. 57։ և ՚Ի. I = 2։

428 ՚Վ ։ ԵՀմինհրշապուհ պարսիկ՝ առաջին մարզպան կարգեալ՝ի վր՚ Հայոց՝ի վերամբ արքային պարսից փոխանակ Թագաւորի, գոլով այր խոհական և բազմաբեբար, բարձք կառավարութեանն իմամարկեաց զազգն ամն 14 ։ Մատիկաբ այժմ՝ի պատմութիւնս կաթուղիկոսաց։

Սուրմակ երէց՝ի գաւառէ բզնունեաց՝ի քաղաքէն արծկէ՝ի ընդդէմ նախարարացն Հայոց՝ և կարգիլ վեհմեհրշապհոյ մարզպան՝ կացուցաւ կաթուղիկոս Հայոց Հրամանաւ վրաց արքայի՝ի տեղի ՚Եբեն սահակայ, որ արգելեալ կայր՝ի պարսս ։ Մայնժամ գործս վարելով մերժեցաւ՝ի նախարարաց, զամն կացեալ՝ի կաթուղիկոսութեան. և պնդացեալ նստաւ՝ի բզնունիս՝ի գաւառ իւր. և առաջնորդեաց՝ի վերայ յանդգնութեան իւրոյ՝ զոր յանցեալ կայրն ոչ՝ի ՚Եբեն սահակ յամբաստանն լինել զինանէ

ընդ

ընդ նախարարս առաջի վռամայ արքային պարսից։

429։ Բուքիղայ յազգ ի ասորւոց նահեալ՝ ի տեղի սուրմակայ՝ հաւատացաւ ևս վարեցաւ ի քրիստոնէութեան իւրում, մանաւանդ ի կեղեքել նորա զինչս եպիսկոպոսաց։ Ընդ որ պժգայեալ նախարարացն կամեցան կացուցանել զայլ ոք։ բազումք ևս ընդդէմ վերստին նահատակն կամեցան զնոսա ի հայ։

430։ Ել մահ ասորի նահատակել ի քաղուղիկոս՝ անարգաբար ի գործ հաճ զինչնութիւն իւր։ և առաւել քան զառաջ ի քրիստոնեայսն զբռնութիւն։ և կեցեալ յայնմ իշխանութեան ամս 7, մեռաւ։

439։ Յայնժամ ժողովեցան նախարարք հայոց առ ս. քն ասհակ։ և խնդրեալ նմա ի նմանէ զիմաստութիւն՝ պատճէնս զի նա միայն լիցի ինքեանց կաթուղիկոս։ Այլ նա հրաժարեալ անտի յայտ արար նոցա զտեսիլն՝ զոր տեսեալ էր վանն բառնալոյ յայնմհետէ քահանայապետութիւն ի տանէ լուսաւորչին, և թագաւորութիւն յազգէ արշակունեաց։ և զինքն մեկնեալ գնայ ի բագրեւանդ գաւառ ի գիւղն կոչեցեալ Բլուր։ և անդ վախճանեցաւ յամի տեառն

440։ 440։ ի հաւատասարդի 30։ յորում աւուր ձնեալխակ էր երանելին։ և մարմին նորա թաղեցաւ ի գիւղն աշտիշատ։ և էին նմա ամք յամի։ ուր և բազում սքանչելիք կատարեցին։

440։ Պետրոս՝ որ և մաշտոց երանելի տեղապահութեամբ կաթո-

բայց ինքեանք ևս կարէին Հրամայել անկախ զնմանէ, և
ապանանել իսկ, և կարզել ևս զմասնաւորը ստիկան՝ ի
վէր զանազան գաւառաց։

Պատրիկ էին՝ որք Հրամանաւ ամիրապետին յազգէ
Հայոց նատէին՝ ի տեղի ստիկանի իբր պէյ. բայց ո՛չ
կարէին ինքնիշխան ապանանել զոք։

Կիւրապաղատք էին՝ որք Հրամանաւ կայսերը կարգեալ
լինէին յազգէ Հայոց իբրև զմարզպան, և կառավարէին
զգունդ։ Եւ զի ամէն ոք՝ ի Հաստատակի առեալ մարզպա-
նութիւն՝ ոչ ունէր զգունդ, այլ ի հարկէ ժամանակի։

* Հշխանութիւն մարզպանաց ։ ‖ Մատեաք ստե՛ղ ի պատ-
ճառս զի կոչէին, այլ և կոչականութիւն ամենայն իշխի՛ ի
մուրթիւնս ։

Մաան. ՟Ը. ՟Ա. I ։ ՟Ի. ՟Ա. I ։ Ջոնսոնի տարեգրութեան վերջին տարին ։ ՟Ա. 57։ և ՟Գ. I = 2։

428։ ՟Վ ։ Եմիհրշապուհ պարսիկ՝ առաջին մարզպան կարգեալ՝ ի վէր Հայոց՝ ի վերամայ ստացեալ զնոյն պար-
տութիւն Թագաւորին, գոլով այր խոհական և բա-
րեբարոյ, բարձաք կառավարութիւն ընդհանրական զազգն
ամս II։ Մատիցաք այժմ՝ ի պատմութիւնս կաթուղի-
կոսաց։

Մինակ երթայ՝ ի գաւառէ բզնունեաց՝ ի քաղաքէն արճ-
ման՝ ի նոյն նախարարական Հայոց՝ ի կարգիլ վիճակ-
նշանակ մարզպան՝ կայուցաւ կաթուղիկոս Հայոց Հրա-
մանաւ վերոյ յիշեալ արքային՝ ի տեղի Ներսէհ սահակայ, որ ար-
դելաւ կայր՝ ի գաւառս։ Սա յանդիման գործ վարելով
վճռեցաւ՝ ի նախարարացն, զամ մի կալեալ՝ ի կաթուղի-
կոսութեան։ և գնայեալ նոտաս՝ ի բզնունիս՝ ի գա-
ւառ իւր։ և առաջաւորեալ՝ ի վերայ յանդիմանելոյ իւրոյ զնա
յանդգնեալ կալաւ ոմն ի տեղւոջն սահակայ յամբաստանս լինել զնմանէ

ընդ նախարարս աւուրն վաւամայ արքային պարսից ։

429։ Բուքիշայ յազգէ աստուծոյ նատեալ՝ ի տեղի տումարիայ՝ չա-
րաչար եւս վարեցաւ ի հնանութեան իւրում, մանաւանդ
՚ի կեղեքել նորա զինչս եպիսկոպոսին ։ Ընդ որ միջագա-
յեալ նախարարաց կամեցան կացուցանել զայլ ոք. քաղումք
եւս ի նոցանէ վերատին նաստուցանել զնոքն առհակ ։ Սին
իրի առաքեցին յերկուց կողմանց գՏրեշտակա առ վաւա-
րայ ։ Եւ նա հաւաքել զերկուց կողմանց միասն եւս հա-
ճեցուցանել զնոքն առհակ կարգեալ վերատին յաթոռ իւր
՚ի ձեռնադրել միայն եւ ՚ի հոգեւորն առաջնորդել.
կարգեալ և զայլոսն առն յազգէ շմուէլեանցն ՚ի հրա-
մայել յատուածին իրան ։ Եւ ապա ՚ի նոյնժամ ետ նո-
հակայ կացոյց առաքեալ հայոց զՏրեշտն նորա զվարդան
և կարգեալ հազարապետ ՚ի նմանէ զինուորսն ։ և
արձակեալ զնոսա ՚ի հայս ։

432։ Շմուէլ առն նատեալ ՚ի գաւառին կաթուղիկոս՝ անարգա-
՚ի գործ էած զինչհանութիւնն իւր ։ և առաւել չար գոր-
ծէ զբուքիշայ ։ և կեալ յայնմ ինչհանութեան ամս
վեց ։

439։ Յայնժամ ժողովեցան նախարարք հայոց առ ա-
հակ ։ և խնդրեալ նոցա ՚ի նմանէ զԹորգոմիւն՝ արքայ
զի նա միայն լիցի ինքեանց կաթուղիկոս ։ Այլն հր-
ժարեալ անտի յայտ արար նոցա զտեսիլն՝ զոր տես-
եր վասն բառնալոյ յայնմհետէ քահանայապետութե-
ան ի Լուսաւորչին, և թագաւորութեանն յազգէ արշա-
կայ ։ և ինքն մեկնեալ գնայր ՚ի բագրեւանդ գառաջ
դիւղն կոչեալ Բլուր ։ և անդ վախճանեցաւ յամի տեառն

440։ 440 ։ ՚ի հռաւաստարդի 30 ։ յորում աւուր ձնեալ էակ է
երանելին ։ և մարմին նորա թաղեցաւ ՚ի գիւղն աշտիշատ
և էինեցաւ անդ պայծառ եկեղեցի ։ և կարգեցաւ վասն
նորա տօն ամ յամէ ։ որ և բազում աքանչելիք կատա-
րէին ։

440։ Մեսրոպ՝ որ և մաշտոց երանելի՝ առեղուծող թեամբ
կատա-

էառաւելութեամբ զաթոռ Հայրապետութեան Հայոց յետ սրբոյն
առաքելոյ ասիս վէց, ինքն եւս վախճանեցաւ ի վաղարշա-
պատ. եւ թաղեցաւ ի գեօղն ոշական. եւ առհմանեցաւ
վն նորա եւս տօն ամ ըստ ամէ. տես ի պատ. ՚ք. 58. եւ 60:
Յովհէփ աշակերտ սրբոյն առաքելոյ եւ վեսրոպայ՝ ի վայ- 441:
ոց ձորոյ, ի Տոլոյիմ գեղջէ, ի յանձնէլոյ սրբոյն վեսրո-
պայ կալաւ զաթոռ Հայրապետութեան զամս 6. եւ զի չէ
էր նա եպիսկոպոս տեսլական կատարէր զձեռնադրութիւն.
եւ յետ վեց ամաց եպիսկոպոս օծեալ՝ ինքն կատարէր զայն
պաշտօն եւ զայլ Հայրապետական գործս. Սա ինքն ժո-
ղով արարեալ ի շահապիվանի յամի տեառն 447, հաստա-
տեաց քան կանոնս հանդերձ տուգանօք վասն բարե-
կարգութեան. տես ի պատ. ՚ճ. 2.
Յայն աւուրս թագաւորեալ յազկերտի երկրորդի ի վերայ
պարսից, նոյնհետայ կրակապաշտեաց զարձուցանել զՀայս և զաղուանս և զվիրս. առ որ առաքեաց
զդպրեայ զնա մինդնեւտեսի և հազարապետ նր (յայ և վե-
րին նոտան): Եւ միւնդեւս նա յայտնի խորհուրդս էր ի
վարդվատան փեսայ վասակայ սիւնւոյ՝ որ թշնամանեալ
էր ընդ նմա, չոքաւ ի պարս. և ուրացեալ զհաւատս՝
յորդորիչ եղև միհրներսեհի դարձուցանել զազգն Հայ-
ոց ի պաշտօն հրոյ. ակն ունելով թէ գուցէ այսու հա-
ճոյասցի մեծի իշխանութեան:
Գրդռեալ միհրներսեհ ի բազում սրտի՝ առաւել եւս կա- 442:
տաղեալ զյազկերտ. և նա խորհուրդ առեալ ի մո-
ւսէի՝ զրեալ առ Հայս, նոյնպէս եւս վիրս և աղուանս՝
առաքել ինքեան զօրս հանդերձ նախարարօք յաթոռ
հոռոմոց. զի երթիցեն ընդ իւր ի պատերազմ ի վերայ
Յունաց. քանզի կամէր այսու հեռացուցանել յՅն ան-
զգամն, և բռնադատել զնոսա յուրացութիւն յօտար
երկրի. միշ ի բուն ցնորս և ուղիս և կարասցէ զիւրա բուռն
առնել: Այլ զի Տաճիկ եւս երեւեալ յաշխ Հայոց աղա- 443:
աւեալ զյազկերտ. և նա խորհուրդ առեալ ի մո-
ւսէի՝ զրեալ առ Հայս, նոյնպէս եւս վիրս և աղուանս՝
առաքել ինքեան զօրս հանդերձ նախարարօք յաթոռ
հոռոմոց. զի երթիցեն ընդ իւր ի պատերազմ ի վերայ
Յունաց. քանզի կամէր այսու հեռացուցանել յՅն ան-
զգամն, և բռնադատել զնոսա յուրացութիւն յօտար
երկրի. միշ ի բուն ցնորս և ուղիս և կարասցէ զիւրա բուռն
առնել: Այլ զի Տաճիկ եւս երեւեալ յաշխ Հայոց աղա- 444:

և զԼարդան մանիկունեան . առաքեալ առ մին զպատիճ մարզպանութեան և առ միւսն զհաստատութիւն տպատեսութեան ։

2 ։ Ժամանակ Տրդատ-ի վաղուց սիրոյ . և ամուր վարդա-

Ե · 2 = 10 ։

442։ ... Վ ... ասակ սիւնի մարզպան կարգեալ ծին Հայոց՝ խոստովանող Քրիստոսի և այլ նախարարաց առաքեայ Տրդատայ ։ Յաղագս զի տեսանին յազգերսն ի մահուանէ՝ և ի ծնունդս ի նոսա ։ Գնայեալ անդ յանդիման եղեն արքային . ուր և զհաւնն և զօրք վրաց և աղուանից ։ Ել որ ուրախ լեալ նոցա՝ խաղաց նոքօք հանդերձ՝ ի վերայ հոտից . և զամենայն երկու պատերազմեալ՝ մինչ ոչ կարաց վճարել . և տեսեալ թէ երկարի այն պատերազմ՝ երկեաւ թէ գուցէ լքցին սիրտք քրիստոնէից . վասն արձակեաց զմանա՝ ինձէ՝ և եւս բերել զայլս ի տեղի նոցա . և յայն միջոց ժամանակի շինեաց մերձ ի դուռն Ջորայ բերդ մեծ . և արար անդ արքունիս ։

449։ Եւ ապա ձեռն էարկ յօրդորել զՀայս եղեալս անդ յօրէնս մոգութեան . և՝ ի պատասխանի Համարձակ գործեցին սրտանձկութեամբ՝ եղ զնա ի բանտի ։ Եւ՝ ի մեկնիլ անտի երկուց նախարարաց՝ առումն գնացուց և մանուհիսն ուշտունաց՝ եւս նահատակեալսն Տանդերձ զօրօքն նոցին ։ Եւ ապա սկսաւ երբեմն քաղցրութիւն և երբեմն դառնութիւն բռնադատել զՀայս և զայլ քրիստոնեայս յօրէնսն յուդայեցութեան Տառապել ։ Եւ կամելով երկիւղածանել զնոսա մատոյց ի տանջանս զէրեսին յաւուրսն Տոյոց . և յետ

ઉપરોક્ત ઉદાહરણમાં ‘ઉપર’ શબ્દ ‘ઉપરોક્ત’ અર્થમાં વપરાયો છે. ‘ઉપર’ શબ્દ ‘ઉપરોક્ત’ અર્થમાં વપરાય છે એ જાણવું જરૂરી

ի տալածել Համբառոյ այսը գործոյ Տաճկաց անդր բանիւ մուխինք Հայոց զինեալք զօրութեամբ. եհաս անդր և յոխեփ կաթուղիկոս և այլ եպիսկոպոսք, պատրաստեալք ամբին դնել զանձինս ի վրայ Աշմարաւութեան Հաւատոյ և ի վայր եկեղեցւոյ։

Եկն առ նա ի քանակէն վարդան սպարապետ. և անկեալ յոտս եպիսկոպոսացն խնդրեր լալով զիմորութիւն տուեալ ուրացութեան. և յայտ արար նոցա զկամս իւր և զկամանաւորսն։ Իսկ վասակ սիւնի՝ որ ներսէհ ևս ուրացեալ էր զբ՝ նենգութիւբ մատուցեալ առ եպիսկոպոսն, պատրաստ էս խաբեական բանիւք Հաւանեցոյց զնա խոստանալ. և դնայեալ յիւրաքանչիւր տեղիս՝ Հանդարտել։ եւ Համոզեաց զբազումս առ ժամանակ մի թոյլ տալ մոգուց, մինչև ինքնին մեկնեսցին առ նորաչէտ աստ։ Այսու առթիւ մուտ գտեալ մոգուց՝ ետուն մեծամեծաց Հայոց՝ մանաւանդ այնոցիկ՝ որ թուլութ կային՝ ի Հաւատս, մուծին զմոխրապաշտութիւն՝ ի Հայս։

Զայն տեսեալ վարդանայ, և ընկալեալ զարմանս առնել եղելոյն՝ եկաց ընտանեօք իւրովք և մեկնեցաւ յՅէն Հայոց։ Իբրև լուան զայս այլ նախարարք՝ առաքեցին զկնի նորա Հրեշտակս, և բազում թախանձանօք դարձուցին զնա յետս. և միաբանեալ ընդ նմա վանեցին՝ ի տանց զմոգսն Հանդերձ մոգպետիւն։ Եւ՝ի ժողովել զօրացն արարեալ՝ բազմութեամբ զաւառաւք դաւառս Հեռնաստեութեամբ վասակայ՝ յարձակեալ Հայք՝ ի վերայ նոցա, և Հարին զնոսա. և ձերբակալ արարեալ զբազումս՝ ի նոցանէ եդին՝ ի բանտի։ Կալան և զվասակ. բայց յաղաչէ նորա և յերդմնուլ յաւետարանն վանն Տաճատուն ունել զբարեսիրտ թուխանն արձակեցին զնա։

Զայս ժողովարարել Հանդերձ բազմութեամբ եպիսկոպոսացն

մեր։ Եւ եթէ ոչ ուրանալով ընդդիմիլ զմարտիրոսութիւն։ զառաջինն յանձն առնուլ անհնարին է ինձ։ իսկ եթէ զերկրորդն յանձն առցուք՝ արդարև մեք առնումք ըզպատիժն մարտիրոսութեան, բայց աշխարհն մեր առ հասուսկ զառնոյ բռնութեամբ յօրէնս պատժից։ և յետ ժամանակաց բազումց վտարք քրիստոնէութեան յաշխարհն հասանի։ և անուն այլ Հայհոյեսցի։ Ապա պարտ է ինձ մեծ ինչ գործել քան զոր մարթի նոցին մարտիրոսութեամբ հաճել։ զի՛ տալ զանձինս մեր ոչ վասն մեր, այլ ընդ վտանգ անուանն այլ, և՝ ի պարծանս ոչ եկեղեցւոյ՝ զոր հարանցոյց ինքեան բռնի ետ։ Զայս առակեալ հաստատեցին պատերազմիս վանել զպարսիկս, և չքոտել նոցա մեծանալ զաղանդ իւրեանց՝ ի հայս, և եթէ կամք էին առնել ի պատերազմի հետել զարիւն իւրեանց։ և եղիցի՝ իւրաքանչիւր ամէն առաջի այլ՝ ի վէր ոչ աւետարանին։ և եղբարբանեցին՝ ի պատերազմի հետել զարիւն իւրեանց։ և ելիցէ կամք էին ի հայս, և ելիցէ կամք էին զերկրորդն ի վէր պատերազմի հետել զարիւն իւրեանց

Առաքեցին զեսդրան առ Թէոդոս կայսր փոքր՝ հանդէրձ թղթով, և խնդրեցին օգնութիւն ի նմանէ. բայց էիարայ նա առնելին՝ զի մեռա՛նոյն աւուրս. և յաջորդն ոչ մատչեաց երկուցեալ՝ ի պարսից ոչ կամեցաւ օգնել Հայոց, մանաւանդ զի պատրաստէր ընդ յաղթա՛ել և վանել զաղմունկ հնոցն եւտիքականաց՝ գումարել ժողով ի քաղկեդոն. տես ի պատ. ԺԵ. 10. և 19.

Առաքեցեալսն Հայոց՝ ի յետ երից գումարեցան զբօսա խրճեան. զին եւտն՝ ի ձեռս ումբրեանն ներշապհոյ արձրունեաց, զի գնասցէ՝ ի կոստանդնուպաւլիս առ թագաւորն՝ կացեալ ընդդէմ պարսից. Զերկրորդն եւտն՝ ի ձեռս վասակայ սիւնեաց՝ կամ յոմն Հայոց և պահէր. Զերրորդն եւտ վարդան, և էառոյց՝ ի տոհմէն առաջնոյ. և մին չէր Հաւանեալ ընդ ամենայն՝ եթէ ոչ ի ձեռն ներսիսի՝ զի ոչ ինչ ինչ ի նմանէ ընդդիմասիրութեան ինչ՝ կամ ի հպարտութեան ինչ՝ կամ ի ստահակութեան ինչ՝ կամ ի ստութեան ինչ՝ կամ ի նենգութեան ինչ՝ կամ ի նախանձու ինչ՝ կամ ի չարութեան ինչ՝ կամ ի ագահութեան ինչ՝ կամ ի սնապարծութեան ինչ՝ կամ ի սնոտեաց

գնաս, և վանեսայ զամբոխն յատաջոյ իւրմէ. և առցա միտս թանաւոքն հանեալ՝ի յամօթ զերիվար իւր, և հեծեալ՝ի նա՝ սլացար անվեհեր քաջութեամբ՝ի վերայ յանդիմանուածոյ թշնաւեացն, և զարհուրեցոյց զնոսա։

Յորմէ քաջալերս առեալ և այլոյ նախարարացն Հայոց առաւել և առ առաքելոյն զՀարուճածան։ Եւ զի՝ի առաքելոյն զնացեալ մատակարարութեան զերանդի հընձել զբազմութիւն թշնաւեացն զմիմեանցէքէրկիր առաքէր՝ զայն տեսեալ նոցա լուծան և լքան. և՝ի փախուստ անչարուելնոյա՝ առքա զհետ մտեալ՝ վարեցին մինչև յանդն լոքնաց գետոյ, և յանցանելնոյա ընդ այն՝ առքա նեռանձիւք լինելով՝ի նոսա հրաշալեցին զնա։ Եւ զարհուրեալ ընդ այնմ՝ հրամանին ժողովեցին զկառատուս հրաշալատուս անդէտսն։ Եւ՝ի վաղիւնն անցեալ ընդ գետն հրաշ և մտեալ՝ի քուն ցնորականի՝ հրամայեցին զամենայն կառատուսն հրաշալատուս անդէտսն՝ զարմանալ և զմոռանալ զհրաշսն զայնոսիկ։ Եւ արքեցին զնա՝ առեալ՝ զտուա տղէն և զանդեցին, և զերծուցին զնա՝՝ի ձեռն Հայոց նոցա։ Եւ անտի խաղացեալ՝ի դուռն Ձորայ՝ հրամայեցին և անդ զնալ ապարանիկս, և քանդեցին զշինուածսն յատակերտն։ Եւ դեռևայնս առաքեալ զԹագաւորն ասկեայ և Հռոմայ, հասուցին ընդ նոսա ուխտ խաղաղութեան Հանդերձ երդմամբ։

Ապա ինչ գնեաւ առքա յայսմհետ գործս քաջութեանց գրեալ լինէին՝ վասն սիրոյն յեսու Քրիստոսէ՝ի քրիստոնէական Հաւատոյ ինքն և բազումք յիւրոյ տիրանալոյն մուծին՝՝ի տունս Աստուծոյ՝ հրամայեցին և անդ զնալ ապարանիկս, և քանդեցին զշինուածսն յատակերտն։ Եւ դեռևայնս առաքեալ զԹագաւորն ասկեայ և Հռոմայ, հասուցին ընդ նոսա ուխտ խաղաղութեան Հանդերձ երդմամբ։

Եր՝ինամին ժամանակի վերակացու Տայոց էր՝ի քաժնին յունաց վասակ ոմն մամիկոնեան . առ նա եւս առաքէին պրեաց վասակ բազում՝ զարիս զկարողանալոյ . եւնա՝ որ ոչինչ աւելաւոր էր քան զնա պրեաց զիւրացեալ առ կայսր ձանր ձանր ամբաստանութիւնս եւ առելի արար զինս . * եգիտ (առ էրիշէ) այս վասակ զայն վասակ || Տամնատուն Տամոպտրիծ՝ի զարիս . և երկրացեալ առաջի վասակ զամենայն զոր ասացեալ էին զնա պրեացիքն առ նա ։

451 ։ Իբրև լուաւ վասակ զայդ ամենայնիւ ընդ վարդանայ զոր ասացեալ էին զնա պրեացիքն առ նա , մեծապէս եկիւն՝ի Տայս . և առաքեցին զերասխին զնա . և առաքեալ՝ի գաւառն վասակայ՝ի ախնիս՝ յաւարի առին զբազում՝ առեղիս . և գերեցին զյոլոս՝ի գիմաղարձ եղբոյն ։ Եւ առա խառնիմուղ առաքեալ հանին՝ի բանտէ զմի ոմն՝ի հարազատ պարսից եւ զոր ոչինչ ինչ գործեալ էր՝ի վերայ նոցա ։ Եւ ասացին զնա դեռատին առ յազկերտ . և ցուցին թէ ինքեանք առաքեալ էն ձառայեցնիմ՝ եթէ ոչ առնուցեալ զնա յօրէնս իւր ։

Ընդ այս թէպէտև զինչա յազկերտ , այլ սիրտ նորա երկնէր չարիս՝ի վերայ Տայոց . և տայր զի դիւրաւ կատարեալ՝ զոր կամէր , խորհեցաւ նախ ցրուել զմիաբանեալ Տայս . ամենայն իրի ներքուստ արարեալ Տրուանտակ եհան՝ Տամարձակ պաշտել Տայոց և այլոց քրիստոնէից զօրէնս իւրեանց յամենայն տեղիս յիւրաքանչիւր քաղաքի . Բայց դիտաց՝ եթէ Տայոց զմիտս յազկերտի՝ ոչ քակտեցան՝ի միաբանութենէ , այլ աւելաւեալ ևս՝ի միտս կալեալ և պնդեալ՝ պատրաստեցին զանձինս՝ի մահ ։

3 ։ Ձորավարին զաւոյց , և նահատակութիւն վարդանայ ։

Գ ։ 10=13 ։

451 ։ Տ եհաս յազկերտի՝ թէ ոչ կարէ պատրել զՏայս՝ առաքեաց զօրս ձանս զմիհրներսեհ կուռապաղատ զիւրայատուկ

վայելուչութեան՝ կոչեաց առ ինքն զուրայեալն վասակ ։ և առեղծուածս՝ ինամանէ զմիտս և զպատրաստուածս՝ վիրաբանելոյն ։ և յորդորեաց զնա քակտել զմիաբանութիւն նոցա ։ և նա՝ ի չեռն եկուսց առաւ եկեալց՝ որոց անուանք էին զանդակ և պեռոզ ։ և՝ ի չեռն եկուսց ասկաւաղայ, որոց անուանք էին սահակ և մուշկան, եղբայրք և պետք տոհմին մամիկոնէից ։ յուսէր և նոցա թէ այսուհետեւ հրամանն է յունկերսին հաստատեալ ունել զգերիշխանութիւն, և թէ միմյնետին վասն այնր է եկեալ՝ զի թէ հայք ոչ կացցեն հանդարտութեամբ յօրէնս իւրեանց՝ վանեսցէ զնոսա պատերազմաւ ։ քանզի ՚ի հայոց ։

Իսկ միմյնետին տեսեալ թէ հաւատարիմ է վասակ ՚ի ջարութեանէ, և թէ ՚ի չեռն նմին կացուցին հայք յունկերսին, յանձն արարեալ նմա զմեծ բանակ իւր ՚ի մեծ տարաձեռն պատերազմի մուշկան նախարարաւ զօրաց ։ ապա ելեալ ՚ի հայս, զի ըստ ակնարկութեանն վասակայ արասցէ զնա ։ և ինքն եկեալ զնաց ՚ի պարսս ։ և միտեանակ գումէթի ընդ նմա ։ և ասէ ցնա ՚ի ծածուկ ։ զի ես ոչ կամիմ՝ եկեալ ընդ իւր ՚ի պատերազմ ։ եթէ ժողովեսցեն առ նա յարտաշատ թագաւորէ վաթարուն ՚ի հայս ։ և ես ՚ի ձեռն նոցա ՚ի մահ ՚ի լինի ։ զի ես ոչ կամիմ՝ զարիւն քրիստոսի ՚ի վերայ առնուլ ։ և ես ՚ի ձեռն նոցա ՚ի մահ ՚ի լինի ։ զի ես ոչ կամիմ՝ զարիւն քրիստոսի ՚ի վերայ առնուլ ։ և ես ՚ի ձեռն նոցա ՚ի մահ ՚ի լինի ։ զի ես ոչ կամիմ՝ զարիւն քրիստոսի ՚ի վերայ առնուլ ։

ՔԱՌԱՍՈՒՆԴ ԳԼՈՒԽ Ի ։

Զի ոչ ոք ոչ կամեցաւ ընդ նմա երթալ ՚ի պատերազմ ։ և նորա ելեալ զնաց ՚ի տեղի որ կոչի ասպահան ։ և ի հասանել նորա ՚ի ձորն որ կոչի ասպահան ։ և ի հասանել նորա ՚ի ձորն որ կոչի ասպահան ։ և ի հասանել նորա ՚ի ձորն որ կոչի ասպահան ։

Եւ երբ լուան վարդան, թէ Տուեալ է բանակն ասպահանայ

Ի վաղիւ անդր՝ որ էր մարտի 26. եօթնեւտասներորդ օր առաջի Տպեզատեառեան, իբրև սկիզբն եղև մարտի ծարաւեալ Հայոց Տեղեակ զարիւնս իւրեանց Յաղթելոյ Հաւատոյ՝ զի ոչ ուրանայցեն զՔրիստոս, այլ սիրեսցեն զնա մինչեւ ի մահ։

Ի վաղիւ անդր՝ որ էր մարտի 27. եօթնեւտասներորդ օր առաջի Տպեզատեառեան, իբրև սկիզբն եղև մարտի ծարաւեալ Հայոց Տեղեակ զարիւնս իւրեանց Յաղթելոյ Հաւատոյ՝ զի ոչ ուրանայցեն զՔրիստոս, այլ սիրեսցեն զնա մինչեւ ի մահ։ Եւ ի յաղթանակել Հայոց՝ իբր ոգի՛ք Տիրոջ Հազարք՝ որոց անդր մի էր ընդ վաստակս՝ խաչեան եղեն նոցա։ Եւ միանգամ ձեռնադրեալ՝ անդադար ի ժամերգութեան եւ ի պատարագի՝ քաջալերէր զնոսա ընդ ի մի եւ զմի ընդ ամենեսեան։ Եւ ի ժամ ճաշոյ՝ ի ներքինի տանն ի ճաշի կայր։ Եւ ի գիշերին յայնմիկ զինեալ ամենեցուն նոցա՝ ի հանդերձ ապաշխարութեան եւ Հաղորդութեան՝ ընդ առաւօտն ելին ի սէրն քրիստոսի։

Ի վաղիւ անդր՝ որ էր մարտի 28. եօթնեւտասներորդ օր առաջի Տպեզատեառեան, իբրև սկիզբն եղև մարտի ծարաւեալ Հայոց Տեղեակ զարիւնս իւրեանց Յաղթելոյ Հաւատոյ՝ զի ոչ ուրանայցեն զՔրիստոս, այլ սիրեսցեն զնա մինչեւ ի մահ։ Եւ ի յաղթանակել Հայոց՝ իբր ոգի՛ք Տիրոջ Հազարք՝ որոց անդր մի էր ընդ վաստակս՝ խաչեան եղեն նոցա։ Եւ միանգամ ձեռնադրեալ՝ անդադար ի ժամերգութեան եւ ի պատարագի՝ քաջալերէր զնոսա ընդ ի մի եւ զմի ընդ ամենեսեան։ Եւ ի ժամ ճաշոյ՝ ի ներքինի տանն ի ճաշի կայր։ Եւ ի գիշերին յայնմիկ զինեալ ամենեցուն նոցա՝ ի հանդերձ ապաշխարութեան եւ Հաղորդութեան՝ ընդ առաւօտն ելին ի սէրն քրիստոսի։ Եւ ի վաղիւ անդր՝ որ էր մարտի 29. եօթնեւտասներորդ օր առաջի Տպեզատեառեան, իբրև սկիզբն եղև մարտի ծարաւեալ Հայոց Տեղեակ զարիւնս իւրեանց Յաղթելոյ Հաւատոյ՝ զի ոչ ուրանայցեն զՔրիստոս, այլ սիրեսցեն զնա մինչեւ ի մահ։ Եւ ի յաղթանակել Հայոց՝ իբր ոգի՛ք Տիրոջ Հազարք՝ որոց անդր մի էր ընդ վաստակս՝ խաչեան եղեն նոցա։ Եւ միանգամ ձեռնադրեալ՝ անդադար ի ժամերգութեան եւ ի պատարագի՝ քաջալերէր զնոսա ընդ ի մի եւ զմի ընդ ամենեսեան։ Եւ ի ժամ ճաշոյ՝ ի ներքինի տանն ի ճաշի կայր։ Եւ ի գիշերին յայնմիկ զինեալ ամենեցուն նոցա՝ ի հանդերձ ապաշխարութեան եւ Հաղորդութեան՝ ընդ առաւօտն ելին ի սէրն քրիստոսի։ Եւ ի վաղիւ անդր՝ որ էր մարտի 30. եօթնեւտասներորդ օր առաջի Տպեզատեառեան, իբրև սկիզբն եղև մարտի ծարաւեալ Հայոց Տեղեակ զարիւնս իւրեանց Յաղթելոյ Հաւատոյ՝ զի ոչ ուրանայցեն զՔրիստոս, այլ սիրեսցեն զնա մինչեւ ի մահ։ Եւ ի յաղթանակել Հայոց՝ իբր ոգի՛ք Տիրոջ Հազարք՝ որոց անդր մի էր ընդ վաստակս՝ խաչեան եղեն նոցա։ Եւ միանգամ ձեռնադրեալ՝ անդադար ի ժամերգութեան եւ ի պատարագի՝ քաջալերէր զնոսա ընդ ի մի եւ զմի ընդ ամենեսեան։ Եւ ի ժամ ճաշոյ՝ ի ներքինի տանն ի ճաշի կայր։ Եւ ի գիշերին յայնմիկ զինեալ ամենեցուն նոցա՝ ի հանդերձ ապաշխարութեան եւ Հաղորդութեան՝ ընդ առաւօտն ելին ի սէրն քրիստոսի։

Վասն

ՀԱՅՈՑ ՄԱՐԶԱՊԱՆ ԿՈՉԵՑԱՒ ՈՐ ՈՒՍՈՒՑԱՆԷՐ ՀԱՅՈՑ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԶԻՄԱՍՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՍ ՄԱՍԻՆ։

Ընդ այս գործ Հայոց դաստնագետ մուշկան նիւսալտուրն՝ և ոչ ինչ կարացաւ առնել, զերեայ առ յաղկերտն՝ և ձանոյց նմա զեղեալն, զամ վիսասն արկանել՝ ի վերայ վասակայ։ Զայսպէսալընդ այս յաղկերտն՝ և զինչաւ յամբարտաւանութենէ իւրմէ՝ առնէր և վարանէր։ Թէ ընդ եղև այս այսպէս։ և խոհուրդ արարեալ ընդ մինդնեաեսի՝ պատգամ յղեալ առ մուշկան նիւսալտուրն՝ հանդարտեցուցանել զՀայս, երդմամբ խոստանալով նմա՝ ոչ ևս առնել զինուա՝ ինքնին իւր։ և Հրաժարեալ նմա՝ մարզպան կարգել Հայոց զաստրդմիզդ, և պատնա՝ ի պարս։ Զոր վիռանգամ առայաք զվարդանայ, և ձանոյց նմա զեղեալն, զամ վիսասն արկանել՝ ի վերայ վասակայ։ Զայսպէսալընդ այս յաղկերտն՝ և զինչաւ յամբարտաւանութենէ իւրմէ՝ առնէր և վարանէր։ Թէ ընդ եղև այս այսպէս։ և խոհուրդ արարեալ ընդ մինդնեաեսի՝ պատգամ յղեալ առ մուշկան նիւսալտուրն՝ հանդարտեցուցանել զՀայս, երդմամբ խոստանալով նմա՝ ոչ ևս առնել զինուա՝ ինքնին իւր։ և Հրաժարեալ նմա՝ մարզպան կարգել Հայոց զաստրդմիզդ, և պատնա՝ ի պարս։ Զոր վիռանգամ առայաք զվարդանայ,

• 2 = 13 •

4• Ջառասնիկ տարբերութեան ունի նա եւ առաջին։

• 13 = 21 •

մրգավաճառ առաջին մարդկանց կերակրեալ Հայոց, 451։

ոչ ետուն ինձ, եւ զմտաւշ եղէց, եւ զքահանայական զգեստուն եւ զաբեղան։ եւ առաքեսցէ զնոսա ընդ երկն յորելեանին ի պատուս։ Ըստ որում եղիցի եւ զարշէն, այս եւ զսատափ ի քահանայութեն։ նաեւ զոմանս յաշակերտացն նոյնի զխորհէն եւ զաբեղան, եւ զայլս, կապեալ զձեռն ի ընծայ։ Որոյ հասեալ ի պատուս՝ մատնեցան ի տանջանս հրամանաւ սինհրնեականի, եւ ապա ի քանս մահապարտս։ Ի գնալոյս հրէից եւ ի կարգի գնելոյ։ Եւ նոյա առեալ զերկրորդումն յաշակերտէ՝ պատրաստեցան գնալ։ եւ գի ոչ յուսային թէ զարձի վերստին ի հայս ածեսցէ, հրամայեցին ժողով եպիսկոպոսաց լինել ի գումն, եւ ընտրել զաք կաթուղիկոս։

452։ Պետիտէ ի մանազկերտոյ ի գումարել ժողովոյ ի գումն ընտրեցաւ կաթուղիկոս հայոց ի տեղի ամրն յովսեփայ։ Եւ հաստատեցաւ աթոռ կաթուղիկոսութեան ի քաղաքն անդ ի գումն յամի տեառն 452։ Եւ կեցեալ նորա ամս

իբր 5, մեռաւ։

Ցետ ընտրութեան մելիտոյ կաթուղիկոսի եղեալ գնայր նախարարաց ի գուռն։ Եւ սինհրնեականէն վեր ի վերոյ պատուիրակ ընկալեալ գնաց՝ եւ ապա ուրկանել գնոսին ի քանս մահապարտաց, որ էին ետուն զիւանդն։ Եւ

ամն

ասոյ վէճ մերկասրեալ յիշխանութիւնէ արկաւ ի քանատ, ուր
առաքեաւ առաստակեցաւ. առեալ ի պատ. ին. 14. և 15։
եւ յաղթեցաւ կայսրդ առ սիւնեայ զիեաւոյ նորա պատա-
կեալն վասպուրականաց. որ և լլկեաւ ի գինէ խեղդեցաւ։
խոկ Հաւատաւորաժն վազդէն՝ բդեշխեն վրաց՝ որ և էր
առակաւին ի պարսս, դարձ արարեալ ի վիրս՝ ժանաս-
ցաւ. և սկսաւ յորդորել զկին իւր զերբուհին շուշան զե-
կեց դուստր վարդանայ դառնալ ի կրօնս պարսից. և
շարշարէր զնա նանապազամն վէց. մինչև ժեռաւ նա
ի տանջանսդ յամի տն 458. տես ի պատ. ին. 13։ 454։
Գնաց եղբ ի նոյն աւուրս խաղալ յաղթելոտի ի վերայ Հո-
նաց. և զի մի ի հեռանալ իւրում դնւր տայր երկայնոյ
և նախատուրայ կապելոյ, հրամայեաց տանել զնոսա կա-
պանօք ի գղեակն նիւշապուհ քաղաքի. և յանձն արար
զնոսա մոգպետին՝ զանալ դարձուցանել ի Հաւատդ. և
մոգպետն չարչարեալ զերկուսին՝ տեսեալ ի վերայ
նոցա զաքան չէլիս՝ Հաւատայ և ինքն ի քր. և եռեա ի
առելեան զնոբ վարդանանայ յանոնդ միաւս, որք և ուրա-
խանային ըստ դարձ նորա։
Խոկ յաղթելոտ վանեալ ի Նոնայ և խայտառակեալ կա-
տաղեցաւ յանձն իւր. և զայրանայր և վարանէր թէ ընդ
եղև նմա յամօթ լինել յերեսաց Նոնայ։ Ասացին ցնա
մոգքն, թէ վասն զի ոչ տպաներ տակաւին զսպանօղն
աձդոյ մերոյ զկատարեալ քահանայն, վնաս բարկայեան անձն
ի վերայ քո։ Զայս լուեալ նորա՝ անդէն առ եռեալ եւ
առաքեաց զկնի սպանանել զերկուսին քահանայսն զսամուէլ և
զաբրահամ, զորս առեալ էր ընդ իւր. և առա առա-
քեաց զդեղնշապուհ սպանանել և զայլսն։ Եւ նորա
հնեալ ի դղեակն նիւշապուհ՝ եհան անտի զերկոսեան. և
ածեալ ի հեռաստ տեղի մինոհատակեաց զնոսա անդէն
յամի տեառն 454. ի 25 Հրոտից. և զմարմինս նոցն
խոժիկ ոմն՝ որ ի ծածուկ քրիստոնեայ էր՝ ամփոփեաց.
և զինակերս նոցն քաշխեաց ի քրիստոնեայս. տես ի պատ.

եբ. 15. և 16. և քանզի ի միջի անուանի էր ղեւոնդ
երէց յանուն նորա ղեւոնդեանք կոչէցան տեքա. Զեան
եարկ դեղշատու և յաշակերտս տոյա, և էարշարեաց
ղեոտա. որոյ զերկուսեանսինսնատինս տանջեալ եւ վա-
րեալ յաստրեստան. և անուանք նոցա էին խորէն և տե-
րահամ. այլ զտոյանէ տես ի պատ. եբ. 17.

455: Իսկ նախարարքն Հայոց՝ որք էին ի հաւատոյին քանտի,
և կային անդ առանց վերակոչի և անկաղմայ՝ տոչա-
տեալք ի սուլ և ի ծարաւ, բերկրապատար ոգւով տա-
նէին նեղութեանցն, և հանապազ գոհանային զբարե-
րար նոցա նմանոյն ոչ։ Եւ անգութն յազկերտ՝ որ ի նաղա-
ղութիւն կոչել էր զինք՝ առաւել ևս տապնատէր զնոսին.
բազում անգամ ևս սուիզէր զնոսա ի ձեռն մինչդրնեբա-
հի լինդունել զօրէնս մոգութեան, և իշխանութեամբ
և միաւօք դառնալ առ ընտանիս իւրեանց. բայց չեղև
հնար։

456: Եւ ապա չղոմշապուհ իշխանն պարսից միջնորդ լեալ ենաև
զնոսա ի քանտէն յեթ կալոյ նոցա անդ ամս չորս. այլ
կային նոքա դեռ ի քաղաքն անդ ի դիսպահոջ։ Նոյն-
պէս և աշուշա իշխանն գունդարայոյ միջնորդութեամբ
մինդրնեբահի էառ յարքայէ զերկու սրդիս Համազկայ եղ-
բօր վարդանայ զվահան, զվասակ, և զարտաշէս, և
տարաւ յՏ իւր. զորս անոյշ բարեպաշտութեամբ և յեր-
կիւղի տեառն մայր նոցա ձոճիկ՝ որ էր քոյր կնոջ իւրոյ.
խնամարարս տես ի պատ. եբ. 17. և 18.

457: Մեռաւ ի նոյն աւուրս յազկերտ արքայ. և կրտսեր որ-
դի նորա պերոզ թագաւորեալ Թոյլ արար նախարարացն
Հայոց, և կարգեաց նոցա ուոճիկս. և ի բազում իրս
դառնալ զնոսա Հաւատարիմս՝ արձակէաց զնոսա յոլովեր-
որդ ամի թագաւորութեան իւրոյ յամի տեառն 464 Հան-
գերձ նոր մարզպանաւ։ Այլ վասն անոյշ այսուիկ նա-
խարարաց տես ի պատ. եբ. 17. և 18.

Ար-

Ա տրվիշնասդ եկեալ ի տեղի աստուածգիտից նստաւ մարգ- (464։
պան ի նայս ամս 17։ Ընդ ամս եկեալ և նախարարքն
հայոց յԱրտեանոյ անդրանկեան յանձինս յիշեալ աշտուհ
գոլոյս պատրաստել զի ի պանծալի առաքինութիւնս փայ-
լեալ ։ Եւ սակայն սիրտք նց տրտնջէին հանապազ, տե-
սեալ թէ ամենեքեան ի նախարարացս եղելոյ ի հայս վասն
քնութեան գահուն զատանելոյ ի պարսից, թագեալ էին կրակատուն-
ս առ երեսս պաշտէին զհուր և զարև . և զի այսու
պոլծալ հանգիստ գտանէին ըստ մարմնոյ, և ոմանք
ի մեծ իշխանութիւն հասանէին, զայն սեսեալ և այլոյ
ազգացոյ ի նոյն անարժանութիւն մխէին զանձինս։ Որով
ոչ միայն կրօնի, այլ և յարութիւնս քաջութեան
թուլանային և անպիտանանային . և ի հայկական վեհ-
անձնութենէ յանարգութիւն նուաստանէին . միանշ և ասել
երբեմն սերոզաց առաքայն՝ թէ ի մէջ թագաւորութեա իմոյ
անձնութենէ յանարգութիւն նուաստէին . միանշ և ասել
երբեմն սերոզաց առաքայն՝ թէ ի մէջ թագաւորութեա իմոյ
ի վերանիլ մելիտեայ ի հինգերորդ ամի կաթուղիկո-
սութեան իւրոյ՝ նստաւ ի տեղի նորա . և կայեալ ամս 8։
վախճանեցաւ ։

Պիտ՝ աշակերտ սրբոյն սահակայ և մեսրոպայ՝ ի գա- 465։
ւառէն տայոց, ի գեղջէ արահեզայ՝ այր ազգ ի գի-
տութեամբ և իմաստութեամբ, և քաջ սեղեակ հելլե-
նական դպրութեանց՝ յաջողեալ մոլէսի յաթոռ հայ-
րապետութեան՝ ի գրէն քաղաքի՝ ի հասակի երէց եօթա
ներորդ ամաց։ Սա ջանայաւ յորդորանօք և յանդիմանու-

յուղութիւն առնել զմոլորեալսն ։ Բայց պատմական
նոցա լինի ազդարարութիւն երանելոյն՝ զչարէին լինել
նա ։ ոչ ի մեջ սրոց պատիշոյ խորհրդոյն՝ գնայել առ
պերոզ արքայ՝ ամբաստան եղև զնմանէ ։

472։ Կալեալ պերոզ զգիւտ ։ և քննեալ զգործս նորա՝ տչինչ
եգիտ ի նմա արժանի պատժոյ ։ և սակայն առնուցեալ
զնա պատնեշ յօրէնս պարսից ։ եւ յարհամարհել գիւ-
տայ զբան պերոզայ ՝ ընկէց զնա պերոզ ի կաթուղիկո-
սութենէ ։ և եդ ի տեղի նորա զայլոյ քրիստոսիսէր ա-
նուն ։ տէս ի պատ ։ ՚ք ։ 20 ։ Իսկ գիւտ պարզ արա-
րեալ ՝ի Տայս՝ յերկրորդումն վախճանեցաւ ։ և թա-
ղեալ ՝ի գեօղն ոթմանս ։ կայեալ ՝ի հայրապետութե
ան ամս 10 ։ Սա բազում վայելչութեամբ կարգաւորեաց ըզ-
պաշտամունսն մեր ՝ և գրեաց բազում ինչ պիտանի ։

475։ Քրիստափոր արծրունի Տրամանաւ պերոզի արքայի եկայ
կաթուղիկոս ՝ի տեղի գիւտայ ամի 5 ։ և գրեաց թուղթ
յայլ և այլ գաւառս զգուշանալ ՝ի մոլորութենէ բա-
ժանման նեստորականի ։ որ էր եպիսկոպոս մծբնայ ՝
և սկսեալ էր սերմանել զաղանդ իւր ՝ի տալոս ։ Եւ ՝ի
ջանալ նորա ՝ի Տայս ևս սերմանել՝ հալածեաց զնա ներ-
սէհ արծրունի ։ տէս ՝ի պատ ։ ՚ք ։ 20 ։

480։ Յովհան մանդակունի՝ իգաւառէ աղջամունեաց՝ ի գեղջ
ձախնոտաց՝ աշակերտակից երանելոյն գիւտայ՝ այր
սքանչելի՝ ճառս կաթուղիկոս յետ քրիստափորի՝ ի հա-
սակի եօթանասուն և հինգ ամաց ։ Սա զբերդարեաց զկալըփ
մաշտոցայ ՝ մանաւանդ զձեռնադրութեն ։ և վայելչացոյց
իւիք իւիք զպատարագամատոյն ։ յօրինեաց զմաղթանս ՝
և զքարոզս և զաղօթս պերատանց յոյժ ՝ի ժամագրքի ։ և
գրեաց բազում Ճառս ։

Ճառս կաթուղիկոսական այսոսիկ գեռևս կենդանի էին
աշակերտակից սուրբն եղիշէ ՝ սուրբն մովսէս
խորենացի ՝ և այլք ոմանք ։ որք թէպէտ իբրև զաստեղս
փայլէին ՝ բայց ՝ի վերուկման տեսեալ զնոն առաւել ևս
և

աշխա-

աշխատէին. որք և մեկնէր յամբոխէ մարդկան՝ առանձ-
նայեան ի վանտայս և յանապատս տեղիս էր յանձանօթս,
և պատրաստէին հոգեւորական կրթութեանց, և շարադրու-
պրոց, և թարգմանութիւնք սկիզբն առնուին օգտակարք և հոգեշահ
մատենից. զորոց տես ի պատ. Ք. 60։

5։ Գործք վկայոնաց Տիրինոսի։

Ք. 21։

(466։) ...❀... ...❀... ...❀...

❀ ։ Ի հմայեակի եղբօր ձեզինն վարդանայ ջորա արդիք
ևայեան, վասակ, արտաշէս և վարդ. և որպէս
առայաք ի վերոյ վարդ գնացեալ ի տայս առ դայեակա
նւս. իսկ երեքին եղբարքն նորա էին ի գուգարս։ Իբրև

(466։) լուան զայր զայրգ ուխտաւորացն նախարարացն ի հայս։
եկին յերկիր նոցա ի տարօն. և անդ զարդասլաշաղ զօ-
րացան յոյժ. և քաջ կռուցան յամ՝ ի գործս նորա. առա-
ւել և ևս վահան՝ որ երիւք գերազանց գաւս քան զամ.
նախարարս էին հայոց. մի՝ ըստ բարեխառնութեանն բարուցն.
երկրորդ՝ ըստ խոհական խորհրդոյն. երրորդ՝ ըստ քա-
ջութեան. որով պանծալի ընծայիւր ամէն, նաև մարզպանին
աստրկնասպան։ Եւ որչափ յարգոյ լինէր յայնժամ բարեաւթ
նախարարացն, այնչափ ատելի երևէր նախանձոտացդ և
ատելացդ, մանաւանդ գադիշոյի խորխոռունւոյ։ Որոյ
ոչ ևս կարացեալ տանել նմա՝ միաբան գրեցին զինմանէ
ամբաստանութիւնս բանս ստս ոսկեզօծ արձայ պարսից. ապա-
տամբել խորհի առնն վահան, և ապստամբեցուցանել
զանայ զազգն ի տէրութենէ պարսից։

(478*) Զգայեալզայս վահանայ. և կատածեալ թէ յաւուրս մե-
ռեալ ինչ գոլցեսցեն ինքեան թշնամիք իւր, վարա-
նէը ի միտս. և դառնայեալ ի վերայ նոցն խորհուրդ
վատ խորհեցաւ. եւ զնայր ինքնին ի դուռն. և յան-
ցինան լեալ առաջի պերոզի՝ ակարտայաւ ի հաւատս. և
ընկալեալ զօրէնս մոգութեանն՝ պատուեցաւ ինմանէ. Քայլ

ի վերայ հաւատոյ ճշմարտութեանն ի վեր հաստատեալ ոչ եմք ։ եւ զի ոչ ինչ ինձ ընդդէմ ասիցէ ի մարդկանէ ։ զի ոչ ինչ ունիմ ինձ ի վերայ ։ եւ ոչ ինչ ինձ ի վերայ ունիմ ։ զի ոչ ինչ ինձ ի վերայ ունիմ ։ զի ոչ ինչ ինձ ի վերայ ունիմ ։

(479։) Իբրեւ եկն նա ի հայս ի միոտ առեալ զբանն՝ զոր գործեալ էր ի պատանդին ։ եւ առաքեալ զնա առ իւր ։ եւ ասէ ցնա ։ ի՞նչ ինչ ունիս ։ եւ ասէ ցնա ։ ոչ ինչ ունիմ ։ եւ ասէ ցնա ։ ոչ ինչ ունիս ։ եւ ասէ ցնա ։ ոչ ինչ ունիս ։ եւ ասէ ցնա ։ ոչ ինչ ունիս ։

Եւ առակ նա ասէ ցնա ։ թէ ոչ ինչ ունիս ։ զի ոչ ինչ ունիս ։ եւ ոչ ինչ ունիս ։ զի ոչ ինչ ունիս ։ եւ ոչ ինչ ունիս ։ զի ոչ ինչ ունիս ։

Եւ

և ի միւսումն ուխտատուպան հայէ։
եւ մինչեւ ես յոտնաքարնոյա , ոմանք ի բարեպաշտա նա-
խարարայ՝ որք առաքակալեալքին ի գարշգնայիկ ուրա-
յելոյն՝ խորհուրդ ի մէջ առեալ ի ձուծուկ՝ ասէին ։
ահաւասիկ հնար է մեզ ձողատրճել զանձինս՝ ի ձեռաց պատ-
ուիչ եւ ուրացողաց, եթէ միաբանել ընդ արքային վրաց վախ-
ատանկայ , կամ ընդ հոնս , եւ կամ ընդ յոյնս ։ վարեսցուք
զնոսա յնճե առաջի մերոյ ։ եւ ասց հայեցեալ ի փոքր մը՝
օգնեսցէ մեզ , զի ոչ վասն մեր ինչ միայն՝ ի սոյն այլ
վասն ազատելոյ զեկեղեցի աստր՝ ի տուտ կլսոնիկ արևա-
պաշտութեան ։ Ցայս խորհուրդ համակամ գտեալ ամե-
նեքեան՝ յայտնեցինն եւ վհատեալ պահատ իւրեանց ։ եւ նա
ուրախացեալ ընդ այս ասէ ։ եւ իմ կամք այդ է ։ քայլ
միաբանիլ ընդ այս խորհուրդ ձեր չիշխեմ ։ զի յոյր երկ-
մամբ միաբանիք՝ առաւել երկման խակ քաջանիք ։ և
եթէ յօտարս ապաւինիք՝ ի ներսոյն ոչ վտանգիք ։
ասա՝ ի քայ թողեալզլնդունայն խորհուրդդ՝ յայծ միայն
զինչիք զյոյս ձեր ։ զի զիւրին է նմա առնելզոր կամի ։
եւ նոքա եառն պատասխանի ։ մեք ոչ՝ի մեզ , և ոչ յոյլ
կամք ապաւինեալ , այլ՝ի զօրութիւնն ձեր քաղեհատութե
ձեյն զրիզոսի և այլոյ նահատակաց ։ յանձն առեալ զմահ
անձանց մերոց ։ քանզի լաւ համարիմք ՝ի սի ժամ մեռա-
նիլ՝ քան զձեզ ըր զեկեղեցւոյ ազհամարհանան առեանել ։
իբրև լուաւ վահան զանուն մահու՝ քաջալերեցեալ և զօրա-
յաւ հեղուլ զարիւն իբր՝ի վեր եկեղեցւոյ և՝ի վեր փրկուճ
անձին իւրոյ ։ եւ իբրև ամբին միակամ հաստատեալին
զբանն՝ ի մէջ իւրեանց՝ կային յաղօթս ։ և յանձն արարին
զինքեանս՝ ի ձեռս ձոյ ։ և զի էր՝ի քանակի նոյա քահանայ
մի աթիկ անուն՝ խնդրեցին՝ի նմանէ քեզրել զաւետարանն

տուրբ. և ամէն ողջունեալ զնա՝ եդին ձեռս՝ ի վերն նմին, եւ երդումն՝ զի ըստ վարդապետութեան աւետարանին արասցեն, և վասն նը՛ն Տեղեկեն զարիւնս իւրեանց. զայս արարեալ Տրաժարեցան՝ ի միմեանց առ ժամն. և գնացին. Տանգչիլ ի վրանս իւրեանց զայն գիշեր։

Ձայլ մարգպանն առուիշնասդ և Տպարտաւտոնն վեհվեհեամ, և այլք առ ընդ գասդ՝ ի գիշերի երթալ՝ ի պատերազմ։ Զայն իմացեալ վեհանեանցն, թողին զարտաշատ. և գնացին ի գոմին, եւ եկեալ մարգպանն զահակ առին (այն՝ որ՝ ի խնդրոյ արարեալ էր խորենային զպատմագրութիւնն իւր). և կարգեցին առաքաւոր, զվեհան մամիկոնեան. զամէն խոստացեալ և

481։ Զահակ առեալ զաղբատութիւն երեք ամի ժամանակի. որոյ վասն և վեհանեանցն առեալ թե մարգպան զահակ առին (այն՝ որ՝ ի խնդրոյ արարեալ էր խորենային զպատմագրութիւնն իւր). և կարգեցին առաքաւոր, զվեհան մամիկոնեան. զամէն խոստացեալ և

և երթեալ հնազանդել նմա յամի երից տասանց։

Եւ ասաց ցնա Տէր, ահա ես գամ և բժշկեցից զնա։ Եւ պատասխանի ետ հարիւրապետն և ասէ Տէր, ոչ եմ արժան զի մտցես ի ներքս յիմ տանն, այլ միայն ասա բանիւ, և բժշկեսցի ծառայ իմ։ Զի և ես մարդ եմ հնազանդ իշխանաց, ունիմ ի ներքոյ իմում զօրս զինուորս, և ասեմ առ այս, գնա, և գնայ, և առ այլ, եկ, և գայ, և առ ծառայ իմ, արա զայս, և առնէ։ Եւ լուեալ Յիսուսի զարմացաւ, և ասաց հետևողացն իւրոց, ամէն ասեմ ձեզ, զայսպիսի հաւատս ոչ գտի ես յԻսրայէլի։ Եւ ասեմ ձեզ, զի բազումք յարևելից և յարևմտից եկեսցեն, և հանգիցին ընդ Աբրահամու և ընդ Իսահակայ և ընդ Յակոբայ յարքայութեան երկնից։ Եւ որդիքն արքայութեան արտաքս հանցին ի խաւարն արտաքինս, անդ եղիցի լալ և կրճտել ատամանց։ Եւ ասաց հարիւրապետին, երթ, և որպէս հաւատացեր եղիցի քեզ։ Եւ բժշկեցաւ ծառայ նորա յժամն յայնմիկ։

Եւ եկն Յիսուս ի տուն Պետրոսի, և ետես զաներ կնոջ նորա տենդոտեալ, և դպաւ ձեռին նորա, և թողաւ զնա տենդն, և յարուցեալ սկսաւ սպասաւորել նմա։ Իսկ յետ մտանելոյ նորա յտուն, մատուցին առ նա դիւահարս բազումս, և հալածեաց զհոգիսն բանիւ, և զամենայն հիւանդս բժշկեաց։ Զի կատարեսցի որ ասացեալ է Եսայեայ մարգարէի, որ ասէ, զանկութիւնս մեր ինքն առ, և զհիւանդութիւնս մեր բարձ։

Եւ տեսեալ Յիսուս զբազումս զինուորս իւր, հրամայեաց երթալ յայն կողմն։ Եւ մերձեցաւ մի ոմն դպիր, և ասէ ցնա, վարդապետ, երթայց զհետ քո ուր և գնասցես։ Եւ ասէ ցնա Յիսուս, աղուէսք ունին զբներս, և հաւք երկնի զբներս, իսկ որդի մարդոյ ոչ ունի ուր զգլուխ իւր հեղուլ։ Եւ ասէ ցնա այլ ոմն ի հետևողացն իւրոց, Տէր, հրամայեա ինձ նախ երթալ և թաղել զհայր իմ։ Եւ Յիսուս ասէ ցնա, եկ զհետ իմ, և թո՛ղ զմեռեալսն թաղել զմեռեալս իւրեանց։

պնույին՝ Տեաւ ինքն յերիվար էր . և ասէ ցայլ քաղքն
ին պարսիկան՝ որ վասն պիտոյից՝ ի գիւղ անդր եկեալ
էին՝ ի բանակէ մարզպանին . ես լսեալ առնելով ձեզ
խօսելոյ զբանս աս պատդամաւոր . զի զինս ոչ ուրուք
առաքեալ է աստ վասն պատդամոյ , այլ աս տեսանելոյ
զձեզ՝ թէ ուրուխան ինչ էիք . և ահա գուք էք մար-
զին վատք և անպիտանք , և հանդերձեալ էք պատահիլ
ջուր ։ Զայս առեալ մեկնեցաւ ի նոցանէ աներկիւղ ,
և հասեալ ի գունդն Նոյոյ որ ի վարդիկեան՝ պատմեաց
նոցա և ասէ . յիրաւի բազում են նոքա քան զմեզ , այլ
յոլով ի նոցանէ անպիտանք են ։
Եկեալ ապա ոտյա յոտն մատեայ՝ բանակեցան ի գեօղն
ակոռի . և առեղկայեալ թէ գունդն պարսից հանդեր-
ձեալ է հասանել առ վտիր՝ կանխեցին յարձակիլն
գործատուգունք նոցա և քաջակիք յատաջեալ՝ յարձակէին
ի վերայ հայոց , և զկնի նոցա վաստակիք ։
Եւ մինչ հայք , ի դիմի հարկանել չեպէին , գարշեալ
ունի առեալզինւ հարիւրան՝ էանց ի կողմն պար-
սից , և միայառ ընդ ոտյօղան . և ճնային ի գնդէն
հայոց երեք հարիւր ոտիք միայն , Ոյոց առեալ զանակու-
նեն չատութիւն գործոյն գարշելոյ , առ ետ արտա-
դիելով զինեցին ի վերայ պարսից , և նա եառեղ զնա տիր

ընտիրս ի նոյանէ դիսթատալ եւ կին եւ որդիս եւ զայլ բազմութիւն նոյա ցրուեալ վասն եւ աւազակաց տեղեաց. եւ զմարգպանն առ իւր ընալ անդրանիկ ի թեւին բաբկեանի առաքեցին. եւ զայլ եւս քաջազունս ի թեւին առումայ հարին։

Ընդ գդինոն ուրացօղ՝ ախանեայ տէր՝ պատահեալ առաջի առումայ վտանգեցաւ. եւ առկայն բաբկէն սիւնի զերծեալ ի նմանէ։ Այլ մաղխազունին գարջայլասլուբեալ զուսեալ պունդն կատաշայ, եւ ի յետուստ հասեալ պաշարեալ զհայս զանխնալաբար. եւ գտեալ զմի ոմն ի հայոց՝ եւ խողխողել զնա։ Եւ յաղագս նորա, ներսէհ եւ հրահատ իմացեալ զիրսն՝ քանի մի արամբք գիմեցին անդր, եւ հարին զզօրսն, եւ ապանին զղօրագլուխն կատաշայ. եւ զմնացեալսն փախուցեալ դարձան յետս։ Եւ յետ վանելոյ զնոսին ժողովել ամենեցուն ի մի՝ միաբան եւտուն ասլ, մանաւանդ զի ոչ ոք անկաւ անդ ի նոցանէ քան ի միոջէ խողխողելոյ։

Այլ յորժամ նորա հայոպիսի ուրախութեան ցնծային՝ եղեւ ոմանք ի հայոց՝ որոց անուանք էին վարդոշ գլխութունի եւ վասակ սահառունի՝ աճապարեալ հասին ջեւսալ յառաւօտուն պահու ի գուին. եւ աղաղակ բարձեալ գոյժ եառն հայրապետին յօդհանուս եւ այլոց առեալ. խառնեցան առաստապետս երկոքին կողմանքն՝ ի մարտ, եւ զօրացաւ կողմն պարսից, եւ ի պարտութիւն մատնեցան զունդն հայոց. եւ անկան զօրաւորք ի տուր պնդութեան։ Եւ յետ վանելոյ զնոսին ի քշնամեաց՝ եհաս լուր ի քաղաքին՝ եկն եւ հաս անդ առաւստամբ պնդութեան։

գնումն աւետաւոր . և ձայն բարձեալ պոչէր . յաղթեալ զօրութիւնն սրբոյ խաչին և միշտ յաղթեացէ . և ապառմեալ հայրապետութիւն և այլոց զամենայն որ ինչ է ուղիղ ել՝ ի գոլ՝ արհանալ ամենեցուն և՝ ի ժողովիլ յեկեղեցին՝ հասին և զօրք գնային հայոց . և բերկրալիս սրտիւ զմիմեանս գիրկս արկեալ փառաւորէին զքրիստոս .

Ապա երեք ամսոյ ի վերայ եղեալ ի ձմեռնային ցուրտ ժամանակի՝ ի գիւղաքաղաքն աւետաւ՝ եկեալ պաշարեցին զնոսա . և ի գիշերի մի՝ ի ներքուստ ելեալ՝ զդարպասն բացին . և ներս մտեալ՝ զամենեսեան սրով կոտորեցին . և զգերեալսն ի հայոց՝ ազատեցին . և զամենայն ստացուածս նոցա՝ ի գիւղաքաղաքէն աւետաւ՝ եկեալ պաշարեցին զնոսա .

Գ. 24.

482. ԻՏ՝ եահալ քաջին վահանայ թէ յաջողութեամբ վճռեցաւ զգործ պատերազմին ընդդէմ պարսից՝ քաջալերս առեալ՝ հրեշտակս արձակեաց առ գերեալն Տրեհելի նախարարութիւն հայոց՝ առ արծրունիս և առ անձևացիս՝ առ ռշտունիս . և առ մոկացիս՝ յորս ամենք առ երկիւղի պարսից յարեաւազաշտութեան և՝ ի մոխրանոճէն սրտիւս երեքեան . և յոյժ պնդեալ գնեալ գալ միանալ ընդ քաջին վահանայ՝ և մարտանալ ի վայն եկեղեցւոյ՝ Զայս երեսին վահանայ արհամարհեցեալն նորա . և առակաւք երկար սեպուհ՝ յոմանս անձևացի և ներսեհ երուանդ պատուի յօժարել՝ ի քաջն վահանայ՝ հաւանեցուցին՝ և նոքա զիմիտս բազմայ . և եկեալ գնային՝ խառնել՝ ի գունդ վահանեանց՝ Զչարեալ լինդ այս երկու մեծամեծ նախարարք՝ այլ են՝ առէրն անձևացեաց ազատ՝ և իշխանն մոկաց՝ յոհան՝ արդեսան ամբոխիւ զհետ նոցա . և՝ ի հասանել զնոսա՝ ի գիւղաքաղաքն աւետաւ՝ եկեալ պաշարեցին զնոսա .

եւ նոյնպէս խրատեաց յարձակեցան ի վէր նոցա. եւ առնուք
նախատուցան զիմաստուն անձեւացոյն ի վէր յովհան-
նու մկրտչէ՛ եհար զնա նիզակաւ եւ սպանին։ Այս յովհան
մկրտիչ եւ երբեմն ծառը արատեր զյովհան անձեւացն՝ առասպել
հեր զինանէ. նա ոչ իմիք ի պիտանացու այլ պատրաստ ի անուր
ասկանել՝ ի պարապանոյ նոր իբրեւ կուռս. ոյսմ առաքեալ հեր
պատասխանի սեաւ անձեւացի. ես քեզմ զանուրն, եւ զոս
այլ՝ ի պարապանոյ նոր՝ թէ կարես. եւ այն նա՝ որ կոչին ան-
ուանեցան՝ ինամոյ՝ իբրեւ կուռ եհար զնա եղջերաբ նիզակին
իւրոյ, եւ սպան։ Զայն տեսեալ զօրացն նոր եւ սեաւկայ՝ ի
փախուստ դարձան. եւ որք զնեն այնոքեալ հարին զբա-
զում՝ ինձե, եւ զմնացեալսն յարուածին. եւ եկեալ՝ ի
պոլին քաղաք՝ միացան ընդ վահանեանս։

Եւ ոչ երեսոյ զայնմանէ պատասխանի առնէին ի վէր
վահանայ եւ՝ ի վերայ միաբանելոցն ընդ նմա՝ եւ ոչ զեղ-
ծանոյ նախարարացն՝ զոմ՝ ի պոլին. եւ՝ ի հաստա-
տեալ զօրացն հայրապետ. եւ առեալ զարար իւրոյ
զհանգամանս զայնչափ բազմութեան զօրացն
եւ՝ ի վերայ միաբանելոցն ընդ նմա՝ եւ ոչ զեղ-
ծանոյ նախարարացն՝ զոմ՝ ի պոլին. եւ՝ ի հաստա-
տեալ զօրացն հայրապետ. եւ առեալ զարար իւրոյ
զհանգամանս զայնչափ բազմութեան զօրացն
եւ՝ ի վերայ միաբանելոցն ընդ նմա՝ եւ ոչ զեղ-
ծանոյ նախարարացն՝ զոմ՝ ի պոլին. եւ՝ ի հաստա-
տեալ զօրացն հայրապետ. եւ առեալ զարար իւրոյ
զհանգամանս զայնչափ բազմութեան զօրացն
եւ՝ ի վերայ միաբանելոցն ընդ նմա՝ եւ ոչ զեղ-
ծանոյ նախարարացն՝ զոմ՝ ի պոլին. եւ՝ ի հաստա-
տեալ զօրացն հայրապետ. եւ առեալ զարար իւրոյ
զհանգամանս զայնչափ բազմութեան զօրացն

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՐԵՎԵԼԵԱՑ

Ի ՀԱՅՈՑՆ ՏՈՐՔԻԱՆՈՑ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՐԵՎԵԼԵԱՑ

Ի ՀԱՅՈՑՆ ՏՈՐՔԻԱՆՈՑ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՐԵՎԵԼԵԱՑ

Ի ՀԱՅՈՑՆ ՏՈՐՔԻԱՆՈՑ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՐԵՎԵԼԵԱՑ

ման ոչ թօթափուեցաւ զբոյն ի ձեռս։ եւ խոշտանգեցուցեալ
զբռնութիւն քոմանդոսին՝ չկրեցին հալածել զՊաւղոս ։ Ընդ-
դէմ ելեալ ի հրուիր զօրավարութեան պարսից՝ վիճ էսոռեան՝ այլ
հզօր՝ իւրովք թիկնապահօք արուեալ ախոյեան կացեալ
ընդդէմ հայոց՝ ճնայր աննուաճելի. յորմէ զօրացեալ
եւայլեւս միւսոյ զօրավարի՝ այն է վշնասուլ՝ խաղայր արձակ
ի տակաւրեալ կոյսն հայոց ։ Ապա կոչեալ վահան զե-
ղեալ՝ ի վերայ խոռեանն միայ՝ անդէն սպառակեաց զնա.
նոյնպէս և կամաւորականն ներսէհ հարեալ նիզակաւն
զիշնասուլ՝ սպաղեցոյց զնա զդիմել երիվարին նորուն ։
Ցետս հայեցեալ փախստեայ հայոց և բարշեալ. և առեալ
Թէ խոռոտակեցեան պարսիկք և անկան՝ ի փախուստ՝ ոչ ի
սուեալ ընդհայն, և ընդ կրունկն զարձան. և այնքեալ
զհետս փախստէից հարին և սպանին՝ ի նոցանէ զբազումս
սուելի քան զորս կոտորեցեանն՝ ի մարտի. և զմնացեալսն
հալածականս արարին. և դարձեալ՝ ի տեղի բանակին՝
պահն սուր բազում յոյժ. զորս ժողովեալ քաժանեցին
ընդհանուր. և զոհանալով զայն մահն՝ ի պիտղն ներսեհայ-
ոյաոս. և առեալ ընդ իւրեանս զնա հայրապետն՝ եկին՝ ի
ձաղկոտն պաւաս, և հանգեան միոքն մի՝ ի տեղւոջն
վարշակի կոչեցեալ, լերեալք ամբն խնդութեամբ՝ ի հոգիս
իւրեանց ։

Ցայսպիսի ոգեխառն ժամու նց եհաս աս՝ նա անակնա-
նելի լուր սասեսեայ՝ թէ վարդ եզբայրն վահանայ
պերճեալ հրաշիւք գայ. ՝ի նմին պահու ժամանեալ և նա
ինքն վարդ հանդերձ ձառայիւք. և ոչ գիտեր թէ պիտոյ
պերճեալ էին. ցնծացաւ և զուարթացաւ վահան ընդ
անկարծելի դիպուածդ. մանաւանդ զի պիտոյ նա այսու
թէ թողեալ էին նմա աձ զմեղս ուրացութեանն. քանզի
ինքն՝ իմանալոյն ընդ այլոց՝ առայել էր. եթէ հաճեալ էին
ձա ընդ խորհուրդս իմ, և անտես արարեալ մեղս ուրացու-
իմոյ՝ առայե ինձ սեսանել մերձ ընդ մերձ զանձկալի եղբայրն
իմ զվարդ, և ուրախ առեալց զիս նովաւ։ Սոյնպէս և
վասակ

ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਪੀਲੂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਵੀ ਦੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਲੂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਲੂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਇਸ ਕਿੱਸੇ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕਾਪੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛਪਾਈ ਸੰਨ ੧੮੭੬ ਈ: ਵਿਚ ਮੁਨਸ਼ੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਕੰਮਲ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਛਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

* ਪੀਲੂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ

8 * ਪੀਲੂ-ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਪੀਲੂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ

ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਸੇਵਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ

Յայն բարեբաստ ջահել հասեալ և այլոյ բազմայ՝ նոքա ևս առ Տաճարակ ՚ի վախճան փութային , լինել որս ևնեն- դաշտին վախճանակ ըօրօք ՚լրոյ ։ Զայն տեսեալ վահա- նայ և համառակեանցն զարձուկին և նոքա զերծանակս

երիվարայ իւրեանց գնալ զհետ վախճատեկ ։

Յեևանել անդ նմա ՚ի մարտե եառեա վահան զբաբկէն տե- ղի կալեալ էոյեալ և անկեալ յերկիր ՚ի ձիոջ իւրմէ ։ և Հանդուրժեալ թողուլ այնպէս , էջ և հաս զնա ։ և Հեծոյց ՚ի վերայ իւրոյ նժոյգի ։ և ապրեցոյց զնա ։ Իսկ զօրքն պարսից երբեւ տեսին զվախճատ Տայոյ՝ պըն- դեան զհետ նորա և հարին զոմանս ՚ի նոցանէ ։

Յայն վախճատ Տայոյ երիվար Տրահատայ համառակեանի տատկապէս վազս առեալ ընկէց զնա ՚ի վայր ։ և յընթա- նալոտա հետուստ՝ հասեալ ՚ի վերայ նորա պարսիկ՝ միով ձեռամբ վաստակեալն էր՝ ձերբակալարարին զնա , և ածին առ միհրան ։ և նա ՚ի չքնայ արկեալզնա՝ ուր և երե- թայր՝ ընդ իւր չընչեցուցանէր ։ Կալեալ եղև յայնմ աւուր և սեպուհ ոմն սիւնի՝ յազգ անուն , և այլք ոմանք ՚ի վրոյ ։ զորս կապեցին , և պահէին ՚ի զգու- շութեան ։ Իսկ վահան ապարապետ հանդերձ երկու եղ- բարբք իւրովք ՚ի հաշտութիւն ածել զնա , և ՚ի հնա- զանդութիւն պարսից ։ Պատասխանի արար վահան ։

Եթէ թողուք զհայս իմ՝ առ յանդուրծս ՚ի քրիստոնէութեան
յաղթ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਹੁਣ ਤਕ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ :

ਸਾਲ ੧੯੫੭ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰੂਪ ਬਸੰਤ' ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ੧੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਾਪੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੫੮ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੫੯ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੦ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੧ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੨ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੩ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੪ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੫ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੬ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੭ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੮ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੬੯ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੦ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੧ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੨ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੩ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੪ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੫ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੬ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਵਲ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਾਟਕ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਹਨ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਲ ੧੯੭੭ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਵਿਤਾ : ਸ੍ਰੀ ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਗਮਣੀ' ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ

ատեգաւկան և Տրոյ . և՝ի չանուալնորա եա Տաատանե ըմ-
գլուխ նորին , և մարդին նշ՝ի մեկնել քանակին ալատուց
եղաւ՝ի մատուցան անդ ջրէն գլխիդրի ։

9 ։ Այլ գործ վարդանայ ընդդէմ հալածողացն ։ 6

Ո. 27=28։

483։ Իատյեալ վահանայ սպարապետին Հայոց՝ որ էր
Հարիւր արամբք նստեալ էր՝ի գիւղն մինուճին
ըմ ամենայն մեկնեցաւ՝ի առաջմանայն Հայոց , եկն՝ի գունդն
քաջաբ . և գտեալ զնեբսէհ և ըզնշանաւն ուրախ
եղեալ Հոյժ . և հանգիստ էաւ անդէն , քանզի ձմեռն էր ։
Ձեռ առուցեալ ինչ անցանելոյ Տաղն անդր առաւ աւետա-
րանէ՝ի վերայ * որ ձեռագրեցիկք և խելաշուրջք ||
և Տուշակ Տարին ըմ ուսակ մարզպան և սեպուհն վա-
սակ՝ որ նահատակեցան՝ի մարտի՝ կենդանի էին . և
շրջին՝ի Երեւին՝ երկուցեալք՝ի ըմնամեայ ։ և խնդրեն
ի ձէնջ օգնութիւն ։ Եւ թէպէտ յայսմ ատեն էր այս
քաջին՝ վասն ձմերայնոյ՝ և ըմնամեայ ուժոյ հանդերձ
ատենաբանութեամբ ուսուկ բազմութիւն զօրայ Հանդերձ
ըմ ձէնջ՝ ոչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ ինչ
ամբա-

ամբարտակեալ ընդ քաղաքն և զօրաւորեալ զամենայն տե-
լամբ, մի մին և երկու երկու նետաձիգ ելեալ ի դուրս
քաջատոհմքար՝ ոտտային ի մի կողմն ատուարտ և դնդից
պատից • և զբազմութիւն լնուտիս լնուտիս վատ-ելոյն պի-
պեալ հեծիւք կոլոգանեալ • և զվանձրութիւն հե-
տեւակաց նոցա նեղեալ պատառել պնդային անտի
ի բաց • Ըստ որ զայն նարեալ պատկեան տասանեցան,
հեծան և իմաստուն • և նամատեցան ընդդէմ պատե-
ցաման ։ Ապա երկու ի նախարարացն Հայոց, որոց ա-
նուն էր որդի գիմաբեան և քաջաշահատուն՝ կամել
զերծուցանել զյովհան Հայրապետ մանդակունի՝ հարա-
կեալ աշխատեին, խառնեցան ի մէջ բանակի թշնամեացն,
և շինեալ յուզեցին զկուռտակութիւն զօրացն • և կո-
տոր լալ զբազումս Հոռոմոց քանակի աւազնոցութեամբ ուրացեալսն
ի քրիստոնէից հաւատոյ, այնքան զՏեառն վհատոյց ։
Իսկ վհան և լնդերձ իւր հրեան ի գաւառն քաղպատ ։
և անկան յամուրն վարդվարոյ, որ է ի քաժնին յունաց ։
Իմացեալ գայն հազարապետին, գիմաց յամուր անդր
եկեալ ի միջի դիմաց դաւրն քաղպատ • Ըստ ե-
տես զայն ամուրն ։

Զայսպիսի անակնկալ պատահումն տեսեալ հազա-
րապետին, յանդիմանեաց զնոսա • և ապա հրամայեաց
պատրաստել զինս և զպարագայս պատերազմի, և ինքն
ի վեր բարձեալ ի վրանէ իւրմէ, եհաս ի վերայ ամրոցին
և շրջապատեաց զնա զինովք իւրովք • և ամենայն
զինուորքն ի միասին ոտքի ելեալ, զարհուրեցուցին
զամրոցն ։ Եւ նոքա տեսեալ զզինուորսն, ոչ կարացին
դիմանալ, այլ ի վեր ելեալ ի պարիսպ ամրոցին, ա-
նարգանս ինչ ի վերայ արարին զհազարապետին և
զզինուորսն ։ Եւ նա տեսեալ զայն, հրամայեաց զի-
նուորացն իւրոց, զի ոչ ոք ոտն դնիցէ ի ներքս ի
դրանէ ամրոցին, մինչև ինքն ելցէ ի ներքս ։ Եւ
ինքն ելեալ ի ներքս, ոչ գտաւ զոք ի նոսա կենդա-
նի, այլ ամենեքեան մեռեալ ։ Եւ ինքն ի ներքս ի
ներքոյ ամրոցին գտաւ զդուռն քաղպատ, որ ի
ներքոյ ամրոցին էր ։ Եւ ինքն ելեալ ի ներքս, ոչ
գտաւ զոք ի նոսա կենդանի, այլ ամենեքեան մեռեալ ։
Եւ ինքն ի ներքս ի ներքոյ ամրոցին գտաւ զդուռն
քաղպատ, որ ի ներքոյ ամրոցին էր ։ Եւ ինքն ելեալ
ի ներքս, ոչ գտաւ զոք ի նոսա կենդանի, այլ ամե-
նեքեան մեռեալ ։ Եւ ինքն ի ներքս ի ներքոյ ամրո-
ցին գտաւ զդուռն քաղպատ, որ ի ներքոյ ամրոցին
էր ։ Եւ ինքն ելեալ ի ներքս, ոչ գտաւ զոք ի նոսա
կենդանի, այլ ամենեքեան մեռեալ ։ Եւ ինքն ի ներքս
ի

եկն ես հաս յայնժամ Տրամանն առ նա՝ ի տեսլեան փառաց
պիտի՝ Այն վիտակ : Եւ ոչ ոք լուաւ գրոլոյն այնմիկ եւս
մարգարէ Տեառն զշաւուկ ի մէկնութեան առնէր , եւ ծածկեալ
նոցա յամուրն բառեանց՝ զոր բոլքերդն կոչէին . եւ
յիշեայ պատգամ առ այս նշ , զի Թողեալ զվահան՝ եկեա-
յեն առեալ զվանայս իբրեանց , խոստացեալ նոցա բա-
զում բարիս : Նոքա յետ յայդոսիմի զօրաւոր քանիցն
առային . մեր գոմ և աշխատութիւն ոչ էր վասն երկրա-
ւոր վայելչութեան և ոչ վասն կնոջ և որդւոց . այլ վա-
սին վասն Ջրիսատոսութեան Տառոտոյ . առ որոյ զեաս ինչ
կենդանոյն փոքր Համարիմք . և ունիմք յոյս առ նա՝ Թէ
առասել զնոսա հոմ առ և հոմ յարքայութեան իւրում ։
Ջայրայեալ և արտասուալ շատ էր պատասխանիս նոցա՝
որ ոչ ունէաք զինս առ ի ձեռն ընդունել զնա , և ոչ առայր ոգւոյ
անձին իւրում ։ Լուեալ սակս Թէ նոքա գնայեալ են ընդ
վահանայ՝ ի կոլմունս արշամունեաց՝ դիմեալ անդր . և մա-
կաբեայ զզօրսն յանդիման տեղիս գետոյն վիտ ի
գարանին Լուսաս արձակեալ վահանայ՝ գիտայ զառեղծ
Թագաւորացն նոցա . և ինքն առեալ ընդ իւր զդիւղաքաղա-
եկն լուսաթէ ի գիշերի մօտ առ նա . և ետ գիւղաքա-
նայն կանգնել առ յանդիման նոցա՝ վահան՝ ձեռն ի
օրինն զօրայ՝ կամ լոկ կարծես առ ազատել՝ Թէ առ նա ինչ
վահան

վահան հանդերձ գնդաւ իւրով։ Զայս այսպէս կատարեալ՝ հանց ինքն և իւրքն ընդ զանխուռճ Հանապազորդ. և անտի յանկարծակի գիշերային միաբան յարձակեալ ամենայն վր պարսից՝ ահաբեկ արարին զնոսա, և խուռվէյուսկին զամենեսին. մինչև հինգերորդ յոյժ և հինգերորդ զմիմեանս. և կոտորեցին զիրեարս. և լինէր անդ աղմուկ անհնարին։ Եւ անկան ի պատերազմի ոգիք իբր վեցհարիւր. և մնացեալքն, որք էին աւելի քան զերիս հազարս՝ փախեան։ Եւ վահան մեկնեալ անտի՝ ի ձագեղ առաւօտուն՝ դադարեցաւ ի գիւղն

Կոչեցեալ Շոռեայ։

Իսկ շապուհ վէրստին կարգեալ և բազմացուցեալ զզօրսն իւր՝ դարձաւ անդրէն մրմռալոյ, եդեալ ի մտի՝ կամ կորնչիլ կամ կորուսանել. Զայն իբրև եառես վահան, պատրաստեալ հրամանն տուեալ կարգեաց և կազմեաց զիրօքսիկ գունդ իւր. յորում էին ոգիք իբր հարիւր։ Եւ այնպէս անդրէն անդադար հասանէին թշնամիք անհնարին կատաղութեամբ սիակարծ միաշունչ, իբրև զի խափանին ամէն կարկտատեսը զինեալ ի հանդիպոյ։ Զայն տեսեալ հայոց՝ որք ընդ վահանայ էին՝ դարձուցին զի իկունս իւրեանց և փախեան. և միայ միայն լինէր վահան, և երեքին կամաւորականք. Ներսէհ, Նրսհատ, և վահան, ևս և մուշեղ մամիկոնեան, և այլքանի ոմն յազատ արանց. ընդ ամ ոգիք իբր երեսուն։ Իսկ գունդ թշնամեացն առաւել ևս սփոթացեալ վերձեռնայր առ նոսա։ Եւ հայոց տեսեալ զայնչափ ամբոխումն գնդին վահանայ՝ զարմացան, և զկայ եղան. և առաջ կիշխանն սիւնեաց կգիհան, ձեռն առու յիւս կողմն զի նոյն ինքն առեալ մայոր. ոտքս կամ անմատուցք կացեալ էին անշնամանդ լինել, և այսպէս աներկիւղ եկեալ էն առաջի մեր, և կամ զօրութեն իմն անեղական համարձակեցեալ զոսոսա. բայց թէ չէաթէմ, յայլ միտս ընկալ ի գէ, և խելապատրեալ գան ի մահ. զորս արդ խոկ մեր ի շղթայս։

Ցայնմ վայրի մի ոմն յընկերացն վահանայ առեալ զմերձենալ թշնամ-

թշնամեացն առէ յելս հան. * յոր առիս յոր. հնար ինչ
է՝ի ժամուս առնուլ առաւ, և անձին զգուշանալ ։ Իսկ
վահան առաջարեալ զինքն նշանաւ խաչի առէ քարձրանալոյն.
* գիտ առուս յոր մի առիք ։ զի ինձ յուսալ ի մահէ ։ և
կամ մատուցանել պարծիլ հե արժան. քայց միայն ի խաչն սուր
մեռայ զի քան ։ Եւ զայս առաջեալ արուեստ և խոյտաւ
հանդէպ երեսաց իւրոց՝ ի վեր թշնամեաց նետք զբազէ
յերկան թռչնոյ. ըստ նմա ուրացան և նետակահարքն նր. և
հերձեալ համայն զգուռնդն պարսից՝ հարին և կոտորեցին
զբազումս առ հզօրս և պատերազմօղս. և անցեալ լոյծ
մինչ կողմն գնդին՝ հանդարտաբար ձեռս լալ գնային առ

կռվմամբ բռնակին ։

Յայս և՝ ետոյն յարձակման սրբ էրէք՝ ի գնդէն վահանայ
՝ի մէջ գնդի ուրայեցոյն շանտարակեալ, և՝ ի նա ինքն՝ ի
ան ախտեալ՝ ինգնին հասեալ հարին զնա նիզակաւ ըստ
անթոյլ մինչ և՝ ինքեան ըստ անգծելի զրան նր, և ինկե-
յին՝ իվայր կիսամահ. որ և յետ սակաւու չարաչար ի չէզ
զին. և ինքեանք բազում Հայոցն գործեալ արեան
հեղմամբ բռնակին ։

Նահատակեցան անդէն ։

Իսկ շարժեն մարդպան յանձնարին զամբողջ հարեալ
յերեսաց վահանայ՝ կոտ՝ ի գլուխ մեկնեցաւ՝ ի տեղւոջէ
անտի ։ Եւ վահան կամբողջ ցուցանել՝ թէ աւր ոչ ինչ
հասարի զնա և զբազմութիւն գնդին՝ մօտ առնուլ ակն
յանդիման գնալոյ քաղաքին Հայոց՝ ոչ տուն ինքն և թեա-
կից ամենայն գնալոյ քաղաքին Հայոց՝ ոչ տուն ինքն և թեա-

յերեսաց վահանայ ։

Գուժկան եհաս անդ աւրն՝ թէ պերոզ արքայ՝ որ գնա-
ցեալ էր՝ի վերայ Տուինացւոյ աւանին, և պօլոր նր կուրեան ։
Ընդ այս գոյժ տխրեաւ շուկոյ՝ եղ և գնայ՝ ի տաւուտ ։
որ ժողովեալ աւագանեայն պարսից թագաւորեցուցին
զիշխայն պերոզ զվահան զայր խաղաղասէր և զխոհ-

հասին ։

Եւ եղև՝ ի հալածիլ թագաւորին աւուրն աւուրջն վահան շայ
ասեցին

ਪਾਸ = ਸ · ਦ੍ਰ · ਦ੍ਰ. 10 ;

ਦ੍ਰ. ਸਮਕੋਣ ਤ੍ਰਿਭੁਜ ਦੇ ਕਰਣ ਅਤੇ ਇਕ ਭੁਜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਭੁਜਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਰੀਤ ।

ਮੰਨ ਲਉ ਕਿ ਕਰਣ ਅਤੇ ਇਕ ਭੁਜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਭੁਜਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਹ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਕਰਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਰਧ ਵਿਆਸ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਭੁਜਾ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਇਕ ਚਾਪ ਖਿੱਚੋ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਭੁਜਾ ਤੇ ਲੰਬ ਖਿੱਚੋ । ਜੇ ਚਾਪ ਲੰਬ ਨੂੰ ਕੱਟੇ ਤਾਂ ਕਰਣ ਅਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਭੁਜਾ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਚਾਪ ਅਤੇ ਲੰਬ ਦੇ ਕੱਟ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੋ । ਇਹ ਰੇਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਭੁਜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਕੋਣ ਬਣਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਰਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੇਖਾ ਦੂਜੀ ਭੁਜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਕੋਣ ਬਣਾਵੇਗੀ ।

ਉਸਾਰੀ ।

ਕਰਣ ਅਤੇ ਇਕ ਭੁਜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ

ուր և կամիմք. և զհայ ոք՝ մոգ մի առնիցէք։ Երկրորդ
է՝ զի գիտասջիք ընտրել զլաւն և զոչ լաւն, և մի վա
մոխրապաշտութե զանազդան վերծայուցանիցէք։ Երրորդ
է՝ զի Թագաւորն յերկուց կողմանց լսել զիրան ուղիղ
գատաստան արասցէ։ Զայս ասացեալ վահանայ դարձոյց
պատուիրել զպատգամաւորսն. և ինքն ևս յղեայ ընդ նո
հրեշտակութե ասե նախ յոսխատակից աւազից զայս
հինգ։

Երբ և հասին առքա առ նիխոր՝ բազում պատիւ եցոյց նա
առ նոսա. և ընթրեցեալ ևս ընտիր։ և յայնմ բաժակի հիշելով
զանուն վահանայ զուարճանայր, և այնպէս ըմպէր։ Հաճել
և ընդ երիս խոնդիրս նմա՝ հատանութե աւազանոյն գրեալ
նամակ և առաքեալ առ նա՝ ի ձեռն աւաջնոյ երկուց
պատգամաւորացն իւրոց. և հրաւիրեալ զնա գալ առ ինքն
անկասկած. և բերան՝ի բերան խօսել. խոստացեալ կա
տարել զխնդիրս նմա, և առաւել ևս քան զոր խնդրէր
հինգ։

Նա ։

Ընդ այդպէս վահանայ զնաց ուխտապահն նախարարն և
զիրաքանչիւր գումար իւր՝ գնայ նոքօք յարտաղ գաւառ. և
պատրաստել՝ ի գեօղն եղինդ՝ զեկոյց նիխորայ զգալ իւր
անդր, և ասէ. եթէ հաճոյ թուի քեզ գալ իմ առ քեզ՝
տուր ածել առիս արս աւագս՝ ի մեծամեծացն պարսից՝ զի
գայցեն առ ընդ իմում մինչև յելանել գորձոյս
և նիխոր վաղվաղակի եառ առանել առ նա զարս ուղ
յարագայն. զորս պատրաստել ընկալեալ վահանայ յանձն
արար չքերան, և էլ ինքն՝ ի Ձանապարհ փոքրիկ գնդաւն
և քանի մի երևելի ուխտապահ նախարարօք. և մերձ
եղեալ՝ ի գիւղն նամբարակ ուրնատեղ նիխոր՝ հրամայեաց
իւրոյն վառել և կազմ ունել զանձինս ընդ օրինի պատրաս
տութե պատերազմի, և հնչեցուցանել զպատերազմական
փողսն ։

Զայն ձայն առեալ նիխորայ և զօրայ նորա՝ զահի հարան
և ասեն, խաբեութե եկն այդր մամիկոնեանն, և կորուսանել
զմեզ ։

զմեզ։ Եւ փութանակի առաքեայ նիխոր զնա առաջ նորա
զայդ առնել՝ իշուժել կամ՝ մտանել տուն, եւ ասէ ցնա. օրհնութիւն քոյին
առաքեցաւ ինձ։ Ցրեց զնա ի տիմայ արքային Համատայ, եւ
պահել։ Ցղեայ առ նա վահան պատասխանի եւ ասէ.
նախ արար զիս աւետեայ տէր ծառայ. եւ յայնժամ առաքեց
ուսանել իմ՝ ինձն պահեայիկ զայդ կարգ։ Ցեսյղեայ
վահանայ զայս պատասխանի՝ եմուտ եւ ինքն՝ ի գիւղն։

եւ եկն առ նիխոր։

Տեսեալ զնա նիխորայ յինծալիկ ուրախութեամբ անկաւ
զպարանոցս նորա, եւ ողջունեալ զնա. եւ որ ինձն է՝ մա-
տոյց նմա զողջոյն՝ ի դիմաց արքային պարսից վաղարշայ,
եւ՝ ի դիմաց աւագանւոյն Համատեցն, նոյնպէս ողջունել
եւ զայլ ուխտակիցն նախարարսն՝ որք ընդ վահանայ էին,
եւ զի ոչ զարս գնդէն նորա, սէր քաջութեամ եցոյց առ նոսա։
Ետուն եւ երկիրեւպատ, եւ ժողով յարգանօք ընկալաւ
զայն։

Ցետ այսորիկ առեան ժող խորհրդեալ նիխորայ հօսեցյսա
քաջութիւնք ընդ վահանայ. եւ՝ ի պատասխանել վահա-
նայ խոնարհութեամբ եւ վստահութիւք՝ զուարճացեալ նի-
խորայ ասէ. Համարձակ եւ արդար հօսէք վահանայ միա-
բանութեամբ զթանձրամած խաւարն՝ որ իջեալ կայր՝ ի վերայ
արտից, եւ ուրախ արար զիս։ Եւ ապա արձակեալ զա-
տեանն ընթրիս ժող եւ վահանայ եւ արարչ նր։

Եւ

Ցետ այսորիկ առեան ժող խորհրդեալ նիխորայ հօսեցյսա
քաջութիւնք ընդ վահանայ. եւ՝ ի պատասխանել վահա-
նայ խոնարհութեամբ եւ վստահութիւք՝ զուարճացեալ նի-
խորայ ասէ. Համարձակ եւ արդար հօսէք վահանայ միա-
բանութեամբ զթանձրամած խաւարն՝ որ իջեալ կայր՝ ի վերայ
արտից, եւ ուրախ արար զիս։ Եւ ապա արձակեալ զա-
տեանն ընթրիս ժող եւ վահանայ եւ արարչ նր։

Եւ

և զբեկեն զամառս վաղարշ ոտքոյ . և յարդուկին զվա-
հան գնալ առ վաղարշ , երդհետոյ լեալ անձին նորա
և սրոյ լինել նմա ։

գնայեալ ոտն վահանայ ի գուխն քաղաք , և առեալ
զիւր ուխտակից նախարարացն և զարս նոցա՝ ջոքս ի
սպառս . և հասեալ ի դուռն՝ պատմեցուս ի մեծամե-
ծայն . և իբրև յանդիման եղև վաղարշայ ոտքայն , տե-
սեալ զնա վաղարշայ բերկրեցաւ յանձն իւր . և իբր հա-
ւասարակից բարեկամ զազգումն վարեցաւ ընդ նմա ։
և ի վաղիւն առեան իազմեալ վերստին իոստեցաւ ընդ
նմա , և նա ընդ վաղարշայ ժամս ձիգս ։ և ի հաձել
ամենեցուն ընդ բանս նորա՝ հրամայեաց և արքայ գրել և
կնքել տալ զորս խնդրեր վահան ըստ գրելոյն ի վերոյ-
ասեալ և ոչ եդեալ առաւելս , զի մի ոք ի յաջորդ թա-
գաւորացն պատրուակ իշխեսցէ գրեալսդ վնասուցանել
և օրհնեաց զնա վերկրալից ձայնիւ ։ և ասաց միաբան
ամենեքեան եկեալ ի վաղարշապատ քաղաք , և մտեալ ի կա-
թուղիկէ եկեղեցին , մատուցին պատարագ աստուծոյ .
և ընծայեցին բազում նուէրս . և անտի եկին ի դուռն
և հանգեան յիւրաքանչիւր տեղիս ։ Իսկ վաղարշ առա-
քեաց ի Տայս նոր մարզպան ։

484։ Ընդ եկան պարսիկ՝ այր խոհական և հանդարտասիրտ
մարզ-

ե • 32 = 35 •

485 : Վ : ոհան մահիկոնեան ոտի Հմայեկայ երբօր մեծին

վարդանայ՝ ընկալեալ՝ ի վաղարշէ արքայէն պարս-
ից զմարզպանութիւն Հայոց՝ փութանակի էրթաւ առ յոյ-
հան Հայրապետեան մանդակունի • և գնայ նոքաւ՝ ի մեծ
վեհարանին դուինայ : Եւ՝ ի լինելն անդ Հանդիսի մեծի, և
՝ի վատաւորել ամին գնծ՝ խօսեցաւ յոհան Հայրապետ
առ Ֆոդոլեաղ քաղմութիւնն զբանս յոդդրուածոյս յատա-
կութիւն սիրոյ ուխտապահոյ, և ՝ի զգաստութիւն
գործոյ հոգեփրկութեան • առն՝ ի պատ • ե • 32 : Եւ իբրև
պատրաստեաց Հայրապետն զբանս իւր՝ բազում՝ լաւիւն լինէր
ընկերակցութեանդ անդ՝ ոմանց ՝ի խնդութենէ, և ոմանց՝ խղճմտու-
թենէ ՝ի վերայ ուսուցչին : Եւ ապա սկզբնաւորեալ ամենն գովեան՝
մեծաձայն ասեն • և վահան գնայ յատարանս իւր • և Հրաս-
տան գրէ զայս ամենայն պատմեալ՝ կայրոյն աստուածասէր Հայոց
թագաւորին զբանս իւր զվարդ բերելոյ՝ ժիր և արի :
Ընկալաւ առնա վահանայ սուրբ գրիչն ցուցեալ՝ յայր և արի

ձին Հայոյ եւ քարոզել ամէն. և ուր ուրէք եգիտ զիւրս
կատուս՝ կործանէաց, և՝ ի տեղի նոցա շինեաց զեկեղե-
ցիս. և այսուհետեւ սկսան ամէն Տամարձակ պաշտել
զօրէնս քրիստոնէութեան։ Նորոգեաց սա և զվանորայս,
և յատեւ շինեալ զայլս բազումս՝ ձեռնատու ունէր զսիր
զՅովհան Տայրապետ, և կացոյց ոճ վերակացու. և՝ ի վեր
ամէն կարգեաց տեսուչ և կատարող զրաց ժամուն
զրամն տուն՝ ի պատ. ջ. 60. Եւ ինքն յովհան Տայրապետ
մանդակունի կոչեցեալ՝ ի կաթուղիկոսութեան ամն 6. և
սկսաւ 6. տիեզերատ սա ամ. և եթող յետոյ ինքնակամ
բարի զայնքան կարգս աղօթից և քարոզից ։

487։ Բայց՝ ի գտանել՝ ի պատուէրն վանորդայ յոթմանց գնդէն՝ յաշա-
կերտէ յովհաննու մանդակունւոյ՝ ի մեռանիլ նորա՝
յաջորդեաց՝ ի տեղի նորին. Ցերկրորդ ամի սր եղև գիւտ
ոչխարայ՝ ի տեղի գրիգորիսի աղբատանից կաթուղիկոսի՝ ձե-
ռամբ վաչականայ սրբոյն աղբատանից. ուր՝ ի պատ. ջ.
33։ Յայն աւուրս գտաւ եղև յարուցանող և ոչխարացն
սրբոյ եղիշէի՝ ոմն ի տղայոց թադէի աստուածեղէն։

եղեալ էր՝ ի Տայս յաւուրս բարկին սուրհան եպիսկո-
պոսի ամուսնոյ. ոմն՝ ի նմանէ վաչկատնոյ աղբատի ամուսն
ձեռամբ չար. զոր՝ ի վեր պատուական երեսաց, և մանաւանդ
գերապատուի եղիշէի։ Յորոյ ի վեր ոչնչակրօն եղև, և
ամենայն ինչ ի նմանէ ստացեալ՝ ի վեր նոցին ծախեաց
անդրէն. այլ մեծ ամուսն Տայոց։

490։ Ի Տաղիւրիտեր ոմն Տայաստանեայ՝ վարեալ առաքելա-
կան զարմին չար. քանզի ամենայն կերպարանակամաց հան-
դերձ եղև՝ ի մէջ Տայոց՝ ի ժամանակս յետինս գահակալու-
թեան Տրդատայ։ Եւ

ի

և պիտոյանալեաւ[Ք] նորա · առա չէ արժան առէին պատ-
առաքական ։

Եւ ՚ի առաքուս իւ Հայոց ընդ այս՝ բերին առնանք զպատ-
ճէն Հրովարտակին պետին Իտալու ՚ի Հայս · յորում պայ-
մանաւ իւիք մերժեալ լինէր յոտին գահակեցոն ։
Զայս պիր ընթերցեալ բաբկեն, և սեպեալ Թէ բառում
էպիսկոպոսութիւնք առաքապրեալ են այժմ՝ Հաւանեցաւ և ինդ
երբև ընդ ոչխարիտ վարդապետութիւն Հաւատոյ · քան-
զի արդարև առքաքական էր այն , և Համաձայն դա-
ւանութեան երից տուրբ ժողովոց , ևս և գահակեցոն ժո-
ղովոյն · և առկայն ոչ ընդունէր զայն ժողով ։
Եւ ՚ի ձագէ ալեսանդ զրուցեալ՝ զոմանեաց բաբկէն ժո- 491*
ղով էպիսկոպոսաց մեջ ՚ի վաղարշապատ քաղաք ՚ի հա-
յոց աշխարհին Հայոց · եկին յայն ժողով և կաթուղիկոսունք
ասորեստանեայ և վրաց՝ Հանդերձ իւրեանց եպիսկոպոսօք ։ Եւ
յետ նզովելոյ ՚ի ժողովէ անտ զնեստորականսն և զեւտի-
քեանս՝ ընթերցան զՀրովարտակն զենոնի՝ և Հաւանեցան
ընդ այս · և յառաջմուխ այնր Հրովարտակի մերժեցին զժո-
ղովն քաղկեդոնի , յայտնի առնելով՝ Թէ յայնմ Հրովար-
տակի՝ Հոտոմբ վտիտանակ ընդունելոյ մերժեալ են զժո-
ղովն զայն ։
Ի լինել այսր նստուածոյ յայնմ ամի անուանուածս Հայոց · և առ
առնել Թէ շինութիւնս մեծ կայ յարևելս և ՚ի վեր ժողո-
վոյն քաղկեդոնի՝ Հրամայեաց եհան և արգել մի ևս ոք
առնել ՚ի վերայ այնր՝ ոչ քարուն և ոչ ջուր ։ Զայն առեալ
Հայոց գլխաւորքն ՚ի բաց թողին զայն ժողով՝ առեալ · եթէ
նոքին խակ յոմնէ ոչ ընդունին զայն ժողով զոր ինդբեանք
արարին , զի՞ կայ մեր և ն. նոտա · սեա ՚ի պատ · ե · 34 *
Եւ ինդբն բաբկէն ՚ի յաջորդ ամի այսր ժողովոյ մեռաւ ·
կայեալ ՚ի կաթուղիկոսութեան ամս 5 ·
Վասակ ՚ի գաւառէն բզնունեաց՝ ՚ի գերդաստանէ արծրու- 492*
նեաց ՚ի պիջանիք վտքը մի շինութեայ
տը

Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.

Fragments of Ancient Poetry.

494 : Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.

496 : Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.

Fragments of Ancient Poetry.

502 : Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.
Ullin. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma. Lochlin. Inis-fail. Erin. Selma.

Ահեակ երկրորդ՝ ի գաւառէն Տարքայ՝ ի գեղջէ ուր 510
կայ յաջորդեալ գիկին մուշէի ։ ի սուրբ առաքինութիւն ամէն
վեռաւ վեծն վահան մամիկոնեան ի բարւոք ծերութիւն.
կայեալ ի հանգստութեան քաջութեամբ և բարեպաշտութիւն
ամս 26 ։ Եւ զի չորս ամ ևս յառաջն եկայ ինքնիշխան,
ընդ ամ՝ 30 ամ Նաշուի տևեալ ի հանգստեան նորին ։

13 ։ Ժամանակ տաշտիանութեան զարթնոյ և մխեխի • և հրամայէ
առնել երիս տաշտս ի պղնձոյ՝ ի մի գործ ձուլեալ ։ զոր և արար։

Ա • 36 = 39 •

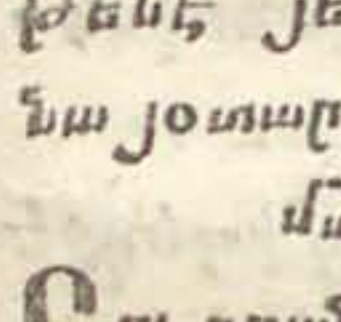

Վահան երկրորդ՝ ի գաւառէն Տարքայ՝ ի գեղջէ ուր 511
կայ յաջորդեալ գիկին մուշէի ։ ի սուրբ առաքինութիւն ամէն
վեռաւ վեծն վահան մամիկոնեան ի բարւոք ծերութիւն.
կայեալ ի հանգստութեան քաջութեամբ և բարեպաշտութիւն
ամս 26 ։ Եւ զի չորս ամ ևս յառաջն եկայ ինքնիշխան,
ընդ ամ՝ 30 ամ Նաշուի տևեալ ի հանգստեան նորին ։

13 ։ Ժամանակ տաշտիանութեան զարթնոյ և մխեխի • և հրամայէ
առնել երիս տաշտս ի պղնձոյ՝ ի մի գործ ձուլեալ ։ զոր և արար։
Առաքեալ ի Հայս՝ նստաւ ի դուռն զամն 3 • յորոյ ա-
ռաքելութեան նորա • զի բազումք ի թշնամութիւն գըր-
գռեալ ընդ եմ նորին՝ ամբաստանն եղեն զնմանէ առ կա-
ւատ • և ի խնդրել նախարարացն վերակացու պարսից, կո-
չեալ զնա կաւատ առ ինքն, և ընկէց ի մարզպանու-
թենէ՝ յետ կալոյ նորա յայնմ իշխանութեան ամս 4 • և
նա յօտար երկրի անդ հիւանդացեալ վախճանեցաւ • և
մարմին նորա բերեալ թաղեցաւ ի տարոն։

Բուրղան պարսիկ՝ այր անպիտան և անարի՝ վերակացու 515
առաքեալ ի Հայս՝ նստաւ ի դուռն զամն 3 • յորոյ ա-
ռաքելութեան նորա • զի բազումք ի թշնամութիւն գըր-
գռեալ ընդ եմ նորին՝ ամբաստանն եղեն զնմանէ առ կա-
ւատ • և ի խնդրել նախարարացն վերակացու պարսից, կո-
չեալ զնա կաւատ առ ինքն, և ընկէց ի մարզպանու-
թենէ՝ յետ կալոյ նորա յայնմ իշխանութեան ամս 4 • և
նա յօտար երկրի անդ հիւանդացեալ վախճանեցաւ • և
մարմին նորա բերեալ թաղեցաւ ի տարոն։

Քուրղան պարսիկ՝ այր անպիտան և անարի՝ վերակացու 515
առաքեալ ի Հայս՝ նստաւ ի դուռն զամն 3 • յորոյ ա-
ռաքելութեան նորա • զի բազումք ի թշնամութիւն գըր-
գռեալ ընդ եմ նորին՝ ամբաստանն եղեն զնմանէ առ կա-
ւատ • և ի խնդրել նախարարացն վերակացու պարսից, կո-
չեալ զնա կաւատ առ ինքն, և ընկէց ի մարզպանու-
թենէ՝ յետ կալոյ նորա յայնմ իշխանութեան ամս 5 ։

Քրիստափոր երկրորդ՝ ի գաւառէն բագրեւանդայ ի գեղ-
ջէ տիրատաճոյ նստաւ կաթուղիկոս ի տեղի սահակայ ։
Ի սորա աւուրս յարձակեցան բազմութիւք Հոռոմայ ի Հայս,
և անտի ի կողմանս կապադովկիացւոց • և այրեցին զքա-
ղաքս տեղիս և յաւարն առին զաւանս յոլով • եւ ի գի-
մել նոցա և ի սահմանս սորոյ, նախարարքն գնուեցան
եւ եղեալ

եկեալ նոցա իւրովքն՝ի սուր սուսերի եհար զբազումս՝ի
նոցանէ. և զայլսն վանեալ ինքնագլուխ արար յՅե անտի։
Ախաբանեալ առաւ ընդ իւր զոմանս յերեսելի նախարարացն
Հայոց՝ առաւել ևս զօրացաւ՝ի վերայ թշնամեացն շուրջ
եղեալ. և խաղաղացեալ զՅն. և եղև անուանի յոյժ ։ 518։ Ապա գնաւն Տաճոյ լեալ կաւատոյ և հաւատարիմ
ցուցեալ յոյժ ընդ մարզպան կարգեցաւ՝ինքնանէ վոխանակ
քաւղանոյ և արար բազում շինութիւնս. Նորոգեաց և
զբազում աւերեալ տեղիս. և փոյթ կալաւ՝ի յանդորրս
պահել զՅն։ Ի սմի չորրորդ ամի վախճանեցաւ քրիս-
տոսիսոր կաթուղիկոս, կայեալ՝ի հայրապետութեան ամս 6։
521։ Ղևոնդ՝ի գաւառէն ատբեղանոյ՝ի գեղջէ փոքր
եղատոյ՝ կաթուղիկոս նստաւ յետ քրիստոսիսորի ամս 3։
524։ Ղեւոնդ երկրորդ՝ի գաւառէն բագրեւանդայ՝ի գեղջէ
աշտարակայ՝ յաջորդեաց գտեղի ղևոնդեայ։ Սա առեալ
յոմանս՝ի քահանայէ և յայլոց եկեղեցականաց՝ զանկար-
գութիւնս լուաւ՝ մանաւանդ՝ի գիւղօրէս՝ ջանայաւ ուղղել.
ոմս վն արար ժողով եպիսկոպոսաց՝ի դուին քաղաք. յո-
րում սահմանեաց երեսնեւուք կանոնս զբարեկարգութիւն
եկեղեցականաց. տես՝ի պատ. գ. 36։ Եւ ինքն ներսէս
կայեալ՝ի հայրապետութեան ամս 6. մեռաւ։
533։ Յովհաննէս երկրորդ՝ի գաւառէ գաբեղենոյ՝ի գեղջէ
տունձեղնոյ նստաւ կաթուղիկոս՝ի տեղի ներսեսի։ Ի
յառնել պատերազմայ յաւուրս յոյնսն՝ի մահ բաժնին յոմանց
մունք լինէին՝ի կողմանս Հայոց՝ի մանն բաժնին յոմանց.
կամեցեալ ոմս յոմանցնէից կայսեր յապահովի ունել
զայն կողմն՝ կարգ եդ՝ինախարարս Հայոց եղելոց անդ. և
կայցէ՝ինվեր ն՚ց իշխան և զօրավար գաւազան նախարար՝
զայր Հմուտ պատերազմի, և՝ի բազում իրս յաջողակ.
որում և եւս՝ի հնութիւն զիմացաւն զքոյր Թագուհւոյն
Թէոդորայ։ Այնպէս ամբարձեալ և զէրմնդուխտ Հայս. յո-
րում կանգնեալ և զեկեղեցիս և զկրօնաւորանոցս։
նախա-

զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ

Ա՛յլ առաւել ք՛ զառաւել երեւելի էգև Համբառնալն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յորժամ նախնարարութեան մեծին Հայոց. եբեսէս պատրիկ, յազգէ նախնարարութեան մեծին Հայոց. եբեսէս պատրիկ, յազգէ նախնարարութեան մեծին Հայոց. եբեսէս պատրիկ, յազգէ նախնարարութեան մեծին Հայոց. եբեսէս պատրիկ, յազգէ նախնարարութեան մեծին Հայոց. եբեսէս պատրիկ, յազգէ նախնարարութեան մեծին Հայոց. եբեսէս պատրիկ, յազգէ

37 = 39 ։

ման գիտելոյ զառաքելոցն զհաշտութիւնն. զանազ տեսլական ի խառնարանին. Ս. Գրիգոր. ՚Ի. ։ ման գիտելոյ զառաքելոցն զհաշտութիւնն. զանազ տեսլական ի խառնարանին. Ս. Գրիգոր. ՚Ի. ։ ման գիտելոյ զառաքելոցն զհաշտութիւնն. զանազ տեսլական ի խառնարանին. Ս. Գրիգոր. ՚Ի. ։ ման գիտելոյ զառաքելոցն զհաշտութիւնն. զանազ տեսլական ի խառնարանին. Ս. Գրիգոր. ՚Ի. ։ ման գիտելոյ զառաքելոցն զհաշտութիւնն. զանազ տեսլական ի խառնարանին. Ս. Գրիգոր. ՚Ի. ։ ման գիտելոյ զառաքելոցն զհաշտութիւնն. զանազ տեսլական ի խառնարանին. Ս. Գրիգոր. ՚Ի. ։

կայեաւ ՚ի մարզպանութեան ամն. 30 ։

42 = 43։ Ի սմ աւուրս վախճանեցաւ մեծ Ներսէս կաթողիկոսն Հայոց. ընդ սմա եւ յոյնքն ուրախացան, եւ առաւելաց ի շիրուանէ եւ ի վրաց, եւ ի ձորոյ, եւ ի ամենայն կողմանց. եւ ի Հայս ոչ ոք էր որ ոչ սգայր զնա. եւ ի ժողովս ամենայն ասէին. ՚Ո՞ վասն մեղաց մերոց ետուր զնա ՚ի մահ. ՚Ո՞ վասն մեղաց մերոց ետուր զնա ՚ի մահ. ՚Ո՞ վասն մեղաց մերոց ետուր զնա ՚ի մահ. ՚Ո՞ վասն մեղաց մերոց ետուր զնա ՚ի մահ. ՚Ո՞ վասն մեղաց մերոց ետուր զնա ՚ի մահ. ՚Ո՞ վասն մեղաց մերոց ետուր զնա ՚ի մահ.

Ի4։ Ժողովոյ մարզպանութեան պետկոսոյ ընդ ՚ի ճիհանգիրոն եւ հանդերձ նմա եպիսկոպոսացն Հայոց։

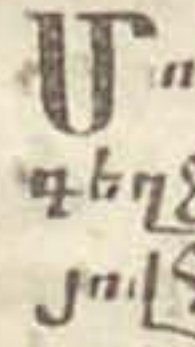

548։ Ընդ սոյն ժամանակս պատրիկ մարզպան առաքեաւ ՚ի խառնարանին Տարօն զերկոսին զաշակերտսն իւր, զՍտեփանոս եւ զՅովհաննէս, ուսուցանել զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ

551։ Ասէին երկուսեան՝ յարուցածոյն զաւառաւք յերկիրն Տարօն զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ

կաթողիկոսութեան ամն 17։

Ասէին երկուսեան՝ յարուցածոյն զաւառաւք յերկիրն Տարօն զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ

զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ զանձանձ ելանել ի լեառն Սինա, եւ տեսանել զերկնային փառսն Տեառն, եւ զհրեշտակսն սրբոց, եւ զերկրային գործս մարդկան, եւ

արա-

: ہدایت نامہ مال سنہ ۱۲۵۵ ف مطابق ۱۸۴۸ء

آج مورخہ ۲۵ ماہ ربیع الثانی سنہ ۱۲۵۵ ف مطابق ۲۵ ماہ جولائی سنہ ۱۸۴۸ء کو ضلع کے تمام عہدہ داران مال کو یہ ہدایت نامہ جاری کیا جاتا ہے۔ اس سال فصل خریف میں بارش کی کمی کے سبب پیداوار میں تقریباً ۳۲ فیصد کمی واقع ہوئی ہے، لہٰذا تمام تحصیلداران کو حکم دیا جاتا ہے کہ وہ اپنے اپنے حلقوں کے دیہات کا دورہ کر کے ہر گاؤں کی صحیح صورت حال رپورٹ کریں۔ ۱۵ ربیع الثانی تک تمام رپورٹیں دفتر ضلع میں پہنچ جانی چاہئیں۔ جو رپورٹ مقررہ تاریخ کے بعد موصول ہوگی، اس کے ذمہ دار عہدہ دار کی تنخواہ ایک ماہ کے لیے روک لی جائے گی۔ ۲۔ بقایا جات کی وصولی کے لیے ۱۵ ربیع الثانی سے ۳۰ ربیع الثانی تک خصوصی مہم چلائی جائے گی۔ اس مہم کے دوران کوئی عہدہ دار کسی حیلے بہانے سے وصولی میں تاخیر نہ کرے۔ ۳۔ جو کاشتکار بقایا جات ادا کر دیں گے، ان کے نام سرکاری اخبار میں شائع کیے جائیں گے۔ ۴۔ ضلع کے تمام پٹواریوں کو ہدایت کی جاتی ہے کہ وہ اپنے اپنے حلقوں کے کاشتکاروں کے نام، ان کی زمین کا رقبہ اور واجب الادا رقم کی فہرستیں تیار کر کے تحصیلدار کے دفتر میں جمع کرائیں۔ ۵۔ جو پٹواری یہ کام مقررہ وقت میں مکمل نہ کرے گا، اس کی تنخواہ ایک ماہ کے لیے روک لی جائے گی۔ ۶۔ ضلع کے تمام عہدہ داران کو ہدایت کی جاتی

հրոյ եւ արեւու. եւ էարկ զսպգն յանհնարին տուտաւորեաց.
եւ յոգիս արուր ապատուան. եւ գոլծեայ եւս զբռաղմադիմի
պղծութիւնս։

Եբ յայնմ ժամանակի՝ ի մէջ նախարարացն Հայոց երե- 570.
լի վարդան մամիկոնէան երկրորդ՝ որդի վասակայ որդւոյ ժԸ.
վարդայ. զոր եւ բազմօք գովէն պատմիչք յուշագրս։ Զսուրբ
եղբայրն ոչ կուշիւր մանուէլ՝ ապան տուրկն մարզպան.
Ընդ այս դատեալ վարդանայ՝ խորհուրդ արար ընդ նա-
խարարս Հայոց՝ ոչկահել զպարսիկս. եւ յաղագս այսորիկ
առաքեաց դեսպանս հանդերձ թղթով եւ ընծայիւք առ
հայրն յուստինոս երկրորդ. եւ աղաչեաց զնա ձեռնտու
լինել Հայոց. եւ խոստացայր առնլոմս զհարկ ծին՝ զոր
առին պարսիկք յաւեալ՝ ինոյն եւ ինչ ինչ պայմանադրուիս
Սիրով ընկալաւ յուստինոս հայոց զդեսպանս Հայոց. եւ 571
հաւանեալ ընդ պայմանն՝ ձանը ձանը երդմամբ խոստա- ի
ցաւ պաշտպանել զՀայս։ Ընդ որ վեռահատեալ վարդա-
նայ՝ ժողովեաց զզօրս ի Հայոց յարեւելս. եւ յանկարծա-
կի դիմեալ ի դուռն քաղաք՝ կալաւ զմարզպանն առաջն,
եւ խոշտանգեալ զնա, յետ առնելոյ նորա զամս 7. կալաւ
եւ զգործակալսն նորա զկեսրա, եւ լուսա նմին կացոյց զնա.
հրամայեաց եւ զամս զօրս պարսից՝ որք եկին ի դուռն. ըստ
որս եւ զմնացեալսն։

Իբրեւ եհաս լուր այսր գործոյ յականջս խոսրովայ արա- 572
քայինն՝ զարհուրեցաւ յոյժ սիրտ նորա ի մեծ դիմել
ի Հայս եւ ջնջել զանուն։ Այլ հանդարտեցոյց զնա սեբեոս
մեծ եպիսկոպոս պարսից, այր խոհական եւ խաղաղասէր.
եւ հրամայեաց առեալ՝ ի նմանէ՝ ինքնին եւկն հրեշտակու-
սաւ Հայս՝ յոտնատուել զնա, եւ ոչ ինչ ինչ կարողանալ
ասացեալ

ամառնային զարատեսլական փոխել ։ և յարձակել ՚ի
Հայս , և սպառել զնոսա ՚ի բերան սրոյ ։
Իբրև լուաւ վարդան զպատրաստութիւն խոսրովու՝ ժո-
ղովեաց և ինքն զօր ՚ի Հայոց ։ և առաքեաց լրտեսս
և ջերմ ՚ի զանազան կողմանս առեալ թե ըն որ ձա-
ւոյսն գան պարսից ։ և ինքն զհետ լինել վաղել
և հասին զդունդս իւր ։ եւ սուտ տեղեկացեալ թե
Հասին պարսիկք ՚ի դաշտն խաղամախու՝ բաժանեաց զզօրս
իւր յերկուս զունդս ։ մինն պատուիրեաց հալ ՚ի պատրաս-
տել ՚ի դարանն յառաջոյ կողմանէ պարսից ։ զի ՚ի
առաւօտեան պատերազմին՝ յարձակեսցին ՚ի վերայ ։ զեր-
կրորդն կարգեաց դնել ՚ի վերայ նոցա ՚ի ձախմէ ։ իսկ
զերծմանդն հետ ինքն խաղալ յաջմէ ։

Եւ ՚ի վաղիւ անդր ՚ի ծագել առաւօտու՝ այն ինչ զօրք
պարսից սկսեալ հին պատերազմել՝ յանկարծակի անկան
վարդան ՚ի վերն նոցա ։ և էարկ ահ մեծ ՚ի բանակ նոցա ։ և
շփոթեցեալ զինս յոյժ ։ եւ մինչչեւ էրն նոքա ՚ի դիմի հարեալ
անկաւ ՚ի վերն և երկրորդն գունդն Հայոց ՚ի ձախմէ նոցա ։
և եղև աղաղակ մեծ ։ և ՚ի խուճապիլանդ պարսից ։ և
յաղմկիլ զօրավարացն նոցին ։ և ՚ի կատարիլ գաղանայն ։
այնպէս զօրքն Հայոց անհնարին հարուածս հասուցանել
նոցա ։ և վանել յետս ։

Յայնմ վայրի դերծին առաւրատեան պարսից տեսանելով
յոյժ՝ ինքնին առանձին իբրև գազան առիւծի յարձակեցաւ
՚ի վերայ գնդին վարդանայ ։ և արար մեծամեծ կոտորած ։
յոմանք զօրացեալ և զօրայն ոչ՝ ինքեանք ևս սկսան հարկա-
նել զերն Հայոց ։ Այլ հասուցին վարդան անցեալ ՚ի
կեսին կողմն զօրայն պարսից ։ և իբրև մերկուկ փոխադրիլ
գնդօքն Հայոց զնդաւն՝ վարեալ գնա ՚ի վեր գաղանայն ։
և կոտորեալ ՚ի նոցանէ զբազումս ։ և վերստին շփոթեալ
զօրսն պարսից ։

Մինչդեռ յայս առակս շփոթի էին նոքա՝ հասին և զօրք
՚ի աջակցութիւն էին՝ ցնծալով զօրօք Հայոց ։ և յարձակեալ

ատաղձուքն ի վեր պատրիկ յատաջոյ կոչմանէ կոստանդին
գնա։ Որ այնուհետև ոչխարագեաղ զօրացաւ պատրիկ ուկատո
վախճէր։ այրզօրաց հայոց մեռաւ զիշեռն ինչ հարկն ի նոցանէ
ոչ առին։ և իսաւրաժամիւ աւուրն յետս դարձեալ ժո-
ղովեցին զաւառն ամենայն։ և գտեալ զնոսա զիարձեալ հաստա-
տեալ ի ճշմարիտ հաւատսն քրիստոսի, ընդունէր զնոսա ի
միաբանութեան ի նախնեացն հոգւոյ, ձկարմայ վարդան
գունդ հայոց։

Ընդ այսոսիկ առաքեաց վարդան զյուստինոս կայսր՝ 572։
ձեռնատու լինել հայոց ի պաշտպանութիւն ցին. և նա լաւ։
ապարատակ կարգեալ զմարկիանոս զհօրեղբօրորդի իւր
արձակեաց զնա զօրու ճանուհանդերձ վարդանաւ ի հայս.
եկն յօգնութիւն նոցա հրամանաւ կայսեր և յոլհան նախարարք
իշխան վրաց հայոց. միաբանեցան ընդ նա և եգերացիք
և այլքանք մի նախարարք. որոց և յանդիման լեալ կայ-
սերն յունաստան՝ մեծարանօք պատուէրս ի նմանէ. և
գրանց առաք խորհին. որոց վճռ առի թէ այն կռչեցաւ
գունդ հայոց։

Զեռ այսոսիկ առաքեաց վարդան զյուստինոս կայսր՝ 572։
ձեռնատու լինել հայոց ի պաշտպանութիւն ցին. և նա լաւ։
ապարատակ կարգեալ զմարկիանոս զհօրեղբօրորդի իւր
արձակեաց զնա զօրու ճանուհանդերձ վարդանաւ ի հայս.
եկն յօգնութիւն նոցա հրամանաւ կայսեր և յոլհան նախարարք
իշխան վրաց հայոց. միաբանեցան ընդ նա և եգերացիք
և այլքանք մի նախարարք. որոց և յանդիման լեալ կայ-
սերն յունաստան՝ մեծարանօք պատուէրս ի նմանէ. և
գրանց առաք խորհին. որոց վճռ առի թէ այն կռչեցաւ
գունդ հայոց։

Զաւուրս եաւ յերկուս մեծամեծ բանակ՝ կէսք մնային
ի կուղմանս միջապետացն. և կէսք անցին ինեւրքին հայս, և
ի մէջ վահեալ զպատրիկս հարին ի նոյանէ ոգիս հատա-
ծին, և զինուցեալքն փախստական արարեալ դարձան
յետս։ Այսուհետև ոչ իշխեցին մնալ ի հայաստան։

զուցէ ներելոյ մատենագրի՝ ձեռս խոտորել ։ այլ եթէ
եւ գնայ մեռանիցէ՝ ի կռատանդնուտիւն ։ եւ ինչ անդ ։
կամեցեալ ազա խոտորել վրէժս առնուլ ՚ի Տայոյ եւ
առաւել ևս ՚ի յոմնոյ՝ փոխանակ եթե քառատուն Տա-
զար ներծեալ եւ Տարին Տազար Տեառնակս , եւ խաղայ
՚ի վէր նոյ ։ եւ յետ քառից ամաց Տաշտուքիւն
լեալ ՚ի մէջ յոմնոյ եւ պարսից՝ անկաւ Տայաստան ընդ-
դէմ հրամանաւքն խոտորել ։ եկաց առաքեայ ՚ի Տայս մարզպան
նոյն , եւ ինքն հիւանդացեալ անկաւ ՚ի մահիճս ։ եւ ոչ
առանց պատուիրակ , լուսաւորեալ յաճախին ընծային
կալաւ զՏաւատս քոյ , եւ մկրտեցաւ ։ եւ ուրախութիւն
արար մեծաւ յոյն ան 579 ։ եւ ՚ի թուին Տայոց ։ 28 ։

578։ Ձինդ վրէն՝ զկնի եօթն ամաց վատարանջութեանն վարդա-
դէ ։ նայ մարզպան առաքեալ ՚ի Տայս , ՚ի յանդարձ կալաւ
զՅն զամս 15 ։ Ցաւուրս առնս նստաւ մօրիկ կայսր ՚ի
կռատանդնուպօլիս՝ յաղգէ Տայոց յարդածոյն զաւառէ
յուշկան գեղջէ ։ զրլմէ առեալ ոչաւ ։ ձ ։ 45 ։ և 46 ։
Ա՛ւ առ ապատան անկաւ խոտորել արքայ պարսից՝ թոռն
նախընթաց խոտորոլոյ , փախուցեալ յերեսաց վարդանայ
զօրավարին Տայոց ։ եւ մօրիկ ժողովեալ զօր բազում եւ
՚ի ձեռս ներսեհի կաթողիկոսի զորդւոյն ներսեհ ՚ի քաղաքէն
որ և յաւուրսն լեալէր զինակիր յոհաննոսի կայսեր ։
որում ձեռնտու եղև զօրօք խրոմիք և մուշեղ մամիկոնեից ,
որ կարգեալէր զոստս Տայոց եղելոյ ՚ի քաջնին յոհաննէ
և նահատ ՚ի տարոն ։ ընդ որս միայեան և ամբաստ քաջա-
ւուն քաղմայաղթն կոչեցեալ , և ոչ և խոթայ ՚ի շիրակն
589։ աւանոյ ։ գնացեալ ոտիա ՚ի վերայ զաւառին , և ազատեալ
լը ։ զվարհամ քաղաւորեցուսին վերատին զիշխանել ։ եւ
քանզի յոյնք ամբաստանեալ զմուշեղայ՝ առ ՚ի արարին զնա
գալ խոտորոլոյ ՚ի կամիլ նորա քառնալ զկեանս մուշեղ ։
նայ խոյս եաս նա , և գնայ ՚ի գաւառս իւր ՚ի տարոն ։
Ա՛յլ ևս ՚ի վերայ Տասեալ խոտորոլոյ անմաղութեան
նորա՝ յղեայ առ նա պարգեւս , և կայսրն զնա ազատ շիրակ ։
Սմբատ

Ոչնոյիկս և առ սմբատս թագաւորն առաքեալ թագաւոր
պարսից՝ կոչեալ զնա ընդ իւր ի Տիզպոն քաղաքն մեծ
իւրեանց որոյ պարսպեցաւ ձիկն աշուր և վարուզատիկոյ • և
կացոյց զսմբատս զօրավար պարսից •

I5 • Ջոանիան Տարկեցոյն-ըիսն ազգասուիս քուգլուսուրեանց և պատ-
ի սուիսատանի • և ի սուիսատանէ սկզբնաւորեալ •

Ը • 46 = 47 •

Ամբատ թագաւորն՝ մահանօճանեալն թագաւորեալ՝ 593 •
թագուհի Ջաջուլիխեան յոտնկեալ՝ ի պարսս, և յիւրմէ խնդ
յաղթօղ գտեալ թշնամեացն իւրոյ՝ կարգեցաւ՝ ի նոր-
մանէ մարզպան Հայոց • և զի ծն ելիսանայ և ոստմա յանձ-
նեցաւ՝ գնաց նախ՝ ի վրկան, և եգիտ անդ զբռատիս Հայս
պերճեալ յառաջագոյն՝ ի պարսից • որոյ մուտ գալոյ զնո-
սա և զգունդ Հայոց՝ վարեցին պարսկաւանօք • որք և՝ ի
տեսանել զամբատ ուրախ եղեն յոյժ • և ամբատ կո-
չեաց յայլեայլ կողմանց զքահանայս և զդպիրս Հայոց՝ կար-
գեաց զնոսա անդ ուսուցիչս լեզուի • և գտեալ՝ ի պե-
րեզոյ անտի զերկեդ ոմն աբեղ անուն՝ այր ընտիր՝ առա-
քեաց զնա առ մովսէս կաթուղիկոս, և ետ ձեռնադ-
րել զնա եպիսկոպոս վրկանայ • և զվիճակ այնը ծի հարկ
ընդ իշխանութեամբ կաթուղիկոսին Հայոց • և ինքն դարձեալ
՝ի Հայս •

(580) ՝ի մեռանիլ ընդ այն ժամանակս կաթուղիկոսին վրոյ՝ ան-
կաւ շինութիւնն ՝ի մէջ նոցա վասն ընտրութեան նո-
ոյ կաթուղիկոսի • որոյ վասն առաքեցին զերը առ մովսէս
կաթուղիկոս, զի զի՞նչ և կամիցի նա՝ ձեռնադրեսցէ իւր-
եանոյ կաթուղիկոս • և նա ձեռնադրեաց զկիւրիոն,
ոլ էր ազգաւ վրոյ՝ այր բանիբուն՝ առեղեակ շորից լե-
ռնոյ, յոտնոյ Հայոց, պարսից, և վրաց • որ և կար-
գեալ էր քրեպիսկոպոս արարատայ • Սա գնացեալ
՝ի վիրս՝ եւս բերել ՝ի կռատանդնուպօլսոյ Հաստատուն
վկայ-

վկայութեամբ զբուն պատմութեն ժողովոյն քաղկեդոնի և
զկանոնս նորա , և զուղիղ թարգմանութեն առումարի ձեր-
նէն ։ Ընդ որ Տաւանեալքդ՝ ընդ սուրբ և ընդ երա-
ւոյ և այլոց մատակայ ազգաց՝ ընկալան զժողովն և զսահ-
մանադրութեւն նորա ։

(581) Ի յաջորդ ամի մահուանէ կաթուղիկոսի յետ կալոյ ի Տայրա-
(Լ) պետութեան ամս 30 Տաւեալ՝ ի թերութեւն , եւ անկատա-
ցեալ ինքնին բառնալ զՏոգ եկեղեցեաց ազգին իւրոյ՝
կարգեաց վոխանորդ իւր՝ եբր տեղապահ աթոռոյ զվրթա-
նէս վարդապետ ոմն , և նովաւ կատարէր զիշխանութի՛
Տայրապետութեն այլեւս ամս եբր 13 ։ և ինքն Տանգեաւ
ի տուրբք քարեօք ։

594 ։ Աբրահամ եպիսկ ուշտունեաց՝ ի գեղջէ աղբաթանից կար-
խէ ։ գեցաւ կաթուղիկոս Տայոց՝ ի տեղի մովսէսի՝ Տրամանաւ
ամբաստոյ մարզպանին ։ Սա պժուարացեալ՝ ի վեր կիւրիոնի
կաթուղիկոսին վրայ վասն ընդունելոյ նոր զժողովն քաղկեդոնի՝
եբրայն գրեաց առ նա՝ յետս կալ յընդունելութէ ժողովոյն ։
և ամ թղթոյ իւրոյ ընկալաւ արժանի պատասխանի ։
Հուսկ յետոյ յաւելին կիւրիոն , զարմանամ առէ , զի ոչ կա-
միք խոստիլ՝ զոր խոստին Տամօրէն եկեղեցիքդ՝ թէ
զինարդ անստերիւր մօք դաւանութէն ժողովոյն քաղկե-
դոնի ասացաք , և ե նոյն ։
Քայց աբրահամ ոչ Տաւատալով թէ այն ժողով ինչ ուղ-
ղափառ , և ոչ կարելով Տաւանեցուցանել զկիւրիոն՝ ա-
ռաք քանի մի եպիսկոպոսօք ժողով՝ ի դուին , և ընդունայ
զկիւրիոն , և զնովաւ՝ որք ընդունին զժողովն քաղկեդոնի ։
տես ի պատ ։ ԷՀ ։ 47 ։

597 ։ Զայս լուեալ մօրիկ կայսեր՝ զայրացաւ ։ և Տրամայեաց
խզ ։ ժողովատուն եպիսկոպոսին , և կոչել յայն զե-
պիսկոպոսունս յունաց և Տայոց ։ որոյ ազդաւ առաքեաց
անդր աբրահամ կաթուղիկոս զվրթանէս վարդապետ զիս-
խանորդ իւր , ընդ նմին և զդպիրսն վարդապետ ։ գնա-
ցին յայն ժողով և այլննեաւտանն եպիսկոպոսունք Տայոց
եղեալք

եղեալ ի միասն բաժնին յունաց, ուր յետ այնմ ժանտաւոր եւ
զգուշաւոր քննութեան ընկալան այն եպիսկոպոսունք Հայ-
ոց զարուրբ ժողովն։ Իսկ վերջանեալ եւ գրիգոր ոչ կամե-
ցեալ հաստ լինել դաւանին ունայն։

եւ քանզի այսու պատճառաւ անկաւ գժտութիւն ի մէջ 600։
Հայոց եղելոց ի բաժնին պարսից եւ յունաց, վնաս մօլիկ էր
կայսր ասորեաց զՀայս եղեալս ի բաժնի նուրում՝ ի հնա-
զանդութենէ աբրահամու. եւ կայսեր նոյա այլ կաթո-
ղիկոս զյովհան անուն ոմն այր քաւր ի գաւառէն կուպոյ,
ի բագարան գեղջէ. եւ հրամայեաց նմա նստիլ ի կո-
ոոյն ի գիւղաքաղքն՝ որ հաստատ անուամբ կոչիւր
աւան. եւ առեալ այս բաժանումն կաթուղիկոսութեան

աղն 16։

Իսկ ամբաստ մարզպան կամելով թագուհւոյն նուր յիշատակ
քաւր՝ ձեռն էարկ շինել ի գիւղն քաղաքի գեկեղեցի
կամարակոյ քարամբք յանուն արբոյն գրիգորի լուսաւորչին.
գի յառաջն ի փայտէ և յարդիւաց էր շինեալ ի սքոյն վար-
գանայ։ Եւ յամբաստան լինել պարսից բնակչացն առ տէ-
ր, թէ շինութիւն այսր եկեղեցւոյ վնասակար է բեր-
դին՝ հրամայեաց արքայ քակել զայն կողմն բերդին, և
հեռագոյն դասել, և զեկեղեցւոյն շինութիւն անխա-
թան կատարել ըստ կամելոյն ամբաստայ. որոյ վնս և արմ-
բաստ առաւել յընդարձակութիւն արտի՝ կարի ինն հայ-
ոց ոչ կարմանալի շինեաց զայն։

Վասն սահատունի՝ ի կողմանէ հայոց։

Վարդան հայոց զկնի ամբաստայ քաղքացւոյն, և շինեաց 109
զեկե-

զեկեղեցին մըտնոյ ։ Ի սորա ասելոյ թողին աւազակքն զինանոն բարեգործութեամբ • և ժողովեցան անդ արք մրջակից գործոյ նորա • և ետուն նմա զհատուցումն ամենայն զոր խլեալ էին ի նմանէ • եկին անդր և ի յուսոյ հոգի չկրցին գտանել • և ի հրամանոյ ասպատառեցին և սրով • և ետուն զնա ի մի խորշոմ միաբանեալ քնարեցւոյն մերձ ի նոսա ։ ոչ հաստատեցան ի մի խորհուրդ միաբանեալ քնարեցւոյն մերձ ի նոսա ։ ոչ հաստատեցան ի մի խորհուրդ միաբանեալ քնարեցւոյն մերձ ի նոսա ։ ոչ հաստատեցան ի մի խորհուրդ միաբանեալ քնարեցւոյն մերձ ի նոսա ։

16 ։ Գառչ։ գայլ զհաւոյն ընդ միմեանս ։

ե հաւատացին ընդ միմեանս ։

ԾՂ • 48 = 50 ։

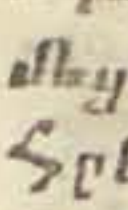

604 ։ Ծագեալ վէրսատին թշնամութեան ի մէջ խոստովանութեան և ծղ ։ ի մէջ մուշեղայ՝ առաքեաց խոստով զմինչտան ըզ-

առաջ ձեզ գալն ոչ նշանակաւոր իմով. և դուք միաբանեցէք գնալ առ Սինդան, և առ ձկնիք գայլ ոտ գետնի քարաքն օձ։ Եւ ինքն ել ի մեծաւ անուտն եկն գօրօք ամարտել ի դուռն օձ քարաքն։ ապա անդէն էր նեղ և դժուարին։ և ապառաժէ ոմէ նայա մտանել գկնի իւր ի ներքս խառնաղուբ էրկուայ նայա մտանել գկնի իւր ի ներքս խառնաղուբ ելանել ի վերայ ապառաժին։ և ինքն ել ի ներքս։ և այնժամ տեսանէ զի ոչ ոք ունի ընդ իւր

Ամենիմաստ զնա քաջութիւնդ՝ ասէ ցնա. այսօր է ժամ
ու ուրախութեան, զի վաղիւ առեայես զմուրհակ առա-
ջի քո կապեալ՝ ի շղթայս. և եթէ խնդրախոսութիւն առնել
առանց նորա կերկուս առեղիս. և ինքն առանձնասցեալ լմտ
անդրանայ յորժամ յանկարծ էր նա՝ եհար աշտեիւ զինուղ
նորա և սպան զնա։ Եւ մտեալ յայլսանեակ՝ եհ կոչել
պատենադպրին մինրանայ և զուրնանդակն. և եհարձել
առենադպրին թուղթ՝ ի բերանոյ մինրանայ առ վար-
ձիր կուսակալ ապահատնեայ՝ գալ յեհ երիկ աւուրց երեք
հազար արամբք առ ինքն. և մուծեալ զառենադպրին
յայլ սենեակ՝ յորում պահեալ կային արք վհատանայ՝ եհ
խեղդել զնա, նոյնպէս և զուրնանդակն. և վարվա-
շակի փակեալ զդրունսն՝ յորս խրտխռանային արքն մինրա-

նայ՝ հուր եարկ ի վերուստ և այրեայ զնոսա։

Եւ առաք զնայեալ ի լեառնկուէ՝ կանչնեայ անդ զիրանն
մինրանայ, և եհղ ի դարանի զիօրս իւր. և զգեցուցեալ
հայոց զզգեստս իշխանական պարսից՝ կայցոյց առաջոյ վիրա-
պին. Հասեալանդր վարշիրայ երեք հազար և վեցհարիւր
արամբք, եկաց ի հեռագոյն տեղւոջ զարան, և եկն ի
վիրապն՝ կարծելով, ըզի ան ոք իցէ մինրան։ Իսկ առք
առաջոյ կային զգեստուք իշխանական պարսից՝ կեա առե-
ալ ինդել ի վարշիրայ՝ մոկն ի վիրապն վհատանայ. եմուտ
և վարշիր՝ ինդեալ, ել եհ ոտիւք, և եհ ոտիւք վհատայ ի
Ասե ցնա վհատան. վարշիր, զինչ եղեւ ի մոկ. պատ-
կարծեաւք յաղանդս պարսկաց զարձուցանել զնայս. և
հայոց զզգեստս պարսկաց հագեալ՝ կացին ի դարանի։

Հրամայեաց ձառայիկ իւրոց կապել զնա և պանել։
Իսկ վարշիր ուշացեալ եղեալ՝ և զարմացեալ անկա-
կերկիր. և՝ ի պանդխտեալն ձառայիցն վհատանայ՝ ասէ ցնա
զինչ խնդրես ի նա. և նա ասէ, խնդրեմ եթէ արձա-
ցես զզոր ասեմ. և եհ նմա գրել առ զօրսն իւր՝ զի՝ ի
զարիւ առաքեսցէ հազար այր՝ իասորս երկին, և հազար
ևս մօտ՝ ի ձոր՝ ուր իջեալ էին թագեալ անդ
ասէ ցնա վհատան. վարշիր, զինչ եղեւ ի մոկ. պատ-
կարծեաւք յաղանդս պարսկաց զարձուցանել զնայս. և

Զայլ

ਪਾਸ਼ • ਜ਼ • ਸ਼ • 16 ÷

ਪੈਰ ਦੇ ਤਲੇ ਦੀ ਚਮੜੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਬੀ ਦੀ ਤਹਿ ਬਹੁਤ ਮੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਥਾਂ ਦਬਾਅ ਸਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹਥੇਲੀ ਦੀ ਚਮੜੀ ਪਤਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਬੀ ਦੀ ਤਹਿ ਵੀ ਪਤਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਥਾਂ ਦਬਾਅ ਸਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਥੇਲੀ ਦੀ ਚਮੜੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਬੀ ਦੀ ਤਹਿ ਬਹੁਤ

կաթուղիկոս, կեցեալ յիշխանութեան ամս. 23 ։

617։ Կոմիտաս եպիսկոպոս տարօնոյ առաքինորդ գլակայ վա-
կզ։ նէին՝ յարապածոյն գաւառէ՝ ի գեղջէ աղբիւր՝ այր էտհա-
կան և սրբակեաց յաջորդեաց՝ ի տեղի աբրահամու յաթոռ
հայրապետութեան ։ Սա՝ ի նորոգել զվկայարան սրբոյն
Հռիփսիմեայ՝ եպիս զտապանակ նորա. որ կնքեալ էր մա-
տանեաւ սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին և սրբոյն սահա-
կայ. և ոչ իշխեալ բանալ զայն՝ մինչ եւս զկնիք իւր
՚ի վերայ նորա. և տալ զհոյակապ եկեղեցի՝ զե-
տեղեայ՝ ի նոյն, և տայ ՚ի վերայ նորա և ընկերայ նո-
ցին զշարականն * Անձինք նոր խրեալք ։ Հինայ և
զգմբեթ կաթուղիկէին և զմուծանն կոտրածոյ քարամբք.
արար և այլ հինութիւն և ազգի ազգի բարեկարգութիւն,յո-
րինեայ և զանազան չխտա ։ Եւ եղև ՚ի գրգռել վերա-
ւին յաւուրս սուրա սպասուցմայ՚ի մէջ յունաց և պարսից
զաւուրս սահատունի մարզպան հայոց կասկածեալ յերկեայ
պնայ ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ յեա կալ յայնմ իշխանութ
ամն երբ 24 ։

625։ Վարաստիրոյ բագրատունի որդի բագմայաղթն ամբաստ
հջ։ ուի եր՚ի պարսս, կարգեցաւ՚ի խոսրովայ մարզպան հայոց.
և մինչ էր հասեալ եր նա՚ի հայս՝ վախճանեցաւ կոմիտաս
կաթուղիկոս, կայեալ՚ի հայրապետութեան ամս 8 ։
625։ Քրիստափոր երդոյ յաթոռ հունեայ գաւառէ՝ յազատ ստ-
հջ։ ն՚ի ժամանել վարազտիրոյայ՚ի հայաստան ընտրեցաւ
կաթուղիկոս հրամանաւ նորա և հաւանութեամբ եպիսկո-
պատ։ Սա եր այր ձգնազգեաց և ծառեաց. և զինուա-
ջաւութեամբ յանդիմանէր զմեծամեծս, և և զնա ինքն
զվարազտիրոյ, խորհեցան ընկենուլ զնա յաթոռոյ. Զայս
իմացեալ նորա՝ իւրովի հրաժարեցաւ յիշխանութենէ կա-
թուղիկոսութեան՝ յեա վարել զայն ամս երեք. և գնա-
ցեալ յատն մասեաց՝ շինեաց զվանք մի մեծ՚ի գիւղն ուղեց.
և ժողովեալ անդ զմիանձունս՝ եկաց կրօնաւորութեամբ

և.

Եվ՝ ինչպէս պատուէր՝ ի միտս գեղջէ՝ նոտաս 628
կաթուղիկոս մոխանակ քրիստափորի • Յատուկնում՝ ասէ Հ
տալա էաւ Հերակլ կայսր՝ ի ձեռայ պարսից զաբէ խաչն •
զոր գերեալէին • Եւ ի դարձին եկեալ՝ ի կարին քա-
ղաք՝ էցոյց սէր բազում յոյժ առ Հայս եղեալ՝ ի մասն
բաժնից յունաց • Եւ կայսրն՝ ի վերայ նոցա ի շէնան զմԺէ
պնուն՝ ոչ էր որպէս Թոռինն մԺեծայ մարզպանի՝ զայր
զօրաւոր • Եւ քանզի յոյնմ ժամանակի բազումք ի Հա-
ոց եղեալ անդ ընկալեալէին զԺողովն քաղկեդոնի՝ և
բազումք եւս՝ կայր՝ ի մէջ նոցա խոտորութիւն ոչ սա-
կաւ • Սոքա իւրեանց Հրամայեաց կայսրն ժողով գումարել
եպիսկոպոսաց Հայոց եւս և յունաց՝ ի քաղաքն կարնոյ •
Ընդ նեսոր եպիսկոպոսն զոչ Հաւանօղսն՝ ի պիտուԹիւն

ՇէմարտուԹեան •

Եւ՝ ի Հրաւիրել կայսեր զեզր կաթուղիկոս՝ եկն նա՝ ի ժո- 629
ղովն՝ Հանդերձ եպիսկոպոսաւքն և յոգնահանչար եպիսկո-
պոսօք և վարդապետօք՝ ընդ որս եկին և քանի մի մե-
ծամեծ իշխանք • Ուրյեան բազում ՀարցափորձուԹեանց
և բազմօրեայ քննուԹեանց՝ ի վերայ Հաստել Շէմարտու-
Թեան՝ ընկալան Հայք զառաքեալ ժողովն և զպատանուէրն •

յամի 629 • 78 • տեսս՝ ի պատ • ՁԳ • 51 •

Ի պառնալ եզրն՝ ի դուռն՝ ըստ առաջ ելին կղերիկոսաք
և ուխտ եկեղեցւոյն առ Հասարակ՝ և մեծաւ շքով
մուծին եկեղեցին • Եւ ի Հաւանիլ ամենն ընդ արարսն
եզրն՝ ընդուէմ դարձաւնման յունէան վարդապետ ոմն •
որոյ վանն որոշեալ զնա եկեղեցւոյ եզր կաթուղիկոս՝ և
վարեալ չնե անտի • և նորա փախուցեալ գնալ՝ ի նիզ
պաւառ • և Թագեալ՝ ի մայրոյ վանս՝ և էարկ՝ ի մէջ
ազգին խռովուԹիւն մեծ • Իբրև լուաւ զայս եզր կաթո-
ղիկոս՝ Հրամայեաց՝ ի բաց առաքել զնա անտի և ա. և
գմայրոյ վանոն կոչեալ մայրապետ • յորմէ և նա ինքն յոյն
Հան կոչեցաւ մայրապետ՝ Գնայեալ ապա ընդ յաղուածոյ

ՙի դէմս ղարդմանն պատասխի՝ եկայք անդ ի քոյ միտեալ
անդամ եկեղեցւոյ ։ և առասյաւ իւր աշակերտս զնարդիս
ոմն Տամանման ի քէան ։ Եւ երկոքին սուքս գնացեալ
յաղգի սղգի Տերձոնացս և ՙի մոլորութիւն յուխտեալ
աւխատեցան՝ ժայթքեցին զչիմարացիս գիրս ։ որոց ընդ-
դէմ գրեաց վարդապետս ոմն գրիգորատուր անուն այր բա-
նեխոհ Տաւրդ ։ և յետ ժամանակաց Թէոդորոս քրիստեան-
սէր և յոլհան իմաստասէր ։

630։ Խակ եթէ կամիցուիկս յետս դառնալոյ ՙի կարնոյ նորոգ շի-
Տ֊Ը։ նեայ զիկայարան սրբոյն գայիանեայ կուսիածոյ քարամբ պայ-
ծառ և ընդարձակ ։ և կանգնեաց արտաքոյ նորա բնա-
կարան քահանայիւ ։ արար և զայլ շինուածս ։ Կար-
գեաց առ և ՙի ժամերգութիւնս * եղիցի
անուն առեալն սրինեալ, ամէն ||

գիտելապէս են առ՝ զի յետ ժողովոյն կարնոյ բազումք
ՙի Տայոց բնակեալք ՙի մանն բաժնի յուխտոյ ընտ ամի մա-
քանալ էր, և մանաւանդ յերկիս ։ զի սկսան նախ զՏայ նոճի-
քայն խմորեան առնել՝ և ՙի բաժակ խորհրդոյն ջուր
խառնել, երկրորդ՝ զոմն ծննդեան տեառն ՙի 25 դեկ-
տեմբերի կատարել ։ երրորդ՝ զտուրք ձեռն առանց խա-
չելոյն երգել ։ և զայս սովորութիւն կամէին մուծանել
նաև ՙի մանն պատարագ ։ յորմէ ծագեցաւ խռովութիւն ՙի
Տայս ։ և այսու պատճառաւ յետս կոչին Տայք ՙի մու-
քանութիւն յուխտոյ, և մերժեցին դարձեալ զժողովն քա-
ղեդոնի ։ Զայս առեղեկացուցեալ մատենագիրս յառաջիկայ ։

631։ Յաւուրս ժամանակաց այսոցիկ մարզպանն աղուանից
Ձ։ նէր ուռամ անուն կամեցուցանել և զմարզպանութիւնն
տէն Տայոց ։ խորհեցեալ դաւել զնահապետին ։ և նա ելս
կուսեալ թէ գունդ նեղութեամբ աստանկաւորս արա-
վառնէին՝ ետս զնացեալ և զաղեաս իւր և ջոքաւ յՃե
յուխտոյ յետս կալոյ ՙի մարզպանութիւն ամն 7 ։ Եւ կայսրն
Յունաց Հռաղիոս ՙի սմա

* ولي ع بن عبد الله بن عباس رضي الله عنهم *

٦٣٥ ـ حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب قالا حدثنا وكيع عن سفيان عن أبي إسحاق عن عبد الله بن يزيد عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عز وجل خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض فجاء بنو آدم على قدر الأرض جاء منهم الأحمر والأبيض والأسود وبين ذلك والسهل والحزن والخبيث والطيب

٦٣٦ ـ حدثنا أبو كريب حدثنا وكيع عن سفيان عن أبي إسحاق عن عبد الله بن يزيد عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عز وجل خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض فجاء بنو آدم على قدر الأرض جاء منهم الأحمر والأبيض والأسود وبين ذلك والسهل والحزن والخبيث والطيب

٦٣٧ ـ حدثنا أبو كريب حدثنا وكيع عن سفيان عن أبي إسحاق عن عبد الله بن يزيد عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عز وجل خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض فجاء بنو آدم على قدر الأرض جاء منهم الأحمر والأبيض والأسود وبين ذلك والسهل والحزن والخبيث والطيب

٦٣٨ ـ حدثنا أبو كريب حدثنا وكيع عن سفيان عن أبي إسحاق عن عبد الله بن يزيد عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عز وجل خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض فجاء بنو آدم على قدر الأرض جاء منهم الأحمر والأبيض والأسود وبين ذلك والسهل والحزن والخبيث والطيب

٦٣٩ ـ حدثنا أبو كريب حدثنا وكيع عن سفيان عن أبي إسحاق عن عبد الله بن يزيد عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عز وجل خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض فجاء بنو آدم على قدر الأرض جاء منهم الأحمر والأبيض والأسود وبين ذلك والسهل والحزن والخبيث والطيب

* ولي ع بن عبد الله بن عباس رضي الله عنهم *

ինոյն աւուրս ի տուէ ամսոյ 20 ։ քաղմուքիւնք զօրացան
Տաղարայոյ յալձակեալ ի վրայ գունոյ՝ պաշարելոյն յաշմ
կողմանոյ ։ և ի 6 ամենեանն յունվարի յաւուր յայտնուէ տէ
աուին զայն, և կռտոլեցին անդ յանխնայ զերկուստեան հա-
զար մարդիկ, և արքունին զաուսերս իւրեանոյ յարեան
Տաւատոյելոյ ։ այրեցին և զվնձամեծ ապարանս, և աւե-
րեցին զվայելչութիւն քաղաքին, և՝ ինքերութիւն վարեցին
զերեսուն և հինգ հազար ոգիս ։ և եկեալ զնացին՝ ի տեղիս
իւրեանց ։

640։ Վերագէս երկրորդ՝ հինօրն կոշեցեալ եպիսկոպոս առա-
ջի ։ Նստեալ կաթուղիկոս՝ ի գուռնին վաղվաղակի եւ ժողովել
զբազմութիւն գիւղացոյն անկելոց և թաղել զնոսան ։ և
նորոգեալ զքաղաքն ։ եւ ապա հինեալ անդ զվիկայարան
սէնի սարգսի զոր այրեալ էին ։ հինեալ և զվիկայարան այլ
ի վրայ խորհրդատանն ։ Ապա հինեալ և զմեծ եկեղեցի սէնի
գրիգորի՝ ի վաղարշապատ ։ և յարկանել զհիմունս նորա՝
եւ զնշխարս սէնի գրիգորի ի ներքոյ հողոյ ապականեալ
և կայեալ իբր սամի մեռեալ, և թաղեցան՝ ի պարոնն ։

642։ Ի թագաւորել՝ ի սմին ժամանակի կոստանդեայ թուին
ղէ։ Տերակէն՝ ներսէս կաթուղիկոս միջնորդ լեալ առ նա՝ եւ
կայսրանել հիւրասիրաբար Տայոց զվարազտիրոյ՝ որ փա-
խուցեալ էր՝ ի կոստանդնուպօլիս, և նր եկեալ՝ ի Տայս,
և կայեալ իբր սամի մեռեալ, և թաղեցան՝ ի պարոնն ։

(643։) Յերևիլ յաւուրս այն մոլորական գրեանդ ինչ արար ժո-
(ղէ։) ղովն՝ ի դոճին ։ ուր նզովեալ զնա Տերտերիկոս և զնա
Տերձռնաղական գրեցն ։ և կարծելով թէ ժողովն քաղ-
կեդոնի ընկալեալ էր զմոլորական գիրս Թէոդորոսն
մոպ-

Կուպտեաստոյ՝ մերժեց և զայն ժողով։ և ապա ուսումնեաց երկուստեան կանոնս վէճ բարեկարգութեան։ Եւ զի՛ն նմին ժամանակի յաչխատեալ էր զայն Հրամայեաց բարեղէն վարդապետին Յովհաննէսի ընտրել զպիտանիսն յանպէտսն, եւնա արար այնպէս. և այն շարականապետն կա-

ՉԵՑԱՒ ՅՈՎՆԱՆԻՆ։

18։ Ժամանակ ի-ուսուցանելոյն սքանչացան և պատմէին ասացեալ հրամայեցին մինչև գնեցուն։ և խոնարհիցեալ պահեցին

ՄԻՆՉ Ի ԱՍԿՈՒԵՐՐՍԸ։

Բ. 53 = 57.

Ամբաւ ոմն վարազիրմոյ կարդեցաւ ի գիւղեր 644։ կիւրասուլաղաւս Հայոց։ և ի դադարել միոքն մի ղէ։ Ցին՝ վերատին յարձակեցան ի Հայս բազմութիւնք զօրացն Հադարայեցւոց։ և դիմեալ՝ ի ներքս՝ Հարին ի բերդսն ոմն 646։ և կոտորեցին զաղխալոսսիս և զբնակիսեալսն ի բդնունիս։ ղէ։ և անտի անցին կոչն արտասուեան՝ յատարիատունս և զերկիրն Հաւասարակ։ Յորոյ երկիւղէ պահպանեալ Եկուղեցւոջ և քա-ն զօրավարն և ամբաստայ կիւրապաղատն և այլոց նախա-բարոյ՝ եկին լոռդ առաջնոյս։ և մատուցեալ բազում ինչ խոնարհեցան և հնազանդեցան նմա։ և խոստացեալ կուենոյ։

ՉԱՅՆ ԼՈՒԵԱԼ ԿՈՍՏԱՆԴԵայ կայսեր բարկացաւ յոյժ։ և 647։ ինքնին եկեալ բազում զօրօք եկն ի Հայս ի ներաշխել ղէ։ զնոյն Հայոց խոստս։ Գնաց վաղվաղակի լոռդ առաջնոյն ընդ առաջ նորա։ և բազում ինչ պատուիրակօք բազմութեամբ եպիսկոպոսաց և քա-հանայից և պաշտօնէից և ուսումնական անձանց։ և բա-զում ինչ ընծայեալ զբարիսուքեան նորա։ և ի վաղիւ անդր և ի միւսում առաւ-տուն ի վաղիւ ընդ առաւ-

1945
648
129

ուխտին Հայոց ։ Եւ նորա միաբան ընկալեալ զժողովն՝ Հա-
ղորդեցան ՚ի միասին սուրբ խորհրդոյն ։ Ցօտնեալ առա-
ւանդ կայսեր զջօրս եւ զլէրակայուս յունայց Հանդերձ-
Հանայիւք՝ դարձաւ ինքն ՚ի կոստանդնուպօլիս ։ Իսկ այն
ջօրք եւ վէրակայուք նոցա անխոտիր գոլով ՚ի պահս եւ
յայլբազում իրս՝ առնպէին եւ զՀայս լուտ խրտնոյց վա-
րեր ։ ընդ որս միաբանեցան եւ բազումք ՚ի Հայոց ։ որոյ
վասն պատուհասեցին ՚ի նոցանէ ։ Իսկ այլք առ Հա-
ւատոյ զժկամակեալ աշխատեցան զինուս ։ եւ կեաս կոյս-
ին ՚ի նոցանէ եւ ՚ի Հաղորդակցութենէ նոցա , եւ ոչ եաս
առին թոյլ յունայց Հաղորդել յեկեղեցիս իւրեանց ։
Ընդ այս դժուարացեալ նոցա գրեցին առ կայսրն քաղս
ամբաստանութեան ։ եւ կայսրն յղեաց առ Հայս թուղթ
յորդորանաց եւ ապատնալեաց ՚ի ձեռն դաւթի ուրումն
նահապետի , որ էր յայրզէ Հայոց ՚ի քաղքն Թէոդոսիոպօլիս ։
648։ Ապա ժողով արարեալ եպիսկոպոսացն Հայոց եւ իշխանաց
ազգին՝ Հանդերձ կաթուղիկոսին ՚ի դուին քաղաքի՝ գրեցին
պատասխանի առ կայսրն թոյլ տալ ինքեանց կալ ինչ
յօրէնսն զորս ընկալեալ էին՝ իսկզբնէ գրիգորէ , եւ մի յայլ
ինչ ևս ստիպել զնոսա ։ Ընդ այս թեպէտ եւ կայսրն էյոյզ
զինքն Հատան , բայց վերակայուք յունայց անհատոյց գլ-
աեալ՝ առաւել ևս սկսան նեղել զՀայս ։ եւ քանզի տես-
ան զհաստատութիւն հաւատոյ եւ զկարգս եկեղեցեացն ։
Եւ քանզի ներսէս կաթուղիկոս յորմանէ զինքն Հատա-
ցեալ եպիսկոպոսական , եւ անխոտիր Հաղորդեր ընդ յոյն ,
զարհուրեցին ամանք զԹէոդորոս ուշասնի ընդհմնն ։ յոմանք
զարհուրեալ ներսեսի՝ մեկնեցան ՚ի բնիկ գաւառս իւր ՚ի
տայս ։ Եւ եկայ անդ ամն 9 ։

649։ Եւ Թէոդորոս եդ ՚ի տեղի նոր իբր տեղապահ զյովհաննէս
զի ոմն տիկտորեցի՝ որս մանաւկեւտայի ասի՝ զիշակերտ գրի-
գորայ անձախաճախ ։ Եւ քանզի սոյն այս յով-
հաննէս ամ ոչ ուսոյ ընդհմն քաղկեդոնական , միաբա-
նեալ

ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਨੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਬੁਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਦੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ

ՉԼԵ. Ի թագի կայնի Հայք ի ձառայե Հազարապետի, և մնայն պարծեաւ ընդ իշխանութեամբ կայսեր. յորմէ ընկալան և պատիւ կիւրապաղատութեան վասն Տամազասպայ. Զայս իբրև լուաւ ամիրապետն՝ խնդայն եւս խոզխոզելովն ասացն առեալ ի Հայոց. և պատրաստեցաւ ինքնին գալ ի վերայ ազգին, և ի տուր տուեալն մաշելոյն. բայց ոչ յաջողեցաւ նմա այս. զի անկաւ խռովութիւն ի զօրս ձորա. յորոց սպանաւ և նա ինքն ամիրապետն. և ի տունկել մահեայ ամիրապետին՝ մեռին Հայք վերատին ընդ իշխանութեամբ Հազարապետի. և յանցանելոյն ամոյ մեռաւ Տամազասպ մանիկոնեան. կացեալ ի իշխանութեան ընդ ամս 5.

659. Գրիգոր մամիկոնեան եղբայրն Տամազասպայ կարգեցաւ ՉԼԶ. ի տեղի նորա պատրիկ Հայոց՝ և մեռեալ ամիրապետէ. Այս շինեալ զեկեղեցի մեծ յաւանին արուճ առ արտաքս երկին. և վանք մեծ յարևելից կուսէ եղիսաբեդայ. ի սմա առաքեալ զերիցս ի պետրոսէ պատերազմի ընդ յոյն և ընդ Հայոցն ի ձեռս Հազարապետի. որոյ արձակեալ պատերազմն՝ եկն ի դղեակն, և եկայ ի Հռոմոս. և ի նոյն աւուրս մեռաւ ներսէս կաթուղիկոս՝ շինօղն սուրբ Հռիփսիմեայ. կացեալ ի Հայրապետութեան տարի 20, և անկաւ

ի 6 դեկ.

661. Ներսէս՝ ի գեղջէ արկուսոյ՝ որ ի յառնմասեայ՝ նշա- ՉԺ. նաւոր կաթուղիկոս ի տանէ ներսէսեան՝ շինողի՝ շինեալ վանս և եկեղեցի ի գեղջ անդ. և աւր նոսա Հիւրանոցս և աղքատանոցս. և կացեալ ի կաթուղիկոսութեան տարի 6. մեռաւ. Սա կամեցաւ կատարել լազարեցեաց զաւրմանն Հայոց ձեռամբ անանիայ շիրակացւոյ. այլ ի կանխել օրհասին՝ ոչն ետուն զայն գործն.

667. Խոսրով ի վանատունէ յոյժ մեծ գեղջէ նախաւ կաթուղի- ՉԺԶ. կոս՝ ոմն ի տեղւոյն անուանեալ՝ ի տան աւուրս երկու եղև. և յօրինեաւ

գաղտուկ

բաղում իմնատանական պրեանս • տոյնպէս և Թէոդոտոս
Հռչնատուր պիտանական քրիստեանատուրն կոչեցեալ պրեայ Հատ-
պօրատուր ընդէ մ՚մայրապատմագրոյն՝ գոյացանեալ Թէ Հշմարիտ
է ինն ամ ամօրհնութիւք քոյ • Սոյնպէս եբրեերէն եղև և մուխ-
ամէս Հռեատոր եպիսկոպոս սինուեայ, որ և արար զամատեան
Հատս • եւ ինչն իսրայէլ կաթուղիկոս վախճանեցաւ՝ ի
տան 24 • եւ զինն. այնտուիկ ՃՆոյ ՃՆ մեր աստէր ամն երե-
կերկու • որոյ և վերոյհիշեալ խաղաղութիւն նորա, և ա-
Թշնամեայ պատեալ սահմանուայ զինս շուրջանակի • և հեր
ստատեք օգնականութիւն •

Ապահակ եպիսկոպոս՝ եպիսկոպոս ուռհայ՝ ի ձորափորը պատա- 677 •
ւէ յարքունական գեղջէ՝ նստաւ. կաթուղիկոս՝ իտեղի ինչ մի. ՀՆԵ •
այլ վարժ յիմաստս պիտութեան՝ անեալ՝ ի վարս արքունի
աւր մեծին Թէոդոսոսի պիտանականի • ՝ի որ երօթնեերորդ
ամի յարձակմեան՝ ի Հայս հէնիք բազումք՝ ի խազրայ • ընդ
որս առաքեալ պատերազմեալ գրիգոր մամիկոնեանց
զորս 24 • եւ զինն. այնտուիկ ՃՆոյ ՃՆ մեր աստէր ամն երե-
կերկու • որոյ և վերոյհիշեալ խաղաղութիւն նորա, և ա-
Թշնամեայ պատեալ սահմանուայ զինս շուրջանակի • և հեր
ստատեք օգնականութիւն •

Ապահակ եպիսկոպոս ուռհայ՝ ի ձորափորը պատա- 685 •
ւէ յարքունական գեղջէ՝ նստաւ. կաթուղիկոս՝ իտեղի ինչ մի. ՀՆԵ •
և կայոյն գերեզայր իւր զամբատ տպատուական Հայոց • և
եօսէբիոս խաղաղութիւն ընդ Հռոմայեցիս՝ տալով նոցա
Հարկս • Յիմանալ անդ յոստիկանատուն կայսեր զմտանել
Հայոց ընդ իշխանութեամբ Հռոմայեցւոյ տպատնայուն
գալ՝ ի Հնազանդութիւն իւր • Նոքա եառն պատասխանի-
այս ջանիցս անգամ՝ Է առն՝ զի Հնազանդեցեալ էին՝ և ոչ
ոչ օգնութիւն՝ ի չէնչ՝ այլ միանապատ զերկիրս
զերկիրս • և ուրէք այժմ՝ ոչ միայն ընդ չէրսով իշխանու-
թեամբ՝ և

զորոյ

զորոյ • ոչ զերկի վարեալ տպատ տեղ Հայոց զորոյ
զերկիրս զերկիրս զերկիրս

گیتی‌نما نام کتابی که در آن جدول‌های گوناگون برای آسانی کار
حساب‌کنندگان نوشته شده است. ف. آ. ۱۲۸۰ ه.

فرهنگ نظام. محمد علی بن حاج محمد حسین عقیلی خویشگی
متخلص به نظام از اعاظم علمای امامیه و اکابر فضلای شیعه
در هندوستان. در سنه ۱۲۹۲ ه. در لکهنؤ وفات یافت. ف. آ

յորժամ Տէրն զՏեառն մեկնեցան այն զօրքն ի Հայաստանէ,
Տնտրեցան բանիւք խաղաղութեան տրամաբ զՀայս, և ընդ-
ձեալ գինն ։

Ապրեալ առաջին ոստիկան առաքեալ առ Հայս եկին և 693։
բնակեալ միտալի ի գիւղին քաղաք Տանդերձ զօրօք ի ջրատեղ Ձխեբ։
ան կիւրտաղատութեանն ներսեհի կամաւորականի. և քաղ-
րութեամբ վարելով ընդ ամեն՝ անկասկած առաւ զնոսա.
և ապա այլեայլ պատճառս եղեալ՝ կալաւ զբազումն ի
նախարարացն, և եղեալ ի շղթայս կորուսանեաց զառաջ-
նեսնդս նոցա. զոր տեսեալ ներսեհի միախեաւ ի տայս ։
Գալաւ և զառհակ հաշտութիւնս. և երկոքին կապանօք
առաքեալ ի դաւանակս. ընդ նմին և զամբաստանիչսն
բերուսանեն. և ապա մերկացեալ զմեծամեծ եկեղեցիս ապա-
ստատ։ Գալաւ և զդաւին դուռնեկի, ել ի խաչ եհան զնա։
խակ ամբաստանեալ տէրն առեալ ի դաւանակսն՝ զարձաւ ի Հայս
ի նմին ամի. և առաքեալ Հրէշտակս առ յուստինիանոս
կայսր. և խնդրեալ օգնական ի նմանէ ։ Եւ կայսրն Հաշ-
լեալ ընդ խնդիրն նմա՝ առաքեալ ի Հայս զղեսոնդիոս իշխանն մեծ
զօրօք բազմօք ։ Եւ մինչչեւ Հասեալ էր նոյա, առեալ
ամբաստանեալ զնախարարսն Հայոց Տանդերձ արամբք նոցին՝
ջրեալ ի գետսն վարդանակերտս ։ Զայն իրացեալ ապա-
զգալայ՝ սկսեալ զնա Հինել Հազարս զօրօք ։
Հասեալ և զօրացն յունաց յարտաւանաց ՚ի մուտ ին, 694։
և այնուհետև զառաջնոսա ոստիկանին և իշխանատունցն ևս. և Ձխեբ։
պնդեալ առան ժամանեցին ՚ի վարդանակերտ. ուր Տարին
Հաւնհաւ յոյնք և Հայք զօրաց առաքելոյն, և զբազումն
՚ի նմանէ ձերբակալեալ առաքեցին ՚ի պետրութիւն.
և ՚ի փախչել Մուշեղայն և յանցանել ընդ գետն եղուսէ ՚ի
վերայ առաւին, անդէն զգաստացեալ առան և եկաք գին։
և զերծեալ միայն առաքելոն ոստիկան քաղի մի արամբք ։ Եւ
զեղծեալ ուղիղ առաքեալ ՚ի կոստանդնուպօլիս թագաւո-
րեալ ՚ի վէր յոյնսդ. և յղեալ առ սմբատ զիշխանութիւն
ասրեալ ՚ի վէր յոյնսդ. և յղեալ առ սմբատ զիշխանութիւն։

Սմբատայ

695 ։ Ովքեան զաղտապատումն բիւրատեսեան միտքն առապեալ ելիւ-
ձխդ ։ բատարեալ կատեղեալ՝ ի կայսերէն գնոյ՝ ի տոյժ, և ընդա-
ելեալ յաւուրն կոչեցեալ Թուխտոս. և հանդիսիւր զարգեն
յանդուրեալ ան քանի մի. քանզի և ի Հաղարապատում
էելե ին ընտրութիւն. զի պատրաստեալ էին զաղմաւ իւր-
702 ։ եանց ։ Այլ առիսն երբեմն վեց ամաց պատրաստ առեալ
ձձա ։ միւռանոյ ամիրապետին՝ առաքեաց՝ ի Հայս զմեծ զօրաւարն
իւր, որ կոչէր մինհանոս ոգբա. որոյ եկեալ՝ ի կոմինա
վանանդայ՝ սկսաւ յառարի առնուլ զերկիրն ։ Տեսեալ զայս
Ներսեհ կամենալով՝ միաբանեցուսւ ընդ ամբառայ. և
ժողովեալ զվանանդացւոյն յանկարծակի դիմեալ Հոսա՝ ի վր
մինհանոյ, և կոտորեաց զամենայն զօրսն նր. միոչ Հաղիւ
մազապուրծ զերծանիլ նմա Հանդերձ Հեծելովք տամբք ։
եկեալ առաւ մինհանոյ առ ամիրապետն՝ շարժեալ զբար-
կոքինն նր՝ ի վր ազգին. և Հրամանս առեալ՝ ի նմանէ՝
ժողովեաց զանհամար բազմութիւն զօրայ՝ գալ առնուլ
վրէժ ի Հայոց ։ Իմացեալ զայս երանելւոյն սահակայ
կաթուղիկոսի՝ որ դեռևս՝ ի դամասկոս էր՝ ի գերութեան՝
առաքեաց առ մինհանոն զդեսպան՝ ի վեր
ձեռն իւր ։

ի ձեռին։ Ընդ որ կարի լինի պարմայեալ և քաոսնել մինչ-
մեռայ յարդանօք Հառզային՝ ի ձեռանէ նր. և ընթերցեալ
զբանսն առէ ցնա. * այս խնդիր զո կատարեալ Ի պատուա-
կան այդմ ՈՒ։ Եւ վաղվաղակի գրեաց գիր խաղաղու-
և Հաշտութեան առ նախարարս Հայոց. և Հրամայեաց
ժնձալ պատուճով տանել ի Հայս զմարմին երանելոյն
բազմութիւք զօրացն Հռոգարայոց, որոց զօրավարք էր կաշմ
անուն ոմն։ Եւ ինքն դարձ արարեալ ի տեղի իւր, և
Հաւանեցուցեալ զամենսսպեան արձակեաց զայլգերին։
Իսկ ամք կաթուղիկոսութե երանելոյն Հանդերձ գե-
րութքն եղև ըստ 26. և ամիսս քանի մի։ Այն այս
երանելիս արար Հաւս գեղեցիկս և շարականս Տաժեղա-
ձայնս զհնաչին և զեկեղեցւոյն։

Եղիա՝ եպիսկ. բղնունեաց՝ ի քաղաքէն արձիշոյ՝ նստաւ 703։
կաթուղիկոս՝ ի տեղի երանելոյն սահակայ։ Սա եւս աքսո- Ձնե։
րեալ գնեցուխս կաթուղիկոս աղուանից և զդշխոյ նոցա
բռնութե Հապարսից վն ընտելոյ նց զժողովել քաղ-
կեդոնի. և յարոյց Հալածանս ընդմ քաղկեդոնականացս.
տես ի պատ. եփ. 59։ Յաւուրս սր նստաւ ամիրապետ
աբդէլա, որ յառաջն ոստիկան եղև Հայոց։ Յիշեալ սր
զիշխանն, զոր անցուցին Հայք ընդ ինքն ի վարդանակերտ,
ոչ Հաճեցաւ ընդ Հաշտութիւնն զոր արարմոնմատ. այլ
առաւել ևս զայրացեալ՝ եդ ի մտի կոտորել զնա։

Կամ ոստիկան կարգեաց յաբդէլայ ամիրապետէ՝ Հրաս- 704։
մանաւ նր զՏեսո եղև ջնջել զմեծամեծս Հայոց։ Եւ նախ Ձնե։
Հնարիւք ինչ ժողովել զբազմութն նախարարացն և առաքեցի
այրեաց զնուաճեցեալսն նախնեաց. տես ի պատ.
եփ. 58։ Եւ զօրք նր յաւարի տուին զնա ստացուածս նց,
և՝ իջեր ութե վարդանակերտ զնստանիս նոցին և զայլ ս բազում.
որ ընդ պերճանս ընդ այծոսիկ և վահան տղայ ջոկեցեալ ամայ
Եղև նոքա և շուշան զտուառ վահանայ կամաւորական։ Եւ
առ առանձինս ընդ Հաւատոց մեռաւ ի խաւսան։

Իսկ

706: Իսկ ամբաստանեալքն եւ այլքն ոմն նախարարք գնա-
ՃԾԵ: ցեալ՝ ի ձեռաց կաշմայ գնապետին՝ եւ առնուն յոտնայ՝ ի կոչ-
մանս եգեսպատոյ. եւ առեալ թէ յոյնք միտիանակ օգնեալ
ինքեանց եղեն զինքեանս՝ յատարն առին զքաղաքն յո-
րում նստէին. եւ կոտորեցին զհեղեղեանս՝ թե ինն զաւա-
ւի հայ. եւ որ գտանէին յոտնայ նղուկս կարդէին՝ ի շատկին
եւ վերայ հայոց. զոր եւ առին առին կարդային՝ ի շատկին.

717: Վհիլք ոստիկան կարգեալ յօմանց ամիրատեաց եկն՝ ի հայս
ՃԿԶ: ի տեղի կաշմայ՝ ի 14 ամի ոստիկանութեան նորա. եւ
յայնմ հետէ ցս մեր ծնայ՝ ի ձեռս ոստիկանացն, որք առա-
քեալ լինէին յամիրատեաց՝ եւ ընդդէմ կացմայ ամի-
րատեին քաջութեամբ ազգին. Խոկ պետրեաքն՝ ի կաշմայ մատուցեալ տղերս
առաջի օմարայ ամիրատեային խնդրելոյն զազատութիւն.
եւ քանզի պէտ ոմն էր օմար՝ զիջեալ յաղաչանս նոցա
արձակեաց գնասա. եւ նոյ եկեալ՝ ի հայս Տանդեան միտքն
մե. յոտնայ ժամանակի մեռաւ եղեա կաթուղիկոս կայեալ
յիշխանութեան ամն 14 եւ կէս.

718: Յովհաննէս էոլորդ մականունեալն իմաստասէր՝ ի
ՃԿԷ: գաւառէն տաշրայ՝ յուձուն գեղջէ՝ յաջորդեաց յաթոռ
հայրապետութեանն զինն եղիայի. Սա՝ ի մանկութենէ աշա-
կերտեալ էր առ ոստս մեծի վիրդի իմաստնոյն Թէոդո-
րոսի՝ քրթենաւորին կոչեցելոյ. եւառաւելեալ յուսումն
իմաստասիրութեանն եւ յայմ մակացութիւնս՝ կոչեցաւ իմաս-
տասէր կամ փիլիսոփայ. Սա յաւ կազմուձաձոյնեցքին մասին
գտաւ գերազանց յոյժ. մեծահոգի եւ ազատանձնեայ, քաղ-
ցահանձար եւ լայնախոհոյնդ, մխանգամայն եւ խոնարհ
համեստ եւ խաղաղասէր. սոյնպէս եւ ըստ արտաքնոյն վայելչա-
հասակ եւ թիկնաւէտ՝ շքեղատիպ եւ փառապայծ. Ի նոցնէ
ուսանէր զգեցեալ խարտեղն խիստ եւ անտանելի. խոկ արտա-
քուստ յաւուրս տանդիսի ապանէր աշեղակերպս. մինչեւ
ամենայն ակնածել ինամանէ. ոտոյ եւ Տամբառն հասեալ
յականջս օմարայ ամիրատեաին Տրաւէրեցւոյ՝ ի ճամանէ. եւ

ապատա-

ազատուեցաւ յոյժ։ Սա՝ ինաստիլ իւրում կաթուղիկոս
բազում խնամով վիճակ կալաւ յանդուրցու պահել կնօս
իւր՝ որ՝ ի բազում աղմուկս շփոթից առատանեալ լինէր,
մանաւանդ յերկիր • ուր՝ ի կռեղնաւորութենէ ամենայն աղան-
դաւորք եկեալ՝ ի պօղիկեանոյ անտէ, ևս և՝ ի չար երևու-
թականայ • երկրորդ՝ յանկարգութենէ ժկեղեցականայ
և ՅԱկանայ • երրորդ՝ ի յուզմանէ պետական խնդրոյ վի-
ճախոյ • զի ոմանք կամէին ըստ ծխի յուշնայ վարել՝ ասէին,
թէ պարտ է խմբուրն և չըսխատուն պատարագել, և ա-
ռանց խառնչեցուցին զբաժն ածն երգել, և զտօն ծննդեանն
առանձինն կատարել • և այլև այս բազում էին ։

Ամս ՌՃԺ կամէր կամ դարման մատուցանել յուլհան հայրա- 719.
պետ՝ արար ժողով մեծ՝ ի գաւին քաղաք, ուր գումարեցան Ձկը։
դրեթէ հանօրէն եպիսկոպոսք մեծին և փոքրուն հայոց • և
ձգալեցինն նախ զպօղիկեանս • և ապա սահմանեցին երեսուն
և երկու կանոնս՝ ի վեր քառասնօրեայ և ծխոյ, տեսա՝ ի
պատ • Ճ • 60 ։ Ուրարտոյն այս յուլհան հայրապետ և
գայլ-փոքրիկ ժողով ի Տանդեւրձ ասորուվք • և հեռացեալ
ջուլիանոսն ։ Եւ ինքն կայեալ՝ ի հայրապետութեան
ամս 11 • վախճանեցաւ ։ Յորմէ սա գիրս՝ ի վերայ
մարդեղութեանն Ըզդեմ երևութականայ, որ և տպագրեցաւ
յամի տեառն 1807 ։ Ուրար և քաղուածս մեկնութեան ժա-
մակարգութեանց • գրեաց և Հառս ապաշխարութեան և
պգաստութեանն վարուց • կարգեաց և գիանոնագիրս • եր-
գեաց և շարականս աւագ տօնից ։ Ի սմա յետին աւուրս յետս
կոչեցաւ յամիրապետէն վիճակ ոստիկան՝ յետ կալոյ նմա
յիշխանութենէ ամս 10 ։

20։ Ժառանգ սպանիչ սպանեալ տանդիսի Տրդատ գնդի՝ ի Հայս։ Եւ ինքն ընդ իշխանութեան գերեալ ի մահուանէ ազատի։

ԵՂ. 60 = 63։

727։ ՋՀԳ։ Եահմէտ սատիկան առաքէ՝ ի Տայս՝ ի վեց ղամուրէ ի վերայ Հայոց իշխանութեան հրամատատարն Տրդատ՝ ի Հռոմէ. և անդ ևս ուսեալ բազում ինչ՝ դարձաւ՝ ի Հռոմ։ Եւ ի հոգևոր ազգին Հայոց՝ ի ձեռաց Գրիգորի սրբոյ՝ ի վիճակ եղեալ՝ ի Տայս։ Եւ միջնորդութեամբ բարեկենդանի իշխանին սիրեցեալ ձեռնադրեցաւ եպիսկ. և՝ ի յանդիման ազատեալ զՀայս՝ ի ձեռաց նոր։ Եւ ինքն կոչեալ յԱռաս զմահ-

մէտ՝ ի 5 ամի սատիկանութեանն նորա՝ առաքեցաւ գայլոք։

732։ ՋՀԲ։ Աբդալիզ սատիկան կարգեալ՝ ի տեղի մահմետ խանամէր զՀայս քաղցրութեամբ։ Այս՝ ի մանկութեանն՝ գոլով անեալ՝ ի դուռն քաղաքին՝ ի յարձակիլ հարստացուցեալ մատնեալ էր զքաղաքն՝ ի ձեռս նոցա, և եղեալ պատճառ աւերմանն նորին։ Զայս տեսեալ Դաւթի կաթուղիկոսն դարձաւ՝ ի դուռն։ Եւ

ملی ہے۔ ۱۲ ۔ ۴۰۰۔۴۰۰

۷۴۱ Sرام سے معلوم ہوتا ہے کہ ملک میں کتنے مکان ہیں۔ کتنے کچے کتنے پکے۔ کتنے ۔ ۔ ۔

այլ յետ երկուց ամաց կոչեցաւ յետոյ ։

760։ Ախտակ բազբատուն ոմն էր բռնաւորեալ, պատրիկ կայսեր
մ թ։ գեղեա Տայոց ի տեղի եզիտաց, և էր ան այր գեղեցկա-
դէմ և փառահեղ տեսլեամբ, և երկիւղած ոչ։ Եւ
խնամէր զազգն խաղաղութեամբ ։ Ցաւուրս սորա դիմե-
ցին բազմութիք ապստամբակայ ի կողմանց պարսից յօն վաս-
պուրականն։ որոյ ի դիմի հարեալ իշխանք արծրունեաց,
երկոքին եղբարք ախտակ և համազասպ որդիք վահանայ
հարին զբազումս ի նոցանէ ի տուր տեսլեի։ այլ հա-
մազասպայ կարեւէր չորեքոտանի անկաւ յերիվարէն։ և ժո-
ղովեալ ի վերայ նորա բազմութեան թշնամեացն, հարին և
սպանին զնա ։ Զոյն տեսեալ ախտակայ եղբօր նորա, յար-
ձակեցաւ սլատմաւութեամբ ի վերայ սպանողացն, և ի կոր-
ծանեալ զնոսա յերկիր, ինքն ևս ի վէրս ընկալեալ ի յետուստ
կատարեցաւ անդէն ։

761։ Խբրև լուաւ զայս կրտսեր եղբայրն նոյա պապիկ, ժողովեալ
մ թ։ զօր բազում դիմեաց մինչև ի կողմանս պարսից, ուստի
եկեալ էին սպանողքն։ և սպան ննդութեամբ կալեալ եղև ի
պարսից և եղեալ ի բանտի։ ուր և մեռաւ խակ ։ Էին
սորա որդիք երեք, որոց անունք էին ատհակ, համա-
զասպ և վերժան։ ատհակ և համազասպ նահատակե-
ցան յետ քանի մի ամաց։ իսկ վերժան ուրացեալ սպա-
նաւ ի դաւթէ մամիկոնէից ։

Ի հասանելոյ ինոյն աւուրս տոհտապանայ ի վրաց պզտիկն
ի բազում հարկահանութիք և յազգի ազգի հատուածոյ
կարկաւ, մարախոյ, և երաշտութիք յանբերելի տխրութիք
ընթռնեալ սրտիւտոյ կաթուղիկոսի՝ հիւանդացաւ և մե-
ռաւ, կալեալ զաթոռ Հայրապետութեաք զամս 23 ։

764։ Տրդատ երկրորդ՝ ի տուրուբերանոյ ի գաւառէ գանձա-
մ ժգ։ ասրիկ նահատ՝ ի տեղի աւագինոյն ամս 3 ։

767։ Սկսան յարուցանել ի գեղջէ բասենեայ՝ եկայ՝ ի տեղի
մ ժգ։ տրդատայ կաթուղիկոս ։ ապա ել երեսել սրբութեամբ և
հմտա-

հանուստութեան և հրաշագործութեան ևս։ Սա սուտ ժողով
ի քաղաքն սարտաւ յամի 768. ՄԺԸ. և սահմանեաց քառա-
սունից կանոնս վը բարեկարգութենէ։ Ցայս ժողով գտաւ
և հոյս կանոնս վը բարեկարգութենէ։ Ցայս ժողով գտաւ
և սահակ սարտուկ քաղցրատուն. որ ոչ կու վարէր զիւ-
ղիշխանութիւն. քանզի՝ ի 9 ամի սարտկութենէ նը եկն այ-
ծոյ
ի տեղի նը։

(766.) Սիւնեցման իշխան Տաճատայի՝ կողմնակալ եղեւն կար-
(ՄԺԷ.) պեցաւ սահակ Տայոց Տրամանաւ սիրապետին, և կե-
ցեալ ամս 3 մեռաւ։

769. Պէքր որմն անուղղում սահակ առաքեալ յաղերբաղ
բազմօք առաւտպետոյ կՏայս. և զօրք նր Տարին՝ ի քեերան մ ժը։
որոյ զբնակիչս քաղենոյ, և թաղնոյ՝ պեօթնՏարիւր այր,
և պերճեցին ոգիս Տարաւ և երկերիւր. և նենգութեամբ
կալեալ զսահակ սարտկ՝ առին առ մուսի սիրապետ.
և նա Տրամայեաց սպանանել զնա. և զգանձս նր էառ
յաղքունից։ Ցայն աւուրս վախճանեցաւ և սիոն կաթո-
ղիկոս. կայեալ ի հայրապետութեան ամս 8։

775. Եւայն՝ ի նոյ գաւառէ յերզապատոյ գերէջ նաուա
կաթուղիկոս՝ ի տեղի սիոնի. սա ի ազգէ Տեսէ անաւ մին։
արբուք՝ ի կաթուղիկոսարանի, զարդացեալ ի բարի վարս
և յուսմունս։ Ի սմ աւուրս երևեցաւ երկեակ յերկնից Տայոյ
սահմանոյ դունեայ, այր բանիբուն վարժ յիմաստասիրու-
կան մակարդութիւն և ի կարգս առաքինութեան։ ըստ սմա և
սէր եփրեմ, և անաստաս, և խաչիկ, և դաւիթ Տռոմ-
մայեցի. սք ծաղկեցան իմաստութիւք և բարեվարութեամբ
յԱղուն Տայոց. այլ ի վշտագին անձկութենէ ժամանակին
գաղեալ կային յաղքութեան։

778. Հասան անուն սին սահկան առաքեալ ի տեղի պերճոյ
ի 6 ամի սահկանութենէ նր՝ առաւել գտաւ քան զպերճն մին։
և քան զայն ի կերպել և ի չարշարել զՏայոցնաւ զօրք
նր անդադար արշաւեալ առ և անդ առպատակ սփռէին
և առնուին զնս։ Ընդ որ գաղանեալ յոյժ մուշեղայ
մամիկոնէին՝ ժողովեաց առ ինքն զգունդ մի քաջ ի

786։ Եթէ երկրորդ՝ ոտիկան առաքեալ՝ ի հայր՝ ի հա-
րան ամբարտաւանութեան զօրուծանուս՝ նուաճէց զհայս երթ-
ալ։ Եւ ի գալ այլոյ ուրումն հարկահանի՝ այն չափ
էառնուցանէր ազգն, մինչ եւ յոգիս լինել ապատան։
Որոյ աղագաւ՝ փախուցեալ մեկնէին յաշխ հայոց երկր-
տան հազար ոգիք, եւ գնային յաշխ հռոմոց, եւ կայսրն
եառնէր տեղի բնակութեան՝ ի բարութիւն երկրի։ Զայսմ ամի
վշտացեալ եւ վտանգեալ եւայի կաթուղիկոս՝ վախճանեցաւ,
կայեալ՝ ի հայրապետութեան ամս 13։

788։ Սահականոյշ դստերէ գրէ՛ն՝ ի մեռանել եւայեայ
նաւասարդի կաթուղիկոսի՝ ի տեղի նորին ամս 2։ մէջ։

Յովհաբ կամ յովբ յոստանէն յայրարատեայ կիւրապաղատէն
կալաւ զաթոռն կաթուղիկոսութեան ամիս 9։

791։ Պողոմն ձերտունի՝ ի գաւառէն գեղարքունւոյ՝ յաջո-
ղեալ յովհաբայ. ոմն՝ ի մանկութեան միայնակեալ էր մա-
նիս մաքենոցոյ. ուր բազում ջանիւք ուսեալ զարուես-
քին հմտութիւն՝ ի վիլիսափէ ումեմէ՝ եղև այր երեւե-
լի. եւ ապա առանձնացեալ բնակէր նրբոն միայնա-

և

և աղօթից առնեալ՝ զանձն առտուտ զկարս ածէ ։ ոմոյ վայ
և ընտրեցաւ լինել կաթուղիկոս Հայոց ։ Յոլժամ առա-
նէին զնա յաթոռ Հայրապետութե՛ն, Հարցին ցնա ոմանք
ի բշխնայեայն Հայոց և ասեն ։ ապաքէն ձեր ես դու, և
ամենևին նէ Հաւատացեալ՝ ի Ջգնութե՛ն ։ ապա ոյզ յօժարիս
գնալ լինել կաթուղիկոս Հայոց ։ պատասխանի ետ ասելոն
եաս, * երթամ զի գերապատիւ նկատողաց տեսել զնս
ել այլ Հայրապետան տամ յորմէ եկեղեցւոյ ։ ոմանք զնս
կամէին յայտ առնել ։ մի՛ թէ ես ոչ գնամ իբրև Հայրա-
պետ, այլ իբրև առուծոյ Հայրապետաց ։ ուստի և զպատ-
կերս իմ տաց սեագոյնս նկարել յորմէ եկեղեցւոյ՝ ի մէջ
վիտեաւոր պատկերաց Հայրապետացն ։ զորս գերապատիւ
նկատեցին պատկերահանք ։ Երկրորդ՝ թէ երթամ ոչ՝ ի
վիտեաւորին՝ իբր արժանաւոր, այլ՝ ի չարդս պատկե-
րացդ Հայրապետացն նկարիլ՝ առ մանուկից գտանել զրբու-
նին, Երրորդ՝ թէ երթամ ադամանդին
նի ան 3 ։

792։ Գ-երորդ Հոյլորեակ կոչեցեալ՝ ի գաւառէ արագածո-
վիտաց ան յոշական գեղջէ եկայ կաթուղիկոս գինի սողոմո-

795։ Յոլհէի երկրորդ՝ կարճն կոչեցեալ՝ յարագածոտն
վիտէ, ի գեղջէ ոլբ գերագեայ՝ էառ զիշխանութի՛ն
կաթուղիկոսութե՛ն գերագեայ ։ ի սէր էրերդ ամի
յեաս կոչեցաւ եղիս ոսկան ի 12 ամի իշխանութեան
իւրոյ ։ և առաքեցաւ այլոք ։ զոմանք առաջուք այժմ ։

(788։) Ընդ առուլս ժամանակայս այսոցիկ կատանդին կայսր
(789։) էառ իւր ի կնութի զմանկամ դուստր ժեծի նախարարին
Հայոց զորոյնք վիլատես կոչէին ։ յորմէ ձեռս դուստր
մէ

մի եւթնտասնիկ անուն : Եւ զի մայրն կուսանդինոսի թշնա-
մայեաւկը ըլնան՝ կալաւ եւ արգել զնա՝ ի տան իւր ի
բանտ. յորմէ ծագեցաւ խռովութիւն՝ ի մէջ յունաց : Ի-
կոնէայոյ ապստամբեցան՝ ի նոցանէ հայք կուզադուխտ.
զոր Տազիր կարգայ խաղաղացուցանել զբոլոր իշխանն հայոց
եւ սպան զնոսա. տես՝ ի պատ. Ը.

64 : Ալ մեք դարձցուք այժմ՝ ի կարգ բանից մերոց :
Յաւուրսն առաքեաց Հռոմին՝ ի դուռն՝ ի տեղի եպիտայ նուճա- 798
Հեայ զբռնութիւն հաւատոցացն այնոցիկ՝ որք ընդէմ կա-
ցան : Եւ եղեւ՝ ի նոյն աւուրս
սուր :

Ոչն այս խուզիմա կամեցաւ գնոյց գնել՝ ի յովեփայ կա-
թուղիկոսէ զերիս աւանսն կաթուղիկոսարանին. և յոչ
առնոյր՝ նոցայանձն՝ հնարիւք ինչ յաւիշտակեաց զինն՝ այն
և արտաշատ. և թշնամացաւ ընդ կաթուղիկոսին. և՝ ի
սպառնալ եղեօր նորա բռնագրել աւերել ամիրապետն՝ ետ խեղ-
դել զնա : Եւ ի մայրն կուսանդինոսի թշնա- 806
մայեաւկը ըլնան՝ կալաւ եւ արգել զնա՝ ի տան իւր ի
բանտ. յորմէ ծագեցաւ խռովութիւն՝ ի մէջ յունաց : Ի-
կոնէայոյ ապստամբեցան՝ ի նոցանէ հայք կուզադուխտ.
զոր Տազիր կարգայ խաղաղացուցանել զբոլոր իշխանն հայոց
եւ սպան զնոսա. տես՝ ի պատ. Ը.

64 : Ալ մեք դարձցուք այժմ՝ ի կարգ բանից մերոց :
Յաւուրսն առաքեաց Հռոմին՝ ի դուռն՝ ի տեղի եպիտայ նուճա- 798
Հեայ զբռնութիւն հաւատոցացն այնոցիկ՝ որք ընդէմ կա-
ցան : Եւ եղեւ՝ ի նոյն աւուրս

ի բրդա մեռաւ Խոսրովիմա ոստիկան՝ ի 20 ամի իշխանութեան իւրոյ
արշաւեցին՝ ի Տայս առաքոտակ՝ ի կողմանցն մինջափեռայ.
որոց ըստ երեսաց երեսաւորաց մեծի՝ մատակեցին կոչեցեալ՝ վանեցի
մասին՝ զինք. յորում մարտի անկաւ եղբայր նր շատոն.
որոյ թաղեն զերկրորդ պատմագիրն. եւ աշտարակեցան
առաքեալսաւ ամիրապետին զանոյշ նմա զմայհն խոսրովիմայ.
և զարշաւանս տպատուական. և աղաչեաց զնա զարձուցանել՝ ի
յանեղ Հետս զորդի իւր զամբատ, որ կայր ի տպատանդի՝ ի
բաղատաս. և ինքն յետս տակաւ վախճանեցաւ.

818 Հաւել համհոլ ոստիկան եկեալ ի տեղի խոսրովիմայի՝
վիճ. նստաւ ի գահ. և էր ան այր խոհական և մարդասէր.
եկին ընդ նմա և ամբաստ որդի աշտոյ՝ տպատպետ անուանեալ.
որ և կոչեցաւ անլռատես, ըստ նմա տեսոյ.

825 Ընդ այն ժամանակս անազգ ոմն անուն ի Հազարտայոց
մինչ. անտի որդի ջահապայ՝ կին առեալ ի տանէ բագրատու-
նեաց յարքունի Հոլայ ժոռովեայ զոր բազում. ընդ որում միաբա-
նեալ և ամբաստ ապստամբեաց, և առհակ սիւնեաց տէր,
և այլ ևս ազատազունդ նախարարք և տեարք Հայոց.
Զայս իբրև լսեալ Հոլ ժոռովեայ առ ինքն զարս Հոլ-
զօրս և հատակիս իբրև Հինդ հազար. և եկին լռութեամբ
ի կողմն Հարսատան գետոյն, ուր էր բանակն ապստամբ.
և յանկարծակի ի նմա ուժգին զօրութեամբ յարձակեալ ի վերայ
նոցա կոտորեցին զբազումս ի նոցանէ. զկէս ի սրոյ սմբա-
կահար եղիվարսոյ, և զկէս ի տարաւ փախստեայ. իսկ
ապստամբն և ամբաստ և առհակ Հանդերձ իւրեանց թիկնա-
պահ զօրօք խառն և առաւիկ պատերազմեալ ընդ զօրս Հոլայ
տային զ Հոլոլա ի նոցանէ. քայց ի կատարի սրոյ նոցա
ապստամբեալ վտանգեցան յոյժ. ուր անկաւ և առհակ
սիւնեաց. իսկ ամբաստ և ապստամբն Հազիւ ձողատրեալ մա-
զապուրծ վախեան. և ծնեալ զօրք նոցա յինքեանս էին
կատաղի և սրտիմ Հայոց. և ապա ընդվզեալ ընդ ոստի-
կանին Հոլայ ժոռովեայ զօր բազում. և սրտմիաբա-
նեալ և ամբաստ ապստամբեալ և առհակ Հանդերձ իւրեանց

զնոսա ՚ի ձեռս Տոլոմեայ յաղթուելն ՚ի քաղաքին Կոշեայ
զնոսա Հայրապետս, եւ ուղղեալ նմա թէ քանի՞ շատ եղեն
մինչեւ ՚ի խոստովանութիւնն առաստամբութեանն ։ Եւ Հայրապետն
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

պատասխանի ետ նմա, եւ ասէ. Ոչ ոք ՚ի մեզանէ ուրացաւ
զհաւատն Քրիստոսի, այլ ամենեքին ՚ի մի միտս եղեալ
կայաք ՚ի խոստովանութեան ։ Նոյնպէս եւ լուռն արձրունի. որ եւ կայր
կայսր ամն եօթն. տե՛ս ՚ի պատ. ԺԲ. 66. եւ 67 ։ Եւ
՚ի սոսկալի ժամանակի անուշանի յոյժ եւ մանուկ իշխան՚ատանէ
մանկակոնեանց. որ էյոյզ բազում քաջութիւնս ՚ի գրան
կայսեր. եւ արար բազում մեծամեծ գործս. տե՛ս ՚ի պատ.
ԳԲ. 68 ։ ՚Ի սմին ատենս հասեալ ՚ի վախճան կենաց գա-
ւիթ կաթուղիկոս երկրորդ՝ մեռաւ, կէսեալ ՚ի հայրա-
պետութեան ամս 27 ։

Յովհաննէս Հինգեցերորդ ՚ի գաւառէ կոտայից ՚ի գեղջէ 833։
վիայից՝ եկաց կաթուղիկոս ՚ի տեղի գաւթի, այր բարի եւ մ ձբ։
Հզնազգեաց, խոնարհ եւ անուրգամեծար ։ ՚Ի սորա երկրորդ
ամի կոշեայ յամրապետէն ՚ի գրուռն Տոլոստական հայոց։

ՅԵՏ ԿԱԼՑ ՅԻՇԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄՍ 17 ։

Բազարատ կամ բագրատ բագրատունի այր հզօր եւ երեւե- 835։
լի, իշխան ամենայն Լեռնին, ազգական ամբաստայ ասպարապետի, մ ձճ։
՚ի նախնեացն եւ այլոց ոմանց կարգեցեալ պատուիկ ՚ի վերայ
ազգին ։ Եւ էր ՚ի նմին ժամանակի սարկաւագապետ ոմն
անուն՝ Տանտ անուն՝ այր բանիբուն եւ փիլիսոփայ. նոր-
բեաց՝ եամանէ բազարատ յօրինել գմեկնութիւն յովհաննու
աւետարանին. եւ նա արար զայն առաքէն, քաղեալ ՚ի
մեկնութենէ յովհաննու ոսկեբերանի. եւ ապա թարգմանեաց ՚ի
էջմ Տաղարանացն, եւ ընծայեաց բազարատայ. որում հետ

քաջ գիտէր նա զայն լեզու ։ Եւ զայս գիրք յետոյ եամ
թարգմանել ի նոյն ամբաւ բազմաւանդի ։

839։ Ցաւուրս իշխանութեան սորին բազալատայ իշխան ոմն
մ՚ձը։ յազգէ պարսից բարբան անուն այր սեգ և խրոխտ՝ կա-
ժեալ զոհերութիւն Տագարատացւոց ի պարսիկս փոխել՝
ժողովեաց զօր բազում և սկսաւ առաւառակել յայլ և այլ
տեղիս ։ Արձակեաց ի վերայ նորա մաւուն ամիրապետ
զբազմութիւն հարիւր հազար զօրաց ՝ որոց զօրապետ էր
աւշինն ։ այլ բարբան ընդեմ ելեալ կոտորեաց զերեսուն
հազարան՝ինոցանէ ։ եդիմեալ՝ի հայս՝ կամեցաւ նուաճել
զազգն ընդ ձեռամբ իւրով ։

840։ Ցայնժամ ամբաստանողք զօրաց հայոց նիզակակից ընդ
մ՚ձը։ զօրացն Տագարատացւոց՝ի զիս հարան բարբանայ ։ և եղև պա-
տերազմ առաջիկ՝ ի կողմանս արարատոյ ։ յորում խորտակե-
ցան զօրք բռնաւորին ։ եւ նա ինքն բարբան դարձաւ՝ իմա-
նալ իւրովք թիկնապահօք ։ զոյց գնեալ պատանեկութենէ ։ և ե-
ղեալ ի զուարթածաղիկ տիս պատանեկութեան ։ և ի
քաղ սուգ առաւառիկ հօր իւրոյ սգեցաւ ։ Այլ աւշին
որչափ գովելի եղեալ ամիրապետին զամբաստ և զորդիսն ՝
այնչափ առելի կայծակ զբազպատուհաս եբ թէ չինչ նն նիզա-
կակից լեալ զօրաց Տագարատացւոց ։ որոյ վասն տիս կալաւ
ամիրապետ ընդ էդէմ բազպատուհաս ։
Ինդին ժամանակի ՝ ի վերադրոդ ամի իշխանութեան բազա-
լատայ և յաւելեալ ամի ի թագաւորութեան յովհաննու
գառնեցւոյ

քանզի քամբասանայ յօդեալ՝ի վերջ հայրապետին՝ իսկ Տեյան
ընկենուլ զնա՝ի կաթուղիկոսութէ. և որպէսզի՝ի կամս իւր-
հանցի զբազարատ պատրիկ։ Զայս իմացեալ Հայրապետին՝
բանադրեաց զբազարատ հրապարակաւ. և ելեալ գնայ և
թաղեաւ՝ի վանս այրիկ յերկիրն գեղամայ։ Եւ յաղվիկ 841։
ազգին ժոլովեցան նախարարքն յերկնչակ քաղաք. և կոչե-
ցեալ զեպիսկոպոսունս Հայոց՝ի քննութիւն մատուցին զբանս
բամբասողացն՝ մանաւանդ երից արանց՝ որք երևելիքն
էին. և տեսեալ թէ սուտ էն այն ամ բանք՝ կոչեցին
զյովհաննէս յետս, և վերստին Հաստատեցին զնա յաթոռ
կաթուղիկոսութեան։

Եւ քանզի ոչ կոչեցին յայս ժոլով զբազարատ պատրիկ, 842։
Ըստ այս զչարեալնըւ մերժեաց զժողովնցն, և ձեռն էարկ մղել։
զայրութ կայսրացանել կաթուղիկոս. և յարոյց խռովութիւն
մեծ՝ի Հայս։ Եւ մինչդեռ նա յայսպիսի շփոթութեանն
աղմկէր՝ պատիժք պատուհասի Տեառն՝ի վերջ երից բամ-
բասողացն։

Եւ նա ինքն Աւետ քանի մի ամաց անկաւ՝ի մահ մեծ. 847։
քանզի, յանկատուց ցուցեալ ի նա արքունի՝ ամբաստանեալ մղել։
էրև առաջի ամենապետին. և քանզի յառաջագոյն իսկ
ոխացեալ էր Ըստ նա ամենայն՝ կամեցաւ պատուհասիւ
առնուլ՝ի նմանէ զբէն վրիժուն. որոյ վասն առաքեաց
նոր ասիկան՝ի 13 ամի պատրկութեանն։ Եւ նա թաղեաւ
յանձանօթ տեղիս։

Ապուսէթ ասիկան առաքեալ՝ի Հայս՝ եկն զօրօք՝ի 848։
կամսական տարոնոյ. և գտեալ անդ զինչեանն բագարատ մղէ։
կամեցաւ հնարիւք որսալ զնա. նմին իսկ պատրանօք կո-
չէց զնա առ ինքն, որպէս թէ կամիցի տեղեկանալ ինչ՝ի
նմանէ. և բազարատ ոչ գիտելով զխորհուրդ ապստա-
թիայ՝ անվտանգ գնայ առ նա. և նմա վերայ՝ի վերոյ պատ-
ուէրով ընկալեալ զնա կապեայ՝ի շղթայս, և ետ տա-
նել առ ամենապետն. որ կամեցեալ նորա զերծանիլ՝ի

Խոկ

849։ Իսկ քանակի չք սիմ լերին՝ որք սասուն կոչին՝ իմայեալ
մլլ։ զվտարանդութեն բազարատայ կապանօք ՚ի դուռն, քոր-
քոջեցան անհնարին արտմտութեբ յոյժ. և համապատնդ ՚ի
ոչ վայր գումարեալ՝ բանս եդին ՚ի մէջ իւրեանց՝ ապանա-
նել զոստիկանն ասլուսէթ. և առեալ զգենա իւրեանց՝
մեծաւ բազմութեամբ և ամբոխիւ յանկարծակի յարձա-
կեցան ՚ի վր ոստիկանին՝ մինչդեռ նա յապահովի
Հարատար ապանին գնաց. և յուժեցին զամ բազմութեն զօ-
րաւոր նլլ. և նոյա հասեալ առ ամիրապետն գոյժ եառնն
նմա վր ապանութենն ասլուսէթայ, և վր ամի գոր արարին
սասունք ։

Զայս իբրև լուաւ ամիրապետն՝ բարկացաւ արտմտութե
՚ի վերայ նց՝ սիրանպատմոյն և ՚ի վերայ ամ Հայոց ըստա-
ցեալ Շհնամեայ. և գումարեալ զօր բազում իբրև զաս-
ղաս առատն ծով՝ եառ՚ի ձեռս ուրումն ըզոմն իւրոց որ
կոչէր բուղա կամպուղայ, այն ե ցրել. և առաքեց գինա
Հայոց, պատուէր եդեալ ՚ի վերայ նորա, զի զամ Հշխանու
Հայոց և զտեսուս առ Հաստատ ըմբռնեալ առաքեսցէ զնա
առանց ։

22։ Ժամանակ ասելիք ասացեալ իշխելոյ և հաստատելոյ նորա ։

Կիրակէ առաջի Պ. 70։

Քարոզ ասելիք առաքելական սուրբ հայրապետին մերոյ Գրիգորի լուսաւորչի Հայոց ։ 850։
Որ է յայտնութիւն՝ հրովարտակ առ հասարակաց մկրտիչ ։
Ցօրօք յայնմիսիկ ելանէր հրաման ի դիւրումանաց կայսեր Հռոմայեցւոց Օգոստոսի ։
Հաստատել ի տարօն գաւառ՝ պատճառ պարշաւելոյ զնա
երկիրն. և զամն առ հասարակ յահի մեծի ընդունել
առաքելոյն։ Եւ ապա չեռն արկանել կալաւ զերկուս
սրտիւն քաջարարուածոյ զաշխատ ն. զդաւիթ, և զամ առաւս և
զհամախոհս նոցա. Ընտրեալ որս և զդերիգոր մանկունեան զիթառն
զերիգորի. և առաքեալ առ ամիրապետն։ Սիւնեաց աշխա
գունդս գունդս ի զօրայ անտի ընդ ծովեզրս սիմ լերին.
և որք վիճակեալ էին ի դիւրումանաց վայրս
կոտորեալ զամն ի տուր առաւերի։ Իջին յայնժամ ի սիմ
լեռնէ բազմութիւք հեծելազօրայ հոյոց ի վանել զքրիստո-
վիան. բայց թշնամեացն առեալ զառաջնոցն՝ զբազումն ի
ետոյանէ արոյ եառն ձարակ, և զբազումս կալեալ կապեցին
առաւաւթ, և տարան ընդ այլ առաջի բռնդայի։ Եւ նոա
զգերեկիկան և զկորդուխն ի նոյանէ ընտրեալ էին ի պահեստ
վեր զարձուցանելոյ զնոսա յօրէնս իւր. իսկ գայլն ետ խոյլ
խոյլ էրեալ առաջի աչաց իւրոց. այսպէս արար և հայ բազում
գառատ այնր կողմանն։

Ելոր այսր ամի հասեալ յաւգոսի աշխատ մեծի իշխանի 851։
առանն արծրունեաց՝ պատրաստել ելանել մարտիս ընդ Յ.
առաջ բուղային. և սակայն նախարարք իւր՝ որք յօժարե-
ցան միաբանել ընդ նմա՝ յետս կացին ի նմանէ. և զի ինքն
միայնակ չէր ձեռնհաս առնել ինչ և պահել զնա.
հարկեցան գնալ հեզութիւն և ընծայիւք առ բուղայ։ Եւ
երբեմն յանդիման եղեալ նմա՝ հրամայեաց բուղայ կապել զնա
ի շղթայս. և ըմբռնեալ զկին և զորդիս նորին և զազ-
գականս, զնացին ի միասին ետ տանել առ ամիրապետն։

Եւ

և ինքն ըստ սուրբեան բազմութիւն ծովուց իւրոյ խաղայ
յերկիր ընդ ի վաստուածոյն ՟ջ. և տարածեալ ափունքն
պղծոյս իւր ի գառատ գառատս. և հրամայեաց ձերբա-
կալութեանն և կապելոյ զայն՝ որ կարկին զինն շարժել
յոտից զքաջասրտութենէն և զյաջողաձեռնէն, ևս և. զբա-
ղեհասակն և զվայելչադեղնն տնօրհել պահեաց կա-
պանօք. իսկ զայլն որոց գերեալ ոչ գոյր հաճոյ՝ ետ
սպանանել սրով. որպէս արար ի կողմանս տարտոնոյ.
ինքն ևս ապեաւ սպանելոյն հեղեղօրէն հոսել, և զերկիրն
ողողանել, և դիակամբ նոց լնուլ զձորս: Եւ առաւ վկաս
զկապելն բռնադատել և հաւանեցուցանել յօրինս իւր.
և երբեք եռեաս թէ ոչ դառնան նորա, յետ դառն տան-
ջանաց եւս խողխողել զբազումս՝ ի նոցանէ. Զայս այսպէս
կատարեալ ոստիկանին՝ իւրոյ յՅն արտաւոյ:

852: Տեսեալ ամբաւոյ սպարապետի զաղէս թշնամուեցեալ
յԱյր: հայոց, և դիտացեալ թէ չէք հնար այնուհետև պատե-
րազմաւ կարել զնոսա առանց ապստամբելոյ ի նոցանէ
Ներսէսի Ամատունւոյ և Վասակայ Սիւնեաց իշխանաց.
և զրոյցս ի նոսա ընկալեալ զնոսա՝ արար իւր առաջնորդ
յԱրշարունիս և յԱրտազ ի գործս միաւոր.
և գտեալ զնոսա յԱրտազ ի գործս միաւոր ընդ
Խոսրովիկեայ և մատնիչ:

Եւ Տաճատ նոսիաւ Տանդերձ ի գունին քաղաք ամուրեայ
անուն ընդ ամ գառատ արտաւոյ սպասաւոր Հինդ.
Եւ սոքա կալեալ զամ՝ այր որ կատոշ էր ձգել զառ.
ոտից զամանս երբեք զձագս Տաճատ խողխողելոյն, և զա-
նանս տատամբ ձգեալ ածին առ բուռայ: Եւ նա ընտրեալ
ի նոցանէ զառոյգս և զդեղեցկատեսիլ՝ երիկն կապանօք
էարկ ի բանս լնդ առաջնոյ կապելոյն:

853: Եւ ոչ եթող առուրց զարհուրելի տանջանօք չար-
չարեալ զնա՝ զի դարձուսցէ յօրէնս իւր. և ոչ եթող՝
զեղեկիկ դէմն նորա և ի Տաճատն կերտարան մատոյց.
և սոքա Հրով այրեալ զնա՝ ի մէջ երանելեացս այսուհետև
Յանս տատամբ ձգեալ ածին առ բուռայ: Եւ նա ընտրեալ
ի նոցանէ զառոյգս և զդեղեցկատեսիլ՝ երիկն կապանօք
էարկ ի բանս լնդ առաջնոյ կապելոյն:

853: Եւ ոչ եթող առուրց զարհուրելի տանջանօք չար-
չարեալ զնա՝ զի դարձուսցէ յօրէնս իւր. և ոչ եթող՝
զեղեկիկ դէմն նորա և ի Տաճատն կերտարան մատոյց.
և սոքա Հրով այրեալ զնա՝ ի մէջ երանելեացս այսուհետև
դատ-

ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੂਤ ਭੇਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ। ਉਸਨੇ ਉੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਰਕਮ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਰਕਮ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਉਹ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਕਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ ਸੀ ਸਗੋਂ

Չեպրոլ ժամնուելին նմա ։ եւ նը տեսեալ թէ չէք հնար
պահպանեան , եւ ոչ տեղի թողուեան՝ կեցաւ ՚ի գործոյն
որում էր ելեալ , դարձաւ ընդ կրտնկն , եհան զսուր
նը ։ եւ իբրեւ վարագ զայրագին յարձակեալ ՚ի վրն գո-
րեայն ինքնին միայնակ՝ եհար զնոսա հարուածս յոյժ ։ եւ
զնանին աւ Տասարակ դիմեցաւալ կերկին կործանեալ
եհան եւ ՚ի գործատար նշ՝ որ ամենայն փախչէր ։ եւ ՚ի
վայր արկեալ զնա ՚ի գիոյն՝ եւ ոտիւք երիվարին նորոյ հան-
դեաց զնա ։ եւ վազեալ ՚ի վրն դիմակաց ամենեցուն հան
գնոյց յարեալ կոյս կոյն գաղտագոյտ աւ ի շինան տեղւոյն՝
որ կոչէր կարին ։

Իսկ նա պատրաստ ընկալեալ զվասակ՝ հանդոյց գնա ։ եւ
առա դաւաճանութիւնք կատարեալ զայրն քաջ աստուծոյ ՚ի
ձեռս բռնչին ։ Իբրեւ հասեալ բռնչի զվասակ , տեսեալ
եղեւ յոյժ ։ եւ կրկին կապեցաւ գնա ։ Յայնմ վայրի եւ այլ
հինգ գօրացն բռնչին պաշարեալ զտեղին՝ որ առաւելեալ
էր եղբայրն վասակայ աշուն եւ մայր նորա , կալան եւ կա-
պեցին գնա , լնդ որս եւ զայլ ի շինանէ ։ եւ ածին գնա առ
բռնչի ։ որ եւ կրկին կապանօք սկսեալ գնա պահեցաք
զգուշութիւք ։

Խառնեալ առա բռնչի յարտախ ՚ց կերկինն խաչենոյ (՚ի խաս-
տատ) ՚ե կալաւ զատրնեցուխ գործն խաչենոյ ե զսուր
գաւառին ՚ե զայլ ե՛ս երկեալն անձինս ։ ե զամ դիմակացա
զուրա առաջնորդութիւք կալեալ ՚ի բերան սրոյ ։ ե սրբոյց գի-
նին արեամբ բռնչի անմեղ մարդկան ։ Ապա յառաջ
անցեալ բռնչին եկն յառն ՚ց ՚ի գաւառն գաղտնանա-
ւոյ ։ ե կանգնեալ սրատնէշ գերկինն՝ որ յանուն գա-
ւառին կոչէր գարդման՝ էառ գայն ։ ե կալաւ գինչանին
կարին գնատնչէն վասակայ ։ ե կաշկանդեալ գնա ՚ի
կապանս ։ ե հեղեալ գերկինն արեամբ՝ ՚ի խառնել
նաւոյ գնոյն ։ որ ե կալաւ զառեւանոս գանուճանեալն
կոն գինչանն սեպհականեալ , ե կործանեալ գբարւոք նորա
գաւառ ։ ե կանգնեալ սրատնէշ գերկինն՝ որ յանուն գա-
ւառին կոչէր գարդման՝ էառ գայն ։ ե կալաւ գինչանին
կարին գնատնչէն վասակայ ։ ե կաշկանդեալ գնա ՚ի
կապանս ։ ե հեղեալ գերկինն արեամբ՝ ՚ի խառնել
նաւոյ գնոյն ։ որ ե կալաւ զառեւանոս գանուճանեալն
կոն գինչանն սեպհականեալ , ե կործանեալ գբարւոք նորա
գաւառ ։ Էառ գայն առա յաշխատն առնելոյ ։ ե կալաւ
գինչանն

զիշխան տեսլեան. զերայի և զամենայն Իսրայէլիս ընդ
և գրեսէ զամենայն իշխանս. և ՚ի տուր արիեալ զՅն
Իսրայէլ ձուկայոյց տրեսանէ անմոռաց. Եւ դիմեալ անտես
՚ի վերայ առիւծոյ տրտար գիտա բռաղտ։ և անդ ՚ի փայտս
եհան զառաջիկ զիշխանին վանանդայ. և առեալ տալն արտալ
զմանկաթել վանանդայն վասն Իսրայէլ։ Զայս ամ վէչա-
ընեալ՝ և ՚ի մեռանել զնա՝ թէ վտանգաւոր Իսրայէլացոցն ոչ տայէ
նմա ամենատես զօրութիւն ՚ի վերայ բոլոր Իսրայէլացոցն
հեռայ։ Տարաւ բռաղտ և իր և գնացաւ տարիաւոր տարի։
զոր եդիս ՚ի Հայս։

Իբրև յանդիման եղեն ամենատես իշխանք Հայոց Հան-
դերձ կապանօք՝ տպատնալեօք խօսեցաւ ընդ ամենատես.
և Հրամայեաց կապել նոսա զամբոտ. և զնացեալ ՚ի միասին
դնել ՚ի բանտի ընդ այլ նախարարաս, զորս յառաջագոյն
առաքեալ էր առ նոա բռաղտ։ Եւ ՚ի ստիպել նորա զին
զաւրսն բազմութեան ուրանալ զՀաւատս՝ բազումք ՚ի նոցա-
նէ առ երեսս անկան. և ոմանք և սա նահատակեցան,
ընդ որս և առեփանոս կին։ Եւ ՚ի հաստատուն մնալ սրտի
քաւսայ՝ արկաւ ՚ի բանտ. և նոա զղջալով ՚ի վէր յիմարու-
կան մտանութեան իւրոյ, և անարժան ձեռնադրութեան
ետկայ ՚ի կաթողիկոսութենէ ուր դատն առնուլ ՚ի Տեառնէ։
Թուղկուս ոչ Հաղորդեցուցեալ նոսին ՚ի դառնին ճաշակ շնո-
ղէ մեր յայրեալ պատուոյ. և ոչնչ ի նմանէ Հաղորդեալ
Ամենայն զդեալ բռաղտ ՚ի Հայաստան էր յամենայն կա-
թողիկոսութենէ։

Թուին ատենադրութեան զՏոգին. յամի 856. կճ. և կրճեցաւ
զեալ ՚ի գեղատրճնիս ՚ի վանս սրբոյն Գրիգորիոսի. յորում և Հեռա-

դպրեալ՝ ի բաղում ցաւոց արտ իւրոյ վախճանեցաւ յամի
854 . ՅԴ . կացեալ՝ ի կաթուղիկոսութեան ամն 22։
854։ ՋաքարիԱ՝ ի կուսէն գաւառէ՝ ի ձագ գեղջէ՝ ընտ-
ՅԴ։ րեցաւ՝ ի տեղի յովհաննու Հայրապետի . և վասն կար-
ծութեան և դատութեան ժամանակին՝ ի միում աւուր
ձեռնադրեցաւ սարկաւագ , քահանայ , եպիսկոպոս և կա-
թուղիկոս . և նստաւ՝ ի գահն քառաք ամն 21 . և
արար բազում ուղղութիւս ցաւուցս աշխարհի , յորմէ սկիզբն
կալաւ իշխանութիւնն բագրատունեաց ։
855։ ԵՒ էին սարսիկ՝ զոր նքբ տեսաւ եղ բուղայ՝ ի հայս
ՅԵ։ հասաւ՝ ի դռնէն ամս 4 . և բարուք իմաստից զարգն ։

ՄԱՍՆ

ՄԱՍՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ։

որ պահէսյ տմն 160, ի տ 220 ։

ԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑՆ ՅԵՂԷՋ Ի

Հայը աբրահամէ՝ ի ծննդոյն սահակայ ։ Ա-ւաջինն այսը կեղէ եղև. համեստ յազգէ յուդայ՝ յաւուրս գե-
ղութեն եկմի՝ ի նաբուգոդոնոսորայ • զի եհատանէր՝ ի
հայս՝ ազգայ յազգ մեծ։ Ցորդուդ սորին ծագեցաւ երեւ-
լին բազարաւս • որ էր յաւուրս վաղարշակայ • յորմէ ա-
կեղնի անուն ընկալաւ՝ նախարարութեն բագրատունեայ ։
ի, Թագաւորել սկսա աշտոյ առաջնոյ՝ ի սակն զարմէ հա-
սարեցաւ գուշակութե երանելոյն մովսէսի խորենացւոյ
գրեալ վը սահակայ բագրատունւոյ, Թէ՝ ի կեղէ նորա
հանդերձեալ են Թագաւորել՝ ի հայս • որոյ առաջ
եւ յայսմհետէ երևեցաւ լրումն խոստմանն ոյ առ աբրահամ"
Թէ Թագաւորք՝ ի քէն ելցեն՝ ոչ միայն՝ ի մէջ ելի, այլև
՝ի մէջ այլոց ազգաց • որպէս և՝ ի հայս, նախ արշա-
կունիք՝ ի քեռւոյ • և ապա բագրատունիք՝ ի առա-
ջայէ, զորոյ ունիմք խօսել յաւաջիկայ գիրս • յաւելեալ
՝ի կարգի և զյաջորդութիւն կաթուղիկոսացն հայոց ։
Ասասիայոք ազդնախ աւաջի առնե զպատմութի աշտոյ.
որ կոչի աւաջին լատ աւաջին լինելոյ ի շխանութեանն
բագրատունեաց, գորոյ Թուն աշտոյ մնաւէնն կոչեցեալ։

գլ. I ։ ժամանակ աշտոյ առաջնոյ • և գործոց պատմելոյ ։ I
հայոցաշխարհի և գեղեցիկ երկրին ։

Ե. • I = 4 ։

աշտոյ առաջին՝ որդի ամբատայ խաղաղասիրին՝ յամ 856 ։
վարեցոյ նահապետական ոգով և իշխանական հայոց՝ի բազ-

և ունել զամարտակեսութիւն Տայոց ընդ էնամամիկաէլսե
վերահայցին Հեհեաց. և բազմամիսի էնաման յուցանե-
լու աս ազգն լատ Տոզևորին և լատ մարտիաորին, և
ը ամին քաղցրութը հնդկատեալ յարգոյ և սիրելի եղև
ոչ միայն Տայոց, այլև օտարոյ, ևս և Թշնամեաց ։ մին-
չև ամին ակն ածել ի նմանէ ։

859 ։ Կոչեալ ամիրատեսին զբարութ Տամբատ նը, կամեցաւ
յԼ ։ մեծարել զնա. որոյ առաջս բազում պարգևօք և իշ-
խանութեամբ զդեստուք աւաքեաց ի Տայս զինչխան ոմն
ամի արմինի անուն՝ որպէս վահէ ի Տայոց դարձեալ,
հայրապետեալ զաշխս ի վեր Տայոց իշխան իշխանաց, Հատա-
ատելով նմա զեղ և զհարկս ծին. և այս էղև յամի 859.

յամսեանն ։

860 ։ ՅԼ ։ Ե- յայնմհետե սկսաւ ի Տայս իշխանութիւն բաժ-
անել ։ Յայր ։ բաժանեալ բաժնիկսդե զեղ. և նախ ժողովեալ
զգօրս՝ եդ կարգ ի նոսին՝ առհմանեալ ոմիկ բաւա-
կան, և կարգեաց առաքելոյն եղբարց իւր զաթոռ զերու-
սաղէմ և իմաստուն. և ձեռամբն նր արար բազում
քաջութիւն. և նոր-Աղեքսէոյ զի Հնաւիս իւր. և ինքն նախ-
ևրեակն յայն քաղաք, զոր Հնեաց սուրբ իւր, և եբրեմն
կերեալ զարտաս, այն է Հնդկաստան ի Հիւրկ գաւառի.
և զի էին այն բազում զաւերք, զառաջինն եաս ի կիսա-
թէ Տայկազնին վասակայ սիմուոյ՝ որ կոչիւր ևս գաբեռա-
ոյոյ էղեն Հոյակ տուէք, գրիգոր, աշոտ, սահակ, և վա-
սիլ. որ կեաոյ կոչեցաւ վասակ. զոոա ի կարգի սպաս-
մուԹեաս կոչեմբ սինին ։ Իսկ զերկրորդ գաւառ իւր եա
գրիգորի արծրունեայ՝ որ և դերեզմիկ անուանիւր, ի Հնման
վասպուրականն աշխարհէ, այր զգաստ և սէգ. Սոքա
և ըստս ի Հնամեն սիսական վասակ և եղբայր նորա աշոտ
ձեռնտու էին աշոտոյ. զոոա սիսականս կոչեմբ ի սպաս-
մուԹեան ։ Սոքունէս և այլ երեքին եղբարբ ի Հնամբ սի-
նեայ, սմբատ, սահակ, և գաբրիէն ընկերբին նմա.

զոոա

ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ । ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਦਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ।

* ਅਸਫ਼ਲਤਾ

ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ

քանիւք ցուցանելով զողջամիտ վարդապետութիւնսն ժողովոյն ։ և թէ զոր լուեալ են նայք զայնմանէ՝ ոչ է այնպէս ։ գրեայ և առ աշտատ իշխանն Թուղթ ։ և յորդորեայ զնայլընդունելութիւն ժողովոյն ։ յղեայ առ նա և մատն լինչ՝ ի կենայ փայտե ։ ես զայսուիկ առաքեայ ՚ի հայս ձեռամբ այր եպիսկոպոսին Նիկիոյ՝ որ կոչիւր վահան , և ըստ յոմանց յովհան ։ խնդրելով ժողովառնել եպիսկոպոսայ վանն այսր ։

862։ ՚ի հաւանիլ ասլա զաքաւիայ կաթուղիկոսն և աշտոյ իշ-
ՀԺԲ։ խանի՝ ժողով գումարեցան՝ ի քրիստոսան յամի 862·311
եկին անդ և երևեցի իշխանք ։ և ինքն աշտատ՝ ի մէջ նոցա
ես՝ ի լինել քաղցր բանիւ՝ խաեցաւ վահան եպիսկո-
պոս Ճառա երկար ՚ի վերայ խորհրդոյ երրորդութեան և
մարդեղութեան ։ և ել առաջի ժողովոյն հնգետասան գլ-
լուխս ուղղափառ դաւանութեան ։ որոյ կետինն էր կար-
գեալ եպիսկոպոսայ վանն այսր ։

863։ Ցաւարտիլ այսր ժողովոյ եկն ՚ի կուղմանս յայնոսիկ առ
ՀԺԳ։ հակ եպիսկոպոս տայոց մեռուան առայեալ՝ և ըստ առող-
կայ ապիկորսեշ ։ Սա իմայեալ զեղեալսն ՚ի քրիս-
կաւան՝ հակառակ եկայ , և սկսաւ խոտել զայգն ՚ի
նախատինս անձին իւրոյ ։ Այլ զաքարիա կաթուղիկոս ՚ի
խաղաղութեան և ՚ի սէր միաբանութեան պահէր զայգն , օրինակ
բարի լեալ ամենեցուն , և յորդոր ՚ի լաւն ։ որում և սիրելի
եղև և յորդոյ յաչս ամենեցուն ։ գնաց և ի շիրակն
այլազգեայ՝ որ առաքեցաւ ՚ի նոյն աւուրս յամիրապե-
տէն ՚ի հայս յայտնելութեան տեառն ։ այն է յիսուս՝ որդի շր-
հաւոյ վերակացուին ։ որոյ մեծապէս մեծարեալ զհայաս-
պետն՝ ետ հրամանն քաւութեան առաջի իւր զօշակ խաչա-
նման ըստ առաջինն տուեալսն ։

Այս գաքարիա կաթուղիկոս գրեայ բազում Ճառս ոչ-
ջանիս բանիւք ։ և քարոզն և մեկնութիւն ՚ի վեր առեալս
ամառօտ բայատրութեամբ երգոյն երգոցն ։ Եւ ինքն կայեալ
՚ի

ի հայրապետութեան 21. վախճանեցաւ։ Ցաւուրս
սորա էր համամ վիպ արեւելեայ ասացեալ. որ գրեաց
շինկնութիւն առաւկայն սողոմոնի, և ոմն դային յովքայ.
և աւագ օրհնութեայ. և 118 սաղմոսին. և ինչ ինչ
և ա՛ի վերայ քերականական իրայ. արար և պատմութիւն
ինչ հայոց. այլ ոչինչ ինայ ի գրելոցն։ Իր ընդ այն
աւուրս և վիպ ոմն գաւիկ անուն՝ առաջնորդ վանից սբոյն
սոսվմայ. որ էր մարկաւագ մի պրիգոր անուն քաջու-
ւումն. երկոքին սոքա գործակցութիւք միմեանց հաւաքե-
ցին զպատմութիւս սբոյ. և արարին գիրք մի, որ սոսվ-
մադէս կոչեցաւ. և եղև այն իբր սկիզբն յայսմաւու-
րայն հայոց։ Ի ժամանակս սոյն էր և յովհաննէս ոմն
բժիշկ այր իմաստուն և տեղեակ բազում լեզուաց. և
սա և թարգմանեաց զանազան պատմութիւս սբոյ. ընդ
որս և զպատմութիւն վարուց սբոյն դիոնեսիոսի արիսպա-
գացւոյն։

Նստաւ գայնու ժամանակաւ կայսր ի կոստանդնուպօլիս 867։
յազգէ հայոց մեծն վասիլ արշակունի. զոր մեք ոտն ի յժզ
ազատ. ՚Ի. 3. Եւ զի որք միանգամ թշուէին ի ցեղէ
արշակունեաց՝ թագաւորը լինէին նոցա բազրատունիք՝ ամին
երի և վասիլ ի թշնրելն անդ առաքեաց առ աշոտ բազ-
րատունի զնիկեստաս անուն իշխան ոմն՝ և կամ՝ նիկոդիմոս,
և խնդրեաց ի նմանէ՝ թագաւորը լինել ինքեան։ Եւ
նա ոչ կարելով ինքին գնալ ի կոստանդնուպօլիս՝ առա-
քեաց առ նա զորագունդ միաւորեալ. և վասիլ ընկալեալ զայն՝
սէր բազում եցոյց առ աշոտ, կոչելով զնա միանգամայն
և որդի սիրելի. և եդ ընդ նմա դաշն սիրոյ և բարե-
կամութեան։

Սոյն այս գէորգ կաթուղիկոս և իշխանք հայոց առեալ 885։
զմեծաման ՚ԱՀ։

զմեծաւձն արարս աշտոյ , և զզգաստութիւն կատարելութեանն էր , միթէ հաւանութեամբ մատուցին աղաչանս առաւելութեան ձեռամբ յիսէի վերակացուի , և խնդրեցին ՝ ի նմանէ՝ զի կայուսկէ զաշտ թագաւոր հայոց ։ խոստանալով նմա կալ և ճնալ հաւատարիմ յիւրմէ . և ոչ իւիք պակասեցուցանել զհարկն արքունի ։ Եւ զի ինքն աւելորդ առաքեսցէ զհարկն արքունի և քաջ տեղեկացեալ էր թարեհաւանեն աշտոյ , հաճեցաւ ընդ այն . և առաքեաց առ աշտոթագ արքայական հանդերձ թագաւորական զարդու ։ Զայս լուեալ և վասնի կայսեր՝ ինքն ևս յղեաց առ նա.

Թագ միաուսոր ։

Պատուեալ աշտոյ յերկուց ինքնակալութեանց , և թագաւորեալ միաւօք՝ զօրացաւ հոյժ , և նորոգեաց զկարգ թագաւորութեան հայոց . ետես՝ զի կայսր զաշտ թագաւորն հայոց ։ արքայական առաւելքան զտուաջինան . և արար բազում երեւելի շինուածս ։ ի վեր այսր ամն ոչ եթող տեղի պատրկ յորում չշինեաց հայոց , այլ զամ ետ արկանել ՝ ի գործ ։ կամայ նմա էարկ ըզ իշխանութիւն իւրով գերկուս գաւառս շէրը և զզարմանդ , յոյս քենակէին այլազգիք ։ որոյ վեր և այլազգիք պարան գործեալ նմա ապանին զնա ։ Եւ ոտդի նմա աշտ երեր զմարմին նմա ՝ ի վատպուրականէն ։

և ինքն պայազատեաց ՝ ի տեղի նմա ։

887։ ՝ի նոյն աւուրս ՝ ի մեռանել և մուսոյ փեսայի նորա՝ այնմ յղէ ։ և վասակ սիւնի՝ նստաւ ՝ ի տեղի նորա ոտդի նորին գրի-
պուր տաւփան երկրորդ ։ և մայր նորա տիկինն սիւնեաց
մարեմ

ਕਿਸੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਕਣ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਭ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਕਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਘਾਟਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਕਣ ਵਿਚ ਨਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹਾਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਕਣ ਵਿਚ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਾਭ ਦੇ ਰੁਪਏ ਲਿਖਣ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਕਣ ਵਿਚ ਸੌ ਰੁਪਏ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਾਭ ਲਿਖਣਾ

ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ։

ԺԱ · 5 = 11 ։

ՈՒ մեծաւ ուրախութեամբ ընդունեցաւ զայս Թագաւորն Տրդատ զհամբաւ Ս. Գրիգորի եւ զհաւատն Քրիստոսի, եւ զհրամանն առ ի նմանէ ։ Եւ ինքն ինդ ինդ ինդ

և ի հաշխեցուցանել նոցա զաթոռս արձակել զաստղն
և յետս դառնալ ի նոյն տեղի ուրանդ յորդ նա զսկզբն ա
նէր պատուել, և զերկուս ամենայն նոցա, և ետ թուղթ
եղեալ։ և էր նոցա ժխտեալ եղեմնին. և արհա-

մարհեալ զիւնդոսթիան հայրապետին։

169։ Ցայնժամ հրաման արձակեաց ամենայն տէրութեան
նորոյ Յն տեղեաց ի նոյն ժամանակի ի գալ առ նա
զօրագլուխ բազմութեամբ յաղթել հայոց. Եկաց
վարձեալ և յայլազգեացս զբազումս ի հեծելոյ և ի հետա-
կաց. և նոքա պաշարեալ զամուրն կոտոյ։ և էին
ի նեղութեան մեծի, սակաւ պակասեալ ի սովոյ
բոլոր. և առեալ պատեալ ի նմանէ զամուրն ի գաղտ
ձակեալ զաղեղնաւորսն ի բաղարայն. և
ի վեր ելեալ ի գիշերի՝ հրաձիգ առեալ զնոսա ի վեր
եղեալ։ և ընդ առաւօտն դարձան ի բաղարայն.
զի ոչ տեսանէին զնոսա ոչ ոք։ և ի տեսանելն զնոսա
զարհուրեցան ընդ իմեամբ՝ կարծելով զի ոչ ոք
ելանէ անտի։ և ի մտանելն ի ներքս՝ ոչ գտին
զոք։ և ի տեսանելն զաղեղնաւորսն՝ զարհուրեցան
ընդ իմեամբ՝ կարծելով զի ոչ ոք

* لیکھواسلامی دلیلاں

لیکھواسلامی نے ، مذہب وچوں نکالیا ہے ۔ ایتھے اسی لیکھو دی گل کرنے آں ۔ ایہ ۱۵۸۱ء وچ پیدا ہویا ۔ ایہ کھتری سی ۔ ایہ ۱۶۰۴ء وچ فوت ہویا ۔ ایہ ۲۳ سال زندہ رہیا

Մատթ. Ե. 41. 2։

ի հատուածս առաջի քումդ հայեցեալ ասիցէ, և զիարդ կարասցէ եղբայրդ քո ասել քեզ, թո՛ղ զի հանից զշիւղն ի քումէ աչաց քոց, և ահա գերանն ի քում աչս քո՞ւ. ո՛վ կեղծաւոր, հան նախ զգերանն ի քումէ աչաց քոց, և ապա տեսցես զի հանից զշիւղն ի աչաց եղբօր քոյ։

Ամէն ասեմ ձեզ՝ առձակէաց պիտի։

Ի ո՛վ ինչ չափով չափէք՝ նոյնով պիտի չափուի ձեզ։ Եւ ինչո՞ւ կը տեսնես զշիւղը որ քու եղբօրդ աչքին մէջ է, բայց գերանը որ քո աչքիդ մէջ է՝ չես նշմարեր։ Կամ ինչպէ՞ս կրնաս ըսել քու եղբօրդ՝ Թո՛ղ որ հանեմ շիւղը քու աչքէդ, երբ ահա գերանը քու աչքիդ մէջ է։ Ո՛վ կեղծաւոր, նախ հան գերանը քու աչքէդ, ապա կը տեսնես որ հանես շիւղը եղբօրդ աչքէն։

Սուրբ բանը շուներուն մի՛ տաք, ոչ ալ ձեր մարգարիտները խոզերուն առջեւ նետեցէք, չըլլայ որ զանոնք ոտքերուն տակ կոխկրտեն, դառնան ու ձեզ պատռեն։

Խնդրեցէք, եւ պիտի տրուի ձեզ. փնտռեցէք, եւ պիտի գտնէք. դուռը թակեցէք, եւ պիտի բացուի ձեզ։ Վասն զի ամէն խնդրող կ՚առնու, եւ գտնողը կը գտնէ, եւ թակողին պիտի բացուի։ Կամ ո՞ր մարդն է ձեզմէ որ իր որդին հացի խնդրէ, քարը պիտի տայ անոր։ Կամ եթէ ձուկ խնդրէ, օձ պիտի տայ անոր։ Ուրեմն եթէ դուք չար էք, գիտէք ձեր որդիներուն բարի պարգեւներ տալ, որչափ աւելի ձեր Հայրը որ երկինքն է՝ իրեն խնդրողներուն բարիքներ պիտի տայ։

Ուրեմն ամէն բան որ կ՚ուզէք թէ մարդիկ ձեզի ընեն, դուք ալ նոյնպէս ըրէք անոնց. վասն զի օրէնքն ու մարգարէները այս է։

Նեղ է դուռը եւ նուրբ է ճամբան որ կը տանի դէպի կեանք, եւ քիչ են անոնք որ կը գտնեն զայն։

Զգուշացէ՛ք սուտ մարգարէներէ, որոնք ոչխարի հագուստով կու գան ձեզի մօտ, բայց ներսէն յափշտակող գայլեր են։

Ամէն ծառ որ լաւ պտուղ չի տար, կը կտրուի եւ կրակը կը նետուի։ Ուրեմն անոնց պտուղներէն պիտի ճանչնաք զանոնք։

Ոչ ամէն ոք որ ինծի կ՚ըսէ՝ Տէ՛ր, Տէ՛ր, պիտի մտնէ երկնքի արքայութիւնը, հապա միայն անիկա որ կը կատարէ իմ Հօրս կամքը որ երկինքն է։

Ամէն ոք որ այս իմ խօսքերս կը լսէ եւ կը կատարէ զանոնք, նմանցուցանեմ զայն իմաստուն մարդու մը որ իր տունը վէմի վրայ շինեց։ Եւ անձրեւ եկաւ, հեղեղներ հոսեցան, քամիներ փչեցին եւ զարկին այդ տան, բայց չինկաւ, վասն զի հաստատուած էր վէմի վրայ։ Ամէն ոք որ այս իմ խօսքերս կը լսէ եւ չի կատարեր զանոնք, նմանցուցանեմ զայն յիմար մարդու մը որ իր տունը աւազի վրայ շինեց։ Անձրեւ եկաւ, հեղեղներ հոսեցան, քամիներ փչեցին եւ զարկին այդ տան, ու ան ինկաւ, եւ անոր ինկնալը մեծ էր։

Եւ եղաւ երբ Յիսուս վերջացուց այս խօսքերը, ամբոխները զարմացան անոր վարդապետութեան վրայ։ Վասն զի ան կը սորվեցնէր զանոնք իբրեւ իշխանութիւն ունեցող մը, եւ ոչ թէ գրագէտներուն պէս։

Եւ երբ ան իջաւ լերան վրայէն, բազմութիւնները հետեւեցան իրեն։

Եւ ահա բորոտ մը եկաւ ու երկրպագեց անոր՝ ըսելով. Տէ՛ր, եթէ կամենաս, կրնաս զիս մաքրել։ Եւ Յիսուս իր ձեռքը երկնցուց, դպաւ անոր եւ ըսաւ. Կամիմ, մաքրուէ՛։ Եւ անմիջապէս անոր բորոտութիւնը մաքրուեցաւ։

Եւ Յիսուս ըսաւ անոր. Տե՛ս, մէկու մը մի՛ ըսեր, հապա գնա՝ ցո՛յց տուր քու անձդ քահանային, եւ մատո՛ւց պարգեւ՝ որ Մովսէս հրամայեց, վկայութիւն ըլլալու համար անոնց։

Եւ երբ Յիսուս մտաւ Կափառնայում, հարիւրապետ մը եկաւ անոր մօտ՝ աղաչելով զանիկա

Electricity, Voltaic, the name given to the science which treats of the phenomena produced by the action of the voltaic battery, or of any other source of galvanism. The name is derived from Volta, the inventor of the battery, and is used in contradistinction to Galvanism, which is the name given to the science which treats of the phenomena produced by the action of the animal nerves and muscles. The two sciences are, however, identical in their principles, and the name Voltaic Electricity is now generally applied to the whole science.

Electricity, Voltaic, Theory of. The theory of voltaic electricity is that which is now generally received by philosophers. It is founded on the following principles, which are established by experiments, and which are called the laws of voltaic electricity.

1. When two metals, or other substances, are placed in contact, they are in opposite electrical states, and a certain quantity of electricity passes from the one to the other, which is called the electromotive force of the two substances. The substance which receives the electricity is said to be positively electrified, and the other negatively. The quantity of electricity which passes is proportional to the electromotive force.

2. The electromotive force of two substances in contact is equal to the sum of the electromotive forces of each of them with any third substance. Thus, if A, B, C be three substances, and if the electromotive force of A with B be called a, that of B with C be called b, and that of A with C be called c, then $a = b + c$, or $b = a - c$, or $c = a - b$.

3. The electromotive force of two substances is not altered by the interposition of any number of other substances, provided the temperature of the whole remains the same.

4. The electromotive force of two substances is altered by any change in the temperature of the whole, and the alteration is proportional to the change of temperature, provided the change be small. Let a be the electromotive force of A with B at the temperature t, and let $a + \alpha$ be the electromotive force at the temperature $t + \tau$, then α is proportional to τ, provided τ be small. The quantity α is called the variation of the electromotive force, and the quantity $\frac{\alpha}{\tau}$ is called the coefficient of variation. The coefficient of variation is different for different substances, and is different for the same substances at different temperatures. It is also different for different temperatures of the whole system.

5. The electromotive force of two substances is altered by any change in the pressure to which they are exposed, and the alteration is proportional to the change of pressure, provided the change be small. Let a be the electromotive force of A with B at the pressure p, and let $a + \pi$ be the electromotive force at the pressure $p + \varpi$, then π is proportional to ϖ, provided ϖ be small. The quantity π is called the variation of the electromotive force, and the quantity $\frac{\pi}{\varpi}$ is called the coefficient of variation. The coefficient of variation is different for different substances, and is different for the same substances at different temperatures. It is also different for different temperatures of the whole system.

6. The electromotive force of two substances is altered by any change in the density of the substances, and the alteration is proportional to the change of density, provided the change be small. Let a be the electromotive force of A with B at the density d, and let $a + \delta$ be the electromotive force at the density $d + \varepsilon$, then δ is proportional to ε, provided ε be small. The quantity δ is called the variation of the electromotive force, and the quantity $\frac{\delta}{\varepsilon}$ is called the coefficient of variation. The coefficient of variation is different for different substances, and is different for the same substances at different temperatures. It is also different for different densities of the whole system.

7. The electromotive force of two substances is altered by any change in the chemical composition of the substances, and the alteration is proportional to the change of composition, provided the change be small. Let a be the electromotive force of A with B at the composition c, and let $a + \gamma$ be the electromotive force at the composition $c + \kappa$, then γ is proportional to κ, provided κ be small. The quantity γ is called the variation of the electromotive force, and the quantity $\frac{\gamma}{\kappa}$ is called the coefficient of variation. The coefficient of variation is different for different substances, and is different for the same substances at different temperatures. It is also different for different compositions of the whole system.

ինայել՝ վասնեաւ ։ Այլ աշուտ սիւնի քեռուրդի իւր յիսուն արամբք խառնեաւ ընդ թշնամին՝ եհար զնոսա, և անդառ անդէն ընդ իւրան ։ Եւ ասմասո հրկիզեալ թե հայք յայլմէ կողմանէ հասանեն՝ ի վեր՝ դարձաւ գնայց ի տեղի իւր։

Ընդ այսոսիսի կրուոցս հայոց զուարճացեալ գագիկ՝ ջոքաւ ի ևան քաղաք ։ և ի հասանել նորա անդ զՀայոց՝ ժողովեաց ուխտախուճեան՝ քեռուրդի սմբատայ գագիկ արծրունի՝ զոր հանեալ երնորա ի բանտէ ։ միաբանեալ ընդ հրկիզայ ամատունեայ՝ սպան զնա յաստղերդի անդ ։ և վանեալ ի բայ զղիմակալսն մեկնեցաւ անտի ։ Յայնժամ եկեալ ի բանտէ աշուտ եղբայր գագկայ՝ միեաւ սպանելոյն ըստ միում եղբօր իւրոյ գուրգենայ՝ կալաւ զինչանուշ վասպուրականն ։ և ի մեռանիլ նմա պայազատեայ գագիկ՝ նիզակիկ ոսնեալ զեղբայր իւր զգուրգէն ։ Լուեալ ատչին գվտանգիլ և զկրճիլ զօրացն հայոց՝ ժո՛ղ՝ պատեհ հասեալ ընդ վանայն ։ և զհայոսն հարեալ ընդ ամբաստ ։ վնյ եկն քաղմնութեամբ ի հայաստան ։ և զի նախարարք հայոց չկամեցան ընդ ամբաստ՝ ստիպեցան խաղաղ թիւն խօսել ընդ ատչին՝ առեալ նմա պատանդ զորդի իւր զաշոտ և զորդի եղբօր իւրոյ սահակայ վախճանելոյ զամբաստ ։ զորս տարաւ ատչին ընդ իւր ։ յափշտակեալ և զկին սմբատայ արքայի և զնոս-

Նորա ։ և. զնոսա ևս ընդ իւր յատրպատական ։

Տեսեալ գերդգեայ կաթուղիկոսին զայսպիսին անկա չոքաւ ի կոլմնոս վասպուրականի՝ և անդ մնաց ։ կայեալ ի կաթուղիկոսեն ամս 21 ։ և թաղեցաւ ի գերեզմանն ձորոյ վանայն՝ ի տուղ գաւառի ։ ուր էր գաւազան աստրբ լուսաւորչին ։ և շարժական սեղան խորհրդոյ ։ զոր ընդ իւր ընդէգուցանէր լուսաւորիչն ։

897։ Աշխոյ երկրորդ՝ ի գաւառին կոտէից կամ յատրպատական ։ Ձոռնէ՝ ի գեղջէ եղիվարդայ ։ այր իմաստուն և տուբ՝ նրա-

ածային

աճեալին գրոց և՝ ի վարս զգաստս . գնայեալ առաւ՝ ի տեսանել զնորոգեալ զվանսն որ անդ . և շինեաց զեկեղեցի կրօնաւորեալ առաքեալք . և ժողովեալ զանձինս ընտիրս մարդեաց զնոսա ի սրբոյ Թեան ։ Եւ զի յայն աւուրսն ոմանք էրէից զժողովոյն շինակատուս վասն ըստանելոյ նոր ժողովեն քաղկեդոնի՝ գրեաց ընդդէմ նոցա գիր աստուածաբան և բանաստեղծ . և յետ ժամանակաց հանգուցեալ եկաց յԻՀանուԹեան աթոռ եօԹն և վեց ամս ։

897։ Ջովհաննէս վեցերորդ՝ պատմաբանն ասացեալ՝ ի դասախոս ։ Հռոմայեցոց առանձ , աշակերտ և ազգական մնաւտոյի , յետ մահու նորին կալաւ զաԹոռ Հայրապետութեան . և կրեաց բազում՝ տառապանս , և զորս կրեաւն՝ լինուցոն գրեացդ յոճ՝ յարդարուն ։

899։ Ընդ այն աւուրս (որպէս գիտէ նա ինքն ,) ամբաստ արկայ ։ Թագաւորէին զԻՀանն վրաց զաստնեբուհ . ընդ որ գՀարեաւ բազմայ գրգռեցին զաւրՀն ոստիկան ընդդէմ՝ ամբաստայ ։ Եւ՝ ի գալնոցա՝ ի վերայ նորուն՝ նա առաստան եղև յամուրս տայոց ։ Եւ ապՀին ՀկարացեալԱտնէ՝ էն՝ ի գոՀին Քաղաք . և եցոյց Թէ ինքն ջունէ ինչ Թշնամութիւն ընդ Հայս . և միայն՝ ի սիրոյ բարեկամութեան եկն՝ալ ի յայն յայտնիկ կողմանս . և՝ ի ն շան այսր եԹող անդ զորդի իւր գդև գատ . և առ նմա զնորոգինա-
սեան իւր , և գնայ ։

Իբրև լուաւ գՀոՀեալ ապՀին սուկինն մեծ Հին առՀակայ եղբօր աղքայի . որոյ որդին ամբաստ՝ ի պատանդի է ըստ նմա Հանդերձ աշտատ որդւով աղքայի . ոչ առայեաք այժմ , և էր ինքն այրի , բազում ընծայիւք եկեալ ընդ առաջ նորա ՝ ի դաշտն Ջարուր՝ Թախանձանօք և արտասուօք Հանդրեաց ՝ ի նմանէ զորդի իւր ՝ ի մխիԹարութիւն իւրոյ այրութեան . և նա գԹողեալ զարձոյց առ նա զորդի նո՝ Ցորժամ՝ մեկնեցաւ ապՀին ՝ ի Հայաստանէ՝ եկն ամբաստ արքայ ՝ ի քաղաքն անի ։ Զայս զգայեալ ներքինապետին եկն առ նա բարեկամութ ։ և խօսեցաւ ընդ նմա կապեցաս ՝ զի

ի նա այրով, եւ մեկնեալ անտի էրքաւ զօրօք ի վայրս
կաւրան. եւ կալեալ զգերս նոցա տազին աւետրեց և
զերբայրն իր զաւրուէս՝ նահատակեց զինս դատն տանջանօք։
եւ անտի անցեալ յաստղատառիկան ՅՁ աւր տի շինն՝ բազ- 900։
մաւաւոր գովեստիւնս խօսեցաւ առաջի նորա զամբաստայ. յետ
դէպ ամբաստայ զաշտ, և զկին նորա և զնա նորին, զորս
աւր կին առնէր տիշին. և եբեր աւր ամբաստ։ Ընդ այս
յանհնարինս զայրացեալ ի հուր վառեցաւ
տիշին. և ի պատուաստել նորա գալ ի վերայ ամբաստայ
անհամար զօրօք՝ կալաւ զնա տալ ցաւոց տաստիկ յոյժ.
յորմէ և մեռաւ խակ։
Եւ նստաւ ի տեղի նորա տաստիկան պարսից երբայր նորին 902։
յոաւուսփ, այն է եռաւուՁ՝ այր զօրաւոր, և արտաքուստ կծա։
քաղցրաբարոյ. այլ ի ներքոյ մերկայամ գթոյ. որոյ վասն
ամենեքին հեռւ եկայ ի նմանէ ամբաստ. և գրեայ աւ
ամիրապետն՝ ազատ կացուցանել զինքն ի նմանէ. ըստ
որում՝ ձեռամբ նորա աւտէր ամբաստ զհարկ ծին. և
ամիրապետն հաճեալ ընդ խնդիր նորա յղեաց աւ նա թագ
արքայական և պատգեաս ծանուցա։
Ընդ այս զկարեալ և զայրացեալ յոաւսփոյ՝ խաղայ զօրօք 903։
բազմօք ի հայս. և ի պնդել ամբաստայ զհետ նորա՝ ժա- կծե։
մանեայ նա ի դուռն փաղաք. և աւտէայ հրե շտակս
աւ ամբաստ՝ դնել դաշն սիրոյ ընդ միմեանս. և ի հաստա-
տել եկայ յոաւսփ ի դուռն զայն ձմեռն. և ամբաստ
կերակրեայ զնա յորշափ անդ էր. և ի հասանել զաւտկին
եկն աւ յոաւսփ. և բազում մեծարանօք աւղարկեայ
զնա յաստղատառիկան Ց։

904 : It is impossible to give a complete account of the
Indian Ocean, as the information we have is very
scanty. The Portuguese have a few settlements on the
coast of Africa, and a few ports in India, but they
have no trade with the interior of either country.
The Dutch have a few settlements in the East Indies,
but they have no trade with the interior of India.
The English have a few settlements in India, but they
have no trade with the interior of Africa. The French
have a few settlements in India, but they have no
trade with the interior of Africa. The Danes have a
few settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Swedes have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Germans have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Italians have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Spanish have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Portuguese have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Dutch have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The English have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The French have a few
settlements in India, but they have no trade with
the interior of Africa. The Danes have a few

ઉપરોક્ત ઉદાહરણમાં ૧૨ અને ૧૫ નો ગુ.સા.અ. ૩ છે. આ ૩ વડે ૧૨ અને ૧૫ ને ભાગતાં ૪ અને ૫ મળે છે. આ ૪ અને ૫ ને પરસ્પર સાપેક્ષ અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ કહે છે.

ઉદાહરણ ૩ : ૧૬ અને ૨૪ ની પરસ્પર સાપેક્ષ અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ મેળવો.

ઉકેલ :

$$\text{ગુ.સા.અ.}(૧૬, ૨૪) = ૮$$

$$૧૬ \div ૮ = ૨$$

$$૨૪ \div ૮ = ૩$$

∴ ૨ અને ૩ પરસ્પર સાપેક્ષ અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ છે.

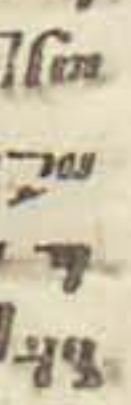

ցի • և գնաց առ յուսուի ոստիկան պատրաստել՝ ամբաստանել զամբաստայ • և նա նենգ գործեալ Թագատրեցոյց զգազիկ՝ ի վերայ Հայոց, առ՝ ի բաժանել զԹագաւորութիւնն յերկուս • զի զերկուսին ևս կլանիցէ • և յայնժամ եւս ևս ձեռնտուն առ՝ ի կորուստ ամբաստայ • ոչ զի յառաջինն ճնալ գագկայ՝ զնա ևս կորուսցէ Հե շտեսաւ ։

Տեսեալ ամբաստայ զվտանգիլ Թագաւորութեան տին Հայոց՝ խորհեցաւ դարման ժառանգանել • և յայնժամ խորհուրդ առաքեաց առ յուսուի զյովհաննէս կաթողիկոս մեծաւոձ ընծայիւք Հաշտեցուցանել զնա ընդ իւր ։ Եւ նա առ երեսս պատճառել զկաթուղիկոսն՝ յետ առնուլոյ ինչ Հեղ զնա՝ ի խաւարային բանտի • և պատրաստեցաւ՝ ի վանուցն ամբաստայ ։

Ի Հասանել առաջի գարնանոյ՝ մեռաւն ժողովեալ յուսուի և գագիկ և. եղբայրն նր գուրգէն՝ դիմեցին զօրօք իւրեանց՝ ի ներքս • և Հասեալ՝ ի նախջուան՝ կարգ եդին զօրացն ։ Եւ՝ ի խաղալ նոցա նախ՝ ի սիւնիս՝ էլին ընդէմ նոցա գրիգոր նախարար սիւնեաց մեռս քեռորդի ամբաստայ • և եղբարք նորա սահակ և վասակ • և Հարկին զնոսա • բայց ոչ կարացեալ խոյտառ առնել՝ մեկնեցան և ապաւինեցան յանմատոյց վայրս ։

Մեռեալ յայնմ զօրացն յուսուիոյ՝ զոր ոմանք գամ՝ գոյն անուանեն՝ զորս միանգամ՝ գոյն գոյն սրտմտեցոյց սմոլր քաղաքացի՝ Հարկն՝ ի բերանս սրոյ, և զայլս՝ ի գերութիւն վարեցին • և դարձ արարեալ անտի եկին՝ ի դուին ։ Իսկ գրիգոր սիւնին զամուսս առնուլ

քէ վախճանեալ էր ոչ վճարի՝ եւկն բռնագրաւ ընծայիւք առ յուսուի՝ Հաշտեցուցանել զերկուսս Նորա • և յուսուի պահեաց զնա առ իւր յարգելանս ։ Այսու աղաւաղամ առաքեալ առ ամբաստա վճարել զՀարկ ծնին • և իբրև էառ՝ դիմեալ՝ ի հիւրակ գալուստ ըմբռնել զնա յանկարծուստ • և նա զերծեալ անկաւ՝ ի գուգարս՝ և ամրացաւ անդէն ։

և եղ՝ ի մահ պատերազմիլ ընդ նմա ։

Սմբատեան

Սրտմտեաւ յուսիսոյ ընդ հիւսիսոյ ամբառոյ յարձակե- 909։
ցաւ ի վերայ աւանիկ եւ գիւղիկ. և իբրև հուր այրեաց
զնոսա, և դարձաւ ի դուրին. դարձաւ և ամբառ, և եկն
յերակըգաւառս. և բնակեցաւ անդ զայն ձմեռն։ Յայն-
ժամ և սպարապետն հայոց աշուս եղբօրորդւոյն ամբառոյ
անձնատուր եղև յուսիսոյ. ի պակասիլ սուգ ուռճկայ
զօրացն յուսիսոյ, սկսաւ նա քաղցել ինչ և պահանջել ի նա-
խարարացն՝ ոչ ընդ նմա, և ի պատկայ. Պահանջեաց և
ի կաթուղիկոսէն գանձս ոսկւոյ և արծաթոյ. և յայս-
մակս արձակեաց զնա, զի խրթեալ ժողովէսցէ զինչս, և
հատուսցէ որչափ ինչ կարէ. և իբրև վճարեաց զոր
ժողովեացն՝ գտեալ միջոց ժամանակի փախեաւ յաղուանս։
Պատրաստեցաւ յայնժամ յուսոյն՝ մարտիւք նուաճել զը- 910։
ամբառ. և պիտացեալ թէ ձեռնտու լինիցի նմա աւուրս յ՚ձթ.
առաջամ յղեայ առ նա հանդերձ պարգեւօք չմիաբանել
ընդ ամբառոյ. եթէ կուչեայցէ առ ձեզ ամբառ՝ երթիջիք
ջնջեսջիք առնել. այլ ի ժամ մարտի՝ աղմուկ յարուցեալ մեկ-
նեսջիք ի նմանէ. և ի յանձն առնուլ նոցա խաղայ յու-
սիսոյ
սուտ ի ծնէ պատառ։
ժողովեաց և ամբառ զգօրս ի հայոց. ընդ որս վարձեաց
և զանուդեան՝ ըզ գիտելի ձիաճուկ մարտանիլն ընդ ը-
յուսիսոյ և ընդ պապկայ. և բաժանեալ զնա յերկուս՝ եւս
ի ձեռս երկուց որդւոց իւրոց աշուտայ և մուշեղայ. և
արձակեաց զնա ի վերայ յուսիսոյ. Նոքա կարծելով թէ բուռ
ոմանք յուսիսոյ մեկնեալ էին ի նոցանէ գայթ գայթ
և պատալեցոյցեալ ի մեծ հուլտն՝ աւերէին. և զարհուրեալ կրունկն դառնալ յարձակե-
ցան յուսիսոյն ի վերայ նոցա, և չարաչար հարին զնոսա.
մինչև ոչ ոք մնաց կենդանի ի յուսիսոյ. և ի սասակաւոյ հատ-
ուածոյն՝ եւս ոչ ոք մնաց կենդանի ի մեծ հուլտն, և զնայեցին յօդ իւրեանց.
ամն ի ի ի

Ձեղքեայ զպատշարուսին ն֊ , և աճապարեալ գերծաւ ։ Պա֊
շարեցաւ և մուշեղ ։ և ՚ի վերանգիլ իւրում՝ նա և ս ըստ
աշխատ պատուեալ զմի կողմն բնակին Ձողոպրեայ զանձն ։
իակ սեւորդիք որք ՚ի դարան մտեալ էին՝ ձեռբակալ արա֊
բին զնա ։ և կապեալ առաքան առ յուսուփ ։ ըստ որ գրե֊

Ձայսաւ անձն նորա ։

Ամուհետև զօրքն յուսուփայ և զօրք պապկայ ՚ի պունդա
պունդս քաժանեալ սիուեցան Հանգոյն մարախոյ ՚ի հայ֊
աստան ։ և աւերեցին զբազում տեղիս , և գերեցին զարա
և զկանայս , և ածին ՚ի դուռին ։ Բազումք ևս ՚ի նա֊
խարարայ լքեալ ՚ի յուսոյ՝ լքին զամբաստ , և անձնատուր
եղեն առ յուսուփ ։ Յորոյ զամանս դեղով ապան նա , և
զամանս խեղդելով ։ ընդ որս և զգրիգոր սիւնի , և զմու֊
շեղ զորդի ամբաստայ ։ Այլ վասակ որդի աշոտոյ սիւսականի
զօրաւորեալ յոգի իւր՝ ապան գիշերայն զպահապանն , և
դիաթաւալ կապուցեալ զգիմակայնն՝ զերծաւյց իւր ։
Յորմէ ժանտացեալ դառնացեալ լոյն յուսուփայ՝ ապան առ օրին
զամանս ՚ի ճնոյեալ ենախաժարտրատցին ։ խոր ոմն որ ապան
զգրապկի և զաշոտ սպարապետ՝ որ անճնատուր լեալ էր
նմա ։ քայց կամեր նախ զամբաստ ՚ի ձեռս բերել ։

ՅԻԱ ։ Իբրև լուան սահակ և վասակ սիւնիք զմոշ եղբօր իւ֊
րոյ ։ ըստ որում գրիգորի տուիանոյ և զայլոց նախարարաց՝ երկեան
թէ գուցէ ինքեանք ևս վտանգեսցին ։ ամին իրի առեալ
զկանայս և զորդիս և զմայր իւրեանց զքոյր արքային արմ֊
բատոյ զմարեմ և զազգական և զաղխս՝ անկին ՚ի սեւան
կղզի ։ Այս իբրև ազդ եղև յուսուփայ և պապկայ՝ վաղվաղակի
առաքեցին զկնի նոցա գունդ մի զօրայ առատ ։ որք հա֊
սեալ յերկն ձովակին՝ զպահեցին զմի կողմն նոր ։ և կալ֊
մեկին անդէն լառաս բազումս ՚ի մայրեայ առեղծին դիմել
առ հասարակ ՚ի վերայ կղզւոյն ։

Զայն տեսեալ սահակայ և վասակայ՝ անկին ՚ի միւս կող֊
մանէ կղզւոյն ՚ի ցամաք ՚ի հիւսիսոյ կոյս ։ Իսկ զօրք
պահակին կղզւոյն՝ ՚ի հասեալ ՚ի կղզին ՚ի հարաւոյ , և ոչ պոեալ զոք
առնել ։

անդ, մինչև լաստս իւրեանց, և հայիցէ տագնապաւս անձկութիւն յամօք մօտ եղեն հասանել առ նա։ Իբրև տեսին առաքեալքն իւրեանց, յարուցին զընտանիսն ի տեղի անկատարած։ և ինքեանք ապիսակեալք դարձան ընդ կրունկն։ և մընկալից առաստուածայարձակեալ ի վերայ թշնամեացն հարին զնոսա ի բեւրան սրոյ։ և զմնացորդս նոցա յիւրեանս ընդեալ ի վախճան դարցուցին։ և ինքեանք դարձեալ առ ընտանիսն իւրեանց՝ առին զնոսա և պնդացին յուսով ց։ և ապաւինեցան յանձառաւախտ ամբոխս։ ուր և մեռաւ մայր նոցա մարեմ։ և մարմին նորա յետ քանի մի ամաց բերաւ ի գեղարքունիս, և թաղեցաւ ի շողպայ եկեղեցուջ, զոր ինքն կր շինեաւ։

Ձեռ այսորիկ խորհուրդ արար յուստուի ընդ նախարարս 912։
հայոց՝ որք էին ընդ նմա զի յառաջագոյն գնասցեն նորա զօ- յ[illegible]։
ջս հայոց յամուրն վաղարշակերտ, և անդ ապաստանեսցեն։
մինչև ինքն և սնեալանդր՝ կատարեսցէ ընդնոսա զհան-
գէս թագաւորութեանն պապկայ։ Եւ իբրև հասին նորա
անդր՝ ընդառիթ քաղաքին վահեցին ընդեմ նոցա զրրտունս։
և մարտ եդեալ ընդ նոսա ի վերուստ՝ չարաչար հալին
զնոսա։ յորմէ կարի ինն խայտառակեալ գապկայ և նո-
խարարացն՝ դարձան ամօթոյ յետս առ յուստուի։ և զտին
զնա յայլ խորհուրդս ի վերայ իւրեանց։ Ծանեաւ գա-
պկայ զիւանդ նորա, և գիտայ հաւաստեաւ թէ նա հաս-
տատեալ է ի մահ տալոյ զինքն։ վնաս խորհեցաւ ինախ-
ճիլ, ընդառաջ և եղբայր նորա գուրգէն։ և զի առ օրին
ոչ կարէին՝ ազդ արարին ամբաստայ, և ծանուցին նմա
զիւանդ իւրեանց։ քայլ առնուլ։ զի նա լքեալ գոյիւղ
վիրաւոր նախարարացն իւրոց՝ ոչ ինչ կարէր առնել։ և
Հաւատալ զոյժ իւր ի մարդկանէ, ելեալ գնայ յօթ արա-
տատ։ և առնուլտաւ ի կատոյտ բերդ։

Գիտայեալ յուսուիայ թէ արքայն ընկճեալ է հոգւով, և 913։
ճն հայոց առ հաւատարիկ առաջի իւր նուիրեալ էդ ի յիշ-
մահ

մարի ինքնին Տաճարէն տիրեալ էին ։ Եւ իբրեւ գանոյ ձմեռն՝ առեալ զզօրս իւր , և զզօրս Հայոց զոյս՝ ի ձեռին իւրում ունէր , եկեալ պաշարեաց զԿասպոյ քեզդ . այլ ոչ կարաց առնել նմա զոք ։ Ապա եկեալ Արտաշէս ի քեզդ էին՝ նեռուք և պատրաստեցան Տարին զնոսա . և այնչափ եղև կոտորած նոցա , մինչև ի խականց անկեալ իբրև զբլուր բարձրանալ աւուրս ։ Ցառաջ մատոյց Հայոց . այլ զնա ոչ ընդունեցան քեզդին ։

Ցայսմհետէ աղետալի Տարուձաձ Հայկեան ամբաստայ՝ մանուանէ՝ ի կոտորած քրիստոնէից դադարեցոյց զիւրեան . և ասէ . ապաքէն վասն իմ այս աղէտ ՚ի շուտուքէ . այլ ոչ գիտէ Լաւ ևս իչէ՝ զի ես մեռայց քան թէ կորիչէ այսչափ ժողովուրդ ոչ ։ Զայս խօսեցեալ ամբաստայ՝ դեռապան առաքեաց առ յուսուփ , և խնդրեաց ՚ի նմանէ յետհալ երդմանն իմանալ ՚ի վերան իւր և ՚ի զօրսն որք ընդ նմա . և առեալ զայն ՚ի նմանէ՝ ՚ի շուտ նա . և նորա առ երեսս պատուեալ զնա՝ զգեցոյց նմա հանդերձ միառոյ . և ամբաստ կատարեալ զնա՝ ՚ի քեզդ ՚ի վերայ ամենայն իշխանութեան զնա ՚ի վերայ ամենայն իշխանութեան զնա ՚ի վերայ ամենայն իշխանութեան զնա

և այլոց մեծամեծաց, և որդիք նախարարաց. ընդ նմա
առաքեա և զամբաստանսն քո ընդ քեզ։ և եթէ ոչ
ինչ կարասցէ առնել ամենայնի թաւիեայ զդատաստանն արտ
երկոցունց ամբաստանեալ եւ նախ հրամայեաց յանդիման կա-
ցուցանել զնա հայոց եղեալ ի բեռդի, և զան հարկա-
նել զնա առաջի աչաց նոցա. այսպէս առնել և ձիծաղել
զնոսա։ եւ ապա կարգեաց ի վէր նոր բազմադահիճս.
ժամէ ի ժամ տանջել զնա. մինչև կարասցեն առնել
ըստ կամաց իւրեանց։ և յետ ելանելոյ նորա հրա-
մանաւ յուսափոյ առանձանս մահու. եւ ապա աւետել զինա-
կիսն մէկին ընդ փողոց. և յաւելին զանհանդուր-
ժելի կտտանս ի ծածուկ անդամանն. և հուսկ յետոյ խոց-
խոցել հատին զգլուխ նորա. և տալեալ զմարմինն նորին
ի դուրս՝ պրկեցին ի միայտի երթև ի խաչի. ուր և
լոյս ծագեալ ի վէր նորա. և հոգ տեղւոյն քաժ շինէր զան-
տաժէտս. մինչև ամանք ի հեթանոսաց դարձան ի հա-
ւատս և մկրտեցան։ Ասի թէ ի տանջիլ արքային ամբաստա-
երեեալ անձ քահանայ մի ծպտեալ խոստովանէցոյց զնո
ցա կարի, և հաղորդեցոյց։ Այս մեծ նահատակութ-
երջանիկ թագաւորին մերոյ ամբաստայ եղև յամի տեառն
914. և ի թուին հայոց ՅԿԳ։ Իսկ ի շխմանութեն նորա
տեսեալ ամն 24, հաշուեալ ի մահուանէ հօր նորա
աշխատ մինչև ի նահատակութեն իւր։

Եւ երբեմն մեռաւ արքայն ամբաստ՝ զօրք յուսոյ նեղութեա
ամանց մեռեալ պիշերայն ի քաղաքն երնջակ՝ յաւարտ առին
զայն. և կոտորեցին զբնակիչս նր. և հատրնտեր
արարեալ զմնայորդս նոցա՝ զանպիտանսն սպանին, և զին-
տերսն գերեցին, ընդ ոսս և զկանայս մեծամեծաց, և տարան
ի դուրս. ուր մեռան բազումք։ Եւ յուսոյ տիրեալ
ցին հայոց, և պահպանեաց եղեալ քաղաքացն ի պարսից։
և տեսեալ զբազմութիւն գերեցեալն, զնոսա յաւարտսատակեան ց ի
տուղն իւր։

։ 4 ։ Ցոմանուի ասաու եղիտուշէ իւր ըն կնէցէլու ։

ՀԵ ։ 16 = 20 ։

914։ շատ երկնալով ասեն զամենայն առաջնոյ ու եր-
յիկ։ կալին անուշանեցաւ, երբ ու լուեաւ զմահ իւրոյ ։
և զոր միանգամ արար յոհաւ, ժողովեաց վաղվաղակի
վեցհարիւր այր՝ ու քան զի հզօր ։ և ոչնաւ նոքօք ըզ
ամ կողմանս ծին հայոյ՝ վանեաց զնա զօրս յոհաւայ ։ և
թաւեաց զամ տեղիս՝ ի ձեռաց նոցա ։ և ոչ յանուին պա-
հապան ։ և սասանեցոյց զյոհաւ և զինչնան նր և զամ
ջջակայ ազգս ։ Սոյնպէս արար և թագաւորեալն գա-
գիկ յծին վասպուրականի ։

915։ Տեսեալ հայոց զգործս աշոտոյ՝ թագաւորեցուցին զնա
յկէ։ փոխանակ հօր նր ։ այլ բազումք ի նախարարաց ան հա-
ւան գտեալ այսմ ապստամբեցան ի նմանէ ։ և ըզ մի-
մեանս ևս նախանձեալ՝ հարան յիրեարս և հեղին զարիւն
բազում ։ Եւ յայնմ միջոցի թագաւորեալն պապիկ
եկեալ էառ զինաջրճան՝ ի ձեռաց ամբաւոյ սիւսակեանց,
որ էր յայնժամ յոտնկան ծի ։ և նոա և ս դիմեալ զօրօք՝ ի
վասպուրական՝ յաւեր դարձոյց զբազում տեղիս ։ Զայս-
պիսի գործս նախարարաց տեսեալ պեղջկայ և ժառայիլ՝
ինքեանք ևս ապստամբեցան ի տեառնէ իւրեանց ։ և ապա-
նեալ զամանս ի նոյանէ՝ տիրեցին փոխանակ նոյ ։

916։ Լուր առեալ յոտնկայ զալեկոծութէ ծին հայոց՝ ժո-
ղովեալ զայլ և ս բազում զօրս, և դիմեալ ի ներքո ։
և զօրք նր ասպատակ ուղեալ ըստ ամ տեղիս՝ աւերեցին
զդիւղս և զաւանս ։ Տեղին զարիւն բազում, և գերեցին
զանհամար ոգիս ։ յորոց զծերս և զպատաւոնս ի միասին
կոտորեալ ըստ մեջ կտրեին ։ զկին կանայս ընդ տուէք կո-
խեին ։ և ամանց զտղայոն պատառեալ ի բաց կոտրէին
զկաթսայեան և ըստ օդս ցնդեին ։ զտղայ յաղիշատակեալ ի
դրկայ մարցն զդեամն Տարկանէին ։ և զայլ բազմադիմի
աղէտս։

աղէտս պատճէին. զորս ոչ հանդուրժէ սիրտ մարդոյ լսե-
սել. տես ի պատ. Ը. 17. Եւ զանգ նշ էր դարձու-
ցանել զնոսա ի Նաւատոյ. և զի ոչ առնուին նոքա յանձն՝
այսպիսի աղետալի մահու՞ամբ կորուսանէին զնոսա ։
Եւ որովհետև առքա վասն ի քէ յն Նաւատոյն վնասուն,
ասօն կարպեցաւ վասն սշ ի 20 մարդոյ. կամ ըստ այսմա-
տուրայ ի 3 յունիսի։ Ընդ առաւոտակեցաւ և մանուկ
սի սիքայէլանուն յՅէն պուզարտայ եօթն և առան ամայ,
և ս և երկու եղբայրք պնունիք ձաւիթ և գուրգէն երի-
տասարդք գեղեցկադէմք և զօրաւորք ։

917։ Ի տեսանել հրջակայ ազգաց զայսպիսի աւուր ցնծու-
թիւն՝ ինքեանք և մանաւանդ կայսեր պետրոսի յուսայ կիզ։
պիեռուժենայ՝ հրամայեաց նիկողայոսի պատրիարգի յունաց կիզ։
գրել գիր առ յովհաննէս կաթուղիկոս, որ նատէր յՀռոմ
կրայ, և առ առաքելոսկն արքայ, և առ իշխանն աւի-
խատայ պետրոգեն. զի միաբանեալ զնախնեաց հայոց և
աղուանից՝ անջորրայուսցեն և նորոգեսցեն զՀայաստան
նուազուցեալ նոցա. Ձեռնտու լինել առ նոսա ։

920։ Գայր երբեմն ոչ ինչ կարծեաց առնել յովհաննէս կաթուղի-
կոս՝ պէտս եկեղեցւոյ և ի գիմաց իւրոց և՝ ի գիմաց ուխտին կիթ։
Հայոց Տաճկէն առ կայսերն և առ կայսերակիւց նորա
ազանաս յամի 920. կիթ. յամսեանն նոյեմբ. ուր
կէս ալատմէլ էր զգամանաց աղետից՝ խնդրեաց՝ և նոյանէ՝

զի

ایک اور ۔ وزیر کو بادشاہ کے مزاج کی نکتہ چینی پر تنبیہ کرنا اور وزیر کا
بادشاہ کے سامنے عذر پیش کرنا ۔ بادشاہ کا وزیر کو معاف کرنا اور
اس کی تعریف کرنا ۔ وزیر کا بادشاہ کے سامنے ایک حکایت بیان
کرنا ۔ ایک بادشاہ کا اپنے وزیر کو ایک بات پر سزا دینا ۔ وزیر کا
بادشاہ کے سامنے عذر پیش کرنا ۔ بادشاہ کا وزیر کو معاف کرنا
اور اس کی تعریف کرنا ۔ وزیر کا بادشاہ کے سامنے ایک حکایت
بیان کرنا ۔ ایک بادشاہ کا اپنے وزیر کو ایک بات پر سزا دینا ۔
وزیر کا بادشاہ کے سامنے عذر پیش کرنا ۔ بادشاہ کا وزیر کو
معاف کرنا اور اس کی تعریف کرنا ۔ وزیر کا بادشاہ کے سامنے
ایک حکایت بیان کرنا ۔ ایک بادشاہ کا اپنے وزیر کو ایک بات
پر سزا دینا ۔ وزیر کا بادشاہ کے سامنے عذر پیش کرنا ۔
بادشاہ کا وزیر کو معاف کرنا اور اس کی تعریف کرنا ۔ وزیر کا
بادشاہ کے سامنے ایک حکایت بیان کرنا ۔ ایک بادشاہ کا
اپنے وزیر کو ایک بات پر سزا دینا ۔ وزیر کا بادشاہ کے
سامنے عذر پیش کرنا ۔ بادشاہ کا وزیر کو معاف کرنا اور
اس کی تعریف کرنا ۔ وزیر کا بادشاہ کے سامنے ایک حکایت
بیان کرنا ۔ ایک بادشاہ کا اپنے وزیر کو ایک بات پر سزا
دینا ۔ وزیر کا بادشاہ کے سامنے عذر پیش کرنا ۔ بادشاہ

յանհնարինս տապնասլեալ պատրաստեցաւ մնալոն էին ընդ
նմա ։ եւ ահա դարձեալ բաժանեցաւ ազգն . զի քա-
զումք մնուին եղէն ձեռնտու , և այլք մնուացին . որոյ
մի քան զմի խրոխտացեալ ընդեմ՝ միմեանց պօրս յանձն-
խեալ՝ սկսան հարկանել զինրեարս սաստկապէս . և ոչ ոք
էր՝ որ՝ ի խաղաղութիւն համոզէր զնոսա , այլ յաւէտ
քաջութեամբ այն էին՝ որ առաւել գրգռէին զնոսա ։ Ապա՝ ի
մէջ մտեալ յովհաննէս կաթուղիկոս , և զինախառնարան՝ ի մէջ
խորհուրդ պարտաւանդեալ հազիւ ուրեմն հաշտեցոյց զնա ։
Զայնու ժամանակաւ ազգիք դուգարայ ևվերակացու նոցա
վասակ պնթունի՝ տեսեալ զկրդուելուն՝ ընկն հայոց՝ ի մար-
տունչ աշուոյ ընդ աշուոյ՝ ապստամբեցան ։ Ցայնժամ աշուո
արքայ՝ ի վճարիլ հաշտութեանն ընդ բունպակերոյն աշուոյ խա-
զայ՝ ի վերայ նոցա եղբարբ իւրով աբասաւ ։ Ցորմէ զար-
հուրեալ վասակայ ապստամբեցաւ՝ ի բերդն շամշուդէ ։
Իբրև ետես անդր աշուոյ՝ զի կարծեալ առնուլ զբերդն՝
վերկացաւ անտի ։ և սկսեալ զբօրս իւր յայլ և այլ տեղիս
առ՝ ի գոտանէրայ զսպաշար կերակրոյ ։ և ինքն երկերիւր
հետեւն տրամէ ընդառ մօտ յամուրն սակուրկ , և դադա-
րեաց անդ ։

Զայս իմացեալ վասակայ՝ վարձեալ զնոսա ընդ նմանոկին ընդ
ծորմոյեան կովկասու , և զբօրս սակեաց ընդ զինհայոկն զա-
սրանդ կոտորեաց ։ և հեծեալ պատշտեաց շուրջանակի զա-
շուս ազգի ։ Ընտարեցաւ աշուս , մինդամայն և արհա-
մարհեաց ։ և յորդորեաց զերկիրն յինուն կարգալ առ ինք-
եան զինքն և շուրջ զնա խաչն՝ փոխադրեցաւ իւրով ընդ
Հանդէրձ՝ ի վերայ թ հնուտեանցն ։ և՝ ի քթթելաւան շը-
պիտեալ զինանձրուն ամբոխեցոյց նոցն՝ վանեաց և մղեաց զնա
ընդ կրունկն ։ և յաղթեցոյց մաշեաց զբազումն՝ ի նոցանէ
՝ ի բերման սրոյ , և զինադրեալն ձերբակալ արար ։ և զի
ըստ կնոջն անհատատոյ էին՝ կորեաց զոմն և զակաւն ըստ նոցն ։
իսկ զհատատեալսն վերկացուցեալ յաւժ՝ արձակեաց՝ ի
ընդ ։ և առաւ՝ ի քաղաքն վասակայ զքթթելաւան ։ և
հայոցն

Հայոյց գնա վերստին ի հնան ծին գուգարայց. և ինքն գնայ առ ի հնանն ասխատագայ գուրգէն. և ձմերեայ անդէն ։
Ի հրեշտաշուրայ արքայի ՝ ի գուգարս՝ աշուր բռնաւորի եղբեալ զայրման Հաշտութեն՝ յոտի հառակեայ զաւանս և զազատականութա շուրջ զվաղարշապատ քաղաք. և ժողովեալ զամբոխ բազում՝ ի գիւղն վաղաբեր, և սպասէր դարձին նորա Առեալ զլուր այր աշուոյ արքայի՝ եկն և հասանէր Հայոց. և յանկարծակի ինն յեղակարծումն ժամու յառաւօտուն պահու յարձակեցաւ ՝ ի վրէ բռնաւորին. և արար կոտորած մեծ ՝ ի զօրս նր, և փախստականն առնու զբռնաւորն՝ եզորս ընդ նմա մերկս և-խայտառակեալս. և առեալ զաւար անկեալոյն և փախստէից եւն ՝ ի վաղարշապատ. և բռնաւորն անկաւ ՝ ի դուռն քաղաք.

Ապա դարձեալ ՝ ի մէջ մտեալ յովհաննու կաթուղիկոսի՝

Հաշտեցոյց զնոսա ։

922։ Համդարտեալ լուծ մի աշուոյ արքայի՝ կամեցաւ ամուսնանալ. և էառ ՝ ի կիւրթի զդուստր սահակայ իշխանին
յն։ գաւդմանայ՝ որ կոչէր սեաւդայ ։ Եւ քանզի յայն աւուրսն խարհէր յոտաւի ոստիկան ապստամբել յամիրապետէն՝ կամ ըստ ոմանց զաշուոյ կին՝ օգնականութեն՝ եբաւ զոմն զաւանանաղն՝ առաքեաց առ նա թագ արքայական և զարդս արքայական, և ոս և գունդ մի հեծելոյ ձեռնտու լինել նմա ընդդէմ թշնամեաց. և նա ևս փոխարէն յղեաց առ նա զանձ բազում ։

Եւ. զի աշուոյ բռնաւոր դիպեալէր վերստին ընդդէմ աշուոյ արքայի, առեալ զօրս իւր և զօրս անեղոյ իւրոյ և զհեծելազօրսն յոտաւոյ՝ դիմեաց ՝ ի վերոյ բռնաւորին. և եկեալ ՝ ի դուռն դռնոյ ուր նստէր նա՝ պատուիրեալ նմա զհաստատութեն նորա խոստա ։ Եհան անդր յովհաննէս կաթուղիկոս. և առաջէր զարքայ՝ հանդարտել, խոստացեալ նմա հաւանել զաշուոյ բռնաւորն ՝ ի հնազանդութեն. բայց չանայր նմա արքայ, և արհամարհեաց և զիշխողութեն նորա և եղև ՝ ի մոլորեալ

ընդ

ընդ քաղաքին՝ առաւօտուն՝ տարուընծան՝ ի վերայ զօրացն աշտոյ արքայի • մինչև ոչ կարել նոցա տակաւ ընդդէմ զօրութեան զօրացն աշտոյ բռնաւորի ։ եւ՝ ի յաջորդել նոցա՝ ի վախուստ՝ բազումք՝ ի նոցանէ կոտորեցան • եւ բազումք վիրաւորեալ հիւանդանոցն • եւ ճեպելքն մաղաղուրծ զերծան ։ եւ ապա դարձեալ՝ ի քաղաքն Մադիամ՝ եւ ի ներքինի տանն • եւ ի ներքինի տանն ։

5 ։ Գործէ գործ սիտոյ երկարել ։

Ե • 21 = 23 ։

Այն այս աշտս արքայ՝ որ երկայնէն կոչեցաւ՝ կար- 922
պեալ ի վիրակացու ծին ուստէայուց զմոկեսէս կին։
անուն ոմն զայր Նուժիկ ։ Տեսեալ սէն զաղմիկ երկուց
թագաւորացն՝ աղաչեալ զնոսա ի տանն իւրում ։ եւ
եբեղոյ զաղջն ուստէայուց՝ եւ սկսան սաղարտակ առնել
յն աստրութեանն աշտոյ ։

Էրբև աղջ եղև այս աշտոյ՝ էառ նա զզօրսն զորս տանէր
՝ի ձեռին՝ և չորս առ աներ իւր սահակ • ամիաքսանեալ
ընդ նմա՝ էառ և զնա ընդ իւր հանդերձ զօրօք նորին ։
Գումարեաց ամենայն զաղջ իսառայիս յաղջէ անտի ուստէ-
այուց՝ որոց մին վանէր զՀաղարա՝ եւ էին՝ ի վերայ աշտոյ ։
Ցղէայ առ նա աշտ պատգամն՝ զինչանէր յուռուայեալ
արտ իւրմէ ։ Իակ մովսէս խորհրդակեալ՝ ի վր քանէին
աշտոյ՝ ամօթով արձակեաց զպատգամաւորսն ։ Եւ այն
ինչ պատրաստէր գալ՝ ի վերայ աշտոյ՝ աշտ և աներ
նորա յերկրէ խորհուրդ լեալ՝ յանկարծակի լինն հասին՝ ի
վերայ ։ Ցորոց զան հարեալ զօրացն մովսէսի փախեան ։
և նա ինքն մովսէս մարգարէ զերծաւ՝ յն սիտակեանց ։
և անտի գնացեալ՝ ի տահմանս ծանուցեալ՝ կալաւ՝ ի ձեռն
վարձուք զօրս զաղգանարարսն և ամենից՝ վառեալ ։
և փութայաւ գալ՝ ի վերայ աշտոյ ։

Իբրև

Երբեմն իմացաւ աշուղ զպատրաստուելն մովսէսի , և զմեծ-
ձիւնաւորին , ոչ սպասեաց զինքն լոյս ելանել , և ոչ էած զկայ-
ձեռս կապել զնա . այլ մէկայ զիւրեանց յաւուրց . և ինքն ՚ի
ն շմարեալն անդ զմովսէս ՚ի մեշ վաւելոյն , երբեմն զջանք
կայծակին շեշտել ՚ի ձեռս զօրուն , եհաս աւուրն մովսէս ։
և հարեալ վաղերբ զերկաթի գլխանոց նը՝ խորտակեաց
զայն ընդ մէջ վիրաւորելով միանգամայն և զգլուխ նը ։
և ՚ի քթթելակին տապաստ արկեալ շուրջանակի զբազ-
մութիւն պաշարողացն զարհուրեցոյց զայնքան . և յաձախա-
լեալ ՚ի փախուստ՝ նա յաւէլ շտապեալ ՚ի մէջդ զմովսէս ։
տոյժ շունչ իւր դեռևս ՚ի նմա էր՝ քարշեալ ձգեաց զկին
իւր ։ և թերեալ ՚ի բանակն՝ խորեաց զաչս նը ։ Եւ
նուաճեալ զուտէպային հանդերձ՝ կայծոյն վերադարձ ծիծ
զայրոյն ամրամանուն , զոր վասն ուժգնութեանն՝ յլինէ կո-
ղէին ։ և ապա դարձ արարեալ անտի եկն ՚ի հիրակ պատե ։
Այլ յոյժ ամբարտաւանեալ նա ՚ի կռիւն ուտէպայոց քաջութիւնս
կատարէր , եղբայր նը աբաս՝ զոր կայսեալ էր ՚ի հիմն
ի հիմանէ՝ նախանձեալ ընդ նա՝ մեծութեանցն ՚ի խորհուրդս
վատաբե զանազ իւր զգուշացն զի հիմն ամենայն ։ Ապա
՚ի գալ աշուղ ՚ի հիրակ , և ՚ի հանդիսի նորա յաթոռ իւր
կերպագանսն՝ գումարեցին նոքա ՚ի ծածուկ զարս սպի-
կայս ։ Հաւանեցին հատանել ՚ի քառաք անդը ։ Զայս զգա-
ցեալն , և ՚ի գիտեալ մեջ վանելոյ զնա՝ հաս գլխատանիւ
իւր , ընդ որս զգուշացն եղբօրիւրոյ աբասայ առաջնորդելոյ ։
և հայձեալ տուեալ անկաս յոտն ։ և ժողովեալ յոտ-
տէպայոյ և ՚ի գումարս և յայլոյ ազգս զօրս զօրաւորա-
գիմեալ յայնժամ , և յաւարի հեծելոյ ։ և հասեալ ՚ի հիրակ ։

և ՚ի տակաւ աւուրս յաղթականութիւն դարձեալ ։

Իսկ աբաս եդուրգեն ոչ իմացեալ զփախուստ աշուղայ ։
կարծելով թէ յապաղման եկէ՝ զնմանէն անդը ։ և տեղե-
կացեալ թէ նա իմանալով զխորհուրդս իւրեանց մեկնեալ
է անտի , զայն զամօթն հարան ։ և կատաղեալ յոյժ
յաւէլ շտապէին զնա՝ ընդ նմա ։ և եկեալ անտի ոչխան

ասուցանեմ սիրե՛լ յերկիւղն։ Եւ ՚ի դառնալ աշտարակ ա-
քայլ արատահեալ վիմացն՝ հարին մնըտիւք զվիմացնա քա-
զում՝ անգամ. յորս միշտ յաղթօղ գտաւ արքայ։ Այլ յե-
տոյ վասակ սիւնի ընդ մէջ մտեալ հաշտեցոյց զնա։ Եւ
քանզի աշտարակ եգիտ ՚ի նմա՝ ըստ վասակ՝ յանցեալս
դաւաճանուեաւ, կալեալ կապեաց զնա երկաթի կապանօք։
Եւեթ զնա յամրոցն կայեցոյ։

Զայս իբրև լուաւ աներկն աշտարակ՝ խոժոռեցաւ և
պժդմնեցաւ յոյժ. զի բարեկամ իւր էր վասակ. գրգռե-
ւեալ ասպա ՚ի չարաչեզոքաց՝ եկոյց առ նա ՚ի բազում՝ իրս
թշնամանս գործս. և աշտարակ զգայեալ զայն՝ լինէր և առ
թշնամանսն ընդ նմա. և յառաւել թշնամանէն՝ եղե-
ւոքին և զօրաժողով լեալ՝ պատրաստեցաւն ՚ի պատերազմ։
Եւ առիւծն բազում՝ քերեալ նախատանաց էջ ՚ի մէջ մտեալ
յորդորանօք նա և յանդիմանութեաւ համոզեցին զնոսա ՚ի
նաղաղութիւն. և հաստատեցին ՚ի մէջ նոցա դաշն սիրոյ
եբաւ ՚ի մէջ հօր և որդւոյ հանդերձ երդմամբ. զոր ՚ի
գին առեալ դրուշմեցին նշանաւ ոճոյ նոցա։ Եւ տուեալ
վիմացն գգիտցան դարձան ՚ի տեղիս իւրեանց։

Իսկ իշխանն ախնազայ գուրգէն որ դեռևս թշնամութեաբ
էր ընդ աշտարակ, նա և ընդ առնեղսկն արքայիւն վերայ՝
սկսաւ առնել յերկիւղս նմ։ Միաբանեալ առաջ
աշտ և առնեղսկ պատրաստեցան ՚ի վանել զգուրգէն։
և նա և նա պատրաստեցաւ ընդ դէմ նոցա, մարտակից առեալ
զաբաս զեղբայրն աշտարակ և զմիհրս աշտ զբռնաւորն։ Եւ
եղև ՚ի պատահել նոցա ընդ վիմացն մնարսին, չկարացեալ
գուրգենեանց զդէմ առնել դարձան ընկրկեցին, և առա-
քինեցան ՚ի խորխոռս անտառախիտ ձորոյ. ուր յանհնա-
րինս վտանգեալ նոցա յանձրևելոյ նեռոյ աշտեանց՝ հաշ-
տութիւն հայցեցին յաշտարակ, խոստանալով այսուհետև
հնազանդ մնալ նմա, և զնժդեհս՝ զոր գորձեցին՝ կրկին
տուժել։

Այլ ՚ի խաղալ աշտեանց ընդդէմ գուրգենեանց՝ սահակ
տեսեր

աներ աշուոյ վէրսուին ՝ և թշնամուն շարժեալ ընդդէմ
նորա՝ եթէ դիպուածիւ ժամանակ . և զոմանսն գաղտ զօր
բառնալ առեալ ջան զնա թշ հասեալ արասցէ , ամ՛ն զրահա-
տոնք և սաղաւարտաւորք յոտից մինչև գլուխ երկաթա-
պատք . և զինեալ յոտսն ՝ և յաւուրն ՝ և զերկիրն . և
անցեալ ՝ և ձորսուին գաւառ՝ որ կոչին գուգարայք գը-
նալ զամրոյն աշուոյ գնայեան . յորում ՝ և դիպահոչ կայր
վառակտանել , և այլ քանի մի տիկնայք սպասաւորք նախա-
յտոյց . և առձակեալ զվառակ ՝ և տեղի նոր ՝ և ընդ ին-
քեան զմնայեալսն հանդերձ աղխուր նոյնն . և եղեալ
պահասան ամրոցին՝ գնայ յայլ բերդ մի՝ որ ժօռ էր ՝ և
կայեան . և արոյ Ջարակ ետ զբնակիչսն . և սպա հնձեալ
տարաժամ գարտորայն , և կէս մի այրեալ , և զսպան
ժողովեալ՝ նստաւ ՝ և լեռնակողմանս ձին գուգարայ ։
և մինչդեռ աշուս ՝ և պաշարման գուգարեանսն զբաղեալ
կայր , և ՝ և պայման հաշտութեանն պատահեալ լինէր՝
գուժական եհաս առ նա վասն որի՝ զոր պատր առնէր
իւր . ընդ որ ասիշեալ աշուոյ՝ ընտրեալ վաղվաղակի ՝ և
զօրայ իւրոյ զարս կոտորեալ երեքհարիւր . ընդ որս և
քանի մի եկեղեցականս և եպիսկոպոս մի . և եհաս տագ-
նապ ՝ և Ջարակոյն գուգարայ . և տեղեկացեալ թէ յոտս՝
վայրն կայ տասիկ աներ իւր՝ ելին ՝ և բերեալ մի . և զի
պատրաստեալ էին զօրք իւր՝ եւ ՝ և քաղաքայն բերակին , և
գաղտագունդ անդ իւրն յառաջագոյ կայեալ զվահանսն Տեառնայն , և զինեալ նոցա զհեծեալս
զօրն . որոյ բազումք խրոխտանօք երթային և գային առ
բերակատն . յուցանել կամելով թէ անդէն իւրն ՝ և ձուլակին
ունին

ասելին խնդրեցուցանէ ։ Եւ ի ծագել արեգականն առ-
նին ամենայն ազգք մարդկան ի գործ իւրեանց ։ Եւ ի
հասեալ ի մեկնութեան վաղահասուցն եւ ի տա-
ղտկալ ի մարդկութենէ ի ձգտելոյն անդրէն
ի քաղաքն անդր ։ զի Ձատապայքն անդրէն
ասեն ամենայն ազգք մարդկան ։ եւ ի ծագել
երկրին զօրքն միայն ։ եւ հանեալ ի ծայր իւրմէ զ-
գետակաւ
ղումանն զոր տեսեալ էր նմա առեալ ։ տարածեալ առաջի
նոյ ։ եւ առեալ կապեալ զայն ի պատճանդան սեղ-
զոր միշտ ընդ իւր շրջեցուցանէր ։ քաջալերեալ զիւրան ։
եւ յոյժ ամբարձեալ էին զօրքն առեալ դիմել ի վերայ ,
նա ինքն աշուղ եւ երկերիւրքն ընդ նմա յանկարծակի նմա
հեծեալ յերիվար , եւ ի ձայն բարձր աղաղակեալ փոթո-
կեցան ի վեր նոցա , եւ հարին ի թեր ան սրով զդիմակայն ։
եւ զիսախատեայն կոտորեցին ի մեծ մինչև ի փոքրն ։
երկու միայն ի նոցանէ աղբեցան , առեալ եւորդւ իւր զրի-
պոր ։ զորս կալեալ աշուղ յերկուց ձիոց կուրծքն զնա ։
եւ արձակեալ յիւրմէ գնալ ուր եւկամիցին ։ եւ նոքա դիմեալ
ի գաւառն առեալ ի գարդմանէ տիրեալ այնմ , եւ կիւր
առեալ հնազանդեցուցեալ զնոյն ։ Եւ ապա յաղաղակեալ գու-
գարտայր , զնացին եւ նուաճեալ դարձան եւ եկն ի դուռն ։
ի նոյնի ամի ապստամբեցաւ ի նմանէ կիւրիկ ամրամ , զորն
նոքա աշուղ վերակացու կացուցեալ էր տուն Ծի ։ Եւ զնաց
նախարարացն այնը կողմանն ապստամբելոյ ի նմանէ ։ Իսկ
աշուղ ոչ գիտելով նոցա զապստամբութիւնն , այլ թողեալ
ամենայն զօրսն իւրոյ զհարկատուութեան ։ Եւ ի ձգտել
ի քաղաքն անդր , զի Ձատապայքն ասէին զնալ ի վերայ
երկրին զօրքն միայն ։ Եւ հանեալ ի ծայր իւրմէ զ-
գետակաւ
ղումանն զոր տեսեալ էր նմա առեալ ։ տարածեալ առաջի
նոյ ։ Եւ առեալ կապեալ զայն ի պատճանդան սեղ-
զոր միշտ ընդ իւր շրջեցուցանէր ։ քաջալերեալ զիւրան ։

Այսուհետ զօրօք դիմեաց աշխատոյն ուսուցանել՝ եդեալ
զամրամանն համար զօրօք բանակեալ առ կուր պետրոս՝ ի
մեջ անտառախիտ մայրեաց. ուր ոչ կարէր աշխատ պատե-
րազմիլ համարձակ. և կամելով անվասակաց տեղի պատանել
՝ի դաշտ զօրացն՝ եւ ել ընդ առիվաստակաց տեղի պատրաստ
՝ի մարտ ։ Զայս պետրոս առնոյն՝ եհաս կա-
նան զկիւրձան. և աշխատ ինայ՝ ի ներքս կոյր՝ ի պատապին.
ուր ոչ գոյր հնար առնուլ՝ ի ներքս պաշար կերակրոյ
կամ ջուր ըմպելոյ. վն զի պահակք անդնդոյ էին
զամրոյսանն։ Տեսեալ զօրացն եղելոյն ըստ աշխատոյ, թէ ինքեանք
եւս ունին կորն էլանդ՝ յառ եղին զանխուլըն թշնամիսն՝
կապել յայնմ գիշերի զաշխատ և տալ՝ ի ձեռս նոցա, միայն
թէ թոյլ տացեն ինքեանց՝ գնալ անվնաս՝ ի տեղիս իւրեանց.
Իրապեկ լեալ այսմ՝ աշխատ զարհուրեցաւ, և՝ ի մէջ գի-
շերի յեղակարծումն ժամու հնձեալ յօտապարիկ երիվար
ելր, դիմեաց յանդն ամրոյին. և Չերքեալ զսպայակոյտ
զօրս իւր՝ եկաւոտաքս. և հանդոյն կայծական հասեալ
և հերձեալ զիսուկեալ կուտակութիւն զօրացն թշնամեացն
էանց ընդ նոսա իբրև զհողմն. Ցայնժամ՝ զամօթի հա-
րեալ թշնամեացն՝ միանգամայն և սրտմտեալ՝ կոտրտէին
զզօրսն որ՝ ի ներքս, և սրձակէին։
Իսկ աշխատ գնայեալ անկաւ յամրոյն հարաւոքսըր. և ան-
ուն ջրոյն՝ ի սեան կողի, առեալ ընդ իւր հարիւր այր։
Եւ զի լքան սիրտ նորա՝ այնու հետեւ մի ոմն՝ ի պատուա-
նոյ իշխանացն նորուն գերոյզ անուն յազդէ վարդապետու-
նեայ այր հզօր՝ հրամանաւ նորա առեալ ընդ իւր զարդա
կրտսեան էան՝ շրջէր և պատուպարէր զտակառայեալսն ըս
կարի։ Իսկ այնհատարար կային երբ յանհոգս ամրոյեալք
՝ի քաղաքն իւրեանց յերեսաց պատուականոյ, և առա՛ջ
նոյ ՝ի դաւաճանութենէ երեսաց ։ Սոյնպէս և զադիկ ըստ
նաւոր նահապետ յիրկինը իւր ՝ի վաստակականն Ջ՝ յետ բա-
զում՝ ինչ կրելոյ ՝ի յուսոյ և ՝ի ըմպութեայ վերակացուե՛ն
ինամեր զիւրեան ։ որ և էնեայ գաղթե հոյակապ ՝ի
ձոմեն

૬૦ ૫૮ આલ્ય નદ્ય ગાઢ ગાઢ ગાઢ

Զայս առեալ կամեցուցին , և ՚ի վեր հատուցել թէ
այն է պատշաճութեն խաւարումն ծին՝ եւ կատարյամբն
բնութեան , զոր ինքն էր ստացեալ ընդ իւրում . և
շինեալ էս էր ՚ի նմա վանք միանձանց եւ կենղեաց Տոյտակաց.
եաւոտե գրեալ թուղթ առաքեանց ամե նըսը վերադարձու ,
զի եկեալ նայցի ՚ի դոն ին անվատահաճ , ևնըսը հաշտեալ
ըլ բանան՝ յիշեալ տա նա գիր եղեման անվնաս ծնալոյն ։
Բայց քանզի ոմանք ՚ի հատարտարոց ընդդէմ դարձան այս-
պիսի դաշին , եբը թե չկայ ինքեանց օրէն՝ երդուաճ
առալ քրնատանէն՝ կամեցաւ նըսը ունել զկաթուղիկոսն .
ապին երբ վաղնաղակի կաղմեաց գունդ մի ստոնաբ , և առա-
քեաց ՚ի վանս այրին , կարծելով թե անդ կայէ կաթուղի-
կոսն . և նոցա եկեալ անդը և չգտեալ զկաթուղիկոսն , կո-
ղոպտեցին զվանան և զեկեղեցին . և արկին ՚ի դատն տան-
ջանս զկրօնաւորսն յուշացանել զգանձան թագուցեալս , և
առեալ զնա դարձան առ նըսը . և կրօնաւորքն նուճաղեալք

՚ի տանջանացդ անտի կետ առակաւոր ելախձանեցան ։

Առաքեաց ապա նըսը զայլ և այ զօրս ՚ի վերայ քրնտկան
բերդին նը ։ բայց նա զերծաւ և գնաց ՚ի քաղաքն բագարան ։
ուր նստէր աշրատ բռնաւոր ։ և երբոր հասին զօրք նըս-
ցայ ՚ի բերդ անդը՝ ընդդէմ դարձան նոցա բնակիչքն . և
զաւրա էօթն մարտ եղեալ ընդ նոսա կռտրեցին զբազում
՚ի նոցանէ . այլ մի ոմն ՚ի զօրացդ ամրոյին մատնեաց ՚ի գի-
շերի ժամուն . և զօրացն նըսրայ մտեալ ՚ի ներքս՝ հարին
զբազումս ՚ի բերդն արդ . ապերեցին զկանայս և զմանու-
կունս , յորոց զբազումս նահատակեցին ։ և որ մատնեացդ
զբերդն՝ մատնեցաւ ՚ի ստոր նըսրայ ։

Կոչեցաւ ՚ի նոյն աւուրս նըսր վերադարձ յոստիկանէն
յուսիոյ . և նա թողեալ ՚ի տեղի նը զայր ոմն բզնը ա-
նուն՝ գնայ աւ յուսուի յատրպատական ։ և իբրև հասին զօրք նըս-
ցեալ թէ աշրատ ՚ի ան ան կղզւոջէ ՚ի կողմանս գեղամայ
ընտրեաց ՚ի զօրայ իւրոց հազարս ոտիաւորս հեծեալոց .
եկեալ ՚ի գոնայ ակաւ դիմեալանդը՝ ասաւ հարկանել

և

և գերել զմնացորդս ։ Եւ ՚ի խաղալ նորա յառաջ գիտուածոյ էին ուսուցեալքն նմա ՚ի Հանդուպատի գե-
տոյ մարդպետութիւն քսան ամաւքը . և զահի հարեալ
՚ի նմանէ զկայ էառ , և խոյս տուեալ յանծանօթ տե-
ղի ոտիւք՝ խոյտոտոյդ ամառ ընդ իւրսն և զօրագոյց զնա-
և ապատամնեցուն յայծ ապաւինեալ սիդեցւոյն զՏեառ նորա-
և գոհալ զնա և զհատարս նորա ՚ի դաշտի՝ յարձակեցեալ
՚ի վերայ նոցա . և հարին զբանակն ՚ի նոսյանէ . և ՚ի
փախուստ դառնալ մեսյերլոյն անցին զՄոքօք . և առեալ
զառաջս նոցա կոտորեցին , և զայլսն կիր և ցան Հապա-
զեցին ։ Եւ զի երեք տգէք անկեալ էին ՚ի խմբէ իւ-
րեանց , եկեալ Թաղէցին զնոսա . և առեալ զկապուտս ան-
կելոյ՝ դարձան ՚ի տեղի ուրէք , և Հանգեան անդ . և
առաւ դարձեալ սկսան շրջիլ ՚ի վանուցն ապականու-
թիւնս ։

Ցանկնալոյ մեզ գիտել զբնոյ և զհետեւեալն՝ գտանել
զօր բազում կոյտ , և դիմաւոր ՚ի նոսէն . և զի ոչ կարէք
զտանել զգէտսդ՝ էաւրայ ՚ի սեւան ձով՝ ապաշարել և զմբու-
նել զաշխատ որ նստէր անդ ՚ի կղզւոյն . և Հասեալ կեզը
ձուկն՝ եՀատ զբանակ իւր կանդիմանն կղզւոյն ։
Եակ արին ապրատ տեսեալ զայնքան բազմութիւն եկեալ ՚ի վրայ
նոր , Հաճարեցան զնա խբրև զկուռիս . և անդէն վազ-
վազակի ապատրաստեալ նստաւ տուն՝ եդ ՚ի նմա զարտ ոսկեղ
ծօճն , ձուկն և Հմուտք նետաձգութեց , որք ՚ի մանզէոյ վրի-
ապէսյանէին . և ոչ ապատեղով թշնամեայ վարեցչ զնաւսն։
և եկեալ արձանապատս ՚ի վերայ ծովու Հանդիպեցան ։
ի կայի շրջանդ բշրայ ընդ այնմիսի վտտահութիւն Հա-
մարձակութեամբ Հարին աշխատեանք զզօրս նորա նետիւք քա-
նաչար կոյտ , զանձինս ապատակելով և զանձնս կիսամեռս
թողլով . զանձնս հրատապատելով և զանձնս կապս կա-
տարելով . զայլսն ևս ՚ի փախուստ դարձեալ
ջուրն ընկեցին ։

Ցայսմիսկ

Յայսմիսիկ անուանկալ դիսպուածոյ ամօթասպարտեալ և արտա-
սուեալ բերկրայ՝ դիմեաց գնայ՝ ի վերայ առնլոյն քեռայոյ ։
թասիեալանդ զդաւանութիւն սրտի նորա ։ քայց ոչ գի-
տայ թէ յանձրևոյ փախուցեալ՝ առլասփոյ ունի հանդի-
պիլ ։ զի անդ՝ ի գետակ զօք նոր հայատասակեցան ։ նոքա
առ՝ ի քեռայ՝ ինքնին նոքա գլխովին զօրօք նորովք ։ Գան-
զի՝ ի նմին աւուր՝ յորում գիմեաց նա՝ ի վերայ այլ առ-
ջոյ՝ գիսպուածով նոա՝ ի վերայ այլ առ ։ Եւ ինքն ի գի-
տոյ ։

Ցայսմիսիկ անուանկալ դիսպուածոյ ամօթասպարտեալ և արտա-
սուեալ բերկրայ ։ գիմեաց գնայ՝ ի վերայ առնլոյն քեռայոյ ։
թասիեալանդ զդաւանութիւն սրտի նորա ։ քայց ոչ գի-
տայ թէ յանձրևոյ փախուցեալ՝ առլասփոյ ունի հանդի-
պիլ ։ զի անդ՝ ի գետակ զօք նոր հայատասակեցան ։ նոքա
առ՝ ի քեռայ՝ ինքնին նոքա գլխովին զօրօք նորովք ։ Գան-
զի՝ ի նմին աւուր՝ յորում գիմեաց նա՝ ի վերայ այլ առ-
ջոյ՝ գիսպուածով նոա՝ ի վերայ այլ առ ։ Եւ ինքն ի գի-
տոյ ։

Սա երբեմն եռեալ պատշարիլ առնլոյն , առեալ զիւրան եւ
սրտաբաք ։ և ինքնին միայնակ երբեմն առեալ արտաքս
՝ի վերայ թշնամեացն՝ ՝ի ձանիս սրոյ պատատեայ անգէն
եբեռնումն ։ և հասեալ՝ ի բիլն՝ փշրեալ զոտս երիվարին
նորա , և ընկեց ՝ի վայր ։ և նոա օգնութեամբ թիկնա-
պահացն հասեալ հեծեալ յայլ ձի՝ փախեան մեզապարտեցք ։
՝ի փախչիլ և զօրացն նորա հարին զնոսա սուր ի գերդեայ ։
և սրեալ զկապուտ կողմանեցն նոցա չորեան սպանին ։ Եւ
՝ի նոսա զիլ մեզապարտեցն նոցա չորեան սպանին և ինքնա-

և գատաստեցան ՝ի գործոյ իւրեանց ։

Իսկ որք յամրոցին էին՝ երկուսեալ թէ գատնայ սանդրէն
բիլն՝ սուին զիմի զոր ունէին ։ և գնացին սանսի ։ Եւ բիլն
իմացեալ գայն եւին և յամրշտասիսոյ զամրոցն ՝ և զ չրջն կայ
սանսա նորա ։ Սոյնպէս սրտ և ըլ այլ բազում ամրոցք ։ զի
չէր ոք սր գատաստանէր զնն ։

Իսկ նոքա՝ որ գնացեալ էին յատրպատական՝ ՝ի գարձ սրտա-
դեալ անտի՝ եկն ՝ի գրան քեռայնք , և նստաւ անդ ։ և ինքնին
գրաւեալ զկապուտկիսատարանն՝ սրտր զայն բնակարան ձա-
ռայից իւրոց ։ և սակայն գրաւ սրկեալ յայնմհետէ ՝ի վեր
հայոց ոչ կա՛ն նեղէր գնն ։ այլ միայն սահեալ չհատկ ցկեն՝
նանաւնէր զնմանն ։

924։ Տեսեալ սպա յովհաննու կաթուղիկոսն՝ թէ յաճախ շահակե-
ցին ։ ցաս. կաթուղիկոսարանն՝ ՝ի լեզուց ՝ի վերատրուանկան ՝ և սա-

զգատիկ

պապիկ արքայ. եւ անդ փոքր մի հանդիստ առեալ աւարտեաց զպատմագրութիւնն իւր, զոր յառաջնմէ սկսեալ էր. եւ ապա կեցեալ տակաւ մի ժամանակ վախճանեցաւ յամի 925 ՅՀՔ. կալեալ զաթոռ հայրապետութեան զամս 27. եւ էին 8։ Յաւուրս սը էր թուիմա արքունի, ոը լիապոյնս գրեաց զարձրուն եւ զհարուածոյն քուէսաղայ, եւ զայլոց իւրաց։

926։ Սահմանեաց երկրորդ՝ նահատակաց կղզւոջ կաթողիկոս ՅՀԵ։
կինիս՝ ի տեղի յովհաննու. եւ ոչ երկարեալ կեցեալ իւր՝ վեց ամս։

927։ Տեսեալ եւ աշտոյ արքայի թէ փոքր մի հանդարտեալ է ՅՀԶ։
ցնծութեամբ արքունի՝ ձեռն էարկ խնամել զազգն տարի մի եւ ութ. եւ ապա ըստ ամի հաշտեցուցեալ ընդ ինքեան զեղբայրն իւր զաթոռ՝ չեւս հատեալ՝ ի ծերութիւ. կալեալ յիշխանութեան ետ նահատակուէ հօր իւրոյ ութն ամն 14 եւ կէս։ Սա կոչեցաւ եւ շահնշահ, այ
սմ

928։ Բան եղեալ աշտոյ երկաթին վերանիլ ոչ լինել ՅՀԸ։
ի տեղի նորա Թագաւոր Թագաւորաց։

Ե. 26 = 27։

ժ. Ժամանակ ութսուն. և խնդրեին զնա ամենայն

ամ նախատրտմոյ մանուածոյ գործիոյ արքոյն վասպուրական-
ն ։ և եդ զաթոռ իւր ՚ի կալա , այնէ զարս ՚ի փոքրն
վանանդ մերձ ՚ի հիւսակ ։ Ոյր և ՚ի թագաւորելն անդ
սկսաւ շինել ՚ի միջոյ ծին , և զհիւսպորդս առպատակուէյն
ջնջել , օգնական իւր ունելով զՓոքրգ մարզպետուն ։ և
անուանոյ զնն ։

929 ։ Եկեալ ապա առ նովսր վերակայու , որ նստէր ՚ի գոճին
կՅ ։ բազումաէր և խոնարհութեան եղոյց առ նա ։ և պատ-
ուեցաւ ՚ի նմանէ ։ Եւ եաւ հանել ՚ի կապանոյ զիշխանն
սիսականոյ զառհակ և զբաբկէն ։ Էառ յետս և զկաթու-
ղիկոսարանն որ ՚ի գոճին ։ քայց այնուհետև ոչ ևս նստաւ
անդ կաթուղիկոս ։

932 ։ Լուեալ փախատէից զհանդարտիլ ծին հայոց՝ եթէ
կՅա ։ ծականք ևեթ վանականք՝ դարձան ՚ի տեղիս իւրեանց ։
ևս և բազում կլօնաւորք հայոց՝ որք ՚ի սկզբանէ հետէ
քննակէին կՅին ևգերայուոյ՝ եկին ՚ի հայս ։

Մին ՚ի տոյանէ յովհաննէս վանահայր շինեաց ՚ի գաւառին
արշարունեաց զմեծ վանան կամրջաձոր ։ և եդ անդ զՏրա-
շագործ խաչն զոր բերեալ էր ՚ի վախճանիլ
նմ՝ նստաւ անդ պօղիկարպոս ։ և զկնի նորա սամուէլ
իմաստասէր կոչեցեալ և եղիազիկ ։ որ և արար գիրք մի
առնապատճառս առանել ՚ի վերայ տօնից և պաշտամանց
եկեղեցւոյ ։

Սոյնպէս և այլոցն յովհաննէս վարդապետ՝ որ բազում կրօ-
նաւորաք վարեալ էր կՅեն հոռոմոյ՝ շինեաց ՚ի շիրակ
գաւառի զվանքն կոչեցեալ հոռոմոսին ։ ուր և պատ-
րաստեաց օթարան հիւրից ։ առ ամենայն կարօտեալ բազմապատ-
կի գործս ողորմութեանց ։ մինչև զհանդերձս իւր և առ տալ
կարօտեալոյ ։ Գարձեալ և այլ չգնաւոր ոմն սիսն անուն
շինեաց վանք մի ՚ի դեղձան գաւառի ՚ի որ կոչեցաւ խալա-
ձորի վանք ։ և ՚ինդա եկեղեցի յանուն սրբոյն գրիգորի ։

935 ։ ՚Ի նոյն աւուրս շինեցաւ և վանքն նարեկայ ՚ի գաւառին
կՅձ ։ ուշշտունեաց ։ յորում ժողովեցան բազմութիւնք չգնաւորաց եկեալ
հա

եւ եւ տասնեւմէկ յաշխարհին յոտնոյ. յորոյ միջի անուշանէ
եղէւ անուանիւս վարդապետս փիլիսոփայ Տզօր. որ եդ բնութեայ
գիրս ընդդէմ Թանդրակեցւոց. ի նոյն վանս քնաւէ
եպիսկոպոս վարդապետս մեկնիչ գրոյ. Ընտ տային հինե-
ային եւայլք վանս. մովսէս վարդապետս տարօնացի հինգեայ
վանք մեծ ի խաղբեանս գտաւ. որ ախոյեան մովսիսա-
վանք ։ Յոյնպէս եւ տարգիս վարդապետս հինգեայ ի կարին
գլանան Տնձուց. եւ տեփոնոս վարդապետ հինգ կվանքս
յախտայքս տայեալ ի գաւառն վայոց ձորոյ ։ ի նմին
ժամանակի հինեցաւ եւ Տրէշուհատս ոչխան գաւրելանք ի
հիրակ գաւառն ։ եւ կայսերացքս վանք յարշարունիս.
եւ քաղաք վանք եւս նորոգեցան ձախիւք աբասայ տրքայի ։
Ձամ վանորայս յայսմիկ երեք ին շաւաւելգ գուշտպա-
վանք ։ Յոյնպէս եւ տարգիս վարդապետ հինեայ ի կարին
գլանան Տնձուց. եւ տեփոնոս վարդապետ մաշկոտն կոշեցաւ, եւ միւս գաւրիճ
երանելի զորմէ խօսեցաք այժմ ի տարն. եւայլ տասն
կարմիր Տայր ի գաւառին ծոփոյ. եւ վարդուկ վան-
Տանայր առաջնորդ ոչխոին վանիցն. որ եւ արժանացաւ

գաւառել մարմնով զքն ի կերպ աղքատի.

Ի սոյս աւուրս վիճաւորք յոչխան ի քաժենիս յոնդայ.
ամանք ի Տայ իշխանայ. յորոյ միջի զօրաւորն եւ Ծնաւա-
տարին գաւառ յովհան գաւրգէն՝ կարգեցաւ զօրավար
արեւելեան գնդի կայսեր. եւ արար բազում հեծեալ գործս
վինշեւ Տաւասար գտանիլ քեզիսաբիտոն եւ նեղուեսի պատե-
րակն. տոյնպէս եւ եղբայր տոցա Թեոփիլէ. որ կար-
գեցաւ կոստակոլ աշխարհին խաղտեաց՝ երեւելի էղեւ
յոյժ. որոյ Թոռն եղեւ յովհաննէս շմշկիկ կայսր։

Զայսոքիւք ժամանակօք մեռաւ աշոտ բագրատունի որդի 936
Զաղկոյ եղբօր սմբատայ արքայի. եւ անդէտ եղեւ անուն կաչէ
արծրունեաց

արձրուանի ի յաջորդ աւն ։ կայեալ ի թադաւորութեան Հանդերձ բռնակալութիւն աւն 29 ։ Եւ թադաւորէ ի վերայ վասպուրականի աշխարհի որդի նորա աշոտ դեր-
նիկ կոչեցեալ յանուն հաւուն իւրոյ ։ Սա ի գրգռուեաք
զաւրաբեզուհւոյ ոմանոյ ընկերոյ հիշխանութենէ զսպարապետ
հօր իւրոյ զապլխատիպ հաւնունի զայր ահարկու ։ և
ի տեղի նորա եդ զսարգիս ոմն ։ Ընդ այս զայրասցեալ
ապլխատիպ զարթոյց ընդդէմ արքայի զիշխանն հերայ և
զարուճանդայ ։ և նա եկեալ զօրօք բազմօք ի գաւառն
անձևայեաց՝ կոտորած սաստիկ ետ հայոց ։ և ձերբա-
կալ արարեալ զաշոտ դերենիկ՝ առաւ ի հեր , և ե-
րեկ ի բանտ ։ և յամառելոյն իւր բազմութեամբ
ի քաղաքէն ի զբօսանս՝ հանեալ զնա ի բանտէ առնէր ըստ
որ երևեալոյ՝ խոտ առնել զնովաւ առաջի ձառայից իւ-
րոյ ի դաշտի ։

Ընդ այս գործ նորա դժուարացեալ յոյժ վանտուէից և
առաջնոցդայ՝ միաբան նզովէին զնա ։ Յորմէ զգաստա-
ցեալ նորա՝ առ ի ջանայսաւ ազատել զդերենիկ ։
Ապա առաքեալ առ նա ի ձաձուկ գիմ ոմն , և խոր հուրդ
ետ նմա ազատութիւն , և ասէ . ի խոտ առնելդ քեզ ըզ-
նամեայ՝ ընթայ երիվարաւդ ի ծովակողմն կոյս (այն է
ծովն որմեայ) , և առ ապրեցուսիչ գքեզ ։ Եւ եղև յաւուր
միում մինչդեռ խոտային իշխանք հերայ , և հարկանեալ
վարչին զդերենիկ , յուիշառակեալ նորա նէր ըզ խոտն զնա-
հակ մնոյն՝ և նա զդիմակայեն , և զդիմեալ ի կողմն ու-
ր ի գաւառն կայր ապլխատիպ հանդերձ իւրովքն ։ Եւ ի
պնդիլ արանցն հերայ ըզհետ նորա՝ և ապլխատիպ ընդ-
դէմն ել , և հարեալ զբազումս ի նոցանէ՝ վանեալ յա-
ռաջ զինուորդսն ։

Եւ ի խռնջապէ բազմութեն խափշիկ ոմն այր հուժգու՝
որ էր ըստ նմա՝ ըստ կրունկն դարձեալ՝ առեալ ծակեցեալ
զառաջ իւր յաչեակ թիկն նորա ձգեալ զինչ մինչ
ցերեկոյ։

ցեղսանան • և առաքաւոտ էարկ ըզ ստուերսիմեաւնն իւրոյ։ եւ
յանկանիլ ըզնաժայռն ձեպով՝ ի քաղաքն հեր, և՝ ի վա-
կեւնցի զդերսանան ըզդեմ ապլխարխոպայ՝ միաբայց նա խորա-
գոյնս զպղտուկատիկ սուր իւր ընդ երկաթի դուռն, և եթող
անդ • և պարձ արարեալ ասա իւրան՝ էած զդերսենիկ և
զդեպատա իւր • և ինքն՝ ի նզովից արձակեալ՝ եհաս
վերատին ի շինանոցն ըզ ժդ ։ եւ դերսենիկ կայեալ ի շի-
նանոցն ամս 14 մեռաւ • և նոստաւ՝ ի տեղի նորա
եղբայր նորին՝ որ կոչիւր աբուսահլ հանդերձեալ՝ կրտսեր
որդի գագկայ արծրունւոյ ։ Այլ յառաջ քան զթագա-
որեալն զնա եղբօր սորին՝ մեռաւ թէոդորոս կաթուղի-
կոս, կայեալ՝ ի հայրապետութեան ամս 10։

936։ Եղիշէ՝ եղբայր թէոդորոսի յաջորդեալ՝ ի տեղի նորա յա-
յէ։ թոռ կաթուղիկոսութեն նոստաւ յաղթամարն • և յետ կա-
լոյ ամս 5 , քանատրկութեն ամանոյ անկաւ յաթոռոյն • և զի
եպիսկոպոսունք հայոց ոչ եռուն թոյլ զայլ կաթուղիկոս
դնել՝ ի կենդանութեն նորա , վասնեայ նա զայն ի շինանոցն
նախ անանիա կաթուղիկոս • և հնազանդեցուցեալ զնոսա՝
արձակեայ՝ ի նզովից • և ձեռնադրեայ նոցա արքեպի-
կոպոս զվահան՝ ի գաւառէն բաղայ • և ետ նմա հրաման
առանել առաջի իւր էապ ուր և երթիցէ • և ինքն դար-
ձաւ յաղթամարն • Նստեր ըզայն աւուրս եպիսկոպոս յՅին
մակայ դաւթ վարդապետ՝ ի վանոն՝ որ կոչիւր ուխտ
ալաբանից՝ այր սքանչելի սրբութեբ և իմաստութեբ • որմ

՝ի մեռանիլն քազում աքանչելիք գործեին ՝ի պերեզմանէ
նորա . և յաջորդեայ ՝ի տեղի նորա առեփանոս ազգական
նոքին ։ Սոյն այս երանելիս դաւիթ ունէր եղբօրորդի մի·
որոյ առեալ ՝ի Տողոց պերեզմանի նորա մնան ինչ չոքա·
յ՞ն յունայ ։ ուր և եղև երևելի , ևկոչեայա մանգլաւո·
և՝ի ձեռն այնը Տողոյ արար քազում աքանչելիս ։ Ընդ
որ զարմացեալ հայերսյն վասլի և կոտտանդեայ կամեցան
պատուհել զտեղի սքին . ամին իրի առաքեցին ձեռամբ
նորին մանգլաւոեայ ՝ի վանս անդ առ՝ի պարգեւս մնան
ինչ ՝ի կենդանեայ մայրեն , և մնան ինչ ՝ի փշեայ պատակ
առեառն մերոյ , ևս և ՝ի ոսկնգանէ և ՝ի բևեռայն ,
նաև ՝ի ձեռ խանձարրոյ , և՝ի ղենջակէն . մնան մի և՝ի
Հանդերձէյ ձեռ ձածանին , զնմին զետեղեալ յոսկեհատոնն
էսէ ։ Ընկալեալ զայսպիսի պարգեւս ստեփանոսի ազգա·
կանի երանելոյն դաւթի՝ ձեռն էառին դարձեալ նոքոգ յօրինել զվանս
սլն , յորոյ միջի շինեալ զեկեղեցի սքանչելի յանուն ձեռ
ձածանին . և մեծաւ Հանդիսիւ զետեղեալ անդ զնոսա
առ որս ուղեալ ձեռ գրիգորնարեկացի զերկոսին Ջառա ։
Սկսեալ էր յայն աւուրն և աքան թագաւոր շինել զկա·
թուղիկէ եկեղեցի ՝ի կարս . և՝ի հինգ ամի կատարեալ
զայն Տոյակաս ևՀրաշալի յօրինուածովք , որբատաշ և
որձաքար վիմօք ։ Իսկ արքայն ամենայն իբր անուն՝ որ
պըգռեալ էր ընդամաբաւոյ լուեալ զշինուԹենէ եկե·
ղեցոյն , ուխտեալ բազմուԹեք զնոյն ՝ի Տայս . և եկեալ
քանակեալս յայն կուր գետոյ . և առեալ քան առ
աբան՝ առէ . եկի ողնել զնոսա Հայոյ օրհնուԹեք
վրայ . զի ոչկամիմ Թե օրհնեսցես զդա Հայոյ օրհնուԹեք ։
Ջայրացեալ ևայս աբեայ , և կարկեալ բանիւք նոճա·
ձեռ յամառուԹենն բերայ՝ էառ զղօսս իւր Հանդերձ
գետոգեա . և խաղայ ՝ի վէր բերայ . և առեալ զնոսա
մուԹի զօրայնորա՝ զկայ էառ յայս կոյս գետոյն զայն գի·
շեր ։ Ալ ՝ի ծագել առաւօտու՝ գետոյ ի շխան լնուլ
՝ի զօրայ աբեայ զքանի մի աքա կորովիս՝ աշխատելոյ
անդամ

անյապաղ Յայնկոյս։ եւ ի խուճապիլ ծովուցն բեկեալ եհաս
կեցոյց, եւ ետուն ընդօք զաղմուկ հնոցիւ։ եւ ի խառնիլն
ձեզ սկսան հայհոյամբ կուռել նետաձիգ լինելոտս ձեզ։
վինչեւ առեալ ձեզ ի միախառն ։ Այլեւք վերստին
կարգեալ զծովս էին՝ եկին անդ ի վաղիւն. եւ անցեալ ընդ
գետն՝ եհաս ի քանակ հայոյ՝ ուր չյանդուգն կայիւ ոք։
եւ ի տագնապիլ ծովուցն՝ արքայն աբեա հեծեալ յերկինս
էր՝ ինքնին յարձակեցաւ ի ծովս բեկեալ, սուր երկայնչեղ
ի ձեռին, եւ խուռելեալ վտռվեցոյց զինս. յարձակեցան
եւ ծովք նմա ի վեր նշոյց. եւ ինաւ. եւ ի միախառնուրդ ոգւո-
նալոյ պնդեցան հայք զինն ձեզ. յորոյ ժամանս գե-
տակուռ կորուսին, եւ զայլ ընդ ընդ սուր անցուցին. եւ յանկանիլ
ծնայեցոյն յայնկոյս գետոյն, անցեալ հայոյ ընդ հարկին
շարաշար. եւ ձերբակալ արարեալ զբեզ՝ դալձանս յետս ։
Ընդեալ յայնժամ աբեա արքայ զբեզ ի կարս ձեռօքն
ձերով թե հայք արհամարհեալ նզովս ընծայեցին յոտնայդ։ յՀՊէ։
եւ անարգեալ զձեզ ես։ ոմոյ վասն յարուցին հալածումն
ձեզ ի վերայ հայոց եղելոյ չիշխանութիւնք իւրեանց ։ Եւ
ասէին զի ոչ ունիմք տեսանել. եւ հանեալ
զնա արտաքս՝ եւս բերեալ նորա ։ Զայն իբրեւ լուան
ամենայն՝ ի տուր մահին ։ ու ելեալ աբեա մատուցին
նմա բազում ընծայս ։ եւ նա խառնեալ եղեալ ընդ հայս
Եւ հանդերձ եւսմամբ առին տարան զբեզ յիշ իւրեանց ։
Ընդ յայնք լուեալ զայս կառավարեցան ընդեմ հայոց, կար- 944։
ծելով թե հայք արհամարհեալ ելցեն զբնդհանուր յոտնայդ։ յՀՊէ։
ասէին զի ոչ ունիմք տեսանել. եւ հանեալ
զնա արտաքս՝ եւս բերեալ նորա ։ Զայն իբրեւ լուան
ամենայն՝ ի տուր մահին ։ ու ելեալ աբեա մատուցին
նմա բազում ընծայս ։ եւ նա խառնեալ եղեալ ընդ հայս
Եւ հանդերձ եւսմամբ առին տարան զբեզ յիշ իւրեանց ։
Ընդ յայնք լուեալ զայս կառավարեցան ընդեմ հայոց, կար-
ծելով թե հայք արհամարհեալ ելցեն զբնդհանուր յոտնայդ։

ի լուսոյ՝ Հայք ևս կրկին մկրտեցին զնա, կարծելով թէ
սուկ յանուն մարդոյ էին մկրտել, եւ այսպէս կրկուց կոչ-
մանց ածէին զնա՝ զօրացեալ եւ հաստատեալ առե-
լուն ձեռն ի միջնոյն, որ տեսեալ եւս մինչև յայսօր ։ եւ
եթէ ոք ի Հայոց ի խաղաղուն Հաւատոյ յայնժամ զսպեն՝
անուգայք ազգին ասհամարհէին զնա, և ձայն կարծային
վախճանեցաւ • կայեալ յիշխանութեանն զկնի եղբօր իւրոյ
աշտոյ զամս 24 • և եթող զերկուս որդիս • զաշտ և
զմուշեղ ։

8 ։ Ժամանակ ոչուպոյ էրզրումի • և վարդանայ հրամատարի մնացեալ
ի խաղի ատուկն ։

Ի • 28 = 29 •

951։ Զշտա երկրորդ՝ ողորմածն ասացեալ՝ որդի աբասայ
Ե։ ի մահուանէ Հօր իւրոյ՝ տեսեալ թէ իշխանու-
թիւն առեալ ի Հայաստան՝ ժողովեաց զսա կոտոմիս
երկու Հազար • և նոքօք յարձակեալ յայլ և այլ տեղիս
նուաճեաց զաշխարհս նոյն ։ Եւ ապա յաւելեալ բազմայուժ-
նեալ զօրօքն մինչև յԱրտաւան. և հինգ Հազար ։ Եւ կա-
յեալ սպասուպետ զորդի զէորգեայ զդուռ • և նա և ժողո-
վեաց զսուր քսան և հինգ Հազար, և եղեն ամ զօրք աշ-
տոյ ութսուն Հազար • որոնք արհայեալ արար բազմ
քաջութիւն • և զարմայոյց զնմանն ։

961։ Ցետ զինն ամ այսպէս պայազատելոյն աշտոյ՝ նախարարքն
Ե՛։ Հայոց Հաւանեալ ընդ արտա նմ, մանաւանդ ընդ բարե-
պաշտուն նորին և ընդ Հանճարեղութեն, ժողովեցան առ
անանիա կաթուղիկոս, և կոչեցեալ անդր զարքայն աղուե-
նից զփիլիպպոս, և զկաթուղիկոսն ընդ զյուլհանդէս արտարին
ժողով մեծ յանդիման • և օծին անդ զաշտ իշխել Հայոց ։
Յայնժամ և մուշեղ եղբայր աշտոյ՝ որ նահէր ի վա-
նանդ՝ ժողովեալսա ինքն զքանի մի նախարարս և ս և
զզօրս

զգօնք՝ թաղաւորեալ ի կատա. բայց չէին հպատակ կատեանց իւրեանց ի հարկս։ 962։
ատն անուն՝ որ առաջաբերեալ էր յամիրապետէն՝ դիմաց նմա։
բազմութիւնք զօրաց ի հայս։ Եւ յայնժամ աշուղ ելեալ՝
նաւս, և խորտակեաց զզօրանաւսն, և կալեալ տարան զնա։
Զայն լուեալ ամիրապետին՝ ուրախ եղեւ յոյժ, և մեծարեաց
զաշուղն եղեալ պատգաւօք. և կրկին Թագիւ թագաւորեա-
ցուցանել զնա, շահիրմէն անուն եղեալ ի թագաւոր հայոց։
Ա յսմանէօք պատրեալ աշուղն, և զօրացեալ ի սէր՝ 963։
ի կալսէն եղ զթագաւորութիւն իւր. և առաքեցեալ զնաւ նմա։
առեալ ծին հայոց. շինեաց և զնեղսէին բերդ անուն քաղաքին,
եղեալ բազում ամրոց. յորս կանգնեաց բերդատուն աՀեղա-
և եղեալ ինքն գովել և սիրել ամենից։ Այլ մեծ գովեստ նոր
փայլէր յատաքինութիւնս նորումն, մանաւանդ ի չերմեռանդն
կրթութիւնս, և յոտնկայութիւնս և ի մեծագործութիւնս՝ ի շինել նո
գլխաւոր վանորայս և գեղեցիկս, զաղքատանոցսն և զհիւանդ-
անոցսն, առ որս յոլովագոյն ժամս ելեալ անձամբ անձինն
ծառայութիւնս առնէր. և որ առաւելն է՝ ի սեղանի իւ-
րում՝ ևս նստուցանէր զհոգեսն և զիւաղս, զքերսուտս և զկա-
տաղեալս, պատուէր և սիրովէր զնոսա։ Եւ միշտ առնէր
ոչ գաւառ ի գանձատանն նոր դրամ՝ մի. այլ և տղերգեալք
անուն մանկունկատաւ։

Զանազան ամին և երանելի կաթողիկոսին նոր դշխոյն խոստովա-
նութեան և սուրբ հիւանդացն, սուրբ ճգնաւորացն և սուրբ կոյս-
րանեաց սրբոյն Գրիգորի զկնի մահուան նորա։ Ա ոն շինեցաւ
սանուհին

սանահին և՝ ի Տաղբատ՝ միով ժամուս բայպագոյն՝ ի միմեանց
՝ի յորդորուածն իրեւթայ ։ ՝Ի ծաղկի Լայոյիկ երկուց վա-
նայս՝ ծաղկեցան և այլ վանորայքն հին Հայոց. յորս պայծա-
ռայեան բազում երևեցաւ վարդապետք. ըստ որս և մեծն Խոս-
րով անձևայի. որ յառաջագոյն մեռեալ էր՝ ի կատգ ծի՝
և ծնեալ կրթեցաւն՝ ի մանկի զգրիգոր նարեկացի. և
ապա կրօնաւորեալ՝ի վանս, էղև եպիսկոպոս անձևա-
ցեաց. և գրեաց բազում Ճառս, ըստ որս և ղբայաստրումի
խորհրդոյ պատարագին, և զմեկնութի ժամագրքին. (զոր
յետ ժամանակաց ընդարձակեաց մովսէս եղնկացի ։) ՝ի
նոյն աւուրս՝ ի կենդանութե մեծին Խոսրովու վախճանեցա-
նանանիա կաթուղիկոս, կացեալ՝ ի Հայրապետութե ամս
22. Հինգ ամ յաղթանակը. և ԼՀ ամ՝ ի վարուգ և յանդ.
965. Վահան՝ ի գաւառէն բաղայ, որ ձեռնադրեալ էր
ՁԺԴ. յանանիայէ կաթուղիկոսէ եպիսկոպոս սիւնեաց, յետ մա-
հու նորա հաւանութե ամին ընտրեցաւ և օծաւ՝ ի տէրի
նի. և նստաւ՝ ի քաղաքն արտինայ. զի չև էր հաստա-
տեալ աթոռ կաթուղիկոսութե՝ ի յայնի ։ Սա յաւելա-
գոյն ծանուցեալ զուղղուի դաւանութեան քաղկեդոնի ժո-
ղովոյն՝ ի նոսին զրոյ դաւանութե ամին քաղկեդոնի ժո-
ղովոյն՝ ի նոսին զրոյ՝ հրատարակաւ ընկալաւ
զայն. և արար միաբանութի ընդ յոյնս և ընդ վերս, զոր և
հաստատեաց գրով՝ ի ձեռն թէոդորոսի մեծապատիւ
մելիտենոյ. և ջանայաւ զայն և հաւանեցուցանել՝ ի նոյն ։
969. Իսկ ամենք յանուագ աւձանց՝ ըստ եմ կայեալ նմա խոս-
ՁԺԵ. վեցուցին զազգն. և ժողով գումարեալ յայնի քաղաք՝ յետ
բազում յուզմունքեայ կամեցան ընկենուլ զնա՝ ի կաթո-
ղիկոսութե. և նա զգայեալ զայս՝ վախեաւ յաթոռոն յետ
կալոյ՝ ի Հայրապետութե ամն 5. և գնայ՝ ի վաստա-
կան ՚ց աւս աթոռասէր՝ արքայ արծրունեաց տոմի գաղիկայ. որ
ևնկալաւ զնա պատուով. և միաբանեցաւ՝ ի խորհուրդս նո՝
970. Վահան կերսոյ՝ վանահայր սեւանոյ՝ ի մեկին վա-
ՁԺԶ. հանոյ կաթուղիկոսի՝ ընտրեցաւ՝ ի տէրի նորա. և՝ ի նուա-
ստի անդ հզօրեալ աւագեայ աւ վահան և աւ աթոռասէր.
և

և վահան եւս առ նա և առ Տանիէլեոն նորա։
Ոտն՛ էվատոպեաւ Տանուտուժել առելանեաց՝ ժողովեաց
զբազմութիւն միամիտ հրոմաւորաց, և գիմեալ ի վերայ
վահանայ։ ԱՅԼՅ առաջքան զժամանել նորա՝ արուաստ
ատքայ եւս վասե զամենեսեան ի միասին ի կղզին ալթա-
մալայ. և ի խոնարհիլ նորա ի վանն վահանայ արձա-
կեաց զնոսա. իսկ զատեփանոս եւս աքսորել ի կոստրոց
բերդ. ուր յետ քանի մի ամաց մեռաւ կայեալ յընտ-
րութեան իւրում մարմանն 2։

Իսկայիկ առաջին՝ եպիսկոպոս արշաւուսեաց՝ ի կենդա- 972։
նութէ անդ վահանայ ընտրեցաւ կաթուղիկոս, և հաս-
տատեաց զաթոռ իւր ի քաղաքն արգինայ յերդն ախուրեան
գետոյ մօտ անտի. ուր և շինեաց զկաթուղիկէ եկեղեցին
միաւաւոր. եւս և զայլ երիս եկեղեցիս նորոգեաց ձեռամբ
տոհմատոհմ բազմահանճար չարտարապետի։ Կանգնեաց և
զիւրսատունն էջմնած. յոր ժողովեաց զբազում գրեանս
։ որոց ցուցակն ծի։

Կաթուղիկոսութեան իւրոյ ամն 15. վախճանեցաւ ի վաս- 977։
պուրական ծի։

Վախճանեցաւ ըստ այն աւուրս և աշխատ ոդորմած, կացեալ 977։
յիշխանութեան ամն 26. Եւ յետ երից ամաց փոխեցաւ և նիւ։

ԳՂ. 30 = 32.

977. Մեսրոպ եպիսկոպոսն, երէց ոմն աշխարհէ Տարաւնոյ անուն, որ ի Տարաւն ուսեալ էր, եւ ի Վրաստան գնացեալ, եւ ի Կլայեցւոց ուսեալ զհայերէն գիրս

Ի կամիլ ոմն միաբանէ զազգն ընդ յունաց ըստ նեղութեան ժա-
մանակին ժուլիոսի քաղկեդոնի, անուղղայք ոմանք յարուցին զազ-
գին ի վեր ոտն • մինչև հարկ եղե ժուլիոսի զատմարեղոյ վար-
դապետաց ոմանց և իշխանաւորաց յանի գալոք • Առա-
քեցին առաւ աւետ նոա հրաւէրսակս ի ձայնէն ի ժողովն,
և կամ քննեալ զմիտս նոցա թերացեն ուղղափառութեան • Իբրև
հասին ազատեալքն՝ պիտակեալ ոչխարքն զխորհուրդս ոչ
հանգոյց գնա աւ իւր սիրոյն, և հրաման եհաս սեղան պատ-
րաստել • և ես խորհեալ զաղաչանս մինչ օրն էր ուր-
բաթ • Ցորժամ ժամ եղև. Ձայնելոյ՝ տեսեալ ձխորհ-
վեալ աղաչանսն՝ գայթակղեցան և ասեն • վայրապետ, ո՞չ
պահք են առաջս, զի ուրբաթ է • և նա ասէ • ընդհեալ
աղաչեմ եղբարք • և ապա ասէ յիսուսովեալ աղաչանսն •
արէք գնայիք առժ • զի պահք է օրս • և նոցա թեւա-
ւորեալ թռեան առաջի ամենց • Զայս տեսեալ հրաւէրսա-
կայն՝ զահի դամօթի հարան • և անկեալ յոտս նր խընդ-
բեցին զիրարս • և եկեալ սպասեցին օրոյ աւուրքեկինն
գնա • և նոքա և ս զաւմայեալքսն եղեն • այլ ասացուածք
ի գիր անցուցին զեղեալսն • Նոյնպէս և վանահայրն նարե-
կայ վանիցն •

Իսկ ստուերն գրիգորի օր քան զօր առաւելեալ՝ ի հանդէս
արքունեաց՝ եւ զանձն զուարճ առնէր ի պատրաստուածոյ,
և առնայնիւր ընկերեալ յաճախին խորհուրդս և ի խոկ-
մունս՝ արժանապատ առնել մարմնաւոր ոչխք զամենօրհ-
նեալ առաքեալն զոր ասէ • ոչ նման կարդ էրևեցաւ յիւ • Յօրինեաց
առ և զհատս և զներբողեանս • և զգանձս գեղեցիկս •
և զվարդիս • Ընտր և զմեհնութիւն երգոց էրգոյն ՚ի
Տառակին քանեալէց առաջ • արտր և զբայազրութիւն ՚ի
է դպին ՚ի գրոյն յովբայ • և լեալ իբրյհատն առաջ վու-
խեցաւ առ անձկալին իւր քս •

Ի մեծ առաւօտս երևեցաւ և առաքն մեհար որդի մեծի
իշխանին

पुस्तकालय में पुस्तक जमा करने के नियम

१. पुस्तकालय में पुस्तक जमा करने के लिए प्रत्येक सदस्य को एक प्रार्थना-पत्र देना होगा। प्रार्थना-पत्र के साथ पुस्तक का मूल्य भी जमा करना होगा।

२. प्रार्थना-पत्र में पुस्तक का नाम, लेखक का नाम, प्रकाशक का नाम और संस्करण का उल्लेख होना चाहिए।

३. पुस्तक जमा करने के पश्चात् उसकी रसीद दी जाएगी। रसीद के बिना पुस्तक जमा नहीं मानी जाएगी।

४. पुस्तक जमा करने की अवधि अधिकतम ३० दिन होगी। इस अवधि के भीतर पुस्तक वापस न लेने पर ५ रुपये प्रति सप्ताह की दर से विलंब शुल्क देना होगा।

५. पुस्तक वापस लेते समय रसीद प्रस्तुत करना अनिवार्य है। रसीद के बिना पुस्तक वापस नहीं की जाएगी।

६. पुस्तक की हानि या क्षति की स्थिति में सदस्य को पुस्तक के मूल्य का दुगुना भुगतान करना होगा।

७. पुस्तकालय अधिकारी को यह अधिकार होगा कि वह किसी भी पुस्तक को जमा करने से अस्वीकार कर दे।

८. इन नियमों में समय-समय पर परिवर्तन किया जा सकता है।

ամենայնի . և շուրջանակի պաշարեցին զնոսա ։ Եւ նոքա
զարհուրեալ հարձիւ ուրուն հետուստ անուան յամենայն մի՛
ոք անդր վերջ կայր . և ապստեղեալ մնային՝ ի նմին ։
Իսկ զօրք ամենայն յոտ շտակեալ զնա՛ մինչ ինչ ունէր և զեղուն-
վեալսն՝ առաքէին պատգամ՝ ի ներքս երդմամբ ոչինչ վնա-
ասել նմա՛ եթէ տուիցէ զգեղն խրեանց՝ այնպէս անզէն
և ելեալ յամրոցէ անտի ։ Եւ նորա հաւատացեալ խոստմանց
Թշնամեացն՝ հատուցին զգեղն խրեանց ։ Այնուհետև ստեալ
երդմանն՝ առաքէին ՚ի վեր , և կոտորէին զամեն . և կա-
ղեալ զասպետսն ի շէնսն տարան՝ ի գոլիքն . և
առեալ էր նոցա թագաւորն Հայոց ։
Ի նոյն աւուրս գնացեալ էր ամիրայն Հերայ յարշարու-
նիս . և ՚ի դառնալնորա անտի՝ զօրք նորին անկին առ
առհմանօք վաստրականն . և առեալ ՚ի ոգեղջ միում՝
զմանկունս Հայոց պետեցին՝ որք էսարկային՝ յոտ շտակէին
զնա և տարան ։ Զայն տեսեալ մի ոմն յազատացն Հայոց առ-
պիս անուն , սիրեցաւ ձիով զհնտանիք . և ՚ի ձայնէ էն առ
նա , թէ զինչ առնէք զայդ , թշնամանս հետուն նմա . Ել
ոչ ստամոքեալ քաշի առն՝ յարձակեցաւ ՚ի վերայ նոցա , և
անդէն առտակեաց զնոսա . և պատահեալ տղուց առհմանն
ին՝ միշտակատուր ընկէց զնա , և էառ զմանկունսն ։
Իբրև լուաւ Հայր նորա զմահ նորին՝ դառնացաւ յոյժ .
և դաշն եդ ընդ ոստիկանին առտպատականն՝ առ նմա զոր
ինչ և էանդրեայք . միայն թէ առցէ ՚ի վաստրականացդ
զվրէժ արեան որդւոյ իւրոյ ։ Եւ զի նա արդէն էդեալ
էր ՚ի մոն՝ տիրեալ վաստրականացն՝ ժողովեաց զօր բա-
զում յոյժ յայլ ազգաց . և աչխատրեալ եհաս ՚ի մուտս
առհմանացդ Ծին , և առանդէն վաղվաղակի բաժանեաց զզօրսն իւ-
րեանս զոմանս . և ետ պատուիրել նմանց ՚ի վաղիւ անդր ՚ի
նեղութս . մինչ յարեւ լուսոյն , միւսանց յարեւմտահարսցին , և նոքա
՚ի միջի . և մի՛ ոք առ տացէ տալոյն ամենևին . և երբև առա-
ւօտ եղև , գնաց ինքն մեռանել ՚ի վրանն իւրում . և
զօրքն միմեանց և եղեն յոչինչ .

Մեռաւ

Մեռաւ ընդ այն աւուրս աշուղ արքայ վասպուրականի կա-
ցեալ ի հնգամեայ ժամ 14 . ևզի ոչ գոյր ընդ որդի՝ երկու
եղբարք նր գուրգեն թիդր անձնասպեաց , և սենեքերիմ
թիդր ուշատանեաց պայազատեցին զի հնգամեայնորին ։

989։ Խոկ սմբատ արքայ հայոց՝ ի յաջողուել լեալ ամբարձաւ
նըլը։ ձեռամտութեամբ . և առհասարակ զօրն ընդ ամենայն հաս-
կին զղուսպաց քեռւ իւրոյ . և՝ ի ժեռանել կնոջ նոցին հի-
ճանդայաւ , և հաս վախճան կենաց իւրոյ . և թաղեցաւ
՝ի քաղաքն անի . թագաւորեալ ամս 13 , կամ 12 ։

10 ։ Ժառանգ գահիոյ ասացին . և առնոյր հոգւոյ և մարմնոյ հիւանդութեան գործ ։

Ջ · 32 = 35 ։

989։ Նըլը։ ապիկ բագրատունի՝ միջին որդի աշոտոյ ոսկերամո-
ծի՝ եղբայր սմբատայ տիեզերակալի՝ ի նմին ա-
ւուր՝ յորում մեռաւ եղբայր իւր՝ թագաւորեաց յանի քա-
ղաքի , և կոչեցաւ սա ևս շահնշահ ։ Սա քան զբազում
թագաւորս մեր իմաստուն երևեցաւ և խաղաղասէր , ևս
և հզօր . մինչև զարձուցանել և զինքն պրաւել զեմ քա-
ղաքս և զբերդս՝ զորս յափշտակեալ էին ի հնուանէ ։ և
զինքն յաճի կոչեալ զբարեպաշտութեան գործս՝ պայծա-
ռացոյց զեկեղեցիս . և զինեաց յանի քաղաք զեկեղեցի մե-
ծի հրաշանման . Սոյնպէս և կին նորա բարեպաշտուհի թա-
գուհին հայոց կատարեալ՝ առաքինակրօն վարուք սքան-
չելի կուսան . և սա կառուցեալ զկաթուղիկէ եկեղեցին ,
զորոյ զհնութ արկեալ էր սմբատ թագաւոր յանի քաղաքի
գերահռչակ յօրինուածովք . և յայնմ հետէ անդ՝ ի յանի
հաստատեցաւ աթոռ կաթուղիկոսութեան հայոց , յա-
մի տեառն 992 ։

Յաւուրս սորին պապիկայ աստուածոյ՝ վասն հայոց աստ-
ղբաշումն՝ ի հայոց եղելոյ ըստ իշխանութեան իւրում էած յան-
գուղարայ . անդ միաբանեալ ըստ գուղարս՝ ասպատամբեցան

ի՛

ի կայսերէն. յորում մեջն սամուէլ զերջանկեացն երջման հայոց մայր մեծի տուեալ զօրս կայսերն՝ վանեաց զնա, և թագաւորեաց ի վերայ իւրոցմէ ։ Եւ ի կամէ կայսերն հաշտութիւն նմա՝ խնդրեաց սամուէլ զքոյր նորա ի կնութիւն առ ի հաստատութիւն հաշտութեան. և կայսրն առաքեաց զեղբարս իւր ի գերութենէ ի յանդունդս ի ներքոյ իւրոյ. որոյ հարսնացու եղեւ մեծատոհմին սերբաստիոյ ։ Իսկ սամուէլ ի և իշխանացն բուլղարաց զդաւաճանսն ի, կինդանւոյն այսպէս զերկին զվերտուօլիոն ։ Ընդ այս ցասուցեալ կայսերն՝ խաղաց ի բուլղարս. քայլ հարկ չարաչար ի բուլղարացն անտի. և վերստին զինեալ յաղթեցաւ և յաղթեցաւ. և ի վերանալ սամուէլ՝ նստաւ այլոք ի տեղի նորա ։ և եւ եղև ըստ այսմ աւուրս ի գերդուէլ յոհնոյ ըզդէմ հայոց, 990։
և ի առնուլ զնա ի ձեռս իւրեանց՝ բազում թղթակռնլեց։
ինչ կատեցան առնլ և անտի. իսկ խաչիկ կաթուղիկոս ոչ
բանք թղթոյն յոհնոյ. և առակայն ոմանք ի կողմանէ նորա
զերկին գիր ի նմին աւուրս զանգեալ, ընդ որ չէր հաւան
խաչիկ կաթուղիկոս ։ Եւ ինքն կայեաւ ի հայրապետութեանն
զամս 19 վախճանեցաւ, և թաղեցաւ յարզէնոյն։

Սարգիս աւագին՝ ի միաբանից անուամբ վանիցն նորա 992։
ի տուղի խաչիկայ ի քաղաքն անի. առ ոսկէր զմարդասէրն նիւս։
և զքաղցր բարս, և ի այր խոնարհ և չգնադգեաց։
Գտեալ որ զմնան ինչ ի շինարարս ոգի հրեխտեմեանոյ՝ շի-
նել զեկեղեցին յանուն ՅԳ սուրբ ընթեր կաթուղիկէ ինն անուն։
ի որ աւուրս ձառկեցաւ աստեխանոս առաքեցին՝ առաջի
կամ առնել կոչեցեալ։ որ և հրամանառարին առգեան
կաթուղիկոսն առաք զպատուական ինչ հայոց ի ձառգմանել
առգին յամառեաւն 1000 ։ Առաքեցաւ զառ եղեալ
եղէ առնուսկիզ լատեխերատն՝ որ գրեաց յոչ ընտիր
զանոյս առեալ՝ որք անցին ընդ հայս յառաջս եւ ։ ի
ժամանակի այն ոչ ընդ ամենայն կաթուղիկոսաց գերդաս
գտանին։

فرمان دادن شاه عباس بقتل رسانیدن حسین خان شاملو را ... ۹۹۶
عزیمت شاه عباس بجانب مازندران و تسخیر آن ولایت ... ۹۹۸

Վախճանեցաւ ինն ին ժամանակի գուրգէն արծրունի թագ- 1003։
անձևացեաց. և մնացին նը երեք որդիք, դերենիկ, նճդե-
պապիկ և աշոտ. և զի մանկահասակք էին, անենգերիմ
եղբայր գուրգէնի իշխէր այնուհետև Համայն յաշխարհն
վասպուրականի։

Ձ. սգ աւուրս նորոգ բորբոքեցաւ ամենաչար աղանդն
Թոնդրակեցւոց՝ որ սերմանեալ էր ի վաղ ժամանակաց իբր
160 ամօք յառաջ. որոյ սերմանիչ եղեւ ամբաստ ոմն՝ այր
պարշելի, որ եկեալ ի գաւառն տարօնոյ՝ բնակեցաւ
յանդն Թոնդրակ. յորմէ և Թոնդրակեցի առեալ. ար-
ուարեաւ քրիստոնեայ, և ի ներքուստ չար առատանայ.
ծուխան էր, և եղիկս ձևանայր. բայց ոչ զոք ձեռնադրէր՝
զի կուսեալ թէ ունայն է կարգ քահանայութեանն. ուրանայր
զամ՝ որ ինչ ի հաւատոյ է. ընդունայն համարէր և զամ
իշխանութեան, և պաշտէր զազատութիւն. և էր առ իբր
մանկացեալ ոմն՝ ընկերացեալ ի վաճառ կանխութեամբ ։ Ար-
տասեաւ գումար յարանց և ի կանանց՝ հատիկ նոքօք զբա-
զումն ի ծուրակ իւր. որք և կին ինչ ջոկս բաժանեցան.
առաքինեաց Թոնդրակեցիք. կոտ նոցա Թուլայեցիք վան
քնակելոյ յանդն Թուլայ. և զկնի՝ լնտունեցիք ի լնտուա
ատան։ ։ Եւ կին ամէն տոքա առանց միմեանց ե, առանց
աղօթից, և առանց պաշտամանն ամենևին. զի զամ՝ ար-
համարհէին. Թէ պէտ և արտաքուստ կերպաւորէին զայն ։
ի յառնել և ի տնեալսյոր չար աղանդոյ՝ կաթուղիկո-
սունք Հայոց նզովիւք դատապարտեցին զայն և զհետևողս
նորին ։ Հուսկ յետոյ սարգիս կաթուղիկոս, և բազմու-
թիք եպսպոս և վրդպաց կրկին կրկին ժողովեցին զնա ի վին չև
ի ժամանակս գրիգորի մագիստրոսի՝ որ խոպան ջնջեաց
զայս աղանդ ։ Եւ ինքն սարգիս կաթուղիկոս յետ դատա-
պարտելոյ զԹոնդրակեցիս վախճանեցաւ, կացեալ ի հայ-
րապետութեան ամն 27։

Պետրոս սուրբն՝ գերատեսչեն կոչեցեալ եղբայր խա- 1019։
չիկ կաթուղիկոսի՝ նստաւ ի տեղի սարգսի յամի տաճկաց ։ նկը։

Սա

Սա երևեալ և յարգոյ էղև առ բազում ազգս վասն իւրոյ իմաստասիրեան և արբունեաց, և ի հայոց կոչեցաւ պետադարձ վասն սքանչելեացն եղելոց դարձմամբ ջուրց գետոյն ։ Արար սա և ճառս պետականս, և դշարունեանս ընտիրս զմարտիրոսացն և զհանգստեան, ըստ որս և զոմանս ի շարականացդ անուն, որք մինչդեռ կոչին ։ յորս և այլք յաւելին ինչ ինչ ի նմանէ ոգեառաջեալ ասիրտիկեան ասիրտս ընդ որով կոչի ։ Հասակի ծերութեան գաղիկ շահնշահ ասդամ հայոց ։ կացեալ ի թագաւորութեան սմա երեք 30 ։

II ։ ժամանակ յակինթեան ասքեպտոս ։ և անդր ասդին յաւ

։ անդ որդ ։

ԺԵ ։ 35 = 37 ։

1020 ։ Յումէնանէս՝ որ և ամիւտաս՝ երէց որոյ պատիկայ նիկէ։ արքայի լատ յանձնելոյ հօր իւրոյ նուաւս ի տեղի նորա ։ Սա թէպէտև. հանճարեղ ոմն էր, բայց զուն էր քաջութեն մատուց, և ինքն ծանրասանարմին ։ Իսկ աշխատելոյը նորա զօրաւոր էր յոյժ, և անպատուելի, ոմանեալ և զբաւարեկարգ դիրս մարմնոյ ։ վիշ և արհամարհեալ զյումէնանէս՝ կամեցաւ թագել ի տեղի նորա ։ եւ երբեմն գիտացեալ զայս պատճառ արդեայ վրայ աստիճանի դեսպանն առ յումէնանէս հանդերձ արքայական թագիւ, յայտ արաւ նմա թէ ինքն զյումէնանէս չառաչէ թագաւոր հայոց ։ ընդ այս արտմտեալ աշտոյ յարոյց խռովութիւն բազում։ տալ և աղմուկ մեծ առաւակացաւ յերկուց կողմանց։ բայց քանզի ժողովուրդք մեծաւթեան էին ընդ յումէնանէս՝ բազումք ի նոցանէ ինքեանք զամարտէյան առնեն՝ քաւառատն հաւատարիմ հետեւակաց և քաջաց հազար հեծելոց ։ Ցորոյ երկուցեալ աշտոյ չոքան առ աեւնէքերիմ արքայ վասպուրականի ։ և առեալ ի նմանէ զօր բազում ելին ի հիւսակ գաւառս, եւ հար զբանակ իւր հանդէպ անդրէ ։

եւ՝ ի առաքեալսն յովհաննու՝ վերայ պեսպասեան՝ որ էր տա-
նուտ քաջաբերեայ գիւղ • մի ինչ երկնչէր առ՝ զի եւս
ինքնին ածէին գիշեր առաջի քո իբրեւ զառ այծեաց ։
եւ՝ ի սկսանել լանալ մատուն՝ վերայ խշխանն՝ որ երկաթա-
պատ առաքինեալն էր՝ զիմեայ՝ ի Չահատ բանակին
աշխատ • եւ ձայնէր զիշեր ։ Ջայն իբրեւ եւտես աշխատ՝ ոտ-
տեաւ՝ ի բանակէ իւրմէ իբրեւ զկայծակն յամպոյ • եւ
շարժեալ զպողոլատիկ առաւթ իւր՝ եհար՝ ի գլուխ
վրայոյն՝ եւ յերկուս չեղէաց զայրն միւնչ ցմէջք ։
եւ թէպէտ այսու եղէ խուռնութիւն • բայց քաջութիւնք 1021։
՚ի նախնեացմայ պղծեալ հակառակ յովհաննու՝ գրգռե- ՆՀ։
ցին զպողպէտ արքայ վրայ ընդդէմ նորա • եւ նա առա-
ջեայ զնաց ՚ի ձմեռուկ՝ զի ՚ի դարան մտեալ կալցին զնա
առանց կռուոյ ։ եւ իբրեւ ոչ եղեւ յովհաննու գնալ
ընդ նմա՝ եւ ՚ի մարտ առնուլ զնա զանխտրտմ • եւ ՚ի
նա եղբայրն յովհաննու աշխատ վերստին թշնամացեալ
զինք զպողպէտ արքայ ընդդէմ նորա ։

Ապա ի շնորհս ազգին Հայոց ի Քրիստոս հաւատացելոցն

Ի ՍԱՀԱԿԱՆ ՊԱՐԹԵՒ

Սահակ Պարթեւ՝ անկաւ յորդեգրեալ խոտ • եւ յաշխարհէ նորա

۱۵۲۱ء کے قریب ہی شاہ اسمٰعیل کی وفات ہوئی۔ اس کے بعد اس کا بیٹا طہماسپ تخت نشین ہوا۔ اس کے عہد میں ازبکوں کے حملے ہوئے۔ ان کا سردار عبید خان تھا۔ اس نے ہرات پر قبضہ کر لیا۔ طہماسپ نے اس کو شکست دی۔ اس کے بعد ازبکوں نے کبھی ایران پر حملہ نہیں کیا۔ طہماسپ کے عہد میں ایران کی بڑی ترقی ہوئی۔ اس کے عہد میں ایران کی حالت بہت اچھی رہ

Նեստաձգուբ. իսկ Տայոյն՝ի վերձաւորս ազդէր արածուբ՝
վերձեալ Տայոց՝ի սկիւթացւոյն՝ Տալին զնա՝ի մօտուստս.
և Տարան ևս՝ի հեռուստ. և վանեալ զնա՝ի սահմա-
նայ անտի դարձան առ սենեքերիմ արքայ։ Տեղեկացեալ
յայնժամ սենեքերիմ Տանգամանայ սկիւթայսւոյն, և կըշ-
ռեալ ժամանակ կանխատեսուբ սքոյն ներսեհ՝ կոչեայ առ
ինքն զազգականս և զիշխանս իւր. և քանս եղ ընդ նմա
զնա իբրեանց վասի կայսեր, և առնուլ փոխարէն զնե-
բատիա գաւառ Տանդերձ սահմանօք նորին։
Ընդաքեայ ապա Տրեշտակ առ վասիլ կայսր զորդի իւր
զդաւիթ բազում պատուագօքյերեք Տարուբ բեռնակիր
ջորիս. և կայսրն Տաւանեալ զնդիր նորա եւ նամա-
կաւ զամ երկիրն սեբաստիոյ մինչև՝ի սահմանս եփրատայ
և զայլ տեղիս. և տրդեգրեալ ինքեան զդաւիթ զարքայորդի՝
զարձոյց առ Տայս իւր։ և սենեքերիմ արքայ ետ կայ-
սեր նամակաւ յԾէ իւրմէ չորսհազար գիւղս, և հօթա-
ձասունևերկու բերդս, և տասն քաղաքս. այլ ոչ եւս
նմա զկանոնայն և զգիւղօրէնն։ Եւ ապա առեալ զազ-
գային իւր և զազատագունդ զօրս և զրամիկս, և գրեթէ
զերիչ մասն ՅԻՆ, իբր չորսհարիւր Տազար ոգիս Տան-
դերձ աղխուքնոյին եկն՝ի սեբաստիա. և բնակեցաւ անդ
յամի 1021. ՆՀ։ Տարաւ էր իւր և զքոյր Նշանն վարա-
զայ. և չինեալ՝ի պատիւ նր զվանքն սբ Նշանի։ Գնա-
յին էր նմա և բազում կրօնաւորք, էր որս և՝ի միաբա-
նին նարեկայ՝ առեալըն իւրեանս զմարմին սքոյն գրի-
գորի նարեկայոյ. և չինեցին՝ի սահմանս անդ վանս զոր
կոչեցին նարեկ. ևունէր ասի՝ անդ Տանգուցին զմարմին նր։
Այլ յետ վանեալ լինելոյ սկիւթայսւոյ՝ իշխան նոյա տուղ-
րիլպէկ Տասեալ՝ի նիգ գաւառ՝ սկսաւ ասպատակ սքի-
ռել, ագեօրել զբազումս, և յօրտայութիւն ստիպել զնա։
և այնժամ զեկեղեցիս։ Եւ՝ի խաղալ նորայաւաջ վասակ
պահլաւունի Տայր գրիգորի մագիստրոսի՝ սպարապետ
Տայոց որ նստէր՝ի բջնի բերդ իւր, եւ ընդդէմ նորա
Տինգ-

հինգհարիւր արամբք ։ եւ իբրեւ մերձեցաւ ՚ի քաղաքին
անդ եւ ՚ի քանակէ անտի այր մի հուժկու , որ վէս առա-
ւելուն ուժոյն՝ եօթն գայլ կոշիւր ։ ՚ի ձայն առ՚ն այն առ-
հայն՝ դիմեալ վառակեանսն առեաւն ՚ի վերայ նորա ։
և յերկուս հերձեալ զսուսերսն՝ զկէս գլխոյն ընկէց
՚ի վայր ։ Ցորմէ կատաղեալ ակնթարթապէս գաղանաբար
յարձակեցան ՚ի վերայ հայոց , և հարան ՚ի նոցանէ
շատ , թեպէտ և ՚ի հայոց անկան ոչ սակաւք ։ Եւ ՚ի մեկ-
նել ՚ի մեռեանց՝ եկն վառակ ՚ի առեղին կոշիեալ առե-
կեալ ։ զ ՚ի մատուցանելն ան զանօթ գտանէին ,
զկործանումն ծին ։ ոմն ՚ի քանի մի ամօք յառաջ գուշա-
կեալ յայտնէր վարդապետ կոչեն , որ ծագէցաւ ՚ի վե-
հայ էր այն ժամանակ ։ որ եպրեայ բառիւ ինչ ՚ի վե-
առումն արուեստի , և թուականութ , և շրջանաց ։
1022։ Եւ եղև ՚ի ժամանակն առն ՚ի խաղաղասէրն կայսերէ յն-
նդ։ խաղտեայ , յովհաննէս թագաւոր հայոց՝ որ ՚ի կառա-
ծանց մաշէր՝ երկուցեալ յերեսաց սկիւթացւոց՝ առա-
քեաց առ նա զպատուոս կաթուղիկոս , առնել հա-
տուց նահատակի յորում խոստացաւ առ յուսոյ զանի քաղաք
և զգաւառս նորա՝ այսու պայմանաւ զի ապաշխարեալ զհայս
՚ի կենդանարարն խորհուրդ ։ Եւ կայսրն ընկալեալ զխոս-
տումն նորա՝ ապահեաց առ նմա զնահակն զայն ։
Եւ սինչդեռ առ նմա էր պատուս կաթուղիկոս՝ ՚ի գաւ-
առաջնոյ չորսնեակ՝ հրամայեաց նմա օծանել զերջուր ՚ի գաւ-
զատ

լատ ձիւն Հայոց • զի ոտք ըստ կայսերն էին՝ անուն կատ-
ծեցուցանէ ին նմա զօրհնութիւն Հայոց, և անպատշոյտ։ Եւ
եղէ յօրհնելն զԶուրն, և՝ ի խաչակնքել կենաց փայ-
տիւն, և՝ ի հերել՝ի նա զմեռանիս սէր՝ զկայ հատ պետն
յընթանալոյ • ընդ որ աքանչելական կայսեր իւրոյքն հան-
դերձ, պատուեաց զկաթուղիկոսն, և արձակեաց փառաւոր
գնալ՝ի տեղի իւր։

Ի պատճառ աւուրս անուն կայսերն և՝ ի գալ՝ի բաժին պա-
տառ՝ ի շխնամք նորա, ըստ որս և սենեքերիմ արքայ՝ ապա-
տառնքեալ՝ի նմանէ Թագաւորեցուցին՝ ի տեղի նորա զորդի
փոխառու անպատմելոյն • յորմէ զարհուրեալ վասըն
ամբարտաւանելոյ՝ի բերդն ծագրատաւ։ Իսկ սենեքերիմ կոտակծեալ
յերկիր երկայն՝ ապան գաղտ գնորոգ Թագաւորեալն • և ըզ-
պրուխն նր առաքեց առ վասիլ • և նոա վերատին զօրացեալ
գալ՝ի տեղի իւր։

Ի պատճառ՝ի կոստանդնուպօլիս։

ԵՒ յնցամեայ երկրորդ ամոյ եհաս վախճան կենաց սենեքե- 1026։
րիմայ • յամի 1026 • նհԵ։ Եւ՝ի մեռանիլն պատուհրեց նհԵ։
որդւոյ իւրոյ դաւթի, առաքմայ, աբուսահլի, և կոս-
տանդնի՝ զի դարձուսցին զնբա խաչն՝ի վարագ •
և զինքն և զա տարեալ Թաղեսցեն անդ • և նք արարին ըս
հրամայեցեալ նր։ Եւ՝ի տեղի նր Թագաւորեաց որդի նորին
դաւթի։ Եւ պետրոս կաթուղիկոս եւկն՝ի սեբաստիա։
Եւ եղև՝ի սոյն ժամանակի՝ և հիւանդացաւ կոստանդնէ 1028։
կայսերն եղբօր վասիլ՝ հրամայեաց գտանել զմի ոք՝ի քա- նհԵ։
հանայից Հայոց, և բերել առ ինքն • և գտեալ կին-
կոս անուն գոյն էրկոյ մատուցին առաջի նորա • և կայսրն
հանեալ էառնոա զմեռանիկն յոկհանոս արքային՝ զոր տես-
եալ էր կեանս անուց • զոմի հիշեցաք՝ի վերոյ • և պատ-
ուիրեաց նմա յանուն տեառն տանել զայն ց յոկհան-
նէս արքայ • զի ոչ կամեցաւ յայտնիւն անիրաւ ժառան-
գութեան մատնել՝ իսկ երկն այն պահեալ և Թագոյց գնա-
նակն զանխտել՝ի մարդկանէ։ Ի մեռանիլ կոստանդեայ
հատաւ՝ի տեղի նորա միեսաց ռոմանոս երկ, և

եւս

եւ զդուստր եղբօր իւրոյ՝ ի կնութիւն յուկհանոս թագաւորին Հայոց : Եւ յորժամ թագաւորեաց ի տեղի նը
միքայէլ Հայր (յամի 1034 . նձիէ .) մնաւոյց առ նա
հիւրակոս երէց զնամակն զայն . և էառ ընդ այնր բազում
պատգաւս . և յայնմհետէ սպասէր կայսրն մինհուանոյ յու-
Հանոս թագաւորի ըստ պայմանադրութեանն Թղթոյն :
1029 : Պետաւ ՚ի նոյն աւուրս աբաս թագաւոր կարսու . և
նձիէ թագաւորեաց ՚ի տեղի նորա գագիկ որդի նորին : Զայս
լուեալ պետրոս կաթուղիկոս՝ եկ ՚ի աբեղաստիոյ , ուր
արտաքաղէր իւր բնակուն . և էկն ՚ի կարս , և անտի
յանի քաղաք : Այլ ժողովուրդ քաղաքին , ըստ որս և ար-
քայ՝ ընդ ակամբ Հայէին ՚ի նա վը ՚ի բայ կալոյ նորա
յինքեանց յայնքան ժամանակս . և նորա կասկածեալ վեր-
նեցաւ անտի . և գնայ ՚ի վաղարշական ց . և էկայ
առանձինացեալ ՚ի ձորոյ վանս սմն ջրոյ : Ընդ այս դըժ-
ուճարացեալ Հայոյ՝ կոչէին զնա նենգութեամբ , և էդին
յամուրն բջնի յարգելանս , ուր էկայ նա տարի մի և
ամիսս հինգ :
1035 : Բերին առա Հրամանաւ արքայի զդէսկոպոսս վանայ
նձիէ : առնահնի , և կայուցին զնա կաթուղիկոս փոխանակ պետ-
րոսի . բայց ոչ ըստ յերևելի իսպիսկոպոսաց ընկալաւ զկա-
թուղիկոսութինն . և ոչ ևս յիշեցաւ անուն նորին առաջի
սեղանոյ , և ոչ տուաւ նմա թոյլ ձեռնադրութի առնել
լոյ . և ժողովուրդք սիժգային ըստ նա : Եւ նա սկսեալ
զինքն յայտնիսի անարգութեբ՝ սկսաւ առաւել ևս անար-
գել զպատիւ իւր . ձեռն էարկ ձեռնադրել զանպի-
տան և զվատթար մարդիկ եպիսկոպոս . և զվերժեալն
յաթոռոյ գարձոյց բռնութեամբ յիշխանութի իւրեանց :
Զայս տեսեալ եպիսկոպոսաց և վարդապետաց՝ ժողով
գումարեցին , և ՚ի ժողովի անդ նզովեցին զթագաւորն և
զնախարարան՝ որք պատճառ եղեն այսպիսի չարեաց : Եւ
նոցա յահի լեալ՝ կամեցան գարձուցանել զպետրոս կաթո-
ղիկոս . այլ իբրև ոչ ետուն նա յանձն , կոչեցին
զկաթո-

կաթուղիկոսն աղուանից զՅովսէփ. և ի գալնէ հանդերձ եպիսկոպոսօքն իւրովք ժողով մեծ գումարեցաւ ի քաղաքն անի ի թագաւորանիստ ամուրսն զոր շինեաց Տրդատ անձամբ։ և անդ պարտաւորէ զդէտսկոպոսն՝ պատուհասին զքօղ նորա. և ընդ քանիս արարին զաւձնայն ձեռնադրեալս նորա. և հաստատեցին վճռատին զպետրոս կաթուղիկոս յաթոռ հայրապետութեան։

1036։

Ձաւուրս ժամանակաւոր այսոցիկ երեւելի լինէր յոյժ դասիճ՝ անհոգին աստուածալ հօրեղբօրորդի յովհաննու թագաւորին. որ և իբր ինքնիշխան թագաւորեալ յծին գրոպարայ՝ ընարձակեաց զսահմանսն իւր. տիրապետեալ ամուր և հայկազուն աղուանից միայոյց և զայն իշխանուհի ընդ իւրում՝ տէրութեան։

Ընդ զօրանալ նորա նախանձեալ ապուսալոր սմբատայ գունայ բանս ետ ընդ տուղրիլայ ազքային պարսից. և առաւել՝ ի նմանէ զօգնականուն՝ խաղայց՝ ի կողմանս ծնող սլջանից հարիւր յիսուն հազար զօրօք. և յառաջեալ առ քաղաքն դաւին՝ զոր՝ ի բռնակ իւր հանդերձ գահանայիւք և ազատիկօքն, խրախուսեալ զՅովհան առ ի մահ. կամ առնէ ամէն մեռանիմք՝ ի վր՝ ձշմարտութեճ հաստատ, և կամ վանեմք զնա ի շուտիւն հաստատ։

Ապա ի գալ ի քաղաքն՝ և բանակիլ ի դաշտին մեծի. և հաստատեալ և զօրացեալ յոյժ. յայնժամ հրամայեաց դաւիթ եկեղեցեացն գաւառին՝ զի ամէն առ հասարակ առցեն ի գանձուց իւրեանց զոսկի և զարծաթ. և ապա ի գալ ի քաղաքն՝ ամենայն ոք զոր ինչ ունէր՝ ի գանձուց իւրեանց

զամուրին պատրաստել անվանի Համայն՝ և վէր քրիստոնէից ։
ասէր , օգնեսցի մեզ , և վերկեսցի զմեզ վէր անուանէ քո
սէր ։ || և եւս յայն Հայոց զօրաց քրիստոնէից յայծ առաքեալ
Համախուռմբ մեռցան՝ և մեծ յոգնութիւն զօրացն պատահեալ
եղեւ , յարձակեալ՝ և վերայ բերդին քաշեցին՝ զոր՝ և վա-
ղուց յաւիտեան էին պատրաստ՝ առին զայն . և կին
տասնիկ . և յիրուցայն արարեալ՝ և շուրեան կողմանս
ծին՝ սկսէցան զինել . և զաւուրս հինգ հետամտեալ
փախստից՝ հալածական տարան զնա առաջի երեսաց .
և առեալ զաւար անկեալդն՝ դարձան՝ և տեղիս իւրեանց՝
փառաւորեալ զնա ։

1038։ Ի նոյն աւուրս՝ այր յոյնք ոմք վերակացու էին կարգեալ
ՆԱՀԷ։ վասպուրականի աշխարհի՝ զոր անունեբէրիմ՝ արքայ հա-
սեր , յարձակեալ՝ և վերայ բերդին քաղաքի՝ զոր՝ և վա-
ղուց յաւիտեան էին պատրաստ՝ առին զայն . և կին
տասնիկ . և յիրուցայն արարեալ՝ և շուրեան կողմանս
ծին՝ սկսէցան զինել . և զաւուրս հինգ հետամտեալ
փախստից՝ հալածական տարան զնա առաջի երեսաց .
և առեալ զաւար անկեալդն՝ դարձան՝ և տեղիս իւրեանց՝
փառաւորեալ զնա ։

Ի նոյն աւուրս՝ այր յոյնք ոմք վերակացու էին կարգեալ

1039* ਪੰਜਾਬ • ਨੰ • ਖ਼ਲ • 11• 313

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਸਕੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ।

ਨੰ. 1039-ਸਿ(ਸ)-57/1037, ਮਿਤੀ 20 ਮਈ 1957 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਨੋਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਇਸ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰਕੇ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੋਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸਕੇਲ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ

ի ամէն վասակայ եղբօր իւրոյ, առաքինորդեալ ինքեանց
ի մարտ ընդդէմ յունաց ։ Եւ նա հաւանութեամբ ամե-
նեցուն ընտրեալ երեսուն հազար ինքնագրաւ հեծեալս,
և չորս հազար հետեւակս ընծեալ՝ ամէնն արք քաջք ։ Եւ բա-
նեալ գնա ելոյս գառնոյ յանկարծակի անկաւ ի վրայ յունաց։
Եւ զօրք Տայոց կատարի յարձակմամբ հրոտրեցին զնա ան-
հնայ ։ Եւ ընդ հրոտնկին դարձուցեալ գնա՝ արկին անոտրոմ
ի բեռան արոյ ։ Մինչեւ յորդաւթիւ ասեան նոցա երբն պնդե-
ցեալ ջուրց հոսել յախտութեան գետս ։ որում և ջուրք գե-
տոյն կարմրացեալ՝ հանգոյն ասելոյն ընթանային ։

Եւ բազումք ի փախստեացն ի Ձայնէ աղաղակն զօրացոյն
Տայոց ցնորեալք յանկուխս վայրս գլորէին ։ Եւ բազումք ևս
ի գետս անդր զեղեալ խեղդէին ։ Եւ ճնայել յին աղաղակ
բարձեալ աղաչէին զՏայս դադարել՝ ի մոլի հարուածոյ
անտի ։ ի լինել այսր բորբոքեցան յոյք և կամեցան վրէժ
առնուլ ի Տայոց ։ եւ ելեալ ի գետոյն պատերազմեցան ։
Եւ ոչ զատան Տաւոն ընդ նմա ։ Եւ որս կր և գրի-
պեալ մատիանոսս անդր վասակայ եղբօր վահրամայ ։ որ
եհատ զ և իշխեաց ի բզնի ։ Ապա առեալ զնա ամենայն զաղա-
ռատաւորեալ առ միմեանս ։ և յորդորեալ գայլեա ի շնանա-
ւորս Տայոց՝ ժողովեցան առ պետրոս կամսարական ։ և մի-
աբանեալ ի մի խորհուրդ՝ կռչէցին գօրաւ և մեծաւ յանդ
քաղաք զգաւիկ՝ որ էր յայնժամ ի շուրանան տանդ, և օծին

զնա թագաւոր Տայոց յամի 1042 ։ Նոյեմ ։

Սոյն այս գաւիկ թագաւոր ի տանեփորդ տան Տաւանկի
Հայոց՝ կրթեալ եղև յոտանն գիտութեան, և վարժեալ առ

վանէն

ՈՒՐԱԽ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՈՒՄԵՄ ՅԻՄԱՍՏՈՒ ՀԵՐԼԵՆԱՑՈՒՑ ԵՒ ԱԾԱՅԻՆ ԳՐԱՑ ։ ԵՒ ԱՆԵԱԼ Ի ՎԱՐԴ ԲԱՐԵԿԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ։ ԵՒ ԻՆՔՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՒ ՎԱՅԵԼՉԱՀԱՍԱԿ ՝ ՎԵՀԱՆԱՁՆ ԵՒ ՀԶՕՐ ։

ՅԱՋՈՂԵԼ Ի ԿԱՏԱՐԱՐՈՒԹԵՆ՝ ԶԳԱՍՏ ԵՒ ԽՈՀԱԿԱՆ՝ ԻԲՐ ՄԻԱՅՆ ԱԿՆ ԱՊԱՏՈՒԱԿԱՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՅՕՆ ։ ԲԱՅՑ ՔԱՆԶԻ ԱՄՓՈՓԵԱԼԷՐ ՁԵՌՆ ԱՄԵՆԱԿԱԼԻ Ի ՏԱՍՏԱՏԵԼՈՑ ԿԱՏԱՐԵՑԻ ՀՈՒՐ ՄԱՀԻՆ ։ ՈՐ ԻՐՔՆ ԿԻՆ ԱՄՈՒԺԱՏԱՊԵԼ ԽՈՐՀԵԺՈՑ ՊԱՏՃԱՌՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՎԱՒ ՈՐՈՎ ՆԱ ԱՌԱՋԻՆ ՆՈՐՈՑ ՀԱՄԱՐԵԱՑ ։

ԻԲՐԵՒ ԵՏԵՍ ԱՐՔԱՅԻՆ ԹԷ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆ ԶԳԱՑԻԿ Ի ՎՐԱՅ ՀՕՐՈՑ Ի ՔԱՂԱՔԷՆ ԱՆԴ՝ ՈՐ ԻՆՔՆ ԿԱՄԵՑ ԹԱԳԱՒՈՐԵԼ ԶՀԱՄՈՒԽՈՒՆ ԱՆՈՒԱՆ Ի ԿՈՒԱԿԱՑ ։ ԶԱՅՆ ԻՄՈՒԾԵԱԼ ԳԱՂԿԱՅ ՄԱՐԴԱՅԻՆ ՊՆԱՒ ԱՒՏՈՒ ՄԻԱՅՈՒԿ ԱՄԵՆԵՔԻՆ ԱՆԵՐԿԻՒՂ ։ ՈՒ ՅԵՏ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԻՒՐՈՒՄ ՀԱՒԱՆԵՑՈՒՑԻ ՊՆԱ ՎԵՐԻՆՔ ՅԱՄՐՈՑԵՔ ԱՆՈՒՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ։ ԵՒ ՈՂ Ի ԲԱՆԱԼ ՊՆԱՑ Ի ԲԵՐԴՆ ԿՈՉԵՑԵԱԼ ՍՈՒՏՈՒԱԾՈՑ ։ ԵՒ ՈՂՈՐԴՔՆ ԱԿՏԱՒ ՀՐՃԻՒՔ ՈՐՈՒՆ ԱԿՏԱՒ ՍՈՒՏՈՒԱԾՈՑ ՀԱՒԱՏՈՑ ։ ԵՒ ՈՒՐԱԽ ԵՂԵԱԼ ՊՆԱՑ ՝ ԱՐԱՐ ՊՆԱ ԻՒՐ ԲԱՐԵԿԱՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՒՐՈՒՄ ՀԱՒԱՏՈՑ ՆՈՐՈՑ՝ ՈՐՊԷՍ ՊՆԱ ՄԻԱՅՆԱԿ ՀԱՒԱՏՈՑ ։ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏԵԱԼ Ի ՀԱՒԱՏԱԼ ՅԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ՆՈՐՈՑ ։ ԵՒ ՍԿԱՆԵԼ Ի ՄԿՐՏԵԼ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶՀԱՄՈՒԽՈՒՆ ԱՆՈՒԱՆ Ի ԿՈՒԱԿԱՑ ։ ԵՒ ԱՆՈՒՆ ՅԱՂԹԱՀԱՐՑԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՏՐԱՍՏԵԱԼ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼ ՍՈՒՏՈՒԱԾՈՑ ։

ԵՒ ԵՂԵՒ Ի ԴԻՄԱԼ ԱՆՀԱՄԱՐ ԲԱԶՄՐՈՒԹԵԱՆ ԱԿՆՈՒԹԱՑՈՒՑ ՅՈՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄԱԲԵԱՑ ԴԱՊԻԿ ՎԵ ՇՈՒԱՍԱՆ ՀԱԶԱՐ ԱՐՈՒ ՀՕՐԱՏՈՒՆ ։ ԵՒ ԵԿԵԱԼ ԲԱՆԱԿԵՑԱՒ ՅԱՅԱԿՈՑՅ ՀՈՒՐԱՍՏԱՆՆ ԳԵՈՒՆԴԱՑ ՈՐ ԻՆՔՆ ՊԱՏՐԱՍՏԵԱԼ ԱՐԱ ԿՈՐՍՈՒԼԻՍ ։ ԵՒ ԴԻՄԱԼ ՅՈՒԺՈՒՄ ՊԱՏԻՆ Ի ՎԵՐ ՆՈՐԱՆ ՝ ԱՆՆԱՀԱՆԴՒՐԺԻՆ ՎԱՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ԵՄՈՒԱՆ Ի ՀԱՒԱՏՈՑ ՆՈՐՈՑ ։ ՀԱԼԱՏ ՁՆԱՆ ՝ ԵՒ ՀԱՒԱՏԵԱՑ ՝ ԵՒ ՀԱՏԱ ՃԱ ԻՒՐՈՒՄ ՅՈՐՈՎ ՃԱՇԱԿ ՝ ԵՒ ԵԴ Ի ԲԱՆԱՐԱՆ ։ ԵՒ ԱՒԱՆԱ Ի ԱԱՁՆԵԼՈՑՆ ՀԱՆԴԵՊ ԱԿՆԱԹԱՑՈՒՑ ։ ՔԱՀԱՆԱՅՔ ՈՐ ՉԱՐԱՆԱՑԻՔ ՊԱՏՃԱՌԵՑԻՔ ՄԵՐ ՀԱՒԱՏՈՑ ՄԵՐՈՑ ՝ ՈՐՊԷՍ ԶԻ ՄԵՔ ՀԱՐԿԱՆԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾ ՀԱՒԱՏՈՑ ։ ՈՉԽԱՐԱՐԵԿԻՆ ՅԱՅՆԺԱՄ ԱԿՆԱԹԱՑԻՔ ։ ԵՒ ԱՆՑԵԱԼ ԸՆԴ ՊԵՏՆ ԱՂՈՂԵՑԱՆ ՊՀՏԱՐԱՊԱՏԻՆ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਭੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੱਸੋ :

ਉੱਤਰ : ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(1) ਸਰਲ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਧੇਯ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਲ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਸਰਲ ਵਾਕ ਹਨ।

(2) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਲ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨਾਧਿਕਰਣ ਜੋੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੋਹਣ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਹਨ।

(3) ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨਤਾਸੂਚਕ ਜੋੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਜੋ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਹਰੇਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ : ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(1) ਸਰਲ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਧੇਯ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਲ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਸਰਲ ਵਾਕ ਹਨ।

(2) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਲ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨਾਧਿਕਰਣ ਜੋੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੋਹਣ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਹਨ।

(3) ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨਤਾਸੂਚਕ ਜੋੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਜੋ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਹਰੇਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ : ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(1) ਸਰਲ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਧੇਯ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਲ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਸਰਲ ਵਾਕ ਹਨ।

(2) ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਲ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਸਮਾਨਾਧਿਕਰਣ ਜੋੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੋਹਣ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕ ਹਨ।

(3) ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ : ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨਤਾਸੂਚਕ ਜੋੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ : ਜੋ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਮਿਸ਼ਰ ਵਾਕ ਹਨ।

Ձայս երբեք լուծանի Տասան և Հնձգուիլ պատնեշեայն յանձին իւրեանց, և զայրագին յարձակեալ ի վերայ նոցա զերկուսին և սի՛ջակտուր առնուլին յերկիր. եւ յառաջանալ առաքեալ արամբք իւրեանց՝ միեցան՝ ի մէջ բանակին՝ և Տարնին՝ ի ներքս զերիս Հազարս. և զմնացորդսն փախստական առնուլ դարձան՝ ի տուիչս իւրեանց. եւ յետ Հանգանակեալ երկու. մեռաւ Տասան, որդի նր առաքելոյն պետրոսի՝ ի կոստանդնուպօլիս՝ առաւել՝ ի կայսերէ. և կոստանդիանոս քաղաքի և ամ գտաւատաց նր

Յօդին Հինգերորդ.

13. Ապստամբեալ գաղիոյ՝ ի ընդառաջեալսն իւրեանց.

Ե. 39 = 42.

1043. Ընդունեալ ես՝ ի գարնանայ գաղիոյ մեքսիկ ի Տիրապետողն՝ ժողովեալ նաւատորմիղ՝ գնաց ի վերայ կիպրոսի՝ և գրաւեալ զնա՝ ետ ի ձեռն աստիճանաւորի զօրավարին. բայց ոչ զինչ գործեալ՝ արձակեաց կայսր՝ ի վերայ նր զօր բազում՝

ਕਿਹਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੀਏ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਾ

կաթուղիկոսին։

Յայսմհետէ պղծ սկսաւ վարդապետ, միայնակեաց և կամակատար կաթուղիկոսին։ Եւ կայսերն զնա վկայ թէ՝ ի գնալդ պատկայ էառայցն՝ ի ձեռս յուսնայ զքաղաքն. և արարին երդմունս սաստիկս և ահագինս յեկեղեցւոջ առաջի սեղանոյ, և գրեցին զայն՝ ի նամակի, և յանձնեցին կաթուղիկոսին։

Յայսմհետէ պղծ սկսաւ վարդապետ, միայնակեաց և կամակատար կաթուղիկոսին, և եդ ի գաւառին զամենայն զոր կամեցաւ։ Եւ ոչ ոք կարաց ընդդիմանալ նմա։ Եւ ի ժամանակին յայնմիկ վտանգ մեծ եղև ի Հայս

եւ այնուհետեւ կայր պապիկ արքայ երեսուն. Թախառէլ
՝ի Տաւրէի քաղաքէն ամայ , տուգ մեծ ունէր ի վր
Լրտասեան Թագաւորութեան Հայոց , եւ կայեալ ժամանակ
ինչ ՝ի Լուսաւորչունս՝ Տրաման ընկալեալ ՝ի կայսերէն՝
էառ իւր կին զդուստր դաւթի արծրունւոյ Թէրսիս ան-
ուանեալ , որ վախճանեալէր , և ՝ի առնլէ նորա ետ
եղբայր նոցին ատոմ ։ Շինեաց ատա պապիկ ՝ի սիզու
կիւրտ քաղաքն վանա . ուր գնալով բռնեալ անդամ
լայր գառն սրտիւ ՝ի վերայ ազգին ։ Եւ եղեն պապիկայ
երկու որդիք՝ յովհաննէս և դաւիթ ։

1047 ։ ՝Ի վարուն պապիկայ՝ ամիրայն դունայ առաւելար սիւսա-
նեղբ ։ մտին ՝ի վերայ Տայոց , և նեղէր զնոսա յոյժ . և առա-
ւել ՝ի խաստութե իւրում բռնադատէր զնոսա յու-
յժութիւն . որով և անկաւ ՝ի Տայս Տրդէն շիւթի մեծ ։
Զայս առեալ վահրամ ոսկլաւուն՝ դիմեաց ՝ի վերայ
նորա զօրօք Հայոց և յունաց , և Տալածեաց զնա մին չե
՝ի դուրն դունայ . ուր սպանաւ ընդ իւր զբիդար . ինքն
և վերատրեալ առանդեայց զՏոգին ՝ի Տաւրի ոլթաւն
առայ . և ՝ի թաղիլմարմնոյ նորայ յուխտն սահակն՝ լոյս
ծագեաց ՝ի վերայ զերեզմանի նորին ։

՝Ի մեռանիլ նոցա եկն ՝ի յունաց նոր վերակացու՝ քաղ
ղաք՝ կամենաս անուն . և եՏան անտի զգեստուս կամ շու-
զիկս . և նա եդեալ անդ իւր առեղծուած կէսեղուդի իւր
զկնաշէկ եզիկս՝ ջոքաւ յարծն քաղաք ։ Եւ որ քաղաքացիքն
կը անդ՝ կու քանի մի աւուրց Տրամանաւ կայսեր առա-
նելոյս ՝ի բերդն խաղտոյ աւիշ . և ածեալ զկնաշէկ
եզիկս ՝ի յանուշ՝ եդ ՝ի բերդն սեաւքար . և ապա աւա-
քեալ զնոսա Տանդերձ քանի մի եպիսկոպոսօք և վարդա-
պետօք ՝ի կուսականդնուպօլիս . ուր ետուն ընդ կայսերն առա-
ջաւ՝ կամենալ և ուզել . զի կամէր քայքայել
զազգն Հայոց ։

Այլեւս կալոյ անդ պետուրան կաթուղիկոսն աւուրս երիս՝
առաւել արծրունին երանելին Տեսանել կայսր վասն նորա
և Տան

եհան զնա ի քաղաքէն անտի. և առաքեա՛ զնա ի սահմանէս, և սպասեցայ աւուր իւր զամս երկուս. և ասացեալ եաւ նմա տեսիլն
5 քանակուե՛ ի վանա սակ ոչ շահ[ի]ին. ուր եկայց այլ[ևս] ասէն

14 ։ Հարցաքննել կայոյ ի պատճէնէն, և ես և [ի]ոչխոնեալ տեղեակ
եմ ի նմանէ ։

Կ. 42 = 43 ։

1048։ Եւ եղեւ յամս վեցհարիւրերորդ աւուրն երկրորդի ամսոյն, ի տասն ի մի ամսոյ, ի ժամանակին զոր ասաց Տէր ցՄովսէս ի
նոյն աւուր ։ Ցառաջնումն թաւիեցան անդր արք հարիւր հազարք ։ և ապականեցին զամենայն երկիր ։ և ամենայն ոք որ
ունէր ի սրտի իւրում զանօրէնութիւն ։ ոչ կատարեցաւ ։ և ոչ ի բերանոյ նոցա ։ զի ամենայն ոք ունէր զանօրէնութիւն ։

1049։ Եւ ի գալ ամին միւսոյ՝ վերստին յարձակեալ պաշարեցին
զամենն քաղաք ։ յորում կային երեքհարիւր հազար ոգիք ։ և
ոչ ինչ ուժգնացան ի վերայ նոցա ։ զի ոչ ունէին ինչ օգնական ։ այլ
միայն Տէր ։ և ի նմանէ ակնկալեալ ապրեցուցանել զնոսա ։ ոչ
ինչ ։

1050։ Այլ երբ յուշացաւ ամբարտաւանութիւն և յանդգնութիւն
ազգին, ապա նայեցաւ ի դիմի հարցանելոյ զերկուսն ի գործեցեալսն
ինչ ։

զնոսա ի պարտուց, եւ ի պարտուէ մատնեալ կրեն զնոսա ի գերութիւն։ Զի մեծ ազգ մի Հայոց ի վերայ Ասորեստանեայց ելեալ, զնոսա ի գերութիւն տարեալ էր։ Եւ ի ժամանակի ի ժամանակի ի ժամանակի

տասնից պիտի լինի նա առ սրեսս . և նրա յանդիմանեալ
պետրոսի եւս ի նմա սպասուսանս . և առեալ պատի իշխանութ
Հայոց առաքեալ եղև ի կուսաստանդնուպօլիս : եւ սնոյն
ամենայն հայոց առաքեալ եղև ի կուսաստանդնուպօլիս ։ 15 Վերստին գալ փառաշնորհ ի Հայս և ապաշխարել շմաւոնեցիսն
և ժառանգել նուիրապետութիւն ։

Ք. 43 = 44 ։

1053։ Իտալիայ տուղորիոյ գնեալ մոնոմախոսն՝ պե-
ձեայ դարձեալ՝ի Հայաստան . և նախ էառ ըզ-
բերդն որ առ ծովեզն վանայ . էանց առաւ՝ի կողմանս
բասենոյ . և զօրաց նորա հետևեալ այրեցին զքա-
ղաքն տուղիս . և վարեցին զյոլով գերիս ։

Զայս տեսեալ պապիկ արքայ աբասեան՝ որ ընդ այն
առաջնորդութիւնն էր զկարս քաղաք իւր՝ ժողովեալ վաղվա-
ղակի զքաջագունդն իշխանս իւր Հանդերձ սպարապետաւն՝
որ կոչիւր թաթուլ՝ եւ ընդէմ նոցա առաքեաձեռն զօրօք ։
Այլ՝ի մարտն չէին ընդ թշնամիս՝ վտանգեցան ինքն և զօրք
իւր . և դարձան յետս . ուր և յանկանել երիվարն սպա-
նանէին թաթլոյ՝ կալան զինս թշնամիքն , և տարան առ
տուղրիլ ։

Եւ քանզի յայնմ մարտի կարեվէր խոցեալ էր՝ի Հայոց
արդի արատուրան իշխանին պարսից , իբրև եառ տուղ-
րիլ զթաթուլ և զվերատարեալ մանուկն՝ զոր յոյժ սիրէր ։
առաք

առէ չլինասցի։ եթէ գա առցէ՝ գուռ ազատիս։ առաքէ վաղուանէ, զմայր զոհեմ զքեզ։ պատասխանի եւս թաքուլ։ * եթէ իմ՛ է զարկածն՝ չէ կենայ ։ ։ Եւ զկին առակաւոյ վաւաւ մնանուկն։ և առուլուի եւս խողխողել զթաքուլ։ և հատեալ զաշնորա առաքեայ ասւ հայր մանկանն՝ առել ցիս, թէ ոյդ ի գո ոչ վաւաւ՝ի վասս բառիկ, այլ յայնմ պիտոյ՝ որ ոչ կրկին ։

1054։ Խաղայ առաւուղուի ամ զօրօք իւրով և բազում մեքե-
շէ։ նայիւք յառաջուհա, և եկեալ պաշարեայ վմանազկերտ։
որոյ իշխան էր վասիլանուն ոմն՝ այր բարեպաշտ. և էր
առնան հայ երէց մի խոհական, որ կարգեայ հնարաւորը
մեքենայս ընդէմ մեքենայիցն պարսից։ որով և տկարացու-
ցանէր զբարկամնան նոցին։ Տեսեալ առուլուի՝ թէ չկարէ
առնուլ զքաղաքն՝ եւս ակն հատանել՝ի հեռուստ։
և զի մի ոմն՝ի գնդէ պարսից թշնամանեալ էր առուլուի
զբեայ գիր, և բոլորեալ՝ի վերայ նետի՝ ձգեայ՝ի քա-
ղաքն, և ծանոյց կիրան։ և նոցա՝ի ներքուստ փորեալ անցս
հանդէպ փորձածոյ նոցա, և հասեալ՝ի վտօրան կալանի
գնա, ըստ որս և զաներ արքայի, որ վերակացու էր գոր-
ծոյն։ և հանեալ զնա՝ի վերայ պարսպին՝ հասին ըզ-
գլուխս նոցա առաջի առցայ առուլուի ։

Ընդ այս զայրացեալ յոյժ առուլուի եւս բերել անդր՝ի բա-
ղէ շքաղաքէ զմեծ և զահագին վայտաշէն բառանն՝ զոր
շինեալ էր վասն կայսեր, և անկեալ էր՝ի ձեռս արար-
ածոց։ զոյց պարանոցս էոյս հարիւր ոտիք քարշէին ։
Էրեք հանդերձեալն զայն յանդ իմն քաղաքին՝ քարոզ կարդայ
վասն չարաբարոյութեան՝ քաղաքի՝ և քաղաքէն։ և առ։ ելեր ոչ այ-
ցելեայք զբառանդ զայդ, մեծի իշխանուհէ հառուցեալ գնա ։
Էր յայնժամ՝ի քաղաքի անդ գաղղիացի ոմն Չարտարիամիս։
առ կազմեալ նիւթ ինչ գիւրատաւտ վոշխեառակ՝ էնիկ կե-
ցիս շինչ. և հեծեալ՝ի ձի արագուիչ, և առեալ՝ի
ձեռս իւր թուղթ մի կնքեալ՝ի ձև տղջունագրի՝ էլ՝ի
քաղաքէն, և սկսաւ գնալ հանդարտաբար ընդ կողմն
քաղաքա-

բաբանին. և պահապանացն տեսեալ զնա՝ հանդերձեցան թէ
թուղթ տանի առ արքայ։ Եւ նորա ժողովեալ առ բաբանն՝
հայեցաւ ՚ի նա եթէ զարմանալով. և հանեալ զինչս
եհար ՚ի բաբանն մի զինեա միով, և փախուցեալ անտի
գերծաւ ՚ի քաղաքն. և ահա սկսաւ մեքենայն այն ահեղ
վաւիլաստակ, և հալիլեբեան զմամ. զոր ոչ կարացին
պատմիլ ի հինգտասանե։ Եւ ՚ի յետահասին լուաւ զայն
ման ամուսն զօրապետին խորհելիսն գինդին՝ Տրամանաս նորա
մատոյց ՚ի առտուն պատրաստին գերազարմ ին՝ զոր էին նմանք
վայելուչքն ունելոյ. ընդ որում մտեալ զօրսին՝ սկսան
քանդել զհինն պատրաստին։ Ասէր և վասին քաղաքացոցն
առնէր գերեալս արուածոյս ՚ի առուրէ երկրորդում, և
մեծաւոյժ երկեղի Հանէր. և ՚ի ձայն առաջնոյն ընկերացին
՚ի վերուստ տուղտին զգերեալսն պարսից, և խորտակեցին
զդուռն շուն. և յանկարծ ՚ի վայր խառնակել զՀանէրն պրկո-
զատոյն լարիւ՝ ՚ի վեր ձգելին զբօսոյն. և կուրծ ելին ըս
մէջ թօշնասիրելին ՚ի խոնարհ. և ՚ի վեր ծնեալ յաչա-
խեալ զնեաւս և զարիւնս՝ առաքեցին զինդ անդէն։
Կայսր զօրաբն էր, և այլք ՚ի սիւնքայոց խառնեալ խառնեալ
յարձակեցին անդառնալ Հայոց երկիցս և երիցս ՚ի առա-
ջոյ. և յառաջն առնուին զաւանս և զգերեալ. և կուր-
ծանելին զբազումս սուրեալ. զի անուէր էր ցաւ. սուս ՚ի
պատ. Ը. 44. և 46։

Զայսքան սպանեալն անցս Հայաստանեայց լուեալ և սու- 1058
տալ ոչ ինչ, սակս զի նոքա ՚ի սիրելոյ էին, որ նստէր ՚ի սեբաստիա, որ և ինչ
Տասեալ

Հասեալ էր յաւուրս ծերութեանն , վախճայաւ յաստեացս ։
կալեալ զաթոռ Հայրապետութեանն Տանդերձ վարդանդուքն
ամն իբր 40 ։ Ցետ սր մեռաւ. և գրիգոր մագիստրոս ։
և ապայազատեայ զինչխանութիւնն ն՝ի միջագետս որդի
նորա վեցան վահրամ՝ լի Տոգևորն և. մարմնատա-
տութեամբ ։

1058։ Խաչիկ երկրորդ՝ քեռորդի պետրոսի պետապարձի՝ ի
չէ ։ մեռանիլն նստաւ ՝ի տեղի նորին ՝ի յանի քաղաք ։ Եւ
՝ի թագաւորելն հոտանդին տուկին կայսեր՝ կոչեաց զնա
տաւ ինքն ՝ի կոստանդնուպօլիս ։ և պահանջէր ՝ի նմա-
նէ զինչս և զստացուածս պետրոսի կաթուղիկոսի ։ զի
կարծէր՝ թէ տաւ նմա իցեն գանձք թագաւորացն Հայոց ։
Եւ զի չունէր նա ինչ՝ եդ կայսրն ՝ի վերայ նր տաւեկան
տուրս ։ և յոչ առնուլն յանձն , երկուք ամանք էնդ-
րեկին ՝ի կայսերէ կացուցանել զինքեան ՝ի վր Հայոց ,
զին իբր վերակացու , և զմիւսն իբր կաթուղիկոս , խոս-
տանալով վճարել յարքունիս ամ ըստ ամէ Տարկս ծանուցս ։
և սակայն չյաջողեցաւ այս ։ զի մին տաւ օրին Հիւանդա-
ցաւ , և մեռաւ ։ Եւ ձեայ խաչիկ կաթուղիկոս
՝ի կոստանդնուպօլիս ամս երեք ։ և անտի չոքաւ ՝ի թաւ-
բլուր ։ և եկայ անդ ամիսս եօթն ։

1060։ Ձեռն էարկ յայնժամ տուկին կայսր ատելոզհայս յնո-
չէ։ դանելութիւն Տուամոլեան ։ և նախ կոչեալ տաւ ինքն
՝ի սեբաստիոյ զորդիս սենեքերիմայ արքայի զատոմ և
ցաքարսահ՝ ՝ի կոստանդնուպօլիս ։ յայտնեաց նոցա զմիտա
նէր ։ և ժողով ատարեալ ՝ի վարդապետաց յունաց՝ ջա-
նայաւ Տաւանեցուցանել զնոսա և խոնարհեցուցանել ՝ի
խորհուրդս իւր ։

Եկեալ էր լուր առ մամիկ ։ լուր ազուտաՀայ և վարդա-
պետ ոմն յակոբ անուն առանձնեցի , որ և քարաբնեցի առ-
այր գիտանական ։ առ ՝ի ժողովի անդ վարձառակի կարձեաց
գբանեան , առալ կայսեր Թուղթ միաբանութեան Հայոց
և յունաց ՝ի Հաւատոյս և ՝ի ծէս ։ Եւ յարձակիլ
ժողովոյն

Ժողովոյն կոչեալ կայսեր զգապիկ արքայ Եգիպտոս նմանս
խնդալով զիթուղեն զայն ։

Իսկ գապիկ արար պատասխանի առեալ. այս թուղթ
չգիտեմ ինչ. զի ես գրուշան միոյ մատուցայ. և զինուղ մարթ
եղեւ ասելիս նորա ետնատուր զառգն ոզկոյն ի Հռոմոց-
թիւն ։ Եւ ապա Հաւանութիւն առեալ ի կայսերէ
արար Ժողովոյն Հայոց, և գրեաց գիր ոգա-
նութեանն Հաւատոյ ուղղափառութեամբ. ուր վանն Ժո-
ախ աչեր, թէ չէ Հնար բուռն առնել ազգին ի փո-
փոխութիւն նոցին. և զորս գրեաց գապիկ՝ խոստեայս
առաջի կայսեր և առաջի վարդապետացն Յունաց ։ Եւ
յոչ յաջողիլ վիճաբանութեանն՝ ակամայ յոյնք առաքելոյ
Յաստեղութեանն՝ որով առին զՀայս. Նա և անգամանէ ինն
եա և պժգայն, Համարելով զնոսա անարգս քան զիրեն,
ասելիս, եա և քան զանհաւատս ։

16 ։ Ա՛ոաքն ոնոյ յոլիոսլոնոյ. Ե հնոլբ գագիկոյ ոբիոպէոն ։

Ը. 46 = 47.

1062 շ.ք. Եւաւ ընդ այն առուրս տուղբին արքայ պարսից. և թագաւորեաց եղբօրորդին նր ալփասլան, տասն-
ևերկն՝ ի լպարսլան ։ Սա յերկրորդումն ամի թագաւորութե-
իւրոյ զօրաժողով լեալ գումարեց պրեթէ զամ պարսիկս,
և զասդս ակխւթայսոց, և զամ խուժաստան և զսագաս-
տան. և դիմեալ առ սահմանօք Հայաստանու խաղայ յեն
պարսկանիկ. և առեալ ի կնութիւն զդուստր թագա-
ւորին ոմն՝ որ կոչիւր կորիկէ յազգէ բագրատունեայ՝ եղ
ընդ ոտիւք գաղջ սիրոյ. և անցեալ անտի ի գուգարս՝ աւար
եղեալ ամենայն գաւառին. ոչ աւար և յայլ բռնութիւն
գերիսն

1064 շ.ք.

զբնիգոր վրացի ։ Տեսեալ ալխասլանայ զոհեղ քարձրութե
և վամբութիւն պարսկին՝ անկաւ ի վարանս՝ թէ զի-
նուզ առնուցու ։ եւ գտեալ զմի կողմն պարսկին գիւղա-
մասէն՝ կանգնեաց ճակատն քառան մեծ և զարհու-
րելի ։ զոր բեկեալ էր ընդ ։ և սկսաւ բանիլ զպա-
տիսանն ։

Ցայնժամ ի ներքս էին քաջութիւնք պատերազմող առա-
ջելոցն զեսազոմն ի թշնամեացդ ։ եւ սակայն ի չգիտել
բանիւնն բանալոյն ելանելոյ այն կողմն պարսկին և
զէշ ։ Զայն տեսեալ սկսան աղաղակել ընդդէմ ։ պարսիկք ի
ներքնատեղին ։ և քաղաքացիքն ելին ։ Բայց քանզի անդր
էին ընդ ։ զոր քեկեալ էր ընդ ։ և սկսաւ բանիլ զպա-
տիսանն ։

Ցայնժամ ի ներքս էին քաջութիւնք պատերազմող առա-
ջելոցն զեսազոմն ի թշնամեացդ ։ եւ սակայն ի չգիտել
բանիւնն բանալոյն ելանելոյ այն կողմն պարսկին և
զէշ ։ Զայն տեսեալ սկսան աղաղակել ընդդէմ ։ պարսիկք ի
ներքնատեղին ։ և քաղաքացիքն ելին ։ Բայց քանզի անդր
էին ընդ ։ զոր քեկեալ էր ընդ ։ և սկսաւ բանիլ զպա-
տիսանն ։

Ցայնժամ ի ներքս էին քաջութիւնք պատերազմող առա-
ջելոցն զեսազոմն ի թշնամեացդ ։ եւ սակայն ի չգիտել
բանիւնն բանալոյն ելանելոյ այն կողմն պարսկին և
զէշ ։ Զայն տեսեալ սկսան աղաղակել ընդդէմ ։ պարսիկք ի
ներքնատեղին ։ և քաղաքացիքն ելին ։ Բայց քանզի անդր
էին ընդ ։ զոր քեկեալ էր ընդ ։ և սկսաւ բանիլ զպա-
տիսանն ։

Ցայնժամ ի ներքս էին քաջութիւնք պատերազմող առա-
ջելոցն զեսազոմն ի թշնամեացդ ։ եւ սակայն ի չգիտել
բանիւնն բանալոյն ելանելոյ այն կողմն պարսկին և
զէշ ։ Զայն տեսեալ սկսան աղաղակել ընդդէմ ։ պարսիկք ի
ներքնատեղին ։ և քաղաքացիքն ելին ։ Բայց քանզի անդր
էին ընդ ։ զոր քեկեալ էր ընդ ։ և սկսաւ բանիլ զպա-
տիսանն ։

եւ ասէին ամենեքեան վասն կրտնկին զարհուրել
խաղացողի պատմա իւր իբրեւ զհեղեղ՝ ի քաղաք անդր. և
գնան հաւատալոյ յարձակիլ՝ ի վր քաղաքացւոյն՝ հարկին
պնդա անխնայ՝ ի բերան սրոյ. և զայնքան բազմութիւնն
իբրեւ զդաւար խաղաց հնձել՝ և զդիմակուցանց հանդոյն
սրտիկ շեղջահարեալ զմիմեանս դիզեցին. և գլխատե-
ցին առաջի Հերովդի. և զմարմինսն քաղաքին ամենայն
և ասեաւք անմահոյ ծովացոյցին զհրապարական, որով և
գետն ախտաբուծն եւտես զինքն համայն յարբեան զոյն փոխա-
դարձեալ։

Խորտակեալ սուրս զդրսանս տանջ և սպառնալիս՝ մտին՝ ի
ներքս, և գերեցին զիշանայս և զմանկտունս. և կալեալ
զի շխանաս հայոյ՝ մատուցին՝ ի դատ առաջի և՝ ի խոշ-
տանգանս՝ զի յուսցեն նմա զգաստանիս գանձուց իւրեանց։
Եւ սպառ ձեռն միտեալ չեհէրէցիս կոտրատեցին զնա. և
կոտրեցին և զքաշտանոյս, զոմանս՝ ի ջուր խեղդեալ և
զոմանս՝ ի հուր այրեալ. զոմանս կենդանւոյն քերթե-
լով, և զոմանս կիսամեռեալ կորուսանեալ։

Ցայս աղէտ հարուածոյ յանկարծակի իմն երկինք միթա-
գնեցան. և՝ ի վերուստ որոտմունս արձակեալ հոսեցին
անձրեւ այն չափ յորդ և առատիկ, մինչև հեղեղս ահեղս
յարուցանել, և զդիակունս անկեալոյն ըզմիմեամբք զեղ-
ուլ վարել և տանել յախտաբուծն գետս։ Սովաւ թէպէտ
և դադարեցան թշնամիք յարտականելոյ զքաղաքն, բայց՝ ի
վաղիւն վերստին անկեալ՝ ի վերայ եղին զնոյն խոտո-
վանութիւնս։ Ասին առա և զնեբդնեզարեզդն. քանզի և ազա-
խտասլանք նոքա

Թագաւոր, զալ յերկրպագութիւն և ի հնազանդութիւն իւր։ Իսկ զագիկ հնարս հնարեցաւ. և նախ քան զհասանել ազատգամաւորին զգեցաւ սեաւ զգեստ սգաւորի. և ցանեալ զմոխիր ի գլուխն՝ նստաւ ի վէր նորա՝ յեցեալ ի սեաւ բարձ։ Իբրև եկն ատ նա ազատգամաւորն՝ առեալ զնա յայնպիսի սգաստեան՝ զարմացաւ յոյժ. և ասէ ցնա. զի՞ է դէպ այդ. ապաքէն Թագաւոր ոմն եադ, և զինքդ սենազգեայ սգալից կեաս։ Ցորդոյ է հանգ յայնժամ գագիկ, և ասէ. յորմէ հետէ ժողով արքունի քարեկամն իմ տուղրիլ արքայ հօրեղբայր ալիւսալանայ զգեցայ զայս սեաւ, և կամ՝ ի սուգ մեծ վասն նորա. և խաւար է ց յաչս իմ։

Զարձաւ պատգամաւորն առ ալփասլան, և պատմեայ նմա զոր էտես և զոր լուաւ։ Եւ նորա հիացեալ ասէ՝ կատարեցաւ ի գուխ սիրոյ նորա. և յարուցեալ էկն ինքն ի կարս Թագաւորական հանդիպեաւ. և մտեալ առ գագիկ գիրկս էառ նմա. և անկաւ զպարանոցս նորա. և վասն վաղահաս զգեցոյց նմա զզգեստ արքայական. և միաբանեցան ընդ միմեանս զոհ յոյժ. և կարգեալ զնա վերատին Թագաւոր վասնորոյ՝ էրթաւ ի պարսս։ Եւ առակաւն զմեռաւ ածեալ պատկայ՝ թէ ոչ և առնուն զառանել հանգիստ յՏէրն հայոց, եւս կայսեր զերկիրն վանանդայ. և էառ ի առելի նյն զղեակն ծամնդաւ ի քաղաքին էր. էառ և ի կալ տեսածս զերիս քաղաքս, զամուխս, զկոմանս, և զլաոիան. Ըստ որս և զՏարնուր գիւղս. և քանակեցաւ յՏի անդ

17։ ժամանակ նոյնատարիքութեան գրիգորի վիճակաւորին

Ղ. 48 = 49։

1064։ ✻…✻ ։Լ։ ունէաւ խաչիկ կաթուղիկոսն զամսոյս առնուոյ, առաւ
2ժիգ։ ✻…✻ մեծաւ յոյժ. և առաջ էառ վանն նորա. և
հիւանդացեալ ի ցաւոյ արտի իւրոյ, միանգամայն
և ի յոգնութենէ ճանապարհի, մեռաւ ի քաղքին
կայսեաւ

կայել՝ի կաթուղիկոսուէ եւ ամ ան իբր 6։ Եւ յայնմ
հետէ ոչ ևս կաւեցան յոյնք դնել զաթուղիկոս՝ի վր
ազգին։ զի անատաչնորդ մնայէին ցարձին՝ի հռո-
ւոմուէն, և կամ՝ի չեն՝ի յետին անաւրդուէն։ Ի սկ մա-
ընաւ դուռն գազկայ աբասեան, որ սիրեցեալ էր յա
եւդոքսեայ կայսերուհւոյ՝ միջնորդութեամբ նորա էա
նըաւն՝ի կայսերէ ընտրեալ զաթուղիկոս Հայոց։
Գրիգոր վկայասէր որդի գրիգորի մագիստրոսի՝ վար- 1055։
ժեալ՝ի մանկութենէ յուսումն իմաստից՝ ընտրեցաւ և ձմ։
կարգեցաւ. կաթուղիկոս Հայոց՝ի ժողովն որ գումարեցաւ
՝ի ծաղկոց վանս այսր։ Սա նախ ամուսնացեալ՝ի կարգ
աշխարհի՝ պատուեալէր՝ի կայսերէ դքսութեամբ. և
յետ մահու հօր իւրոյ նստաւ յաթոռ իշխանութե նը
՝ի միջագետս. և ապա հրաժարեալ յամուսնոյ իւրմէ և
յամ՝վարելութեանց աշխարհի՝ եմուտ՝ի կարգ կրօնա-
ւորութեան. և էր անուն նորա վահրամ. և իբրև ընտ-
րեցին զնա կաթուղիկոս՝ կոչեցին գրիգոր՝ յանուն նախ-
նոյն իւրոյ սրբոյն գրիգորի լուսաւորչի։ Ի յուսալ
թէ նորոգ լիցի հաստեցաւ աթոռ սրբոյն գրիգորի.
և զի սա թարգմանեալ և կարգեալ զվկայաբանութիւնս
սրբոյ՝ վնակ կոչեցաւ և. վկայասէր։
Ի մահիմարիլ Հայոց փոքր մի՝ զօրք պարսից առապատա- 1066։
կեցին՝ի Հայաստան երկիր. և՝ի յարշաւել նոցա՝ի ձմ։
ջերմորդուէն՝ եւ լընդդէմ նոցա զիւժէն կայսր։ Եւ եղև
յանգանել նորա լնդ սեբաստիա՝ եւլին լընդ առաջ նորա
թագաւորն առաւել և աբռւսանել եղբայր նորա բագրատ
ընծայիւք. այլ յոյնք առ չարութե չարահնօս եղեն զնո-
ցանէ առ կայսր։ Եւ զի կայսրն հաչեալէր ընտ-
զբարո-

1071 * Sections 4 and 5 of the Hindu Law of Inheritance (Amendment) Act, 1929, are ultra vires the Legislature of the Punjab. Gurmukh Singh v. Lal Singh, I. L. R. 11 Lah. 1.

1072 * The Hindu Law of Inheritance (Amendment) Act, 1929, is ultra vires the Punjab Legislature. Gurmukh Singh v. Lal Singh, I. L. R. 11 Lah. 1.

1073 * The Hindu Law of Inheritance (Amendment) Act, 1929, is ultra vires the Punjab Legislature. Gurmukh Singh v. Lal Singh, I. L. R. 11 Lah. 1.

* The Hindu Law of Inheritance (Amendment) Act, 1929, is ultra vires the Punjab Legislature.

զերծ առեալ զպատուհանին՝ եկեալ գնաց առնու. և 1075։
պատուհասս յոյժ՝ ինամեն և բերան՝ ի բերան խօսեալ չին։
՝ի վերայ հաւատոյ և ծխից Հայոց՝ հաշտեցոյց զնա ։ եւ յետ
ժնալոյ անդ ամիսս չին՝ եկանեն և եկն յերուսաղէմ ։
Ձոքաս առաք՝ ի մեմփիս և բնակեցաւ անդ ամ մի. և ե-
գեալ անդ առաջնոյդ կպրիգորիոս զմիւս քեռորդի իւր՝
զարձաւ՝ ի սեռս լեռան, և բնակեցաւ յարեգի վանան ։
Ցառուցս ժամանակացս այսոցիկ ի չխեան ոմն Հայոց օշին
անուն՝ որ տիրէր մերձ մասին արցախս աշխարհի՝ կապա-
ծեալ յերեսաց թշնամեաց՝ եկն առ ընտանեօք և տղայիւք
՝ի կոստանդնուպօլիս. և կայսրն հաշեալ ընդ նա՝ ետ
նմա զլեառնըն դղեակ և զգաւառ նորա որ՝ ի կիւղիկիա.
և նա տարեալ անդր զընտանիս իւր, և զորս բերեալ էր
ընդ իւր, բնակեցաւ անդ. և նորոգեաց շուրջանակի
պարիսպսն ։ Եղև ստոյգ որդի ոմն Հայոց օշինի
անուն՝ որ տիրէր մերձ Տեղեմ անուն.
յորմէ ծնաւ օշին երկրորդ՝ Հայրներսեան լամբրոնացւոյ։

18։ Յետին գործք գոգիոյ արտոյն վախճանի. և քարշո-
նագործութեան հոյոց՝ և պատիւ քահանայապետութեան ։

Ը. 49 = 50։

Երասին կրպռեցան յոյնք՝ ի սակն ժամանակի ընդ- 1077։
դէմ Հայոց. և առաւելքան զառաւել ընդդէմ չին։
Ուծամեծայ ազգին. մինչև ձեռն արկանել և՝ ի
սպանուլն նոցա՝ եթէ՝ ի ծածուկ և եթէ յայտնի. որոց
ոմն էրն վասակ իշխանն անտիոքայ եղբայր գրիգորի վկայ-
սանին. զոր սպանին դաւաճանութեամբ. որպէս և զգ-
վեռանն խոստատուր զի շխան սմբատին անդրկոստայ, զոր խոր-
դեաց յոյն ազգն սպանել մի. այլ հալեալ զնա Հայոց՝ հանին՝ և
զաւ նա ։

Տաղտկացեալ դաւիթ ազբքային վռասուցեալ յոյսն և 1078։
յայտքան առեալ թիւնէ յոտնոյ՝ մինչեւ գնոյ՝ և հոլմնոս
հին։
Հեռատես

հեռարիոյ . ուր տեսեալ զդառն մախանաց ն՟ , և լուեալ
զհայհոյանս նոցին լնդդէմ ս՟հայոյ՝ դառնայաւ և ինքն՝ ի
վերնոյա . և զդառնութի իւր եհեղ՝ ի մեծարասիրտսն
՝ի մարիոս . քանզի սա վըր անհնարին սուրբքն՝ զոր
ունէր ս՟հայս, զիամին զնա շուն անուանէր . և զշունան
հայ կոչէր . Ունէր սա զշուն մի մեծ . և զանուն
եղեալէր նմա արմէն ՝ի նախատինս հայոյ .
Զայս լուեալ պապիկայ ոչխայի՝ եւ զնայ առնա ոգա-
ձառանօք՝ հանդերձ քանի մի ձառայիւք , որք էին առք
անդաստանէ՝ և ՝ի ներքուստ զինեալք : Բռնադատեցուա
մեծարասիրտն լինդունել զնա , և յուցանել մեծարանս .
որ և արար ընդունելութիւն մեծ . և յորժամ՝ ՝ի խնջոյս
էրտախտութե էին , հրամայեաց պապիկ՝ կոչել զշուն նորա
մեծ . և ՝ի առնչ՝ նոցա կոչէին զնա՝ արմէն անուանէլ
՝ի հայոյանե պապիկայ՝ արմէն էյէ անուն դորա . եւ ոգա-
առաքեանն մեծարասիրտն թէ դեռևս առաջ է , և վնաս
արմէն կոչէմք . եւ անդէն յանկն արկեալ պապիկայ՝ ձառայք
նորա կալեալ զշունն եդին ՝ի սարկ մեծ , զոր առեալ
էին ընդ ինքեանս . և յաղագաւկել մեծարասիրտն և ոսպասաւորայ
նի , թէ զի՞ գործէք , զի հրամայեաց՝ թէ առանելոյ են
զշունն , նք նախ կալեալ կապեցին զառաքեալսն . այըս-
կեալ առաւ և մարիոս՝ արկին ՝ի նոյն սարկ , և սկսեցին
զներսն սարկին . և՝ի մէջ առեալ զայն՝ սկսան հարկանել
զշունն առանց հարկանելոյ զմարիոս : Եւ յորժամ առատ-
կայաւ հարուածն՝ կատաղեցաւ շունն , և սկսաւ խա-
ձառել զմարիոս . և որչափ հարկանէին նորա , նա այս-
չափ ևս կատաղէր , և անհնարին խստութե խածանէր
զոտորմելին , մինչև խեղդեաց իսկ զնա՝ ի մէջ անդ : Եւ
առաքեալքն հրամանաւ պապիկայ կոտորեալ զինչ էնորա էլին ար-
ասաքն , և. մեկնեցան ՝ի կողմանցն կեսարիոյ :

1079. Համբաւ այրս գործոյ առաքեալ՝ ՝ի մէջ յունայ՝ կատա-
ՀԷ . զեցոյց զնոսա լնդդէմ հայոց յոյժ յոյժ , մանաւանդ լնդ-
դէմ պապիկայ . զորոյ զչեռս մատեալ էին՝ զառանել զնա և.
ասպանա-

ਮੁਹਾਵਰੇ :

ਅੱਖ ਦਾ ਤਾਰਾ ਹੋਣਾ, ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰਾ ਹੋਣਾ, ਅੱਖ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜਾਂ ਜੋਤ ਘਟਣਾ, ਅੱਖ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਸਮਝਣਾ, ਅੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨੇਰਾ ਆਉਣਾ, ਅੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ, ਅੱਖ ਨੀਵੀਂ ਹੋਣਾ, ਅੱਖ ਫੇਰ ਲੈਣਾ, ਅੱਖ ਬਚਾਉਣਾ, ਅੱਖ ਮਟੱਕਾ ਕਰਨਾ, ਅੱਖ ਮਾਰਨਾ, ਅੱਖ ਵਿਚ ਰੜਕਣਾ, ਅੱਖ ਵਿਚ ਰੜਕਣਾ, ਅੱਖ ਵਿਚ ਰੜਕਣ

այր ոմն Հայ յանդի քաղաքէ բանիւք անուն՝ գոլայաւ պրա-
կեցս նորա . և տարեալ՝ ի քաղաքն պիղա՝ թաղեաց անդ
՝ի ձեռ-ակերտ վանս նորուն ։ Եւ եղեն ամք կենաց պատ-
կայ 55 . իսկ ամք թագաւորութեանն նորա 3 . և վեցտասն-
դութեանն 35 ։

1080։ Ի նոյն աւուրս եթաւ կաւատաց կենաց և հրաւեր ոդւոյն
հինգ ։ պապկայ դատիճ . քանզի ամեր նորին ապրեալ ի շխնան
տարօնի կարծիս առեալ զնմանէ զաւանութիւն՝ արբոյց
եմեղ մահու և տպան ։ Իսկ երեց ոդւոյն նորա յոհան-
նէս՝ որ առեալ էր զդուստր քաղաքապետին անուն յաւուրջ
քան զ յառիշտակիլ նորին ՝ ի տարտից՝ գնայէալ էր ՝ ի վիր-
հաւաքանդ՝ եհաս վախճան կենաց և հօր նորա յով-
հաննու . ոսկի և բարձաւ նորա ժառանգակալութիւն

ի շխնանութեանն բագրատունեաց ։

Սոյնպէս և առաքեր այնր իշխանութիւն՝ որ երևէր ՝ ի միւս
պապիկ յոդւոյ ապստաց , ևս և մեծագնեալ իշխանութիւն
որդւոյն աներեքեւիմայ արծրունւոյ , ոյ առալմայ և աբու-
սահլայ բարձաւ ՝ ի միջոյ ՝ ի մահու նոցա . և ամենևին
անծանօթ եղև կարգ զաւակի նոցա ։ Յանհետանալ ամե
այսոցիկ ՝ ի վեր երևելեաց իշխանութիւն ոստիկանեան տէ-
րութեան . զորմէ ոչինչ գիտեմ ՝ ի վերադրոյդ վնաս մի-
առնիս , որ գիտի ։

ՄԱՍՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ԻՐԱԽԱՆՈՒԹՒՒՆ ՌՈՒԲԻՆԵԱՆՑ։

ՈՐ ԿԱԼԷԱՑ ԱՄՍ ԻՇԷ 300 ։

ԲՐԵԱԿ ԱՌԱՔԻԵԼՈՒԹԵԱՆՑ

Յոդուածութիւն կանգնէ եւ հաստատէ առ՝ի ներքուստ զ թագաւորութիւս • քաջութի՛ , իմաստուն՝ եւ մխաբանութիւն , (թո՛ղ զմեծութի՛ որ արտաքին հանդի) ։ Առաքելութիւն առաջնոյն ընկերեաց զհայկազանց իշխանութիւն խորհուրդովք վահէ • նոքազուն երկրորդին եբարձ զարշակունեաց տէրութիւն անխնայ խորհրդով նախարարաց • սակաւուն երրորդին ապստամբեաց զբագրատունեացն սկեռուն՝ անմիաբան ընթացուք իշխանաց ներկրորդն աղաւաղեաց պարսից խորամանկութի • զերրորդն ջնջեաց յոնաց առեւտութիւն ։

Այլ որ եան զերեսին եւս՝ յետ երկից վորձելոյ՝ անտես արարեալ զանընդունակն լինել ընդոնտողայ՝ հաճեցաւ ընդհել եւ զերրորդն • թերեւս արդեօք կիրթ գոլով հայկեան՝ հաստատուն կալցին զիշխանութիւն ։ Ի սոյն եւս յարոյց տէրութի նոր յանուն ուրուբինեանց • այլ զաս եւս ցնդել գնդեցին՝ որք ցնդեցինն , պատճառ գոլով արեւմտեայց ։

Զայս՝ իշխանութի՛ է ասէ առաջինայդ գրութի։

Գլ • I ։ ՃՈՒՄՈՒՒ ԱՌԱՋԻՆՈՅ ։ I ։

Է • I = 3 ։

ՈՒ ուբէն առաջին՝ յատգականութի՛ գործոյ հայոյ 1080։ ամեայ՝ քաղաքատունեաց , այր իշխասիրութեամբ եւ հին ։ գործոյ՝ ի վերոյ՝ ի գլ • կետին) միաբուրեալ հանդերձ երկու

1082 * ب- پرسش از بیمار که در چه حال است و چه می‌خورد و چه می‌آشامد و
چه * مقدار و چه وقت و چه می‌کند و چه می‌گوید و چه می‌خواهد و
چه می‌ترسد و چه می‌خواهد و چه می‌گوید و چه می‌کند و چه می‌خورد و
چه می‌آشامد و چه وقت و چه مقدار و چه می‌ترسد و چه می‌خواهد و
چه می‌گوید و چه می‌کند و چه می‌خورد و چه می‌آشامد و چه وقت و
چه مقدار و چه می‌ترسد و چه می‌خواهد و چه می‌گوید و چه می‌کند و
چه می‌خورد و چه می‌آشامد و چه وقت و چه مقدار و چه می‌ترسد و
چه می‌خواهد و چه می‌گوید و چه می‌کند و چه می‌خورد و چه می‌آشامد و
چه وقت و چه مقدار و چه می‌ترسد و چه می‌خواهد و چه می‌گوید و
چه می‌کند و چه می‌خورد و چه می‌آشامد و چه وقت و چه مقدار

զքրիստոսն Հաստատեալ կամեցաւ զհաւատսն իւրոց , և յետոյ
զբանալ ։

1086։ Ի սմին ժամանակի գօրագլուխ էր յոյժ արքային պատուոյ շքեղ։
մեծ Դուկաս ։ տեսեալ սուրբ թէ յոյնք զհաւատսն իւրեանց
անկանեալ են ծայն Տեառն՝ ետ ոտ ի բաժնին պատուոյ , ան-
դր ։ Հաստատեալ զհաւատսն իւրեանց ։ Եւ ապա զնա ի
վերնատունն ածեալ ։ ետես զնա ի ձեռն Տեառն ։ Եւ ապա
զնա ի տունն իւր ։ Եւ ի վաղիւն ածեալ զնա ի տաճարն ։
Եւ ի սմին ժամանակի գործակալ էր յոյժ արքային պատուոյ
զբանալ ։

Ընդ սոսա էր և քահանայ մի աստուածասէր անուն դրա-
նիայ ։

իմաստից , և սքանչէլի ՚ի սրբութեան . որ և նստաւ ՚ի
կարմիր վանսն շուրջ անասլատն ։ Զսա յետոյ եպիսկոպոս
Հեռանաց ըեայց բարեզ կաթուղիկոս ՚ի վերայ նահանգային
քեանոյ ։ Սորա եղեն հորս աշակերտք՝ մի քան զմի լմտիրք
և են տոքա ։ Իգնատիոս վարդապետ՝ մեկնի ՚ղուկասու ։
մարգիս վարդապետ մեկնի հաթուղիկեայց. գրիգոր սահ-
լաւունի , և եղբայր նորա ներսէս շնորհալի ։

1095 ։ ՚Ի գալ ժողովիլ հայոց ՚ի կումանս առջոս լերին՝ վախճա-
չէին ։ նեցաւ անդ մեծ եշխանն հայոց ռուբէն ՚ի հասակի վաթ-
սուն ամաց համ ըստ այլոց ե օթանասուն ամաց , տիրեալ
՚ի վերայ ազգին զամս 15 . և թաղեցաւ ՚ի տուրբ ուխտն
հոշեցեալ հաստատոն ։

2 ։ Ժամադրի հոպոպնկին տոմարն ։

Ե ։ = 4 ։

1095 ։ տատանդին առաջին որդի ռոսբենի՝ այր քաջ և մե-
չէին ։ ծախսորհուրդ՝ յետ մահու հօր իւրոյ պայազատեալ
զհայս՝ բազում զգուշութիւն և զգաստութիւն սկսաւ կառա-
վարել զազգն . որ և բազում պատերազմաւն նկուն արար
զհոյնս , և էառ ՚ի նոցանէ քանի մի տեղիս , ըստ որս և
զամրոյն վահկայ . ուր եղ զաթոռ իւր ։

1096 ։ ՚Ի նոր աւուրս դիմեցին ազգք լատինացւոց ան հաւատ բազ-
մութիւն՝ հանդերձ եպիսկոպոսք և քահանայիւք ՚ի կողմանս ար-
եւտինոյ՝ առնուլ զսա ի ձեռաց այլազգեաց ։
եւ էր ի չէսանն ամէն տղայ և առաջնորդ կոնդուպղէ կամ
կուտէ ՓՐԻՒՏՈՍ բուրէան ։ Հասեալ տղայ Հարիւր հազար
հեծելազօրօք և վեցհարիւր հազար հետեւակօք ՚ի բիւ-
զանիա գաւառ՝ առին բազում քաղաքս , ըստ որս և պինիկիա
և ՚ի պաշարել նոցա զամուրք՝ պակասեցաւ պաշար հե-
տակրոյնութիւն ։ և անկաւ սով մեծ ՚ի բանակի անդ ։
Զայն լուեալ կոստանդեայ ՚ի չէսանին Հայոց՝ առաքեաց առ
նա հետակոծ առաւս ։ զինչէ բաւական լինել այնչափ
բազմութեանն

ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਉਦੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਤਭੇਦ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਰਪਣ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

Զայնս ժամանակաւ երևեալ էին ՚ի Տայս՝ գերծել վիզ
ժողովուրդ կոչեցեալ՝ այր լմատուն և արբակեաց, և այլ
ոմն գերծել վիզս ուռճեցի լի գիտութիւք և առաքինութ.
ք՝ որս և վերոյիշեալդ կիրակոս վիզ ։ Դարձեալ և յոմն
Տաննէս վիզ՝ սարկաւագ կոչեցեալ՝ որ յօրինեաց զանա-
զան գիրս, և զլևոնդեանց մանկունն ։ Եւ յետ սոցա
առաքեալ անէին՝ որ արար զքաղցեալ պատմութ Տայոց ։
Նոյնպէս և մատթէոս ուռհայեցի պատմիչ ։ Եւ դարձեալ
մարկոս միաբանակեաց սրբաբերդ, և գրիգոր մանչիսեր ։
Ապա ՚ի կոստանս աեաս լերին և գրիգոր վիայաբէր՝
Տնտա վանիձան կենայ իշխանին Տայոց կոստանդեայ աս-
պետի և Տիւսպատոսի, կայեալ ի շխանութ ամն 5. յորմէ
միապին երկու տրութ Թորոս կամ Թէոդորոս և լևոն ։

3 ։ Ժամանակ Թորոսի առաջնոյ ։ և Եւտոքէ Կոմնոսինոսի ։

Ե. 4 = 5 ։

1100։ ✻✻✻ որոս առաջին՝ երէց որդի կոստանդեայ որդւոյ
շխի։ ✻✻✻ ուռբենի պայազատեալ ՚ի շխանութիւն Հօր իւ-
րոյ՝ քաջագոյն գոտաբան գիտ ։ մրեայ բազում պատե-
րազմունս ընդդէմ յունաց ։ և էառ ՚ի նոցանէ զբազում
գաղութս, լինդ որս և զանազոլեաս ։ յորում շինեաց և զե-
ղեցի մի՝ որ կոչեցաւ ութ զօրավարք ։ նորոգեաց և զայլ
բազում եկեղեցիս ՚ի բազում տեղիս ։ և ընդարձակեաց
գոտեւորութիւն իւր մինչև ՚ի ծովեզր միջերկրեայ ։

1102։ Ցերկրորդում ամի իշխանութե նր ՚ի Թոնականութեան
շձա։ Հայոց ձծա պատահեցաւ այլայլուի զատկի, որ ՚ի ուամ-
կայ ծռազատիկ կոչի ։ զի յոյնք և լատինք կատարեցին
զզատիկն շաբաթով միով յառաջ քան զՏայս և քան զա-
տենս ։ որպէս պատահեցաւ և ինձեանս ։ Ինդ ամօք
յառաջ ։ և պատահէր նաև և պատահի ըստ Հայկական
տումարի յիւրաքանչիւր ինն և Հինգերորդ տարւոջ
՚ի վարին նոսին տումարաւ ։ Եւ քանզի յայնմ ժամանակի
պատ-

աւետեցաւ Հայոց յաւուրսն ընդդէմ Հայոց վասն
բռնադբօսութեան Թորոսի , մինչ էին ի Հաւատացեալ զաւակին
տապնատէին զնոսա յոյժ , և Հարստահարէին տօնել ըն-
ծայեանս ՚ի միասին ։ Գրեցին ապա ամենք առ պետն
վկայասէրն , և ծանուցին նմա զբռնադատուն յոսկայն ։
և նա երկուցեալ յերկպատակութէն Հայոց պրեպ առնել
առաքեաց , թէ արժան է զաւանդեալն ՚ի նախնեաց Հաս-
տատն ունել ։ Ցայս բան յինքեան Հայոց՝ կային յիւրեանց
սովորութեան. բազումք և առ անհաւան գտեալ այսմ դարձան
՚ի Հաւատոն . և սկսան առաւել քան զառաջ պըղ-
ծութիւնս ՚ի Հայոց ընդէմ Հայոց . ոչխ եղեն յետոյ և կոստան-
դին առ Հայեցին , և պղտոտութիւն կրկին , և եմուք երե-
քեան ՚ի մի ։ Եւ նա երկուցեալ յերկպատակութէն Հայոց պրեպ առնել
առաքեաց , թէ արժան է զաւանդեալն ՚ի նախնեաց Հաս-
տատն ունել ։ Ցայս բան յինքեան Հայոց՝ կային յիւրեանց
սովորութեան. բազումք և առ անհաւան գտեալ այսմ դարձան
՚ի Հաւատոն . և սկսան առաւել քան զառաջ պըղ-
ծութիւնս ՚ի Հայոց ընդէմ Հայոց . ոչխ եղեն յետոյ և կոստան-
դին առ Հայեցին , և պղտոտութիւն կրկին , և եմուք երե-
քեան ՚ի մի ։ Եւ նա երկուցեալ յերկպատակութէն Հայոց պրեպ առնել
առաքեաց , թէ արժան է զաւանդեալն ՚ի նախնեաց Հաս-
տատն ունել ։ Ցայս բան յինքեան Հայոց՝ կային յիւրեանց
սովորութեան. բազումք և առ անհաւան գտեալ այսմ դարձան
՚ի Հաւատոն . և սկսան առաւել քան զառաջ պըղ-
ծութիւնս ՚ի Հայոց ընդէմ Հայոց . ոչխ եղեն յետոյ և կոստան-
դին առ Հայեցին , և պղտոտութիւն կրկին , և եմուք երե-
քեան ՚ի մի ։ Եւ նա երկուցեալ յերկպատակութէն Հայոց պրեպ առնել
առաքեաց , թէ արժան է զաւանդեալն ՚ի նախնեաց Հաս-
տատն ունել ։ Ցայս բան յինքեան Հայոց՝ կային յիւրեանց
սովորութեան. բազումք և առ անհաւան գտեալ այսմ դարձան
՚ի Հաւատոն . և սկսան առաւել քան զառաջ պըղ-
ծութիւնս ՚ի Հայոց ընդէմ Հայոց . ոչխ եղեն յետոյ և կոստան-
դին առ Հայեցին , և պղտոտութիւն կրկին , և եմուք երե-
քեան ՚ի մի ։ Եւ նա երկուցեալ յերկպատակութէն Հայոց պրեպ առնել
առաքեաց , թէ արժան է զաւանդեալն ՚ի նախնեաց Հաս-
տատն ունել ։ Ցայս բան յինքեան Հայոց՝ կային յիւրեանց
սովորութեան. բազումք և առ անհաւան գտեալ այսմ դարձան
՚ի Հաւատոն . և սկսան առաւել քան զառաջ պըղ-
ծութիւնս ՚ի Հայոց ընդէմ Հայոց . ոչխ եղեն յետոյ և կոստան-
դին առ Հայեցին , և պղտոտութիւն կրկին , և եմուք երե-
քեան ՚ի մի ։ Եւ նա երկուցեալ յերկպատակութէն Հայոց պրեպ առնել
առաքեաց , թէ արժան է զաւանդեալն ՚ի նախնեաց Հաս-
տատն ունել ։ Ցայս բան յինքեան Հայոց՝ կային յիւրեանց
սովորութեան. բազումք և առ անհաւան գտեալ այսմ դարձան
՚ի Հաւատոն . և սկսան առաւել քան զառաջ պըղ-
ծութիւնս ՚ի Հայոց ընդէմ Հայոց . ոչխ եղեն յետոյ և կոստան-
դին առ Հայեցին , և պղտոտութիւն կրկին , և եմուք երե-
քեան ՚ի մի ։

Բարեբեր աւուրքն՝ քեռորդի վկայասիրին՝ որ նահատ 1105
կաթուղիկոս , յետ մահու նորա նստաւ աւանձինն ՚ի սեաւ ՇԾԴ։
լերինն ՚ի շուրջ անապատն , և երբեմն յեդեսիա քաղաք ։
որ և քահանայ ձեռնադրեալ զմանուկն գրիգոր՝ զոր յի-
շեցաք՝ աւուրս ոչ բազումս զինա՝ հանդերձ եղբարբ նորին
ներսիսիւ ։ և մնացեալ գնոսա յոտմունս և ՚ի բարի
վարս ։

1107։ Ի խաղաղել փոքր ի շատ Հայոց՝ յարձակեցան պարսիկք ի
ջձգ։ կիւրիկիա. և յաւուրն առեալ զբազում տեղիս գերեցին ոչ
սակաւ ոգիս. և Հուսկ յետոյ վանեալ ի Թորոսէ՝ խա-
ղային յերկիր իշխանուհեն գող վասլի. եւ վասիլ ժողո-
վեալ զզօրս Հայոց՝ դիմեաց ի վերայ նոցա, և եհար զնո
զարաչար. և զճնապետսն Հալածական առնէալ Թափեաց
ի նոյանէ զամ գերիսն, և էառ զամ առարսն. և եկեալ
ի քաղաք իւր քեսուն՝ արձակեաց զգերիսն. և առաքեաց
բազումս ընծայս յաւուրս անտի առ իշխանն Թորոս։

1108։ Իբրև լուաւ արքայն պարսից եղբայրն պարկիւս-
ջձե։ նուխայ զպարտիլ զօրսայ իւրոյ յերեսաց գող վասլի՝ զօրա-
ժողովեալ բազմութիւն ընտիր ընտիր վասլոյ. և ինքն
նին Հրովպան առեալ խաղաց իբրև զՀեղեղ ջուրց՝ ի վե-
րայ վասլի. և Հասեալ մօտ ի քաղաքն Հասանմնուր յա-
ւուրս Հնձոյ՝ կալաւ զդուռս եգիտ ի բոյն. և անտի դի-
ձեալ ի վեր ամրոցին՝ որ կոչիւր Հարթան՝ առ շարեաց զայն։
Խակ գող վասլոյ ընտրեալ ի Հայոց զարս հրովակիս և Հաս-
տատուկս՝ բաժանեաց զնա ի ջորս գունդս. զառաջին
գունդն եւս ի ձեռս քեռւոյ իւրոյ պետրոսի. զերկրորդն
եւս ի ձեռս Հասանմուճանի իւրում վասլի տղայ կոչեցեալոյ
ի սերնդոյն Համատուկանայց. զերդն եւս ի ձեռս տիգ-
ռանայ ուրումն՝ որ էր յազատ ազգէ նախնւոյ Հայոց. զՀոր-
դոյն եւս ինքն։ Եկին յօգնութիւն նոցա և այլազգի ոմն
անուն Հայ իշխան ոստի տանչատայ իշխանուհւոյն ուրումն
տարոնոյ բազում Հեծելազօրօք։ Ամենեքեան առքա ժամա-
դիր լեալ ի վեշ իւրեանց՝ անցին յայլեայլ կողմն քանակի
թշնամեաց ընդ վանխուլ Հանդարտն, և յանկարծակի ապտա-
կանկարծակի անկեալ ի վրն նոցա զինեցեալն զամ պատրաս-
տութենոյս, և ահաբեկ կայուցին զամենայն զօրութի
նոցան։ Եւ մինչդեռ տակաւին նոցա խրախուսեալ
խրոխտանայր ի բանակի անդ և գոչէր, եհաս առ նա
տիգրան. և եհար ընդ բերանն սրով, և եհատ զկէս գլխոյ
նորա Հանդերձ երկաթի սաղաւարտիւն, և ի վտանգել
իւրում

իւրում՝ ի Թիկնատեղեացն սպարապետին՝ առաւել և զօրագետ՝ զերկուս՝ ի նոցանէ՝ ի մի հարուածս սրոյ կոտծանեաց յերկիր։ և վանեալ զդիմակայս իւր՝ էանց ընդ քանակ նոցա, և արար գործ մեծ. որում մեծապէս և յորդորեաց ազատագունդք հայոց՝ հարին յանհնարինս հարուածս զօրս սպարսից։ և կալան զբազումս ի շէնսն նոցա։ և զմնացեալսն արարին փախստական։ և առեալ զաւարն անկեալսն՝ դարձան՝ ի տեղիս իւրեանց։

4։ Այլ և գործ ընդդէմ առաջնոյ։ և ժամանակ հանգստեան գնի գործի պահլաւունեաց։

Ը. 6. = 9։

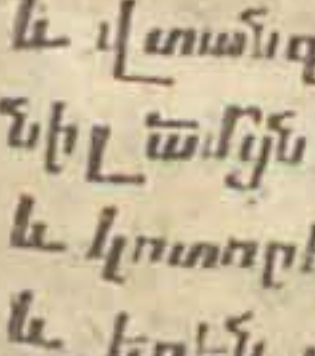

Եւս մնէին զօրացն պարսից յերկրէն գող վասն ընդ՝ յանցանելոյ երկուց ամաց՝ յարձակեցան՝ ի տան մանս երկրին Թորոսի անհաւատս բազմութիւնք սկիւթացւոց։ Զայս լսեալ եւս Թորոս՝ առաքեաց կոչեաց յօգնութիւն զի՝ շէնսն հայոց զտիպրան և զամրաւաթ։ և տուեալ զմեծ մասն զօրացն իւրոյ՝ ի ձեռս եղբօր իւրոյ լևոնի՝ դիմաց նոքօք լինել առաջ թշնամեացն։ և՝ ի պատահիլն նոցա միմեանց՝ եղև պատերազմ առատ ի կռիւ յոյժ. յորում վանեցան զօրքն հայոց յերեսաց թշնամեացն, և վտանգեցան՝ ի բազմութենէ նոցա։ և՝ ի կռիւն խառնեալ ընդ միմեանս, չար ապատնեաւ հայոց՝ զօրացաւ և հզօրացաւ զբազումն. և երկարեցաւ պատերազմն յոյժ. և եղեն յերկուց կողմանց խորտակմունք մեծամեծք. ուր և անկաւ քաջ իշխանացն տիպրան և ամրաւաթ։

Տեսեալ լևոնի եղբօր Թորոսի զդէմն հայոց՝ դառնացաւ յոյժ և շիտեցաւ. և՝ ի աւուրսն յաջորդս՝ դարձեալ զօրացոյց զհետ նոցա, և հասեալ ի գետն որ կոչի Ոստան՝ զի՝ անցցէ՝ ընդ նա։ և ոչ կարաց։ զի զկամուրջն

մտացուս և. մեայսուս • և պատասխանի ես Թանձրուն
քաղմութե Թշնամեացն • և սաստկութեամբ ուժոյ բազ-
կաց իւրոց եհար և վանեաց զՀազարատուս ի նոցանէ •
և զողացոյց զամ զուժգնութիւն գնդից նոցա • և Տալ-
ծակաւոյ տուաւ զնոսա առաջի երեսաց իւրոց՝ առանց խոչ
իմանալոյ Թէ զինչ առնէ • Գնաց, զոր լատինապիք Տա-
մասեան սքանչելիք մեծ • քայց երկիրն ա[illegible] Տասարակ ստա-
Տատ ի վերայ անկեալցն • մինչ[illegible]ալ միանգամայն և
ի վերայ յաղթութեանցն որք եղեն ի ձեռն լեռնի •

ԱՒԱՆԱԼ ամենաթագուոյ երկրէն Թորոսի՝ եկին ի ծուխն ՃԺ
խաբեբայութ • և պաշարեցին զամուր դղեակն ծուխ կոչե-
ցեալ • յորում՝ նստէր և իշխէր մեծ իշխանն Հայոց ապե-
րատ պահպանութ Հայր պրինգոսի և. ներսեհի շնորհալւոյ՝
որդի դստեր պրինգոսի մագիստրոսի • Ցետ պատերազ-
մելոյ ընդ դղեկին երբեմն մեհենեցւոյն անուն ամենաթագին՝ ի
Հայկ[illegible]ատիրատոյ ի վերուստ անուն՝ մի ոմն ի Թշնամեայ
որ Թագուհեալ կայր՝ եհար զնա նետիւ • յորմէ մեռաւ
նոյն ետս առաջ ժամուց • և պատերազմեցաւ զինչուան Թէ
նոյն որդին վասն • որում օգնական էր երբայր նորա
շահան զօրագլուխ մանկամուհանեալ • Զինն առեալ
մեռաւ և գող վասն • և զի ոչ գոյր նորա որդի պատե-
ռազմեցաւ զինչուան Թէ նոյն որդին վասն զորմէ կամ-
տարակուսեցաւ •

ՈՒՆ Ծագեցաւ ընդ այն աւուրս գրգռութիւն և Թշնամութիւն
մեծ ի մէջ Թորոսի իշխանին և ի մէջ երից որդուցն մանու-
կաթեայ տղայութեան արքային գագկայ՝ որք իշխէին յամրոցն
երկրին Թորոսի • ժողովեալ ամա Թորոսի զզօրս իւր
եկն ի վր նոցա • և. Տասեալ զիշերային մօտ յամրոցն՝ եղ
ի գարանի զարս գաղտաբար ի Տեռակ զօրացն • և
ինքն ի ծագել առաւօտու մեհենեցւոյն անուն հեծելազօրօքն •
Զայն սեպեալ ամենայնայն՝ Տամարձակեցան՝ Թէ Թորոս ոչ
Տամարձակեցաւ մերձենալ յամրոցն, և Թէ ոչ ևս գարձցէ
յետս •

Յետս. վէմ եւ հայեաց յատակտուին. եւ ի բանալ զրանն անբովիւան եւ լանէին եւ մնասնէին մարդիկ։ Եւ յանկարծակի լինէր լսելի յանկարծակի դիմաց զարտասանելոյ ի գրոցն, սուր երեսաց կրասուկին զրոյ միանգամ պատին անդ։

Յայնմ յարձակիւնան նց եհաս եւ Թորոս հնծեղաղօղօք, եւ առնէր միաբան հրոպեալ ի նեղուքս հարին ի քեզուան արոյ զամ ընդդիմակայս իւրեանց. կալան եւ զերծին եղբարան զրոցին մանտալեայ, եւ ածին զնոսա առաջի Թորոսի։ Հայեցեալ Թորոսի յերեսս նոցա եհարց վանս մահուանն պատկայ. եւ հրամայեաց նոցա բերել առ ինքն զսուր նորա եւ զհանդերձս նորին. եւ նոքա բերին. եւ սին ի նոցանէ տեսեալ թէ չարի ունին հանդիպիլ անդէն առ նմին դիմեալ ի ծայր ամրոցին՝ ընկէց զինքն ի վայր եւ մեռաւ։ Եւ ի յոխորտանաբանէ երկուց եղբարցն, հաս Թորոս բիր հասու ի ձեռս իւր. եւ ապան նովաս զինն. ասէ, չէ պատուհ սպանանել զոսա սրով, այլ քրով. եւ զմիւս եղբայրն ետ կալել եւ տանել ընդ իւր. եւ ապա յառաջ առեալ զքաղաքն ետ պահապանս. եւ եկեալ գնաց ի չաղիք իւր ի վահկա։

Զայսու ժամանակաւ նստէր բարեպաշտ կաթուղիկոս ի տեսաւ լերին ի վանս շուրջ անապատի. ուր վտանգեալ եհաս ի վախճան կենաց եւ մեռաւ. կացեալ ի հայրապետութեան սմա 24 եւ վկայարերին, եւ սմա 8, տառնձինն. ընդ ամենայն սմա 31.

Գրիգորիոս պահլաւունի, որ եւ սահ գրիչդոր երդմամբ՝ 1113։ ոգեւ սպիտակայ Թոռին գրիգորի մագիստրոսի՝ այն է շէր։ եղբայր ներսեհի շնորհալւոյ, ի մեռանիլ հարցին ընտանեաց իւրոց ի վանս կարնոյ յանապատն անդ ի կարնիր վանս ըստ յանձնելոյ և հրամայելոյ գրիգորի վկայարերի. Սա թէպէտ ոչ ուրեք քարոզեալ էր, բայց իմաստութեամբ և առաքինութեամբ գերազանցէր յոյժ քան զբազումս ի ձեռնադրեալսն. և ոչ ուրեք մարմնոյ փառաւորեալ. Արար սա բազում թարգմանութիւնս. և յօրինեաց Հատոյտոլմս։

Սրբա

Ստուա էն և էրկու գերտալանճ շաղտականք ։ ձյո էն խոտ-
հուրդն անձատ ։ և մեծահրաշն ։

1114։ Իբրև հռչակեցաւ լուր լնտրութեան պրիգորիոսի, այլ
չէին։ եպիսկոպոսաց աղթամարցւոյ դաւիթ ոչ կամէր թողուլ տա-
ղաւնին՝ ապաստամբեալ՝ ի նմանէ ժողովեայ զհինգ եպիս-
կոպոսունս ՝ի Հոյոց վանս, և ձեռնադրեցուցաւ կաթուղի-
կոս ։ Զայս իբրև լուաւ գրիգորիոս, ատար ժողով մե՛ծ
եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, վանահարց և միանձանց
աւելի քան զհինգ հազար հինգհարիւր անձանց ։ ոչք մի-
ախամբ հաւանութեամբ մերժեցին զայնոսիկ կաթուղիկոսու-
թիւն ։ և նզովեցին զդաւիթ, և զայնոսիկ՝ ոչք զակա-
տեցան զհետ նորա ։ և սահմանեցին՝ զի յլնտրութեան
կաթուղիկոսի լինի հաւանութիւն ընդհանուր ամենայնի՝ ոչք
են բզնոյ, հաղբատայ, թադէոսի, և սուանձեայ ։ և
սակայն դաւիթ հաստատեալ յաղտատամբութեան իւրում՝
մնայ ՝ի կաթուղիկոսութեան յաղթանակ ։ որում՝ յաջո-
ղեցին այլք, և յաջողեսցեն մինչև ցայժմ ։

Այլ ինքն գրիգորիոս՝ որ նահէր ՝ի շուղր անուանեալ ՝ի
կարմիր վանս՝ յետ քանի մի ամաց եկեալ բնակեցաւ ՝ի
Հայրենի կալուածս իւր ՝ի Դուքք գեղջի՝ որ ՝ի ծովակին
խարբերդու և արղնոյ ։ և նորոգ շինութեամբ ամենայնի
յետ զայն բերդ՝ անդ Հաստատեալ զաթոռն յաոի 1125
շէջ ։ և անդ ձեռնադրեաց եպիսկոպոս զերբայր իւր
գնեղատէս շնորհալին ։

(1141։) Ընդ առուրան ընդ այնոսիկ էկն դեսպան ՝ի արքայէն ոտա-
(շէ։) պէն, և ատար ժողով յանուխք քաղաք ։ ուր հրաւիրեա-
ցան և գրիգորիոս կաթուղիկոս ։ Ցեան ժողովոյն էտքան
գեսպանն յերկիր ։ և զի գրիգորիոս ևս ունէր ոտիան
գնալոյ անդր՝ ինքն ևս գնայր ընդ նմա ։ Ընդ ևս ատար
գեսպանն ժողով ՝ի առաքն սիոն ։ և ՝ի լինել բանից ՝ի
մէջ ձիոյ հոյոյ՝ գրիգորիոս կաթուղիկոս խնդրեաց
բանից հաշտելոյ զժողովեալսն ։ և նոքա զգաստացան
ևս յերեսաց նորա ։ քաղցր բանս գաղտ գաղտ գրկոյն
լսելոյ

૭ આમિષમક્ષક ૪ ઘાસકાપણ ૪ ૬

ՌՃԼԱ։ Եւ սակաւիկ ոմն հանդարտեալ՝ դիմեալ յանկարծուստ՝ ի
ՀՃԲ։ վերայ քաղաքային զորս եւս, և կոտրեալ ընտա. և տապ-
նատեցոյց յոյժ յոյժ զի շնաներս լատինաց. մինչև և կոչէր
նոցա յօգնութիւն զթագաւորն երուսաղէմի զիտուկոն. և
եղեն մեծաձայն խռովութիք և ահագին պատերազմունք։
Եւ ոչ կարացեալ նոցա զի ջուցանել զկայսերական լարոն՝ դար-
ձուցին առ նա զորդի նորին. և. եռուն նմա յիւրեանց
պատանդս. և մինչդեռ կալեալ զկոմսն եդեսիոյ՝ որ կո-
չէր Ջոսլին, որոյ ազգական եր կին լարոն, բազում
աղերսանօք հաշտութեան արարին ընդ նմա։
զոր և հաստատեցին անքակտելի դաշամբ։

ՌՃԼԷ։ Տեսեալ յուհաննու կայսեր պերճեւուժէնայ՝ թէ զօ-
ՀՃԳ։ րացաւ յոյժ լարոն, և եթող և զբազում քաղաքս յունաց՝ և
կողմանցն իսաւրիոյ՝ եդ՝ ի մոկ ինքնին ելանել՝ ի վերն ն-
բայց զի մի պատերազմի՝ ի նմանէ՝ պատրաստութիւն մեծ
եռեալ. որոյ վասն հրամանն եհան, և շարժեալ զնաց զօ-
րութիւն յունաց։ Եւ ընդ նմա էր և զզօրս կայսերայն ազգացն։
և հասեալ առ բազմութեամբն յոմն կիւրեղոյ։

Իմացեալ լարոն զմեծապատրաստս զօրշաւանս կայսերն, ոչ
հանդրժեցաւ պատասխանի լինել. այլ զնայեալ էր կիւրեղոյ
գինաւ, այլ զգնայեալ էր կիւրեղոյ առ լատին ազգա-
կոմս մօր իւրեանց։

Իբրև գիտաց կայսերն թէ լարոն պատասխանեալ է՝ ի լե-
ռինս՝ պատրաստ զօր բազում զկնի նորա հետամուտ լինել
նմա, զի գտանէ զդէմ կալցին նորա, ոչ զի մի յանկարծակի
կարձակեսցի՝ ի վեր իւր։ Եւ ինքն յառաջ հասեալ է պա-
նուշհոյս զմասեաստիա, զտարսոն, և զսոսուդոս. և արձա-
կեաց գունդ մի մեծ՝ ի վերայ տարձէ քարաժայռի, որ էր քաղաք
ամուր՝ շինեալ՝ ի վերայ բարձր քարաժայռի պատեալ
պատա-

*

ամմատոյց պատրաստաւ . և էին ի նմա քսանիչորք քահանայք բազում՝ի հայոյ՝ ամէնքին գրեթէ ատ քաջք և վատեալք գինու . էրբև տեսին զք պատշտիճ՝ի յոտնայ՝ եկեալ ատ տաքս Տարին և կիսուցան արարին զին , և դարձան յետս . Հրեալ պայ կայսերն խաղաղ գնաց՝ի վերայ քաղքին . և եկեալ պատերազմի՝ եառ նորոգել զմաքենայն . և կալաւ ծեծել զայնոսիկ՝ զի մի՛ վառանգեային՝ի հրոյ . Ա յսուհետ մեքենայիք պատերազմեալ յոտնայ՝ կործանէին զին կողմն պատուհին . և եկեալ մօտ՝ի նոսա . քանդէին զնոսա . և ամենայն ոք ի ներքս . մինչ ի ներսն մեքենայիկ յաշտարակ՝ի վառանգ տային զնոսա , որք էին ի ներքս . և ամենայն ոք ի ներքս անկանէին՝ի վերուստ զանօթս և զվառանգ՝ի վերայ յոտնայ զօրացն հռոմայեցւոց . և ոչ միայն զնոսա , այլ և զնաւս՝ որ էին ի նաւահանգստի քաղքին . և կայսր տեսեալ զայս՝ ոչ կարաց տանել՝ այլ ետ հրաման դարձուցանել զնաւսն յետս . և ինքն ի վերայ ցամաքի զօրօքն գնաց՝ի վերայ քաղքին . և ամենայն ոք ի ներքս ի վերուստ զանօթս և զվառանգ՝ի վերայ յոտնայ զօրացն հռոմայեցւոց . և ոչ միայն զնոսա , այլ և զնաւսն՝ որ էին ի նաւահանգստի քաղքին . և կայսր տեսեալ զայս՝ ոչ կարաց տանել՝ այլ ետ հրաման դարձուցանել զնաւսն յետս . և ինքն ի վերայ ցամաքի զօրօքն գնաց՝ի վերայ քաղքին . և

ԺԹ. Զի և զգուշութիւն մատակարէ

Եւ՝ի յոտն ելանելիւ բազմութեանն յոտնայ՝ ի ներքս՝ անկանէին զին կողմն պատուհին . և անտուտա և պատերազմեալ էին ի ներքս՝ անկանէին զին կողմն պատուհին . և անտուտա և պատերազմեալ էին

Եւ

եւ առնա ոգեհատան եդեալ ի քաղաքն անդ՝ դարձաւ ի վերայ աւուրսին վահկայ՝ որ դժուարամատոյցն էր . եւ պաշարեալ զայն , պատգամ խաղաղութեան յղեաց ի ներքս առ հայս՝ տալ զքաղաքն առանց մարտի ։ Բայց որք հայկինն ի ներքս՝ արհամարհեցին զպատգամ նորին , ամենեքին կնքնակամ՝ յօժարեալ ի մարտ ։ եւ մի ոմն ի նոցանէ հրապատանդին անուն ի ուրբինեանց՝ այր երեւելի՝ հզօր զօրութեամբ՝ յաջողակաձեռն եւ քաջամարտիկ՝ ոչ միայն սիրեալ քաջալերիչ զքաղաքացիսն , այլեւ բազում անգամ՝ արձանագրեալ ի վերայ աշտարակին՝ այսպէս առնէր զօրութիւն յոմանց . եւ գրգռեալ զնոսա հանել զոք ընդդէմ իւր ի մենամարտութիւն ։

եւ նոյնա ի լանդին լեալ գտին ի բանակի իւրեանց զմի ոմն եւստաստիոս անուն . եւ սա ըստ սովորութեանն յառաջ մատեան երկայնաձիգ աստիարտ , եւ ձայն եհան կոտորեալ զնոսա , եւ ինքն ի ներքս դարձեալ՝ ոչ նախատեցաւ նոքա , այլ քաջութեամբ ։ Ցայն ձայն խիզախմամբ ընտրեցեալ կոտորեալ կոտորանդեայ , եւ երրորդ կոչնակն փայլատակեալ յամպոյ՝ եհան յեւստաստիոս , եւ հարկանէր զառնալոր նորա , եւ ոչ տայր թոյլ հարկանելոյն . եւ նա թէպէտ եւ բազում անգամ ամբաստնայր զձեռն հարկանել , այլ յերորդ կոտորեալ կոտորանդեայ վրիպեր ։ Եւ յաղագս այսր ասա նա . Հայր հայր եւ դու , եհար ամ զօրութեամբ , եւ չարխեայ զվահան կոտորանդեայ . եւ նա ընդ այս զամօթի հարեալ դարձաւ ընդ կրունկն , եւ թագեաւ ։

Իսկ հայոցն առաստկայուցեալ զպատերազմին ի վերայ վահկայ էաւ զայն , եւ կալեալ զկոտորանդինն՝ կապեցին ի շղթայ , եւ առաքեցին ի կոստանդնուպօլիս ։ Եւ ի հասանել նմա ի տեղի ուրեք կեզը ձուլուն՝ յարուցեալ կոտորանդեայ գիշերոյն՝ կոտրեալ զպահապանն , եւ խորտուակեալ զշղթայն՝ ձգուցեալ զանձն փախստեամբ . բայց դարանաճանաչ ոմանց ի հայոց վերատին ընդունեալ մատնեցին ի ձեռս հայոցն . իսկ թէ կեսոյ զինչ պատահեցաւ նմա՝

նմա, ոչ ինչ կիշատակեն պատուիրէք ։

Ապա յաջորդ զօրք, զորս առաքեաց կայսրն ի վեր լեռնին, գտանէր զնա յանձուկ հովիտն՝ շուրջանակի պատշարեցին զնա, և կռուիլ պատշարմանն՝ վտանգեալ լեռնին՝ ի տոլոյ՝ եւս զանձն ի ձեռս նոյ. և նոցա կալեալ և հպատեալ զնա և զորդիս նորին և զմիկոնն՝ աջոյն առաջի հայսերն ։ Եւ կայսրն տիրեալ բոլոր վանդակ ծիրն լեռնին՝ կայոյց վերահասուս ի յոտնակ յանդ քաղաքս նորին, և վարեալ ի սահմանակ անտի զզօրս հայոց՝ եւ ի տունկ նոցա զերկոտասան հազարս ի զօրաց իւրոյ ի պահպանութիւն ծիրն ։ Եւ ինքն դարձ արար և եկն ի կոստանդնուպօլիս, առեալ զիւր զլեռն և զընտանիս նորա։ Եւ այս եղև յամի 1137 · շգ · ի 15 ամի պայազատութեանն լեռնին ։

1138։ Ապա երթայ կայսրն ի վեր ի գուռն շարժ եալ հայսեր ի թախտն անձամբ ոմանօք՝ եհան զլեռն և զորդիս նորա ի շղթս։ և զնոսա ի հանդերձ որդւով նորա թողոյց ։

Ապա եւս ի բանտի զժամանակ ինչ էանդրէին ի տեառնէ 1140։ նէ այլ առնել ինդրեաց. և յառաւելն տուայտիլ երկայն շղթս։
եռեա

եառեալ Թորոս, և պատմեալ լեռն հօր իւրում՝ և ասէ ցնա յանուրջս զայր մի վաճառաւոր, որ մեռեալ ասի՝ ինձ եաւ լինել նմանակ մի Հայկ, յորոյ վերայ եղեալ կայր ձուկն. և ես երթեալ առի զայն, և կայի հիւսեալ զոս զնոյն լանդրեայս յինէն՝ այլ ոչ կերթեր անտի։ Զայս լուեալ լեռնի՝ ասէ ցնա ցնծութիւ. ոչ այս է որդեակ իմ, քանզի յետ տասնապատիկ այսորիկ զոր ընկեր՝ հինգետ ժամանակ՝ զի տիրեսցես դու Համօրէն երկրին զոր կոտաւաք. զի զայս ցուցանէ նմանակն այն. տիրեսցես և ծովա՝ որ ցուցաւ քեզ ձկամբ. այլ եաւ ոչ առնուս զայդ։

II41։ Եւ յետ այսորիկ երթեալ էանց տարի մի՝ եհաս վախճան կե-
շղ։ նաց լեռնի, և մեռաւ՝ ի քառասուն անդ. և կայսրն պՓաւ-
ցեալ՝ ի Թորոս՝ եհան զնա՝ ի քառասէ անտի. և այսհետայ
առ իւր երթեալ զառաջինն։

6. ԺԱՄԱՆԱԿ ԹՈՐՈՍ ԵՐԿՐՈՐԴ ։

Ե. 10 = 13.

II42։ ✻Թորոս երկրորդ՝ որդի լեռնի առաջնոյ՝ միւնչդեռ
շղա։ ✻✻✻ կենդանի էր յայհանէս սիրելեռուժէն կայսր՝
առնոյր կայսերական տարին մի՝ Տաճոյ գնաց յաշտ նորա և յաշտ
ձառայից նորին. և սիրելի եղև ի շնորհացն յոմանց. զի
էր երիտասարդ գրաքարթամիտ և քաղցրախօս, վեհանձն
և մեծագործ, պերճակատեան. և արուքջ սրտի պե-
ղատոյն քան զամենեսեան՝ որք յայնմ ժամանակի էին քաջք։
Եւ եղև երբեմն մեռաւ յոհանէս կայսր՝ և յաշխարհէն
հիւսիսիկիա. այլ ոչ կարացաք նոյն ժամայն կատարել զնոյ-
նորհուրդ սրտի իւրոյ. մի՝ զի խռովութիւն մեծ էր յայնմ
ռոմիկ կողմանս յարշաւանսդ այլազգեացն. և միւս կա՝ զի
մեծատուն տիկին մի յազգէ յոմանց աստուածասէր սիրով յարեաւ
ի նա՝ հաճելոյ գնա ամուսնանալոյ ընդ ինքեան, առնել
ի գեղս նորա զպատարագս իւր.

եւ

૧૧૪૩ ઉપર ગયેલ ટિપ્પણ. ‘ભાવિકાલ’ એટલે ભવિષ્યકાલ, ૨૦૧૬ પછીનો કાલ. ‘ભૂતકાલ’ એટલે ૨૦૧૬ પહેલાંનો કાલ. ‘વર્તમાનકાલ’ એટલે ૨૦૧૬ સુધીનો કાલ. ‘ભૂતકાલ’ એટલે ૨૦૧૬ પહેલાંનો કાલ. ‘વર્તમાનકાલ’ એટલે ૨૦૧૬ સુધીનો કાલ. ‘ભાવિકાલ’ એટલે ૨૦૧૬ પછ

ՌԼԶ։ Ի մերձենալ անդրանիկեաց ի սահմանս Կիւլիկիոյ՝ առա-
ջին։ քեաց առ նոսա Թորոս զպատգամաւորսն , և ասէ . Եա հնա-
զանդ եմ քում թագաւորութեանդ՝ եթէ իշխեսցէ երաստամբք .
իսկ եթէ կամիցի բռնանալ՝ առաքէն սակաւուք ևս կարէ .
և ընդ մէջ կայ նմա առաքել զքեզ ի վեր իմայդ ջաւի բազ-
մութեք զօրաց . Իսկ անդրանիկեաց արհամարհեալ զպատ-
գամաւորսն Թորոսի՝ ասէ ցպատգամաւորսն , ասա ցԹորոս .
երաստանք կայսեր այսէ , զի կապկեալ զքեզ նուիցէ ընդ
Թայիւք , որով կապեալ կայր քո ։

Արամունեաց ընդ այս Թորոսի էառ զգուշութիւն զօրաց իւրոց .
զհեռւականն եդ ի դարանի ի կիրճս Ձանատարհայ՝ ընդ
որս հարկ էր անցանել յոտսդ . և ինքն հեծելազօրօքն
հասեալ ի յետուստ զձանապարհն նոցա , եկն և նստաւ ի
քարձրաբերդ , ընդ ի խաղալ զօրացն յոտսդ՝ յարձակեալ
հայոց յամ կողմանցն յայ կարծակի՝ հարին զնա ի տուր ստա-
ւերի , և կոտորած մեծ եւտուն նոցա . և կալան զամ ի շխանա
յոտսդ՝ որք էին ի նոսա , և զձեռնտուսն նոցին . ընդ որս
և զԼատի Հայ իշխանն Հռոմոսկլայ յորոց ձեռաց ա-
ռեալ էր Թորոս զքարձրաբերդ . և ժողովեալ ստուար
մնդամասակ զերծեալ դրեաց զնեալ ստուար հայսն , ապա-
Ձառս եդեալ զԹորոս ինն զօրացն յոտսդ . և ըստ Թո-
րոս ստստ եղեալ ընդմէջ խարհալիցն զինդն ։

Դառնայաւ յոյժ ընդ այս հայսն . և ստոմաս ի վերայ
գերուեցեալ այնչափ մեծամեծ իշխանացն՝ ստացեալ հրե շ-
տակս ստոր Թորոս , և խնդրեալ ի նմանէ զիշխանացն գնալ
կնոջ նոցա ։ Ասէ ցնոսա Թորոս , մինչ ես այդ չարագոյ
կայեն իմ գերիցեալ հայսդ կայսեր , զի կամի գնել , և իշխա-
կարդալ զնոսա ի թագաւորութենէ իւրում ։ Եւ յոչ առ-
նէ զնոսա ետ ընդ մէջ խարհալիցն զինդն ։ Եւ ստոմաս ի վերայ
գերուեցեալ այնչափ մեծամեծ իշխանացն՝ ստացեալ հրե շ-
տակս ստոր Թորոս , և խնդրեալ ի նմանէ զիշխանացն գնալ
կնոջ նոցա ։ Ասէ ցնոսա Թորոս , մինչ ես այդ չարագոյ
կայեն իմ գերիցեալ հայսդ կայսեր , զի կամի գնել , և իշխա-
կարդալ զնոսա ի թագաւորութենէ իւրում ։ Եւ յոչ առ-
նէ զնոսա ետ ընդ մէջ խարհալիցն զինդն ։

Հատուած

Տուաւ ի շինանոյ. աստ ետուն պատասխանի. քանզի դիտէ
ասեն ի շինանդ մեծ զոր արժեն նոքա։ Եւ Թորոս ասէ.
նոքա քեզ արժէ էին ինչ առաջի իմ, և ոչ նուազ վաճառէի
զնոսա. դուք զոր ինչ ունիք գնեցէք ստոյգ. և առեալ առաքեալք
զգեստիսն։

Եւ նոքա խորհուրդ արարեալ ընդ միմեանս՝ առաքեցին
զկնի նորա զերիս ոմանս ընտիր ի նոցանէ, որ ասացին
զբանն զոր խրատուցին նոցա։ Եւ նա ասէ, մինչ
գերիք իմ այսքան ոչ արժէին. և անդէն հրամայեաց
շինել զպանձան զնա՝ և հետևակ զօրս հնար. և՝ ի զատ-
մանել զեռասունսն՝ ասէ ցնոսա Թորոս. զայդ առնեմ զի
զարշեալ կալցին զի շինանս և զսենատոսս ձեզ, և ածցեն
կատարօք առաջի իմ։

Առեալ առքն զեռասունսն զի շինանս յոտնոյ գնացին՝ և հաս- 1146։
ան ընդ նմա ի քաղաքն Ուռհայ, և ի բռնանալ՝ և շրջե-
ցին (զօնեայսն) զբնա-
կիչս քաղաքին ընդ սուր հարին, և զնոսա ոչ ոք ետ ողոր-
մի. և ի գերութիւն տարան զերեսուն հազար հոգի։ 1147։
Եւ եկեալ բնակեցաւ՝ և Հռոմկլա. որ էր՝ և ձեռս լա- 1147։
տինացւոյ. զոր և յետ ժամանակաց դնեալ արար յատուկ շրջ։
կաթուղիկոսարան. և շինեաց՝ ինձան զեկեղեցի գմբէթ Թորոս։
Ամս սկիւթացւոց ոչ առնեալ պատերազմ՝ անդադար արշա- 1154։
եին յայնոսիկ կողմանս, և՝ ի տաճմանս մարաշու, և՝ ի տիգ։
աեան կողմն ևս. գնացին և յերկիրն Թորոսի, և

աստր-

անարգանօք դարձան ՚ի քոյ . ըստ որ և որդի մատուռայ ղբ-
լիճ ասեն (տաճկերէն գըլլըճ արտան) ըզկամերգաւան
հօր իւրոյ ՚ի գերգուրթէ կայսեր երկիցս և երիցս յար-
ձակեալ ՚ի վերայ Թորոսի՝ վանեցաւ ՚ի նմանէ . և ինքն
Թորոս արշաւեալ յերկիրն նորա՝ բազում՝ աւերութիւնս
արար . այլ հուսկ յետոյ հաշտեցան ընդ միմեանս :

II56: Ապստամբեցաւ ՚ի սմին ժամանակի ստեփանէ եղբայր Թո-
ոջ: րոսի , և ինքնագլուխ լեալ ժողովեաց առ ինքն զարս սրխ-
կայս . և դիմեալ ՚ի սեաւ լեառն՝ Թաւրեայ զայն ՚ի ձե-
ռայ սկեւռացւոց . և անտի անցեալ ՚ի կողմանս մարաշու
եաւ և զայն : Պատերազմեալ ընդ նմա՝ նուաճ արար
զնոսա . վերջ և նոքա յայնմ՝ հետէ սպառէլեն նմա .

II57: Եւ ՚ի դառնալն նորա ՚ի կողմանցն մարաշու , դարձեալ զօր-
ոզ: ձեալ նմա յունայ ՚ի Հանտպարհի՝ յանկարծուստ դիմելն
և կալան զնա . և կապեալ զձեռս ՚ի յետս՝ ի նմանութիւն
սրկին զնա յետանդեան կատարայ . և զմայլին նմ ընկեցին
՚ի բայ . զոր առեալ ոմանց ՚ի Հայոց Թաղեցին ՚ի վանս
կոչեցեալ սրբոյ կաղին . և ծնային նորա երիս որդիք ,
ոսբէն և լեւոն , որ և յետ ժամանակաց Թագաւորեաց ՚ի
Հեթումէ :

II58: Կոչեալ զայր Թորոսի և եղբօր նորա ժողով՝ առ սուրբ
ոէ: ՚ի վերայ եղբօր իւրեանց . և առ խնդրել զկնի ի
՚ի յունայ՝ բազում՝ տագնապ Հասուցին նմ , և աւերեցին
զբազում՝ առանց նոցին . անցեալ նաև ՚ի Հիսրոս կղզի սա-
պատակ սփռեցին անդ . և կալեալ զբազումս ՚ի յունայ՝
Հասին զտանջս և զվանջանսն . որոց ումանս առաքե-
ցին ՚ի կոստանդնուպօլիս :

Զայս լուեալ կայսեր և սքօղ ևս տեսեալ զինչսուսն՝ վա-
ռեցաւ ՚ի արտաքսութիւն բարկութեան . և առաքեաց զօր
ստասիկ ՚ի վերայ Թորոսի . և յետ բազում՝ անգամ՝ մարտա-
ձելոյ ընդ նմա և վանեալ լինելոյ ՚ի նմանէ՝ ինքնին եկաց
Հասեալ զօրօք ՚ի վերայ Թորոսի . և Թորոս անձնատուր
լեալ ՚ի նմանէ՝ Հպշտութիւն խոստացաւ ընդ նմա . և
եկեալ

ਕੇਵਲ ਆਤਮਾ ਹੀ ਸਤ ਹੈ, ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ।

ਵਿਆਖਿਆ :

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਤਮਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਅਸਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਿਥਿਆ

ին հայր՝ լրացեալ ։ յաւելեալ և բազում շարականս ։
և բանիցի յայսմ ընտիր ճոխ վարեր , և զոր գիտի քաղցր յո-
լինէր ։ յայսմանէ ընտիր ձայնեցաւ ոչ միայն ի մատե-
նին , այլ և ի հրեշտակաց ։ ոտիկս և յանուշանէ
կանէ ։ ասէ ։ ի հրեշտակաց ։

Կաթուղիկոսութեան Տրդատայ կլայեցի ։

(1168 ։) Ա՚ն սիրելքն աստ միաբանութեամբ հիւեղեցւոյն Հայոց ընդ
(ոմէ ։) յունաց միշտորդութեամբ աթոռի դեռի՝ որ ե՚ի միեռաց կիս-
մանուէլի կայսեր ։ որոյ աղաչանաւք բազում թուղթս գրեաց
առ կայսրն և առ միքայէլ պատրիարգ յունաց ։ եւ յայս
առիս առաքեցաւ ի հայս ածգութեան որոյ ընդ հայոց լինելոյն
տառատ թղթոյնիկ , և ընդ նմա հայր վանայ հայոց յով-
հաննէս ոսկեման առաքեալ ի միքայէլ պատրիարգ յն ։ որք
եկեալ ի Տրդատ՝ խօսեցան երկար ի վերայ հաւատոյ
քեայ և ծիսից ։ և զոր խոստացան ի զիր առեալ միմեանց
անդ ։ Ապա հաւան գտեալ միմեանց՝ առին թուղթ ի
ձեռն հայրապետին ։ և գրեցան ի կոստանդնուպօլիս ։ եւ առ-
եալ ի պատրիարգէ՝ միաբանեալ եկին ի Տրդատ ։
եւ ձեռնադրին ժողով եպիսկոպոսաց ։ ի պատ. ե՚. 16 ։
(1173 ։) եւ ապա ձգեցաւ պատրաստեալ լինել ձեռնադրին՝ ժողով մե՛ծ
(ոիե՚ ։) գումարել՝ եհաս նմա հրաւէր երկիմային կոչման ։ որոյ
և տրտնջեցաւ նա առ աՀ ի հաստակն 75 ամոյ ։ կայեալ
ի հայրապետական թեան ամն 7 ։ և աթոռս 4 ։ և կոթո-
ղեցաւ ոճս վանն նորա ամն ամս ի 13 օգոստոսի ։ ունի ի
պատ ։ ե՚ ։ 15 ։ Արդ յաւուրս աշակերտութեան երկուց տարեաց
ընթացեալ ունէր օձնի ընդ ինքեան զգրեանս ։ զոր ի ձեռն
ունէր ի սկզբանէ ։ ոչ ինչ գիտելով ինքն ։ զի ոչ գիտէր
զհայերէն ։ այլ ի ձեռն ունէր ։ և ի ժամ ժամ ի ձեռն
առեալ ։ ի կողմանէ

Գրիգոր Երզնկացի՝ մականունեալն տղայ, որդի վասիլ (1173։)
եպիսկոպոսի Հայոց, ի նմին աւուրս՝ յորում թագաւեցաւ (որք։)
Հռոմկլայ Հայոց։ Եւ էր սա սիրելի և. Հայձեի յաջորդ
բոլորեցաւն վասն իւրոյ առաքինութեան և. խոհականութեան,
Էս և վասն վիճաբանելոյ ընդ անձինս։ Գրեաց առ սա
վիճաբանութիւն Հայոց թուղթ ցանուցմունք եւմախիարուե,
յորդորելով զնա միանդամայն՝ ի գլուխ տանել զիւրս մե-
ծութիւնս՝ զոր սկսեալ էր Հռոմկլայ։ Եւ յետ քառից
Թղթակցութեանց՝ և պահանջողութեանց յոմանց՝ ատար Ժողով՝ ի
տարսոն՝ ուր խօսեցաւ ներսէս Լամբրոնացի զառաջնորդու-
նելն իւր։ Ժողով ատարին և վեցտասնօրեայ յոմանց ի կող-
մանդրուսիա։ և գրեցին առ Ժողովն Հայոց զ յետին
հաւն խրատեալ՝ պահանջել ի նոցանէ զերկուս և եթ։
ոմ՝ բայցայայտ բառիւք առել ի քո երկու բնութիւն, և
ոմ և՝ ընդունել զմի ողովն քաղկեդոնի։

Ապա Ժողով մեծ գումարեալ Հայոց ի Հռոմկլայ եղե- (1179։)
ան և երեք եպիսկոպոսաց և բազմութեան վարդապե- (ոխը։)
տաց և վանականաց, ընդ որս և կաթուղիկոսին աղուա-
նից, եւ ընդ Հրեշտակաց գայսոսիկ գրութիւնս՝ արգե-
լին ի խոստովանութենէն Քաղկեդոնի։ և գաղտնի յետս։
որոյ

որոյ գլխոյն եհաս և լուր մահու կայսեր Կիւս մնդուէ լին
ընդ որ սուգ մեծ էառ գրիգոր կաթուղիկոս և ամենայն
առաջնորդք ազգին . զի խափանումն եղև միաբանութեն ։
(1180։) Յորժամ եհաս լուր գործոց այսր մեծի ժողովոյ առ Հա-
(տիէ։) յապետական և առ սանահնեցիս՝ ծագեցաւ չիտութիւնս
մեծ ՚ի նոսա . յորոյ միջի առաքեալ գրիգոր վանականս
սանահնի գրեաց գիր առաքամբարձ յայ դուքն բանիւք
առ գրիգոր կաթուղիկոս , և նա գրեաց առ նոա պատաս-
խանի լի իմաստութեամբ։ Բայց ոչ ինչ օգտեալ առաքե-
ղոցն՝ առաքամբեցոյց զբազումս ի հնազանդութենէ։
տիք և խաղաղ կեաս կացեալ առ՝ ի նմանէ ընտրեցին իւ-
րեանց առաջնորդ զբաղաքեղ էպիսկոպոս անուն։ Բայց ազգք
Հայոց Համօրէն՝ եւս և անեպիք կային միաբան ընդ գրի-
գորի կաթուղիկոսի , և հնազանդէին հրամանացն ։

Ը . 18 = 20 .

1168։ ԵՒ եղբայր Թորոսի ելիցուրդի՝ որ առաքամբեալ՝ի
ժէ։ նմանէ՝ նստաւ՝ի բերիա , լուեալ զմահ Թորոսի
էառ զհնձեղատօրս առիքային բերիոյ՝ (որ նա ինքն էր նստա-
ւիսին ոգի զանգեայ) , և եկն յերկիրն եղբօր իւրոյ Թո-
րոսի . և առեալ Թէ առիւծ անդ Թուլմնա , և ոչ տան նմա
առեղի ի շէնանդն Հայոց՝ ակատ վեր ՚ի վայր առնել զշն .
և ոչ կարացեալ առիւծ զարձառ ՚ի բերիա . և առեալ
զայլ և զայլ բազմութիւն զօրաց յաղիւսաց՝ եկն ՚ի կռտմանս ասոյ ։
1169։ Տեսեալ հնազանդն Հայոց՝ Թէ ոչ կարեն ՚ի գլուխ ելա-
ժէ։ նել ընդ նմա՝ ընկալան զնա , և հաստատին իւրեանց ի շէնան
միոխանակ Թորոսի եղբօր նո ։ Տիրեալ առաւ նա Համօրէն
կիւլիկեցոյ զարձոյց զշօրս աղիւսային բազում՝ ձրիւք ՚ի
առեղս իւրեանց ։ Կատարեալ Թուլմնա ոչայլ Թէ զաւ մնջ
զարձեալ ինքեան մլեհն՝ խոյս ետ յանտիոք ուստի եկեալն
էր ։ և յայնժամ տանուտէր յաղիւսաց շուայ կաթուղիկոսական
ոտոյն

ձրդի Թորոսի՝ ասպանին. գրեցի նաև առդրելոյ մլեհի։
Այլսա ինդր մլեհ յետս գրաւելոյ զերկիրը եղբօր իւրոյ՝
մնասնեայ զանձն յանարգ և յամօթ գործս. ինչ եւ առաք-
կայնեալ զօրսայ նորա՝ ասպանին զնա յետ կալոյ նորա ի շ-
խանութեան զամն 5։

Ապա բերկրեցուզ՝ ոգիդի առեւտանեայ եղբօր Թորոսի և 1174։
մլեհի՝ ի մեռանիլ անդր մլեհի ոչ եր՝ի սիս, այլ սնանիւր
այնոր ընդ եղբօր իւրում լինոյ առ բակուրեանայ ուժին
իշխանի Հայոց։ Գոչեալ ասպա զնա իշխանացն Հայոց ի
սիս՝ կացուցին զնա վոխանակ մլեհի։ Սոյն այս ասպան
առնելով զբառա բարիս քաղցրութեբ վարէր ընդ ամենս.
որով և եղև սիրելի ամենայն։ Ընդոգեայ առ ի բազում ա-
զինս զբառայ մաստա և զբերդս. և գոտա ամուրանի առ
զանուանի ազգս, մինուանդ առ Լատինս. յորոց կոտ և
կին, և ճնաւ զերկուս զաւակս։

Ընդ այն աւուրս յանկանիլ գերդուԹեան և ԹշնամուԹե 1182։
ընդ Հայս և ընդ յոյն՝ յարձակեցաւ ասպան ի վերայ ոմն։
առաքան՝ զոր յարիշտակեալ էին յոյնք, և կոտ զայն,
և զբերդապաշտացն սպանդ։ Նոտէր յայնժամ՝ ի կոմսա-
նէ յունայ ի լամբրոն եղբայր ներսեհի լամբրոնացւոյ Հե-
թում՝ սեբաստոս միեայ Թորոսի էրկրորդի. և առ և զ
Թշնամայնաւ ընդ ասպանն վասն առնլոյ նորա զառարան
ի՝ առաքանալ առաւ ԹշնամուԹեան ի մէջ սոցա՝ գումա-
րեայ ասպան և զայլ զօր բազում. և եկեալ պաշարեայ
զլամբրոն տարի մի։

Ցանհնալինս մտեալ հեթումոյ՝ զրեայ յաղաչանս առ սպե- 1183։
տան լատին իւրն անտիոքայ՝ գտանել հնարս ազատուե.
և զինա չկարէր զդեմ ունել ասպանն՝ հրաւիրեայ զնա
գալուստ ձեռս ի տալ քաղաք, և բազմացուցեալ
գնա ի խանձոյս սերման՝ ձերբակալ առաւ զայրն քաղ, և
եղ ի դիսահոզ։

Ձերև լուեալ գայս կիրատեր եղբայրն ասպանն՝ արքն լևոն, 1183։
տրտմեցաւ յոյժ. և գաւառնայեալ ոգւով խաղաղ ի վերայ գլե։

հեթումոյ.

հետմոյ. և կրկին պատշաճեալ զլաբրոն ի ներքս էառնէր զբնակիչսն ընդ ինքեանս առեալ հետմոյ հաշտութիւն խոստանալով։ Եւ զի առ պեմոնդայ էր ուրեքն՝ երկուցեալ յանդգնութենէ արտի նորա՝ յառնել զհաշտ ետուն նմա բազում ինչ. և զարձոյց անդրէն զուրբէն անպիտան. և հաստատեալ զնա յիշխանութեան իւրում՝ ոչ կամէր զինչ առնել ի քրիստոնէից արտի նորա՝ ձեռն առնէր զհայս և առ լատինս. և զի էառնէին տեղի հարմարոյ՝ միեցան ի քաղաքս տարտարոս՝ ի վերայ հաւատոյ՝ պնդելով առաջի նոցա՝ թէ հայք մոլին կեւտիքական մոլորութենէն։

1184։ Նեղեալ էր այս պրիդոր կաթուղիկոս՝ պրեայ գիր խոտրէ։ նարհոսութեան և սիրոյ առ պատն լուսիոս կամ՝ լուկիոս, և ծանոյց նմա զատելութիւն ազգին յունաց, զի մի ունկնդիր մատուսցեն լատինք բանիցդ նոցա. և խնդրեաց և առ յիւրեանս կոչել զկարգաւորութիւնս եկեղեցական հռոմայ. և պատն պրեայ պատասխանի, կատարել միանգամայն և զխնդիրն նորա. յորդորեաց և՝ ի թղթի անդ՝ զի հասանիցէ առ եկեղեցեայ քրիստոնէիս եթէ արեւելեայց և եթէ արեւմտեայց՝ առաք մի ջուր արկցեն հայք՝ ի բաժակն. և՝ ի 25 դեկտեմբերի կատարեսցեն զսուրբ ծննդեան ն, և առաքեաց և զիւրոյ գլխոյն զխոյրն, և զեղեւիտոն վարդան վարդապետ, և զպաղիտոն, յիւ է եպիսկոպոսն միջբնի։ ը էր առաջինն ամենայն պատրէարգ յեկեղեցեական աղանդս։ Յաւուրս ժամանակաց այսոցիկ զօրացեալ էին զաբգարէ և իշխանութիւն տոհմէն արծրունեաց. զաբգարէ կամեցաւ ի վերայ հասանել, և իջանել հազարաւորս (վեցիւր) ի վերայ ծին, և կոչէր ամենայն բանակն զնա թագաւորս հայոց։ եղեալ ի միջի իշխանացն՝ զի ոչ ոք կամէր զնա ի վերայ հասանել, և ոչ ոք կամէր զնա ի վերայ ծին, և կոչէր ամենայն բանակն զնա թագաւորս հայոց։ եղեալ ի միջի իշխանացն՝ զի ոչ ոք կամէր զնա ի վերայ հասանել, և ոչ ոք կամէր զնա

Գարնի կայսրացին զբազում իշխանաս · որով և համբա-
ւուբ ն՚ց տարածեցա ըն ամ տիմնաս պարսից և հռոմայ-
ե՚ւ ի սոյս աւուրս ռուբէն երկրորդ՝ մեծ իշխանն հայ- 1185.
ոց էր · ի ձեռն պայազատելոյ զազգ իւր աւուրքեամբ և բարե-լա-
ւութեամբ ան ։ եռ զի շնորհութիւն իւր ի ձեռս եղե-
բօր իւրոյ լեռնի երկրորդի · և ինքն հրաժարեալ գնաց
երեք կաթուղիկոսս յոտիսան դրացարկ կոչեցեալ · և արբու-
թիւ քաղաքաւարեալ անդ՝ զկնի աւուրց ինչ վախճանեցաւ ։
և թաղեցաւ ի նոյն վանս։

9 · ժամանակ լեռնի երկրորդի · և նոտաշինութիւնք գրի-գործի գա-
հից · և գրի-գործն աւետիս ։

Ջ · 20 = 21 ։

✻ ... ✻
Լ ։ եւն երկրորդ՝ որդի սահակայ պայազատեաց 1185.
✻ ... ✻ զազգն հայոց ի տէր ։ եղբօր իւրոյ ռուբենի ոլէ։
երկրորդի , զօրացաւ ի տէր · և սկսաւ իմաստութեամբ
և քաջութիւ լինաս ազամ երկիր իւր , և շատ ձակե զսահ-
մանս տէրութե իւրոյ ի կիւլիկիա և ի լերինս տորոսի ·
և եղե զաթոռ իշխանութեան իւրոյ աւ ժամանակ մի ի
տարսոն , և առնո ի նիս ։ Սա յարեաւ ի բանս քա-
զութեան ներսեհ լամբրոնացւոյն , հանուրաւ տանէ ը
զնա յերկեղի իւր՝ մանաւանդ ի տէրունական տօնս · և
քաղցրութեամբ նորա և մտաւոյմամբ այսատարապի նորին
բերկրեաւ զուարճանայր ։

Լուեալ ամիրային իկոնիոյ ռուստամանոն զգործս քա- 1186.
ջութեն լեռնի՝ խորհեցաւ նոճաձե լինս · որոյ վասն ոլե։
դիմեալ զօրաւ ձամբ. ի վր նմ ։ Զայն տեսեալ լեռնի
եւ սակաւ արամբք ընդ ի նորա · և մատնեալ յանարգու-
զալատութեն զինուց և կահուց նորուն ։ Իւ մին չ-
դեռ ռուստամ վերատին կազմե վտութայր զձակատ իւր
եհաս նմա վախճան կենաց ի բանակի անդ · և արք նո
ցրուեցան ի նմանէ ։ որոյ զետ մտեալ զօրայն հայոց
հարկն

հարին զբանզուսն ՝ ի նոյանէ. և առեին աւար անբաւ՝ մինչև
վաղիւն առաւօտ ։

Ցետս այսորիկ առաւել ևս զօրացեալ լինէին՝ իսպառ վան
եցեալ ՝ ի սահմանաց անտի իւրոց զամ ի շնաձիս իւր. և զտոհ
առեալ յոչ իսաւրիոյ՝ ետու զայն. տիրէապ և արաստուս
գաւառ. և ետու զինձ դլեանկն պաղրատայ. և առին յարե
ձակեալ ՝ ի սահմանս աստուծոյ՝ ետու զլուսամառեցիս, ըն
տրս և զքաղաքն առաւելիս. պաշարեալ առին և զկեսարիա
պաղեստինոյ. և յորժամ մերձ էր յառնել ետս նմա ի շնաձո
քաղաքին գանձ բազում. և հաշտութիւն խօսեցեալ ընդ նմա՝
դարձոյց զնա յետս ։

Եւ լիոն հանապազորդեալ յ՝արուճ իւրում՝ ի տակաւ
ժամանակի տիրեալ եօթանասուն և երկու բերդից. շի
նեալ և ինքն զբազում բերդս յոչ ինչ կիւլիկիոյ և ՝ի շրջա
զակայս նորա ։ Ընդ որս ՝ ի հիմանց նորոգեալ շինեալ և լըց
ուեալ քաղաքն սիս ։ Յաւէլ հինել և զհիմանդանոցա և զուր
կանոցա. և կարգեալ նոյն ուռկիկս ։ Եւ աւա անկասկած
զնաւ՝ զի շինանութիւն իւր և ըստ կարգի տնօրինելոյ
զնաւ՝ աւաքեալ գաղտ յայլևայլ ՏԷ յարևելեայս և յարև
մտեայս զլուռեա հաւատարիմս ՝ ի զանազան կերպարանս ։
Սոյն աւա ՝ ի մէջ ուրբինեայց քան զնանն վաւաւոր գտաւ
և զերագոյն ըստ ամ՝ հանգամանաց. և էր աւ յաւուրկ
տխուառ և չեռմեռանդն աւա ամենօրհնեալ աւրբ
ձեռաձինն ; Եւ զի աւ պաշտպան գտաւ կաթուղիկոսաթե
աւոյդ ; տակաւին եղև աւ նա՝ զի կաթուղիկոսաթեան
հաստատօրէն զհաստատութիւն իշխանութեան իւրեանց
ընդունէին Տրուխատուակաչ իշխանին կամ թագաւորին
հայոց. որպէս և զայլ երևելի իշխանութիւնս ։

1187. Ցաւուրս նը զօրապետ եւստ՛ք տալհէտին ՝ ի կողմանէն
տղ. բերիոյ. և դիմեալ յեգիպտոս էտս պայն. և յետոյ քա
զում անգամ՝ մտեալ ել լատինացին՝ եհար և վանեաց
զամ զօրս նոցա. և էտս զերուսաղէմ՝ ի ձեռաց նոցին
յամի 1187. տղ. յետ կալոյ այնմ՝ ի ձեռս նց ամս 88 ։

եւ ի հաճել առնելոյ իւրայոցն ընդ զատուբդն յակոբ՝
հայք տեղւոյն բազում ընծայիւք հանգեցուցին զնա ընդ-
հել ինքեանց զայն. և նա յետ եօթն ամաց պարգեւեաց
նոցա, տեսեալ զիւրն հրաշիւք յեհովէկուազ անդ. տես՝ ի
պատ. Ե. 20։

Իբրև եհաս յերուսաղէմ գոյժ առնման երուսաղէմի՝ վերա- 1189
տէն դիմեցին լատինացիք, ընդ որս և փրեստերիկոս կայսր՝ տը։
ընդ ծով և ընդ ցամաք՝ կորզել զնոյն ի ձեռաց սելճու-
կեայ։ Սորին վասն և արբազան պատն կղեմէս երրորդ՝
գրեաց թուղթ յորդորանաց առ գլուխս կաթուղիկոս և առ
լատն իշխան հայոց՝ նպաստաւորելոյ լինել լատինացւոց։
Ի հասանել ընդ յառիս՝ եկեալ ի տահմանս իկոնիոյ առին 1190
զայն։ Եւ անտի առաքեաց փրեստերիկոս կայսր դեսպան տը։
երիցս առ գլուխս կաթուղիկոս և առ լատն՝ հասանել
ինքեանց յօգնութիւն, յայտ արարեալ թէ * գձեզ միայն
գիտեմք հաւատարիմս ի ձեռնտու լինել քրիստոնէից։
և ձեօք միայն ունիմք միխիթարել յերեսաց յաշխարհատաց։
Գնացին յայնժամ գլուխս կաթուղիկոս և լատն՝ ի մնիս, և
գրեցին առտն, թէ ամենայն աստ՝ ընդունել զձեզ սիրով։ Եւ
յառեալ լատն առաքեաց ի բանակն լատինացւոց զպէտս ուս կարե-
ւորս ուտելեաց և ըմպելեաց առատ. զի նուաճել էր յոյժ
պաշարն ցի. Ապա ելեալ բազմայ ուսոյ զերիվարս իւրեանց։
Ընթերցեալ կայսեր զգիրն և տեսեալ զընծայսն ուրա- 1191
խացաւ յոյժ. և գրեաց առ նոսա պատասխանի սիրոյ՝ ոխ։
խոստանալով թագաւորեցուցանել զլատն։ Կայսեր և
լատինացիք և զրաբեթացան, և եկին ի տահմանս լատն։
այլ յանցանել կայսեր ընդ գետն սելեւկիոյ՝ ընկղմեցաւ։
և մեռաւ. զորոյ զմարմինն տարեալ թաղեցին յանտիոք։
Մտեալ ատլա յերկիրն պաղեստինոյ հարին և հարան. և
ոչ կարացին առնուլ զերուսաղէմ։
Յանցանել երից ամաց եհաս վախճան գրիգորի կաթո-
ղիկոսի տալոյ աւուրս նմա՝ ի հաստատ վաթսուն ամաց։
Կալեալ զաթոռ հայրապետութեան ի հռոմկլայ զամս 20։

և

և թագէցաւ անդ ։ Սա հաստատեալ զնա՝ բարեկարգութիւն
ներսեսի շնորհալւոյ՝ հօրեղբօր իւրոյ, և զկարգ ուսա-
ռանանց եկեղեցւոյ՝ զորս յօրինեալ էր նորա, եդ՝ ի տօ-
նացուցի . և եթէ կայր ինչ պակասութիւն՝ լրացոյց ։
Ընծայ սա և զեկեղեցի վաճառատրէն՝ ի Հռոմկլայ յանուն
գրիգորի լուսաւորչին ։

1193։ Գրիգոր հինգերորդ՝ եղբօրորդի վահրամայ գրիգո-
ռի՝ հրամանաւ լեւոն ընտրելոյ կաթուղիկոս Հայոց՝ ի
մանկական հասակէն ։ Ընդ ընտրութեան ընդդէմ՝ եկայ
լամբրոնացին . վասն զի ոչ միայն դեռ մանուկ էր, այլ
և անընդունակ կաթուղիկոսութեան . բայց ոչ կարացաք խա-
փանել ։ մանաւանդ զի ձորոգեստացիք, հաղբատացիք և
սանահնացիք՝ յատաջագոյն իսկ ընդդէմ եմք՝ ի լեւոնէ,
զի՝ ի մեռանել գրիգորի՝ ընդ որում թ շնորհութեամբ էին
քնատրեսցէ զեղբօրորդի նորա զմանուկն գրիգոր ։ զի յոյ-
ժոյն շրջէ զմիտս նորա ըստ իւրեանց կամս ։

1194։ Եւ առակայն ստոյգ այս գրիգոր մանուկ կացեալ՝ ի կաթո-
ղիկոսութիւն ամի՝ սկսաւ այլազգ վարել, և զուղիղսահ-
ման նախնեացն իւրոց փոխոխել, և յոչ բարին և ա-
րել ։ ընդ որ ուժգնացեալ առաջնորդաց և իշխանացն հայ-
ոց՝ ամբաստանեն զնմանէ առ լեւոն ։ և լեւոն կալեալ
զնա՝ եդ յարգելանս՝ ի բերդն կոպիտառ ։ և գրեաց առ
արևելեան առաջնորդս՝ թէ զինչ պարտ կայէ առնել ։ և
զոմանս՝ ի նոցանէ կոչեաց գալ՝ ի սիս ։

Իսկ գրիգոր մանուկն յետ կալոյ յարգելանացն զամիսս
դառնայաւ յոյժ ։ և խորհեցաւ հնարիւք ինչ փախչել
անտի ։ գտեալ առաջի զլրակս կուսոյ՝ կացեալ ընդ միմեանս ։
զի ձայնն պրկեալ կմիջոյ իւրոյ ։ և լզմիւսան հասա-
ւեալ՝ ի պարիսպ բերդին ։ և՝ ի խաղայուսանել զինքն
առակաւ՝ ի վայր՝ լուծաւ և քակեցաւ կայր առաջնոյ կաո-
ւոյն հասուստելոյ՝ ի բերդն ։ և ինքն անկեալ յերկիր և
հարեալ զքարի՝ մեռաւ անդէն ։ որոյ վէր և կոչեցաւ
գահակէժ կամ քարակէժ ։

Գրիգոր

Գրիգոր վերադարձ՝ ապերասան կոչեցեալ որդի Հան- 1195։
նայ հղեաց զնորհալւոյն, այլ իմաստուն և առաքինի, որում
անձամբ վարդայի և հաստակաւ կատարեալ ընտրեցեալ
վարդուհիկա՝ ի տեղի գահակալիմին։ Զոր երբեմն լուեալ
հաղթասաստիք և առնահնեցիք՝ ոչ ընկալան. այլ կամեցան
վտանգաւոր ինչ դնել զկատարածն զբարեպաշտանէին։
Եւ յոչ կարէին հաճեցուցանել զկինեցան ընդեմ
լամբրոնացւոյն. եթէպէտ նա էր պատճառն. վասն և
պղտեին վնասանել առ Լեւոն բազում բանս ամբաստանութեամբ։
որոց ետուն գրուագ լամբրոնացին պատասխանի իմաստալից
Հարստատութեամբ։

Ընդ այն աւուրս դարձեալ դիտաւ ձեռազատիկն. որոյ 1197։
առեալ կրկին սիրոյն յոյնք հալածանս յարուցանել՝ ի վեր ոխով
Հայոց եղելոյ յիշխանութենէ իւրեանց։ Խորհուրդ արա-
րեալ յայնժամ պղտոյն կամքն ի Լեւոն՝ առաքեցին
պնդեալս լամբրոնացին՝ ի կռատանդնուպօլիս, պրկել և
թուղթ առնելոյ առ հայրն աղէքս անկեղուս, մի հարս-
տատեալ զազգն։ Հասեալ լամբրոնացին՝ ի կռատանդնու-
պօլիս՝ ընկալեալ եղև պատուով՝ ի յունից. քանզի ա-
նուն նորա հռչակեալ էր՝ ի մէջ նոցա։ Իսօսեցաւ ընդ
հայսն, և ընդ վարդապետս յունից. և զամմայրոյն ինձ
իւրով խոհեմութեբ. բայց չշահեալ ինչ դարմանեցաւ։
Տեսեալ յետ այսորիկ թէ յոչ դադարին՝ և հալածելոյ
զազգն Հայոց, և՝ ի խօսելոյ զինուցանէ բազում՝ չարիս,
Ձգնաւորն (այն է տակաւն), զի հնարեսցի առաքինու-
թեամբ խորհրդով յետնոյն յունից։

ԺԵ. 22 = 23.

1197. տիզք։ Եւ զօրաւորեալ Լեւոն եւ երկրորդ յիշխանութեամբ իւրով կայսր օծանել Թագաւոր Հայոց. և առ Տատուրիկն այսր առաքեաց դեսպանս հանդերձ թղթովք եւ գրեան եկեղեցւոյ առ Լեւոնտիոս երրորդ. և առ կայսրն Հռոմկլեական, այնէ ամենքեան ալանանաց եպիսկոս վերակոչէր, որոյ Հայքն միաբանիկոս կայսր՝ խոստացեալ էր Թագաւորեցուցանել զնա ինքն զԼեւոն։ Հասանէ ըստ այս կայսեր յանձն առաւ արբազան պատկին զիրանց և նա եւս յօրինել Թագ ամենքեան վրաւորը. և եւ՝ ի Հռոմ կոնրատոյ մեծի ամբիւսիակոպոսին մոգուանտիոյ, առանձ առ Լեւոն և պսակէ զնա Թագաւոր Հայոց. նոյնպէս և կայսրն եւս առանձ Լեւոն գլուխ առաջի Հայոց, և զանազան պատուհասանքներ։

Եկեալ եպիսկոպոսն՝ ի Կիւլիկիա, և Տանդիպեալ Լեւոնի և զբնդեմ կաթուղիկոսի՝ յետ յարգական բանից՝ եդ առաջի նմա զիրս հանդերձ՝ ի դիմաց պատկին. առաջինն էր՝ զդէմսառոյն առանձ առուց պատշաճի Տաճկական այլոյ գրութեանն. երկրորդն էր զժամադրութենէն ըստ կարգի հաստատեալ՝ ի մէջ եկեղեցւոյ, և ժողովրդեանն մի ճեալ առաքեալ եկեղեցւոյ՝ ի ժամադրատեղի. երրորդն էր յերեսից Հոյն Հրամայէր մի լուծանել զպահան. զի բարձցին առիթք գայթակղութեան. և՝ ի յանձն առնուլ Լեւոնի զայսոսիկ, պահանջեաց եպիսկոպոսն՝ զի գոն է երկոտասան եպիսկոպոսաւոր՝ ի Հայոց երդմամբ խոստացին կատարել. և նորա արարին՝ ի առիւծ լոյ Լեւոնի. որոյ միոն եղև ներ-

Հրաւէր արձակեաց յայնժամ լեռն, եւս եւ կաթուղիկոսն 1198
ել ամ տեղին. եւ ժողովեցան ի տաւրոսն բազմութիւն յոյժ ոխեց
եպիսկոպոսաց եւ վարդապետաց, եւս եւ զօրականաց եւ զօրաց
բազում, եւ երեւելի իշխանք. եւ զարդարեցին քաղաքացիք
զբովանդակ քաղաքն. եւ եղեւ հանդէս մեծ յոյժ յեկեղեցւոջ
սուրբ սեբէոս սուիեայ: Ընդ մեծաշուք փառօք էօծ գրիգոր
կաթուղիկոս զլեռն՝ թագաւորն ի վերայ ամ հայոց յամին
ՈԽԸ. ոխեց. ի յունվարի 6. եւ անդ խոստեցաւ լամբ-
րոնացին. ներբող սանձալի ի պատիւ թագաւորին, եւ
ապգին, եւս լատինացւոց: Ի կատարել այսը՝ ելբրև դար-
ձաւ արքեպիսկոպոսն ի հռոմ, գրեցին թուղթ շնորհա-
կալութե եւ հպատակութեան առ սրբազան պապն՝ լեւոն
թագաւորը եւ գրիգոր կաթուղիկոս. եւ առեալ զպատաս-
խանի՝ կրկին եւս գրեցին. եւ նա առաքեաց առ կաթո-
ղիկոսն զմատանի եւ զվերարկու, եւ առ լեւոն թագաւորը
զն շան սեբէոս պետրոսի:

Եհուեալ մեծի ամրապետին հպատարտութ զթագաւորել
լեւոն՝ դեսպանս արձակեաց առ նա հանդերձ պատարա-
գօք՝ ի պատուել զնա: Սոյնպէս եւ ալէքս կայսր յունաց
առ նա թագ ականակապ եւ գիտաւորս:

Իբրև լուան ձորոյգեւսցիք, հաղբատացիք եւ սանահնե-
ցիք, թէ երկոտասան եպիսկոպոսունք երդուան տուեալ
են լատինացւոց վասն երից էնդրոյն՝ զայրացան յոյժ.
եւ համարեալ թէ խորհրդով լամբրոնացւոյն լեալ եկե
ալ՝ կամեցան թափել՝ ի վերայ նորա զբրտմտութի իւ-
րեանց. ոմն ի նոցանէ զգեցեալ զմանուկ զգեստ, եւ
ել ի վերայ նորա. եւ

ամանք ։ որք Հարստատ երևելեան յիմաստուք էեան ։ այսոքիք են նեբրոթ քեռորդի նորին ։ ընդ նմին և գրիգորդ ակռուայն ։ որ արար Հատ գողեսաիոյ Հզօրագոյն քանուք ՚ի վերայ նորին իսկ լամբրոնայոյն ։ այն որ արար և զշաղուականն յոսկեձանուս մլրտչի * արեգականն արդ արուք ՚ի ՚ի || ։ Հարսպերեայ և զայլգիրս և զհրահանգն Հաւատոյ զոսկեգրեալն ՚ի վերջ նարեկին ՚ի կոստ՚՚ ։ Ըս սա եկեալ արևմտակէս անուն ոմն պրասէր՝ ուսուս ՚ի նմանէ վարուձեաս քերականուե և հռետորութե ։ և արար զգիրս գրչութեան ։ Սոյա ժամանակակից գոսա գհորդ վարդապետ ակևուայն ։ սմա ընծայեն սմանք զմեկնութիւնն եսայեայ ։ զոր այլք Համարին գէորգեայ Հաղբատայոյ ։ Սոյնպէս զօրաւոր գոսա յայնմ ժամանակի և խաչատուր վարդապետ տարօնայի ։ որ արար գանձս և տաղս ։ ընդ. որս և զգեղարտանձ երգն * խորհուրդ խորին ॥ ։ Եղեն և այլքանի մի խաչատուր անուամբ վարդապետք , որք և գրեցին գանձս և տաղս յանուն իւրեանց ։ այլ տարբայս են արուեստակերպք և ՚ի իմաստիւք , և զօրաւոր բանիւք ։

1200 ։ Իսկ լևոն Հաստատեալ ՚ի թագաւորութեան յաջխեայ
տէրք ։ զգուք խնամոյ իւրոյ յապգ իւր ։ և արար բազում՝ շի-
նութիւնս ։ և վայելչացոյց զաշ իւր ՚ի բազմադիմի բարե-
կարգութիւնս ։ շինեալ զբազում եկեղեցիս , և զկաթո-
ղիկէն մեծ յանուն Հոգւոյն Հանդերձ յարքայանիստ քաղաք իւր ՚ի
անի ։ շինեալ և զվանորայս բազումս ։

Եւ մինչ այսպիսի բարեպաշտութեամբ զգուշ գործոյ պատրաստէր նա ։
Հոգ ։ զկնամանալ լինել նմա արքային Հիւսիսոյ և զմիանալ
ընդ նմա , խոստով բազմութեամբ զօրուց ՚ի հիւսիսոյ , և
Հաւ զգուշական քննդութեամբ տեսանել , և կալաւ զհետս
Նորին

1202։ ՚ի գալ աւուն սիւրբայն բերիւդ ոյդի նուրիսինայ՝ որ ՚ի նահանջ մեծ կրկը ըստ եմ լինոյն՝ զօրսաժողով լեալ եւ ինդ ոճա։
ՀԱՅ՝ ոչ ինչ չիտեցեալ։ այլ քաղաքավարեալ զինոյորսդա զօ-
զայ իւրոյ՝ խոստովանէր վաղվաղակի եւ զանխտիր Չանա-
ոյսկ չէ տէրտէնան սիւրբային ՚ի լիվայոնիա։ եւ աս-
պատիկ սիրեալ աւերեայ ՚ի սուր Չամանակի զբաղում
սեղիս։ եւ վարեայ ՚ի գերտէնէն զանհաւատն ոգիս։

եւ էտաւ չէ անոտ զաւար քաղում չոյչ ։

Իբրև էաւ սիւրբայն զգոյչ հանբաւոյ այսր գործոյ՝ ե-
ղեալ զանդոյն կասպան, եւ գարձաւ չէ իւր։ եւ տրտմեցեալ
չէ եղեալն։ եւ ասպա հաշտութիւն խոսեցեալ չէ լինոյն
գարձոյց ՚ինա զգեղին։ եւնա եւս գարձոյց աւնա՝ զոյգ
գերեալեր չէ նէ, եւս եւ զբեղդն լուլիա ։ Ցետ քանի
մի աւուց եղբայրն քայքայոզայ ուտգնաւին եկեալ չէ
նորա՝ հալածական տարաւ զնա չէն յոնոյց։ եւ ինչն տիրեայ
իկոնիոյ՝ եւ այլ եւս բազում տեղեայ ։

ՊԵՏՐՈՍԱՏ

զգալուստ նոցա ի ձեռն լրտեսիկ իւրոյ առաքեաց մինչ
առաջնոյն զերկուս յերեսեն իշխանաց իւրոց ։ պատրէ
տեսանել՝ ըստ այլ ձանապարհ ածելով զնա դեպ երեցո-
յանեաւ ժամանակ մի ։ և ինքն նոյն ժամայն առեալ
զզօրս իւր դիմեաց ըստ ուղի ընդ այլ ի վերայ խորխոռո-
յեցոյն ։ և ոչինչ գիտացեալ նոցա այն ինչ ի վերայ գտա-
նեալ նոցա իջեալ ի հանգիստ ։ և ոչ ոք ոչ ինչ ետես
զնա մերձենալ ։ և յանդիմանեալ զօրավարացն զերծանիլ նմա գո-
նէ առաջիկ չոյժ ։ մինչև մոգասպուհի զերծանիլ նմա գո-
նէ ոչ արասցէ ։

և լուռ առեալ զնա առաջի բանակին՝ և զվրդոյս և զ-
զօշակս՝ դարձաւ. փութանակի եկն իւր ։ և ձակատ յօ-
րինեալ առ ակն գետոյ՝ ետ կանգնել զանդէն զվրդոյս թըշ-
նամեացն ։ և զզօշակս նոցին առ դրունս իւրաքանչիւր
վրանացն ։ և առզգ առաջ իւրոյն ժամանեցուցանել զանդ
զզօրսն ։

և երբև մերձ եղեն նոքա ի բանակն՝ տեսեալ զվրդոյն և
զզօշակսն իւրեանց՝ հիացան և զահի հարան ։ զի ոչ գի-
տէին թէ զինչ պատահեալ էիցէ ։ և առաջ երբև տեղե-
կացան եղելոցն՝ առաւել ևս երկեան ։ և անկեալ յոտս
լեռնէն՝ աղաչէին զնա խնայել զիւրեանց ։ և ինքն պատուեաց
զնոսա ։ Զայս լուեալ զվրդոյն կաթուղիկոսին էին՝ ի
սա՝ առաքեաց զնոսա ի կողմանս Տարաւնոյ ։ և ինքն
զնաց ի վերայ Խորխոռոյեցոյն ։ և ոչ ոք ոչ ինչ գիտաց
զնա մերձենալ ։ և յանդիմանեալ զօրավարացն զերծանիլ
նմա գոնէ ոչ արասցէ ։ մինչև մոգասպուհի զերծանիլ նմա գո-
նէ ոչ արասցէ ։ և ինքն պատուեաց զնոսա

զբնիզոսը կամքուղիկոս զտեսի առեալ՝ և վանսն՝ ոտն կոչեցեալ
առքայ կաղին, յորում ասէր՝ եթե կալցի՝ և Տայոսատեառ-
թեան՝ և Տրոամկլայ ամս 7։

ԺԱ. Ի ժամանակսն յայնմիկ՝ արքայակաղնեայ՝ ընտրեալ՝ ի տեղի յով- 1203։
հաննու՝ եկայ՝ ի սիս. և եղեն գրեթէ չորք կաթուղի-
կոսք հայոց, բայց առանց հակառակելոյ միմեանց։
Ընդ այն առուրս զաքարէ սպասաւորն, որոյ եղբայր էր
Իշխան աթաբեկ (զորս յիշեցաք՝ ի գլ. 8.) զբաղեր
գոլով՝ ի պատերազմունս վրաց, և զկռիսա առեալով
զինքն՝ ի տեսուչ ոստոյ կամեցաւ շարժական ա-
ղան՝ ի կիր առնուլ՝ ի բանակի, որպէս առնէին վրացիք.
և յանկարծ հանդերձ սարկաւագօք և զպաշտօն տալ մա-
տուցանել զպատարագն. զի յայնմ ժամանակի խառնեալ
էին հիւրատուքիւնք այսոցիկ. և խնդրեր զայս՝ զե-
րեալ ոմն ընդ վրաց կատարել. զի էր՝ ի մէջ նոցա
իբր ուսումնասեր նոցին։ Գրեալ այս առ լեւոն արքայ
և

1203 : ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੰਤ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਾਬਾ ਬੰਦੇ ਸ਼ਾਹ ਹੈ । ਇਹ ਸੰਤ ਸੰਨ ੧੨੦੩ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ੧੨੭੩ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬਾਬਾ ਸੁਲਤਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਤ ਦਾ ਖੱਤਰੀ ਸੀ । ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

1204 : ਉਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਸੀ । ਇਹ ਫ਼ਕੀਰ ਸੰਨ ੧੨੦੪ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ੧੨੭੪ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਫ਼ਕੀਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

ਬਿਨੇ ਹਿਆਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇ ਮਿਲੇ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ।
ਜੇ ਸਉ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹੀ ਤਉ ਭੀ ਆਦਰੁ ਨ ਹੋਇ ॥
ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਨੀਚ ਘਰ ਜਾਇ ਪਇਆ ਦਰਿ ਰੋਇ ।
ਨਾਨਕ ਉਥੈ ਮੰਨੀਐ ਜਾਤਿ ਨ ਪੁਛੈ ਕੋਇ ॥੧॥

ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੀ ਕਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸੌਦਾਗਰ ਦੇ ਸੱਤ ਪੁਤ੍ਰ ਸਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਮਰ ਗਏ । ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਬੜਾ ਦੁਖ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਰੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

1204 : ਉਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਸੀ । ਇਹ ਫ਼ਕੀਰ ਸੰਨ ੧੨੦੪ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ੧੨੭੪ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਫ਼ਕੀਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

անուանեալ, մինչդեռ եղև և պատճառ հաշտելոյ ընդ
վիմեանս. զի այսու առթիւ պատգամ յղեալ առ
իւրեանս՝ հաշտեցան ։ Մեռաւ ՚ի նոյն աւուրս դաւիթ
թուղխիւս, կայ՚սալ ՚ի հայրապետութեան ամն 3. մեռաւ
և անանիա առանձինն կաթուղիկոս սեբաստիոյ. և յով-
հաննէս վերատին հաստատեցաւ ՚ի կաթուղիկոսութեան.

և եկաց այլ ևս ամն 14. ընդ ամ՚ան 18։

(1210։) Ընդ այն աւուրս վախճանեցաւ և զաքարէ սպասալար, և (ոծթ։)
կալաւ զտեղի նր եղբայր նորին իւանէ անթաբէկ։ Վախ-
ճանեցաւ և մխիթար վարդապետ գանձակեցի՝ քօշն. ոյոյ
աշակերտ եղև յովհաննէս վարդապետ յարցախն ծէ վա-
նականն կոչեցեալ. որ և արար զմեկնութիւն գրոցն յովբայ,
և գրեաց զպատմութիւնս ժողովոյ, ևս և զգործս եղեալս
յուրում ժամանակի։ Եւ սր եղեն աշակերտք կիրակոս
՚գանձակեցի, և վարդան բարձրբերդցի։

Ընդ այն ժամանակս փայլէր սրբութեամբ ածատուր անուն կրօ-
նաւոր ոմն և վանահայր՝ իշխանապետն՝ յարձէ շքաղաքէ։
Սա երբեմն լուեալ զմահ մօր իւրոյ՝ եկեալ վաղվաղակի ՚ի
քաղաքն Յորդանայ զբազում ՚աղքատս. և առեալ ոսկի և
արծաթ ՚ի գանձուց մօրն՝ մատուցանէր զայնս հետ ըզ-
հետէ ՚ի ձեռս նորա. և հրամայէր աղքատացն՝ առնուլ
պայուսիկ ՚ի նորոն ձեռաց, որպէս թէ առեալէր ՚ի
զաղտմութիւն՝ ոչ լիւրմէ, այլ ՚ի ձեռաց մօր իւրոյ։
Երբեմն մեռաւ և հայր նր, բաշխեալ աղքատաց և զինչ
նորին. և ինքն կեցեալ սրբութեամբ և ընտիր քաղաքավա-

* فرائض میراث کے بیان میں

12 : ایک شخص نے مرتے وقت اپنے ورثا میں دو لڑکے اور ایک لڑکی چھوڑی اور اپنے مال میں سے ایک تہائی کسی کو وصیت کر دی۔ ہر لڑکے کو کتنا ملا اور لڑکی کو کتنا ملا اور وصیت کس کو پہنچی؟

* جواب ۴ • 25 :

$$\frac{1}{3} \text{ ۱ } \frac{1}{3} \text{ ۱ } \frac{1}{3} \text{ ۱ } \

որ առեալէր իւր Կին զդուստր Տեղեմոյ Եղբօր Լամբ-
ոնացւոյն ։

Եւ առակաց ուսուցէն իշխան ոմն՝ ի կեդրէ ուսուցանելոյ սո-
քանչելագործ իշխանս Տայոց յաստուածպետութենէ
զինուցաւ. և զիմաստ ի վէր քաղաքացոյն լինոյն է առ նախ
զտուրսոն. և անտի խաղայ ի մնամեատս. և յորմէ
վերջ էր առնուլ զայն՝ կոստանդին իշխան առեալ զԶօրա
լեռնէ եկն ի վերայ նր. և ետ մարտ միաբանեալոյն
ընդմա. և վարեալ զնա մինչև ի տարսոն՝ կալաւ զնա և
զինազակաւոյ իշխանան, և եդ ի բանտի. ուր և մեռա
նէր. յորում ամի վախճանեցաւ և յովհաննէս կաթուղիկոս
մեծաբարոյ, կացեալ ի կաթուղիկոսուե ընդամ. 18։
Կոստանդին բարձրբերդցի առաջին, ի մեռանել յով- 1220։
հաննու նաստաւ ի տէրն նորա. և էր առ այր բազմահան- ոկթ։
ճար. որ և առ ամենին մարդասիրութիւն յուցեալ յան-
ձանէր զապրն իբրև զհայր. Սր հատանութեք մեծ իշ-
խանն կոստանդին և այլ իշխանք միաբանեալ ամուսնա-
յուցին զզաւակ թագուհին ընդ փիլիպպոսի որդւոյ կոմսին
անտիոքայ. որ էր ի մօրէ հայ և ի հօրէ լատին. և
օծին զնա թագաւոր հայոց, առեալ երդումն ի նմանէ,
զի մի իշխեսցէ փոխել զծէսս հայոց։
Փիլիպպոս անտիոքացի թագաւորեաց ի վր հայոց՝ յետ 1220։
կալոյ զամն 2, դարձոյց զգուռթ իւր յազգէ հայոց. և ոկթ։
փոխառեալ յոյժ յանտիոք զարքունական զարդս ալաստան հան-
դերձ արքայական թագիւն, Ընդունէր կարապետ առնել
իշխանացն հայոց՝ կալան զնա ի գնալն ի բաղաք անդր
և ետուն յարգելանս ի դղեակին բարձրբերդոյ, մինչև
առնուլ Տայն նորա յարգելանացն անդ
յանկանել առ նա։
Ի լինելայսր՝ կամեցան կոստանդին իշխան ամուսնացու- 1223։
ցանել զզաւակ իշխանին ընդ որդւոյ իւրում Տեղեմոյ ։ ոհթ
Բայց

բայց քանզի նա եդեալէր ի մտի հրաժարիլ յեկէ՝ ոչ անասյեալնմա՝ գնայ ի սեվկիա քաղաք. և եկայ անդ առ լսելին ազգականս իւր ի մօր կողմանէ. և խորհէր կրօնաւորիլ՝ ի վանս կուսանաց. Իսկ կոստանդին յետ բազում հրեշտակութիւնս առաքելոյ առնս դառնալ ի սիս էբրև էտես թէ նա ոչ անասյ, հաւանութիւն այլոյ ի շխամայ էառ զգօրս հայոց. և գնայեալ ուրշարութ զսե-
կևիս, և սկսաւ մեռել գնել քաղաքին. Ցայնժամ հասոյ և սկսաւ հաւաքեալ թագուհուն՝ և շուտ նա. և գնայ ընդ նմա ազգայական միաբօք ի սիս. և անասյեալ խրատու նորա՝ ամուսնացաւ ընդ ազգոյ նորին ընդ հեթմոյ։

13 ։ Ժամանակ հեթմոյ սուրբնոյ ։ և յաւելք ցիւնիչէ-ոնոյ ։ և
պիլ Ջուլղաթինոյ ի կիս ։

Է ։ 25 = 26 ։

1224։ Հեթում՝ առաջին՝ որդի կոստանդեայ ի շխանի յետ
ոՀգ։ պսակելոյ ընդ զաքելայ դշխոյի՝ օծաւ թագաւոր
հայոց յամի 1224 ։ ոՀգ ։ եւ էր ցեղ ազատ հեթմոյ
ազգայն ի հայկազանց և յարշակունեաց, լինամայրեալ ընդ
առանն ներսեսեան լամբրոնացւոյ, միանգամայն և ընդ առանն
ռուբինեանց ։ որոյ աղջիկ կարգի ի ցեղ ռուբինեանց ։
Սոքա այս հեթում՝ թագաւորը և հայր սորա կոստանդին
բազում բարեկարգութիւնք զարդարեցին զՀ սիրելեան
իշխանս ։ Սոքանէս և զաղէքսդշխոյ իշխալ բարի օրի-
նակաւ զարդարեաց զՀն առաքինական վայելչութեամբ,
հայելի լեալ զգաստութեան և սրբակեցութեան, ի բանին
հաճելոտ և ի վարսն անարատ. ոչ երկեաք եալ ի բերա-
նոյ նորա զերայ անպիտան կամ ծիծաղալի անյարիր, և ոչ
երեւեալ ի կենցաղավարութեան նորա շնչոտանաց ինչ
անալծան կամ գայթակղական ։

Ար-

Ըմբռնի ի թագաւորելանդ Տեթմոյ զօրապետէրյոյժ յոյժ
Քինկիզեանն մեծ իշխանն ակն-թարկուց այնինքն թաթարաց-
ոլյետ տիրելոյ բազում աշխարհաց՝ դիմեաց ի պարսիս
եօթնհարիւր հազար զօրօք . և վանեալ անտի զթագա-
ւոր նոյա զմինհմուտ (որ տաճկերէնն ասի տուլգան մե-
ծագիտել նշանակի) : և ի մեռանիլ Քինկիզեանին ,
և ի նստիլ ի տեղի նր որդւոյ նորին ուխտաթայ խանին ,
որդի մանհմուտայ Չալալադին (տաճկերէն Ջելալեդտին)
զօրաժողով լեալ յարձակեցաւ ի Հայաստան . և անցեալ
ի սիւնիս՝ բազում Հասոյց բնակչաց տեղւոյն . և
անտի եկեալ յարտարատեան՝ տիրեաց բազում տեղեաց .
Ձայնժամ զօր ժողովեալ իւրանէ աթաբէկ տպարտպետ 1226.
վրաց՝ եւ ընդդէմ նորա մեծ ի քաղաքն գաւռնի . և ի ոչնչ
զանգիտել նորա՝ առեալ եղկուք ոմանք ի շնորհացն
Հայոց . զոմանս ի նոցանէ . առանիկ մեք եղկոքին
նախապրատ շահատակեցաք ի մէջ բազմութեան թշնա-
մեացն , և. ի խուովիլ նոցա՝ շահատակէաք և դուք .
և եղև. երբեմն խառնեցան նոքա ի զօրս թշնամեաց , և
տիսան Հարկանել զնոսա , զօրք Հայոց և վրաց Հանդերձ
նովք ի փախուստ դառնալ . և ի Հանապարհի մոլորեալք
բազմք ի վախճան Հասեալ , և բազմք ի ձորս լե-
ռանց գահավիժ կորեան . և այլ բազմք եւս ի բերդան
սրոյ կոտորեցան :

Ապստամբ սիրեալ աւգա թշնամեաց Յայլեայ տեղիս Յօին
Հայոց և վրաց՝ առին զբազում աւարս . և բռնադատեալ
զնացին յուրայսն թիւն Հասուցեալ . որոյ առեալք բազմք
նահատակեցան : և զի յօժար կամօք մեռանէին՝ Հրաս-
մայեաց չալալադին մի՛ ևս սպանանել զնոսա , այլ բռնա-
թեամբ և ակամայ թլպատել զնոսա . ևս և զնչչեայսն
նոցա զի և նոքա ի նշան քրիստոնէութեան :

Դիմեաց անտի չալալադին յերկիրն բզնունեաց , և էառ 1227.
զքաղաքն զ ան ի ձեռս ոմանց իշխանաց վրաց . ոմանք

և

և էառ զնոսա զթագաւորն Հայոց ։ Ընկեալ ապա ի միտքն ասիա ի կողմանս Իկոնիոյ՝ առեալ զբազում գաւառս . և էառ գերդի բազում յոյժ ։
1228։ Յաւուրն զօրանալ Ջալալադինայ՝ ամիրայէ զանազան
ոմն։ գաւառաց ի մի ժողովեալ՝ ազգ աւարին Հեթմոյ թա-
գաւորին , և առեալ ի նմանէ օգնութիւն վեց Հազար
արանց քաջաց՝ դիմեցին նոքօք ի վերայ Ջալալադինայ . և
Հարին զզօրանոսա ի Հարուածս առաւիկս ։ եւ Ջալալա-
դին կոր ի գլուխ դարձեալ յետս՝ սկսաւ վերստին զօրա-
ժողով լինել . և ի պատրաստիլն անդ մեռաւ ։ Եւ յայն-
ժամ սկսին նոքա թամիթս ակնարկել զերծուլ յենէ վտան-
գէ . և եկաց առ Թագուհւոյն՝ որ կոչիւր ռուզուդան . և
ի յաշտակ ամի մեռաւ Հայր նորա իշխան ։

14 . Յարչումիսիոնեցւոյ ի գոյ .

Ք . 27 = 29 .

1233։ Դադարէ Ճին Հայոց ի Հարստահարութենէ Ջալալա-
ոմն։ դինայ՝ յարձակեցան անդր սկիւթացիքն Հրամանաւ ռա-
խաթայ խանին . և էր գլուխ ամի սոցա Չարմաղան զօրա-
վար ։ Ջհոլեալ սոցանէ յարուցանաւ՝ առնէին գՃն . քան-
դէին և զգաւառսն քաղաք և հրատարակէին զամ մարդ ըստ
ընեկին . և դարձ արարեալ անտի յետս գՎրաց երկին՝ ի դա-
շտին զամիսս քանի ։

1237։ Եկեալ ապա ի դաշտ անտի վերձ բաժանեցան իւրեանց
ոմն։ առաջն , և սիրեցան ընդ ամ տերին Հայաստանեայց . և
ապականեցին զՃն իբրև մարախ՝ որ ուտիցէ զերկիր ։
Գիմեալ ապա ի վերին Հայս՝ առին զԼօռէ և զայլ քա-
ղաքս յոլով . պաշարեցին և զանառիկ բերդն Կայէն ։
ուր տիրէր աւազ անուն որդի իշխանին . և զի պահա-
պետքն ջուր քաղեցին՝ անձնատուր եղեն նմա քաղաքացիքն .
ընդ որս և նա ինքն աւազ . և նոքա յարուկեալ
զկանոնայն

կիաւայան՝ սպանին զարան. այլաւսաղ զերծաւ՝ ի ձեռաց
նց ։ Ըստ սակն ևս՝ չալաբիշեան՝ տէր ամրոյին խաչէնոյ
քեռորդի իշանեայ, և վահրամ տէր շամքորայ, և ելի-
զեամ՝ ուռպելեան՝ անձնատուր լեալ սպրեցան. զի ոչք
կամակար հպատակէին նոցա յազատութե Թորոսին զնոսա։
ԱՅԼ ՝ի հարկանել նոցա զլերին կոմսութիւն Տին Հայոց՝
զերեցաւ վանական վարդապետ և հիւրակոս աշակերտն ի,
ոչխար եթէ տալոյ մին փոխուցեալ զերծան ։

1239։ Խոհտուրդ արարեալ տալս չարմանայոյ զօրավարին վեծի՝
հշ՝ ի հիւրակ գաւառ՝ ի վերոյ այն քաղաքի՝ որ հր ընդ ոճը։
իշխանութեամբ ոտդոյ զաքարեայ՝ շահն շահ կոչեցեալ։
Բայց մինչչեւ հր ժամանեալ անդր՝ առաքեայ պատգամա-
ւորս առ վերակացուս քաղաքին գալ՝ ի հնազանդութի ։
ց. առ զքաղաքն։ Նոքա ետուն պատասխանի. այս քա-
ղաք ասեն շահն շահին հ ոտդոյ զաքարեայ, առանց հրա-
մանի նորա ոչ կարեմք առ. և՝ ի դառնալ պատգամա-
բերացն՝ ոտամիկք քաղաքին յարձակեալ՝ ի վերոյ նոցա առ-
նուին, ոտամիկ եթող առնուլ ոմի իրս ընդ ձեռն։

Չանապարհս՝ սպանին զիւռա ։

Ընդ այս դառնայեալ չարմանդայ՝ եկն և այս շարեաց ըզ-
քաղաքն. և պատերազմեցաւ ընդ սոսա քաջութեամբ յոյժ.
և յերկարել պատերազմին անկաւ սուր՝ ի ներքս. վասն չե-
բուժ անհնարեալ անդ ձնաւորս եղեն չարմանդայ. և
նա հրամայեաց սուր ընդոյս զկերակուր, և խնամով պահել
զիւռա ։ Զայս տեսեալ քաղաքացոյ՝ կինայ եկին և
անկան առ թ ընաւիսն. և նոքա երբ խնամեցոյց ևս բաւա-
կին զիւռա՝ ի մէջ իւրեանց. և առա առ՝ ի վերոյ
եղեալ հրամուքին զնան. և մնեալ՝ ի քաղաքն կողոպտե-
ցին զնամատուցեալսն քաղաքացոյ, և յաղթականութե
զարձուցին զքաղաքն ։

Երբոր լուան զայս ի շիւռնիք կարուց, ածխարեալ սպան
զիւռակոնս քաղաքին սա չարմանդան. բայց քանզի անկեալ
էր ժամանակն, զի անտպան շարժեցան, սակն երբ չհա-
նեալ չարմանդայ՝ ի հրամայել նոցա զօրք նորուն
մնալ

մտեալ ՚ի քաղաքն Տարին կոստուբեկին ՚ի թէրման արդ զնաննն
բայ ՚ի մանկանց և ՚ի մանկամարդաց և յարհեստաւորաց .
վարեալ զնոսա ՚ի գերութիւն , որպէս առնէին յայլ տե-
ղիս . և եղեալ զքաղաքն Թողին յաւերակս նորա զքանի
մի սինլիքըր մարդիկ , և դարձան ՚ի մուղան գաշտս Զաղն
գործեցին և այլ սակաւ-ագիք՝ որք սփռեալ էին յայլ տա-
մանս Հայոց .

1240: Ալ տակայն ուխտեաց էան ՚ի միջնորդել ումանց գրեալ
ոճիր: առ Ջարմաղան իշխան մի և առնել զհայս , այլ յանձն
առնել զնոն ՚ի ձեռս իշխանացդ նոցա , և նոքօք նուա-
ճել զայլսն , և առնուլ ՚ի նոցանէ զհարկս . և այսու
եգիտ Հայաստան զխաղաղութիւն . զոր և լուեալ փախս-
տեայ Հայոց՝ դարձան և բնակեցան ՚ի տեղիս իւրեանց :
1242: Եւ եղև ՚ի վերանալ Ջարմաղանայ մեծ զօրավարն սակա-
ղայ: թայտոյ նահատ ՚ի տեղին նորա բաժին . որ և վաղվաղա-
կի զօրաժողով լեալ դիմեաց ՚ի վերայ կարնոյ , որ յայն-
ժամ էր ըստ իշխանութեամբ մեծի սպիրային եկեղեցւոյ , որ
կոչիւր խոխաթատին (տաճկերէն ղիլյասէտտին) . և ա-
ռեալ զայն՝ կոտորեաց , զորս եգիտ ՚ի նմա : Զայնմանէ
ընդ այս խոխաթատին՝ որ նստէր եկեղեցւոյն քաղաք՝ դիմեաց
՚ի վերայ նորա : Եւ բաչոյ ընդդէմ նորա , և եհար ըզ-
զօրս նորին , մինչ հազիւ զերծանել նմա : զոր լուեալ
մօրնորա և կնոջ նորին և զստերն էլին եկեղեցւոյ . և փա-
խուցեալ ՚ի կիւլիկիա ապաւինեցան յարքայն Հայոց Հե-
թում՝ : Եւ նա պատուով ընկալեալ զնոսա՝ ետ նոցա տեղի
բնակութեան յատակտուվիայն . և կարգեաց նոցա ռոճիկս :
1243: Իսկ սակաւքանչ աստուած սիրեալ յայնոսիկ կողմանս՝
սրբոյ: առին զվեսարիա քաղաք կատաղութիւնս , և զսեբաս-
տիա , և ապա զեզնկայ և զայլ քաղաքս . և գործեցին
բազում ողբալի գործս . ըստորում՝ և թուականութիւն Հայոց
յայնմ ամի զնոյն գուշակէր . զի յօդէր զբառդ սրբոյ :
Ասին յ՚ետոյ և զկայթ . և եառնն զայն թամղայն
գատեր իւանեայ . զի նման անկանէր այն սրպէս յայտ է
՚ի

ՙի գրեալցա ՙի ԳԼ • 13 ։ Առին և նա զաղջ ջաղաք •
զայս և զեղեսխս , և զմ՚ծբին։
ՙի տեսանել Հեթմոյ արքային Թէ պատեալ Հզօր սպա- 1244։
զայն իկոնիոյ յերեսաց սիւնթայեայ՝ յայնմի գիտացեալ՝ ոլեր։
Թէ փոքը փոքը յառաջ գան նոքա , խորհեցաւ ուխտ
խաղաղութեան հաստատել ընդ նմա • ապա հաւանութիւնն
առեալ ՙի շնհանայ իւրոյ՝ առաքեաց առ նոսա հրեշտակս
քաջս ընծայիւք՝ խոստանալով հալ ՙի հպատակութեան
նոցա • գնացեալ հրեշտակքն ՙի սահմանս խաչենոյ (ոլ
ՙի խորասուղաղ) եկին առ ջալալ հայ իշխան • և նա մի-
նուդութեամբ յանդիման եղեն քաջուհայ մեծի իշխանին
սիւնեաց՝ սիրանոյշ կանոջ յանձնեալ զնոսա ՙի ձեռս դեսպանացն,
և առեալ և բազում պատարագս՝ արձակեաց զնոսա հան-
դերձ պատուական ընծայիւք իւրովք։
Տեսեալ սիւնեաց զընտանիս ամրոցին՝ ուրախացաւ
յոյժ • և պահեցին զնոսա ՙի յանդորրս • և եռուն պատ-
ճառանօք հեթումի զնացեալ նոցա ՙի ձեռս , զոր կոչէին ալիթէմ
ոլ , որ ՙի գիւղս հայոց առի կոլտակ՝ ՙի սահմանս խաչենոյ
սիրոյ և միաբանութեան. եաւթակիցին զնա առ հեթում։
ՙի զաւակէ հեթումի զայսպիսեօք կրատանդիւն քեռի նորա 1245։
իշխան լամբրոնի պատուական ՙի նմանէ , և յարեցաւ ոլեր։
յամենայն նիկոնոյ ՙի խոհեմութեան , որ թշնամացեալ էր
ընդ նմա , և յանդիմանեալ ոլայր վասն մուտելոյ նորա զնդ-
ասանիս իւր։ Գումարեաւ պատա հեթումի զգօրս՝ յարձակեցաւ
ՙի

ի սահմանս կոստանդեայ , և էառ զնա մեծաւ գիւղաքաղաքն Նուրա քսայց ի լամբրոն քաղաքէ յոր ամրացեալ էր նա , և ոչ կարէր ելանել ուրեք : Ապա զինչեալն հրեշտակս առաքեայց առ Հեթում արքայ վասն լսելոյ զհաշտութիւն , խոստացեալ տալնմա զորդիս իւր ի պատանդ . քայն Հեթում չընծայեցուցանել հաւատաց ոչ հաւաձեցաւ զնոսա : Առաքեաց կոստանդին երիցս առ դեսպանս . և տեսեալ թէ ոչ հաւանի Հեթում , հնարիւք էին փախեալ ի լամբրոնէ առանց իմանալոյ Հեթմոյ.

և գնացեալ առ ամիրայն էառ զօրս ի նմանէ :

Եւ յորժամ յանդուգն կայր Հեթում , և չզուշանայր զօրք իւր յարձակեցան կոստանդին յանակնկալ ժամու յերկիրն Հեթմոյ . և անողորմ ասպատակութեամբ աւերեալ զբազում գաւառս , և կոտորեալ զբազումն յազգէ Հայոց . և գերեալ ի նոյանէ զյոլովս էառ ի ձեռս զօրացն այլ ազգեայ : Զայսպիսի չարիս նորա տեսեալ Հեթմոյ՝ յոռի գուեալ լսոտ կարի զգօրս իւր . և սկզբնաւորեալ զհետապնդութեամբ . և հնգիւյս պատահեալ նմա՝ եհար չարաչար զգօրս նորա , և սա և զհայս՝ որք միաբանեալ էին ընդ նմա . և այնչափ նեղեաց զնա , մինչև հազիւ կարել նմա փախչել և անկանել յամրոց իւր՝ի լամբրոն . ուր և մեռաւ պաշարեալ յայն՝ կողմանց . և ոչ կարէր շարժիլ՝ ոչ յաշ և ոչ յահեակ , և կամ՝ փախչիլ ուրեք . մինչև

մեռաւ .

1246 : Մեռաւ ՝ի նոյն աւուրս մեծ թագաւորն սկիւթացւոց ո-
ազգ : խանթա խան , և նստաւ ՝ի տեղի նորա որդի նորին գիւտ
խան . ընդ որում նորոգեցաւ հեթում արքայ զդաշն բա-
րեկամութեան զոր եդեալ էր ընդ ուխտիայ խանին : և
եւ զանգի ազգն ոմն էր այս գիւտ խան՝ արձակեաց հար-
կահանս ընդ ամ ամենեցուն . որոց գլուխ կարգէր աթլոն
անուն ոմն . և երկրորդ նմին խարտաբուղան՝ մի քան զմի
անողորմ : և եկեալ խարտաբուղային մինչ Հայոց հանդերձ
ամենի ամրամբք զգոյն ժողովեալ էր յայլոց անգութ
ազգէ

ਕ ੩੦ = ੩੧ ਦਿਨ

* ... *

(1243ਵੀਂ) ਸੰਨ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਸੁਲਤਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਤੁਗ਼ਲਕ ਦਾ ਜਲੂਸ : ਮ

(ਸਫ਼ਾ ...) ਇਸ ਸਫ਼ੇ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ... *

ਸੁਲਤਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਤੁਗ਼ਲਕ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਤੁਗ਼ਲਕ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿੱਕਾ ਦੌਲਤਾਬਾਦ ਵਿਚ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖ਼ਲੀਫ਼ਾ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਕਾ ਸੁਲਤਾਨ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ੧੭੫ ਗ੍ਰੇਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

* ... *

և նեղեալ էին Կաթուղիկոս առնել. նմին ետուն և զոտանդին Կաթուղիկոս զրկեալ զերեայ դարձեալ զերն օրհնութեան առ արևելեայս ։ Ծ եպիսկոպոսն և ոմանք յայնց չոգան անձանց՝ որք ոչ Կամէին զՀայոց անձանց ընդդէմ դարձան կամակորութեանց ժողովոյն ։

1248։ Ձեռն քանի մի ամաց եկն դեսպան յինոմվկեանսն առ ղէն ։ պահն, Հանդերձ թղթով առ Հեթում արքայ և առ կոստանդին Կաթուղիկոս՝ խօսել՝ ի վերայ աւանդութեանց և ձհաց Հայոց, զորոց ամբաստանեալ էին ոմանք ։ Ընդ դ ի քննութեան անդ որ ինչ բանք եղեն՝ ի վերայ Հաւատոյ եկեղեցւոյ Հաւանեցան Հայք, յուսեալ թէ յայն միտս են և ինքեանք ։ իսկ վասն միութեան բառից և ձհաց աւաջի եղին դժուարութիւն մեծ ։ զի ասեն, որովհետև ազգն ոչ ընդ ամ առեալ յայնպիսիս են սովորեալ զի սկզբանէ, ոչ էհնար այսպէս առնել ։ մանաւանդ զի ամենևին չէք ինչ՝ ի նոսին ընդդէմ Հաւատոյ և բաց ի վարուց ։

իսկ մի ոմն վարդան անուն կամ վարհամ՝ այր անճանօթ՝ որ բնակէր՝ ի սեաւ լերին, սեպեալ զօրինակ պրոյն՝ զոր բերեալ էր դեսպան պապին՝ պրեայ պատասխանի առ Հեթում թագաւորը ։ ուր՝ ի մէջ բերեալ զհնդեստանեան մոլորական կարծիս ընդէմ լատինացւոց՝ ետուն զայնպիսի թանձրամիտ ապիտութեամբ և արհամարհութեամբ ։ Ընտ ամին պրեայ յայնժամ և միսիթար ոմն սկեւռացի ընդէմ գլխաւորութեան առաքելոյն պետրոսի ։ Այլբանք առցան մեծ եանց հնոմանց ։

1250։ Ջհին իբր երկուց ամաց եկն դարձեալ նաամակ յինոմվկեանսն առ կոստանդին կաթուղիկոս և առ Հեթում արքայ և առ ամ արևելեան ազգս քրիստոնէից ։ յորում՝ առաջի առնէր բահանայապետն զբան ընտունելոյ Հաւատոյ ինքեանց զի լուծցի Հոգւոյն սրբոյ՝ ի Հօրէ և յորդւոյ ։ Ձայնժամ ժողով արարեալ կոստանդին կաթուղիկոս ի սիս քաղաք՝ առաջի եղ եպիսկոպոսաց և վարդապետաց զինոյն

զինադին քահանայապետին. և նորա քինեալ հատանէցան
ընդ այն։

Գրեցին ապա և՛ ի մեծն Տայս առ վանորայս և առ ե- 1251։
պիսկոպոսանս, և առանձինն առ վանականն յովհաննէս ե
վարդապետ՝ որոյ անուն իմաստութիւն համբաւեալ էր.
և ծանուցին նոցա զինադիրն. եւ նորա առ հատարակ
միաբան հաւանութեամբ ընկալեալ զայն՝ գրեցին առ կա-
թուղիկոսն և առ ժողովն նորին, թէ այն ինադիր հա-
մաձայն է առաքեալ գրոյ և բանից սրբոց հարց։ Սոյնպէս
և վանականն վարդապետ առանձինն գրեաց, և ապացու-
ցութիւն հատարոյ հաստատեաց՝ թէ այն է ճշմարտութիւնն
առաքելոց։ Յայնժամ և կոստանդին կաթուղիկոս հա-
ւանութեամբ եպիսկոպոսացն իւրոց գրեաց առ արքայն
պատուն, թէ մեք և ես ընդ միաձայն ընտրութիւն գըտ-
նեմք զինադիրն սրբոյ՝ ի հօրէ և յորդւոյ։
Ի նմին ամի վախճանեցաւ վանականն վարդապետ՝ աշակերտ
սիսեցի քահանայի քաջի, և թաղեցաւ ի գլուխ վանիցն՝ որ կո-
չէր խտրանաշատ։ Սորա աշակերտք եղեն կիրակոս գան-
ձակեցի, և վարդան բարձրբերդցի, յովսէփ և առաքել,
և ես և մաղաքիա, և այլք բազումք։ Կիրակոս գրեաց
զպատմութիւն Հայոց. նոյնպէս և վարդան գրեաց զնոյն
համառօտ. արար սա և զԲնկնութիւն ինչ տաղմոսի հա-
մառօտ չափ. և ես և զԲնկնութիւն հինգ գրոցն մովսէսի,
և երգոց երգոցն սողոմոնի և դանիէլի. սա արար և զե-
րիս ճգնեալ հարսկանաց. այն է, որ նախիմայ. ի յանապա-
տին ծնեալ. և որք զարդարեցին։ Եւ սորա եղև աշա-
կերտ յովհան եզնկացի, որ և ծորժորեցի ասի։ Եւ ի
նոյա առաքեալ էրեւելի եղև սրբութեամբ ի վաստուրա-
կան ձոր առեալանոտս վարդապետ արտամեծի։ Ընդ յայնմ
ժամանակի և յովհաննէս վարդապետ ոմն գտանէին. որ
շրջեալ քարոզութեամբ տաս և աւուր՝ մեռաւ ի հռոմկլայ
և ես այլոմն և ես յովհաննէս վարդապետ գանձակեցի, որ
տեսար զիմքնէ մի ի վեր տեղեակ տօնիս՝ տօնատաճառ

مسائل کیا فرماتے ہیں علمائے دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ میں کہ زید نے اپنی زوجہ ہندہ کو طلاق بائن دی اور عدت کے اندر ہی رجوع کر لیا اور اب عدت گذر چکی ہے اور ہندہ کہتی ہے کہ میں نے عدت کے اندر ہی رجوع کر لیا اور اب عدت گذر چکی ہے اور ہندہ کہتی ہے کہ میں نے عدت کے اندر رجوع نہیں کیا اور اب عدت گذر چکی ہے اور زید کہتا ہے کہ میں نے عدت کے اندر رجوع کر لیا تھ

Հոգեւոր հեթմոյ արքային զթագաւորել մանգոյ խանին, 1252.
և զհարստահարութիւնն հարկապահանջին, խորհեցաւ էջ.
ինքնին գնալ առ խանն. բայց քանզի մեռաւ տիկին նորա
արբայիթայ զասէր թագուհի՝ դուստր լեռնի արքայի զկայ
Հաւ իբր երկու տարի: Եւ ապա թողեալ՝ի վերայ տեղին
գծերուանի Հայր իւր զկոստանդին՝ ազատրաստեցաւ էջ առ- 1254.
նել. և ինքն հարկ էր նմա անցանել երկիր թշնամեայ էջ.
իւրոց, յայլեւմն կերտպատան մեռեալ անկաւ յուղի ընդ ձա-
ւսայս իւր իւրև զմի՝ ի նոցանէ, և զանխուսալ Հանապազօ-
Հաւ էանց ընդ այն փուռթանակին. իսկ զայլ աղխա իւր
առաքեաց ընդ այլեայլ Հանապարհս Հանդերձ բազմութ-
արի արամբ. և ի ժողովիլ ամենի՝ի կարս առեալ զինս
ընդ իւր էրքատոյն աղուձանից. և անցեալ ընդ դուռն
Ձորայ գնաց յԵն ակիւթայուց. և մատուցեալ առ մանգոյ
խան՝ ընծայեաց նմա զպատարագս իւր. և վճռեալ՝ի
Համանէ առաւ՛ել քան զամս մնալ էր ակն ունել: Եւ մանգ-
գոյ խան՝ յետ ապահովելոյ զնա առ իւր զաւրսն՝ եւ
նման Հրամայական իշխանական պատուոյ, և յետոյ մշտ-
ջնաւոր խաղաղութեան. խոստացեալ յաւել զօգնական-
նութիւն ժամանելոյ նմա, միայն թէ Հաւատարո-
մութեամբ կալցէ և նա, ոյժապէս և յաջողագոյն նորա՝ի
Հպատակութեան թագաւորին ակիւթայուց: Եւ ապա էտ
նմա յատուկ գիր ազատութեան ետկեցեալ, և թուղթ
թելթեութեան Հարկաց արնելեան Հայոց. և զանիւնն
յետս կոչեալ զամրան Հարկահան՝ եդ զնա յարգելանս:
Կարգեալ ապա և գունդ մի զօրաց՝ի գդուշութիւն
Ջանապարհորդութեանն՝ արձակեաց զնա յուրմէ գնալ
իւր՝ի կիւլիկիա:
Ելեալ Հեթմոյ յԵն ակիւթայուց, և անցեալ ընդ բազում
տեղիս եկն՝ի Հայաստան՝ ի հիւրակ գաւառ. և մատու-
ցեալ բաջու իշխանն՝ եցոյց նմա զՀրամայական թագա-
ւորին. և պատուէրեցաւ՝ի նմանէ: Եւ՝ի յաջորդն ոյր յայտ-
նեալ Հանդերձ զաւրօքն և եպիսկոպոսաւորօք
Եւ-

և վարդապետք Հայոց. և յուսկին նմա պատիճ ընդ
իբրև խրատեանց Թագաւորին. և նա ևս եկեալ ինձն ի տէր
քաղցեմ, և ետ քաղմայ պարգևս, և զնանին շատացեալ
առաջելով զնանն սիրով կալը ի միաբանութիւն ց.
Ել առաւս անտի Հանդերձ զօրօք սկիւթացւոց զորս ետ նմա
քաջու. և Հասեալ ի միջագետս արձակեաց զնս կիւրմէ
քաղմապատիկ պարգևօք. և ինչն եկն Հանդերձ խրոմէ
յերկիր իւր ի յունիսի 5. և այս Հանապատ Տրտութիւն
նորա տեսեալ ամէն և ասիս քրս:

1255 ։ Լուեալ ամենայնի եկեղեցւոյ զմիաբանութիւնն զոր արար
էջ ։ հեթում արքայ ընդ մեծի խանին սկիւթացւոց յաղթեալ պա-
տերազմ ի վերայ նորա. և առեալ զզօրս իւր յարձակե-
ցաւ ի հիւսիսիկիա ընդ անցս վահկայ։ Եւ ընդդէմ նորա հե-
թում Հանդերձ ոտիւմով իւրմով. և վանեալ զնա յինքն
իւրմէ ընդ անցն Հանապատս. և դիմեալ անտի յարևելս հիւ-
սիսոյ էտս ի ձեռացն զբազում գաւառս և զքաղաքս
ընդ որս և զգերմանիկ, և զսեհեանն, զորս յաւիշտա-
կեալ էին այլազգիք ի Հայոց։

Ձեռս այսորիկ օգնական լեալ և փեսային իւրում՝ որ էր
կոմն տրապօլսոյ՝ ազատեաց զնա ի բռնութենէ թշնա-
մեաց նորա. և էառ զմնունդս բերդ։ Եւս և զքազում
օրինակաւ քազում օգնութիւն ցուցեալ առ լատինսդիս
մանաւանդ առ բնակեալս յանտիոք՝ զերծոյց և զնոսա ի
թշնամեաց նոցին։

Ի նոյն աւուրս Թագաւորեցոյց մանգոյ խան զեղբայր իւր
զհուլաւ ի վերայ պարսից և Հայոց՝ պատուիրեր տոչեալ
նմա տիրել մինչև ի սահմանս յունաստանի։ Եւ նոքա յոր-
ձեալ քազմութեամբ եօթանասուն Հազար հեծելոյ խու-
զեալ և տիրեալ մինչև ի միջերկրական ծով՝ ջնջեալ ի
միջոյ և զամիրասպետութիւն Հաշտարայեցոց որ ի քաղաքս
1259 ։ Ջայտախի ար շուանոս Հուլաւու առեալ արքային հեթում
էջ ։ մոյ և կոստանդին կաթուղիկոսի՝ երկեան յոյժ. և խոր-
Հուրդ արարեալ ընդ իշխանան՝ զնացին առ նա ձանր ձանրք
ազատա-

ազատարարօք · վնասուցանելոյ նմա միանգամայն և զհարկաց
արքունի բազում՝ առաւելութեամբ · որով և մեծապէս
ազատուէր ի նմանէ , և դարձան խաղաղութեամբ ։
Եւ ինքն Տուլայեան բազում՝ յաղթութեանց վերակացու
եդեալ ի վերայ քաղաքացն և գաւառաց՝ որոց տիրէր՝ դար-
ձաւ ի տեղի իւր ։

Իբրև իմացան եգիպտացիք զմեռանիլ Տուլաւայ՝ յարձակե- 1260֊
ցան բազմութեամբ , և առին զբազում քաղաքս՝ զորս յա- ԷՁ։
փշտակեալ էր նորա · ըստ որս և զերուսաղէմ և զբեր-
սիա · յորս կոտորեցին զանհամար քրիստոնեայս ։ Իսկ վերակաց-
ուսեալն զհարկատեալ իւրեանք զդէմ ոտնեալ , և կամ յետս դար-
ձեալ դիմացին ի կիւլիկիա · և անկան առ Հեթում արքայ ։ Եւ նորա յուսեալ առնել ընդ նմա զհաշտութիւն ։

Զայսոսիկ պատմեաց առեալ աւետիսին՝ դառնայրա · 1266֊
եւ իմացեալ թէ յանդուգն է Հեթում՝ զգուշացեալ զօր ԷԺ֊
բազում

բազում՝ յոյժ, և առաքեաց ՚ի վերայ Տէրմոյ. և նորա յանապատական գտեալ զկնի լինէր՝ մինչ ՚ի նոքա, և քանդէին զբազում՝ տեղիս։ Զայն տեսեալ Տէրմոյ բաժանեաց զօրս իւր յերկուս գումդս և եաւ ՚ի ձեռս որդւոցն իւրոց լեռնի և Թորոսէ. և արձակեաց զնոսա ընդդէմ Թշնամեացն. և ինքն աճապարեալ էջեալ առ սկիւթացին՝ առնուլ օգնութիւն ՚ի նմանէ։ Եւ մինչ էջեալ ժամանեալ էր այրէն՝ անկեալ Թշնամեացն ՚ի վերայ Հայոց՝ հարին զնոսա ՚ի հարուածս սաստիկս. և զմնացորդսն արարին փախստական։

Իսկ լեւոն և Թորոս արքայորդիք՝ տակաւ զօրօք՝ որք մնացին առ իւրեանս, կրկին շահատակեալ ընդդէմ Թշնամեացն՝ զորս առեալ հարին ՚ի նոսայանէ՝ գրեթէ քան զառաջինսն հազար այր։ Եւ յաւուրսն յայնմիկ եղբայր նորա մաստութեամբ իշխանացն ոմանց ՚ի Հայոց՝ պատշարեաց ՚ի բազմութենէ Թշնամեացն ձերբակալեալ ՚ի նոսայանէ, և տարաւ ՚ի շղթայս. և ետ ինքն ՚ի հաւանիլ իբր երեսուն ամաց։

Ապա առաւել ևս հանդարձակութիւն առեալ Թշնամեացն, և առպատակ սկսեալ ամենայն կիւլիկիոյ՝ ՚ի տուր տասերն մաշէին զբազումս ՚ի Հայոց. և զբազումս գերէին. և եառն Հարտակ Հրոյ ոչ տակաւ տեղիս մինչև յաւուրս քաղաք. քայց ոչ կարացին տիրել ամուր քաղաքացն և բերդից. Այլ տակայն՝ ազգայնեան քաղաքն ևս ՚ի պատշարման անդ տկարացեալ մատնեցան ՚ի ձեռս նոցա. տուք և յաւարի առին զամենայն գանձ Թագաւորին, և զամենայն գանձ նախարարացն, և զամենայն գանձ եկեղեցեաց, և խօսեցան ընդ նմա, հանդերձ եղեալ

յաւէտ

յաջորդ նորա. և սիրեաց զնա միաւորեալ. և խոստացաւ
նմա դարձեալ գալ առնել զհարսն իւր. բայց խորհրդա-
ւանք ամենայնի ոչ եւս նմա թոյլ զայս առնել. և
սակայն առաքեաց զնա լնուլ հրամանատուն և զինուո-
րօքն զոր ինչ յոտն կոխէր. և ՚ի գառնալն յեգիպտոս՝ էզ
գնա ամենայն յարպեղանս քանսոն. ուր եկաց ամ մի. և
ապստամբէ ամենայն յարպեղանս քանսոն և ընթերցմանց ։ և նորա
միսիթարէր զինքն և զայլս ։

Յառ Տայր նորա բարեպաշտ ազգայն հեթումայ եկեալ և 1267։
տեսեալ զանցեան՝ որք անցին ՚ի կիւլիկիա տրտմեցաւ յոյժ. չժզ։
և ՚ի սուգ եմուտ ՚ի վերայ որդւոց իւրոց. և յաւուրս
լուսաւորչեան երբեմն երբեմն գնայեալ ՚ի վանս առկանց
խաւսակից լինէր ընդ միանձունս, և միսիթարէր փոքր
մի. այլ երբեմն գառնայր՝ դարձեալ ՚ի սուգ մեծ ընդ
քառնէր. և լայր հանապազ ՚ի տուէ և ՚ի գիշերի, բայց
զանխտուէ, զի մի լքեալ զսիրտս ժողովրդեանն, և զնա
մի ի շինանք իւր՝ որք ուրախ էին ըստ ընթերցուածոյն
առաւել զդառնացին ։ Եւ առկայն կամ զոյ գնաւա ևս ՚ի
գուք չարժել ՚ի ժողովել ամէն նոցա յաւուր միում՝ և
միաւան՝ եհատց ցնոսա. ասաւ են ամ իշխանք. և յաւեչնց,
այր, կրկնեաց և ասէ. արդարև ասաւ էյեն. և յաւել
նոցա դարձեալ, այր, յոգւոյ եհան, և ասէ. ոչ ոք
առաւ լինի, և ուր թուրա՝ ապրեալ լիք. ոչ ոք փաւաքնց,
և ոչ ոք Հոխտութիւնք նոցին. ամուն ձեր յիշի որդեակք
էմ, և զուք չերևիք ՚ի միջի. մինդ ՚ի գերութիւն և
միւսդ ՚ի տուր. և ՚ի լալնուտս ողբասիրս, ակուան լար
և խշիանք նուրա առ հաւատարիկ. և եղև օրն այն օր սգոյ
և ապա խորհուրդ առեալ հեթմոյ ընդ նոս՝ հրեշտակա-
առաքեաց առ ամիրայն եգիպտոսի մեծաւմբ պատարագօ.
և խնդրեաց խաղաղութեամբ ՚ի նմանէ զարձն իւր ընդ-
կեանս. և ամիրայն այնու ընկալեալ զպատգամն նորա և
զհրեշտակսն՝ յղեաց առ նա պատասխանի. զոր առեալ
հեթում՝ եհաս ակնթարթուտ. ասէ ցնոսա ողբասիրն

ղազար

ազգս ամուր . եթէ զայն խնդրեալ ի նոցանէ դարձուա-
ցեա առ իս , ես ևս դարձուցից զգրկութիւն քո առ քեզ ։ և
հեթում խակ և խակ առեալ զնա ի սկիւթայական առա-
քեալ առ ամիրային ։ և նա ըստ խոստման իւրում արձա-
կեաց զԼևոն առ հայր իւր առ հեթում . և եղև ուրա-
խութիւն մեծ ի կիւլիկիա ի հասանել Լևոնի անդր ։
Այլմին չէև ե ի եկեալ Լևոնի՝ մեռաւ կոստանդին կաթո-
ղիկոս ի խոր ծերութեան . կացեալ ի հայրապետութեա-
ն ի տումլայ ամս 47 . և ինչ աթոռն դատարկ ամիսս ինչ ։
1268։ Յաւուրս առաջին ի տարեմտ կամ ըստ այլոց ի սոյ՝ ընտ-
1268։ րեալ կաթուղիկոս՝ նստաւ նախ ի հռոմկլայ , յորմէ կո-
չեցաւ կլայեցի ։ Սա էր այր մեծի իմաստութեան . որոյ
վասն մակաւսուն էառ կոչել զնա պիտանական . որ և գլուեայ
բազում ինչ էլի հանձարով . յօրինեաց և զշարականն * ե-
գեղեցիք ի ծնունդ տէրունօրն , գուսկե և զայլս ։ Սա ըստ
ընդհանրական թուղթ ընդհալոյն առա-
քեալ զպատճէնս նորա յայլևայլ տեղիս , առաջելով զնոսա
մանաւանդ զառաջնորդս՝ ընթեռնուլ զնոյն յաճախ , և
պահել զբանն ։
1269։ Ի յաջորդ սմի կաթուղիկոսութեան սր ժողովեալ հեթ-
1269։ մոյ արքայի զինչխանս իւր , և զնա ինքն զկաթուղիկոսն՝
նստոյց առաջի նց յաթոռ թագաւորութեան իւրոյ զԼևոն
գործի իւր ի տարեմն քաղաքի , տալով ի ձեռս նորա
զինչխանութիւն իւրոյ թագաւորութեան ըստ ասելի . և ինքն
հրաժարեալ գնաց՝ եղև կրօնաւոր , և կոչեցաւ մակար .
և կեցեալ ամիսս ինչ վախճանեցաւ . և թաղեցաւ ի վանսն
դրազարկ . յետ կալոյ ի թագաւորութեան ամս 45 .

18 Ջոհանան լնուն էրէտէ ու նուիրապետութեան գաւազանդ

էրէտէ ։

Ե. 34 = 36.

✻...✻

1269. Լ։ Եւ ես երկուսդ, որդի հեթմոյ աւագիդ, ի մեռա-
✻...✻նիլ հօր իւրոյ, ի սուգ մտեալ ըմբռնեցայ յա-
ռաջի մահուան տխրութիւնս զաւխտս ունէի, ոչինչ հե-
նաման, եւ մերձենալ ի մահ ։ Զայս իմանալ աւելի
եղիպտոսի, եւ այլասիրայք, եւ իշխանն ակիւթայոյ ա-
ւազաղանն որդի հուլաւու, հրեշտակս աւաքեկին աս-
նա, զի մխիթարեսցեն զինա եւ ասիպեսցեն՝ զի թագաւորա-
կան փառօք վարեսցէ զիշխանութիւն իւր, եւ ի յան-
դորրս պահեսցէ զանձն ։

Ցայսքան մխիթարութեանց սփոփեալ եւ քաջալերեալ
լեռնի՝ օծաւ թագաւոր հայոյ՝ եւ եդ գլխոյ իւր ի տաղ-
ան. եւ ուշ եդեալ իւրումն պարտաւորութեան՝ սկսաւ
բարւոք խնամել զազգն. վայելչացոյց եւ զսպատ իւր.
եւ բազմացոյց զկարգ դասու պաշտօնէից իւրոց. եւ աճե-
ցոյց զուռճիկս արքունի զօրացն. կարգեաց եւ տուրս
աղքատաց առ Տաճարակ ։

1271. Զեռն էարկ ապա եւ նորոգեաց զամ՛տեղիս՝ որք յաւել-
ւանաց թշնամեացն աւերեալ էին՝ մանաւանդ զարքայանիստ
քաղաքն սիս. եւ նորոգել եւ զբազում հնոյեաւք շինուած-
ս լեռն արքայ հեզ էր բնութիւ, եւ աւաւելեալ եկայն-
մուութեամբ. պարիսպս, ժուժկալ, քաղցրահայեաց,
զուարթադէմ, եւ փառայի։ Իսկ ոսկերմուքեն աւաւել
զատա-

գտաւ քան զամենայնիւ երկիր • և ոչ ոք էր յաւուրս նո՛ր որ ոչ ախորժէր ՚ի նմանէ ՚ի կարօտութեան իւրում • ամէն ինայեաւ էին բարեօք ըստ իւրաքանչիւր վիճակի , և կային զուարճացեալ ՚ի նմանէ նորա • և միշտ նորա յաճախ այս էր՝ զի բարիս յուշիցի բարեաց և չարաց • Հայնգոյն գտաւ նմա և բարեպաշտուհի կողակից նորա Թագուհին անուն , որ ՚ի Տաճատեայ կեռաս կամ կիւռանոս ասիւր • յորմէ ծնան ուստերք եօթն • Հեթում՝ , Թորոս , ամբատ , կոստանդին , Ներսէս , օշին , և ալինախ • և դստերք չորք՝ զաբէլն կամ զասիւն , դշխոյ , մարիամ , և Թէփանէ •

1272։ ՚Ի կալ Լեւոնի անդորը ՚ի Թագաւորութեան իւրում՝ էին։ Եամուռ սատան ՚ի մեծամեծս Հայոց մանաւանդ յազգականս Լեւոնի • զի յաստեղութիւն բերեալ սորա սկսան չարիս նխե-

1273։ Թելնմա , և բառնալ ևս զի չհանուրթիւն նորա ։ Ի մա-

էին։ յեալ Լեւոնի զխորհուրդս նորա՝ Հնարիւք իմն մի մի կա-
լաւ զնոսա • և էառ զարմոյս նոյա ՚ի ձեռայ նոյին , և
արձակեաց զնոսա , յանձն արարեալ յաճ զՀաստուսյուն
վրիժուցնոյա • որ և Հայտոյչն իսկ պատուհասեալ զնա,
զոմանս յանկարծական մահուամբ , և զոմանս յաւօք և
ծանր հիւանդութեամբ ։

1274։ Ա յլ ամանք ևս գնացեալ անց միւսոյն գլը-
էին։ գուեցին զնա ընդդէմ դաշինն ախոյ՝ զոր եդեալ էր նորա
ընդ Հեթմոյ և ընդ Լեւոնի ։ Եւ զի ամիրայն յաւուրս գոյն
իսկ յոտնդրեալ էր ՚ի սոյն ՚ի յարբասյոյ՝ առեալ զնաւա
ընդ իւր , ընդ որս և զթխուրքմանս՝ զիմաց բազմութիւ
՚ի կիւլիկիա , մինչդեռ յանդգն կայր Հայք ։ Իսկ
Լեւոն ատեն կատկածեալ զնենդութենէ իշխանացն և
զօրայ իւրոյ ոչ վստահացաւ երանել ընդդէմ ամիրային ։

այլ ամրացաւ յանմատոյց տեղիս ։

Ել և զօրք ամիրային անարգել մտեալ ՚ի ներքս արուա-
ծին զերկիրն կոխան ոտից , և կոտորեցին զամ մնդոյ և
գանասուն՝ զորս միանգամ գտին ՚ի լերինս և ՚ի դաշտս ,
՚ի գիւղս և յաւանս ։ և զամ շինուածս ձգարակ էտուն

Հրոյ

Հրոյ բայ՝ ի պատուհասս քաղաքին, և՝ ի բերդին, որք վասն ամրութեան իւրեանց զերծան՝ ի ձեռաց նոցա։
Ընդ՝ի պաշարելնոյա աւուրբք բազմօք զախս՝ երէց ոմն արի և հզօր զօրութեամբ՝ ելեալ՝ի դուրս՝ արար վնաս քաջութիւնս, և զարհուրեցոյց զամենայն զօրսն, և զանդեցոյց զսպարապետն, և առեալ գերի բազում գնացոյց յոճ իւրեանց։

Ձայս առեալ լուան ամենայն յոյժ. և ամենքեան 1275
ապերախտով լինելոյ նա՝ի վարանս առաքուան՝ գուժկան էին։
Եհաս առ նա՝ եթէ ամիրայն չէ հասեալ յեգիպտոս՝ ժո-
ղովել զոշխան անհամար զօրս՝ վերստին գայ զայրա-
նալ։ Իբրև լուաւ զայս արքայն Լեւոն՝ առեալ թէ
թագաւորեամբ ոչ ինչ վճարի, գումարեաց զզօրս իւր. և
բազում բանիւ քաջալերեալ զնոսա քաջալերեաց՝ քաջութեա-
մարտնչել գէթ՝ ի վեր հաստատութեան հաւատոյ։ Եւ
՝ի սրտապնդելնոյա՝ բաժանեաց զնոսա՝ի վեց գունդս.
զմին էառ ինքն. զ՝երկրորդն ետ՝ի ձեռս Հօրեղբօր
իւրոյ Ծերտնեայն ամբաւոյ, որ սպարապետն էր. և
զայլսն եւս՝ի զարմանս շուրջանակի։ Սմբատայ Տրամայեաց
ձեռնտեղնոյն իւրով սակաւաձեռն գնդաւ ընդէմ եգիպ-
տացոց. և ինքն ամբարտաւանել ընդ զանխուռճ զաւուրսն
Հանդէպ՝ի կեսրին կողմն բանակին եգիպտացոց։
Եւ երբեմն սկսան եգիպտացիքն գումարել՝ի նետից՝ և ընդ
առաջ նոցա ամբաւոյ գնդաւ իւրով. զայն տեսեալ նոցա՝
կարծեցին թէ այնչափ միայն իցեն զօրք Հայոց, վայր
վասնզի Հրամայեալ՝ի վերայ նոցա՝ սկսան
մարտն էին

մարտն ընդ նմա ։ Եւ ի հինգերորդ ամսեանդ գայր ազգաւոր մունս նոյա՝ Տասին և դարանամուտքն շուրջանակի լատ ժամադրութեան իւրեանց . եհաս և լեռն զկին . և ամբո՛ն ի մէջ վտակեալ զեղ նպատակին կոտորէին զնոսա . և՝ ի զերծանիլ անդ զօրապլխի աւերային առկառուք , այնպէս եամբատ զՀետո նորա . այլ՝ ի տասնհազարեան արշաւելոյ երիվարին՝ ուժգին Տարեալ զոան իւր զձատոյ վտանգեալ՝ և դարձաւ յետս . և յետքանի մի աւուրց մեռաւ ։ Իսկ զօրք Տայոց առեալ զամ աւար թշնամեացն և գերի ոչ սակաւ՝ դարձան յետս ։ Զի չէալ յայնժամ ամերայն՝ առաքեաց դեսպան առ լեւոն . և Տաշտութիւնս խօսեցեալ ընդ նմա՝ Տաստատեաց երդմամբ զդաշն սիրոյ ։ Ի նմին ամի նաև ամիրայն Լիկայոնիոյ երկայ արշաւեաց ի կիւրիկիա . և ի պարտութիւն մնատեալ յերեսաց լեւոնի դարձաւ հոտ՝ ի գլուխ ։

1276 ։ Եւ ի միաբանիլ Լիկայոնացւոց ընդ եգիպտացիս ընդդէմ չին ։ ակնթարկուց՝ ձանոյց նոցա լեւոն զդաւաճանութիւն Լիկայոնացւոյն . որոյ վասն ապարել էան ակնթարկուց պատուէրս զլեւոն . յորմէ յօժարեալ և լեւոնի եկն և գնաց առնա , և հաստատեաց զդաշն խաղաղութեան՝ զոր ունէր ընդ նմա ։ Եւ անդէն դարձաւ անդ էր , արշաւեցին Լիկայոնացիքն և առպատակեցին զմի կողմն կիւրիկիոյ . Դարձ արարեալ լեւոնի , և տեսեալ զեղեալն՝ զօրաժողով եղև , և յարձակեցաւ ի Լիկայոնիա . և աւերեալ զբազում տեղիս՝ էառ աւար և գերի բազում . և մեծաւ յաղթութեամբ դարձաւ յետս ։ Եւ իբրև լուան զայս զօրքն ազգք թշնամութեամբ էին ընդ լեւոնի՝ երկեան այնուհետև . և այն ածեալ ի նմանէ խօսեցան խաղաղութիւն ընդ նմա ։ Նոյնպէս և իշխանք նորա յայնմ հետէ սիրով կային ընդ նմա . ընդ որս և կոստանդեայ Լամբրոնեցւոյ օշին , զոր կայսրն ազգայ՝ իշխան առկուռւայ բեղկին ։

1278 ։ Եւ եղև ի Հանդարտել լեւոնի աշխարհի ի սահմանապահսն՝ չին ։ Տասին ի վերայ նորա ազգի ազգի Հարկատրութիւնք ։

ըն

զի ի նոյն աւուրս մեռաւ սիրելի որդի նը ներսէս . և
ինքն անկաւ ի հիւանդութիւն ծանր . մեռաւ և դուստը
նորա դշնոյ անուն ։ Յետ քանի մի ամաց մեռաւ և քա-
րեպաշտ տիկին նորա կեռան Թագուհի ։ Եկն և մար-
գաման անբուժելի ցաւն կիւլիկիոյ . յորմէ բազումք մե-
ռան . և երկիրն անվայր մնայեալ նուաճեցաւ ի քեռոյ
եղբայէ ։ Ախոռանեցաւ ի նոյն աւուրս և յակոբ կաթո-
ղիկոս կայեալ ի Հայրապետութեան ամն 19 ։

Պատանդին երկրորդ՝ արքեպիսկոպոս կեսարիոյ՝ ծնեալ- 1287 ։
զեամբ ի կատուկ աւանէ՝ անեալ յեկեղեցւոջ ասոյ (ուստի էլլը
արտեկն և ս կոչի) մանկանոճամբ պրոնապոլծ , ի մեռանիլ
յակոբայ կաթուղիկոսին նստաւ ի տեղին նորա ի սիս յա-
ւուր աւագ ուրբաթու ։ Եւ ի հետեւեալ տարւոջ վախ-
ճանեցաւ արքայն Հայոց լեւոն երրորդ , կայեալ ի թագա-
ւորութեան ամս 20 աճապարոյ կենօք ։ Այր լեւոնի ար-
քայի աստենադպիրն էր վահրամ վարդապետ բարեաց վե-
րաձայնեալ . որ և ի խնդրոյ նորին արար զվիպասա-
նութիւն Հայոց , ըստ զտանելոյն պատմութիւն , սկսեալ
յաւուրց անտի նեբրատեսի շնորհալւոյն մինչև ի ժամանակս
իւր ։ Այս և գրուածք ինչ էլ նուն վահրամայ գրիչ տրի
վերայ խորհրդոյ երրորդութեան . յորում ըստ յունաց հաւա-
տոյ գրիչն զբղխմանէ հոգւոյն սրբոյ ։

ի 19 ։ ժամանակ տէրմոյ երէցոյ է ։ և խոտաշէնոյն ոսկեդաննոսի
ընդոյ է ։ և գրիգոր եօթնեորդի ։

Ե · 36 ։

Տեթոս երկրորդ՝ որդի լեւոնի երրորդի՝ թագաւո- 1289 ։
րեաց ի տեղի հօր իւրոյ՝ ոչ կամեցաւ դնել թագ ի գլուխ
իւր , այլ ընտրեաց զինքն խոնարհութեան և ըզ-
կուսական կեանս՝ ի նոյնս զրաւարձանայր . և հանապազ
ի կրօնաւորս կենցաղավարս լով՝ անուանդ բարի առնոյր ի

նոյնանէ

նոյանէ ՝ի Հռոմէ իւր ։ Մեծ զբօսանքիւք էր ազատումն
աղօթից և Հոգևորական կրթութեացն և ընթերցանութե-
ցելոյ՝ մանաւանդ ուծաշունչ էին • յորում առաւելապէս անդրա-
նայր Հռոմի նորա և միսիթարէր ՝ և առնոյր առիթս ասելոյ
՝ի բժշկութիւն տկարութեան մարդկային բնութեան •
պայս և ինքն վկայէ ՝ի յուսանաւորն՝ զոր արար ՝ի վերջն
ուծաշունչ էին , զոր գրեաց վասն իւր մաքրութ և Հարտար
գրչութեամբ ։

Ցերկրորդումն թագաւորութեան սը անկաւ գժտութ
՝ի մէջ սուրս և հռաստանդեայ կաթուղիկոսի • և այն չափ
խստացաւ բանն , մինչ էր Հարկ լինել արքայի ժողով գու-
մարել և ընկենուլ զկաթուղիկոսն և աքսորել և՝ յետ կա-
լոյ նորա ՝ի Հայրապետութեան սմն 3 ։

1290։ Սոեփաննոս Երզնկացի՝ յեկեղեցեայ գաւառէ՝ ի խաչ գեղջէ ,
Ձէթ։ որ և անեալէր ՝ի Հռոմկլայ ՝ի կաթուղիկոսարանին՝ ընտ-
րեցաւ և օծաւ կաթուղիկոս ՝ի տէղի հռաստանդեայ աքսո-
րելոյ • և կոչեցաւ Հռոմկլայեցի • և սա եղև վերջինն
՝ի կաթուղիկոսունս՝ որք նստան ՝ի Հռոմկլայ ։

1292։ ՝ի սորա ատեանն յամի 1292 • Էին • անկաւ տարաձայ-
Էին։ նութիւն ՝ի Հայս • քանզի դարձեալ ի հայաս խոստուա-
նեաց ծանն դատին , որ և ծռազատիկ սոյն • ոմանք կա-
տարէին ծանն ՝ի 6 ապրիլի • և այլք Հաւատացեալ
վասն Հեթմոյ արքայի և լսա տեսիանոսի կաթուղիկոսին՝ թէ երկոքեան Էին կոմանք
պնդեալ կան ՝ի կարծիս իւրեանց , և Հակառակութիւ
կապեն ըստ իրեարս՝ արարին ժողով եպիսկոպոսաց և վար-
դապետաց ՝ի սիս քաղաքի • և անուշատ Էնեալ զուղղուն
ժամանակին առնելոյին տօնել յայնմ ամի ՝ի 6 ապրիլի •
բայց բնակիչք ժողին Հայոց սկսեալ ՝ի կիւսարիոյ ՝ի վեր՝
սա առաջին տարուընթ իւրեանց տօնելոյն ՝ի 13 ապրիլի ։
Ինդին ամի մեկնէք աշխարհ ամիրային եգիպտոսի արդի պա-
տերազմել՝ դիմաց անթիւ բազմութեամբ զօրաց ՝ի ձեռն
ձիրեայս ազգէ տաճկաց • յոր առնէին կատուն և Հայք ։

և էառ զաթոռ և զպատուհուն և զայլ քահանաթա. և ի-
տուեալ զայն ի ձեռն Գերհատոնեայն։

Ժողովեաց զայր հա զօրս իսրայէլական եւ ե- 1293
ւուցաւ . և եկեալ պատշարեայ զՏրոմկայ զանուն-
դիկ էնթե։
գլեաին . և կանգնեալ զբադարան մեքենայիւ բարձրոյ և
ընդարձակ ընդ ամենայն կողմանս . և կամեցաւ զայն
յոյժ կործանել զինս , և ոչ կարաց . զի անմատոյց էր և
ժայռաբարձրաւանդակ էր լի . նաև զի քեռին Գերհատոյ՝ որ քաղա-
քապետն էր՝ ջանայր մարտուցեալ՝ ի ներքուստ տա-
սուքս՝ վտանգէր յոյժ զկօրս աւերիչին , և զբադարանն՝ ի
նոյնէ տապաստ արկանէր ամրոցն . և ոչ տայր նմա քայլ

Համարձակ վարել զմեքենայիւ պատերազմի .

Այլ՝ ի վերջոյ տատակայուցեալ թշնամեաց զմարտն , և
յանձնեալ զուլթաքարս բարեաց՝ քանդեցին զմի կողմն
պարսպին . և յորդեալ՝ ի ներքս՝ անցին դիւրաւ ըստ միջին
պարիսպին . և յարձակեալ՝ ի ներքնաբերդ դլեկին՝ այր
իւրաքանչիւր տուր՝ ի ձեռին՝ Տարին և կռտորեցին զբա-
զումն . և առեալ զանդեալ ներկեցին զքաղաքն . և
առբեկուցեալ ընտրանւօք զորս կամեցան՝ վարեցին՝ ի գե-
ղութիւն . ըստ որս և զառեւթիանոս կաթուղիկոս . Այրե-
ցին և զեկեղեցիս և զկաթուղիկոսարանն . և յափշտակե-
ցին զսպասս եկեղեցեայց , և այ և զարբեզան աշ լուսաւորչին
ձերոյ . և աւար Տարեալ զքաղաքն ողջոյն՝ եղին անատի .
Եւ՝ ի դիմել նորա՝ ի կիւլիկիա՝ եՏաս գուժկան առ մե-
ծի աշրաֆ՝ թէ թշնամիք աւազտակեցին յերկիր քո . վայ
թողեալ նորա զկիւլիկիա՝ դարձաւ յայ իւր . Այլ երբե-
ւան էգիպտոսայիք զգերութեան յայ իւրեանց՝ անկաս-
կին , և աւերեալ մեծաւ ձեռամբ և հանդարտութեամբ .
յայտնի առնել ամենայնի , թէ այն է պատճառ պատե-
Տան եկեալ՝ էր՝ ի պատճառս գերութեան աշխին ձերոյ .
և առաւել էկեղեցեացն , և քրիստոնէից քրիստոսանէից .
Եւ յորժամ խորհէր նա զդարձուցանել զայնս առ
առելոյս

առելիս իւրեանց՝ անկաս խառնակութեան յերկիրսդ . և ըստ
պատահս նա ինչն մեկին աշխարհ ի ծառայից իւրոց . և
նստաւ ի տեղի նոյնս քեռորդւոյ անուն . և առ նս պիտոյ
առեալ հարստածոյն իբր սմ՚ին , և հաւաստեաւ ի վերայ
հասեալ թէ ի տեսանէ զայն ամ պատուհաս վասն
նախակատարգեալ իրացդ՝ հրամայեաց դարձուցանել զնա ընդ այլ
և զամ սպասս և զգեստիս . և գրեալ թուղթ առ իրոյ առ հե-
թում՝ հաստատեալ ընդ նմա զբարեկամութիւն . եւ եղև իբրև
հասին նոքին ի կիւրիկիա՝ տեսեալ էարեպաշտ արքային և
ամ ժողովրդեան յայտնապէս զայդ երանութիւնն այ ի վե
իւրեանց՝ ուրախութիւն մեծաւ գոհացան զայ . եւ հե-
մոյ արքայի ընկալեալ զամ՝ յրեայս մեծամեծ ընծայս ի
շնորհս այսր առ աստուածն . և եառնմա իբր վոխարէն
զքաղաքն՝ զոր առեալ էր յեգիպտացւոյ . իակ առեփանոս
կաթուղիկոս՝ որ գերեցեան յեգիպտոս՝ հայեալ ի վատա-
բանդութիւրմամ՝ մեռաւ ի յաւուրսն աստի , կալեալ
զիշխանութիւն կաթուղիկոսութե եամ ամն 4 .

1294. Գրիգոր եօթնեերորդ՝ անուանալ զեցի՝ տուրք երիցանց կո-
չիչ . Հեցեալ յանուրզաբայ քաղաքէ՝ որ և անաւարզա կոչի՝ ընտ-
րեցաւ ի աեղի աստիփանոսի . և զի յայնժամ աւերեալ
էր հռոմկլայ՝ նստաւ ի սիս . և յայ՚ի հետէ անդր փո-
խեցաւ աթոռ կաթուղիկոսութեան . որոյ վասն ասին այս
կաթուղիկոս ասեցի և սս անուանեցաւ . Յաւուրս սր կամ
գոսդէ յաուաշ ք զաս՝ հեթում արքայ եաս բառնալ ըզ-
ենդովա աթոռոյն աղթամարայ . և սրսր խաղաղութիւն ի
մէջ աթոռոց . հրամանն տուեալ այնմ՝ վարել աուանձինն
զիշխանութիւն այր վիճակի . զի մինչև ցայն ժամանակ ը
բանադրանօք համարեալ լինէր այն աթոռ . աս որ և
սէր մեծ եղոյց գրիգոր կաթուղիկոս .

Սոյն այս կաթուղիկոս հեզ էր բնութեամբ և դիւրա-
հաւան . սա ալսր չհաս քանի մի և շարակեաց . բայց
այս շարականք չէղեն լսդունելի . քանզի յօրինեալ էին
յոմ ան շուք . Սա եմոյծ յաղգ մեր՝ աստ յամենայն օր
զվեցտա-

ՀԱՅՈՑ ԱՐՔԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՒՐԱՑ ԵՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԿԻԶԲԱՆ

Սա բազմօք չանայաւ յարմարել զձեզ Հայոց ըստ ձերոյ լատինասիրութեանդ եւ յունասիրութեանդ. որով անկաւ արտունջն ի մէջ ազգին. ասատ եւ արեւելեան վիճակաւք ժողով արարեալ ի փոքր սինոդին գրեցին առ նա թէ ոչ կարեմք հաւատալ նորա ձեւացեալ. եւ առին զնա ի ձեռն Ստեփանոսի Տարսայեցւոյ վանից այրի գրքոյկ մի՝ ձեռնարկ կոչեալ ընդդէմ գաւանութեան եւ աւանդութեան յունասիրաց ի ձեռն Յովհաննու Մանդակունեցւոյ եւ ոչ ուղղեցաւ

20. ԺՈՂՈՎՔ ԸՆԴՐԱՒՔ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ ԵՒ ՊԱՇՏՊԱՏԵՑՔՈՒՆՔ ՈՂՋԱԽՈՏԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐԱՑ

Ե. 37.

(1293.) ||Ժ|| ՈՐՈՍ ԵՐԿՐՈՐԴՆ՝ ԵՂԲԱՅՐ ՀԵԹՄԻ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ՝ Ի ԿԵՆ-
(ՀԽԲ.) ԴԱՆՈՒԹԵՆ ՆՈՐԱ ՕՁԱՒ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ. ՔԱՆ-
զի սա էնէր Հեթում՝ արքայ յետ կալոյ ի թագաւորութենէ
ամն 4՝ յանկանուալոյ առանձնանալ և պարապիլ Հոգևոր
կենաց, ի նա յանձն արար զբռնանդակ թագաւորութիւնն
իւր. և առանձնացաւ ի վանս՝ Հանգոյն Հաւուն իւրոյ
Հեթումի մնակար անուշանալոյ. և վրէխեալ զամուսն իւր
Քոշէայա յուկհանէս, զգեցեալ վասն խոնարհութեան
զզգեստս կարգի կրօնաւորական՝ ընդ վրանկիսկոսի. Քայց
իշխանաբէ Հայոց տակաւին ունէին զինս իբրև զիւրեանց թիւր։

և. ԵՂԲԱՅՐ ՆՈՐԱ ԵՒ ԹՈՂԱ ՅՕԺԱՐԱԿԱՄ ԱՆՈՒԱՅՐ ՆՈՄԱ։

(1295 ՀԽԲ.) Ի ՆՈՅՆ ԱՒՐԵՐՍ ԵԿԱՆ ԴԵՒԱՍԱՆ Ի ԼԱՏԻՆ ԱՐՔԱՅԷՆ ԿԻՍԱՐԱՑԱՒ ԱՒՐ ՀԵԹՈՒՄ՝ ԵՒ ԱՒՐ ԹՈՂԱՒ՝ ԽՆԴՐԵԼ ԶՔՐԱՅՆ ՆՈՅԱ ՁԱԲԼՈՒՆ Ի ՀԱՒԱՏՔԻՆ ԵՂԲՕՐ ԻՒՐՈՅ ՄԱՐԻԿԱՅԻ ԿՈՒՍԱԿԻՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՎԱԾԱՒ, ԵՒ Ի ՀԱՒԱՏՔԻՆ ՆՈՅԱ՝ ԵԿԱՆ ՄԱՐԻԿԱՅԻ Ի ԱԽԱ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՁԱԲ, Ա. ԱՐԱՒԱԿԵՑԱՒ ԸՆ. ՁԱԲԼՈՒՆՈՅ ՍՈ ԵՒ ԱՒՐ ՁԱՒԱԿ ԵՐԵՒՈՒՄՆ ՅՈՒԼՀԱՆՆԷՍ ՅԱԴՈՅՆ ԴՈՒԱՍՈՒ ԼԱՒՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ. Ի ՍԱՀՄԱՆՔ ՃՈՒԱՆ ՅՈՒԼՀԱՆՆԷՍ

Ա.

և գոհիտոն ՚ի որոց ժամանակաց թագաւորեցին ՚ի Կիւրեղիա .

՚ի նոյն աւուրս և անդրանիկոս կայսր առաքեաց զերկուս հրեշտակս առ Հեթում և առ եղբարս նորա . և խնդրեաց զքոյր նոցա ՚ի կնութիւն որդւոյ իւրոյ միքայէլի . զոր գահակից իւր էր արարեալ : եւ նոքա հաճեալ այս՝ առաքեցին զերկոսին քոյր իւրեանց՝ զմարիամ և զթեփանէ . մեք սակս չկարեմք գլուտութիւն մերոյ սատակչաց զմիւսոյն . զի երկոքին դատեր արքայ են և միապատիւք . և էր մարիամ հնգետասան ամայ , և թեփանէ երեքտասան :

296 ՚ի նահարկել սոցա եկն հիւանդութիւն զհանապարհայն
I էնե ՚ի վերայ մարիամու . և զի մօտ էին ՚ի հուտուս կղզի՝ եկին անդ՝ դարմանս առնելնմա . ուր զօրացեալ մարիամու կարեւոր հոգատարութեամբ և դեղով առողջացաւ : Ընդ որ ուրախ լեալ հարանածուայ մուծին զնա յեկեղեցի . և կարգեցին զօրհնութիւնս ըստ ծիսի յունաց ՚ի վերայ նորա . և ետունանա կրկին զխորհուրդ պրոշմի ըստ սովորութեանէ իւրեանց՝ զոր առնէին առ ազգս օտարս . և եղեալ անոտի ուղղեցան ՚ի կոստանդնուպօլիս : Եւ իբրև մերձ եղեն ՚ի նաւահանգիստն , լուծ առաջ եկինդն կայսրն անդրունիկոս մեծահանդէս պատուօք . և ընկալաւ զարքայադուստրն՝ առնոյ արքայավայել պատուով , և եմոյծ զնուա ՚ի գաղթ բազմայարդ ընդունելութեամբ : Եւ յետ աւուրց ինչ կարգեցաւ կայսերական հանդէս հարսանեաց . ուր պատեցաւ մարիամ ըստ միքայէլի որդւոյ կայսերչյան 1296 .

Էնե . ՚ի 16 յունվարի :

Խակ զկրսեր քոյր մարիամայ զթեփանէ խօսէցան ՚ի կնութիւն որդւոյ յովհաննու մեծի իշխանին . և զնա ևս օծեալ ՚ի խորհուրդ պրոշմի՝ անուանեցին թէոդորա յանուն մօր կայսերն , կամելով տալ պատիւ մեծ ընծայել թէփանէ նեայ . և ետունանա կայսրն օժիտս մեծամեծս և ծանուցանե. և բազում շքով ուղարկեաց զնա ՚ի տուն փեսային՝ որ էր

՚ի

ի քաղաք Հեռէ. բայց վախճան Տուեալնմա ի Հանուա-
պարսի՝ մեռաւ, և Թաղեցաւ փառօք ի Թեսաղոնիկէ։
Այլ ի մնալնայ ձնան երկու ուսուերք, անդրոնիկոս,
որ յետոյ նստաւ կայսր, և մանուէլ. և երկու դստերք,
աննա և Թէոդորա։ ի Հրաւիրել այսոյիկ երից քեզց ի
Հարանութիւն՝ եղբայր սոցա Թորոս արքայ Հրաժարեալ
ի վայելչութենէ ձի դարձոյց անդրէն ի Հեթում զԹա-
գաւորութիւն իւր. և նա ակամայ կամօք զինչաւ ի նոյն։
և ի զբաղութիւնայնոյ և ի թշնամանալընդդէմ Հեթմոյ
նեձաչեաց զնոսա։ Ձորքաւ ապա առ ղազան խան սկիւ-
թայոյ. և նորոգեալզդաշն բարեկամութեան՝ ետ դա-
դարեցուցանել զհալածումն քրիստոնէից։

Ցետ քանի ամաց մեռաւ քոյր Հեթմոյ և Թորոսի մարիամ կայս-
րուհի Հրաւիրեաց զնա առ ինքն. և նոյն պատրաստ գտեալ
գնացին ի կոստանդնուպօլիս, յանձն արարեալ զնա ի
խնամս եղբօր իւրեանց ամբաստոյ, որ էր այր հզօր և սէգ։
Եւ առ մինչչև էր դարձեալ Հեթմոյ և Թորոսի՝ յինքն յան-
կուցեալ զսիրտս կրտերապետին եղբարց իւրոյ՝ կոստանդեայ,
օշնէ, և ալինախայ, ևս և այլոց իշխանայ՝ խորհեցաւ
ինքնին Թագաւորել։ Ոտապ ի կողմն իւր և զդրնգոտը
կաթուղիկոս, խոստանալով նմա կատարել զամն զոր կամէր
նա։ և օծաւ ինամանէ փառօք Թագաւոր Հայոց ի քա-
ղաքն սիս։

Ամբաստ եղբայր Հեթմոյ և Թորոսի առաստամբութեամբ 1297։
Թագաւորեալ ի կիւլիկիա ի քաղաքն սիս, կամելով ան-
կանգ մնալ յիշխանութեան իւրում՝ միաբանեալ գնաց
մեծամեծ պատարագօք և բազում գանձուք առ ղազան խան-
և եաւ ի նմանէ նամակ հաստատութեան վասն Թագա-
ւորութեան իւրոյ։ Եւ ևս նմա խանն առ ի կնութիւն
զդուստր յազգականութեան իւրոյ։ Դարձ արարեալ ամբաստոյ նոյն
առաւ տիրաբար ի կիւլիկիա. և առ կին իւր կողմն ունելոյ

և

և զսէրն թուղթին իւր ։ զայն եւս առնուլ և գրկիդոսի կայ-
թուղիկոսի ։ և ընկալաւ ՚ի սպասէն պատուհանի սիրոյ ։
Ընտիր տուրսն եղեամ եղեալ հեթմոյ և թոլոսի ՚ի կոստանդ-
նուպօլսոյ Տասին յՅ իւրեանց ։ որոյ ընդդէմ՝ եղեալ
ամբաւ ՚ի քոյ վանեայ գնա ՚ի կիւլիկիոյ ։ և ՚ի դիմել
նոցա առ դաշտան խանն՝ խաղայ ՚ի վերայ նոցա ամբաւ ։
և կալեալ զնոսա մօտ կեսարիոյ՝ տարաւ և եդ ՚ի բանտի
՚ի քարձրբերդ ։ և յետ քանի մի աւուրց խորհրդով
ոմանց տաճկաց զթոլոս ։ և խաւարեցոյց զաչս հեթմոյ ։
1298։ Կոստանդին միւս եղբայր ամբաստայ ընդ այս անօրէնս՝ գոլ զի
էնէ։ նոցա դաւադրեալ հոյժ՝ միաբանեաց ընդ իւր զբազումս
յաւագանի հայոց ։ և ժողովեալ արս կորովիս՝ եկն ՚ի
վերայ նոցա ՚ի սիս ։ ելին ընդդէմ նորա և զօրքն ամբաս-
տայ ՚ի քաղաքէ անտի ։ և սկսան պատերազմիլ ՚ի դաշտի
այր ընդ եղբօր իւրում՝ և կոտորել զմիմեանս անխնայ՝
առանց Հանդուրժելոյ թէ ո՛ր հարկանիցէ ։ Այլ հուսկ յե-
տոյ զօրացեալ կոստանդեայ՝ յաղթեաց ամբաստայ ։ և կա-
լեալ զնա եդ ՚ի բանտի յետ տիրելոյ նորա ամի երբ 2 ։ և
հանեալ զեղբայր իւր զհեթում՝ ՚ի բանտէ հանդոյց զնա
՚ի տատապանայ նորա ։ և զի նա կուրացեալ էր՝ ինքն
նստաւ թագաւոր ՚ի տեղի նը ամ մի կամ՝ երկու ։
1299։ Եւ եղև յետ այսորիկ բռնայն աչք հեթմոյ սքանչելեօք ՚ի
էնէր։ տեսանել ։ ընդ որ ուրախ լեալ՝ այն՝ խորհեցաւն
անդրէն նստուցանել զնա յաթոռ թագաւորութեանն հայոց
միակամութեամբ գրիգորի կաթուղիկոսի ։ Իսկ նա ընդ-
կայեալ այսմ եդ ՚ի մտի փախչիլ և թագչիլ ՚ի վանս ։
բայց զօրք հայոց բռնադատեալ վերստին կարգեցին զնա
թագաւոր յետ տարւոյ միոյ ։ յամի 1300 ։ էնէ ։
1300։ Ընդ այս դիւականք լեալ կոստանդին եղբայր նորա՝ սկսաւ
էնէ։ ատելոք մեծ յարուցանել ։ և՝ կամէր Հանել ՚ի բանտէ
զեղբայր իւր զամբաստ ՝ և նոյնպէս Հանդերձ մարտանչիլ
ընդ հեթմոյ ։ Իսկ հեթում Հնարիւք լինի չերբակալ
արարեալ զկոստանդին՝ առաքեաց զնա և զբանտարկեալն
ամբաստ

ամբաստ ընդունա առ հայրն՝ ի կրատանդնուտիւնին՝ դնել զինս
ի դիսահրջ • ուր և հայրն ծնողին նոքա միանգամ՝ ի միասին
իւրեանց ։

1301 ։ Ի հանգչիլ փոքր մի Տէրունի՝ յարձակեցաւ ի վերայ նոյն աւիւնայն ոգւոյն, և առաւ եպիսպասին Տարսուր հա-
զար ։ Եւ ընդդէմ նոցա Տէրունի ատեցաւ զօրօք սակաւ-
քիչ և Տրաժարուիլ յայնմ վայրէ ընդ նոսա՝ նախ ոտքե-
րեայ ինքեան զեղբօրորդի իւր զԼևոն • զի ինքն կուտա-
կօն գոլով ընդ ամենայն ոտիւնթայուց • և Տանգեաւ անդ ի թշ-
նամեանն անպիտան սկիւնթայուց • և Տանգեաւ անդ ի թշ-
նամեանն անպիտան սկիւնթայուց • և Տանգեաւ անդ ի թշ-
նամեանն անպիտան սկիւնթայուց • և Տանգեաւ անդ ի թշ-

21 ։ ժողովուի Էրուն չորրորդ անգամ ։ և օշի • ո ։ ուղղի կուտակիչն

Ե • 37 = 39 ։

※ ... ※

1305 ։ Եւս չորրորդ անգամ ոտիւ ի վր Տիմոն քահանայ՝ և խոտանեաւ էջն։ գաւառներէ ի վր Տիմոն քահանայ՝ և խոտանեաւ էջն։

սահեալքն . և էր սա պատանի զգօն և հանճարեղ ։ որ
անգամայն և վաճառական և զօրաւոր . և եղև սմա ձեռնտու
խորհրդով և խրատու հեթումայ թագաւորահայր ։ ի կա-
ղեաց իւր . և ինքն հեթում նստէր ։ ի վանս ։ Տեսեալ
գերիգորի կաթուղիկոսին անաւարզեցւոյ զճշմարիտ հաւա-
տոյ ։ և զառաքելոյն ։ և զա և առ յովհաննէս վարդապետ եղնկացի ։
որ վանն քահանայ ։ ի վանս ծորձորու ։ ծորձորեցի կո-
չէր . տմյսպէս գրեաց և առ այլ երկուս առաջնորդս ։
1306։ եւ ։ ի ծագիլ վրդովմանց ։ ի մէջ առաջնորդայ ։ մանա-
ջէջ։ սանդ ։ ի մէջ յովհաննու որպէսի ։ և զաքարեայ ծորձո-
րեցւոյ ։ ի կաւակաց առաքելոյն ըմբռնեցաւ գրկիդոր կա-
թուղիկոս ։ Բայց գանգիլ պիտէ թէ հայք անուան հեթ-
մոյ Պատառտայօրն ։ գրեցաւ նա թուղթ յորդորանայ յոհ
Յարեաւ ։ զի ժողով գումարեսցի ։ և քննութիւն եղիցի
առաջի որոշումն լիցի իրացդ ։

եւ մինչչէ էր առեալ պատասխանին ։ ի հեթմոյ ։ շարա-
գրեաց զնաման գառաքելոյն ։ և առ զօրինակ նորին լեռնե
արքայի ։ և մինչդեռ ակնառնէր ։ ի գլուխ առաքելոյն
եհաս նամա վախճան կենաց ։ կայսեր ։ ի հայրապետութիւն
ամն 13 ։ կամ 14 ։

Յայնժամ խորհուրդ արարեալ լեռն արքայ ընդ հեթմոյ
թագաւորաւ և ընդ քահանայիւ նորայ ։ ասելոյ զնա ժողով
գումարել ։ և հրաման եհան յամենայն տէրութիւն իւրոյ ժո-
ղովել եպիսկոպոսաց և վարդապետաց ։ ի կիւլիկիա ։
Սոլին

पुस्तक प्रस्तुत करनेवाले श्रीमान् ब्रह्मचारी पं० सीतलप्रसादजी हमारे धन्यवादके पात्र हैं। ग्रन्थ छपाने में जो कुछ खर्च हुआ है उसमें से ५०) रु० श्रीमान् सेठ जुगलकिशोरजी कागजी दिल्लीने और ५०) रु० श्रीमान् सेठ रतनचन्दजी सरावगी कलकत्तेने प्रदान किये हैं। शेष ३८ • ६ रु० ग्रन्थ छपाने में लगे हैं। ग्रन्थ ५०० छपा है। ग्रन्थ मिलनेका पता—मैनेजर दिगम्बर जैन पुस्तकालय सूरत।

दिगम्बर जैन पुस्तकालय सूरतका नियमावली

१ पुस्तकालय सूरतके सभ्य वही हो सकते हैं जो कमसे कम ५) रु० वार्षिक चन्दा देते हैं। ५) रु० से कम चन्दा देनेवाले सभ्य नहीं हो सकते। ५) रु० से अधिक चन्दा देनेवाले सभ्य अधिक पुस्तकें ले सकते हैं। ५) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ३ पुस्तकें ले सकते हैं। १०) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ५ पुस्तकें ले सकते हैं। २५) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ७ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ९ पुस्तकें ले सकते हैं। १००) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ११ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य १३ पुस्तकें ले सकते हैं। ५००) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य १५ पुस्तकें ले सकते हैं। १०००) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य १७ पुस्तकें ले सकते हैं। २५००) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य १९ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००) रु० चन्दा देनेवाले सभ्य २१ पुस्तकें ले सकते हैं। १०००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य २३ पुस्तकें ले सकते हैं। २५००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य २५ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य २७ पुस्तकें ले सकते हैं। १००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य २९ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ३१ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ३३ पुस्तकें ले सकते हैं। १००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ३५ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ३७ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ३९ पुस्तकें ले सकते हैं। १००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ४१ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ४३ पुस्तकें ले सकते हैं। ५००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ४५ पुस्तकें ले सकते हैं। १०००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ४७ पुस्तकें ले सकते हैं। २५००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ४९ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ५१ पुस्तकें ले सकते हैं। १००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ५३ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ५५ पुस्तकें ले सकते हैं। ५००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ५७ पुस्तकें ले सकते हैं। १०००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ५९ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ६१ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ६३ पुस्तकें ले सकते हैं। १००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ६५ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ६७ पुस्तकें ले सकते हैं। ५००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ६९ पुस्तकें ले सकते हैं। १०००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ७१ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ७३ पुस्तकें ले सकते हैं। ५००००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ७५ पुस्तकें ले सकते हैं। १०००००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ७७ पुस्तकें ले सकते हैं। २५०००००००००००००००० रु० चन्दा देनेवाले सभ्य ७९ पुस्तकें ले सकते हैं। ५०००००००००००००००००

१३०८ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६

զԼեւոն ալքայ և զՀեթում թագաւորահայր նորա ի խոտորումն կոչելոյ վասն իրիք ծանուռ գործոյ ։ Եւ ի գնալ նոցա առ նա՝ յարեցան ի նոսա և այլ ազգաւոք իշխանք Հայոց նոքա քաջաւառն յոլոյ մի էր օշին անարատեա ։ Զառաս կեղծուպատուիր ազգարանօք ընկալեալ պիլարդու խորխորեայ անդէն զամէն առ Հասարակ յերկրէն ամէն թագաւորութեանն լեռնէ, և վտեղայա հինգ գրաւել զիկիլիկիա ։

Եհաս գուժկան առ օշին կըսեր եղբայր Հեթմոյ և սպասել ժամանակ զեղեալն ։ Ըստ այսմ միաբանեցան ընդ նմա և զարհուրել իշխանն և զարքունի զօրքն՝ դիմեայ ի վեր պիլարդեայ, և վանեայ զնա ի կիւլիկիոյ ։ և ինքն նստաւ ի տեղի թագաւորական Հայոց ի տեղի լեռնի ։

1308։ Օշին եղբայր Հեթմոյ թագաւորահօր թագաւորեալ ի
չգէ։ վերայ Հայոց՝ ձերման ի գործ արար տեղի զգործս թա-
գաւորութեան իւրոյ ։ և առաւ սկսաւ տիկէլկաուաչ
նորա ազգին ի պահել զահմանադրութիւնս ժողովոյն
սոյ ։ յորմէ միաբանեալ՝ բորբոքեցան վրդովմունք մահա-
բերք ի մէջ առաջնորդացն և ժողովրդոյ ։

1311։ Յայնժամ՝ և սարգիս եպիսկոպոս երուսաղէմ մի վերջեալ
չկ։ իսպառ զասաս օշնի արքայի և կոստանդեայ կաթուղիկո-
սի՝ արգել զիւրեան ի հայաստանեայց եկեղեցւոյ ։ և յինքն
եաս Հրովարտակ յամենայն եպիսկոպոսս իշխել ի վերայ
իւրեանց անկախ յայլոց ։ և ետու կոչել զինքն պատրիարգ
երուսաղէմի յամի 1311 ։ չկ ։ Ասաւ ի ամենէ սկիզբն
եաս պատրիարգութիւն Հայոց յԵրմ՝ ։

1317։ Ձեռս էանի մի տարւոյ մեռաւ կին օշնի թագուհին ան-
չկ։ ուն՝ Թոռեալ զարու զաւակ մի լեռն անուն ։ և օշին միւս-
անգամ՝ ամուսնացեալ եաս ի կիւրեղ ն յազգէ լաւինոյ-
ից ։

և

և այսու ոգւովն բարեկամութիւն ցուցեալ ընդ Թա-
գաւորս արեւմտեայց , խնդրեաց ի նոցանէ հրամանաւ
արքային ազատին օգնականութիւն ընդդէմ Թշնամեացն
եկեղեցւոյ . և նորքա խոստացան առնել։

և ինքնին ակն ունէր օշին ձեռնտուութեան նոցա՝ 1319։
յարձակեցան ի կիւլիկիա զօրք տուլդան նաւարայ ամի- էկը։
րային եգիպտոսի ութեւտասն հազար այրուձիով։ և օշին
անպատրաստ գտեալ ոչ հաւարձակեցաւ զդէմ ունել
նոցա . և զի անյոյս ճնայ ի մարդկային նպաստից՝ առա-
ջեալ ապաւինեալ ընտրեաց ի ծովայ զօրսայ անտի ի հայոց
աշխարհ կղզիսն Թէպէտև Թշնամի ահաւոր յոյժ՝ երկու հա-
րիւր մեծամեծ . ընդ որս էառ և զՀեթում զհզօր իշխանն,
նաղդայ բերդին՝ զոր կայսրեալն էր տալարտիս զօրսայ.
և յանկարծուստ անկեալ նոքօք ի վերայ բանակի Թշնա-
մեացն՝ եհար և կոտորեաց ի նոցանէ ոչխիս իբր վեցհա-
զար . և զումանն ի գլխաւորսայ նոցա ձերբակալ արարեալ
դարձաւ յետս ։

Այլ ի դալ ամին միւսոյ հիւանդացեալ աւր ի մահ կո- 1320։
չեաց աւր ինքն զՀաւատարիմ հազարապետութեան իւրոյ զօ- էկը։
շին իշխանն կոռիկոսայ և զայլ իշխանս . և յանձն արար
ի ձեռս նոցա զորդի իւր զԼեւոն մանուկ՝ որ էր իբր եր-
կոտասան ամաց , յանամ տանել նմա հայրաբար մինչև հաս-
ցէ նա յարբունս հասակի , և կարասցէ ինքնին կառավա-
րել զթագաւորութիւն հայոց ։ Նոյնպէս յանձնեաց պահ-
պանութեան նոցա զտիկին իւր զՅովհաննա՝ զոր առեալ
էր յետ մահու աննա թագուհւոյն ։ Եւ կայսրդ զօշին
իշխանն պայքիբն Հոգաբարձու թագաւորութեանն . և
ինքն վերստ , կայեալ յիշխանութեան ամս 12 , և կէս ։
և Թաղէոսն ի վանսն դրանապարկ ։

Ընդ այն աւուրս շարժ մեծ եղեւ ի հայաստան միանա-
նաւոյ ոչ սակաւք ։ Կործանեցան և անդ քաղաքք մեծ . յորմէ կրկ-
ն

ի վաստրուրական ։ , և ոմանք յերկիլն պարտից ։ այլ
վեց բանմութիւն նոյա դիմեցին յԱն ակիւթայուց մօտ
ի սահմանս ասորեստանու ։ և կայեալանդ ժամանակ
էին ։ ի ամի յորում անտի ի պիսի յամի 1331 ։ չճ ։
և էինեցին իւրեանց քնակութիւն և եկեղեցի բազում ։
իակ կոթող ջուրեցին ի լիճ Տատոան ։ և ոմանք յԱն վալա-
քեան ի Ծոքշան ։ և ոմանք յայլ տեղիս ։ և նոքա ևս շի-
նեցին իւրեանց տուն և եկեղեցիս ։ և քնակեցան ի նմա ։
և ոտիք նոյա կեան նոյին ։ և ճնայ յայնմ հետէ անդի քա-
ղաք աւերակ ։

22 ։ Ժամանակ լուռն հինգերորդի ։ և խոնարհիսոյն հոսպոնգեան
երորդի ։ և յոկնեայ երորդի ։

չ ։ 39 = 41 ։

1320։ ԼԱ։ Եան հինգերորդ՝ որդի օշին նաստա թագաւորի
հկիր։ ի տեղն նր ի սիս ի հասակի իբր երկոտասան
ամաց ։ և օշին պայլամուանայոյն գնա ընդ ոստր իւրում ։
և զի մեռեալ էր կին իւր՝ ինդն ևս ամուսնացաւ ընդ յոլ-
հանայ դշխոյին՝ որ էր մօրս փեսային իւրոյ լեռնի՝ կին
օշնի արքայի ։ և անտ անկաւ թագաւորահայր ։ և կո-
չեցաւ պարոն հինլիկիոյ և խաւարիոյ ։ եւ մեռանիլ ի
նոյն աւուրս հեթմոյ սպարապետին հայոց՝ կարգեաց զեղ-
բայր իւր զկոստանդին ի տեղի նորա ։ Ընդ այսոսիկ
գործ օշնի պայլի դժկամակ լեալ ոմանց ի լատին ազգա-
կանացն յոլհանայ դշխոյին գրգռէին զնշխանս հայոց ընդ
դէմ նորա ։ ընդ որս միախոհ գոտա և. զաբլոն էին արքայ-
քին օշնի վախճանել՝ կին մեռելոյն հասին կոմսին տոռ-
տոսի եղբօր արքային հինկրտոսի ։ որ և ճնեալ էր այրի
եղեալ որդւովք ։ որոց անուանք էին հէնրիկ ։ յոլհաննէս
և գոմիտոս ։

եւ ի ծագել ձանր խռովութեանց յարձակէցաւ օշնի
պայլ

ազայ զօրօք իւրով ի վերայ տիւրոսի. և ձերբակալ առաւել զթագաւորացոյն զաբլուն, և զանդրանիկ որդի նորա զՀենրիկ՝ դաժ ի սմա, և արգել ի դիպահարսն եւ մեռանէր իսկ. Այլեւս կրսեր որդիք զաբլուեայ՝ յովհաննէս և գուիտոն փախեան ի կիպրոս առ էնրիկոս արքայ հօրեղբայր իւրեանց և կացին առ նմա. 1321.
Լուսաւորիչեան եպիսկոպոսի նաւր թէ մեռեալէ օշին թագաւորն Հայոց, և թէ կայ շփոթ ի շխնանս նոյ արձաւ էն. կեայ զօր բազում յաւար ցոյն կիւլիկիոյ. յորոյ գումարէ մի եկեալ սպաշարեցին զփոյատ քաղաք ծովահայեացն. Յայնժամ կռտանդին սպարապետ Հայոց առեալ իւր արս էբրև վեցհարիւր՝ դիմեաց յեղուկաբերդն պահու ի վերնոյ. և նոցա զբազումն ի նոսանէ. և զիւրայսդան ի բաց վանեալ հալածեալն արար անտ։ Զայն էբրև լուան այլգումնդք թշնաւեացն՝ որք պնայէին յայլ կողմն՝ եկին և ի գիմի Հարան Հայոց միանգամ և եղեն հինգհարիւր. և յամենայնի ի պատերազմել մատնեալ դարձան կորնչեալ յետս. և յայտնիկ մարտս անկան ի թշնաւեացն Հայոց ոչ սակաւք. և ետես զոր էանդրեկին. և չարի ևս Հանդիպեցաւ. քանզի էբրև իմացաւ ամիրային եգիպտոսի նաւր թէ ապստամբեցան էին Հայք ի լատինս, և առեալ ևս Համբառ տուեալ թէ պատճառ նորա յարեամնոյ յարեւելս Դանդ պատրաստուէր։

Մինաբանեայց ընդ իւր զմեծ իշխան ոմն ամիր ամար կոչեցեալ. որոյ ընդ ձեռամբ կային բազում զօրք թուրքայ։ Եւ զի Հայք բարեկամութեամբ էին ընդ սկիւթայիս՝ որոյ մեծամեծ հաշատօք և զմեծ զօրաւոր ցույս, որ կոչիւր Թեմուրտաշ, և եղեն ամենին երեք դասք, եգիպտացիք, թուրք, և սկիւթայիք ։

Եւ նախ առաջին Թեմուրշատ զօրաւոր իբր բարեկամ Հայոց խաղայ՝ ի կիւլիկիա երեսուն հազար վաւերիւք՝ ի սկիւթայսն ։ Եւ յանկարծակի ճնաւ Հայոց՝ զօրք նր յարձակեալ և անդր ընդ քաղաքն և հինգ աւուրց չնորհատարն Հայոց յարշաւեցին նախ զարնջատս և զոչխարս ի դաշտէ. և անպիտանացուցին զանդս և զանդաստանս. դիմացին առան ի վերայ գիւղիս և աւանիս. աւերեցին, քանդեցին և հրձիգ արարին զբազում տեղիս. կոտորեցին և զրոս գտին արտաքոյ պարսպաւորս քաղաքացս. կորճանեցին զեկեղեցիս գիւղորէից և վանորէից. կողոպտեցին զարտաս և զպարդս նոցա. տպանին զքահանայս և զկրօնաւորս. բայլին և զգերեզմանս՝ ակն ունելով գտանել գանձս ի նոսա. և հանեալ զոսկերս մեռելոց այրեցին ի նախատինս քրիստոնէից. և զինչ քանի մի աւուրց եղեն անտէր և գնացին բազմաւարտաւ և գերութեամբ.

Ի մեկնել նոցա յարձակեցան դաշնակիցք սոցին զօրք թուրքայ հանդերձ ամիր օմարաւ զկնաւորաւ իւրեանց. և ըստ օրինակի առաջնոցն առպատակութիւն արշաւեալ և հարուածեալ զնոսն՝ յարձակեցին զոր ինչ և կարացին. և դարձան ի տեղիս իւրեանց ։

Դիմացին առան եգիպտացիք՝ չհաւքաղ առնել զծնայտրդս ցին. և զոր գտին նոքա՝ ոչ տանէր լեզու մարդոյ

ի

ի ոգուտ ել, և ոչ գրի՛ր ձեռին ի ստորագրել. ուր և
հասին ոտք նո՛ր լափեցին իբրև զբոց սրով և գերութ-
աւին և զոհանա յաւիտ քաղաքաց. ընդ որս հրճիգ ա-
նարին և զաստանա, և փանդեցին զբեերդ նորա. և չետ բա-
զում ոճիր էարեայ գործելոյ թուլեալ զերկինն աւերակ
ի սուգ՝ մեկնելոյ էանդուածոյ, վարեալ ի գերութիւն
ոգիս իբր էան հազար. թուլ զոր նահատակեցինն.
Յայսմիսի անցս դատն հարուածոց իշխանք հայոց փո-
խանակ ընդ Թշնամիս մարտն էելոյ ընդ միմեանս կռուե-
ին, և ի միմեանց վանէին։

Յայսքան հարատահարութեանց և յայս չափ թշուառու- 1323
թեանց ընդունայնասեալ լինէին արքայի և հրամանատեայ կամ- ՃՀԲ.
ակ առաքեցին գիր աղերսանաց առ արքասեան ազգն յոսո-
հանն. և ժամուցեալ զարէտս ծին խնդրուեցին զօգնու-
և նա գրեաց առ նոսա բազում գիրս միսիթարութե և առ
և խրատս զդաստուածեան և գյորդորուածն միաբանական
սիրոյ. յղեաց և գանձս՝ ձեռն արկանել ի նորոգութիւնս
ծին, և ի գումարուածն զօրաց ընդդէմ Թշնամեաց. գը-
րեաց և յորդորեաց առ նմա քրիստոնեայս օգնական լինել
հայոց. այլ նոցա չէրև ինչ ի փոյթ. Առաքեցին առա հայ-
ազատհատուած առ աղուանայիս խան սիւնեցւոյ. և հայ-
ցեցին հարկատու լինելոյ ձեռն նորա տալոյ. և նա առա-
քեաց բանս հազար զօրս ի հիւսիսոյ՝ որ շուտով գե-
կին. գրեաց և առ լեռն արքայ՝ միաբանակամ և սի-
րելիս. յղեաց և դեսպան առ ամիրայն եգիպտոսի
հաշտիլ ընդ հայս. և բազմակամութեամբ հրաւիրեալ լեռն
ել ի շինանոցն։

Ընդ միմեանս հատեալ էր գօրայ խանին հասին ի հիւսի-
սոյ և ի մերձ հայս բազմութիւնք օտար ազգաց. և
առին զմեծ քաղաքն Եգիւռա. և հրամայեալ զբնակիչս էա
նորա՝ հրկէզ առնուին զբնակութիւնս նոցա։ Առին և ըզ-
բերդն սիսոնա, և սիլեզին զամուրին նորա. և յորժամ
այնպան զինեալ հասեալ էր գօրայ խանին՝ հասին ի հիւսի-
սոյ և ի մերձ հայս բազմութիւնք օտար ազգաց. և
առին զմեծ քաղաքն Եգիւռա. և հրամայեալ զբնակիչս էա
նորա՝ հրկէզ առնուին զբնակութիւնս նոցա։ Առին և ըզ-
բերդն սիսոնա, և սիլեզին զամուրին նորա. և յորժամ

մի ՚ի հայոյ ելին պատերազմաւ ընդդէմ նոցա. և մըտեալ քաջութեամբ ՚ի մէջ բանակին նոցին՝ հարին ՚ի սուր առաջի. այլոջ կարացեալ ստանալ համ վանել զանհամար բազմութիւն նոցա՝ անկան և ինքեանք կիսով չափ. և ոմանք յիշխանացն հայոց և ՚ի հեծելոց ՚ի գերութիւն վարեցան. և որք մնացինն՝ վախստեայ անկան յամուր տեղիս ։ Դիմեալ ապա Թշնամեայ ՚ի դաշան մլոնայ գետեկին և զայլ ևս բազում անձինս. և հուր արկեալ ՚ի մեծ բերդաքաղաքն մլոն՝ այրեցին զաշտարակս նր. ուր և բազումք ՚ի քրիստոնէից կատարեցան հրով ՚ի վերայ հաւատոյ ։

Տեսեալ կոստանդին կաթուղիկոսի զայսքան հարուածս ոչ կարաց հանդուրժել. և առ ստստիկ ցաւոց սրտին հիւանդացաւ և մեռաւ, կայեալ յաթոռ հայրապետութեան ամս 16 ։

1323 Ց. Կոստանդին երրորդ՝ ՚ի լամբրոնէ յետ կոստանդեայ կեսարացւոյ նստաւ ՚ի տեղի նորա յաթոռ հայրապետութեան ՚ի սիս. և ՚ի գնալն ՚ի բերիա վանն իրիք ծանր պոռծոյ՝ եկն առ նա հրաւիրակ ՚ի նասր ամիրայէն եգիպտոսի. և նա երեսաւ գնաց յեգիպտոս. և յանդիման լեալ նմա եգիպտ բազում պատիւ ՚ի նմանէ. և լուտ իւրում զգօնութեանն իմաստուն բանիւք հաճեցոյց զնա ՚ի հաշտութիւն, առեալ արկեալ ՚ի դիմաց լուծն արքայի ։ Եւ ամիրայն հաստատեալ դաշն խաղաղութեան ցամս հնգետասան ։ Եւ առաջ դարձաւ կոստանդին կաթուղիկոս յաթոռ իւր ՚ի սիս փառօք մեծութեամբ. և ուրախացոյց զամենն ։ Եւ որովհետև գտին ևս հայք զպաշտամունքն ՚ի զօրաց խանին՝ ձեռն արկին այնուհետև ՚ի նորոգութիւն և ՚ի շինութիւն տեղիս ։ Այլ ինքն կոստանդին կաթուղիկոս յետ կալոյ ՚ի հայրապետութեան ամս 4 վախճանեցաւ ։

1327 Յ. Յակոբ երկրորդ՝ ՚ի սրսոյ քեռորդի գրիգորի անաւարձ զեցոյ նստաւ ՚ի տեղի կոստանդեայ կաթուղիկոս ՚ի սիս ։ ՚ի սր աւուրս երևելի եղև եղբօրորդի Թագաւորին հիպրոսի

կինալրոսի պռնիտոն ծնեալ՝ ի զաբլոնայ՝ ի քեռանէ հեթ-
մայ երկրորդի, երիտասարդ առոյգ և հզօր, յարդոյ
գտեալ յաչս ամենայնոցա և լատինասէրս։
Այօրաքոյր սր մարիամ կայսրուհի հայկազն (զորմէ գրե-
ցաք՝ ի գլ. 20.) լուեալ բազում լինէ զամանէ կոչեայ՝ ի կոս-
տանդնուպոլիս տեսանել զնա. և՝ ի գալն անդ յաւուրս
կայսերուն որդւոյ իւրոյ անդրոնիկեայ՝ տեսեալ զնա հա-
ճեցաւ ընդ քաղաքավարուն նը. և ետ նմա՝ ի կնուն զմի
՝ի դստերաց ուրումն մեծի պատրկի։ Եւ իբրև մեռաւ
կինն անդրի՝ հաւ ապա զդուստր սերգեայ կամսիւր-
գիանոսի առն երևելւոյ. յորմէ և ինքն պռնիտոն սիւր-
գէս կոչեցաւ կամսարգիս։ Եւ ապա կարգեցաւ՝ ի կայ-
սերէ իշխան և վերակացու՝ ծին աքայիոյ. ուր և տիրեալ
զօրութիւն և իմաստութիւն, ունելով ընդ ձեռամբ իւրով
զգունդս զօրաց՝ ի յունաց և՝ ի հայոց։
Եւ եղև իբրև վտաքեցաւ կանտակուզենոս՝ ի յովհաննես (1342։)
կայսերէ (՝ի թուականէ մարիամու մօրաքեւս պռնիտոնի) (չղ։)
և կարգեցաւ առանձին կայսր, առաքեալ դեսպանս առ
պռնիտոն պինդս ձանաչել կայսր, և մի զյովհաննէս,
և ինքեան օգնել և մի յովհաննու։ Ընդ այս խոժոռեալ
պռնիտոնի՝ արար պատասխանի. գիտեմ ձեռն տալ ամ-
պիտոյն լսել, և ամ ոչ։ Եւ՝ ի յոխորտալ դեսպանացն՝
կալեալ զնոսա եդ՝ ի բանտի. և ապա սրչաւի անդեայք
կայնն կանտակուզենայ մօտ՝ ի սահմանս ևրը՝ յաւիշտակեալ
զնոսա. և զբազում կալուածս նորա յինքն գրաւեալ, և
զձեռնտուս նորա կալեալ մերկեալ յամ ընչից, և վտա-
ռեալ յերկրէ իւրմէ. յորոց Ժողովեալ գանձ բազում. և
զի զդուստր իւր խոստեցեալ էր ըստ որդւոյ նորա, լուծեալ
քակեալ զնչանն։
Եւ յորժամ դիմեալ կանտակուզենոս՝ ի վերայ թեսաղոնի-
կեայ՝ հասեալ զօրօք՝ ի վերայ նորա՝ հալածական արար
զնա. և յամ տեղիս՝ ուր և կարէրն զդէմ կալաւ նմա առ
՝ի խաւանելոյ զկայսերութիւնն նորա. զի հաստատուն
մնասցէ

Ճոսոյէ կայսերութիւն յալէտանեու թուին մօրաքեու հե-
ցոյ ։ և տալա դարձաւ յաթոյիա ։ և ՚ի ՆոյեՒն տարեշջ կաղ-
պեցաւ թագաւոր Հայոց յամի 1343 ։ ՀՂԵ ։ ոսկես ու-
նիմք տալ՚ի գԼ։25։ ԱյԼ մեք Հայերէն յատաչիկայէ ։

23 ։ Գոտիս ոնգեստրէսն ընտիր տինգեցուցէ ։ և յոյժ ի-
պատ եգիսկոպոս ։ և ամենայն ազատ տուն ։ և ամենայն
ի նմանէ ։

Ե։ 40 = 42 ։

1330։ ‖ Ը ‖ Նոր այն աւուրս Տաղիցաւ թ Հնամարթիւն ՚ի լեռն
ՀՀԹ։ ❋ = ❋ արքայ և ՚ի ամեր նր ՚ի օշին պայ։ Նախ երկ
աստիճայ լեռն զօրս ՚ի յաստանս ։ և ըմբռնեաւ զօշին և
զերեքայր նորա զիկոստանդին սպարապետ՝ եւ տարան
զնոսա ։ Ջայս գործ խաստութեան գործեաւ նորա՝ աս-
քեայ զգլուխն օշի յեգիպտոս առ մէլիք նասր ։ և ըզ-
գլուխ կոստանդնի առ ոլուսայիտ խանն ակիւթայու ։
Ե՛ հոշեաւ ՚ի կիպրոսէ զ յովհաննէս զերեքայրն գոմ-
տան աերգեայ՝ զՀօրաքեռորդի նր՝ կայոյց պայ՚ի ի-
խան ի շիրազոյ ։ և զբս զտին ոմն անուն յազդէ լատինաց-
ոյ արար սպարապետ ՚ի տեղի կոստանդեայ ։ Ցետս այսո-
ւիկ տարան լեռն և զտիկին նր զԹագուհին Հայոց ըզ-
դուստր օշնի պայլի ։ և կնաւ նր ՚ի կիպրոս ՚ի լա-
տինացւոց զդուստր արքային ակիւթայու ։ և այսպէս թիւն
տեառն վերայաւ ՚ի նմանէ ։

1334։ Ջնչեցաւ Ե այն աւուրս Թ Լատինք առ Հասարակ պատ-
ՀՂԴ։ րաստին գալ յարևելս յազատուԹիւն տուրբ երկրին ։ և
՚ի խորհրդոմնեռանձնուԹեան այլապէս ։ Ընդ այս Համ-
բաւ զհան Հարաւ ակիրայն եգ՚ուպտոսի մէլիք նասր ։ և
ակիրայն բերիոյ ։ և Համարեալ Թէ Հայք են՝ որք գըլ-
պուեն զնոսա ։ և ձեռնտու լինին նոցա ։ եկին ՚ի մեծ
ջնջեցաւ Հայս ՚ի ասկնանոյ անտի ։ յոր չափ առնն ատքա
առ նոցն ։ անհնար է ժող ազատանալ յոր շատոյց
եւ ըստ-

եւ ըստ պէտս ։ Ապա ամէն մի նաւը թէպէտ եւ եղեալ
էր գործն խաղաղութեան եւ հայր հնգետասանամեայ ժամանա-
կօք , բայց խոստացաւ ի հարեւտից պատրաստութեամբ ուխ-
տեալ , եւ ի գրգռեալ յայնմ օտար ազգայ գումա-
րեալ զօրս անհամար բազմութեամբ . եւ ետ ի ձեռս
առիւծային բերիոյ , որ թշնամանէր եւ արքային լինի ։
Դիմեալ ցՅովակիմ յանակնկալ ժամանակի ի կիւլիկիա ի տօնի 1335։
համբարձման տեառն , եւ յանդգնեալ գտեալ զհայս եւ յան- էմէ։
պատրաստի յարձակեցան ի շէնս եւ յաւանս , եւ կոտորե-
ցին զորս եւ գտին՝ զծնականս եւ զեկեղեցականս , զարս եւ
զկանայս , զմանկունս եւ զծերս . եւ այրեցին զտունս եւ
զսրահսն , զեկեղեցիս եւ զուխտատեղիս , եւ գերեցին
զինուորս , եւ առեալ կողոպուտ բազում տարան յՅ
իւրեանց ։
Իսկ լուռն արքայ սասանեալ յերկիւղէն ի բայց հետա- 1336։
յաւ ի կիւլիկիոյ . եւ իշխանք նորա ամրացան ի քաղաքս
իւրեանց անառիկս . եւ ապա առ Տասարակ ձեռն ի գոյծ
արարեալ ական նորոգութիւն ինչ առնել էին ։
Բայց ահա անդրէն հասին բազմութիւնք յոյժ եգիպտաց- 1337։
ւոց ի կիւլիկիա ։ Եւ լուռն արքայ անձեռնհաս գտեալ էձ։
առնելոյն ականս ի բերդ մի ամուր . եւ տեսեալ թէ
օր յօրէ նուազի ճն սրտի եւ գերութիւն առաքեայ դես-
պանս առ մեկնիչ նոսա . եւ խնդրեալ ի նմանէ արձա-
նօք զհաշտութեան խաղաղութիւն ։ Ցղեայ եւ նոսա զդես-
պանս , եւ արար պատասխանի . ոչ իմիք ասէ յանձն առ-
նում զինդիր քո , բայց եթէ երդմամբ խոստանայցես ինձ
չառնել երբեք զպատգամաւորութիւն կամ զթուղթակցու-
ճ արևմտեան ազգս ։ Եւ լուռն արքայ քանզինեղեալ էր
առնոյ աներկայն . եւ յայնմ հետէ դադարեալ երկիրն զամն
նբր էրկու ։
Ելք քանզի լուռն արքայ դարձեալ սկսաւ գալոտ թղթակ- 1339։
ցութիւն առնել ճ արբանդան պապին եւ լինդ այլ տանուս էձ։
յալ-

յարևմտեայց , զայն զգայեալ ամիրային եգիպտոսի՝ բարկացաւ յոյժ . և արձակեաց զօրս ի հետ շուտասան Հայոց այրուձիոյ՝ խաղալ առաւտուկութեամբ ի կիւլիկիա ։ Եկեալ Հասեալ ապա նոցա անդր՝ գործեցին վնաս բազում . և կործանեցին ի Հիմանոյ գվէշուտասան դղեակս . և ժողովեալ վկասուտս կոտորուտս երկրին՝ մեկնեցան անտի ։ Եւ յայնմ Հետէ ոչ և միշհնեայ լինոն յայսմանէ պատգամաւորս առնել ընդ արևմուտս . և տակաւին ի ձեռն լաւ մինուորաց գաղտ ձանոյց արբատան նուագին գվատանգ իւր ։

և խնդրեցայ զօգնութիւն ։

1340։ Այսուիկ այսպէս եղելոյ անկաւ գԺառանգութիւն ընդ իշխանա-
չէջ։ ն և ընդ եպիսկոպոսաւնս , և ա և ընդ արքայ և ընդ յակոբ
կաթուղիկոս . քանզի կէաք սկսեալ չառնել ամենևին
թղթակցուի ընդ արևմուտեայս . զի առաւիկ սպառեցաք
առեն այսու պատՀառս . իսկ կէաք Հակառակիչն այսմ՝
ի սատականալ այսպիսի վիճակ՝ և ի չառնել և այլոց
ազգի ազգի գրգռութեամբ ի բանսարկու արանց՝ խըր-
տայտ բանն ի մէջ արքայի և կաթուղիկոսի . և չա-
ռաւելն բորբոքիլ կշտամբեաց կաթուղիկոսն զարքայ և-
սպատնայաւ նմա . ՚ի որ չառաչեալ արքայն կնիքն զինք
չառնուցանել ի չնանութեան չեռ կալոյ նորա ՚ի կաթուղիկո-
սութեան առն 14 ։

1341։ Ա խնթաւ՝ որ և տէր մխիկ առուր՝ ի գաւառէն Երզն-
չղ։ ջակայ՝ ի գեղչէ քոնայ՝ նստաւ կաթուղիկոս ի տեղի չա-
կոբայ ։ ի սուրա աւուրս ընդարձակութիւն մեծ գտին
ունիթորք . այլեկ ո՞չ էին ազ , տես ի պատ . չ. 40 ։
Հեղինակ տոչոր եղև չուլհան վարդապետ քոնեցի , աշա-
կերտ եսայեայ վարդապետի ՚ի չեչոյ ։ Սա նախ ՚ի բարի
միտս ամբարձեալ , չորդորեցոյց և վերայոյց ՚ի նոյն ըզ-
բառնալն , և նախնոյն Հանդ գտանելոյ կանգնեաց նոր միա-
բանութիւն՝ առեալ ՚ի կարգէ սբոյն դոմինիկոսի ։ ՚ի
բազմանալ տոչոր և ՚ի չանալ ուղղել զազգն՝ արկին խոս-
վեցուցանել զնա . ոչ ևս ի նմա ՚ի պատ . չ. 40 ։
Հեղինակ տոչոր եղև չուլհան վարդապետ քոնեցի , աշա-
կերտ եսայեայ վարդապետի ՚ի չեչոյ ։ Սա նախ ՚ի բարի
միտս ամբարձեալ , չորդորեցոյց և վերայոյց ՚ի նոյն ըզ-
բառնալն , և նախնոյն Հանդ գտանելոյ կանգնեաց նոր միա-
բանութիւն՝ առեալ ՚ի կարգէ սբոյն դոմինիկոսի ։ ՚ի
բազմանալ տոչոր և ՚ի չանալ ուղղել զազգն՝ արկին խոս-
վեցուցանել զնա . ոչ ևս ի նմա

և

և անվաւեր համարելով գնոսին մկրտութեան նոցա և զդրոշմն նոցին, և գկատարգ քահանայութեանն, ձեռն արկին վերին մկրտել գՀայս և զդրոշմել, և նորոգ ձեռնադրել զքահանայս նոցա. և ատիպէին զամէնն փոխել գծէս իւրեանց՝ ի լատինականս, և դառնալ՝ ի լատինականութիւն. որով աղմուկ սաստիկ յուզիցաւ՝ ի մէջ ազգին առ Հասարակ ընդ ամ՝ ոեղիս. և տեւեայ ոչ սակաւ ժամանակս. այլ ինքեանք ոչ տեսեցին, զի հետզհետէ նուազելով պակասեցան. և յաւուրս մեր խայտառակ բարձան. և եղեն իբրև զչեղեալս։

Եւ եղև յաւուրս միխիթարայ կաթուղիկոսի՝ ի սոսա յարեւացան եղիտս անձինք իբր նախանձաւորք աբգանեակք չարի. որոց վիճ հրաչիւնեցաւեա պաղիեանց կամ նեղասէս պատճառն իբր եպիսկոպոս ոմեաց, և միւսն սիմէոն պէկ՝ եպիսկոպոս կարնոյ ասացեալ. որք վեր՝ ի վայր շրջեցին զհայրապետն ազգին աղանդիւք իւրեանց. որոյ վասն հալածեալ եղեն՝ ի հայոց. սիմէոն փախեաւ՝ ի կիպրոս, և նենգեաց յայլ տեղի։

Եւ իբրև լուաւ սա ինքն նենգեաց զնստել միխիթարայ յաթոռ կաթուղիկոսութեան, փութացաւ եկն առ նա. էջ զի յուսայր ինչ հոգին ընդել գնա։ Բայց միխիթար կաթուղիկոս քննեալ զգործս և զբանս նր՝ որում յաւաջնումն իսկ իրատեսէր էր, ՝ի բաց մերժեաց գնա նզովիւք ՝ի հայոց ընդդուներէն եկեղեցւոյ՝ իբր զոմանս ասմ օրինայ։ Ապա ՝ի հայոց. սիմէոն փախեաւ ՝ի կիպրոս, և նենգեաց յայլ տեղի։

Եւ իբրև լուաւ սա ինքն նենգեաց զնստել միխիթարայ յա- 1341։
թոռ կաթուղիկոսութեան, փութացաւ եկն առ նա. էջ
զի յուսայր ինչ հոգին ընդել գնա։ Բայց միխիթար կա-
թուղիկոս քննեալ զգործս և զբանս նր՝ որում յաւաջնումն
իսկ իրատեսէր էր, ՝ի բաց մերժեաց գնա նզովիւք ՝ի հա-
ղորդութենէ եկեղեցւոյ՝ իբր զոմանս ասմ օրինայ։
Ապա ՝ի հայոց. սիմէոն փախեաւ ՝ի կիպրոս, և նենգեաց յայլ
տեղի։

Եւ իբրև լուաւ սա ինքն նենգեաց զնստել միխիթարայ յա-
թոռ կաթուղիկոսութեան, փութացաւ եկն առ նա. էջ
զի յուսայր ինչ հոգին ընդել գնա։ Բայց միխիթար կա-
թուղիկոս քննեալ զգործս և զբանս նր՝ որում յաւաջնումն
իսկ իրատեսէր էր, ՝ի բաց մերժեաց գնա նզովիւք ՝ի հա-
ղորդութենէ եկեղեցւոյ՝ իբր զոմանս ասմ օրինայ։
Ապա ՝ի հայոց. սիմէոն փախեաւ ՝ի կիպրոս, և նենգեաց յայլ
տեղի։

առայօդ բանս . և ամփոփեցին զամենայն ի գրքոյկ մի ,
առաքն եղեալ ի նմին զհաւատս ուղղափառեալ մոլորեա-
լ ի վերայ եկեղեցւոյն Հայոց . և մնաւուկին զայն առ սըր-
բազան պատն . և նա առաքեալ զայն Խոնդերձ թղթով
առ սինկղիտոս կաթուղիկոս և առ լեռն այրքայ ։

I342։ Յայնժամ ժողով մեծ գումարեալ եպիսկոպոսաց և վար-
ղապետաց և քահանայից ի սիս քաղաք ի գունութիւն
մատուկին զամբաստանութիւնսն՝ որք կային ի գրքոյկն
յայն . և գրեցին մի առ մի պատասխանի ընդդիմակ ։
Յայտնի ցուցեալ թէ այն բանք աղճատանք են զառաձե-
լոյ մատուկ , և շարխարհութիւնք բանասիրութ և քոռ-
ատոյ ։ Եւ զնմանէ ի գիր անյուշեալ առաքեցին առ սրբա-
զան պատն , և նա ընթերցեալ զնմանէ ուրախ եղև յոյժ ։ Ապ
ի նմին ամի յառաջ քան զգումարիլ այսր ժողովոյ մե-
ռաւ լեռն այրքայ կայեաւ Յիշխանութեան ամն 21 ։

24 ։ Ժամանակ ընդարարութեան յովհաննու , հոպունքեայ և գոհ-
պոնի , և հոպունքեան վերջինոյ . և հնուալիհուսեան ջեորվպոյ ։

Ե . 42 ։

I342։ Յովհաննէս պայլ որ և Չիլեան ասի , այն որում
ձլիս։ անուն եղեն կրտսերագին երկրորդ՝ երկրորդին
Թագաւորին Կիպրոսի՝ ի հօրէ լատին , և ի մօրէ Հայ՝
ծնեալ և սնեալ դասերէ լեռնի երկրորդի՝ եղբայր
գրքոյնոյն աերգեայ՝ զոր յիշեցաք ի գլ . 23 . լսատրեցաւ
և օծաւ Թագաւոր Հայոց ՝ ի տեղի լեռնի Հինգերորդի . զի
լեռն չունէր զորդի . և ոչ զեղբայր ։ Այս յովհաննէս
Թագաւոր յանպիտանեայ սակի ոմն էր , և ս. խոտովարար
և անարգու ազգին Հայոց . որ և չեռնարկէց լեալ յա-
նարգ գործս՝ արար բազում՝ինչ անհաճոյ իշխանաց և ծո-
ցայ իւրոց . վոխակերպեաց և զարքունիս իւր յայլ ինն
առաջ յուր և խոտան , և ինքն անհոգ՝ի լինամբ լզաղգն
Հայ-

զՆայուԹիւն՝ վարեսցին ըստ առնմտեայց յաւմ իրս ։ Ընդ այս գործ նորա ոչ ևս Հանդուրժեալ զօրացն Հայոց յաւրեան ՝ի վերայ նորա , և սպանին զնա յետ կալոյ նորա ՝ի Թագաւորութեան ամ I ։

ԳաւԹան՝ որ և կիտան կոչի , և սիւրգես կամ՝ սաքայ՝ եղբայր յովՀաննու Չիւնանի՝ որ և տիրեր երկրին ա- I343։
ջայիոյ՝ խորՀրդով իշխանացն Հայոց Հրաւիրեալ նստաւ Թագաւոր ՝ի տեղի եղբօր իւրոյ ։ Իբրև լուան եգիպ- տացիք զԹագաւորել նորա՝ ևս և զնմանէ տէրութեանն Հայոց, միաբանեցան գունդ կազմեալ՝ ար շաւեցին յաւար ՅինԹ կիւլիկիոյ ։ Եւ գաւԹան անպատրաստ գտեալ, և ոչ կա- րացեալ իւՀք զդէմ ունել նոցա՝ խոյս ետ , և ամրացաւ ՝ի բերդի միում. և Թշնամիքն մնաս առեալ ՝ի նեղս ՅինԹ գործեցին բազում՝ չարիս , և գնացին ։

Եւ ՝ի յաջորդել ամին միւսոյ Հասին առաքաւակաւորք չարք· I344։
և արարին զաւերումն Հարուճածս ՝ի կիւլիկիա։ Եւ չեր ոք չկա- րէր ընդ դէմ նոցա մարտն ՅինԹ օրինօք . քանզի և իշ- խանք Հայոց՝ որք էին յՅին կիւլիկիոյ , լքեալ և ամրա- ւտասեալ էին յանձինս . նաև չէին Հաւան ընդ Թագաւոր իւրեանց , այլ Ինքն առ օտար ոք Հայել՝ պժգային ՝ի նմանէ . և առաւել և ս անվԹարան լեալ յինքեան՝ մանա- ւանդ ՝ի պաՀառս երկպատակելոյ իւրեանց յիրս կրօնի՝ անդադար պժռէին և կռտրէին ըզ իրեարս . և յորում ՝ի տեղւոջ գտանէին օրըստօրէ յղրուէին յՅե ամատ . և ՝ի տեղւոջ նոցա էառնուին ազգականք Թագաւորացն Հայոց տիրապետեալ էին ՝ի քաղաքս և ՝ի բերդս ։ Եւ յաւուրսն յաՀմեալ էառ Լատինոս իմանայ՝ սկսաւ գործոն արքայ բռնադատել զազգն վա-

Ի ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԵՌԱՑ ԼԱՏԻՆԱՑԱՑ ։

Զայս տեսեալ այլոց իշխանացն՝ ազգ ազգին գործեցին և յորդորեցին զինս՝ պահել և իւրաքանչիւր զազգն յիւրում վի- Ճակի , և մի վտանգել Հայաքակ՝ որում չէին ընտել . յա- ռաջին նմա եղեալ եղբօր իւրոյ՝ Թէ վՀ յայտնիսիա ձեռն- կալեալ ես ՝ի բերդս ։ Եւ յաւուրսն յաՀմեալ էառ Լատինոս

յաւՀան

յարհամարհել զնա՝ սպանին և զնա ըստ օրինակի եղբօրն նորին յետ կալոյ նը ՚ի թագաւորութիւն ան 2 ։

1345։ Կոստանդին էորմոսէ ՚ի հօրէ լսին՝ որդի բաղանոյ կա-
ՃՂԵ։ պարապետին Հայոց՝ թագաւորեաց ՚ի տուղի գոհ իսոնի . և գոլով ինքն այր խոհական և զգաստ՝ ջանայաւ ՚ի խաղաղութեան պահել զազգն ։ Եւ ՚ի պատգամաւորութիւն ընդ արեւմտեայս և ընդ արեւելեան պատին՝ իմացեալ զայս ամենայն եգիպտոսի , և ՚ի վերայ հասեալ թէ հայք յուսացեալ են դարձեալ յօգնութի լսողութեայ , ժողովեայ զօր բազում յոյժ յօտէն եգիպտացւոց և յերկրէն ասորւոց և ՚ի սահմանայն միջագետաց . և ամ՚ զօրութիւն յարձակեցաւ ՚ի վր Հայոց՝ անհեթ առնել զինն իսպառ. քանզի համարեցաւ՝ թէ ՚ի բառնալ այնր թագաւորութիւն՝ ոչ ևս խորհեսցին արեւմտեայք գալ յօգնութիւն ՚ի պատերազմ ։

1347։ Իսկ կոստանդին արքայ վաղագոյն ևս ակնարկեալ գու-
ՃՄԶ։ մարեայ առ ինքն զինապետս ՚ի քաջայն Հայոց . և կարգեալ նոցա զիւրապետ զԼիպարիտ անուն ոմն հզօր ի շահ Հայոց՝ խառնել ընդ առաջ արշաւանաց ամենայն ։ Ընդ որում ՚ի Թիկունս և Հուգոն արքայ կիպրոսի , ևս և ազգատոհմ ազատաց զօրագլուխ Հեթելադնդին Հռոդեայ ՚ի յորդորել զնոսա սրբազան պատին ։ Ա՛ռաքեան մնացեալ՝ Հարին և Հանին զնոսա յերկրէն Հայոց . բայց անկան և յինքեանց բազումք ։

Կրէն Կիւրղիոյ . բայց անկան և յինքեանց բազումք ։

Եւ յայնմհետէ խաղաղացաւ ցն առ ժամանակ մի . և եղեն բազում թղթակցութիւնք նամակաց և դեսպանաց ՚ի սրբազան պատէն և ՚ի Հայոց ՚ի վր երից կրօնի ։ Որոց վր և յակոբ ասեցի՝ որ երբեմն կաթուղիկոսն էր՝ եւ ևս պնդեալ ՚ի գաղղիա . և բերան ՚ի բերան խօսակցեալ ընդ քահանայապետին հաչեցոյց զնա յոյժ . և եգիտ պատիճ մեծ ՚ի նմանէ ՝ յամօթ արարեալ զՀարսախոսս Հայոց ։

1355։ Եւ ՚ի պատնալն նմա՝ վաղճանեցաւ միխիթար կաթո-
ՊԴ։ ղիկոս , կացեալ ՚ի Հայրապետութենէ ամս 14 . և նստաւ վերատին ՚ի տեղի նր առ ինքն յակոբ քունեցի Հաւատոյ քա-

կոստանդեայ արքայի և եպիսկոպոսացն Հայոց. և վարել
զինշանութիւն իւր նաալաղութեամբ այլևս ամն 4, վաղ-

Ձանեցաւ։

Ասորոյ աստանելոյ վանայ սրբոյն Թադէի յարտապ 1359։
զաւառաւք՝ ի փոխիլայ ակռբայ Յաստեպոս նստաւ կաթո-
ղիկոս ի տեղի նորա։ ի սորա չորրորդ ամի կաթուղի-
կոսութեանն մեռաւ կոստանդին արքայ Հայոց յետ կալ-
ցինշանութեան ամն 18. և ինայ աթոռ Թագաւորու-
թեանն Հայոց պարապ զերկեամ մի. քանզի իշխանաք Հայոց
որք կային ի հնուիկիա սակաւաւորք թուով՝ ոչ ևս կա-
ային զնել թագաւոր ի տեղի նախնեացն, ընդեանց
ևս թագաւոր կայսրութեանեզոք ոչ իշխէին. և այսպէս
անտեռունչ մնայեալ երկիրն տասնեւ քան զաւասնեւ-
ցեր ամանից քահանայապետին՝ վաղվաղակի կոչեցին և օծին
զնորա Հանդիսիւ՝ ի կաթուղիկէն սոյ, և թագաւորեցուցին

Ե. 43։

Լ։ ԵՒոն վեցերորդ՝ լիւսինեան՝ վերջին թագաւոր Հայ- 1365։
ոց՝ մայրենեօք Հայ, և Հայրենեօք լատին՝ի յե- պժդ։
ղեւ յովհաննու ձիւնանայ և գուիտոնէ, միանգամայն և ար-
գանայ սեւտրոսի արքային կիպրոսի՝ ընտրեցաւ թագաւոր
Հայոց ըստ գրելոյ և ըստ յորդորելոյ արքային սրանկին ու-
րբանո-
սի հինգերորդի։ զանգի իբրև լուաւ սա զմահ կոստան-
դեայ արքայի, գիտացեալ թէ Հայք ճնային առանց թագա-
ւորի, և չմիաբանին թագաւորեցուցանել զոք, գրեաց առ
ոն յորդորանս՝ դնել լինքեանց թագաւոր զԼևոն լիւսինեան։
Ցայնժամ. իշխանաք Հայոց և առաջնորդք ազգին անաս-
ցեալ քահանայապետին՝ վաղվաղակի կոչեցին և օծին
զնա Հանդիսիւ՝ ի կաթուղիկէն սոյ, և թագաւորեցուցին

ի վերայ Հայոց . սա առեալ էր զին մարիամանուն՝ յազգականաց լուդովիկոսի թագաւորին Հունգարիոյ . Սոյն այս լուռն բարեպաշտ ոմն էր և իմաստուն , և ք զբաղումն ի թագաւորական քաղաքն էր բարուք . այլ ժամանակ իւր դառն . զոր առաւել ևս դառնայուսկին իշխանք նր , որք յայնմ՝ յեռանեալ դարու խստաւ տկարացեալ էին . նաև զարուեթիւն Հայկազնեան մնուացեալ զկն ունէին ի ձեռին զանիաբանութիւն իւրեանց . որոյ վա օր քան զօր նուազէին . և ցն լիւդիկոսի վտանգեալ յարշաւանաց թշնամեացն՝ ի վերջինն եհաս տուրնաւ ընդ .

տեսցի արդ ։

1371։ Յանցանէ լքանի մի ամաց յարձակեցան զօրք եգիպտացւոց ի լիւդիկոս . և սկսան աւերել և այրել զքաղաքս . և ապականէին զբերս երկրին . յորմէ անկաւ սով ի տեղիս տեղիս . մինչև գրիճ մի յօրենոյ վաճառեցաւ ի սիս հինգհարիւր գրամոյ ։

Առեալ ապա լևոն զարքայն ընդ իւր արս քանի մի , և պատահեալ մարտիւ զօրացն եգիպտացւոց , եհար զնոսա բազում , եհար զնոսա ի փախուստ . բայց ոչ կարացեալ հասանել զդէմ ունել վտանգեցան . և վերս ընկալեալ յանձին փախստեայ անկան յանդառոյց էրկինս , և չէրևեցան առ ժամանակ մի . և ոչ ոք գիտաց թէ ոլ եղևնմա , և կամ յո չոքան . և եհամարեան զնմանէ թէ մեռեալ էին ի մարտի , չառաւտեալ հայոց այսմ հանգամանի յետ երկուց ամաց խորհեցան թագաւորեցուցանել զորթոն զուքս՝ ամուսնացուցեալ ընդ ելիզմա ընտանի մարիամայ թագուհւոյն հայոց ։ եւ յորժամ մերձ էին ալտակերտ , եհան լուր , թէ կենդանի է լևոն արքայ . և ի յայս ինչ ժամ . ի հասանել լայր լոյ ժամանեայ և ինքն արքայ , և միխիթարեաց զնմանն , մանաւանդ զթագուհին ։ Ընդ այն աւուրս մեռաւ մեսրոպ կաթուղիկոս , կացեալ ի հայրապետութեան ամս 13 ։

1372։ Կոստանդին չորրորդ յաջորդեաց զկնի մեսրոպայ կաթուղիկոս հայոց ամն 2 , և մեռաւ ։

Պողոս

Գողոս առաքին՝ նստաւ ՚ի աթոռի կուսանդեայ յաթոռ 1374։
յաթուղիկոսութեան ՚ի սիս. ամս 4։ Զայսու ժամու-
նակաւ յանիւթիկ լինել և ՚ի բանտի լսուլոյն եգիպտոսի՝
նստաւ ՚ի աթոռ նորա Տօրեղբօրորդի նորին Կ շրէ՛ք շա-
պան՝ թշնամի քրիստոնէից։ Սա տեսեալ թէ ՚ի նուա-
ճութեէ և թագաւորութիւնն Հայոց, և լուռ արքայ ունի
իւր թիկունս գլաւինայսի՝ արձակեաց անհամար զօրս ՚ի
Քիւլիկիա։ Որոյ աներկիւղ Հոլովման տուեալ զերան իբրև
զյորձանս Հեղեղայ յաճն Կիլիկիոյ. և տղոքեցին լայն ըղ-
լերինս և զդաշտս։ Յորոյ զահի Հարեալ բնակչայ եր-
կրին մեծամեծք և փոքունք, և ամենայն առհասարակ զօրք ար-
քունի՝ զինաթափ եղեալ ասպատիճամբ՝ կիրակացան եղեն այսր
և անդր, ապրեցուցանել զանձինս։ Եւ բազմաք ևս իբր
երեսուն Հազար անձանց անկան յայլ թագաւորութիւնս։
Իսկ որք մնացին ՚ի բացի՝ եղեն Ձարակ սրոյ թշնամեաց։
Քանզի սիրեալ նոցա արձակ Համարձակ յաւար և յաւեր
ձին՝ դիմեցին նախ ՚ի վերայ անպարիսպ աւանաց և գիւղից
Ճապկելոց. Հասին յետոյ և ՚ի վերայ մեծամեծ և ամուր
քաղաքաց, ևս և Հրէշակաւոր վանորէից։ և զամէն քան-
դեցին և կործանեցին, աւերեցին և այրեցին։ Հինգնայա-
տակ արարին և զՀոյակապ շինուճածս եկեղեցեաց և ապա-
տանից։ և կողոպտեցին զամ՛ստասս և զգարդս։ Եւ զա-
միսս երկու շուրջ ապաշարեալ զսիս՝ առին և. յաւեր գար-
ձուցին։ Կոտորեցին զորս կամեցան։ և գերեցին ըստ
Հաճելեաց։ բայց և զգերեզմանս իշխանաց և թագաւորաց,
և այրեցին զոսկերս նոցա։ և բազում աւուրբք Հետա-
զօտեալ լինէր ամ բնակութիւնս վայրագ ցնծի, մերկացու-
ցին զամ։ և արարին զկիւրեղիկիա անշէն անապատ։ զի մի
և ոք զօրացի անդ թագաւորութիւն Հայոց։ Եւ ապա ՚ի
դառն դառն բոլոքեալ զբազմութիւն բիւրաւոր գերեաց՝
ոմանս խոշտանգեալ և տապալեալ զնոսա տակաւ և ծարա-
ւու, և ազգի ազգի նեղութեամբ. և տոկային զնոսա
տանջանաւ ՚ի Հատասոյ։ Այլոյ տունտուր նոցա յանձն,
զբազումս

զբազումն ՝ ի նոցանէ առաջերահաս կտրէին ընդ մէջ, և զայլս խողխոդէին • զումանս մորթեսէրծ արարին, և զմանս նետահաս սպանին • զեկեղեցեացանս կուրացուցին մխեալ յաչս նց զՀրայեալերկաթիս • և զգլխաւորսայնց լեզուան հատին , և զայլոց մնասունան խորտակէին : Եւ այսպա առեալ զմնացեալսն մանաւանդ զտղայս և զաղջկունս տարան ընդ իւրեանս՝ յայլազգի աշխարհն :

Իսկ լեռն արքայ ՝ ի սկզբան անդ ՝ ի տեսանել զյորդել այնչափ բազմութեան ՝ շուարեալ յուսահատ եղեալ տանէր զառաջնոցա , կամ՝ ձեռն տալ ինքեան ժողովրդեան իւրում՝ էառ զլնտանիս իւր զթագուհին մարիամ և զվիննա զդուստր իւր հանդերձ վեցայիւքն՝ որ կոչիւր շահան՝ իշխան կոռիկոսայ , և անկաւ յամուր դղեակն կապանոյ , և ընդ նմա քանի մի իշխանք : Զայն լսեալ թշնամեայ՝ եկին պաշարէին զդղեակն , և եռուն մարտ առաւել զառաջինն բազում , և անկուցանէր ի նոսա : Եւ ի պաշարումն բերդին առնէր զդուռն մի զամիսս ինն, մինչև էլ առաւել պաշար կերակրոյ ՝ ի ներքս ամենևին :

1375 : Ցանհնարին մնալ լեռնի խորհուրդ արար ընդ իւրանս. և յլուալ պատգամ՝ առ զօրավարն եգիպտոսի՝ էառ ՝ ի նմանէ երդումն՝ խնայել ՝ ի կեանս իւր և որոց ընդ նմա. և ելեալ ՝ ի դղեկէն մնասեալ զանձն ՝ և զհուս թշնամեայն: Եւ նոքա կալեալ կապէին զնա ՝ ի կրկին շղթայս • և մերեալ ՝ ի բերդն կոտորէին զամ զանձն արքունի • և զեկեղեցեացն զինակիւս նորա • առեալ տպա զլեռն արքայ և ընդ թագուհին մարիամ և զդուստր նոցա զվիննա , և զշահան վեցայն , և զայլ իշխանս՝ առաքեաց կապանօք ՝ ի քաղաքս ց. այն է մլետ • և առ լեռնէն Հրամայեաց արկանել զնոսա ՝ ի բանտ : Եւ ՝ ի միջնորդել ամանց յանդերձ հանել զնոսա՝ զգեստս ապատախանութեայ • եթէ ասէ յանձն առնուցուն զգեստ ՝ ի հաւատոյ իւրեանց՝ ազատ լինին • զայն առեալ և որոդ առա առլեռնէն մէկ մէկ մանուկ • այնուհետև հրաժարեալ յանօրէնն հրամանէ նորա՝ մնացին ՝ ի քաղաքն

Եօթն

էօթին : Այս պերուէճ լևոնի եղև յամի 1375. պիտ.
յետ կալոյ ԻնչխանուԹեան Իւրում՝ամն II. յորում՝ժա-
մանակի եղև և վախճան ԹագաւորուԹեք Հայոց Իսպատ,
և ոչ մնաց բնաւին յոյս կանգնելոյ աթոռոյ ԻշխանուԹե.
և ճն կիւլիկիոյ անպետանայաւ. և անկաւ ընդ Իշխա-
նուԹեամբ եպիսկոպոսուԹիւն. և ապա ըստ հետամբ օսմանցւոց:
Իսկ լևոն արքայ Իւր կալոյ ի բանտի զամս Հինգ գերեաց 1380.
պիր աղաչանաց աւր պապն Հռոմայ և աւր Թագաւորն պին:
ազգանիացւոց յորհանն էս. և զի վեսայ նորա շահան Իշ-
խան՝ ինչնորդուԹեամբ ոմանց գերծաւ յայն աւուրսն ի գե-
րուԹենէ, հետամբ նորա աւագերայ զգիրսն. Եւ ի
կամել յորհանու Թագաւորի ձեռն մնաստանել լևոնի՝
մեռաւ ի նմին ժամանակի մեկնք մանաւր որդի մեկնք
Հրեշտակ շապանին, զոր յիշեցաք ի վերոյ. և նստաւ ի
տեղի նր եղբայրն նիկոն մեկնք սալիհ՝ ի Հասակի վեց ամաց:
Զայն իմացեալ յորհանու Թագաւորի՝ աւագերայ աւր նո-
Հրեշտակ հանդերձ ԹղԹով և մեծաձեռ պատարագօք.
և խնդրեաց ի նմանէ շնորհել ինքեան զլևոն արքայ և
զընտանիսն, երաշխաւոր լեալ ինքեան Թէ ոչինչ վնաս

Հասցէ անուն տէրուԹեան նորա:

Եւ նա զիջեալ ի Հաճոյս նորա՝ արձակեաց զնոսա պատ- 1382.
ուով, տուեալ և ԹուղԹ աւր յորհանէս Թագաւոր՝ ի պլիս:
ԹուականուԹեան տաճկայ 784, յր է յամի տեառն 1382.
ի ըՀէպ ամենեան: (Տես ի պատ, Հայ. Ե. 43.
այլ ծանիր Եա՝ զի զորս անդ եդաք պատճանդ աուրդանի և
զօրավարի՝ յր աւանդելոյ պատմուԹեան Հայոց էր. խակ
զորս աստ եդաք՝ ըստ աւանդելոյ բուն պատմուԹեան
եգիպտացւոց է. զի պատմուԹիւն Հայոց Հայելով ի պատ-
ատաս խօսի. խակ եգիպտացոյն Հայելն կեգիպտոս, որ է
ստուգաւորն:)

Ընդ ելեալ լևոնի և ընտանեաց նր ի գերուԹենէ եգիպ-
տոսի յերկրորդումն ամի եջին յերուսաղէմ, շնորհս
մատուցանել փրկչին աւաջի գերեզմանի նորա: Եւ ի
հասնել

կամէր Թագուհւոյն ճնալանդ Տանդեերձ զատերբն իւրով՝ եթող զնոսա անդէն և ինքն գնայ նախ՝ ի Տրովմ. ուր պատուհեցաւ՝ ի սրբազան պապէն ուրբանեայ վեցերորդէ. և ապա էրքաւ՝ ի սպանիա. և յովհաննէս Թագաւորը սիրով ընկալեալ զնա՝ ետ նմա տեղի քնակութեճ և կալուճածս. գնայ ապա և՝ ի գաղղիա և յանդղիա. և՝ ի դառնալ իւր յանգղիոյ՝ ի վարձ քաղաք՝ վախճանեցաւ՝ ի Տասակի իբր վաթսուն ամաց յամի 1393. սկսեալ ի 19 նոյեմբերի, յետ մեռանան ամաց ազատութեան իւրոյ, և Թաղեցաւ յեկեղեցւոջ վանացն կեղեաստինեանց՝ ի Տոյակապ պերեզմանի: Սոյնպէս և տիկին նորա մարիամ Թագուհի մեռաւ յերուսաղէմ յամի 1405. և յետոյ զուսաւը նորա եաս վինիա. և բարձաւ այսուհետև նաև յիշատակութեճ Թագաւորութեան Տայոց.

ՄԱՍՆ

ՄԱՍՆ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ։

ԱՆԻՐԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՋԳԻՆ ՀԱՅՈՑ

ու պետէ կարէր կամ պետաշ 1780։

ԱՍՏՈՒԹԵԱՆՆ ՄԵՐՈՑ ԿԱՐԳ

կայ վայր ընթանալոյ՝ հայելով՝ ի ժամանակ
վոյ ուրուք ի շէնանալեաւն կամ ազգալեաւն ։
զայդ քանզի բարձաւ այն պետութիւն շէնանալոյ ، այսուհետև
չունելով զշաւ ժամանակի նոյնի՝ ի տեղի նոցա զժամանակ
կաթուղիկոսաց ևեթ ունիմք առաջի առնել ، և զնո-
վիմբ գալ յայսմ եօթնևերորդ մասին. ըստ նոսին և զպատ-
ճառսն կոստանդնուպօլոյ չափելով զժամանակ ։
Այլնախ քան զմտանել մեզ ըստ դուռն բանից արժան հա-
մարիմ տալ զայս ևս ինչ տեղեկութիւն. եթէ զի՝ ի ժամա-
նակի անդ՝ յորժամ բարձաւ թագաւորութիւն հայոց՝ ի հիւսի-
սից՝ բազմացեալ էին՝ ի մեծն հայս մարդք՝ ոչ քուրդք կամ
քիւրտք. այլ ըստ մեծի մասին քրիստոնեայք յոյն մոկաց և՝ ի
վասպուրական և՝ ի տուրուբերան՝ ի կողմանս բաղէշոյ և
ամանոյ ، ի բզնունիս և՝ ի տարոն ، և յոյն աղձնեացդ՝ ի
մասին միջագետաց. և ունէին իւրեանց առանձին ամի-
րայս։ Սոյնպէս և ակիւթացիք և թուրք՝ ի վաղ ժամա-
նակաց մտեալ յոյն հայոց և խառնեալ ընդ մարս և ըն-
այլազգս՝ տիրապետէին յայլևայլ տեղիս առանձին ամի-
րայիւք մինչև՝ ի ժամանակս լանկթամուրայ։ Ցետ այնը
տիրեցին և այլք. յորոց կրեաց և կրէ ազգ մեր վիշտս
և տառապանս հանդերձ իւրեանց առաջնորդօք և մեծա-
մեծօք՝ յաւէտ յօտարութիւն այլոց ազգաց քան՝ ի բնակու-
իւրեանց տեղեաց ։ Զայսոսիկ ծանուցեալ մատիցուք՝ ի
կարգ պատմութեան ։

Գլ.

գլ. I. Ժամանակ իշխանութեան Լեւոնտեայ եւ Գուրգէն Սուքիասեան։

պ. I = 2

(1378։ պիեճ։) Ծեոդորոս եպիսկոպոս՝ ի մեռանիլ պօղոսի առաջնոյ ի քաղաք Թեոդորոսի կաթուղիկոս՝ ի տեղի նորա՝ ի սիս - պի այս քաղաք Թեոդորոս և եղծեալ աւերեցաւ յեգիպտացւոց՝ քայց մնաց անդ կաթուղիկոսարանն Հայոց. և սակայն կաթուղիկոսունք որք անդ ունէին զաթոռ իւրեանց՝ առաջանեալ էջէին՝ ի զանազան տեղիս և՝ ի քաղաքս՝ ուր և կարէին գտանել հանգիստ. և ըստ ալիտեղոյ ժամանակին պային անդ վեց ձեռնադրութեան և օրհնութիւն մեռոնի։ ի ժամանակս այսր Թեոդորոսի կաթուղիկոսի զօրացեալ էր լանկթամուր (կամ լէնկթիմուր, որ և թէմիւրլէնկ ձոչի)։ Սա թագաւորեալ՝ ի վեր է օպսէք թաթարաց ի ամրողամ յամի 1366. պիէ. յետ երկոտասան տարուայ խաղայ՝ ի պարս. և եկեալ յաստրպատական ց էառ զքաղաքէժ. և անդ ժողովեալ զօրս աւելի քան զեօթն հարիւր հազար՝ դիմեայ՝ ի վանազան տեղիս. և դեպեալ եւ աստ և անդ զամս լինի՝ էանչ յաստրեստան, և էառ զպատուտաս յամի 1386. պլէ. և դարձաւ՝ ի վասպուրական ց և եւ յետ բազմապատիկ հարուածոց եկն յայն սիւնեաց. և աւերեալ նախ զամրոցն երկնչակ՝ կոտորեայ զամ ենաւկի էնոտս. և ապա հրոյ տուեալ և յայլ քաղաքս

1387։ պլզ։

1389։ պլը։

և սկսան հասանել և արկանել ի նա ձեռն, ան հնարին տապնատալ պաշարել, և զելս փախստեան ջգտեալ, գարձաւ և եհար զոմանս ի նոցանէ։ Այլ ի բազմանալ Սոյա ի վր իւր վարանեալ վտանգեցաւ յոյժ. և գիտելով թէ յանկանիլ նմա ի ձեռս նց մատնի ի գայրջանս, և սրտի նմա ի կրօնս նոցին, անդէն առ նմին ի յաւիշտակութիւնէ առեալն և ի պղտրմանէ խորհրդոյն, արուիլ նմա զոր ի ձեռին ունէր՝ ապան զորդի նր. և ձեպով սաստկութիւնն եղեալ ի բարձրաւանդակ տեղի, խաչակնքեաց զերեսս իւր. և ընկեցեալ զինքն ի վայր՝ եհան գոչ. գայն տեսեալ Թշնամեացն՝ զամօթի հարան և գարձան յետս։

Ցարձակեցաւ ապա լանկթամուր և յերկիրն շիրակայ և քաղ. 1394.
աքեաց, և ի վանանդ. և առեալ զկարս արաքսաղէսաղ արար պէնգ.
պէնակիէս նր, և գայլն վարեաց ի գերութի. ուր արար և գայտակխտ ինչ. գատոյց երեքհարիւր անձինս յայլազգեաց և երեքհարիւր ի հայոց. և առ ինչ ցնոսա (այնուամենայնիւ) վիճակաւ սպանանել զմի յերկուց խմբից. բայց այժմ բարեաւ ես թուեցաւ ինձ՝ զքրիստոնեայս եւեթ սպանանել և գայլազգիսդ ազատել։ Զայն լուեալ հայոց ասեն, լաւ եւս է մեզ քրիստոնէութեամբ մեռանիլ քան ըստ այլազգիսդ ապրիլ. բայց երկու ի նոցանէ՝ որ էին եղբարք, մեկնեալ ի հայոց խառնեցան ընդ երեքհարիւր այլազգիսն. Ցայնժամ հրամայեաց լանկթամուր կոտորել զխումբ այլազգեացն. աղաղակեցին երկոքին նոքա և ասեն. մեք քրիստոնեայք եմք և ծառայ քո. ասէ ցնոսա լանկթամուր. եթէ դուք քրիստոնեայ էք, գի՞նչ կայք ի խմբի սատ այլազգեաց. այլդուք չիրէք ձգել և տուաք. վնաս ազատ է կորուսանել զձեզ. գայլ ասացեալ եւ զերկուսին գնա միայն ազատանել, և գայլն թողուլ ի բայ.

Ցետ բազում հարուածոյ զորս արար լանկթամուր ի (1403.)
հայս և ի վիրս, յաղուձանս և ի հոնս, ի հնդիկս և (պծ։)

և

և ետու զբազում մեծամեծ քաղաքս ։ Եւ եկեալ պատշաճ
ընդ զաբեթասիա , յորում կային յայնժամ աւելի քան զեր-
կուտասան բիւր մարդիկ ։ և իբրև ընդէմ զարձան քաղա-
քացիքն՝ խաղաղութեամբ խօսեցաւ ընդ դատաձմանութ ։ և
երկուեաւ չմաանել զնա ի տուր , եթէ տայցեն զքաղաքն ։
որ հարցեալ ասէ զնէզարդով՝ տուր նմա ի սիրտն մտաց ։
Եւ իբրև եհաս զքաղաքն , զայր երիտասարդս վարեայ ի
պերութիւն ։ իսկ զմեծատունն ետ նախ առանձինն և առ-
նուլ զայր գանձս նց ։ և ապա պղծեալ զերեսս նց ընդ
առա նոյնն՝ ետ հոլովել և արկանել ի մեծամեծ փոսս ։
զորս փորեալ անդէն ։ այլ զկանայսն ետ կապել զվարսից
յապիս ձիոց և ի դաշտի արշաւեցուցանել ։ իսկ զմանու-
կունս քաղաքին զայր ետ ժողովել ի դաշտավայրի կապեալ
ձեռօք և ոտիւք , և կոխան երիվարաց առնել իբրև
զերայս ընդ կամնասայլիւք ։ որոյ աղաչեալ տեղին այն կո-
չեցեալ և կոչի ևս Հոդերը ։

Այլ զչօրս քաղաքին՝ որք էին իբր չորս հազար՝ կեն-
դանւոյն թաղեալ յերկիր ։ զի երդուեալ ասէ չսպանանել
զձեզ սրով ։ Եգիտ ի քաղաքին անդ և զբազում բորոտս ։
և զնոսա ետ խեղդել ։ զի թէ ասէ յաւուրջ մարդիկ չը-
խնայեցի , դուք զի՞ պիտոյ էք ինձ , բայց եթէ ի տարա-
ժոխել զախտ ձեր յայլս ։ Կործանեալ ապա զեկեղեցիս
քաղաքին ։ հինգհարիւրակ արար և զհոյակապ մեծ տաճարդ
աջոյ քառասնից , որ չինեալ էր քառասուն գմբեթիւք ։
ուր և թաղեալ էին մարմինք նոցա ։

Զկնի այսորիկ յաւուրջ անցեալ կալաւ զպայազիտս արքայ
այլազգեայ ։ և գերեալ աւել քան զվաթսուն հազար
տունս , որոյ բազումք էին յազգէ հայոյ վարդեայ ի խորհ-
սան ։ և զնոսա ևս խեղդել ։ զի թէ ասէ յաւուրջ մարդիկ չը-
խնայեցի , դուք զի՞ պիտոյ էք ինձ , բայց եթէ ի տարա-
ժոխել զախտ ձեր յայլս ։ Կործանեալ ապա զեկեղեցիս
քաղաքին ։ հինգհարիւրակ արար և զհոյակապ մեծ տաճարդ
աջոյ քառասնից , որ չինեալ էր քառասուն գմբեթիւք ։
ուր և թաղեալ էին մարմինք նոցա ։

Զկնի այսորիկ յաւուրջ անցեալ կալաւ զպայազիտս արքայ
այլազգեայ ։ և գերեալ աւել քան զվաթսուն հազար
տունս , որոյ բազումք էին յազգէ հայոյ վարդեայ ի խորհ-
սան ։ և զնոսա ևս խեղդել ։ զի թէ ասէ յաւուրջ մարդիկ չը-
խնայեցի , դուք զի՞ պիտոյ էք ինձ , բայց եթէ ի տարա-
ժոխել զախտ ձեր յայլս ։ Կործանեալ ապա զեկեղեցիս
քաղաքին ։ հինգհարիւրակ արար և զհոյակապ մեծ տաճարդ
աջոյ քառասնից , որ չինեալ էր քառասուն գմբեթիւք ։
ուր և թաղեալ էին մարմինք նոցա ։

Ձկին

Այն ըմանակ՝ թէ ուր և գնայր՝ ի պաշտելն զքրիստոս, վրանս հարկանէր երբեմն գուռով, սալոտակ, կարմիր, և սեաւ. յորժամ ի սկզբան յանդիման լինէր քաղաքի թրշնամեացն՝ կանգնէր վրան սալոտակ ի ներշանակել թէ հնոցն առնէ ընդ ոսկի կամովին անձնատուր լինին նմա. և յետոյ կարմիրն, որով սպառնայր հուր և սուր. և եթէ ոչ անսային ին՝ կանգնէր վրան սեաւ. որով յուսայնէր թէ ոչ ևս ունել գթաւ ի նոսա՝ թէ և անձնատուր լինիցին, այլ ի կո-ղուստ մատնել զնա՛ անխնայ, և սուգ զգեցուցանել ի վր-ամեցեան հասակի։ Այսր ևս թէ սոյն սա ածեալ էր զնա աղուճանիկ՝ որ առ կուռ գեղով զհայս ի դանտահար։ զոմն քնակուրթի առեալ անդէն փոխեալ էին զկրօնս իւրեանց. յոմն և աշխարհն իսկ դանտահարեալ և կամ մատն ինչ նորա կոչեցեալ էին յանուն նոցա աղուճանք։ Եւ ի հաստատել զայս՝ ասեն ոմանք թէ յայսմանէ ՛ն՝ զի առնեն նոքա զձև խաչի ի վերայ հացի։

Այսմ դարձեալ թէ ոչխարի ինչ մնասեանս եգիտ լանկթամուր յաշխարհին հայոց և պարսից՝ տարաւ ի ամրոցսն և էդ յաշտարակ մի մեծ. և կարգեաց պատիժ զատուածոյ հասի՝ զի մի ոք հանցէ անտի գինի ինչ. իսկ թէ կամ-ի ընթեռնուլ ՛ն և գրոյ անտի, մտցէ ՛ի նեղութիւն։ Եւ ՛ի ոչ ոք ։ ոչ ոք ։ ոչ ոք ։

քաղաքի ամն 18. ընդ նմին սպան և զիւեշտասան տա-
ղաւորս՝ ի Դայոց զմնացեալս՝ ի կիւլիկիա. և ինքն սպա-
նաւ յամիրայէն եգիպտոսի։

1396։ Պարսպեաց առաջին՝ մահմուտ անեալ զօրիւք յետ թէոդո-
սիոսի նստաւ կաթուղիկոս ի սիս ամն չե։

Դաւիթ Հոռոմոյ՝ յետ կարապետի առաջնոյ եկայց յա-
թոռ կաթուղիկոսութեան ամն ին։

1402։ պծաւ։ Պարսպեաց երկրորդ՝ զկնի դաւթի Հոռոմոյ յաջորդեաց
ի կաթուղիկոսութեան. Ցաւուրս սոյա յարաջ և
զկնի բազումք նահատակեցան ի Հայս. զորոց տես ի
պատ. գ. 2.

Ընդ այն ժամանակս մտեալ էր վերստին վրդովումն ա-
հնարին ընդ վարդապետս Հայոց և ընդ ոտնիթօռս վանս
վերծելոյ նոցա զպատշամունս Հայաստանեայց. տես ի
պատ. ե. 40։

Եւ թէպէտ ջանայաւ սարգիս վարդապետ ոմն առնել
զխաղաղութիւն, բայց յոչ յաջողիլ այնը գնաց ի քաջ-
բերունիս և նստաւ ի վանս ստէփաննոս առաքեալ։ Սմա
ժամանակակից եր յովհաննէս վարդապետ որոմնեցի. որ
ի սկզբան չատապով եկայց ոտնիթօռաց, բայց տեսեալ
թէ ոտնիթօռք կրկին մկրտեցին զոմանս յաշակերտաց իւ-
րոց ևս և յաշակերտաց սարգսի վարդապետի, և վերս-
տին ձեռնադրեցին զնոսա, ի բայց եկայց ի նոյանէ, նոյն-
պէս և այլ վարդապետք Հայոց՝ ևս և իշխանք և ռա-
միկք։ եւ ի հաստատել ոտնիթօռաց՝ միաբանեալ իշխանացն
Հայոց պատուհասակոծ արարին զնա իբրև զիշխամիս խոր-
հրդոյ եկեղեցւոյ. և յաւուրն քառասնօրեայ մատնեցին
զնոսա այլազգի իշխանացն։

(1388։ ալէք։) Եւ եկն ի մեռանիլ այն աւուրս յովհաննես որոմնեցի-
ւոյ՝ աշակերտանուն գլխիգոլ տաճկաւոյն, որ նախ սպա-
կեր եր ոտնիթօռաց՝ ընդէմ զինեցաւ նոցա բանիւք և գրով։
Սմա աշակերտեցան բազումք. ընդ որս և թոխմա մեծա-

զի առաքեալքն այնպես վանեա՝ նստաւ ի տեղի նր պրնիգոր խալաթեցին՝
որ լուսոյն զՅայտմաւուրսն, և նահատակեցաւ ի մարտս։
Սմա ժամանակակից էր առաքեալին եպիսկոպոս սիւնեաց՝
որ արար զոտանաւորսն՝ ադամագերք կոչեցեալ։ Եւ ել-
ցին և այլքանի ոմն վիճակք ըստ այն ժամանակս՝ որք պրեցին
Հաւս և ոտանաւորս։ զորոց տես ի պատ. գ. 3։

ի սոյա կենդանութենէ կարապետ եպիսկոպոս՝ վախճանեցաւ 1409։
ի տէրն, կացեալ ի կաթուղիկոսութենէ ամս է։
Յակոբ անուն վիճակ ոմն ի մեռանել կարապետի եպիսկոպ- 1409։
ոն հաճեցուցեալ զաւրայն կիւլիկիոյ՝ հաւանութեամբ պծ-
նր նստաւ կաթուղիկոս ի սիս։ Բայց յետ կալոյ նորա
յայնմ ի շէնանուենէ ամս. ը. եռաւնեան սրսեկիք դեղմահու։
և զրկեցին զնա ի հեռաց. և անկաւ խռովութիւն մեծ ի սիս։
Գրիգոր վիճակ ոմն ի շինոթիլ սրսեկցոց վն ընտրութենէ 1411։
կաթուղիկոսի՝ հաւանեցոյց զբազումս, և նստաւ ինքն պճ։
ի տեղի յակոբայ։ Զսա ևս կամեցան դաւաճանել ոմանք.
այլ զգացեալն զխորհուրդս իւրեանց նմա, նկուն արար զնս
ի ձեռն ամիրային կիւլիկիոյ. և սակայն ի յաշխատել
խռովութեց՝ յարեան ի վեր նր յետ կալոյ նր ի շէնանութենէ
ամն է. և աքսորեցին ի բերդ մի ամուր. ուր և մեռաւ։
Գրօղոս եպիսկոպոս՝ յարարատայ՝ առաջնորդ երուսաղէմի՝ որ 1418։
եկեալ էր ի սիս վն խաղաղելոյ զմիաբանն նստաւ ի տեղի պկէ։
պրնիգորի. և ըստ կարի բարեկարգեաց զաթոռն։
Յաւուրս կաթուղիկոսութեան այսորիկ հրկին վերդուեցաւ
Հայաստան յերկուսից այլազգեաց հնչման օտար ազգաց. յորս
երեւելի էին սքր, մեծ սուլթանն եգիպտացւոց. և յուսուքն
ամիրայ որ տիրէր ի կողմանս սամոյ, ամիր էզդին՝ ամի-
րայ վասպուրականի որ նստէր յոստան, վերոյ շահ սուդ

۱۴۲۰: ہم نے ان سے کہا تھا کہ اس وادی میں داخل ہو جاؤ، پھر جہاں سے چاہو بے روک ٹوک کھاؤ، بس دروازے میں سجدہ کرتے ہوئے داخل ہونا اور کہنا کہ ہمارے گناہ معاف ہو، ہم تمہاری خطائیں بخش دیں گے، اور نیکی کرنے والوں کو ہم اور زیادہ دیں گے۔

۱۴۲۱: پھر جو ظالم تھے انہوں نے بات کو جو بدلی ہوئی تھی اس سے بدل دیا، لہٰذا ہم نے ان ظالموں پر آسمان سے عذاب نازل کیا، کیونکہ یہ نافرمانی کر رہے تھے۔

۱۴۲۲: اور ان سے اس بستی کے بارے میں پوچھو جو سمندر کے کنارے واقع تھی، جب وہ سبت کے بارے میں حد سے تجاوز کر رہے تھے، جب ایسا ہوتا کہ سبت کے دن مچھلیاں پانی کے اوپر آتیں، اور سبت کے علاوہ دوسرے دنوں میں نہ آتیں، ہم انہیں اس طرح آزماتے تھے کیونکہ وہ نافرمانی کرتے تھے۔

۱۴۲۳: اور جب ان میں سے ایک گروہ نے کہا کہ تم ایسے لوگوں کو کیوں نصیحت کرتے ہو جنہیں اللہ ہلاک کرنے والا ہے یا سخت عذاب دینے والا ہے، تو انہوں نے کہا کہ ہم تمہارے رب کے سامنے اپنی معذرت پیش کرنے کے لیے ایسا کرتے ہیں، اور اس امید پر کہ شاید وہ تقویٰ اختیار کر لیں۔

۱۴۲۴: پھر جب انہوں نے اس نصیحت کو بھلا دیا جو انہیں کی گئی تھی، تو ہم نے ان لوگوں کو بچا لیا جو برائی سے روکتے تھے، اور ظالموں کو ان کی نافرمانی کی وجہ سے سخت عذاب میں مبتلا کر دیا۔

۱۴۲۵: پھر جب وہ اس کام میں حد سے آگے بڑھ گئے جس سے انہیں روکا گیا تھا، تو ہم نے ان سے کہا کہ ذلیل بندر بن جاؤ۔

۱۴۲۶: اور (یاد کرو) جب تمہارے رب نے اعلان کر دیا تھا کہ وہ قیامت تک ان پر ایسے لوگوں کو مسلط کرتا رہے گا جو انہیں بدترین عذاب دیتے رہیں گے۔ بیشک تمہارا رب سزا دینے میں بہت تیز ہے، اور بیشک وہ بڑا بخشنے والا، بڑا رحم کرنے والا ہے۔

ե զգուշութիւն. և ոչք միանգամ փախուցեալ գնային յիւրեանց ի ժամանակս աքանաստայ. ըստ որում վարեր Հնարիւք։

1438։ Ընդ այս նախանձեաւ ազգային վրայի, միանգամայն և կատաղեալ գումէ ժողովեցին առնել ազգ Հայոց, ոչ ոք ապէն։ Հայկն յՅեին վրայ՝ ի քաղաքս և՝ ի գիւղս՝ մանաւանդ՝ ի Տայոց՝ ուրուք անուն էր ամենայնի՝ ծանօթ և մեծերիմ, պետինեայ՝ խոստացաւ նմա պարգեւս բազումս՝ զի սպանցէ զնա։

Զնոսա առնոյ նենգաւորն, և գտեալ պատրաստ արբոյց նմա զեղ մահու։ Իւրովք զգայ զայն սէր՝ զոր ունէր առ նա Հարկն, և արհամարհեայ ևս զկրեշտակա նորա։ Ընդ որ յաստուածեալ Հայկն՝ եկն անհամար բազմութեամբ՝ ի վերայ նորա. և զորս միանգամ եդիտ՝ ի բայն՝ վարեայ՝ ի գերութիւն, և զմեծամեծսն սպան։ Եւ եկեալ պաշարեայ զշամշուդէ քաղաք, յորում էին 1439։ ամենայն իբրև քառհազար հայք. և հաւ զայն։ Այլեւս ոչ էր զինչ զնոցանէ զոհել Բէլայ, զի ոչ ունէին զոհս ընդունելի, զի ոչ էին ի ցեղէ ազնուական. զի զոհս ընդունելի էին ի ցեղէ ազնուական, որպէս ասացաք։ Եւ զի ոչ էին ի ցեղէ ազնուական, ոչ ընդունէր զնոսա Բէլ։ Յաւուրս քան զմտանել՝ ի քաղաքն՝ հարաւ վերջնա-

ազանին երեքհազար ոգիս աղգի աղգի տանջանօք սպանին զրանոց զգերուհս չաղչախեաղ խորտակէին . և զոմանս ՚ի ջուր Ձեղէին . զոմանս ուրացուցեալ նախ ՚ի հաւատոյն նոյնժամայն խոզխոզէին . և զբազումն որպէս արուեստիւքն արտի գործիսատս դառանէին՝ կատարած տանջանօք կորուսանէին ։ եւ յետ բազում հարուածոց գինն հազար և չորս հարիւր ոգիս տարան ։ Թող զորս արտաքոյ գերութիւնն սատակեցին ։ Զայսոսիկ զոլ ասացին և յայլ բազումս զոր գտանէին ։ Ձայսոսիկ ի գերութիւն չէին տանիր ։ այլ ի տեղւոջն սպանանէին ։

Ի 439 ։ Ոմանք յանշքանալ աթոռոյն սրբոյ մեռաւ կրօնաւորն ։ զոր եղեալ այլ անուանեան ։ որ և յետ տասըւոց ամաց մեռաւ ։ և տասն ամ ։ Ի ։ և նստաւ ՚ի տեղի նորա յովհաննէս ։ զոր և Հայրապետեցուցին ։ և նստաւ ամս ։ Ի ։ և ամիս ։ Ի ։ և ամենայն ոչ համարեալ եղև ՚ի կարգս Հարսպետաց կաթողիկոսաց ։ Թէպէտ և անուն նորա գրեցաւ ՚ի կարգի ։

Ի 440 ։ Գրիգոր իննեերորդ մուսաբեկեանցն աստիճան ՚ի մեռաւ նա ՚ի սիս ։ և զի ոչ գոյին յայնժամ ՚ի տիս բազմակաց եպիսկոպոսունք ։ և աթոռն էս ան շքացեալ էր ։ տասն օրին Ձեռնադրեցաւ զՀինգ եպիսկոպոսունս առաջի օրհնաւորը ընտրելոցն ։ զորս ընտրեալ եղեն ։ Ձայնհամակարգեալ ամենեցուն եղև

լեալ Հոյս հակիսպասումնք կողմանցն կիւլիկիոյ՝ միաբան Հաւանութեամբ դրեցին թուղթ առ արևելեան եպիսկոպոսունս և վարդապետս Հայոց, և ծանուցին նոցա զվճիռ աթոռոյն սրբոյ ։ Ջայսոսիկ թուղթս առեալ արևելեան եպիսկոպոսացն և վարդապետացն՝ ինքեանք ևս գրեցին առ միմեանս՝ ի վերայ այսր ։ և հաստատեցին՝ ի մէջ հուրհանց՝ նորոգ ընտրել կաթուղիկոս Հաւանութեամբ ազգին զայնոսիկ արժանաւորն և կամ զինոյն ինքն զգրկիդոսն՝ ոչ՝ ի տիս, այլ յԵջմիածին ։ մանաւանդ զի (որպէս ասի) անդ բերան յայն աւուրսն աջ սրբոյ լուսաւորչին ։ Սմին իրի գրեցին առ նա, և հրաւիրեցին զնա գալ անդր։ եղեալ նմա առաջի բազում յարգութեամբ բազմապատիկ պատճառս ։

Յիրիցէ չէաւ նա յանձն՝ գումարեցին ժողով մեծ յեղեցւոջ Եջմիածնայ ։ ուր ժողովեցան բազում եպիսկոպոսունք և վարդապետք աւելի քան զՀարիւր ։ Ընտրեցին ի մէջ նոցա և կաթուղիկոս ազգին ազգարիս եպիսկոպոս ։ Ոմն և վանահատ և կրօնաւորութ բազում, և երիցունք աւելի քան զերեքՀարիւր ։ ընդ որս և բազում միայնակեաց ։ և էր թիւ ամենեցուն աւելի քան զՀարիւր ։ Ոմն իրի քերան էր զաքարիա եպիսկոպոս Հաւատոյ թուղթ ։

Ոչ որք ոչն կարացին ժամանել անդր վասն խափանութեան ճանապարհաց ։ Եթէ եպիսկոպոսունք և եթէ վարդապետք և ոչ ոք գրեցին թուղթ Հաւանութեան առ ժողովն ։ Սոյնպէս և միաբանք աթոռոյն ազթամուրայ կամակատար մնաց առանց ընդունել կաթուղիկոս զայն՝ զոր ընտրեալք ազգին ։ և յայնմ հետէ հնազանդ լինել նմա, և ոչ ձեռնասունքն եղեալ ։

Զոր իմացեալ Ամիրայն Պարսից՝ զկնի [1441]
ամի Հաւանութեամբ ամենեցուն սոյա ընտրեցին զկաթուղիկոս վարդապետ՝ ի գաւառէն քաջբերունեաց՝ ի գեղջէ այգեկ
տաբաստայ ։ որ վասն բնակելոյ՝ ի վանս խոր վիրապ
ե ասն լեր, վիրապեցի կոչիւր՝ այր խոնարհ և հեզա-

հաս

Տուի , զգուստ ի բանս , և խիստ ՚ի Ջգնողականն վարս՝
խոհական խոնհրդով։ և վարժ յիմաստս աշխարհին պղտոց ։
Զսա օծեալ եպիսկոպոս և կաթուղիկոս՝ հաստատեցին զա-
թոռ հայրապետութեանն հայոց ի քաղաքին յամի 1441
պղ ։ և զայս արարին հրամանաւ և հաճութեամբ ի շնոր-
հալոյն տեառն ։

1441։ Կիրակոս վարդապետ ՚ի նահիլն անդ կաթուղիկոս՝ վաղ-
պղ։ վաղահն գրեաց նամակ օրհնութեամբ և գիր արձակեցաւ ՚ի
հայոց բանադրանաց զնմանն զորս միանգամ արկեալ էին
ընդդէմ կաթուղիկոսանցն ստոյ և ամենայն ուրեքն գտեալ
և զնծակեալ , և առաւելապէս զաթոռն աղթամարայ ։
փոյթ կալաւ առանորոշել զտեղին , և եղ կարգ հայրա-
պետանոցին , յորինեալ զնոյն ըստ բարեզարդութեանն առա-
նցն ։ Ձեռն էարկ և ՚ի շինութիւն վանորէից և եկեղե-
ցեաց ։ և նորոգեաց զտաճարն է ջմիածնի , և զ Տրխո-
սիմեայ և զգայիանեայ ։

1443։ Այլ երբև անցին ամք երկու եպիսկոպոսութեան Կիրակոսի
պղբ։ անուն եկեալ ՚ի վրաստանէ , և անհաւան լեալ ընդ ե-
կեալն՝ միաբանեաց ընդ իւր զանուանեալս ոմանս , և սիրտ-
ըեաց զիւրս բազմայ ՚ի վէր ընծայութիւնք և ձեռնադրութիւնք
կիրակոսի ։ ընդունայն է ասել կաթուղիկոսութիւն ։ զի
նա յառաջն ՚ի կողմն աղթամարայ էր՝ որ ՚ի վաղուց հե-
տէ անկեալ կայր ընդ քրիստոնէից ։ և թէ պատճառ էր
եբ յաղմկել և ՚ի խռովել եպիսկոպոսաց և վարդապետաց
իբր երեսուն անձանց՝ միակամ ելեալ գնացին ՚ի ջմիած-
ընկենուլ զկիրակոս ՚ի կաթուղիկոսութենէ զօրագլխոն գրե-
ան սուրբ նա ինքն զաքարիա եպիսկոպոս հաւուց թա-
ւայ՝ զոր յիշեցաք ՚ի վերոյ ։ Զայս իբրև լսեցաւ կիրա-
կոս զսի հարեալ աձապարեաց և վախեաւ անտի ։
մնեալ ՚ի տուն քրիստոնէի միոյ թաղեաւ անդ լռութ
Այլ նոյն կաթուղիկոս արձակեալ ատտ և անդ ։ գտին գրու

և կալեալ տանջան առ Յիսուսէ եբրեայսայ առ եաղուբ քէհա-
ոյոյ Հրամանատուն եղեալ էին զնա կաթուղիկոս. և մա-
տուցեալ զվիրակոս առաջի Յիսուսին հարցանէօս եղեն ըզ-
նմանէ, և ասեն. ստուգեալ գոյաք՝ զի սա ոչէ մար-
առեալ և չէ քրիստոնեայ. և թէ կամք իցեն ձեզ՝ զնե
կայցէ դա կաթուղիկոս, Տարկ է մերսեալզդա, և նորոգ
ձեռնադրել. Խօսեցաւ Յիսուս առ զաքարիա եպիսկո-
պոս և ասէ. ո՞չ տալաքէն դու ինքն ձեռնադրեցեր զդա
առաջնորդ ազգի քոյ. զի եղև քեզ այժմ. զի նորոգ
կամիս ձեռնադրել. և նա հրաժարեցաւ և ասէ. քո-
ւինչ է. ոչ եմ ձեռնադրեալզդա, այլ մխալանիս դորդո
Յայնմ վայրի Յիսուսազդուն կրօնաւորն ոմն հարցանէ՞
և մանուկ մի ևս, որք էին ընդ կաթուղիկոսին՝ ասեն միշ-
խանն բարձր ձայնիւ. առաս ասեն ոչ և անիրաւութիւ-
խօսին. և ինչ զդեւս բանքն՝ ի բերանս նոցա էին, մի ոմն
ի վարդապետացն՝ ասէ ստեփանոս անուն՝ որ կայր ընդ զա-
քարիա եպիսկոպոսին՝ եհար ուժգին յաստեղն անդ զբերանս
մանկանն. Ընդ որ յաստուցեալ Յիսուսին՝ վարեաց զնամանս
զնոսա յաստեղն իբրմէ արտաքս.

Յայնժամ զաքարիա եպիսկոպոս զբազմութեն ամբոխին առա-
քեալ էր չմիաճին, եմուտ ինքն առ Յիսուսն, և խոստո-
յեալ նմա բազում ինչ՝ էառ ի նմանէ հրամանս ձեռնադ-
րել զայրոք կաթուղիկոս ի տեղի կիւրակոսի.

Եւ վառեալ հասեալ առ իւրեան յէչմիաճին՝ երկոյն ամբոխ
ահրեղէն Յիսուսին. Զայն իբրև տեսին նորքա փութայեալ
անդէն վաղվաղակի ձեռնադրեցին կաթուղիկոս էչմիածնին
զեպիսկոպոսդոնն մանուէլ զտէր գրիգորը. և ինքեանք մեկ-
նեալ գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս.

Իսկ կիւրակոս կաթուղիկոս կայեալ ի թադատն առ ձա-
մանուկ մի ի տան միում, առանձնայար առաւ ի վանա-
տուէք մինչև ի մահ իւր. և առաք կաթուղիկոսութե-
ցին հաստատին լինիլ. ՃԻ. և ի կենդանութե անդ նորա
ընեալ թուլմա վարդապետս մեծագործեալ, որ պատմէ վայ-
առ

ਕਰਕੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿ

ઉપરોક્ત કેસમાં ફરિયાદી તરફે વકીલ શ્રી ચંદુલાલ ત્રિકમલાલ હાજર રહ્યા હતા. આરોપી તરફે વકીલ શ્રી ગોકળદાસ કાનજી હાજર રહ્યા હતા.

૧૪૬૦ • ઘોડાની ચોરી કરવા બદલ સજા • ઘોડાની ચોરી કરવા બદલ સજા કરવામાં આવી હોય તેવા કેસમાં ફરિયાદી તરફે વકીલ શ્રી ચંદુલાલ ત્રિકમલાલ હાજર રહ્યા હતા. આરોપી તરફે વકીલ શ્રી ગોકળદાસ કાનજી હાજર રહ્યા હતા. ૧૮ વર્ષની ઉંમરના આરોપીને ઘોડાની ચોરી કરવા બદલ ૧૦ વર્ષની સજા કરવામાં આવી હતી. • ચોરાયેલ ઘોડો ફરિયાદીને પાછો અપાવવા હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો

աքսորատեղի , ուր ունէր առնուլ հրամանս նորա ըստ
կամս թագաւորին Հայոց ։

146։ Ջ աքսորեցին կամ աքսորանաց տեղի եղեալ զբնակեցաւ
ջմ։ արիստակէս , և զգնալ տալոցն ի դաւրէժ , փութա-
ցեալ և էառ մեծապին ընծայս և գնաց առ Ջահանշահ ։
և մատուցեալ նմա զպատարագն՝ խնդրեաց ի նմանէ
զիշխանութիւն Հայոց և զընդհանուր կաթուղիկոսու-
թիւն Հայոց ։ Եկն ետուն առաջի Ջահանշահայ և առին վար-
դապետ . և նա և ս Հայկեայց գնոյն ։

Իսկ Ջահանշահ քանզի տաճեալ էր ըզաքարիա՝ հրա-
մայեաց՝ զի նա նոյն նոյնպէս կաթուղիկոս , և առցէ տա-
պետս զիշխանութեան ։ և առեալ՝ ի տարտահ գնաց ոչն յանձնեալ
ի ձեռս զաքարեայ ։ և զգեցուցեալ նմա հանդերձ
ազատոյ՝ յղեաց մեծապատիւ իշխանութեամբ զիշխանին , հրա-
պեալ զնա ըստ իւրոյ կամաց առնել Հասան ազիրապատի ։
Հասեալ ասպա զաքարեայ յԵրջնկեր և զարիւտակէս ։ և նոքա
զիշխանութեան և զընդհանուր կաթուղիկոսութեան
Հայոց , ընդ իւրեւ ունելով և զաթոռն տալ
Թամարայ ։ և յետ ասկաս աւուրց ձեռնադրեալ զտարտիս
վարդապետ՝ եպիսկոպոս Երջնկեր , կարգեալ զնա փոխա-
նորդ իւր՝ աթոռակալանութեամբ ։ որպէս արար գրիգոր
ըստ արիստակէսի ։

147։ Ձեռս տալոյ սիոյ գրիգոր մանկունեայն և արիստակէս միա-
ջամտ։ բանեալ ըստ միմեանս՝ ժողովեցին ի Հայոց լինէս ։ և գնա-
ցեալ քանի մի իշխանօք ի նախջուանն առ Հասան ազին,
ամբաստանեն զիշխանն և զաքարեայ ։ և խոստացան տալ նմա
զամ յամէ անխափան գՀարկան՝ եթէ առ ինքեանս դարձ-
ցուսցէ զկաթուղիկոսութիւն ազգին ։ Այսմ Հասան լեալ
Հասանայ՝ յղեաց նախ առ զաքարիա զպատգամաւորս ։ և
պահանջէր գանոյ բազում՝ ի նմանէ ։ ապա թէ ոչ առնոյ
ոչ ինչ ի նմանէ քոմ ։

ի Հեռաց ն՚ , սլաո ՚ի սլաո բանիւք և խոստմամբ , ևս
և ընծայիւքեւոս դարձոյց զսպատգամաւորսն ։ Եւ ինքն
առեալ իւր զաջ ձեռն Լուսաւորչին և զերկեւելի զարդս
եկեղեցւոյն Հռչմիածնի՝ մեկնեցաւ զանխլաբար , և գնաց
տաճառ իւր յաղթամամբ , և անդ յեկեղեցւոջ որ կոչիւր
ած խաչ Հանգոյց զնբ աչն ։ յամի ՌՆԿՂ ։ ՀԺ ։ Ընդ
ժամանակ կաթուղիկոսութե ան ի կարգս կաթուղիկո-
սացն Հռչմիածնի Հաճարի ամ՚ ։

Ընտանեկե երկրորդ՝ ի մեկնել զաքսորեալ յԵ Հռչմիածնէ ՌՆԿԲ։
նստաւ ՚ի տեղի նր , ըե նմա և գրիգոր մականուն ։ և ՀԺ։
՚ի մեռանել գրիգորի՝ առանձինն վարեալ զիշխանութե
կաթուղիկոսութե ան ձ ։ վախճանեցաւ ։

Յարգիս երկրորդ՝ ի միաբանից Հռչմիածնի՝ որ եկն ըե ՌՆԿԶ։
զաքսորեալ՝ ի մեռանիլ ընտանեկ նստաւ առանձինն ՀԺԵ։
կաթուղիկոս ։ և կարգեալ իւր աթոռակալ զյովհաննէս
վարդապետ՝ ձեռնադրեալ զնա եպիսկոպոս Հռչմիածնի ։
Եւ զի սա ինքն յարգիս վարդապետ ՚ի սկզբան անդ աւելի
էր Հանելոյ զաջ Լուսաւորչին յՀռչմիածնէ՝ գոն գործել
հնարուք էին ։ բարձ զայն յաղթամարտ ՚ի ձեռն վըր-
թանէսի եպիսկոպոսի ։ և զետեղեալ յեկեղեցւոջ Հռչմի-
ածնի յամի ՌՆԿԶ ։ ՀԺԶ ։ տե՛ս ՚ի պատ ։ 9 ։ և 5 ։ և ՌՆԿԷ։
ինքն կայեալ ՚ի կաթուղիկոսութե ըե ամաև իէ ։ մեռաւ ։ ՀԺԷ։
Ցաւոյն յայնոսիկ ծաղկեցաւ վիրապոս վարդապետ եղն-
կայի , որ և արևելյկ ասի , այր սրբակրօն և Հեռա-
մոտ իմաստութե ։ սա գրեալ բազում ինչ , ըե որս և
զմեկնութե Հարիւրաւոցայն եւսեբի ։ և գրոշանգ սր
Հաւաքեալ ՚ի մի՝ Հանդերձ խրատական բանիւք այլոց
վարդապետաց՝ ոսկեփորիկ կոչեցաւ ։ Յայն աւուրսն էր
և Հարտաւ բժիշկ ոմն ՚ի Հայոց՝ ամէն ուսոլմաթ ասպետաւ ։
ոչ ջարտպրեալ բժշկարան ըշտրձակ ։ և անուն էր այնմ

* անպիտոյ անուէ ս ։ ։

Տ • Ժառանգ յոյնաշխարհութեան պիտոլիոս երեսփոխ Ղ • ԺԲ •

Ղ • ԺՕ = ԺԲ •

ՌՀՂՀ • Ընտրեցաւ երեսփոխ, ի վերատեսուչ սարդիոյ երկրին Ղիւլիկիոյ Ժիւն • ամս Ը •

Թադէոս առաջին՝ որ կարդեալ էր աշխատակալ արհատեայ՝ յաջորդեաց զհին ոչ ամս Է •

ՌՀՂԸ • Եղիշէ երկրորդ՝ ի վերատես թադէոսի առաջնոյ ելաս տաս միանակ նորա յէ չմիածին ամս ԺԷ •

Զաքարիա երրորդ՝ յաջորդեաց ի տեղի եղիշէի երկրորդի ի կաթուղիկոսութէ ամս Է •

Սարգիս երրորդ՝ զհին զաքարեայ երրորդի նստաւ կաթուղիկոս ամս. ԺՂ •

Գրիգոր վերատեսերորդ՝ կարգեցաւ ի տեղի սարգսի երրորդի ի կաթուղիկոսութէ ամս Է •

ՌՀԽԱ • Ստեփաննոս Հինգերորդ ի սալմաստ քաղաքէ Ծին կոչ- Ղ • չէ ից նստաւ զհին գրիգորի վերատեսերորդի • սա կոչեցեալ կոստանդնուպօլսեցի վէս մնաներոյ անդ • Ցաւուրս սորա ի պատերազմի պարսից և օսմանցւոց էր միմեանս՝ յաւէր գարձաւ Հայաստան, և ծխայր ի արածուքիս • յորս և բազում նահատակեցան • տէս ի պատ • Ղ • ԺՕ •

Ցայսմանէ նեղեալ յոյժ ստեփաննոս կաթուղիկոս՝ ձեռնադրեցաւ ի տեղի նորա աթոռակալ զմիքայէլ սեբաստացի իւրոյ • և ինքն երթալոյ ի կոստանդնուպօլիս • ուր եգիտ պատիճ մեծ յաճախութեան պատրիարգին Հայոց՝ որ նըստէր անդ • և զհին սակաւուկ էրթալ ի Տուին յոյժ աղքատ ի պերմանից յայցելութէն կայսեր կարոլոսի Հինգերրդի • և այս անցեալ էր ի Հռոմայ և էկն մուկուլստան

۱۵۶۴ء

۱۵۶۵ء

۱۵۶۶ء

۱۵۶۷ء

Զայս գիր թարգմանեաց Մեղրոխ անուն ոմն ՚ի լատին լեզու. և արգար մատոյց սրբազան պապին ։ Այլ թէ զինչ պատահական եղև առ նա՝ չէ յայտ. զայս մի ինչ յանդիմանեսցէ ոք զիս՝ զի յայնմ հետէ գուշ մեծ յուսկին քահանայապետք Հռոմայ ՚ի վր ազգին Հայոց ։

Ասաի յորժամ նստաւ սրբազան պապն գրիգոր երեքտասաներ՝ այն որ նորոգեաց զտումարն Հռոմէական, ընթերցեալ զգիրն արգարոյ, և տեղեկացեալ զրոպիտոյ Հայոց, և ուսեալ թէ յորպիսի տառապանս տուչայտին ոմանք՝ կամեցաւ օգնական լինել նոցա. և զի ոչ կարէր ըստ մարմնաւորս միտոյ զայս առնել՝ ձեռն էարկ ՚ի հոգևորն. որոյ վր կամեցաւ ծախիւք գահին Հռոմայ կանգնել ՚ի քաղաքի անդ Համալսարան մեծ վր ազգին Հայոց. և գրեաց նամակ յաղագս կատարման այսր գործոյ. յորում և բազմօք դրուատէ զՀայս. զորոյ զօրինակն տես ՚ի տառ. գ. ԺԱ.

Էակ կանգնումն Համալսարանին ոչ յաջողեաց. զի վախճանեցաւ սրբազան պապն զկնի վեց ամսոց գրելոյ զոն գաւիթն։ Եւ յաջորդ նր քահանայ հինգերորդ չինեաց զհռանակ այնր զհնութեանց մի Հայոց յանուն սրբոյ Հոգւոյն մատնելոյ եգիպտացւոց։ Այլ յետ երբ քահանայն յաջորդ ուրբանոսի ուխտեցոյն պօղոս ոմն բռնակալեաց՝ որ եղև եպիսկոպոս ՚ի նախջուան՝ գնացեալ ՚ի Հնդիկս և ած և յամենայնի՝ ժողովեաց արծաթ և ոսկի բազում՝ ել կանգնելոյ զպատառուն մեծ Հայոց. և ՚ի հասանել նորա ՚ի տպանիս մեռաւ. և զոր միանգամ ժողովեալն էր՝ ետ զայն ՚ի գործ։ Եւ ասկայն ՚ի տեղի առանձին դպրատուն կնկալեաւ լինել ոմանք ՚ի մանկանց Հայոց ՚ի Հռոմ. ուր ասի ձեռնադրեալ քահանայք, ուսանել, և ձեռնադրեալ քահանայք՝ ՚ի

1569։ ՚ի դառնալ արքային Հայոց՝ վախճանէր մի- քայէլ կաթուղիկոս, կայեալ ՚ի Հայրապետու- թեան ամս ՚ի՛ժ։

Ստեփաննոս վեցերորդ՝ ՚ի մեռանիլ գրիգորի եր- կուտասաներորդի նստաւ կաթուղիկոս ՚ի տեղի նր ամս ե։

1575։ Թադէոս երկրորդ՝ յաշտրդեայ ստեփաննոսի վեցե- րորդի ՚ի կաթուղիկոսութե յե չմիաձին։ և կայցոյց իւր աթոռա- կալ զաւառաքեալ վարդապետ։

Ցաւուրս կաթուղիկոսացս այսոցիկ շահղաՀմա աւա- ջին՝ արքայ պարսից ՚ի յեղէ սահինայ յաստլականութե ղարձոյց զբազում տեղիս Հայաստանեայց, և նեղեաց բազմօք զ- Հայս։ և տեսեալ թէ աւերն ծանր էառաւ, և ինքն ոչ ունի ինչ օգտի անտի՝ փոքր ի բաւ անդորրութե։ բայց քանզի այնուհետև Հնար ի բառավանին յառաջին նորոգութե վե- րադարձ գՀն՝ խորհուրդ արարեալ ընդ նախարարս իւր Հրաման եՀան քաղաքս կարկա ինչ յՀնգետասան ամ։

1579։ Ընդ նմին ետ ոգի աւերել Հայոց՝ ահա Հասին աստղատուկք ՚ի հրոմանայն կողմանց։ Հարին զերկիրն և գերեցին զ- բազումս։ յորմէ անկաւ սով սաստիկ և անասնեղի։ տե- ՚ի ոստ։ գ։ 12։ ի գերեալ յոմէնցուս ձարեցւոյ՝ որ էրեայ և գրեայ զայսոսիկ։ յորոյ աւուրս էր և գրուիչ վարդապետ կեղեցի այր զգօնամիտ։ որ գրեաց ինչ ի ինչ ժամանակի թադէոս կաթուղիկոս երկրորդ, կայեալ ՚ի ուղղութե ՚ի վեր տումարական երից։ Մեռաւ ՚ի ներ- Հայրապետութեան ամն թ։

1584։ Աղաթէ վարդապետ ՚ի սահմանայն ՚ի չմիածնի այր լե- պաստ և խոհական, որ և էր աթոռակալ թադէոսի ե լիր։

(1583) յէ ջմիածին ամն ԵԲ ։ ՚ի ժամանակի առ յայսմիկ յետ բա-
(տ՟ՀԲ։) զում ապատերազմայ տիրեցին օսմանցիք ՚ի վր Հայաստանու-
մին չև ՚ի դաւիթէժ ։ և ձանրացուցին Տարկա ՚ի վր Հայոց ,
և առաւել ևս ՚ի վր աթոռոյն էջմիածնի , մինչև խա-
ւարտ աղքատանալ ազգին ։ Ցորմէ և առաքել կաթուղի-
կոս՝ նեղեալ յոյժ , և ոչ ևս կարացեալ ժուժել ՚ի
կալոյ ՚ի Հայրապետութենէ ամն Ը ձեռնադրեաց ՚ի տեղի
իւր կաթուղիկոս զդաւիթ վարդապետ ։ և ինքն առա-
ջնայոյս ՚ի վանս ուրեք մինչև ՚ի մահ իւր ։ Ընտև բազում՝
յազգէ Հայոց լքին և թողին զերկիրս բնակուճ իւրեանց ,
և գնային յայլ ։ և ոմանք ոչք էին յՏէն արձախոյս և
ուտէայսոյ , ՚ի կողմանցն շամախու և գանձակայ՝ գնա-
ցին յերկիրն պարսից ։ և զսոսա բնակեցոյց շահաբաս ար-
քայ յատպահան քաղաքի , որ թափաւորեաց ՚ի նմին ամի ։

6 ։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեան պետրոսի հինգերորդի , և ելե-
ւոյ ։ ՚ի սմանէ ։

Ղ ։ 13 = 14 ։

1586։ Ետուն հինգերորդ ՚ի սահմանացն էջմիածնի զերա-
ժամ տեառն կաթուղիկոս ՚ի տեղի տէր ստեփանոսի՝ ինքն
և սկսաւ տատապել ՚ի հարկապահանջութենէ բդեշխին՝
որ ամէն ամի ստիպաւ և բռնութեամբ էանդրէին ՚ի նմանէ
իբր ՚ի գլխոյ ազգին գանձ բազում ։ և նա ըստ կարի ժո-
ղովել առնէր և անտի յաղքատացեալ ժողովրդենէ՝ վր-
ճարէր նմ ։ և իբրև ոչ ևս կարաց հատուցանել ինչ ,
սկսաւ փախստեայ շրջիլ յանձանօթ տեղիս ։ Բայց տե-
սեալ թէ այսու խափան հետանայ յաթոռոյն , և դիպա-
նին սմ յամէ պարտք հարկայն ՚ի վր նր , խորհեցաւ
առնել զոք օգնական ինքեան ՚ի կաթուղիկոսութենէ ։ որում
արարին ոմանք ՚ի նախընթացոյն նրոյ ։ ամին նրի յետ
կալոյ յաթոռ հայրապետութենէ ամն Է ։ ժողովեալ քանի
վր

զի եպիսկոպոսունս յԵջմիածին ձեռնադրեցաց զմելքիսեդեկ
եպիսկոպոս՝ կաթուղիկոս.

Մելքիսեդ՝ ի գառնուոյ յաղջոյ վանայ՝ կաթուղիկոս 1593.
լեալ կամ կաթուղիկոսական դաւթի, անկաւ և ինքն ընդ ոխն։
թեռամբ Տարկայ, և չկարէը բաւեցուցանել. զի որ-
քան ինչ յոտղուէը՝ Տազիր կարէը ընտրել զպետս նը,
նոյնպէս և դաւիթ։ Եւ յառաւելուլ Տարկայն և՝ ի պա-
կասել դրամոյ՝ ստիպէցան առնուլ յօտարոյ զդրամն
տոկոսաւօք. որով օր քան զօր բազմացան պարտք ամե-
ոյն Եջմիածնի վինչև ցյիսուն Տազար ղահեկան։ Ի-
նդրել առաւ պարտատերոյ զդրամն Տանդերձ շահուք
և՝ ի պահանջել Տարկահանոյ զՏարկն՝ անչարացեալ ձի
առ և անդ գալթեալ գալէին. և ոչ կարէին՝ ի մե-
ամ տեղւոջ ճնալ զաւուրս երկուս և երիս. զի տեղե-
կացեալ պարտատերոյ և Տարկահանէ՝ եկեալ առնդա-
տէին զինս.

Տեսեալ մելքիսեդի թէ թագաւորաբէ չկարող ինչ է, եւ 1599.
զինոյ՝ ի կոստանդնուպօլիս. գուցէ մարթասցի ժողո-
վել առաւ դրամս. ընկալան զնա ախրոմ ժողովուրդք
քաղաքին, և պահեցին զամիսս քանի մի. և յորդորե-
ցին զնա Տրաժարիլ՝ ի կաթուղիկոսութենէ, զի բարձցէ
երկայնւէ կաթուղիկոսոյ, խոստացեալ նմա՝ կարգել զնա
պատրիարգ Տայոց. սակն իրի յորժամ Տանին զտուրուսը
պատրիարգ յաթոռոյ, եդին՝ ի տեղի նը զնա ինքն ըզ-
մելքիսեդ։ Այլ մինչչեւ էր կայեալ նա յայնմ եպիսկո-
ամ՝ ընկեցին զնա՝ ի պատրիարգութենէ. և եդին՝ ի
տեղի նը զյովհաննէս երզնկեցի. որում յաջորդեաց գրի-
գոր կեսարացի.

Իսկ մելքիսեդ դարձաւ յԵջմիածին, և մասնեցաւ՝ ի ձեռս
տրատատեառնէ. և ապա վախճեալ գնաց և եգիտ ըզ-
դաւիթ կաթուղիկոս, և եկաց ընդմա՝ ի թագաւոր, եր-
կիցն և՝ ի հեծութենէ

1600։ եկին եհաս յայնմ ամի և թշուառութիւն բառնալի տալոյ
ուխտի։ և առաստակայսս օրըստօրէ. յորմէ բազում մեռան. անկաւ
և տարածաւ մինչ. և եղև հարուածք առաջիկ յոյժ։
եւ ի դադարիլ տալոյ և մահուս ի դուրս երթեալոցն
երուզակաց (չէլաիբ) բազում յոյժ յայլեայլ տեղիս.
և ոչ գոյր ուստեք պաշտպանութիւն. և գրեթէ բոլոր
աշխարհս Անիկոնոսցւոյ կայր ի ձեռանս
աշխատութիւն, և մնացին ամէնք ի հոգս և ի տառա-
պանս։ եւ ի առաստակալ թշուառութէ առաւել և ա-
ծանրացան պարտք աթոռոյն. և մեծայան տուչայտանիք
կաթուղիկոսաց։

1602։ Ընտէրյայնմ ժամանակի առաջնորդ յամիդ քաղաքի արա-
ծիս։ պիոն եպիսկոպոս աշակերտ ղուկասու հեղեցւոյ այր իմաս-
տուն և առաքինի ոլոլ մեծատան, ոլոր ունէր ի հայրե-
ցի ժառանգութէ բազում ստացուածս։ Առեալ զհամբա-
ւր երկուց կաթուղիկոսաց՝ գրեցին առ նա հաւանութէ
խորհրդակցայ իւրեանց, և ասեն, պարտք աթոռոյն
է զմիաձնի բազմացան, և մեք չկարեմք վճարել. եթէ
դու եկեալ վճարեայես՝ մեք հրաժարիմք յինչսանուէ աս-
տի, և քեզ յանձն առնեմք զաոյն։ Տրտմեալ արդարոն
ըն այն չարս պարտս աթոռոյն՝ եկ և գնայ ի ջուղայ.
եկեալ յայնժամ առ նա երկուց կաթուղիկոսացն՝ հան-
դերձ եպիսկոպոսօք՝ ոլոր խորհրդակից էին նմ, ըն նո-
ան և այլոց բազմաց՝ խորհուրդ առին ի վեր այսր.
ըն ի խօսել անդ զբանն այս՝ ոլոր և հաճոյ գոտա ամէն.
ուստի առեալ զնա ջուղայեցւոց առաքեն յեզմիածին. և
անդ

1603։ Սրապիոն եպիսկոպոս՝ յեղեսիոյ՝ կայեալ ի ջուղայ՝ քա-
ռածիս։ ղոզէր անդ զբանն այ. ոլոր և հաճոյ գոտա ամէն.
ուստի առեալ զնա ջուղայեցւոց առաքեն յեզմիածին. և
անդ

ամուլ ժողովել աւարեալ եպիսկոպոսաց և վարդապետաց ,
և որս և աշխարհակալութեան զնա կձգիլիս ,
և կոչէին գրիգոր երեքտասաներորդ : Իբրև տեսին
դաւթի և մելքիսեդ , թէ այլազգ վճարեցաւ երէք խոր-
հրդոյն՝ զոր ինքեանք կատուսին , անկան ՚ի վարանս .
զի ծանրութիւն պատուոյն՝ զոր ՚ի քէթուհայուհեաէ կամէին
ունել ՚ի վր՚ իւրեանց՝ և այլոք ևս զի չխանդուխին . և
ինքեանց առաջի կայր զրկիլ ՚ի կաթուղիկոսուէ և վճա-
րել զպատուս : եւ ոչ գտեալ հնարս ինչ ազատութե ,
խորհեցան գնալ յաստղահան , ուր կային բազում հայք ,
և ՚ի նոցունց ժողովել ինչ :

Յայսմհետ խորհուրդ հաստատեալ սոցա՝ դաւթի կա-
թուղիկոս ճնայցին հայոց . իսկ մելքիսեդ գնայ երու-
սաղէմ եպիսկոպոսօք ՚ի ատահան , և ընկալեալ երկի՝ ՚ի հայոց
պատուոյ . և յետ քանի մի աւուրց յանդիման լեալ շա-
հաբասայ՝ մատոյց նմա զաղաչանս . յայտ արարեալ նմա զ-
թշնամութի իւրեանց և զաղետալի վիճակ ցին հայոց .
եւ շահաբաս մեծարեալ զնոսա առ ինքն՝ պատիւ
հայոյց նմա . և բազում անգամ կոչեալ զնա առ ինքն՝ հար-
ցանէր զնա բազում ինչ զերկիր և զմտից հայաստանեայց :

Գ . Գաւ շահաբասայ ՚ի հայս .

Ի . 14 .

Ի 1603 ամի տեառն էր մելքիսեդ՝ ամենայն առա-
ջնորդ հայոց , և ընդ նմա էին եպիսկոպոսունք և վարդապետք
և ամենայն ազգ քրիստոնէից , և թեև դիմեր նմա դիմել
՚ի վեր հայաստանեայց . առնուէր և այլ քանի մի եպիսկո-
պոսունս՝ զոր կամէր ունել ընդ նմա : Եւ զի

ਮਿਲੇਅਸ ਅਪਲਾਸ਼ਵਾਦ ਹੈਂ ਹੈਂ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇਲਸ਼ਯਾਮਯਾਮ ਸ਼ਿਲਾ ਦੁਆਰਾ ਸਵਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਪਤੀ ਦੇ ਸਾਥ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ।

1604: ਪਰ ਇਸ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਸੀ। ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਸਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ।

Ձարմել ոչ որչափ պարտական էին, այլ յոլով պանձա-
և զի ոչ դոյր նոցա ազատել յայ, և ոչ կար վիշա-
ըելոյ խոստեցան անհնարին տադնապաւ • ապա կամոյ
և ակամայ ձանը տուկտահաք փոխ առեալ բերին առ նոսա
որչափ էին պարտական էին վճարել օսմանցւոց ։ ցուցեալ
վկայութիւն թէ այնչափ միայն էին պարտք իւրեանց, և զեր-
ծան ի ձեռաց նոր ։

Բայց ոչ զերծաւ սրտակիտն կաթուղիկոս • քանզի առաքեաց
առ նոսա շահաբաս զձառայս իւր, զի ի նմանէ և առնուսա
ցուն բազում ինչ • եւ նոցա եկեալ ի ջուղայ՝ կալան զնա-
և եդին յարգելանս, և պահանջէին ի նմանէ զանձ բա-
զում • և նա զոր ինչ և ունէր՝ ետ նոցա • և սակայն նոքա
առաւել և առ պահանջէին • և յոչ կարելոյն վճարել մատ-
նէին ի տանջանս • և ոչ անասցեալ աղերսանաց նոցա՝ հա-
նէին զնա կապեալ առուր ի գետն և ի հրապարակս, և
կախեալ զոտիցն բռնաձեռ առնէին • եւ նա ի կենաց
նուաղեալ՝ կայր մինչդեռ և երկչէաւորս • և առեալ
զնա ի ձեռաց նոցա • և տարեալ ի տուն իւր՝ վախ-
ցեալ • և անտի գնացեալ յամիդ յաւուրսն ոմն իբր ձ ։

Չանեցաւ յետ կալոյ ի կաթուղիկոսութեան ամս իբր ձ ։

Գ • 15 •

Ի ամի օսմանցւոց զգալ շահաբասայ ի Հայս՝ 1605 ։
ժողովեցին զօր բազում յոյժ • և եւտուն ի ոճդ ։
ձեռս մեծի զօրավարին որ կոչէր ջղալօղլու
ահեղան միաշա • և եղև ի խառնակորա ի Հայս անկաս-
շահաբաս ի վարանս, և խորհէցաս վարել զնա ընդ

Հայ

Հայաստանեայց՝ և ուղղափառութեան հանդերձ ամ առաքելական
խրատուն ։ զի՝ ի գալ ժամանակաց ոչ գտցեն ինչ ոչ հե-
ռանալ

զաւր քաղուամ հանդերձ առացուածովք և մերձաւորօք
իւրեանց եթէ ՚ի քահանայից և եթէ յՅականնայ՝ գնապին
՚ի ձորն գեղատոդայ • և մտեալ յայր ոմն ՚ի ևճ՝ որ էր ՚ի
ևճ չարձրացեալ քարաժայռէյ՝ նատան անդ յատպահուլի •
Զայս զգայեալ Էլիւրկէն նախարարին՝ էառ զզօրս և
գնաց ՚ի ձոր անդր • և կայեալ յանդիման այրին՝ ձայ-
նեաց ՚ի մուր անդր եթէ մարդիմանն այրին՝ ձայ-
զաղջմին՝ ոչ կարայ ոգեստուահանել • զի սպառէին ՚ի
ժամմտեալ ազատակին ՚ի ներքս առ ՚ի ձեռին ձգեալ զե-
սիրակատարան արուսեր • և հատեալ զգլուխ նորա ընկէց
՚ի վայր առաջի Էլիւրկէնին • Զայն իբրև տեսին ընկերք
ևջուային ՚ի խռովին • որոյ զգամեալ սպանին՝ և զմանու-
սատան ՚ի քանակ ժողովեցան •

Ձուեալ սուր եթէ մօտ ՚ի տեղին յայն ՚ի ձորն քաղաք-
տայ կան և այլ բազում այլք ՚ի վէմ՚ք սակաւամանիք • յորս
ժողովեալ էին բազմութիւնք յոյժ • դիմեալ զօրօք իւրա-
սուէր • և զամս սպասել զբազմօք զի ան հատեալք էին
գնայ ՚ի վէմ մեծ այրն ոմն՝ որ եակնչեցեալ էր Տուկանեաց քաղաք • ուր
քաղաքացին տեղւոջ էր Տուկանեաց քաղաք • ուր
Ձայն իբրև տեսին ընկերք նորա ընկէց
՚ի վայր առաջի Էլիւրկէնին • Զայն իբրև տեսին ընկերք
ևջուային ՚ի խռովին • որոյ զգամեալ սպանին՝ և զմանու-
սատան ՚ի քանակ ժողովեցան •

Ձուեալ սուր եթէ մօտ ՚ի տեղին յայն ՚ի ձորն քաղ-
տայ կան և այլ բազում այլք ՚ի վէմ՚ք սակաւամանիք • յորս
ժողովեալ էին բազմութիւնք յոյժ • դիմեալ զօրօք իւրա-
սուէր • և զամս սպասել զբազմօք զի ան հատեալք էին
գնայ ՚ի վէմ մեծ այրն ոմն՝ որ եակնչեցեալ էր Տուկանեաց քաղաք • ուր
քաղաքացին տեղւոջ էր Տուկանեաց քաղաք • ուր

Ձուեալ սուր եթէ մօտ ՚ի տեղին յայն ՚ի ձորն քաղ-
տայ կան և այլ բազում այլք ՚ի վէմ՚ք սակաւամանիք • յորս
ժողովեալ էին բազմութիւնք յոյժ • դիմեալ զօրօք իւրա-
սուէր • և զամս սպասել զբազմօք զի ան հատեալք էին
գնայ ՚ի վէմ մեծ այրն ոմն՝ որ եակնչեցեալ էր Տուկանեաց քաղաք • ուր
քաղաքացին տեղւոջ էր Տուկանեաց քաղաք • ուր

Նոյէ • և զգուշութեամբ սպասէին զամէն այրին •

ինչ կարապին առնել երկուհարիւր ի նոյեանէ անհնարին
տառապանօք ելեալ ի վեր ի գլուխ բարձրացեալ ժայռին՝ ձեծաւ
զգուշութեամբ տակաւ տակաւ իջին անտի ի տեղին
ինչ ուր հնար եղեւ նոցա գտանել զտունկուիճ . և անտի
կախեցին ի վայր կրկին պարանօք ի գուռն այրին զարա
ջուրս տուսերամերկս . և զի ոչ գոյին աղխք դրան այրին՝
յարձակէցան ջրեքքին նոքա ի նեղքս ի յայրն . Իբրև
զայն տեսին որք ի նեղքս էին , ձայն բարձեալ աղաղա-
կէցին ուժգին . և ի տապնատ մահու ամբոխեալ իբրև
զխուռվեալ ալիս ծովու զինեամբք զեղուին . Իջին յայն-
ժամ և մնացեալ զօրք պարսից . և մտեալ ի նեղքս հա-
րին կոտորէցին զբազումս . և զդիւակունս նոցին ընկէցին ի
ձորն՝ որ առաջի կայր : Յոյնպէս և զառնդիայ մանկունս
յափշտակեալ ի գրկաց մարցն՝ կենդանւոյն հռոմէյին ի
վայր : Այլ ապրեցուցին ի բազմաթիւ անտի զմանկա-
մարդս և զաղջիկունս :

Եւ նոցա տեսեալ թէ հանդերձեալ են մատնել ի գարշա-
պղծութիւն՝ ոմանք ի նոցունէ հռոմէյին զանձինս ի վայր ,
և որք ոչ համարձակէին գահավիժել՝ սպառեցին միակե-
րամբ և ձորձալ զաչս իւրեանց , և արկին նոյնպէս զինե-
քեանս ի բարձրութիւն անտի : Եւ քանզի առաջի այրին ի
խորաձորի անդ կային անտառախիտ մայրիք , ոմանք ի
նոցանէ դիպեալ խիտ ոստոց նոցին՝ կեալ լինէին ի
նոսին . և ոմանք պատատեալ ի հէրան ի կախ մնային ,
և ամէնն անդէն մեռանէին : Իսկ զօրքն՝ որք մնին կայր
անդը , յափշտակեալ զնոսա որ ինչ կայր անդէն՝ իջին անտի
և եկին առ իւրեանցն : Եւ եղեալ անտի միաբան գնացին
ի քուն բանակն Ժողովելոյն ի դաշտին մեծի՝ որ լե-
կեալէր մարդկամբք ծադէ ի ծագ . զոր և յետ կողմանց
շուրջանակի պահէին զօրքն պարսից , զի մի ոք փախչէ-
անտի :

9 • Ամէնս հայոց յոհնյոտպանէլ պարսից շնաբ ընդ
էրասխ գետ • և յոյժ վ՚ դարձան պարսիկքն •

Ա • 16 = 19 •

1605 • Ուրեմն շահաբասայ՝ որ նստէր յերևանդաւրուն՝ ձմեռն ՌՃԾԴ •
Թէ հասին օսմանցիքն ՚ի կարս յղեաց պատգամ
նակ ժողովրդեանն կեզը երասխայ • հասեալ և ինքն անդր՝
վուԹայոյց զնահատարան՝ մի և այլ յամէ՚ այլ արագ անց-
ցուցանէ զժողովուրդն յայնկոյս գետոյն • և նք առ օրինս
պատրաստեալին զբազում նաւակս և զնաւանման կերտ-
ուճաձև՝ զորս բերին յայլևայլ տեղեաց • կազմեցին և լաստս
յոլով անդէն ՚ի նմին տեղւոջ • և սուրհանդին զժողով-
վուրդն մնանել ՚ի նա , և մի սպասել ումեքանչ • և զին
զանդատին նոքա , և ոմանք ևս ընդ նմանայնին՝ կամ զուտ
ա՚ն արկանել ՚ի սիրտս նոցա՝ կորեկին զոմանց ՚ի նոսայն
պունչս և զոմանց զակռանջս • և զերկուս ևս հատին ըզ-
գլուխս • որոց մին էր եղբայր առաքել կաթուղիկոսին
վախճանելոյ՝ յոլանջան անուն՝ և միւսն այլ ումն կերու-
եկայ ՚ի գաւառն • և կացեալ գնա ՚ի ձոր՝ կանգնեցին
կեզը գետոյն •

Ձ տեսեալ այսր ողբալի գործոյ ահաբեկ լեալ ամէնն՝ ըս-
կսան զեղուլ ՚ի նաւակս և ՚ի լաստս՝ զինարդ և մարգ-
լինէր՝ բաժանեալ ոմն ՚ի հօրէ և մայր ՚ի դստերէ՝
եղբայր եղբօրէ և այր ՚ի կնոջէ՝ խառնաշփոթ խառնիխ-
խառն ամբոխմամբ • որոց բազմավտանգ տագնապալուր վա-
րեալ ըզ գետն՝ հազիւ ուրեմն կարէին անցանել կայն
կոյս , և այն տակաւք ՚ի բազմայ • քանզի այն քաղմուեր
նաւուց և լաստից առ այնքան յոլովութիւն խառնիխուն
ին՝ հանդերձ ինքնիւրեանց , թէպէտ և բազում
անգամ գնային և դառնային • նա զի և բանակն ագարակից
խառն ընդ նոսին անցանէին •

Եւ զի երկարէր այս ամսիք, զահաբաս որ նահատակ
կայսերեզը գեաղին՝ զայրապինա տղուսայը՝ ի վեր վարչայն,
և յանհնարինս փուքթայուսյանէր գնոսա վաղվաղել և մի՛
քնաւ յամեցուսյանել. Ցայսպիսի հրամանսայ շահին գե-
ճագնեաց վարիչ զօրսայն՝ գազանսյան՝ ի վեր խոշձալի ժո-
ղովրդոյն. և կատաղաբար հարկանելով զնա մահաւօք
և բօք, և յուժգինս մղելով թօթափեցին հեռազհեռ
գնամն՝ ի գետ անդր. զի որք կարօղ էին՝ անցանէն, և որք
չէին կարօղ՝ գետակուր կոխէին, զի մի՛ որք ամենևին
ճնասցէ անդ.

Եւ զի բազումք ոչ գիտէին քնաւ լուղիլ՝ անդէն առ
ձամն՝ ի ջուրս յափշտակեալ լինէին. ըստ որս և տղայք և
աղջկունք՝ երկչոտք և հիւծանդոտք յերեսս ջրոյ նբրև
գխոհիս տեղւոյ յածեալ՝ ի հոսանսյ գետոյն վարեալ
լինէին, և յաղաղակել նուազ ոչ ինչ օգտէին. ընդ-
առսին և յղի կանայք, և ընկղմեալ կորնչէին.

կորզէին ՚ի ձեռաց նոցա զկանայս նոցին • Ամենևին հանդոյն այսմ վարուցին առաքեալքն և ջնջուղայիցիս , և այլեսկին զքաղաքն • տե՛ս ՚ի գործ • գ • 16 •

Զհամին զտուտս ածին պարսիկք ՚ի պարակատան իւրեանց և ձուկ և իւղ դժուարին խորտաբերութ վայրս լերանց և ձոյ • զին մի՛ օամանչիք պնդեալ զհետ՝ յաւիշտակեսցեն • ընդ առաս հին և երկոտքին կաթուղիկոսքն դաւիթ և մեքիսեդ • դաւիթ գնաց ընդ ժողովրդեանն • իսկ մեքիսեդ ետ ուղիղ և ՚ի Հայաստանեայս եկն յերևան •

Հրամայեաց յայնժամ շահաբաս՝ զի զքաղաքացիս և զառնականս բնակեցուսցեն ՚ի քաղաքն առպահան • և ըզպուղակեանս սիւնեացիս ՚ի հնդկական գաւառս • և զհամեմ խնամով պահեսցեն , և մի՛ իւիք բնաւ նեղեսցեն զնոսաւ և ես հին առ Հայք վարեալք ՚ի շահաբասայ ՚ի սակն նոցա զպարիսպ երկաստանեան հաստատ տունք • Թող զկոտուածալն յանցանքն առն անդ և ՚ի Հանապարհի • Թող և զայնս զորս կեսու յետոյ ոչ եղեալ , և թեթև հարկս պահանջելով • Տեսեալ և նոցա զխնամն Թագաւորին Հանդերձ , և շինեցին իւրեանց տուն , և բնակեցան ՚ի նմա •

Առաքեաց ապա շահաբաս և զայլ նախարարսն Հանդերձ զօրօք ՚ի սահմանս դաւղուժոյ և արտահէլայ , երևան Հայ և զանձակայ , զի ժողովեսցեն ՚ի սահմանայ անտի զամս Հայս զնորոգ եկեալս • և նոքա ժողովեցին տասն

Հաս.

հազար տունս. և տարեալ՝ ի պարսկաստան բնակեցուցին զոմանս՝ ի գաւառսդաստ, և զայլս՝ ի վահրսդաստ. և զի օդ տեղեացն ձանր էր, բազումք՝ ի նոցանէ մեռան. և մնացեալքն օր ըստ օրէ նուազեցան. յորոց և ոչ ինչ մնայ այժմ։

Այլ զուգակցեցուցին եւս շահաբաս առանձինն տեղի բնակութեանն հանդերձ սպասհանայ յայնկոյս գետոյն. ուր շինեալ եալ նոցա տունս և հոյակապ եկեղեցիս՝ զետեղեցան անդէն. և տեղին այն կոչեցաւ նոր ջուղայ. շինեցին անդ և վանք մի կրօնաւորաց, ևս և այլ վանս կուսանաց. Եակ օամանակիք եկեալ և մնեալ՝ ի հայաստան, և տեսանէր զեղեալսն՝ զարմացեալ յոյժ. և անցեալ՝ ի կողմանս վանից և գալըեժուռ՝ եւտուն բազում անգամ պատերազմ ընդ պարսիկս. և յաղթեալ՝ ի նոցանէ՝ թողին՝ ի բաց զամենայն ընծաճա իւրեանց և փախեան. և այնուհետև այլ պատերազմ նոցա անկեալ յամիգ քաղաք՝ հինանդայաւ, և մեռաւ

1606։ Այլ՝ ի մեհենէ պարսից և օամանուց դիմեցին՝ ի հայաստան բազմութիւնք եկուզակաց. և մտեալ յամառնոյն՝ քանդեցին զնշ, և յաւերս դարձուցին զինեալսն եկեղեցիսն։ ան քայուցին և զեկեղեցիս և զվանորայս։ եւ զի դադարեցաւ երկրապտղծութիւն՝ անկաւ սուլ ձանը զամս երկուս, մինչև ետես մարդկան զխնամեանս. և եկուզակաց չդարձեալ ինչ մեհենեցոն անտի. տես՝ ի սատ. գ. 17։

1610։ Յաւերել և յաւրհնել հայաստանեայց ըստ մարգեաւորը վայելչութեանց՝ եղոյց տէր զայգեկուն իւր ըստ հոգեւորականն կենաց. քանզի սարգիս եպիսկոպոս՝ այր երեւելի՝ առաքեալ սաղմոսավանից, որ պարոն տէրն կոչիւր՝ լուսաւորեալ յայ, և վարեալ՝ ի տէրն ն՝ զանապատ հաստեալ ի վանորայս զհանգամանս բարւոյ վարուց ըստ սահմանադրին, զոր սաղաւաղեալէր Թէոնաւուսի յամանակին. և եգիտ իւր կամակից զտէր հիերակոս տրապիզոնցի այր զգաստ և հաւատոյ երկոքին և սա հետամուտ չէմարտուն և արբուն։

Սոքա ձեռն ՚ի գործ արարեալ նորոգեցին ՚ի բազում
տեղիս զբաղում վանորայս, մանաւանդ յՕձին ախոյեայ.
յոր կարգեցին կանոնս ընտիրս և նշան, և ստացան աշա-
կերտս բազում, ամբոխեալք. յոր սքանչէլի գը-
ուան աւօրհս վարդապետս մնայր, և մովսէս վարդապետ
՚ի սիւնեայ. և բազումք ՚ի սոցանէ լինէին առաքելա-
կիներ ՚ի սահմանել անդ նորոգութեանն վանորէից եկին յՕձն արարա-
տայ երկու կրօնաւորք լատինայրոց. և հանդիպեալ մե-
քիաեդ կաթուղիկոսի՝ մատուցին նմա ընծայս. և հրամա-
նաւ նորն շրջեալ ՚ի վանորայս՝ գտին զնշխարս սբոյ, եւ ոտն
և զգլուխ անդրկէն առաքելոյն. եւ գնացեալ յէջմիածին՝
պատմեն և հանին գաղտ զնշխարս սբոյն Հռիփսիմեայ. այլ
մեք էնոյն յէջմիածին՝ առին պայն ՚ի ձեռաց նոցա, և զե-
տեղեցին յիւրում տեղւոջ. և զի ճնային արտաքոյ էջմի-
ածնի, մին եհաս ՚ի ձեռս մեր, և կայ ՚ի մենաստանիս
մերում՝ ՚ի վենետիկ. երկրորդն տարեալ եղև ՚ի հնդիկս
և պահեցաւ ՚ի կոճա ՚ի վանս լատին կրօնաւորացն. եր-
րորդն եղեւ ՚ի հիմունս եկեղեցւոյ, զոր շինեաց յայնժամ
պօղոս վարդապետ յանուն սբոյն հռիփսիմեայ ՚ի գիւղն
վարդապետն՝ մօտ ՚ի նախիջեւան. երրորդն՝ որ էր ՚ի
ջուղա զկնի առնոյ բազմայ չարութիւն մեր յամի տեառն 1755
ածաւ ՚ի պարսս. և առա պարսն պօղոս տճն արեւելեայն
մարգպետականաշխատ՝ քարա այլազ օղլու առաքեալ եբարձ
անտի, և տարաւ ՚ի կոստանդնուպօլիս. և պահեաց ըզ-
նոյն առ իւր զամս բազումս. և ապա ՚ի ձերութեան
իւրում նուիրեաց զայն եկեղեցի սբ լուսաւորչին ՚ի գա-
ղաթ. և այժմ կայ անտանօր ընշխարն այն. ԱՅԼ այն
երկու կրօնաւորք ՚ի գնալ իւրեանց ՚ի գեղարդունիս ըս-
պանան ՚ի պարսից. տէրն ՚ի պատ. գ. 19։

ԼՕ. Այլ ասի ոչ ինչ ինձ ի վերայ ունել ընդ ելիս ի ծառայութիւն

$$\text{ՀԿ} \cdot 20 = 24 \cdot$$

ՌՃԼԱ. Ոչ ասի ես զայս, զի ոչ ունիմ ինչ ի վերայ քո, այլ զի ոչ կամիմ ես ելանել ի ծառայութիւն քո. զի ոչ ինչ ինձ ի վերայ քո ունիմ, զոր ես ելանել ի ծառայութիւն քո. Եւ ոչ կամիմ ես ելանել ի ծառայութիւն քո, զի ոչ ինչ ունիմ ի վերայ քո

քոյդ խնամել. և առա յոլդու եղե նմա դառնալ յառաջն։

1612. Տեսեալ դատի թե ոչ ևս կարէ կալ յերկրի քոյդ, եղեալ դառնալ յերկիրն հայրենի։ Եւ զի յայնժամ աւուրս էին շուտ մահու։ Հաւատա ի կողմանս վերոյ գնայ առ նա և ի յանդիմանել զնա մանկանցն խոստացաւ երթալ։ Եւ ոչ ելանէ և ասէ. զիարդ կէաս. ոչինչ նեղեցաւ զնա զայն ինչ ի մտի ածել, թէպէտ և ոչինչ ի նմանէ ընդունէր, քանզի ոչ ինչ ունէր։ Ասէ կին նորա. ոչ ինչ ունի, բայց միայն զմարդն։ Եւ ասէ

յանձն առաքեալ զնա խնամոյ եւ միրգէն նախարարին։

1616։ Ալէքսանդր միրգէն ոչ էր հաճեալ թագաւորել, այլ
ուխտ։ մեկնեաւղ, նեղէը զնա եւ կամէը վարել զնա յԵրուսաղէմ,
եւ ածեալ անդր զմեկնեաւղ։ Եւ եղեւ երբեմն գնայ շահաստան ՚ի կողմանս գաւառին՝ ջոջաւ առնա դաւիթ կաթուղիկոս ՚ի ծածուկ, և յայտնեալ նմա զվէր շատ անձինն իւրոյ, գժդմեալ ընդ այն շահաբաս՝ թաւիեայ զբաղքեալ իւր ՚ի վէր մեկնեաւղի։ Վայ ետ բերել զնա էրգաքի կապանօք։ Եւ ինքն զբաղեալ ՚ի հոգս պատերազմին՝ յանհոգս եղեւ զնմանէ։ Եւ երթալ զնա միւսանգամ ՚ի կապանս։ Եւ ջոջեալ անտի եկն ՚ի նախճուանս, երկոքին կաթուղիկոսանք ետ ընդ նմա, մին ՚ի կապանս և միւսն ՚ի վանս։ Խոստեալ դաւթի թէ երկարաձգի յոյժ պանդխտութի իւր՝ աղերս մատոյց առ շահաբաս, և հրամանն առեալ ՚ի նմանէ ջոջաւ յատպահան։ իսկ մեկնեաւղ միայն ՚ի քանաքի անդ ՚ի կապանս շղթայից։

1617։ Ելեալ շահաբասայ ՚ի նախճուանայ գնայ յատրպէկ, և
ուխտ։ մեկնեաւղ ընդ նմա։ Եւ անդ նահատակեալ զանդրէաս քահանայ։ ուր և էարկ տուգանս երեսքհարիւր թումանիւ ՚ի վէր երկուց վարդապետացդ մովսէսի և պօղոսի։ Խոստեցեալ տուգանել և զմեկնեաւղ։ կոչեալ առաջի գնա աստիճի, և քարկոծեալ ընծայեալ ընդ նմա սակ։ մահու մատնել էին զքեզ։ բայց ընտրեմ զկեանսդ ՚ի ընծայ եւ միրգէն նախարարիս։ այլ եթէ դու կամիս ազատիլ ՚ի տանուպանայդ՝ տուր յարքունիս երեսքհարիւր թումանի, և գնա ուր և կամիս, զրկեալ ՚ի կաթուղիկոսութէ։ և զայս ասացեալ մերժեաց զնա յատենէ իւրմէ։

1618։ Ելեալ յոյժ մեկնեաւղի այնուհետև և յոգիս ապաստա-
ուխտ։ նեալ մատոյց երկիւղս աղերսագիրս առ շահաբաս։ մանկիկ սակ յանբերելի տուընայտանս։ խնդրեմ յարքայէ տալոմիւ վիշտայս իրաքս մի։ Հրամայեաւ աղաչեմ զի կամ արձակեսցեն զնա, և կամ սպանցեն։ Պատասխանի արար շահաբաս ՚ի ձեռն ծառայից իւրոց և ասէ։ ոչ թողացուցա-

ընեմ և ոչ ապանանեմ, այլ այդպէս ի շղթայս պահեմ, մի կամ՝ տուընեալ պետութիւն Հարիւր Թումանն զերծցին ։

Յանհնարին մտեալ մելքիսեդի մատոյց վերատին Թուղթ առաքեանց առ շահաբաս • և խոստացաւ նմա տալ յաթ Թուոյ և չիւանճնի ամի ամի յարքունիս Հարիւր Թումանն. 1619։
եթէ պատճառութիւն մնալով միանգամայն և ի կատ Թուղիկոսութիւնէ ։ Եւ շահաբաս լսեալ զխոստումն ն՝ արձակեաց զնա ի շղթայից • և եառնամ Հրամանեց Թագաւորական նամակաւ՝ վերադիմի շնանութիւն կաթուղիկոսութիւնէ • և յղեաց զնա յԵջմիածին ։

Եւ ի հոգալ մելքիսեդի ժողովել զայնը ամի զՀարկան 1619։
ուշ էին եպիս • և ի լրանալ ամին սահմանեաց շահաբաս առնել զնա ի ձառայից իւրոց կարս չորս երեսելիս ի վերմելքիսեդեկ հանձնելոյ ապաստարօք նոցին՝ զի առցեն ի նմանէ զպատուհասեալ Հարկն • և նոյա եկեալ ներշէին զնա • և ոչ ինչ մեռանօրհնէք առնել յԵջմիանէն • զի ի ժողովել Հայոց անդր՝ ժողովեսցէ ի նոցանէ բազում ինչ • բայց զոր ժողովեացն՝ Հազիւ բաւեցոյց ի լնուլ պահատս իւր և զայլոց ։ Եւ յանկանիլն ի յուսոյ՝ սկսաւ շրջիլ առաջի և անդ Հանդերձ Հարկահանօք և ձառայիւթեան ։ և Հարատահարել զժողովուրդն գանիւք և զերծ նիւ • և Հարատահարել զժողովուրդն գանիւք և զերծ

զու

ղութքե և անարժան ձեռնադրութքե ։ Այլ այսու ամենայնիվ ոչ կարացեալ ընդունել զայդ Տարկին, մատոյց նամակ ապերասանայ առ շահաբաս ։ և շահաբաս արար պատասխանի խիստ ։ չէ հնար ասէ և ոչ դրամ մի պակասեցուցանել 1622։ ի Տարկայ անտի ։ Ապա իբրև դիզան և բատրեցան պարտք ա. Տեառն։ Տարկայն՝ գնաց մելքիսեդ առ այլազգի վերշխառուս ։ և եառ ի նոցանէ ձանը տոկոսուք դրամս, և ձախեաց զայն ի պէտս պահանջողացն, և ոչինչ յաւելաւ ի վերայ Տարկայն ։ և առաւելան անձկութիք նորա յերկուց դէղեց և ի Տարկայ և ի պարտուց վաշխառուէնայ։ 1624։ Տուեալ մելքիսեդէ այսքանք վճռոք զամս երբ վեցի ա. Տեառն։ ձեռնադրեաց ի տեղի իւր կաթուղիկոս զսահակ եպիսկոպոս զեղբօրորդի իւր այսու դարշամբ՝ զինա վՀարեալ ի Տարկան ։ և ինքն Հրաժարեալ ի կաթուղիկոսութենէ իւրմէ՝ ՏՀալով ի վեր իւր պարտուց վաշխառուէնայն եւթ։ եւ երբև Տաստատեցաւ կաթուղիկոսութեան սահակայ արքունի Հրովարտակաւ, թողեալ Տարկաստանեայցն զմելքիսեդ՝ ժողովեցան ի վեր սահակայ ։ և զոր ինչ առնէր

ին ընդ նա, զնոյն պատմէին և ընդ սա ։

եւ մելքիսեդ ևս մատնեցաւ ի ձեռս վաշխառուէնայն ։ և էկարացեալ զերծանիլ՝ զոր ինչ միանգամեդիւ յեղջիւրէն միանձնի ի սր անօթոյ՝ ի գրաւ եդեալ առ այլազգիսն ։ Էառ ի նոցանէ պարտուք դրամս, և ետ վաշխառուսն պատուհասեալ ։ և գիտայեալ Տաւաստեաւ թէ ոչ կարէ ազատիլ ի նոցա պատճառէ՝ միտեաւ և գնաց ի կոստանդնուպօլիս ։ և զի ոչ ընկալան զնա ժողովուրդքն տեղւոյն և ոչ վարդապետք՝ ջրքաւ յերկիրն պողնիոյ ի քաղաքն լէոպօլիս՝ որ է իլրիմ ։ զի կային անդ նոյն Տաւատոյ և զաւր ատունք Տայոց ։ ոտք և ընկալան զնա պատուով ։ և նա կայեալ անդ զամս մի՝ ձեռնադրեցաւ ընդ էմիր կաւանոյ նոյնի զինիկոլոս ոմն թորոսալիցի ։ յորմէ ձագեալ ճառագայթաւոր խոստովանութիք ։ և աղեաւալի Տալածմանբ զնաց բաղդատ ։ ամս ի պատ ։ գ ։ 28 ։ և ինքն գնա-

Նստ

եպիսկոպոսի կամենիկ քաղաք՝ յետ քանի մի ամաց վախճա-
նեցաւ · կացեալ՝ի կաթուղիկոսուԹեան ընդամենը չորս ամ
ս ։ Սա մինչ՝և տակաւին էր՝ գրեաց երկիցս գիր
խոնարհական և հպատակուԹեան առ սրբազան պատն · ոսկ
և դարձեալ յառաջ քան զսա ։

Պահակ էրզրումցի՝ եղբօրորդի մելքիսեդեկի՝ ըստ առելոյ 1624 ։
մեր այժմ կաթուղիկոս լեալ կրեաց զնոյն տառապանս՝ ոՀԳ ։
ոչ անցին ընդ մելքիսեդ · և չկարացեալ հնարս գտանել՝
խորհեցաւ փախստեամբ զանձն ապրեցուցանել ։ Բայց
քանզի հանապազ ընդ նմա էին հարկապահանջքն և պին-
ծերոջն ոՀ և ձառայք նոցին, ոչ կարէր առնել զոր խոր-
հէրն · և առ գտանելոյ միջոց փախստեան դեգերէր
յայլևայլ տեղիս զամս քանի, մինչև եկն յերևան քաղաք ։
Անդ կացեալ զառուրս քանի մի՝ առաջեւոյ զնա թոյլատալ
ինքեան գնալ յԵջմիածին, և բերել անտի զանօթս տակ-
ուոյ և արձաթոյ իբր հրամանատու նախարարին, և այս-
քիւթ վճարել զպարտսն ։

Եւ՝ի հատանել նոյ՝ ել՝ի քաղաքէն անտի, և ուղղեցաւ 1628 ։
յԵջմիածին · և իբրև եհաս՝ի վէս Ջանապարհին՝ փո- ոՀԵ ։
փոխեաց զզգեստս իւր, և դարձոյց զերիվարն՝ի կողմն
նախնեացն · և անցեալ՝ի բուռակ գետ գնաց՝ի վան ։
որ էր յայնժամ՝ի իշխանուԹեան օսմանցւոց · և եկաց անդ
առ ժամանակ մի՝ի ձ ամի կաթուղիկոսուԹեան իւրոյ ։

ԺԱ ։ Ժամանակ կաթուղիկոսուԹեան Տրդատայ եպիսկոպոսի ։

Տրդատ եպիսկոպոս՝ այր զգեստ և անարատ՝ որ հրա- 1629 ։
մանաւ շահաբասայ կարդեալ էր փակակալ էջ- ոՀԹ ։
միածնի՝ յետ փախչելոյն սահակայ՝ հաւանուԹիւն տա-
ըէն ազգին ընտրեցեալ և օծաւ կաթուղիկոս յԵջմիածին ։
Եւ զի մեռաւ ընդ այն աւուրս ծառերն շահաբասայ՝ և
պետ

Նատաւ Թոռն նորա Տրդատ ի , մատուցեալ առնա Հայոց
խնգրեցին ՝ի նմանէ Տրուատական հաստատութիւն վն իշ-
խանութեն մովսէսի ։ Կոչէին տալա և զնա ինքն զմուխ-
սէս յասպահան , զի Թերևս հնար լիցի նց՝ ազատութի
պտանել ՝ի տարեկան հարկայ՝ որ հասեալէր յայնժամ
՝ի հազար Թումանն ։

Եւ իբրև եկն նա անդ՝ մատուցին հայք զաղաչանս առ
արքայ հանդերձ ընծայիւք ըստ չափու հազար Թումնանա-
նոյ, և հաճեցուցեալ զմիտանորս առին ՝ի նմանէ Թողք
ազատութիւն տարեկան հարկայն ։ և զերծաւ այնուհետև
է չմիաձին ՝ի ծանրութէ այնր բեռին ։ Եւ մովսէս յետ
իբր ութ ամսոց դարձ արարեալ յաթոռ իւր , ձեռն ՝ի
գործ էարկ ՝ի նորոգութի է չմիածնի՝ զոր ՝ի վաւակա-
լութեան իւրում սկսեալ էր ։

1630։ Իբրև լուաւ զայս ամ սահակ կաթուղիկոս՝ որ նստէր
ահթ։ ՝ի վան քաղաք՝ անկաւ ՝ի վարանս . և սկսաւ ընդդիմ
դրանս մեծամեծաց՝ հաճեցուցանել զնա ընծայիւք , զի և
ինքն անդ ՝ի վան վարեսցէ կաթուղիկոսութի ։ Զանա-
յան բազումք խոտորին ՝ի նմանէ . այլնա չհանապեալ
ումեք՝ առաքեաց զմի ոմն ՝ի վարդապետաց պօղոս անուն
՝ի կոստանդնուպօլիս առ զաքարիա պատրիարգ , զի նա
լիցի ինքեան ձեռնտու , և կատարեսցէ զոր խնդրէ ։
Եւ զի զաքարիա վարդապետ հակառակ էր մովսէսի և
բազումս առհակաց , վաղվաղակի ուղի տարեալ՝ էառ վա
նը թագաւորական հրովարտակ ՝ի սուլդան մուրատէ ընդէ,
և առաքեաց առ նա , յորդոր լեալնմա՝ զինատոյն կերկրին
առնոյ ՝ի սէք կատարեսցէ ։ և անդ վարեսցէ զի շհանուսի
կաթուղիկոսութէ ՝ի վերայ հայոց եղելոյ ի շհանութէ
օսմանցւոց ։ Եւ քանզի յայնժամ էպատերազմս արքային գնա-
ցելէր յամիդ քաղաք , եւ սահակ ևգնայ անդր ։ զի
առանց այնր ոչ
զօրէր հրովարտակն՝ զոր էառ ։

Ջայս իբրև գիտացին հայք առելոյն յորս երևեալ էջ

ուս

աւուհիշան հանդերձապետ եպարքոսին , ըստ որս և վար-
դապետք և քահանայք՝ փոյթ կալան արգելուլ զնա՝ ի
խորհրդոյ իւրոյ՝ խոստովանելնման բազում ինչ • բայց նա
ոչ կինչաւ • այլ գրեալ նամակ աղերսանաց՝ մատոյց եպար-
քոսին • և խոստացաւ տալ տասն հազար դահեկան , եթէ
հաստատեսցէ զկաթուղիկոսութիւն իւր • Հաճեցաւ ընդ
այն եպարքոսն , այլ ոչ յայտնեաց նմա զկամն իւր • Ցեւտա
աւուրց ինչ մատուցին եպարքոսին աղերսագիրն և նորքա՝
տէնք էին՝ ի կողմն մոլսէսի • և եպարքոսն ետ պատաս-
խանի • զիարդ ասէ ոչ տայ նմա զայն իշխանութիւն ,
որովհետև խոստացաւ նա յաւելուլ ի-գանձ արքունի
դահեկանս տասն հազար : Ցայնժամ յաւուրսն մնատուցեալ
ուուհիշան , էարկ աղերս առաջի եպարքոսին և ասէ •
եթէ վն տասն հազար դահեկանի վաճառեսնմն զողորմե-
մելի և զտառապեալ ազգ մեր , ինձ վաճառեա , և ես
պնեցից քան հազարն :

Ընդ այս կարի ինն զուարճացեալ եպարքոսին՝ սահմանեց
ժամ՝ զի եկեսցեն առաջի իւր յաւետեան սահակ և կոստա-
կնոջ մովսէսի : Եւ երբեմն եկինն առքա ըստ ժամադրութեանն,
եհարց եպարքոսն սահակ , և ասէ • յիրաւի ընկալար
դու յարքայէ զնրուսաղեմի կաթուղիկոսութիւն • և նա
ասէ , այո : ասէ ցնա եպարքոսն • ո՞չ գիտէիր այր դու՝
թէ ես ատեն եմ • ապա ո՞ւր իշխեցեր առանց ազդ առնելոյ
ինձ գնալ առնուլ զայդպիսի հրուսաղեմի • թերևս կա-
մեր իշխել և յիմ վրայ • զայս ասացեալ՝ յաւամարը ինն հրա-
մայեաց դահճապետին՝ արկանել գործի գանիկ յոտս նմա և յոտս
կնկերուհի նմա ոտոյս վարդապետի , և հարկանել՝ մինչև
մեռցին ասէ , և կամ յօրէնս իմ դարձցին և վերծցին : Եւ
դահիճքն՝ ի գանելն անդ՝ յամ հարուածոն հարցանէին ,
զառնաջք՝ ի հաւատոյ ձերոյ՝ ի կրօնս մեր՝ թէ ոչ :
Երկեան յոյժ ըստ այս կոստակնոջն մովսէս և
աղաչանօք և. միջնորդօք հազիւ զինքեանք զարհամարհութիւն
եպարքոսին զերծուցին զնա • և առեալ տարան՝ ի տունս
իւր

իւրեանց : Եւ յայնժամ անուն սահակ , և գնայ կին ելոյ-
և անուն եկեալ կին արտաւազայ՝ նստաւ ի քաղաքին՝ և
կառավարէր և՝ ի տուգ ապրշէսարտեն մինչև՝ ի մահ իւր :
1631 : Յայնմ հետէ անվասկած մնայեալ մոլեսեան կաթուղիկոսի՝
ռձ : աւարտեալ զնորոգումն ի քաղքին , և վայելէր զայդոյն զնա
ըստ սովի : Սահմանեալ և կարգս և կանոնս ի մէջ վիճա-
բանից . և որոշեալ զժամանակ ամենայնի պաշտամանց ըստ
նախնի կանոնադրութեանց . զնոյն արար և ի վանորայս հայ-
աստան : Եհան և զգրուանն՝ զորս եդեալ էին նախնի-
քն այք իւր առ այլազգիս ի պէս անօրէնից ի քաղքին . և ինչ
քոլորովին վատեալ ի սէրն յոյն , և իբրև թէ հոգիա-
կեալ՝ ձնշէր զանձն հանապազ ի խիստ ձգնութիւնս .
եբաց սա և դպրատուն մի մեծ ի պէս ուխտն յովհաննա-
վանք . ուր ժողովեալ զբազում մանկունս՝ ետ ուսուցա-
նել զնոցունց զպատշաճին գիրս :
Գրեաց սա երկայն թուղթ սիրոյ և հպատակութեանց առ
քահանայապետն հռոմայ . և թէպէտ ել այսր թշնա-
մայաւ ընդդէմ գրիգորի կեսարացւոյ՝ որ անկեալ էր յայն-
ժամ՝ ի պատրիարգութենէ կոստանդնուպօլսոյ վասն անուպայ
ընթացից , բայց նա անփոյթ արարեալ զբանիւքն՝ առաջ-
նորդէր հօտին իւրում՝ ի չանապարհս չշմարտութեանն և
ի գնայս բարի վարուց :
Եւ կառուցեալ զընթայս կենաց իւրոց անարատութեամբ հան-
դերձ ի քաջ . կայեալ ի հայրապետութենէ ամս ը . և
ամիսս 4 . և յանձն արար դնել կաթուղիկոս զիւիլիպոս
պաշտպետ իւր , զոր երկու ամօք յառաջ ձեռնադրեալ
էր եպիսկոպոս :

12. Ժամանակ կոչեցաւ ցերեկուան ինչ մասն, որ ի մէջ
է ելման և մտման արեգական։

ԺԲ. 26 = 30։

1633. Բելիպտոս վարդապետ՝ ի փոքր ազգակից՝ ի գեղ. ռաձեցւոյ։
Չէ երկար այլ ձեռ և խաղողատէր, ևս և հրաշագործ՝ նահատակեալ յաթոռ հայրապետութեանն Հայոց յետ մահու սուրբ հաւանութեան բոլոր ազգին. և սկսաւ շինել յայելետեղիս՝ ի վանորայս և յայլ տեղիս։ և յորդորել զամենեսեան ի զգաստութիւն վարուց, և զանուղղայն պատուհասել։ Ձեռն էարկ առաւ ի կատարումն նոթոգութեանն քանի մի շինուածոց զրոց տակաւին չէր աւարտեալ մնալէր կատարել։

Թուղիկոս։

Եւ ահա անդրէն եհաս՝ ի վերայ աթոռոյն այլ հինն պատահար անակնկալ երևելի. վասն զի՝ ի խաղալ օսմանեցւոյ՝ ի վերայ պարսից և յառնուլն ձեռն, և՝ ի կրկին դիմելապատերազմ ընդ նոսա. ոչ ոք առնակուռ եղև ի շինածին. միայն չև բայց յեկեղեցեացն էջմիածին և բայց՝ ի գմբեթաշէն յարկայն՝ որ ինչ շինուածք կային անդ՝ քանդեցան և աւերեցան։ Այլ քաջալերեալ Փիլիպպոսի կաթուղիկոսի՝ վասն կալաւ և սկսաւ նորոգել զամենայն։

Գնայեալ ոմն յասպահան, և կայեալ անդ աւելի քան զտարի մի՝ խնդրեաց և էառ՝ ի ջուղայեցւոց զաշ լուսաւորչեան անդ շահաբաս) և երեք յէջմիածին։ Ընդ նմա ոմն դալըսաոուն մեծ. ուր ժողովեալ զմանկունս արուսիոտս եառ մարզել զնա յոտսն, կարգեցաւ վարժապետ զսիմոն վարդապետ ջուղայեցի, որ յետ ուսուցանելոյ նմայ զարուեստ քերականութեան՝ գնայ յերուսաղէմ, և անդ մեռաւ։ Սմա էր աշակերտակից ոսկան վարդապետ՝ որ տպագրեցեալ գնաց ի հռոմ. և այնուհետև այժմ յանոյս պատրիարգական հռոմ-

Ընդ

1641։ Նահէր ըստ այն աւուրս զգաստութիւն Հայոց՝ ի կոստանդնու-
մաղ։ պոլսոյ դաւիթ վարդապետ արևելցի. զոր՝ ի բայ ընդ-
կեցեալ Հայոց՝ եդին՝ ի տեղի նր զկիւրակոս երևանցի.
յորոյ աւուրս էր՝ ի կոստանդնուպոլիս կէս մեռս գալատոս.
տէս՝ ի պատ. գ. 27։ Եւ իբրև մեռաւ կիւրակոս վճռ՝
յեջմիածին՝ ի տեղի նր խաչատուր սեբաստացի. Զսա
ընկեցեալ դաւթի վարդապետի՝ որ առաքուեալ էր՝ ի
պատրիարգութենէ՝ նախ քան միւսանգամ յայնմ իշխա-
նութեան։

Ցանկանալ Հոլիս ամայ թուիմայ վարդապետ բերկիսյի խոս-
տացեալ դրանն քազում՝ լինել, եւ ընկենուլ զդաւիթ եւ
աքսորել՝ ի կիպրոս. սակայն եւ ինքն ոչ կարացեալ վը-
Չարել զխոստացեալ տուրքն՝ փախեաւ, եւ գնաց՝ ի
Հռոմ։ Եւ դաւիթ դարձաւ անդրէն յաթոռ իւր, եւ
նստաւ ամն իբր Հինգ։

1646։ Ի պատճառս այսպիսի անկիս դիպան պարտք եկեղեցեաց
մաղ։ ցքառասուն Հազար դահեկան. յորմէ եւ ազմկայղ իւր-
տուելոյ լինէին՝ ի ժողովրդեան. կայր եւ այլ ինչ ալէ-
կոծութիւն՝ ի քաղաքին անդ՝ ի մէջ եկեալ եւ բնակեալ՝ յոր-
Հանդիսեալ եւ՝ ի նոճաչել նց զմիաբանս՝ ըստ մ միաբանց
յաուելուլ։ Ա յոյնիկ ազգաւ պրեզին մեծամեծք Հայոց
աւ միաբանս կաթուղիկոս՝ պատանել Հնարս խաղաղու-
եւ նա պրեզայ թուղթ յորդորանաց կալ յանդորրուս քրիս-
տոնէականս աչերով. այլ չեղև Հնար, մանաւանդ թէ աւս
ել եւս բորբոքեցաւ խռովութիւնն նց. մինչև ընկենուլ
զդաւիթ՝ ի պատրիարգութենէ։

եւ՝ ի բաժանել ժողովրդեան չիրբեանս չկարացին ընտրել
զոք. ուստի եւ Տակաւն ոմանք արքունի Հրամանաւ կո-
չեան զաթոռն ամիս մեռաւսան։ Բայց դաւիթ ձեռամբ
մեծամեծաց վերստին նստաւ յաթոռն։ Իսկ ոմք ընկերացեալ
գնոս յաւուրս՝ ի կեսս ձմերայ միաբանեալ վարեցին զնոս
եւ ինքեանք կալան զաթոռն զամիս եւս Հինգ։ Ես. ապա Ներ-
սէս զեղիազար վարդապետ անթառցի։

Զայլ

Զայս ամ. լուեալ փիլիպպոսի հաճոյացաւ խորհեցաւ 1651.
ինքնին գնալ՝ ի հռոմանդնուպօլիս. ոյոյ աղաչաւ բա-
րեխաղճեալ զնոսա ի Քրիստոս՝ եւ անտի բազմաթիւ վիշապաց
եւ եալխոտապատաց, եւ եկն՝ ի հարկին. Ցորժամ ազգ եղև
՝ի հռոմանդնուպօլիս գալոստեան նորա, մեծաւորք հայոց փու-
թանային առնել Տրովաստակ խափարճեան եւ ալքսանդ ազա-
ւուրս, եւ առաքեցին առ նոսա, զի անվտանգ հաստարեսցեն
զՀանապատարհորդութիւն նոցա. եւ նոքա եկեալ՝ ի հարկոյ գնոցա
նախ յերուսաղէմ, եւ եկաց անդ զամիսս երկուս. եկեալ
ետ անդ յայնժամ եւ հաճոյացաւ տէր ընդ նոսա. եկեալ
Տեսեալ նոցա զիմաստութիւն՝ խոստեցան եւ խորհեցան բազումքինք
վերս բառնալոյ զանկարգութիւնս մեռեալս՝ ի հայս՝ եթէ
յեկեղեցականաց եւ եթէ յաշխարհականաց, եւ ես եւ վեր անհետ առ-
նելոյ զառեղծութիւն թշնամութեան՝ որ կայր ի մէջ երկուց
ազգաց սոցա եւ էջմիածնի.

Սոսին սակս կոչեցին զեպիսկոպոսունս եւ զվարդապետս
էջմիածին. եւ ասացին ժողով յերուսաղէմ, զոր-
ում էր եւ պատրիարգն երուսաղէմի ծերասուր վարդա-
պետ. եւ ի ժողովի անդ սահմանեցին երեքտասան կանո-
նական բանս վերս եւխոտապատաց եւ քահանայից. յորս առա-
ջին կանոնն էր՝ ի վերս երկուց ազգաց՝ էջմիածնի եւ սոցա,
եթէ երկաքանչիւրն սէր ունիցին առ միմեանս, եւ իւրա-
քանչիւր իւրում վիճակի միայն հրամայեսցէ, եւ զիւրում
թեմի նուիրեալսն ձեռնադրեսցէ. եւ զոր միմիանց
կամիցին կայեալ միաբան ընդ ինքեանս՝ ետ չինեալ
զյատակ եկեղեցւոյ սրբոյ կաթուղիկէ պատուական քարամբք
պեղեակիկ յօրինեալ. բարձրացոյց եւ զբեմ առաք խորանին
եւ զսեղանն. եւ ի հռոմանդնուպօլիս եկն՝ ի 1652.
ուր բազում անգամ քարոզեալ՝ ի մէջ ժողովրդեան՝ շի-
զոյց զհնդեւ խոտոր ազատութեան, եւ հաստատեալ
զսէր եւ զխաղաղութիւն՝ ի մէջ նոցա. Կայցէ տէր սպասի-
ել

եւ

խրատոյ կալսի՝ ժողովեաց քառասուն Հազար զաշխարհն ի
և վիճակեաց զսուրբ մասունս եկեղեցեաց.

1653. Ձկին վիճակեցաւ միւնիսիոսի կաթուղիկոսին զեմ զգործ
ուխտ. խոր՝ ել՝ ի կուսանոցն ի հոմօրիայ, և գնայր ի ջրհածին. և
վաղվաղակի ձեռն՝ ի գործ սուրբ ելանել ի տարկ հինգ շի-
նուածին ամենայն զանգուածոյն, զորոյ զձեռնարկն վիճակեցաւ ել
անտոն չէլէպի, այր երևելի՝ բնիկ՝ ի սերուսայէ. Այլ
միւն էջն էր աւարտել՝ եհաս նմա վախճան կենաց. Հրամա-
զի յաւուր միում՝ որ էր ջրդ հինգշաբաթէ աղուհացից՝ յոր-
ժամ քարոզէը եկեղեցւոջ՝ ի վեր քանին. * այր մի էր
մեծատուն՝ որոյ էր անուն ||, հասեալ յայն վայր թէ
* ոչ ևս կարես լինել տնտես||, զգայ յանձին ասէ ատ-
ոչ ևս ունիս ժամանակ վարելոյ զգործ տնտեսութեանդ՝ ի
տանն քո. յայնժամ վերջացուցեալն զքարոզն, և օրհ-
նութիւն տուեալ ժողովրդեան՝ գնայ՝ ի սենեակ իւր, և
ապատմեայ միաբանից զոր ինչ ազդեցաւ՝ ի Տոգի իւր. և
1655. հինգշաբաթի ի մահիճս. և յութերորդում
ամսոյ՝ ետ հալոյ զՏոգի իւր՝ ի հասակի վաթսուն և երեք
ամաց, յետ կալոյ՝ ի հայրապետութենէ ամն իբ. և մար-
մին նորա թաղեցաւ՝ ի տաճար սբց Հռիփսիմեայ՝ ի հիւ-
սիսակողմն խորանին. Սա գրեաց թուղթ սիրոյ և հայա-
տակութենէ առ արքեպս ոստան հռոմայ տաճարին.
Յաւուրս ժամանակացս այսոսիկ՝ յաղին յոլով՝ եւ փիլիպ-
պոս կաթուղիկոս չէ չհամաձնէ՝ կողոպտեցին զվանքն վարդա-
պայ երկոքեան բեռիք ջրհատ և սիւնէցման. տես՝ ի պատ-
զ. 29. Եւ յետ այնր բազում՝ ի հայոց նահատակե-
ցան՝ ի վէր քրիստոնէ ականն հաւատոյ. տես՝ ի պատ. զ. 30.

13. Ժողովուրդ էանդրէական յոյժ հաւատարիմ եւ ջերմեռանդ։

Ի ՄԵԾ ՏՈՆԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՅ ։

Գ. 31 = 33.

1655. Յաւուրս ի նոյն ջուրցայն ի մեռանելն փիլիպպոսի եպիսկոպոսին Յունաստանեայ ի տեղի նորա օծաւ կաթուղիկոս յԱղ- ուանից։ միաձին ։ Սա յետոյ գինքն առաքինի եւ զգօնամիտ, լայնախորհուրդ եւ վեհանձն, արար եւ շինուն բազում. եւ յաճախեաց զարդիւնս կալուածոյ Հայրապետանոցին. եւ բերել ջուր առատ՝ զոր խաղայրայ ըմպելի եւ ոչ դարձեալ պատին եւ պարսպին էջնիածնի. եւ բովանդակեաց զշինուն զանգակատունն՝ կրելով բազում տուրս՝ ի նախարարէն երևանայ. պայծառացոյց սա եւ զսուրբ գրեր Հայերէն գրոյ՝ ի ձեռն մատենադրուեաց, եւ ոսկանայ վարդապետի. զոր յառէջ ևս պանծացոյց զուարթ վանանդեցի. տես ի պատ. Գ. 32. ՚ի նմին ամի՝ յորում վախճանեցաւ փիլիպպոս կաթուղիկոս եւ նստաւ յաթոռ, միաբանեալ ամենայն շէնականաւորացն Հայոց՝ որք էին հաճեալ ընտրովհանն ի պատրիարգ մուղնեցի՝ կամեցան ընկենուլ զնա յինշանութենէ. զայս և յառաջն կամէին. բայց ակն ածէին ՚ի փիլիպպոսէ, զի նա էր հաստեալ զմուղնեցին ՚ի պատրիարգութենէ։ Միաբանեցաւ և սոսա և եղիազար վարդապետ անթապցի, որ յառաջագոյն ևս նատեալ էր պատրիարգ աո ժամանակ մի, և խորհէր մնասան գամ նստել՝ պատրեալ ՚ի բանէ ի շնանաւորացն. և ունէր իւր գործակից և ձեռնտու զմայրաքաղաքն վարդապետ ղըլմայն։ և սակայն որք միաբանեալքն էին յետ վարեալ յաթոռոյ զյովհաննէս՝ ոչ էին ՚ի տեղի ընդ զեղիազար. այլ ինքեանք կալան զտեղապահութիւն աթոռոյն՝ աթոռակալ անուանեալք. յորմէ և անկաւ շփոթ մեծ ՚ի քաղաքին ՚ի մէջ ժողովրդեան։

1657. Յաւուրս յուզի խռովութեաց բողոք կալան ոմանք առ եպարքոսն քեօփրիւլիւ՝ մեհմէտ փաշա, որ գնայեալ ա-

եւ յայնժամ յաղթիանուագօլիս . եւ նա յանձն արար զինրա
արքունի դուստրանալոյն՝ որ առի առաքետրատար աղա . եւ
նստեր ՚ի կոստանդնուպօլիս . եւ նր կոչեցեալ զոմանա
յերկեւելեայն հայոց ՚ի տեղակալացն կշռաւթեաց գնաստա .
զի՞ ե առ՝ զի ոչ դնեք ձեզ պատրիարգ . եւ ՚ի պատ-
ճառէնց պատճառանս՝ սաստեայ նց . եւ մատնեայ ՚ի
կալանա բանտի . յորմէ հաղիւ զերծան նոքա տուժելով
առան հազար դահեկան ։

Եւ զի ոչ կամէին նք թէ նստցի ոք պատրիարգ , այլ
ինքեանց մնասցէ աթոռն , խոստացան տալ յամէ քա-
ռասուն հազար փող առելի քան զտարեկան հասս՝ որ գնայր
յարքունիս ՚ի պատրիարգարանէ . վն զի մինչև գայ վճիռ
առային աւի աւի հարիւր հազար փող (որ է ութիգ տ հ չէ)։
իսկ ութգ քառասուն տալ հարիւր քառասուն հազար .
և այս յաւելուած փողոյ մնայ մինչև գայ ։

Զայն երբև եռես թուլմա վէպ բերիայն՝ որ գնետ էր պատ
րիարգուե՝ անկաւ ՚ի վարանս տարակուսի , զի թուոյց՝ զոր
գտի շտակեն կամէր . և առա քաջալերեալ ՚ի համախոհից
իւրոց՝ սկսաւ դեգերիլ ՚ի դրունս այլազգեաց ծանրագին ընծայիւք . և զանայր հաւանեցուցանել զնա մնալոյ զդի-
ճանադպին . և խոստայաւ տալ յարքունիս ամ ըստ ամէ վճռ
խանակ հարիւր քառասուն հազար փողոյ չորս հնիւր հա-
զար փող ։ եւ երբև հաչեցոյց զբազումն գնայ առա յաղ-
թիանուպօլիս առ ոտս Հռոմէական . և մատուցեալ նմա եր-
եսի ընծայս հանդերձ խոստմամբ փողոյն էառ ՚ի նմանէ
հրովարտակ պատրիարգուե . յորում եւ գրեալ էր ՚ի շխանուե
իւրով զպատրիարգն երուսաղէմի ։ Ուաքեայ առա անտ
թուղթ ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ ընթեռնուլ զայն յեկեղե-
ցիս , ծանուցանելով ամէն թէ ես ընկալայ աստ զպատ-
րիարգուե իշխանուե արքունի . և այժմ՝ կարգեմ՝ ինձ փոխ
անորդ այդը գինիկողայոս վարդապետ թուլկուրանցի , և
գործակից նմա զդաւիթ վարդապետ բերիայի , և զձեռ-
նադրեալսն երէց վանեցի՝ թէ՛ն կոչեցեալ ՚ի թոթոխոս ։

ի ժամանել այսր Թղթոյ ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ ՚ի մեր հաւաքեսցան Յակոբ տեղակալք պատրիարգարանին և քանի մի երիցս և այլ համախոհք նոյ • և եղև Թիւր տեղակալացն քան և չորս • և խորհուրդ արարեալ ՚ի միասին, նախ ՚ի բաց վարեցին նախատանօք յեկեղեցեաց զայսոսիկ երիս անձինս՝ զորս յիշատակէ Էր Թուղմա • և զմիւսան ընտրեալն էին • և ապա ընտրեալ յիւրեանց այս ոսկ՝ տաւաքեցին փութանակի յադրիանուպօլիս՝ բոլոքել տաւաքելոյն փութանակի յադրիանուպօլիս՝ բոլոքել տաւ

եպարքոսն , Թէ մեք ոչ կամիմք զքեզ •

Եւ նոյ գնայեալ զտաւաջինն տաւ գլխատուր ի շինանս ծանուցին նոյ զինն զինուց • և նոքա ետուն պէսպէս Թէ յանօգուտս աշխատիք • զի ոչ ինչ հաստատուցաւ տասն հրամանաւ քեզ տիրելոյ եպարքոսին՝ անհնար է յետս դառնալ՝ և ՚ի հանապազ ելանել նոյ՝ եթէ և տասն յաւելցուն՝ և ոչ ինչ տան յաւելցուն՝ և ոչ ինչ տան ոսկի՝ և ոչ ինչ տան ոսկի՝ և ոչ ինչ տան ոսկի

նը . և ինքն թուլմայ եկեալ նստաւ առաջաւոր յաթոռ ի-
1658: ջնոյ այս առաւել ևս զժուարագեալ տեղեկացայ զըս-
ոՀԸ: պռեկին յոյժ զժոխալուրդն և զմեծամեծս նոյ . և հա-
ճեալ զինեալս ի շէնանոյ գիւղեկին ամբոխիւ առ ան-
ջայն . և առաքեաւն լեալ զթուլմայ վարդապետէ՝ հա-
առաւելին վիճակաւք , թէ նա չէին հայ , այլ յոգւէ մու-
հայ . և եկեալ ասեն առ նըս լըռեա նոյ : եւ անոնք
վաշխայն վաղվաղակի եւ բերել յատեան զթուլմայ վէպ .
և եղ զնա յարդելանս ի գուբ մահաւարտապ եբեւ ըզ-
լըռեա . ընդոն և զաբեղայ նորա զմեծլոն եբը զգոյնա-
ձիկ նորուն : եւ յառաւեն բորբոքէ շնաձեայն թուլ-
մայի ըզեմ նորա եաուն նկուածս կարդալ ի վերն յեկեղե-
ցին . և ապա գրեալ զաշն հաստատութեանն ինքե-
վեպեցունց եկեղեցեայ թե ոչ կամիմք զթուլմայ վարդա-
պետ , և պատրաստ եմք ըզեմ ոգուլ և մարմնով և
ընչիւք . եաուն ինքեանայն գիր և ձեռագրոյ վէպն որ եբ
պատրիարգ երուսաղէմի , և նորոգ եկեալ էր անդ . դի-
մեցին ապա վերատին առ անոնք վաշխայն և առ գործա-
կալսն . և հանեալ գիր ինքով և հաւանութիւն վեպեցունց
եկեղեցեայ՝ յուսկն զթուլմայ պարտաւոր լինել մահու .
Բայց քանզի անոնք վաշխայ և գործակալքն նորա ակն ած-
ին յիւրաքեսակ՝ և ոչ իշխէին յայտնի տալոնանել զթուլմայ
զեղ մահու արբուցին նմա ըզ սրճոյ (ըզ քաֆէ) ի բա-
ան՝ յետ կալոյ նորա անդ զաւուրս քանեւինն . եբըե
վտանգեցաւ թուլմայ՝ իմոյսե և գաւնոյսե քան զլեզի .
և տեսեալ զիւրատրած կենայ և գործոյ իւրոյ՝ սկսաւ գո-
ջել և աղաղակել , և առ զայրոյթ սրտին գոռալ և բո-
ռալ , մինչև ի ձայնէ նորա դղրդիլ բովանդակ բանտին :
Իսկ պահիչն հասեալ ի վեր Ջիլէայ զանդաման նլի , և
նոճազեցոյց զնա . և նա անդէն ի ջէայ զոռգին :

Զգէյին սոգա զմարմինն ըզ արտաքոյ թ շնամիքնորուն . և
սկսան կատակել զնովաւ , և հարկանել ոտամբ զգլուխ
նը : սաստիկ սասեն գտեր զըս ի մէնջ յափշտակել կամե-
ցաւ .

ցար. թէքանէին ՚ի նա, եւ վահ կարդային նմա: եւ աստա
ռուհեալ բանդատէսին դրամս եառն ընկենուլ զմարմինն
նր ՚ի ծով: եւ նա թաւալգլոր լինէր յերեսս ջուրց. եւ
գիսաւորը գլուխ նր ծփայր ընդ ալիս ծովուն ընդ մէջ ատան-
պօլու եւ ղալատայի: իսկ մեքսոն աբեղային մնայր ՚ի բան-
տի, զի տեղակալէ խոստանէր զնել նր, երկուսեքալք
թէ գուցէ զեկուսցէ եպարքոսին զեղեալն. եւ ինքեանք
ատին գիր ՚ի գատաւորէ վկայութիւն պահչայ՝ թէ իւ-
ցուլի մեռաւ թոլմա ՚ի բանտի, զի ոչ գոյր ՚ի մալճին նր

Ն ՀԱՆ ԻՆՉ Հ ԱՐՈՒՀԱԾՈՅ ։

Եւ զի սոքա բազում ինչ ծախեալ էին յայամ ասի՝ զոր
ատարին՝ խնդրեցին զայն ՚ի վեցեցունց եկեղեցեայ. ըն-
դ գժդութեալ ոմանց՝ ՚ի թշնամութիւն դարձան տեղակալայ
Ապա ՚ի դատնալ եպարքոսին ՚ի կոստանդնուպօլիս, ածա-
տուր երէց թիթն կոչեցեալ միաբանեաց ընդ իւր զոմանս
յերկիցանց եւ յՅօհաննայ ՚ի վիճակէ եկեղեցւոյ սբյն սատը-
սի՝ տըք եւ յանուն նր թիթ կոչեցան. եւ միաբան
ամենն ընդ նմա յերուսէղէմ սուրբ անձինք ուր ՚ի տեղակա-
լայ անտի թշնամիք թոլմայի՝ չեւս լուեալ ինչ զգործոյ
ամբաստանուն թիթ կոչեցեալ՝ գնային բազում ընծայիւք յոլ-
ջոյն եպարքոսին՝ ՚ի տեղին կոչեցեալ չեքմէճէ. եւ ՚ի
յինջատակիւ մահուն թոլմայի պէսպէս բանիւք սկսան
պատրուճակիւ զանցոնլ զնա եւ ՚ի չքմեղս լինել: Բայց եպար-
քոսն առաւել ոչ զայտայեալ ՚ի վնն նց, այլ զնոսա
մայեալ ունէր զինս եւ արգելուլ ՚ի գուռ մանդատարացն
եւ

և նորա ՚ի ձեռն միջնորդութեան անդադար աղերս առնելոյ մաւտուցեալ առ եպարքոսն խնդրէին ազատութիւն անձանց. և էին նոցա պաշտպանք բազումք. քանզի էին նորա արք երևելիք և ճանօթք ՚ի դրունս իշխանաց. և ապաստուժելով յիսուսեանս քաւակ ազատեցան, և ժողովեալ ՚ի մի զգլխաւորս հինգ եկեղեցեայ կարգեցին առեան. կոչեցին նաև զոմանս ՚ի վիճակէ աչխն սարգսի, յորմէ էին թլթլեանք, և խնդրէին զի առնել իրաւունս ՚ի սուպանայն և ՚ի այլոց պարտուց. և աստի ծագեցան բազում աղմուկք, մինչև ել եղև

14 • Տաճատիանէ գնաց էջմիածին հայր ՚ի պատգամս տալոյ յաթոռակալ ընտրելոյ • զոր յետոյ կոչեցին

Կ • 31 = 34 •

(1655•) (ռՃՂ•) Յետ քան զվերոյգրեալսդ ՚ի տիրել տեղապահացդ պատրիարգութիւն՝ յարուցեալ յոմանց ՚ի վրէ հայոց եղելոյ յերուսաղէմ յաւիշտակէսին ՚ի ձեռաց նոցա ընդ վանան կոչեցեալ հայր աբրահամ՝ որ յառաջ ժամանակաւք էր ՚ի ձեռս հասեալ էջի • Ընդ այսոր պատճառեալ եկն ՚ի կոստանդնուպօլիս ածատուր վարդապետ պատրիարգ երուսաղէմ, զի մարթասցի թաւիել զայն ՚ի ձեռաց յոմանց • և զիմաւալատս մեծամեծս հայոց խնդրէր օգնուել ՚ի նոցանէ • այլ ինչ ոչ օգտեալ՝ ապաւինեցաւ առ եղիազար վիճակ անթաւսի՝ ձեռնտու լինել ինքեան, խոստացեալ նմա առնել զինա իւր փոխանորդ՝ և ա և յաջորդ •

Եւ ՚ի հաւանիլ նորա այսմ՝ երկոքին և ա եկեալ գնացին առ ուսուխէջան վանեցի • և ձեռամբ նոր առին հրովարտակ՝ զի վերատին տացի հայոց այն տեղի, նոյնպէս և մի դուռն առաջարի ծննդեան • Զայս գործ կատարեալ ածատրոյ պատրիարգին՝ կարգեաց իւր փոխանորդ զեղիազար վարդապետ • և առաքեաց զնա նովին հրովարտակաւ յերուսաղէմ •

Գնա

գնայցեալ անդր եղիազարու՝ առնուցայ այնոյիկ առեղծայ. և (1656։
ետուն ՚ի վանս սբոյն յակոբայ։ Եւ առեալ թէ աղքա- (ռՃԵ։
տութիւն է ՚ի վանսն, սկսաւ յուզել և քննել թէ պէ՞ս չկայ-
ցէ աթոռոյն. և գտեալ զտումարն վանիցն տրամբ ՚ի
նմին զեղումուտ ընչիցն։ Եւ եգիտ ՚ի մուտ՝ թղթի գը-
լեալ ՚ի գրիգորէ մոկացւոյ կայսպիտի ինչ. ապիտակ մոմ
այնքան, և դեղին մոմ այնքան։ Ոլոմանալ ապա զդեղինս
եգիտ զանօթեան՝ զորս զեռեղեալէր գրիգորէ մոկացւոյ
յորս և կային երկերիւր հազար դահեկան ոսկւոյ և ար-
ծաթոյ. և դատարկեալ զանօթեան՝ լցոյց ՚ի նա դեղինս և
ապիտակ մոմ։ Ապա զմանն ինչ գտեալոյն զեռեղեայ ՚ի
ծածուկ տեղւոջ կայելիսն խորշ. և զմնայեալսն ախտեայց
յանծանօթ տեղիս։

Ի 1656։ Դիմեալ ՚ի յայս կոմսայ՝ դիմեցին առ եպարքոսն՝ այն ռՃԵ։
է քեօփրիւլիւ մեհեմմէտ փաշայ. և հաճեցուցեալ զը-
նա մեծամեծ պատարագօք՝ ընկալան ՚ի նմանէ նոր հրո-
վարտակ ոսկեգրեալ՝ զի ոչ ոք ՚ի վերայ նոցա հրովարտակ
գրասցէ զտեղին զայն։ Եւ զի կամակատարեսցին զեղիազարու
ամբաստանեալ եղեն զնմանէ ծանր ծանր զրպարտութեաք, և
առին վեր նմա և առանձին հրովարտակ՝ զի ոչ ոք և գայն
զեղիազարու ոչ իշխանասցի։

Կալեալ էին, և ածին ՚ի դուռն եբր գեղիազարու։ Եւ
ՙի հասանել այսոցիկ հրովարտակաւ յերուսաղէմ հան-
դերձ պաշտօնակիւք եպարքոսին, վուքիլայք եղիազարու և
ամենայն ՙի դրունս մեծամեծաց, և առ բռնի քաղաքին
հանան փաշայ, և առ հայր նմա հրեայն փաշայ գա-
ղաղ

զայ քաղաքն, որք էին իւր բարեկամք. և ի ձեռն ոչ ոք
խափանեաց առ ժամանակ մի զկատարումն հրամանին։
Դիմեաց ապա և առ մեծ բդեշխն դամասկոսի, որ կո-
չիւր Թէյաւ օղլու՝ խնդրել օգնութիւն ի նմանէ. և նա
քանզի բազում ինչ առեալ էր ի յոմնայ, և ի ձեռին
ունէր զհրովարտակ եպարքոսին՝ սաստեալ եղիազարու,
և արձակել նմա ի բանտէ։ Եւ եղիազար տուեալ նմա քա-
նի մի քսակ արծաթոյ արձակեցաւ. և խոստացաւ տալ
այլ ևս բազում եթէ հնարեալն ինչ՝ ի կողմն հայոց։
Եւ բդեշխն Թէպէտ և յոյս ետ նմա, բայց հրամայեաց
բերել առ ինքն զփականս սենեկին յակոբայ. և պահել
զայն առ իւր՝ յղեաց ասա, և ետ կնքել զդուռն։ Եւ
առաք ըստ առաջելոյ եղիազարու և ըստ յաձախելոյ խոստմանն
դրամոյ գրեաց Թուղթ առ եպարքոսն. յորում ստուտ էր զոյն
ջամբաստանուխնն՝ զորս ամբաստանեալ էին զոյնք զեղիա-
զարէ. իսկ զոր ասէ հրամայեալ էձեր՝ Թէ տեղին ոք
յակոբ կոչեցեալ տայի յոմնայ, անմարթ է լինել. զի
ամ ազգ կին ստանձին վիճակ ունի յերուսաղէմ, և ոք
յակոբ հայոց է ի սկզբանէ։

Զայս գիր ստեալ եպարքոսին, գրեաց պատասխանի՝ Թէ
զոր ետու տուեալ եմ. Բայց այսու ամենայնիւ յղեաց Թէյաւ
օղլուն զեղիազար յերուսաղէմ, և Թոյլ ետ հայոց բա-
նալ զդուռն ոքի յակոբայ. և վերատին առեալ զփա-
կանն՝ Թողացոյց հայոց կալանդ լուծեալ ի ճաճուկ.
զոր էբրև իմացաւ եպարքոսն՝ բարկացաւ ի վր եղիա-
զարու, և եդ ի մոխ ի ձեռս բերել զինա, և առնուլ
զգլուխ նր։ Այլ Թէյաւ օղլուն կոչեալ զինա առ ինքն,
պահեաց առ իւր։

Ի լինելայոյր այսպէս մարտիրոս վարդապետ զրկի յոմ-
գոլաւ ի բազմայ հրաւ ի զրիմ, զի մարթասցի ի ձեռն
Թաքաւ խանին, որում էր սէրն՝ հաճեցուցանել զե-
պարքոսն վր տեղւոյ սքոյ յակոբայ. և նա Թէպէտ և
գրեաց առնել ոչ ինչ եպարքոսն, բայց եպարքոսն և ոչինչա
ան

անասից։ Ցայսմանէ վստահութիւն առեալ յոյնսայց դիմեցին առ թէոդոր օղլուն, և առաջնոյնս բազում ինչ առին ի ձեռաց նորին զինուորացն յափրծայ։ և եկեալ յերուսաղէմ յաւուրս սրբոյ կոստեկոյ ի քաց վարեցին անտի գնդայս։ դառնալիացուցին առաջ զնաւթս և զբազանաս եկեղեցւոյն և դարմանիսն և սեղեակաց։ և բնակիչքն գնդին ի թաղն բուշի կոչեցեալ։ և ոչ թողուին նոյ ելևմուտ առնել մեծ դուռն։ այլ բացին զայլ փոքրիկ դուռն ի կողմն իջևանացն, զի ըստ այնմ մտցեն և ելցեն։ և այս առաջագոյ զամն էրկուս։ յորում ժամանակի

ակաւ յուզիլանցք ի Թուլմայ պատերազմի։

Իսկ եղիազար կայր տակաւին ի բանակ թէյսր օղլու 1658
գդեղչիին։ որ ի նոյն աւուրս ըստ այլոց գդեղչիոյ առաքա- ուՀԸ։
ամբեալ էր յարքայէ։ որ և թէպէտ խոստացայր եղիա-
զարու դարձուցանել ի Տայս զնչըն յափրծ, բայց տեսեալ
եղիազարու՝ թէ չկարէ նա առնել զայս՝ յուսահատ եղև,
և խնդրէր Տնազս վախճանեան։ այլ ոչ կարէր։ Եւ մինչ
նա յայսպիսի վարանս տատանէր՝ թշնամիք նորա թլթլե-
լեանք՝ անցին զնանել առ եղբարքեան, իբր թէ միաբան
լինէ նա ընդ ապստամբս, և կայ ի բանակս նոցա։ յորմէ
առաքեալ Տայրապետ եպարքոսին՝ ոմն առաքել կոչե-
ցեալ նա։

Գրեցաւ առա եղիազար բազում անգամ առ Տայս ի կոս-
տանդնուպօլիս։ և ձեռամբ նոցա մատոյց առ եպարքոսն
պիտի առաքեալ ուրուանն այլազգի իշխանի։ Եւ մարտիրոս
միանգամայն և զանմեղութիւն նորա։ Եւ առակին նա լայր
պատրուակ բանից թլթլեանցն՝ ոչ միայն ջանասէր նման, այլև
պիտոյ էր ի ձեռս բերել զնա՝ և պատուհասել։
ի նոյնմանէ առա և ի ջնջիլ առաքեալ դեղչիին՝ Տա- 1659
մարձակեալ եղիազարու՝ էին ի կողմանս կոստանդնուպօլ- ուՀԹ։
այ։ և նստաւ ի թաղատեան արուարձն գալաթին զանիսա
էրիս ի պարտէզ ուրումն այլազգի իշխանի։ Եւ մարտիրոս
վարդապետ ղեմին՝ որ էր ի գալաթին՝ Տոգ տանէր նմա։

և ա-

և ես և դեզերքը ՝ ի դրունս մեծաւեծայ վանքն և վանքայինքն
յակոբայ ։

Իբրև ազդ եղև եպարքոսին ՝ ի թլթլեանց՝ թէ եղիազար
թափուցեալկայ ՝ ի պարտիզի ուրեք , եառ տնեալ զնա և
բերել յատեան իւր ։ Եւ իբրև ածաւ անդր՝ խօսեցաւ ընդ
նմա եպարքոսն խաստութիւն , և ասէ ։ դո՞ւ ես վիրխանորդի
պատրիարգին երուսաղեմի ։ ասա՛ ինձ , զինչ էաւ ՝ի քէն
թէյար օղլուն ։ Եւնա ասէ , զամէն զոր ինչ և ունէի էաւ
յինէն տէր , և զվանս մեր որ ՚ի լբ յակոբ ասի՝ տուեալ
այլոյ՝ կալաւ զիս խաբանօք ։ Ասէ եպարքոսն , դու ինքն
նի՞ն եառուր զվանսն , թէնա էաւ ՝ի քէն ։ Ոչ հաւանեցաւ
ձակեալ եղիազարու ասել թէ հրամանաւ քով եղև այն ,
պատասխանի ետու և ասէ ։ նա էր տէր երկրին , և ես զի-
այոդ կարէի ընդիմանալ նմա ։ Ասէ եպարքոսն ։ կորիցէ
երկիր ձեր՝ ձեօք հանդերձ յանդունդս ։ Ասէ եղիազար ։
քարերջանիկ տէր , վասաւուր իշխան , մի՛ անիծաներ զեր-
կիր , այլ թաւիեա՛ զ յաւուրն քո յիմ վերայ ։ Ասէ եպարքոսն
յաղգ իմ աղաչեմ ։ և արա՛ իրաւունս ՝ ի վասս արքայի
և ՝ի պատիւ երեսաց քոց , ոգ և գիտէ տէրութիւդ ։
Իսկ եպարքոսն քանզի դեռևս կասկած ունէր զնմանէ ՝ եառ
զնա ՝ ի ձեռս դահճապետին սմնդելզոտս նր յերկաթ ,
և պահել յօթևանս զինուորաց եէնիչէրի հոչէյելոյ ։
և էր առաջին ժամ գիշերոյ և ձմեռն սաստիկ ։ և ոչ
ոք ՝ ի հայոց իշխեաց երևիլ անդ ։ Սակայն մի ոմն ՝ ի
ձանօթից նր՝ երեսկա ջէլէպի քեօմիւրճեանց՝ այր երևելի
և զգօն՝ տուեալ դրամս պահապանաց՝ եմուտ առ նա ։
և եառ զի նատեալ առ հրով չղթայ յոտս՝ փոխանակ
ջեռնլոյ դողայր յերկիւղէ մահու ։ և ՝ի տեսանել զերե-
ամի՝ ելայ և լայոյց զնա ։ և ինայ անդ զաւուրս երեսուն
և չորս ։ Եւ բարեկամք նորա չկարէին ՝ի դրունս մեծա-
մեծայ աղաչէին՝ զի հաճեցուսցեն զեպարքոսն ազատել
զերդիազար , միանգամայն և դարձուցանել յինքեանս զսքն
յակոբ ։ Եւ եպարքոսն յանձնեալ զիրան մեծի իշխանին՝ որ
կոչի

քոջի վէգիր քեահիան. և զի յոյնք ոտասպեաԼ էին զնա
կուշտաօք՝ ի կամս խուբեանց՝ ի դիմել Հայոց առնոյ՝ մեծ-
ժեայ զնոսա յիւրմէ ։

գնապին առա հայք հանդերձ մարտիրոս վարդապետիւք
՝ի տեղին ուր կայր եղիազար՝ ի կաԼանս. և ՝ի խօսիլ
նմա զնոսա վը ազատութիե անձին նր՝ ասէ ցնա. վը իմ
մի՛ ինչ հոգայք. ընկայսր եԼ՝ի ձեռայ, հոգ ձեր լիցէ
վը նր. զի մինչև ոչ ազատեսցի այն՝ ես ոչ ելանեմ առտի ։
եւ ՝ի մեկնիլն ձ անտի՝ գրեաց եղիազար առ մարտիրոս
վարդապետ և ասէ. որ ոք կամիցի հանել զիս առտի
առանց հոգ տանելոյ ազատութեան սրբոյն յակոբայ.

նկատեաԼ լիցի ։

Ա՛Ն մարտիրոս վարդապետ և խորհրդակիցք նր ոչ մա-
տուցեաԼ ունկն բանից եղիազարու՝ սկսան շրջիլ և անկա-
նել յոտս իշխանացդ. և հաճեցուցեալ նոքօք զեպարքոսն.
եւտուն արձակել զեղիազար առանց տուգանաց. և առնել
ածին զնա ՝ի պաԼատիս ։ Իսկ թԼԼեանք զամօթի հա-
րեալ սկսան խօսիլ առ և անդ բազում չարիս զկուսակ-
ցեայն եղիազարու. և առկայն ժողովուրդ հնգեցոնց եկեղե-
ցեայ՝ ոչ էին անատկին նոցա, այլ մանաւանդ առատելով
մերժէին զնոսա ։

՝ի նմին ամի տոյն այս եպարքոս քեօփրիւլիւ մեհեմմեդ
փաշայ կարգեաց զորդի իւր զահմեդ՝ ի բդեշխութիե
կարնոյ հաճուեք թագաւորին՝ այն է առաքան մեհեմմեդ
ջորլորդ. և զի թագաւորն եկեալէր ՝ի պրուսա՝ արար
եպարքոսն առաջի նր հանդէս մեծաշուք, և խրատեաց
ժողովրդեան. եւ իբրև հանդերձեալէր որդին նր ահմեդ
փաշայ երԼանել ՝ի պրուսայէ և գնալ՝ի կարին, տաղար-
կեաց զնա հայրն նր, և թագաւորն ընդ նմա երեւելով

՝ի ճօտս ։

Ջայս ուրախութիե օր առին բարեպատուհ հաւատարեալ
եղիազարու վարդապետի եՀտս փութանակի բազում ընդ-

և այլոց մեծաւորաց. և առնեն արկեալ ինդրելը միջնորդ
լինել առ եպարքոսն. զի վնաս ոչինչ ոչ ումեք իւրով պա-
ճառէ զվիճակն Տայոց զնոքա յակօք ոչ յերեսուսատէ մ՝ և
նոքա դիւրաւ շահեցան զմիտս եպարքոսին յայնպիսի պահու
՝ի ձանձրացեալ ատեն ըստ ատքայի զինքն՝ եւ Հրամանն՝ զի
կատարեսցին խնդիրք Տայոց. և գրեցաւ վճռ այսր իսկ
Հրովարտակ արքունի. և այս եղեւ մօտ յաւուրս խաչվե-
րացին յամին 1659. ռՃը։

Առեալ յայնժամ եղիազարոս զՀրովարտակն թուեաւ գըր-
նայ խնդրել յերուսաղէմ. և գրաւեաց ամդրէն զնոքա
յակօք ի ձեռաց յունաց։

15. Ժողովոյ պատրիարգութեան Մարգպետոյ, շարժեցաւ, յովհաննու
նոս, և ասէպ։

ջ. 34 = 35.

1659։ մաչլ։

Ետ այն աւուրս ի սպանուէ անտի թովմայ վար-
դապետի տեղակալք ատրճ ին աթոռոյ պատրիար-
գութե. ըստ որ չէին հաւան ժողովուրդք և քահանայք։
Ապա ի մի միաբանեալ նց դիմեցին առ եպարքոսն. և
Հրամանաւն ընդ եդին պատրիարգ զղբլմեցի մարտիրոս վար-
դապետ առանց ձեռնադրութե եպիսկոպոսութե. և
պսակ նորոյ ձանրութե տարեկան հարկին՝ զոր եմոյծ թով-
մայ՝ եւտուն բառնալ ի Հրովարտակէ պատրիարգութե.
և գրել Հարիւրքառասուն հազար միայն. նոյնպէս
Հանին ի Հրովարտակէ անտի և զտէրութիւն իշխելոյ
նաև ի վերայ երուսաղէմի։

եւ քանզի ծնեալ էին տակաւին պարտք տեղակալացդ
ջրուքառասան Հազար դահեկանաց և տակաւին նոքին, ի
խնդրել տեղակալացդ զայն՝ յարեաւ նոր ինն խռովութի.
և տեսեալ ամիրա Հինգ. մինչև խորհուրդ արարեալ մար-
տիրոս վարդապետի՝ բաժանեալ ի մէջ ժողովրդեան ըզ-
ազարա-

ազատեան զայն, արկանեալ ի վէր վեցհարիւրից եկեղեցեաց վեց հազար դահեկան ընդ մին. երեք եկեղեցիք վճառեցին. բայց եկեղեցիք սէգն Նիկողայոսի և սարգսի և Հրեշտակապետի Ըղձմ դարձան զաւուրս ոչ սակաւ. որք և միաբանեալ յիւրեանս՝ առապէսին գիր բողոքանոյ և առաքեանոյ առ նոյն ինքն թագաւորն ստուգոն մեհեմմէտ, որ յայնժամ յադրիանուպօլիս էր՝ ի ձեռն առն միոյ որ կոչէր մուրատ. և ընկերակ նորա առեալ ըստ ինքեանս զստուգհանութիւն, և զդրամն արքունի, ընդ որս և զեօթանասուն հրեայ ընկերակ Հրեշտակապետին. զի անդ էր եկեալ յայնժամ մարտիրոս ազատիւարգ. և եղև՝ ի ժամ ազատելոյ նորա՝ յաստեալ անդ * ողջոյն տուք միմեանց ||, ձայնեբարձ մուրատ, և ասէ. նստարուք ամբն՝ ի լսել գհրամանն թագաւորի. և բեզմեցան ժողովուրդք առ հաստատակ. և ահա արքունի դպիրն կայր եալ՝ ի հարուածին պուռն՝ հրովարտակ՝ ի ձեռին՝ ասէ բարձրաձայն. հրամանն թագաւորի է, ունկն դիք ամբն.

Հայոց՝ ի տուգանսդ մահուն թողմայի։

եւ զ հրովարտակ՝ ի թագաւորէ՝ թէ ոչք միանգամ պատճառս եղեն մահու նոր՝ նորքա եւեթ տուժեսցին. իսկ որք անպատուաք էիցեն՝ ապատ միասցեն՝ ի տուգանսդ անտի։ եւ զայս գիր երեք՝ ի կոստանդնուպօլիս արքունի տուհանդակն, և մուրատ ընդ նմա. զոր տեսեալ ամենայն՝ ձայնեբարձ ոչնչեցան մարտիրոս ազատիւարգ. և նա ասէ. ինձ չէ պետք, դուք գիտէք։ եւ իբրև եհաս օր կիրակէի՝ մուրատ և ընկերք նորա առեալ ըստ ինքեանս զստուգհանութիւն, և զդրամն արքունի, ընդ որս և զեօթանասուն հրեայ ընկերակ Հրեշտակապետին. զի անդ էր եկեալ յայնժամ մարտիրոս ազատիւարգ։ եւ եղև՝ ի ժամ ազատելոյ նորա՝ յաստեալ անդ * ողջոյն տուք միմեանց ||, ձայնեբարձ մուրատ, և ասէ. նստարուք ամբն՝ ի լսել գհրամանն թագաւորի. և բեզմեցան ժողովուրդք առ հաստատակ. և ահա արքունի դպիրն կայր եալ՝ ի հարուածին պուռն՝ հրովարտակ՝ ի ձեռին՝ ասէ բարձրաձայն. հրամանն թագաւորի է, ունկն դիք ամբն.

Իսկ մարտիրոս ազատիւարգ ձայնեաց առ նա՝ ի դասէ անտի և ասէ, չէ օրէն ընթերցանել առանց զհրամանն թագաւորին. եկին ապա ամենքն ազատաքս, և մնին՝ ի դարպասն՝ զի անդ ընթերցցի. բայց արքունի դպիրն և տուհանդակն կատարեալ ազատաքս՝ մուծին անդր զպատրաստականն զօրականան. և կալեալ զմարտիրոս ազատիւարգ, ընկնին և զկէս աքս յերեսեացն Հայոց՝ առանց զնձի առ տեղապահ

եւ-

եպարքոսին . և նա ՚ի նմին ժամու էարկ զնա ՚ի գուռ
մահապարտաց եբր զդիմակայս Հրամանայ Թագաւորի ։
եւ նոյ անհարայեալ լալան սկչնորդս , և տուժեալ էր-
բեքտասան հազար գահեկանս զերծան ՚ի բանտէ անտի ։
Տեսեալ ապա մեծամեծայն հայոց Թէ ՚ի պատճառս այնց
պարտուց այսչափ խռովութիք ծագեցան և ծագին՝ Հր-
նարս գտեալ վՀարեցին յիւրեանց ։

1660։ Ընդ աւուրս ընդ այնոսիկ եկն ՚ի կոստանդնուպօլիս զա-
տՀԲ։ զար վարդապետ ոմն աբեղայութեան՝ եպիսկոպոս սիւնեաց՝
որ յառաջն բարեկամութիք էր ընդ մարտիրոս պատրիար-
գին ։ և գրգռութիք Թլթլեանց Թշնամացաւ ըն նմա ։
եւ իբրև դէպ եղև յայն աւուրս գնալ մարտիրոս պատրի-
արգի ՚ի պրուսա վՀ իրինք գործոյ , պարապ գտեալ զա-
զարու և ընդ սիվրիկեխա միաբանեալ՝ զՀետ եղև պատ-
րիարգութե ։ և արար իւր պաշտպան զսիվրիկեխի խորա-
Հիմ դիՀանապետին ։ և ծախեալ Հետամբն զքան քսակ՝
ետաւ պատրիարգ ՚ի տեղի մարտիրոս վարդապետ ։ եւ
մարտիրոս վարդապետ գնայէ Հն ջրհածին Հետնապրեայս
էպիսկոպոս զրիմա ՚ի յաիրոբ կաթուղիկոսէ ։ և չորքա-
նդը ։ քայց ժողովուրդ տեղւոյն ոչ յարեան ՚ի նա ։
այլ իբր եր օտարի վարեցին եր նմա ։

1663։ Զայնու ժամանակաւ եկն նոՀնորհ Հն ջրհածնէ յովՀաննէս
տՀԺԲ։ վարդապետ ոմն արևելցի ասայեալ ։ զոր ուսումիկ թիւ-
թիանչի կոչէին՝ վՀ ծանուցա քարոզելոյ զԹուԹունէ ։
Սա ժողովեալ զտուրս նոՀնորհութե ծախեայ զնա ՚ի
գրուանս մեծամեծայ՝ զի ինքն լինելոյ պատրիարգ ։ և օգնա-
կան իր առեալ զնծատուր Թլթլեցւոյն դիմեաց յոտս
եպարքոսին ։ և քաղցր տրոյք դրամոյ Հաճեցուցեալ
զնա էառ զիշխանութի պատրիարգութե ։ և ընկերեալ
զղազար յաթուրն ՝ ինքն նստաւ ՚ի տեղի նր ։ եւ ՚ի
յոխորտալ զապարուն՝ արքունուստ Հրաման Հանեալ յով-
Հաննու ձեռնաւորութե Թլթլեանց՝ եղ զնա ՚ի բանտի ։
Հանեալ յաիրոբայ կաթուղիկոսի զարտարան յովՀաննու՝

զը-

գրեալ ՝ի հռոմանդնուպօլիս , և էյոյց թէ ինքն ոչ է հաւան ըլ սպատիարգութիւն նորա · և առաքեալ անդրնոր նուիրակ մինաս անուն զառաջնորդն գաղատիոյ · և սա ՝ի սաղմոսէն թլթլեանց մեռեալ ՝ի հողմն յովհաննու · որոյ աղաչաւ և ժողովուրդն՝ որք չէին հաճեալ ընդ յովհաննէս , ոչ տային մինասայ զտուրս նուիրակութե · եւ ՝ի պանգատեչն աս թլթլեանս ձեռն արկին նոքա առնել նոր ինչ հայապիտ · զի գնայեալ առ տեղապահ էպարքոսին՝ առին ՝ի նմանէ գիր հրամանի , յորում պատուիրեալ լինէր սաստիճ եկեղեցեացն հայոց եղելոյ ՝ի քաղաքէն անդ՝ տալ լատ օրինի ևս և առաւելութեամբ զնուիրակին ։

Զայս տեսեալ ժողովրդեան զայրացան յոյժ · և ՝ի բաց զարձուցին զերկաս ՝ի մինաս վարդապետէ · մին չև հաղիւ հարայ ժողովել քսակ մի դրամոյ · և այն ևս ծախեցաւ ՝ի դուռն այլազգեայ և ՝ի բաժին պատառոյ թլթլեանց · հակ յովհաննէս պատրիարգ հայկեայ յայսպիսի ելս զտուծոյ իւրոյ , և տեսեալ զինքն նուազեալ յինչից՝ ձեռն էարկ կեղեքել զժողովուրդն · քանզի յանցանս արկեալ ՝ի վեր սր և նր , և առիթ առեալ ՝ի թեթև իրս՝ տուգանս ծանրունս դնէր ՝ի վերայ նց , մանաւանդ ՝ի վերայ եկեղեցականաց ։

Ընդ այն ժամանակս սարգիս վարդապետ թէքիրտաղցի՝ աշակերտ ածատրոյ պատրիարգին երուսաղէմ նուիրակութե կուսէք գնայեալէր ՝ի ղրիմ · և ՝ի դառնալն յերուսաղէմ ղէմ ոչ կարացեալ վճարել ամբողջ զժողովեալ տուրսն · և ետ յայլազգեայ վաշխիճ տուն քսակ դրամոյ · և ետ աթոռոյն երուսաղէմ · և հաւաքիլ վճարեալ զպարտս իւր ևս ՝ի հռոմանդնուպօլիս , և պարտատերքն ըլ նմա · և իբրև ոչ ինչ կարացին գտանել և տալ , արկան ՝ի բանտ · և եղեն ձերիքին նոքա բանտակից միմեանց · և խոստացին թէ զինչ

(1664.) Գտեալ զազգարս նպաստս ՚ի բարեկամացն զբերծաւ . այլ
(ռՃԺԴ.) սարգիս՝ ոչ տեսեալ ուստեք ձեռնտուութիւն՝ ինայ անդ
տալն մեզ . և ապա խորհուրդ արարեալ ՚ի բանսին անդ
ընդ այլազգի վաշխառուս ոմանս՝ բանս եդ ընտրս օգնա-
կան լինել ինքեան . և էառ ՚ի նոցանէ դրամն յոլով ծանր
տոկոսաւօք , յաւելեալ բեռն ՚ի վրայ բեռին . և վճարել
զառաջինն պարտս իւր եւ ՚ի բանտէն , եւ գնայեալ դէպ
ուղիղ յադրիանուպօլիս հանդերձ վաշխառուօքն , ուր
էր յայնժամ տեղապահ եպարքոսին՝ մատոյց նմա առաւե-
լութիւն բազում ինչ , և առեալ զպատրիարգական իշխա-
նութիւն դարձաւ ՚ի կոստանդնուպօլիս զգեցեալ զզգեստս
պատուոյ իւրոյ . և հալածեալ վտարեաց զյոլհաննէս
թլթլեանցին իւրայովքն հանդերձ , և ինքն նստաւ ՚ի
տեղի նորա . այլ Հոգ պարտուցն տագնապէր զնա :

(1664.) Իսկ յոլհաննէս վարդապետ թլթլեանցի օգնականութի-
(ռՃԺԴ.) գտեալ ՚ի թլթլեանց ջրբաւ ՚ի պելրղատ , ուր գնայեալ
էր եպարքոսն , զի դարձուսցէ զինքն զպատրիարգութին .
և թէպէտ բազումք ՚ի հայոց եղելոց անդր յորդոր եղեն
նմա երես կալ ՚ի գործոյ անտի , բայց նա ոչ անասցն ոյժ .
և ՚ի դառնալ եպարքոսին յադրիանուպօլիս՝ եկն և նա ընդ
նմա անդր :

Իբրև գիտաց սարգիս պատրիարգ՝ թէ յոլհաննէս վիճա-
կատրիարգութիւն է ընդ եպարքոսին , և զհետ է պատա-
հելոյ զջանս նորա , ՚ի գատանել էրկոտունդ առաջս անդ ըմ-
պիմանաս , և ՚ի կապել՝ զօրացաւ յոլհաննէս ձեռնտուո-
ւթիւք թլթլեանց . և մատուցեալ ինչս ոչ սակաւս առա
եպարքոսն , և խոստացեալ նմա տալ և բազումս
էառ ՚ի նմանէ հրովարտակ պատրիարգութիւն . և եկեալ
նստաւ անդրէն յաթոռ իւր ՚ի տեղի սարգսի :

ԼԶ. Փոյթ եղիազարու զաւակաւորութեան աշնէպցւոյ զատն հատուցման յերուսաղէմ ։

Ձ. 36 = 37.

Յորմէ հետէ գնայ յերուսաղէմ եղիազարը վճռեալ
առանձին կաթուղիկոս, և վըր. այնոյիկ որք էին ընդ իշխա-
ձեռնէ օսմանեան տէրութենէ. և յայս միտ ջինեայ յերու-
սաղէմ զեկեղեցի՝ զոր յետոյ կոչեայ Է ջմիածին. Հատա-
նելոյ՝ ի սոյն կամակից իւր արարը և զխաչատուրը
փարդապետ կաթուղիկոս սոյ խոստանալով նմա ոչ ար-
կանել ձեռն՝ ի վիճակ նորա։

1663 Եւ ապա և գնայ եղիազարը վարդապետ՝ ի կոստանդնու-
պօլիս՝ առ տոս եպիսկոպոսին՝ այն է քեօսէրլիւ օղլոս ռաջէբ
ահմէտ փաշայ, որ գնայր՝ ի վըր մահաւտայ. և մատու-
ցեալ նմա զառատ ընծայս հաճէցոյց զնա, և եղաւ՝ ի
նմանէ հրովարտակ առանձին կաթուղիկոսութէ, լինել
լուս մեռանգամայն և զպատրիարգութէն երուսաղէմի. և
հայտնեալ ումեք զիրան չորքաւ՝ ի բերիա։ Եւ իբրև հմա-
ցան զայս ոմք էին՝ ի կոստանդնուպօլիս՝ ոչ հաւանեցան։
և վաղվաղակի առաքեցին՝ ի բերիա զերեմիա չէլէպի. զին
կատեցուսյե զնա՝ ի խորհրդոյ իւրոյ. և նորա գնայեալ
և խօսեալ ընդ նմա՝ շահեցաւ և ոչինչ. վայ և ան-

Յոյս լեալ ծանոյց գրով՝ ի կոստանգնուպօլիս։

1664 Եհաս յայնժամ՝ ի բերիա խաչատուր կաթուղիկոս սոյ ըս
որում հրաւիրեալ եր յեղիազարէ. և առեալ՝ ի ձեռս ոսկի-
նորա զհրովարտակն արքունի ձեռնադրեալ էօծ զնա կա-
թուղիկոս. և նա գրեաց անտի առ ամ հայս եղեալս ըս
տէրութէ օսմանեցւոց. և ծանոյց ամէն զկաթուղիկոսու-
իւր. և եկեալ նստաւ յերուսաղէմ։ Եւ սակայն ոչ կա-
լոյս ճեալանդ. զի ածաստուր վարդապետ՝ յորմէ յառի քառա-
կէաց եղիազար զպատրիարգութէն երուսաղէմի՝ բռնու
ըն-

ընծայիւք հանձեցուցեալ ի հինան տեղւոյն՝ է ոմիր հաճ փա-
շայ՝ վարեալ զեղիսապատ յերուսաղէմ. և նոա ելեալ ջրջէ ը
աստ և անդ, յեգիպտոս, ի դամասկոս, յանտիոք և ի
բերիա, յանկուցանել ինչ զանիլսոս ի հինաւոյ՝ զի կատարեսցէ
նատիլ յերուսաղէմ։

Զի ժամանել թղթոյն եղիսազարու յայլեայլ տեղիս ձագե-
այս լուեալ զկաթուղիկոսեն եղիսազարու՝ ել վարվաղակն
ի զրիմ. և
Կր ել այն աւուրս մարտիրոս վարդապետ ի զրիմ. և
ի զրիմայ դիմել ի կոստանդնուպօլիս, և խափանել ըզ-
գործ նորա. և զՀանապարհայն ուր և հասանէր՝ ձա-
նուն չարախօսէր զնմանէ. և հասեալ յեւդոկիա՝ գը-
րեաց անտի առնա ի բերիա զիր նախատանաց, եւ անտի
գնայեալ յէ ջմիածին՝ էդիտա անդ զյովհաննէս վարդապետ
մուղնեցի. զոր երբեմն ընկէց ի պատրիարգութէ. և
մեղայ ասաց նմա վը այնր. եւ նովաւ հանդերձ մտեալ
առ յակոբ կաթուղիկոս՝ յորդորեաց զնա ել ընդ ի հնդիկս լի-
նել եղեալոյն փութով. և առնպեաց զնա գնալ ի կոս-
տանդնուպոլիս. զի անդ դիւրաւ կարէք առնել վճարել
զիրսդ. և յակոբ կաթուղիկոս հաւանեալ նմա, դրաւ առ
երիս յառաջադոյն անդր, և ինքն եկիմ հանդարտ զինի քոյ
եկեալ մարտիրոս վարդապետն ի կոստանդնուպօլիս
պռոխանակ շահելոյ զսիրտս մեծամեծացն, միաբանեալ ընդ
նմա զրկրկելոյ և զնմանէնս նոցա. յանկոյց ինչն և զայ-
նոսիկ՝ ոչ ջահուկեանք կոչէին. և ի միասին ընդ առաջ
ջարախօսէր զեղիսապատն. և թէ ջունի նա բնաւ ի շնոր-
հալ

Տեառնէ՝ ոչ մեռանի օրհնելոյ, և ոչ զոք ձեռնադրելոյ։
Ցարեցաւ՝ ի նա և զազար սեբաստացի՝ որ անկեալէր՝ ի
պատրիարգութենէ, և նորոգ էր ելեալ՝ ի բանտէ։ ԵՒ
բանս եդ ընդ նմա յաւ ընդ մարտիրոս վարդապետն, զի աւրէն
վայ էր զիոխանորդուն աթոռոյն եղուսաղեմի։ ԵՒ եթ
ասէ օգնական էղիր քեզ յաւժի ընդէմ եղիազարու։
Եւ մինչդեռ նոքա զայս խորհէին՝ եհաս թուղթ յաթա-
նասէ սպատրիարգէ աս մարտիրոս վարդապետ, զի հր-
նարեսցի նանրայուսանել գոնէ զպատրիարգութի եղիա-
զարու, և զիւրն հաստատել, կրեալ աս նա վն այսմ
քան հազար դահեկան։ Եւ նորա ծախեալ բազումքինչ
էաս թուղթ հաստատութենէ վն պատրիարգութենէ աճա-
տոյց։ ԵՒ միոխանակ զպատրս կայուցանել էր միոխանորդ եղուս-
ղէմի՝ ինքն կարգեցաւ՝ ի նոյն։

Եւ քանզի յայնմ կաթուղիկոս ոչ դատարկ էր՝ ի գործել՝ ի
կրոնական կարգաւորութիւն եղիազարու։ Եւ ոչ ոք
էր որ և երեմիա չէկիպն։ և ի հաստել նոցա մտ՝ ի
քեբերիա՝ ի հաստատեալ՝ հասին անդր լանդրակքն, զի կա-
ցին ի ձմեռն անդ։ Եւ ի գալ գարնանն ի կարաւանի
հաճ աւուին քե՝ ի կարաւանէն անդ էր եղիազար։
Եւ նորա զգայեալ՝ եկն ի միոխանէ պիշերայն։ և այս-
ցեալ յանտուխ՝ եկն և նստաւ ի մէկ քարէ։ Եւ այս-
տի հասեալ՝ ի զրուցս աւուրց սոցա հարցանէին զնա
մը-

1665։

մեռելքի և խոնհարկեց, և ելս յայնժամ յաղթեալս ա-
ստ եպարքոսին . և ազդ արար նմա թէ ինքն և ա դայ
անդր ։ եւ ի հասանել նորա յաղթեալս եկին առ
նա բազմաւք ի համախոհս նորա ի կողմանց կողմանց,
ի կոստանդնուպօլսոյ , ի թէսալոնիկէ , և յայլ տեղեաց,
Ցականք և երկիւղած ։ և ամէն միաբան ժողո-
վեալ ի վրան ապստօ իշխանաւորի՝ խոնհարեն ի միասին ,
և յորդոր լինէին միմեանց ի յաջողութիւն եղիազարոս ։
Իսկ ապստօ քանզի էր խոնհապետ և զգուշաւոր , խոր-
հուրդ ետ նոցա և ասէ . մի՛ ինչ գործեսցուք շտապա-
և մի՛ ըստ վայր ծախեսցուք զդրամն . Թէոդոս մարտիրո-
սեանքն եևս դատարկեսցեն զքաղաքս իւրեանց , և անկցին
ըստ պարտուց , և ձանձրասցին . և ապա դիւրաւ լինի մեզ
հաճել զեպարքոսն ։ եթէ ինչ կեսոյ մնեալ առ եպարքոսն
ազդ արար նմա , թէ եկեալ է յոտս ձեր եղիազար՝ տրուա-
եոտք հրամանաւ ի կաթուղիկոսութենէ . և թէ ոտիքն
եևս հասեալ ջանայհնար լինին դատաձանել զմեզ , և եպարք-
քոսն ասաց ցնոսա . գիտեմ և ես , լուռ լերուք .
Իսկ մարտիրոս վարդապետ՝ որ յառաջագոյն եկեալ էր
անդր իւրովքն հանդերձ՝ իմացեալ զգալուստ եղիազարու
և համախոհից նորա՝ պատրաստեցաւ դասս վարել ընդդէմ
և առեալ ընդ իւր զմիրզէ անուն ոմն, և զխոսրով իբց
զերդաշխատուրս է ջմիածնի , և ինքն եկեալ իբր վոխանորդ
Էրուսաղէմի՝ թևակից իւր առնելով զոմանս ի թլթլեանց և
ի տխլիսիկեանց և ի ջահուկեանց՝ եկեալ յատեան եպարքոսին
ի նախընտրութեան՝ բողոքել զեղիազարէ ,
եդեալ ի մէջ՝ մահու և այլ պատուհաս յուսացանել զնա .
կոչեցաւ և եղիազար իւրայովքն հանդերձ . նստեալ էր
անդ և մեծ դատաւորն զապիսպքեր և այլ մեծամեծք ։
Մատեան մարտիրոս և ասէ . երկերիւր քսակս արծաթոյ
հատ եղիազարդ այդ յանձատուր պատրիարգին էրուսա-
ղէմի , և ձախեցյ զնամատ ի խափանելոյ զհրամանն տէրու-
թեանդ , Թէոդոս զայլ կոհակ վանիցն զորս վատնեցյ . և եա քաջ գի-
տեմ

առեմ զայսոսիկ • քանզի աշակերտ էի ածատրոյ ։ Եհարց եպարքոսն • ուրպիսի դրամ էր զոր էատ դա • պատասխանի եւս մարտիրոս • բովանդակին արծաթի դահեկան՝ առնլու ։ Ասէ եպարքոսն , այլ դու՝ այտչափ դրամ յայտպիսի տիպ եւ ոչ յիմում գանձի գտանի ։ Հարցին եւ յերէկիազար , դու զի՞նչ էառեր • Եւ նա ասէ • այո՛ բազում դրամք անյեաղթեն ըստ ձեռն իմ ըստ ժամանակս ժամանակ՝ ի փոխանորդուեն երուսաղեմի • բայց չէ իմ էրբեք ընդ վայր ծախեալ եւ ոչ դրամ մի • Եւ դա ուստի կարէ ցուցանել • զայս ասացեալ վկայս ևս երբեր ՝ի Հաստատուածի բանից իւրոց ։ Ինդրեցան վկայք եւ ՝ի կողմանէ մարտիրոսին • եւ մի ոմն ՝ի տիվերիկեանց եւ վկայեաց , բայց անուրջ ։ Բարկացեալ յայնժամ եպարքոսին ասէ ցմարտիրոսեանն • երբ չգիտէք ինչ զառնդ պատասխանել՝ զի ժողովեալէք աստ ՝ի պարտաւորս ցուցանել զդա եւ յանցատուր ։

Տեսեալ մարտիրոսէանց՝ թէ տկարացաւ կողմն իւրեանց , ասկան ազգի ազգի բարուրանս դնել ՝ի վերայ եղիազարու՝ զիրթաձիկ բանիւք , մինչև տաղտկացեալ եպարքոսին՝ ՚ի բայ վարեայ՝ զնոսա յատենէ իւրմէ ։

Եւ նոյա կրկ ՝ի գլուխ ելեալ յերեսաց եպարքոսին՝ ասկանձեղադրել ևս և նախատել զմարտիրոս վարդապետ՝ թէ յամօթ արարեր զմեզ և զքեզ • և ցրուեալ գնացին ՚ի կոստանդնուպօլիս ։

17 • Հաստատութիւն կրօնաշինութեան եղիազարու վարդապետի ։

զ • 37 = 38 •

Տկին հաստատութեք ընկալեալ եղիազարու զՏրդատ 1665 •
վարդապետ կաթուղիկոսութեք՝ խոստացեալ տալ յարուժիք •
քունիա ամ յամէ հնգետասան հազար փող • Էառ և ըզ-
եամակ փոխանորդագուեն և գործակալուեն ՚ի վէր երուսաղէմի •

զի

զի այսու առնիցէ անդ նստցի , և անտի վարեսցէ զիւա-
թուղիկոսութիւն իւր . և ինքն երթայ յաղբիանուպօլիսդ
հրաւիրեալ թէոդիոսէ . և անտի գայ ի պրուսա .
Իբրև լուան թլթլեանք՝ որք էին ի կոստանդնուպօլիս
թէ յաջողութիւն դարձաւ եղիազարայ , ի խոր խորհեցան .
և միաբանեալ դարձեալ ընծայեցան պղծութեանց իւրեանց
կեանց՝ դիմեցին առ տեղապահ եպարքոսին , ետուին գինչ-
թէ ոսկիս զի մի՛ զերծցի նա ի տանջանաց . և տայր հա-
ճեալ զի չխանգն բազում դրամովք՝ առնիցէ ի նմանէ զօրա-
կան , և առաքեսցին ի պրուսա , տոնեալ նոցա զերկուս
մասունիսն՝ զի ըստ սովորելոյ նոցա կալեալ զեղիազար՝ քեր-
ծեն ի կոստանդնուպօլիս .
Երթեալ նոցա ի պրուսա , և իմացեալ թէ յորժամ տես-
ան զիւրեանս եղիազարայ , ելին գիշերային ի տանից
և բայեալ զյարկն՝ կալան զնա , և տարան ի բերդն ե
Ապա եղև քաղաքապետին որ ինչ էղև . և նա հասեալ ի
վերն՝ թախեաց զեղիազար ի ձեռաց զօրավարացն . յայն-
ժամ կալեալ կապեցին նորա զերկուս յաշակերտացն եղիա-
զարու զոնոսիրիոս և զսալպիս . և ածին ի կոստանդնու-
պօլիս . Տեսեալ զնոսա թլթլեանց յորդորեցին լինել ի
կողմն իւրեանց . ապա թէ ոչ ասեն ամբաստան լինիմք
զձէնջ ի դուռն . Եւ ի չանսալ նոցա առեալ տարան
առ տեղապահ եպարքոսին , և ասեն . սուքա երկաշխատու-
են եղիազարու . և զի նա պարտի մեզ բազում քառակա
տրամօք , Հրամայեսցէ տէրութիւդ՝ զի տուքա վճարեսցեն
ի նմանէ իշխանին վիկայ՝ ձգարտացին պատասխանել . վայ
և իշխանն բարկութեաւ արտաքսեաց զնոսա յատունէ իւրմէ .
Իսկ եղիազար Հոգեպատիւն երկուց աշակերտացն՝ զի մի՛
ձեռամբ ինչ Հասցէ նոցա , դարձ արար ինքնակամ՝ ի պրու-
սայէ և եկն ի կոստանդնուպօլիս . և տեսեալ զնա զեր-
ծեալ անվնաս , ուրախ եղև . և վաստահութիւն առեալ
եկին և նստաւ յեկեղեցւոջ Լուսաւորչին . Եւ ահաւասիկ դի-
մեալ

վեր առ ոտս նորա գունդապետն եւ հարկէ չքաւորացնոյր
այօրոյ մեծամեծք եւ փոքունք իբրև առ կամաւորիկոս
իրեանց, եւ խրախանային ի տեսութենէ նորա. եւ յետ
երեկոյի խառն ընթանային յեկեղեցի ի լսել զբանն նորա.
եւ նա պանծալի քարոզութիւն խրատ առնէր զնոսին. եւ առա-
ւելագոյն օր քան զօր եւանդն սիրոյ ժողովրդեան առ նա.
եւ ամէն նուիրելոցն նմա տուրս առատս եւ ընծայս ակնիւթս
ընդ որ մախայեաւ յոլհանն պատրիարգի՝ թուղթունձէ
կոչեցեալ՝ ամբաստան եղեւ զինմանէ ի գուռն. եւ եղիա-
զար առ առպաստել ցնայ ի տուն առն ոմն իշխա-
նաւորի, եւ նստուցին անդ առիւծ հինգ կամ վեց.
Ի նոյն առուրս եղեալէր ի Չանաստարհ յակոբ կաթո- 1666
ղիկոս ազգին վրաց գալ՝ ի կոստանդնուպօլիս. եւ ի հասանել նորա ոՀԺԵ.
ի զիւղս նոյնանուն՝ եկն առ նա թուղթ յերուսաղէմ՝ գրեալ
յաթոռակալէն պատրիարգէ եւ ի մարտիրոս վեցտէ, որք յոր-
մանել էր ոսկեայ գիր իբրև ի կոստանդնուպօլիս ակառ աղաչել
զնա. եւ եկեալ ի կոստանդնուպօլիս ակառ աղաչել
զժողովուրդն. Ա՛ւաքեայ առ նա առիւծ ի շիմանաւուր զե-
ղուանայ եւ մարտիրոս վեցտէ եւ առէ. այսու հեռա-
զիտէք հնոյս խառնակութիւն, զի բան մեր առ մեծամեծս անկա-
նիցէ զի ոչ մի ինչ փոյթ է մեծա-
ցեալ դրան՝ վասն մեր եւ վասն քո. զի չինն նորա անկեալ
ոչնչեաս մեր. մեք եմք յոլովք ընկերք եւ ոչ միայն

ստայրճաճս մեք ։ Այլ մարտիրոս վիճակ ոչ անասյեալ
ինչ, ի նմին աւուր բոլորեալ ի դուռն եպարքոսի՝ եառ
հանել զեղիազար յատեան ։ և մատույց ի մէջ զգիր ամ-
բաստանուե ներ ։ Իսկ եպարքոսն փութով վճարեաց ըզ-
պատասխանին ։ տոնեալ էր ասէ դմա արքունուստ հրամանն
պորճախալութիւն երուսաղէմի ։ և չէ հնար յետս կոչել ։
զայս ասացեալ մերժեաց յիւրմէ առաստիճ զմարտիրոս
վարդապետ ։

Իսկ ոմանք յարևելեայց քաջալերեալ զմարտիրոս՝ նոր ինձ
խորհուրդ եառեն նմա, և ասեն ։ Ահաւասիկ պատրիարգ
ձերայեալ է ։ Եկ զքեզ կայուսպուք պատրիարգ երու-
սաղէմի ։ և յայնժամ հանդարձակ կարասցես նոճաձեալ զե-
զիազար ։ Եւ նա այսու յորդորմամբ դրդեալ՝ խորհե-
ցաւ դիմել վերստին առ եպարքոսն (որ ի նոյն աւուրս
ջրքաւ բանակաւ ի տուտուք փախչայ ասացեալ տեղին՝ գնալ
ի պատերազմ) ։ և կամելով նախ պարտաւորը ցուցանել
զեղիազար, մատոյց գիր աղաչանաց առ նա ինքն եպար-
քոսն կոչել զնա միւսանգամ ի դատ ։

Ընդաքեայ եպարքոսն արա՝ ածել զեղիազար ի բանակ
անդր ։ և ի նմին պահու մինչչև եր հասեալ եղիա-
զարու՝ մտեալ ապրօ առանձին առ եպարքոսն խօսեցաւ
ընդ նմա երկար ։ Եւ եղև իբրև բերին զեղիազար՝ ընթա-
նային զհետ նր թլթլեանք քաղմրութիք, և առաքին պար-
ծելով առ եղիազարեանս՝ ոչք ժողովեալ էին անդր ։
ահա այսօր բառնամք ի կենաց զեղիազար ։ Նոքա առեն ։
եթէ տայք ապանանել զնա՝ թագեմք պատուով ընդ օրինի
մարտիրոսաց ։

Ցոլժամ յանդիմանն եղեն եպարքոսի մարտիրոս և եղիա-
զար, բազմօք հարսխօս եղև մարտիրոս զեղիազարէ՝ ձա-
ռնա ի մէջ բերելոյ ։ Ասէ եպարքոսն յմարտիրոս վիպ-
առակաւին ո՞ր զերծաւ ի ձեռաց քոց այրդ այդ ։ Եւ ի
հարցանել եպարքոսին զեղիազար վն հարսխօսութեանն
մարտիրոսի, նա յայտնապէս առեալ զնմա բանս ընդ, և
ար-

արդարությունդ զանձն իւր. ինչպէս զարմանալ և քարախօսական. Հրամայեաց յայնժամ եպաքգրան բերել նմա վէրակու ի հնախանական պատուհոյ. այր այդպիսի՝ առ՝ որ հաւատացեալ է յարքունիս, և սիրելի ժողովրդեան իւրոյ՝

կալչի զպատերազմութիւնն երուսաղեմի.

Եւ երբեմն բերին զվէրակուն՝ ետ զդէպ յանել նմա՝ ի վեր առնելն յանդիման քարախօսացն. Ըստ որ ապչեցան և թմրեցան մարտիրոսեանք և թլթլեանք. և կորաքամակ ցրուեցան և թագեան, ոչ կարելով տանել կատականացն՝ զոր կատակէին զնա ժողովրդեք. Եւ եղիազար հաձեցուցեալ զեպարքոն՝ էառ և՝ ի թագաւորէ հրովարտակ հաստատութեամբ իշխանութեամբ իւրոյ. և եկն՝ ի կոստանդնուպօլիս, և անդ արար զհանդէս կաթուղիկոսութեան և պատրիարգութեան իւրոյ. ուր և ձեռնադրեաց զեօթնն եպիսկոպոսունս.

Գրեաց անտի՝ ի զանազան տեղիս, և ծանոյց զհաստատութեանն կաթուղիկոսական և պատրիարգական իւրոյ. գրեաց և առ միաբանս երուսաղեմի, պատուէր տուեալ. եթէ ասէ յակոբ կաթուղիկոս վն ուխտ ինչ եկեալ այդր՝ ուղարկեսջիք զնա պատուով, և եկեալ՝ ի տեղւոջէ այսոսպա թէ վն այլինչ էիցէ՝ մի թողջիք զնա և ոչ օր մի. Ցորժամ եհաս այս գիր յերուսաղէմ, յակոբ կաթուղիկոս ինքնին եւ՝ ի վանայ. և յուղէ անկաւ գալ՝ ի կոստանդնուպօլիս. Այլ մինչչև էր հասեալ նմա՝ ոչ գիտելով եղիազարու զգալուստ նորին՝ եմուտ՝ ի նաւ երկեբիւր ինուն ուխտաւորօք, և գնաց յերուսաղէմ. և նոստաւ անդ

18 : Գալ յայնմ ժամու հրեշտակին առնել զիս ի հոգւոյն ի
և առնել զիս ի մարմնոյն :

Ղ. 39 :

1667: Եբուն եհաս յակոբ կաթուղիկոս ի հռոմանդնուպօլիս
ամի ՌՃԺզ ել առաջ եղեն նմա երևելիք քաղաքին, և ընկալան
զնա պատուով. և նկատեալ զքաղցր բարս նորին և զա-
ռաքինասիրտ քաղաքավարութիւն նորին՝ յարեցան ի նա,
և բազումք ևս ոչք թիկունք էին եղիազարու՝ դարձեալ
ի հայրն նր. և յորդոր եղեն նմա. զու ասեն երթ և
մատ աղերս առ արքայ. և մեք լինիմք քեզ ձեռնտու.
մատուցին նմա և զրամս ի տաստարութիւն այսր :
Դիմեալ յակոբայ կաթուղիկոսի յաղթիանուպօլիս, ուր
էր յայնժամ թէքն, և ծախեալ ի զրունս իշխանացայ
երեսուն քսակ՝ ընկալաւ ի թէքէ նոր հրովարտակ և
հրամանագիր առ ի հաստատուն ունելոյ զիւր կաթուղի-
կոսական իշխանութիւն նաև յերկիր օսմանեան տէրութե.
էառ և զպատրիարգութիւն երուսաղէմի՝ և դարձոյց զայն
ի վեր մարտիրոս վարդապետի :
Իսկ եղիազար յետ հասանելոյ յերուսաղէմ ոչ ինչ էգիտելոյ
զգործոյ զոր գործեաց յակոբ կաթուղիկոս, մեռան օրի-
նեաց և ձրի բաշխեաց տէրութե օսմանցւոց, և սկսաւ
շինութիւն առնել յերուսաղէմ և ի վանսն յոպպէ : Եւ
1668: ի զբաղիլն իւր յայսոսիկ եհաս մարտիրոս վիճակ թաղաւորա-
ՌՃԺԷ: կան հրամանաւ եբուն կայծակին. և ի բաց վարեալ զե-
գիազար յերուսաղէմ մեկնեաւ անտի էրթալ ի ռէմլա, և նըս-
տաւ անդ աւր ժամանակ մի : Եւ քանզի միաբանք սբոյն
յակոբայ չէին հաւան ընդ մարտիրոս վիճակ, նաև զի աս-
կաւին կենդանի կայր ծերունին ամծատուր, ծախեալ նմ
զրամս ինչ՝ ընկալան ի զրանէ հրամանն վե պատրիար-
գութեն. և մարտիրոս կարգեցաւ իբր փոխանորդ նորին :

ի

16702 ליקוטים מרמזים ומפוזרים בדברי הפוסקים ובמקורות אחרים, ובהם גם מנהגים שונים, ומהם שנתחדשו בזמן האחרון, ומהם שנתבטלו ונשתכחו, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בקצת מקומות ולא בקצתם, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בכל המקומות, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בכל המקומות ונתקיימו עד היום הזה, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בכל המקומות ונתקיימו עד היום הזה ועוד יתקיימו לעולם, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בכל המקומות ונתקיימו עד היום הזה ועוד יתקיימו לעולם ועוד יתחדשו עוד מנהגים אחרים, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בכל המקומות ונתקיימו עד היום הזה ועוד יתקיימו לעולם ועוד יתחדשו עוד מנהגים אחרים ועוד יתבטלו ויתנשכחו, ומהם שנתקבלו ונתפשטו בכל המקומות ונתקיימו עד היום הזה ועוד יתקיימו לעולם ועוד יתחדשו עוד מנהגים אחרים ועוד יתבטלו ויתנשכחו ועוד יתקבלו וי

1676։ Ի նստիլ յոյնժամ նորոյ եպարքոսի (որ կոչէր գաւրա
ուՀիճ։ մուստաֆա փաշայ ի տեղի քեօփրիւլիւ օղլու ահմէտ փաշա
յին) մարտիրոս վարդապետս միաբանեալ էր իւր զամանա
յաւաջին գործակցայ իւրոյ էջմ եղիազարու՝ դիմեալ
ամծամեծ ընծայիւք առ եպարքոսն յաղթիանուպօլիս ։ և
մատուցեալ գիր ամբաստանութեան՝ ի վեր եղիազարու՝ չա
րախօս եղև զնմանէ՝ թէ առանց թագաւորական հրամանի
շինեալ էին յերուսաղէմ՝ և ի մօտակայ տեղիս զբաղում
եկեղեցիս և եթէ ի վանորայս ։ և էառ
ևս հրաման՝ զի ինքն լիցի պատրիարգ երուսաղէմի ։
Եւ եկեալ ի կոստանդնուպօլիս ձանուցին զայս վե
պատրիարգութեանէ իւրոյ ։ և զհետ եղև հաւաքելոյ ըզ
առուրս վե երուսաղէմի՝ յոմանց ողբգանօք ։ և յոմանց ըս
պատնաւէօք ։ Գրեաց և ինքն եղիազար ։ առանձին առ
գան արքունի սպասաւորսք քակել և քանդել զնորակերտ
Հրաշալի շինուածսդ ։ և զբեզ ընկենուլ ի բաց ։
ի՞նչ նեղ անկեալ յայնժամ եղիազարու ։ և բազմօք աշխատ
լեալ՝ հաշտեցոյց զբդեշխն երուսաղէմի՝ և զդամասկոսի
և պայքէշխան ։ և միջնորդութեբ նոցն փութայեալ հա
ւանեցոյց զկամս եպարքոսին՝ ճնալ հաստատուն ի պատ
ւիարգութեն երուսաղէմի ։ Եւ ի հասանելանդր սպա
սաւորացդ դրան՝ էբեր կամէին կործանել զշինուածսն ,
զոր նորոգ կերտեալ էր ։ որոյ զնա տրուէք ոսկւոյ ի
զան կուր ։ և նոքա սա ի կատարուցն Հրամանի եպար
քոսին քակէին միայն զխորքին շինուածսն ու արտաքոյ վա
ղնոյ ։ և զբարդս ևն չպատշգամբսդ ։ և դարձան յետս ։
Համայեալ զայս ամմարտիրոս վիշապ՝ յանհնարինս եմուտ
և սպա խորհրդով իւրայոյն գնայեալ նստաւ յեկեղեցւոջ
ձեռաձնի ։ կոչելով զինքն առաջնորդ երուսաղէմի ։ և
այսու անուամբ ժողովէր զտուրս ժողովրդեն զրոս տային
վե ձեյն յակոբայ ։ Եւ զի էդեմ գարձաւ նմա անդրէսա
պատրիարգ՝ դժուարայեալ էր նա մարտիրոս վիշապի ձա
խեայ ՝ և դրուն զնա զինչս իւր՝ զրոս ժողովէայ ։ և ըն
կէ-

կեցեալ զանդրկեսս ի պատրիարգուէ կարգեալ ի տեղի
նը զկեսարացի ոմն կարապետ անուն լուկ եղէց • զոր ու-
միկք կըսէ կոչէին՝ ամենևին անլսդունակ պատրիարգուե •
տոյ վը մեղադրանս գրեալ երեմիա չէ լեալ առ մնարտե-
րս վճիռ ՝ յոյակեալ զանարժանութիւն կըսէին • և մար-
տիրս առաքեալ զայն գիր ի ձեռս նորին • և յայնմ
հետե երկոքին նոքա հետամուտ եղեն ի ձեռս քեր-
զերեմիա •

1677 • Իսկ անդրէաս եղէց՝ որ անկաւ ի պատրիարգուէ՝ քա-
զամարտ էառ յեպարքոսէ զանուն առաջնորդութեն ուխ-
էրուսաղէմի՝ զոր վարէր մնարտերս • և եկեալ արքունի
սպասաւորօք յեկեղեցի ձգեցին՝ ի քայ վարեալ անտի ըզ-
մնարտերս • և բազմեցան յաթոռ նը՝ վայշ կարդալով •
Բայց յետ տարւոյ միոյ ծախեալ մնարտերսի քսան քառա-
դարձեալ ինքն զանուն այնը առաջնորդութե •
Եւ մինչէն էր լրացեալ տարւոյն՝ յովհան թօփալն կոչե-
ցեալ՝ որ երբեմն պատրիարգն էր՝ էառ ի նմանէ զա-
նուն զայն • և հալածեաց զնա •

1679 • Իսկ առգիս անուն ոմն այր ծիկ՝ որ էր հայապուճ ի
քանակն օսմանլւոց՝ հնարս գործելով էառ զիշխանութե ուխ-
տեղակալելոյ զաթոռ պատրիարգուե կոստանդնուպօլսոյ.
և եկեալ անդր՝ ի քայ վարեալ զկրպօ • և ինքն յետ
ասկառու ձեռնադրեալ ի կարգ երիցութեան՝ նստաւ
պատրիարգ •

Լուեալ յակոբայ կաթուղիկոսի զանցս պատրիարգուե
կոստանդնուպօլսոյ և երուսաղէմ՝ կամեցաւ դարման ինչ
մատուցանել • և ոչ հայելով ի ծերութի իւր՝ ելեալ
միածնէ՝ և եկն մուտս ի կոստանդնուպօլիս յամի
1679 • ուխի • Եւ նախ գրեաց անտի առ եղիազար
վարդապետ՝ զի եկեսցէ ի կոստանդնուպօլիս առ ի խոր-
հելոյ զխորհուրդ խաղաղութե • ևնա թէպէտ և կամե-
ցաւ գալ, բայց զբաղեալ գոլով յամեայ • և գրեաց առ

յակոբ կաթուղիկոս անմեղադիր առնել զինքն •

Ցայնմ

1680։ Յայնմ միջոցի մատուիրս վարդապետ գրան ժողովեալ
ռՃԻԹ։ տուիտեօք՝ ծախեաց զայնս՝ ի գրուանս իշխանացս՝ և գաւա-
ձոյց միւսանգամ յինքն զանուն առաջնորդութեն երու-
սաղէմի ։ և ընկեցեալ զսարգիս Հայապետն՝ ի պատրի-
արգութէ՝ ետ վերատին կարգել՝ ի տեղի նր զկրպս ։
Յայնժ ամ մատուցեալ երեմիա չէ լեպի առ յակոբ կաթո-
ղիկոս՝ յորմէ զնա առաքել զմատուիրս վարդապետ
երուսաղէմ յանձնարարական թղթով ։ զի հաշտեսցի
ընդ եղիազարու և հանդարտեսցէ ։ և ՝ի գալ եղիազարու
ինքն ևս եթէ կամեսցի ընդնմա եկեսցէ ։ եւ ՝ի հաս-
նել կաթուղիկոսին՝ հաձեալ և մատուրոսի՝ եւ և գնասց
երուսաղէմ ։ և եղիազար սիրով ընկալաւ զնա ։

Ցետ քանի մի աւուրց՝ նոմէիրեցան ամենք ձեռնադրել
եպիսկոպոս եղիազարէ երբե ՝ի կաթուղիկոսէ իւրեանց։
Իսկ եղիազար ասէ ցնոսիրեալն ։ եթէ աղաչեսցէ զիս
զնա ես այսր մատուրոս վարդապետ՝ ձեռնադրեցից զնոսա
ընդ ձեզ ։ և ես ոչ ձեռնհաս եմ ի սոսնել ընդ
քեզ՝ զոր ինձ ընդ սոսնել ոչ ետուր ։ զայդ ՝ի պատիճ
երեսաց պատուականաց եղբօր իմոյ յակոբ կաթուղիկոսին ներ-
քուստ քեզ՝ միայն թէ ցնայցես հաւատարիմ ՝ի սէրն ։
Զայս երբեք լուաւ մատուրոս վրդ՝ ապշեցաւ ՝ և ասէ-
ցոսի կալաւ զնա ՝ և լուռ եկաց ։

Ի ոմն աւի՝ այն է 1680 ։ ռՃԻԹ ։ Հիւանդացեալ յա-
կոբ կաթուղիկոս վախճանեցաւ ՝ ի կուսանդնուպօլիս ՝ ի
հայոցն ուխտսոնեերկու ամսոյ ։ և թաղեցաւ ՝ ի բե-

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਕਾਬਲ ਦੇ ਪਠਾਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਧਨ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਨ ਲੁੱਟ ਲਈਏ ਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਪਠਾਣ ਸਾਡੇ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕੋ। ਸਿੰਘ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਪਠਾਣ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਆਏ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਠਾਣ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਤੇ ਪਠਾਣ ਹਾਰ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿਤੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਆਏ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਠਾਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਲੁੱਟਣ ਆਏ ਸੀ। ਪਠਾਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ, ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ

1683։ Զկնի մեկնելոյ եղիազարու ի կոստանդնուպօլսոյ եկին
ՌՃԼԲ։ եհան անդր մարտիրոս վարդապետ ղբլմկե. և քաղեմ
ինչ ծախեաղ ծանր պարտիւք՝ հատ զի չհանուԹի պատ-
ճիառգուԹենն երուսաղեմի. և ծանրացան պարտք նորա
առաւելքան զչափ. եւ ի գնալնորա յերուսաղէմ՝ ի
կուիմ մատեան ըստ պատրիարգին յունաց. և ի խաստանալ
նոյա ըզդէմ միմեանց՝ երկոքին ևս չոքան յաղերսանս
և յաուետան եղեալ հազիւ կարացին միաբանել ընդ միմեանս,
վատնեալ ի տոյն ատկս դրամն բազումս։ ի դառնալ
պատ մարտիրոս վարդապետն յերուսաղէմ հանդիպեալ
յեգիպտոս հիւանդացաւ, և մեռաւ, և թաղեցաւ անդ՝
ինքն և պարտք իւր։

1684։ ի նոյն աւուրս առաքեաց եղիազար կաթուղիկոս նոճի-
ՌՃԼԴ։ րակ ի կոստանդնուպօլիս զերիցեմ վարդապետ՝ որ էր ի
միոքը սիրեաց՝ զաճանչի առնել։ եւ նորա կացեալ ի
քաղաքի անդ զամի՝ զհետ սկսեաւ պատրիարգութե-
ան ծախեալ ի դրունս իշխանաց զամ զորս ժողովեալ էր
նոճիրակութե՝ ընկէց զկարապետ պատրիարգ յաթոռոյ
և ինքն նստաւ ի տեղի նորա։

1686։ Ապա յետ քան ամաց վերատին էաւ կարապետ զայն իշ-
ՌՃԼԶ։ խանութե։ Բայց ընկէց զնա թորոս երէց՝ այն որ յա-
ռաջն ևս նստեալ էր պատրիարգ զաւուրս քաւասուն։
և յայսմ նոճապի ևս նստաւ իբր զտարի մի։ եւ ամ յա-
ջորդեաց խաչատուր երէց ոմն չլեայի։ եւ ապա վերա-
տին զօրացեալ կարապետ կալաւ զաթոռն ամաւորեայ ժա-
մանակաւ ի հինգերորդ նոճապի պատրիարգութե իւրոյ։
եւ յետ նորա գարձեալ տիրեցին աշխատհակառ տեղակալք
(1692։) զան։ ք։ Նստաւ յետոյ մատթէոս կեսարացի՝ տարի առա-
(ՌՃՂԲ։) ջեալ. որ զինն կալոյ ի պատրիարգութե զամս երկուա
կարգեցաւ կաթուղիկոս ասոյ՝ մինչդեռ կենդանի էր ծա-
տուր կաթուղիկոս աթոռոյն՝ նաբին կոչեցեալ։ իսկ ըզ-
պատրիարգութեն կոստանդնուպօլսոյ միաւանգամ յոխշ-
ջուածեայ նախայիշեալդ եփրեմ զատիանցի. և եկաց յաղթ
էշ

էշխանութեանն ասէ եղիա • զորովհետև ունիմք գործ՝ի տառիս • Ամենայնիւ էին երկոքին գործակիցք ի գործ տառիս • այլ ոչ ի գործ եկեղեցւոյ •

1687։ Յայսմհետէ առաւել եռանդնացեալ ի խոստովանութեան յաւելաւ ի վեց ազգին, վէճ յարուցանել ընդ նոսա խոստովանեալ ի միջի Տաւուտ և կրօնի առանց իմաստասիրելոյ ի վերայ իմաց Տաւուտ և կրօնի առանց իմաստասիրելոյ ընդդէմ ամենայնի • և սկսան կապել այլ ընկերսն, և առնուլ բաժանման յուզել ի միջի զայլևայլ կռիւսն բարդելով, յանուանելն անդ զոմն կաթոլիկ և զոմն ուղղափառ, զոմն Ֆրանկ և զոմն Հայ։ Եւ զայս սերմանեալ զառաջինն՝ առթիւ վարդապետութեան եւդոկիայի • որ յետ ժամանակաց ուրացաւ զՏառաս, Թէպետ և զինն ապաշխարեաց •

Ընկալաւ զայս եղիազարոս կաթուղիկոսն ի զառաջնոյն Թղթոյ զանազան օրինակաւ, խորհեցաւ առաքել ի կոստանդնուպօլիս ասել իմաստասէրս և խաղաղարարս՝ ի սէրս միաբանութեանն յորդորել զնոսա • Եւ մինչդեռ յայսմ խորհրդի էր՝ եհաս նմա վախճան հեծեալ յամի 1691 • ուխտ։

Կայեալ ի կաթուղիկոսութեանն ԽՀ ամիսս ինչ եւ աւր ԺԹ • և յաջորդեաց նմա ՃՀ • ի մանկուն կաթուղիկոսէ

ՃՀ • 40 •

1691 Եղիազարոս ազգասէր, այր եւ ուսումնասէր, աշակերտ Հոգեւոր ուխտի Նոր-Ջուղայեցւոց, այլ բարեկիր և հեզա- ուխտ

պահեցեալ զոդակաթին եւ զզանգակատունն նոր. եւ զամբ
մօք վայելչացոյց եւ զհոյակապ տաճարն ամենուն.
փոյթ կալաւ եւ ի նոր խաղաղութեան ազգին. եւ չանսայաս
բառնալ ի միջոյ զխռովութիւն Տակատաւակուէց.

1695: Եւ ետ սա թէ ոմանք ի Հայոց գնայեալ ի Հռոմ՝
ՃՀԽԴ: բազում ինչ համբաստանեալ են զՀայոց. եւ դժուարացեալ
ընդ այս՝ գրեաց առ սրբազան պապն Իննովկենտիոս եր-
կոտասաներորդ ի հինգերորդ ամի Հայրապետութեանն իւրոյ
Թուղթ սիրոյ եւ հպատակութեան. եւ առաքեաց զնա՝ մի եւս
հաւատալ վտարանդի Հայոց ոմանց.

Ի նմին ամի եկն ի կողմանս Տրխաձնի խռովարար ոմն.
1695: և գրգռեաց զոմանս ի վերայ նահապետ կաթուղիկոսին՝
ՃՀԽԴ: ընկենուլ զնա, և դնել զիւրմանակ զատերիանոս վարդա-
պետ զառաջնորդն ջուղայու: Եւ միաբանեալ ոմանց Հայո
խորհուրդ՝ կոչեցին զնա. և նովքեւ եկեալ էջմիածին, և
ձախեալ բազում դրամս ի դրունս իշխանացն ընկէց յա-
թոռոյ զնահապետ և աքսորեաց զնա. և ինքն նստաւ ի
աեղին նորա առանց ընտրութեան և հաւանութեան երից աթո-
ռոց: Եւ մինչեւ կայեալ էր նորա յայն աթոռ ամիսս
ոսան՝ տեսեալ միաբանից զխռովասէր բուռս նորա, մե-
ծեցին զնա յաթոռոյ, և եդին յարգելանս. ուր և մե-
ռաւ նա. և ոչ դասեցան անուն նորա ի թիւս կաթո-
ղիկոսաց: Կոչեալ ապա անդրէն զնահապետ նստուցին
ի վերատին յաթոռ նորա:

1697: Գրեաց յայնժամ առ նա իննովկենտիոս քահանայապետ
ՃՀԽԶ: Թուղթ սաստկագոյնս միանգամայն և պատասխանի թղթոյ
նորա. և յանդիմանէր զնա՝ զի մի և հայք հա-
ւատասցեն բանից վտարանդւոյն այնմիսոյ՝ զխռովութիւն
արարեալ: Եւ զայս թուղթ յղեաց առ կաթուղիկոսա
ձեռամբ խաչատուր վարդապետի կարնեցւոյ հանդերձ
պատուարգօք. ընդ որս և աթոռ մի փառաւորեալ: Եւ
կաթուղիկոսն գրեաց պատասխանի հանդերձ ընդհակա-
ռութեամբ և հպատակութեամբ:

Նոյն

1698։ Քանզի եւ իմ ուրեմն ազատութիւնդ զերծանելիցն լինել նահատակութեան պետն է սրբոյն պաւղոս՝ բնութիւնքն բարկութեան ՚ի ուշխէ։ վերայ նորա ։ Բայց միանշեւ էր ձեռն արկեալ յինչ մերժեցայս յանժուռոյ իւրմէ, եւ աքսորեցայս ։ Եւ նաստաւ ՚ի տեղի նորա մերձիսեդ ոմն՝ առաքի առապել ։ որ եւ յետ ամաց միջնորդութեան ոմանց դարձոյց զեպիրեմ յաքսորականացն, եւ կարգեաց զնա առաջնորդ առելիանոս պօղոսի ։ եւ ՚ի կալնորս ՚ի պատիարգութեանն աղիս հրաժեշտեաց՝ ժողովուրդ քաղաքին յարուցեալ ՚ի վերայ նորա՝ ընկէցին յաթոռոյ, եւ նստուցին ՚ի տեղի նորուն զիմխիթար վարդապետ յՅեն կոդմանէ՝ քիւրիոնուստանցի ազատիարգ ։

1700։ Ցաւուրս նորա եկն ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ Մխիթար վարդապետ սեբաստացի հոգեկիր անձն՝ որ յետոյ աբբայ հայր ուխտէն կոչեցաւ ։ (զորոյ զհրեշտակային վարսն, եւ զվերհանձնական ընթացսն կեանս նորին ։) Սա հրամանաւ ՚ի մխիթարայ ազատիարգէ՝ օրհնաբանեալ ՚ի դարպասէ եկեղեցւոյ ձեռն տեառն ՚ի պատարագի ։ Եւ յայնմ ամսեանն՝ ժողովեցան ՚ի պատրիարգարանն ամենայն հայք՝ եւ կաթուղիկոսն՝ եւ ասացին ցնա ։ Ոչ ինչ ինձ վատնեալ վերատին նստաւ ՚ի մերձիսեդ պատրիարգ ։

Ինդ եւ ոչ ինչ ինձ վատնեալ վերատին նստաւ ՚ի մերձիսեդ պատրիարգ ։ Եւ նա ի թէպէտ եւ յերկիւղէ եւ յերկմտութենէ բանադրեաց զինուոր ոտառ ։ բայց ոչ արտաքսեաց ։ Եւ նորա յետ քանի մի աւուրց միջնորդութեամբ բարեկամաց արձակեաց ՚ի բանադրանացն ազատ։

Եւ ինքն գնաց՝ զի միջնորդ լինիցի առ երիցս։ Ապա զի հաշտեաւ ընդ նմա կարասցէ զառնոյ յայրենեացս։ ու՞ր է ինքն ընտանիք նոցա ։ Եւ զի հանդերձեալ էր մեքիսեդ պնդալանդը վա՞ւ իրիք գործոյ՝ առայ կնոսա ։ զուք այժմ ընդ այսոցիկ յայրենեացն ընդ ոչ ելանէք ։ զի ոչ ոք ի ձեզ ոչ ունի կին ։ Եւ ասէին ցնա ։ Ոչ ունիմք ։ Եւ նոցա ասէ ։ Ոչ ունիք ։ Ոչ ունիք ։ Ոչ ունիք

Ցայսմանէ քաջութիւնք տաղտկալի՝ ի հայոց յետս կայսեն
և յեկեղեցեաւ նոցա · և յաճախէն ի չեչերէսիս յունաց և
լատինացւոց ։

Ցառաւել շինութեանց յուզմանց եմբեմ վարդապետ փոս
խանակ խաղաղելոյ՝ գրեաց առ փոխանորդ իւր և առ
համախոհս նորա՝ մնալ ի դուռն պայմոսիկ , զորոց
կայսէ կասկած՝ թէ քաղկեդոնականք էին , զորս կալեալ
լինէր կոչէր ։ Եւ առեալ զոմն հրեալ ի թագաւորէն
ձեռամբ դնդապետին (այն է միքիթ) փէդրելահ անուն
առաքեաց հրամանս արքունի տանել զնա ի մեծ տեղին ծո-
վանեան տէրութենէ , զի ուրք միանգամ չառաքեալ էին հա-
ւատոյ յունաց և լատինացւոց , կալցին զնոսա , և մատ-
նեսցեն յատեան ։ Ի տարագիր ելեալ հրամանի տարածեցան
և խռովեցին մեծ ի մէջ ազգին հայոց ։ և փոխանակ
պատճառ ջրոցուելոյնդն և զքահանայս ի խաղաղութենէ և
ի սէր միաբանութենէ ։ և ոչ զատուցէր ի խրատուէ
զանազան ։ ոմանք ազատ կրէր յերկուց կողմանց և առա-
ջնոյն , և լսէր անեղծանս ։ և առկայն խաղաղասիրացն
առիթ լեալ էր ախտելի և գովելի ։ և անուն քարեխառնէ
և խնամատուէ հոգւոյ հնչէր ի մէջ ժողովրդեան ։ Կոչեալ
զնմանէ եմիրեմ վարդապետ խորհեցաւ ձեռն արկանել և
ի գործ ։ վայ և ամբաստան լեալ զնմանէ՝ հրամանն էր առ-

ման-

լմբուռնեալ լոյ և մատնեալ զնա ի ձառայութիւն թիւոյ ։ զայս զգայեալ ընդայ՝ թագեաւ, և ոչ երևեցաւ ի մարտուիցն հաւանելոյ։

21 ։ Գործ առեալ վարդապետ ։

ՂԼ ։ 41 = 42 ։

1701 ։ Ընդ ժամանակի աւետիք վարդապետ ոմն առաքնորդ
ՌՀՃ ։ եղեկայոց, որ և ձանօթ էր դենպետին՝ զի և նա յեզեկայէ էր՝ եկն եհաս ի կոստանդնուպօլիս ։ և յաւուր միում՝ ի քարոզելն յեկեղեցւոջ՝ եպոյց զինքն սիրօղ խաղաղութեանն ։ որով և յանկայց յինքն զսիրտ ժողովրդեանն։ Գնաց ապա յադրիանուպօլիս, և ձեռամբ դենպետին ընկէց զեփրեմ վարդապետ ի պատրիարգութենէ նոր ընտրեալ ոմն ։ և վարեալ զնա յէջմիածին՝ հաւատինքն զպատրիարգութեն նորա ։ և առաքեալ ի կոստանդնուպօլիս՝ նոր փոխանորդ զյովհաննէս վարդապետ ոմն առաքեալ ։ և գրեալ թուղթ սիրոյ և խաղաղութեան ընդառեղիս ։ Գրեալ և առհամդեցի մինաս պատրիարգ երուսաղէմի բանս բարեկամութեան հանդերձ խոնարհութեամբ ։ և նա պատրեալ՝ ի թղթոյ նորա՝ գրեալ պատասխանի սիրոյ ։ և ձանոյց և սմա, թէ ջուրք ի միաբանից երուսաղէմի արտաքսեցան ի մէնջ ։ եթէ ասէ եկեսցեն նոքա առ ձեզ՝ զգուշասցիս ի նոցանէ ։ Զայս թուղթ առեալ աւետիք վարդապետն Թագոյց, և ոչ ասաց ումեք ինչ ։ և ժամէ ի ժամ պատէր զ պատրիարգն այնոյիկ միաբանից։ զի բանիւք նոցա լարեալ որոյզայթ մինաս վարդապետի։ Իսկ այն ջուրքին միաբանք Հանահարհորդեալը ուխտաւորս հասին ի կոստանդնուպօլիս ։ և ի Հանապարհէն եօսեփեան յունաստանդնուպօլիս քաղում չարիս զմինաս վարդապետէ, և առեալ արարին զնա յաչս նոցա ։ և ինքեանք գնային յադրիանուպօլիս ։ և իբրև յանդիման եղեն աւետիք վարդապետի, նա մարդասիրութեբ ընկալեալ զնոսա՝ և հարց զըր-

զրպարտութիւնք մինաս վարդապետի և զմիաբանից։ Եւ ես
տեղի գտեալ սկսան բազում բանիւք չարախօս լինել զնո-
մանէ. և ձանը ձանը երդմամբ հաստատէին՝ զոր խօսէ-
ին։ Յորժամ զայս առեալ վարդապետն՝ ասէ ցնոսա.
զայդ ամ զոր ասացէք՝ կարէ՞ք վկայել և հաստատել առաջի
ժողովրդեան։ և նոքա ասեն՝ ոչ միայն առաջի ժողովր-
դեան, այլև առաջի մեծի արքայի հայոց Տաճատայ։
Ածեալ ապա առեալ վարդապետն զնոսա և զբազում
վարդապետս և երիցունս՝ եկ նոքօք հանդերձ՝ վերա-
դարձ ի գլուխ ամին նոյա՝ յատեան թագաւորին. և մատուցեալ
թուղթ ամբաստանութեանն քոլոք կալաւ զմինաս վարդա-
պետէ. իսկ թագաւորն յղեաց զնա առ եպարքոսն. և ի
յաւարտ նորա, դիմեալ առեալք առ դենպետն ՃԷյղուլ-
եան. և բանիւ նորա լուեալ եպարքոսն ամբաստանութեամբ
առեալք վարդապետին, և ընկեցեալ ի պատրիաեգութիւն
երուսաղէմի զմինաս վարդապետ՝ հայոյց ի տեղի նորա
գնա ինքն զառաքեսիան. և երկոքեան պատրիարգ երկուց աթո-
ռաց՝ կոստանդնուպօլսոյ և երուսաղէմի. և վաղվաղակի
առաքեալ կալաւ զմինաս վարդապետ, և ետ դնել գնա
շղթայիւք ի բանտի. կալաւ և զառաջնորդ պրուսայու-
և գնա ևս եդ ի նոյն բանտ. և ապա առեալ ի նոյանէ
բազում ինչ՝ արձակեաց գնոսա. և զփոխանորդ իւր ըզ-
յովհաննէս վարդապետ ամենայն առաքեաց յերուսաղէմ,
և եդ ի տեղի նորա զյովհաննէս զմիւռնայեցի։

Ձետ այսորիկ եկն առեալ վարդապետ ի կոստանդնուպոլիս 1702.
պօլիս բազում ստացուք և փառօք. և առ երեսս սէր ունէր
ցուցեալ առ ժողովուրդն հաճոյացաւ նոցա. և ապա ձեռն
էարկ ձեռամբ ազատասուրայ դատաւորի լմբռնել զմանա
գերեալն երիցանց հայոց և յիշխանատուրայ, և զան հար-
կանել և ի բանտ արկանել՝ բարուրելով թէ ի փուռանա-
կուն են դարձեալ. և այսու չանապարհաւ հաւաքեցաւ
ոսկի յոյլս. և զի ունէր իւր թիկունս զդենպետեան՝
հանդարձակ գործէր զամ։

առաւաւոտուն կրեցէք՝ եւ ի նմին աւուր ի հուատանդուտս օրհնեցէք։

Եւ գնացի Երուսաղէմ քրիստոնէից։ ուր շինեալ եւ վանս։ Այլ երեքին քահանայքն՝ զորս յիշեցաք՝ գնային անկասկած առ առեւտուր վարդապետ. եւ նա սիրով ընկալեալ զնոսա առ, ես ունիմ գնալ յադրիանուպօլիս, եթէ յօժարիք առաքայք եւ զձեզ ըստ իս։ եւ նոքա յանձն առին խնդութեամբ։ զի անդ էին ընտանիք եւ ազգականք նուրբեանց։ Ապա ի գնալ նոցա անդր՝ առաքեաց զնա արձակել զնոսա, կամ գնել մի հանել յատեան եպարքոսի. եւ խոստանային նմա բազում դրամս։ եւ ի մերձենալ նոցա զնա՝ դիմեցին նոքա ի տեսանել նեաւկն՝ ուր էին քահանայքն. եւ խորտակեալ զդուռնս մտին ի ներքս. եւ կորզեալ զշղթայս յոտից նոցա՝ հանին զնոսա անտի։

Եւ ի յառնել ամբոխիկ ի տան անդ՝ փութային եւ դիմեցին վաղվաղակի առ տէր վարդապետ հանդերձ իւրովքն. այլ նոքա բռնացեալ ի վերնատա եւ ի վեր արանց նորուն՝ հանին զնոսա շղթայիւք. եւ խոշտանգեալ զնոսայն խնդն զառաքեցին վարդապետ՝ գանելոյն չարաչար, եւ ապատաւելոյն զհանդերձս նորա. եւ առեալ ըստ իւրեանս զերկուսին քահանայսն՝ եկին անտի. եւ ստիպեցին զնոսա փախչիլ ի քաղաքէ անտի։

Իբրև առաւօտ եղեւ, փութայաւ գնալ առաքել վարդապետն պետ յատեան եպարքոսին. եւ բռնեալ առաքեալն՝ ընծայ ասէ. ունիմ ես ի կալանս իմ զերիս քահանայս, որք ազգականք

են

նոյ եկեալ յայսմ գիշերի խորտակեցին զդրունս քանաքին՝ որ էր ՚ի տան իմում. և լուծեալ զշղթայս յոտից նոյ արձակեցին զնոսա. այլև զիս և զպաշտօնեայս իմ գտեալ նակուծ արտարին. և զհանդերձս իմ ապատատուեցին. ոչ ասի արդ դատաստան ընդ նա և ընդ նոսա.

Ընդ այս բան աւետիք վանդատեաի սրտմտեալ եպարքոսին ասէ առ նա. ոչ ես դու՝ որ ունիս քանաս և շղթայս ՚ի տան քում, յորս կարասցես արգելուլ զպարտաւորս. և հրամայեաց վարել զնա անտի. և տանիլ դնել ՚ի քանտ մահապարտաց. ուր կացեալն զաւուրս ինչ տուժեաց զինն քաւակս. և միջնորդ կալեալ զդենպէսն՝ ելանտի. և առաւ վաստակ զինչս բազումս՝ էառ հրամարտակ արքունի, և եղ ընդ նմա զհնգեսին նախասայենլարան. և յղեաց զնա ՚ի կոստանդնուպօլիս ՚ի ծառայութիւն թիւդ. Բայց ինքն ևս չկարաց ճեալ յադրիանուպօլիս. զի հրամայեաց նմա եպարքոսն գնալ ՚ի կոստանդնուպօլիս և խնամել զաղգ նոր ՚ի խաղաղութիւնէ։

Ի մեկնել աւետիք վէպն յադրիանուպօլեայ՝ ի շխանաւորք հայոց՝ որք գնացեալ էին անդր ՚ի քաղաքէն կոստանդնուպօլեայ, մատուցեալ առ եպարքոսն չարախօս եղեն ըզնամանէ՝ յուսեալզնա յանցաւոր և պարտաւոր ՚ի բազում իրս ։ Ցղեաց յայնժամ եպարքոսն առ հանդակ ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ ածել զնա առ ինքն յադրիանուպօլիս ։ Իսկ աւետիք վէպ յամեցուցեալ հաշատօք զառ հանդակն՝ գրեաց վաղվաղակի թուղթ առաքանաց առ դենպէսն. և նա արար պատասխանի. եկ առ ես և մի երկնչիր. միայն թէ ՚ի գալդ առնուցուս ՚ի դատաւորէ և ՚ի քաղաքացւոցն։

Թուղթ վիայոսէ անձինդ։

Գնաց յայնժամ աւետիք առ դատաւորդ քաղաքին (առ պատ) և խնդրեաց վիայական գիր վասն իւրոյ հաճոյ լինելոյ ժողովրդեան. և նա ասէ. եթէ զայդ խնդրես՝ պէտ առ տեղապահ եպարքոսին քահանայիւք և ժողովրդովք, և առաջեա զնա ՚ի մէջ այսր. եթէ նա հրամայէ

եայէ , տայ և ես զոր խնդրեաւ ։ Ի վաղիւ անդր կա-
յեաւ աւետիք վարդապետի յատեան յեկեղեցւոջ ե՛ ձեռա-
նէ՝ ասէ . ո՛ ոք լուսաւորչի նոյէ՝ գնասցէ ՝ի դուռն,
և տայէ վկայութի՛ւն ինձէն իմոյ . և ո՛ չ ոչ արասցէ
այսպէս՝ զըմեայի ՝ի Տաղտկուէ պարգեայ լուսաւորչին։
Խոժոռեան բազումք ընդ այս . բայց այլք առհասա-
րակ դիմեցին խոտոն բազմութե՛ ՝ի դուռն , ըզ ոսս և մատ-
թէոս եպիսկոպոս սուրբ . և սկսան միաբերան աղաղակե՛ ։
Թէ մե՛ք մեզ բարեբար և մեր պատուիրող Քանաչեմք զաւե-
տի՛ք վե՛պ ։ Ընդ այս ամբոխ զարհուրեա՛ միանգամայն և
զըմոռեալ տեղապահին՝ Հրամայեաց առ ինքն կոչե՛լ զե-
պիսկոպոսս նոցա ոտք կին երկանի՛ր Հայի . և ասացին
՝ի նա մատթէոս սուրբ ։ Եւ իբրև յանդիման եղեն առքա
տեղապահին , ետես զնոսա ցմատթէոս սուրբ . ո՞ եա
դու . և նա ասէ՝ պատուիրող սոյ . ասէ ցնա ի՛շխանն .
և այժմ զինչ խնդիր է քո . ասէ մատթէոս՝ զաւետի՛ք
վե՛պն խնդրեմք ։ Եհարց ցնա դարձեա՛լ . դու գոսմա-
ընեցեր զայդ ամբոխ այսր . և ՝ի լռե՛լն ասէ ցնա . զի-
ա՞րդ ի՛շխեցեր այր դու՝ այդքա՛ւ բազմութե՛ դիմել յա-
պարանս յայս ։ Եւ անդէն Հրամայեաց արկանե՛լ զնա և զե-
ղբեսունան որք ընդ նմա՝ ՝ի գործի գանից յաղխատան (՝ի ֆա-
լախա) . և Հարին յոտս իւրաքանչիւրոց նոցա երեսուն .
իսկ մատթէոսի երեսուն և մի ։

Ջայս զգայեա՛լ բազմութե՛ն՝ որք կային արտաքոյ՝ սկսան
խուճապի՛լ և փախչի՛լ . և ՝ի յարգե՛լն ի նոսա տպաստա-
ւոր ընդ դրանն եւտուն նոցա կաշառա և զերծան . նոյնպէս և
երեսունքն այնոքիկ բազումք ինչ խոստացեա՛լ ՝ի չխանին աչա-
պարեկին անկանի՛լ ՝ի տունս իւրեանց . և մատթէոս սուրբ
ապաւինեա՛ ՝ի պալատ դեսպանին գաղղիոյ ։ Գնացեա՛լ
տպա աւետի՛ք վե՛պին յադրնանուագօ՛լին՝ դիմեաց յոտս զեղ-
պետին . և նա՛ միջնորդութե՛ զերծա՛ ՝ի պատուհասէ ։
Իսկ փոխանորդ աւետի՛ք վե՛պի յոմէնէս զինուռնայի ՝ի
վե՛կնէլոնն ՝ի կոստանդնուպօլսոյ՝ սկսա՛ կե՛ղեքե՛լ զժո-
ղո

ղուկասեան , պատճառելով թէ վտանգեալ էին նորքա, և կաթուղիկ լեալ . և լցոյց զքաղաքն խռովութեամբ , և զնոսա օտարութեան տէրութեանն վերադարձմամբ . որպիսի երբեք չէր եղեալ , և ոչ իսկ զկնի եղև : Բայց քանզի յայն աւուրս ՌՃԾԲ: 1703:
անկաւ աղմուկ ի կոստանդնուպօլիս ի մէջ այլազգեացն ևս իրաց դէնպէտին՝ զոր կամէին ընկեցուլ , փոքր ևս
եւ եղև ի դառնալ աւետիք վէրպի մեծաւ շքով ի կոստանդնուպօլիս , լուեալ զաղմուկ յուզման քաղաքին՝ և զայց ի խրխուպօլիս . և որում գնայց և առաջնորդ թէ-
քիրտաղու յոխէփ վէրպ : Իմացեալ այլազգի զօրացն որք յոտին կային՝ թէ անդ է պատրիարգն Հայոց , և թէ բա-
զեկաւ է նա դէնպէտին՝ դիմեցին անդր գիշերային , և շրջապատեցին զտունն : Աղաչէ ինն զնա՝ որք ընդ նմայն էին՝
առնուցանել զանձն , զի գոյր միջոց վտանգելոյ : Իսկ նա ասէր . ես ունիմ ի ձեռին երկու պատրիարգութի-
և մի՛ լինիցի ինձ թողուլ զայնս և փախչիլ : Եւ յառա-
ջեալ ասիաբեալ նոցա՝ հատընկէց լեալ վիճակս էարկ . և տեսեալ թէ ի նպատաստ ելանէ ցնա . մի երկնչիք , և մի՛
ինչ հոգայք , զի յաջող է վիճակ իմ , և բաղդ իմ ըստ իս-
և իբրև առաւօտ եղև՝ պաշարօղք տանն՝ հրամանաւ
մեծի իշխանի իւրեանց կալեալ հատընկէն զառաւոտ վէրպ,
և տարան զնա առաջի իշխանին . և իշխանն յետ քննե-
լոյ զնա հրամայեաց արկանել զոտս նր ի կոճեղս , և
դնել ի բանտի . և յետ երկուց աւուրց ածին զնա և փա-
կէցին յետնատեղւոջն . ուր ճնոյց նա զառաւօտս յոտն և
մի . և փոխանորդն նր փախեաւ և Թագեաւ :
գնայեալ ասպա այսոցիկ զօրացն յոտին եղելոյ յադրիանու-
պօլիս՝ բարձին ի կենաց զդէնպէտն Ջէյդուլլահ . և
ընկեցեալ յաթաուոյ զաուլդան մուսդաֆայն նաուսկին ի
առին նր զաուլդան ահմէտն զերծոյծ . և նա եղեալ յա-
դրիանուպօլսոյ եկն ի կոստանդնուպօլիս , և Թագաւորեցաւ
անդ անդորրութեամբ :

22 • Ժամանակ ապաւորութեան գալու վերաբերեալ • 22 • ապա • Ե ձրիկն զերծաւոր վերադարձեալ

Գ • 42 = 43 •

Հանդարտեալ կուսականդնուածոյն ի խոհուեստ ալեզարդ 1703 • պետայ ամանք ի մեծատաքծայն հայոց սիրելոյդ կալեր ուշ-ձգեալ • պիտի հայեալ ամանակ ի ծանուցեալ ի, ի դուռն վեր ամանակ ամբոխ ի, ի վր պատրիարգութեն եկեմ և կուսականդնուածոյն հա- ուսա առեւտիք վիպի • Ե և հրամանն դարձուցանել ըզ- ամինա վիպ յաթոռ երուսաղէմ, և դնել զայլ ոք պատրիարգ ի կուսականդնուածոյն • Ե եղև ի դնալ ամ- նապայ հերուսաղէմ, եդին պատրիարգ ի կուսականդնու- պոլիս զգալոստ վիպ կայծակն կոչեցեալ •

Ցայնմ աւուր հերեկոյեան ժամերգութե Ձլեզի աւաքերիչ պ ածանն եկեղեցւոյն՝ կայեալ ի բեմն ազգ ալար ժողո- վրդեան՝ թէ հրամանաւ մեծափառ թագուհ մերոյ աուլդան ահմետի պատրիարգ կարգեցաւ ամեզ ամեծիմաստ գալոստա վարդապետ • Ձայն իբրև լուան ժողովուրդք՝ կէսք ի նոյանէ հանձեալ հաւանեցան • իսկ կէսք ոչք էին ի կողմն աւաքերչու- թեան՝ գրոհ տուեալ ի վրն աւաքերչու- ցուն՝ քարշեալ ընկեցին զնա ի բեմէ • և հարեալ զգեստ- նի՝ չարաչար խոշտանգեցին զնա բունկէ և աքացկէ • մին ևս հազիւ կարացին այլք զերծուցանել զնա, և սկսան կըշ- տամբել զհայրկանօղն • այնուհետև սպասեցին, մինչ զա- ւեռիք վիպն կամիմք •

Իբրև լուաւ եղև այս յանախանքս եպարքոսին՝ նոյնժամայն կալեալ զմեծատաստանս ն՝ , և զայլ էրս անձինս և՝ տա- քեալ ի ձատայութե Թիւղ • և ետ հանել զաւեռիք վիպ ի բանտե եօթնբուրգեանց և ազատել • Եւ ապա- տարտայն կապեալ զձեռս ն՝ ի կող , և արկեալ ի պա- բանոց ն՝ ի չուան՝ եդին ի նաւակ մի • և տարան ի կըղ-

զին կոչեցեալ հայկազեան աւերտ տուտար •

Ցայն

Յայնժամ կոտակեցաք և ազգականք ն՚ր և մայր նորին անկան
՚ի գրունս իշխանութ. մատուցին և Թուղթ աղերսանաց
առ Եպարքոսն. բայց ոչ ոք ունկն մատոյց ն՚ց. մատու-
ցին և առ Թագաւորն, և նա առաքեաց առ Եպարքոսն.
և Եպարքոսն մերժեաց զնա: Եւ էբրև փոխեցաւ Եպար-
քոսն, և նստաւ ՚ի տեղի ն՚ր տանմատ Հասան վիաշայ, առ-
նա և մատուցին աղերսագիրք. բայց նա և ոչ զգիրն ըն-
դկալաւ. Ցետ այսորիկ մատուցին նմա և այլ Թուղթ յո-
րում ամբաստանն լինէին գՅոյնի անձանց Թշնամեաց առե-
ալք վ՚ասի, Թէ ն՚ք մատնեալ ՚ի ձառայուԹիոյ՝ առանց
Հրամանի միայն կաշառօք եկեալ են անտի, և շրջին Հա-
մարձակ. Եւ զի ստեպաւ ամբաստանուԹիւն՝ փոխանակ
նոյա մատնեաց զառաս ՚ի Թիւ.

Ցետ երկու աւուրց ՚ի գնալ ԹղԹի վաճառականացն ՚ի մզկիԹ՝ երկու ոմանք յաւետիքեանց՝ մատուցին նմա Թուղթ ամբաստանուԹիւն, Թէ բազում ք ոչ՚ ՚ի քեզ ՚ի ձառայուԹիւն. երկու ոմանք յաւետիքեանց՝ մատուցին նմա Թուղթ ամբաստանուԹիւն, Թէ բազում ք ոչ՚ ՚ի քեզ ՚ի ձառայուԹիւն. Եւ պատրիարգ մեր և՝ գԼեւոնին Ջուանկայեաց էն. Քարկայեաց Թագաւորին ՚ի վ՚ր նոյա՝ անդէն վարձատրակ
յղեաց զնա ՚ի ձառայուԹիւն Թիոյ. Եւ ՚ի յուզել առե-
ւտիքեանց զաղմուկ խռովուԹե ՚ի ժողովրդեան՝ եաս եպարք-
քոսն տրտնջել՝ Թէ ոչ՚ էն գԼեւոնդ խռովարարքն. և
կալաւ զՏնգեսին ՚ի նոյանէ՝ որոյ մին էր աբրահամ վար-
պետեաց մուրճ կոչեցեալ. Ածին զառաս նախ յաւետիս
պատուոյն քաղաքին. և դատաւորն կոչեալ զոմանս յե-
ւեւելեանց Հայոց՝ եՀարց զնա. զինչ գործ է ն՚ց ՚ի քաղ-
քիս. և ն՚ք միաբերան ասեն. ոչ այլ ինչ՝ բայց Թէ
խռովէ զժողովուրդն. Եւ դատաւորն պրեալ զնոսանկ
յանցաւորուԹե ն՚ց՝ առաքեաց զնա առ Եպարքոսն. և
նա Հրամայեաց արկանել զնա ՚ի գործ պանդխտեան
(՚ի Ջալախան). և եաս գանել զնա առաջի իւր. աբրա-
Համու ասեցոյց երկերիւր վեռասան, և այլոց եաս ըն խո-
վեանց աստիճանի. Եւ ՚ի Հարկանել ուՀչաց զնա՝ ասէ
զնա ծառայք Եպարքոսին. զՔոյ գործ կայէք. խրատ լի-

ցի՝ չեզ այդ՝ ի բաց կալ այսուհետև ի խոտովութէ ։
ոչ քահանայքդ կէք, պատ և չեզ խաղաղութի առնել
յաւիտ և ոչ թէ աղմուկ սերմանել ։ և ապա ալձակիւքին ընտ։ 1704։
Ընկալ ի ջանալ աւետիքեանդ վն ազատութէ վարդապետի ուձդէ։
իւրեանդ՝ մի ոմն՝ ի նոցանէ վարդապետ կոստանդինու-
պօլսեցի՝ խոշտանգուդ եաս ոգի և ասէ ։ այլազգ չէ հնար
ձեզ դարձուցանել զվէպ ձեր՝ բայց եթէ ուժգնութէ
դրամոց ։ և այսու յորդորանօք ժողովեաց ի նոցանէ յոլով
պրատ ։ և զոր ժողովեաց՝ ձախեաց զնա՝ ի դրունս իշ-
խանաց ։ և միանդամ զաւետիքն դարձուցանելոյ՝ ընկէց
զգալուստ վէպ ՝ ի պատրիարգութէ՝ յետ կալոյ նր յայնմ
ի շխանութէ ամիսս տասն ։ և մնաներ գնա ՝ ի ձառայու-
թիոյ նոր գ լուսս միաբանիկայ ։ և ինքն նստաւ պատրիարգ
՝ի տեղի նր ։ Յայտնեցէ անկաւ դարձեալ խոտովութէն
ձեզ ։ զի աւետիքեանք՝ որք պատրեցան ՝ ի նենգախէ՝ վա-
ռեցան ընդեմ նր ։ և ամ զօրութէ գնետ եղեն ՝ ի խոր-
ըեր զաւետիք վարդապետ ։
Զանձրայեալ մեծամեծայն Հայոց ՝ և տեսեալ թէ չէք 1705։
հնար խաղաղել զոյ աւետիքեանդ ՝ դիմեցին առ եպարքոս։ ուձդէ։
և հաձեալ գնան նր դարձուցին զաւետիք վարդապետ։
ասայ ցնա եպարքոս ։ այդ այր ոչ հանդարտի ՝ և դուք
տանիք զառաւել կրել ։ այլ նորքա հաւանեցուցեալ գնա՝
նատուցին դարձեալ պատրիարգ զաւետիք վարդապետ ։
Եւ նա սկսաւ խոտոգոյն քան զառաջինն քանդել և անա-
ձրագանալ ։ և նախ ձեռն էարկ և եաւ վերստին ըզ-
պատրիարգութէն երուսաղէմ ՝ ի ձեռաց Համդէսի մինաս
վարդապետի ։ և վարեալ գնա ՝ ի կիպրոս կղզի ։ ուր և
մեռաւ նա ։ Սկսաւ ապա ըզ մեծամեծս Հայոց ՝ ի կեղե-
քել ։ և Համձեալ գկաս նր դարձուկն զաւետիք վարդապետ ։
ասայ ցնա եպարքոս ։ այդ այր ոչ կարեայ առնուլ ինչ՝ ամբաստանել
գնձէ՝ թէ փոռանկացեալ էիցէն՝ էարկ առաքանս ՝ ի վեր նց ։
Զայսպիսի ինչ արար և միոյ ուրումն՝ որ էր ըստ դրօշակաւ
գաղղիացւոց ՝ և բարեկամ դեսպանին ։ որոյ վն զսպատա-
նալիս առաքեալ առ նա դեսպանն ։ և նա ար Համարձակել
զկա-

զսպատնաչիս ն՝ անդրէն դարձոյց զնոյն առնա , ընդ որ յաստուածալիս դեսպանին յոյժ՝ ազդ ալաբ ՝ի դուռն , և խնդրեաց առնել զիրաւունս ։ Զայս միջոց ժամանակի՝ ժամպատեհ Համարեալ մեծամեծայն Հայոց , երեսունք ՝ի ներ՝ որք առաւելապէս ներեալ էին ՝ի ձեռաց առեալ՝ վարդապետին՝ մատուցին և ինքեանք զիր ամբաստանութեան

Նուիրեան առ եպարքոսն ։

Վռէժայ եպարքոսն զառաքեալ պատրիարգ և առ ձեզ եմ ։ ո՞ք ապաքէն դու ինքն ամբաստան լինէիր զայլոց՝ թէ փոխանակեալ են . իսկ արդ այժմ գլուխս կամիս լինել փոխանակայ և իշխել ներ . զի կայ քո և դեսպանի փոխանակայ ։ Եւ ՝ի չատապուլեն զինքն՝ սաստեայ ՝ի նա եպարքոսն, և ետ գան Հարկանել զնա . և առեալ զպատրիարգն՝ ձի ՝ի նմանէ՝ վարեայ զնա յաքսորս ՝ի տենեդոս կղզի (որ է պօղչա առա) ։ Եւ նա անտի գնայեալ ՝ի միջինա՝ քաղաքն ապա յՅն գաղղիացւոց . և կայեալ ՝ի քաղաքն մարդ աթիւս ժամանակ ին՝ ընտեղեայս լեզուի ինոցա . և եկայ ՝ի վանս լատին կրօնաւորաց գտին կոչեցեալ՝ յորոց եգիտ բազում խնամ եաէր . և դիտեալ զխստակրօն վարս նց և զՀոգևորական կրթութիւն նոցին՝ դարձաւ ՝ի յուր իւր . և ապաշխարեալ ՝ի վր գործոց իւրոյ՝ լայր Հանապազ ընդ արտասուս իւր . և եղև նա երբեմն զգաստ , և առեալ զաքինի կեանս . և ապա բազում փոխարքա՝ ձօք զգեցաւ զզգեստ այնոսիկ կրօնաւորաց . և Հաստեալ ՝ի վախճան կենաց իւրոց՝ մեռաւ բարի մահուամբ ։

23 • ՃՈՒՏՈՒՄ ՀԱՐՈՒԱԾԻՈՒՄԸ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՄՈՒՇԿԱՑ Ե ՄՅՈՒՍ
ՊԵՏ • Ե ԱՂՈՒԹՅՈՒՆԳՈՑՆ ՈՒԹ ՅԱՂԹԱՀԱՐԵՑԻՆ ՀԱՅՈՑ • ԶԱՅՆ

ՂԿ • 43 = 45 •

1705։ Յանին ամի՝ յորում վերստին աւետիք վարդապետ՝ վարդապետութեան Հայրապետութեամբ զամս ամս ԺԲ • և ճնոյց աթոռն ալրարար վախճանեցեալ Նահապետ կաթուղիկոս, կայեալ՝ ի ՌՀԾԴ։ աւելի քան զտասն ամ •

կաթուղիկոսի ։

1707։ Աղեքսանդր ջուղայեցի ընտրեալ՝ ի տեղի Նահապետի՝ եկայ կաթուղիկոս Հայոց Հաւանութեամբ ազգին։ Սա մինչչեւ ՌՀԾԶ։ էր նստեալ յաթոռ Հայրապետութեամբ՝ ունէր ընդդիմութիւն քաղքեդոնականաց և առ պահն Հռոմայեցւոյ • և շարաչար պրեակ ևս փոքրիկ գիրք ի Հակառակ բանից • որոյ ընդդեմ գրեցայ ստեփաննոս դաշտեցի զերկուս գիրս ։ կաթուղիկոսի ։

1707։ Ա ՅԼ Յորմիամ նստաւ յաթոռ կաթուղիկոսութեան՝ և կալաւ սէր մեծ ընդ աւետարանական աթոռոյն • և գրեցայ ևս գիր Հպատակութեան՝ առ սրբազան պապն կղեմէս մեռուանեցւոյն՝ ի դիմաց իւրոյ՝ և ի դիմաց վիճակի Համօրէն և ազգին Հանդերձ ։ Իսկ ի կոստանդնուպօլիս յետ աւետիք վարդապետին նստաւ վերատին պատրիարգ մատթէոս վերդապետ կեսարացի առն ի կոչեցեալ՝ ի խնդրոյ դեսպանին գաղղիոյ ։ Ա Յ Լ յետ երկուց ամաց ընկեցեալ զնա աւետիքեանց՝ եդին՝ ի տեղի նորին զինուորութիւն վիպքիւլհանճի ասացեալ ։ Բայց ոչ Հաւատարք էին աւետիքեանց՝ յետ ջրհոյ ամաց մերժեալ զնա յաթոռոյն՝ կարծեցին՝ ի տեղի նորա զերկուց ոմն միաբանս անուն ։ Որոյ չեւեա կայեալ ամիսս ուրն՝ ընկեցեալ քայքայեցան ։ Որոյ չեւեա կայեալ ամիսս ուրն՝ ընկեցեալ քայքայեցան ։

ի հետանութիւնէ • և նստաւ՝ ի տեղի նորա տաճկաց վարդապետ պետ յերկրէն ակնայ յեպրուշէխ գեղջէ ։

1707։ Ղարձ արար ընդ այն աւուրս յովհաննէս վիպ զմիւռնայեցի՝ և եկն՝ ի կոստանդնուպօլիս • յոր յարութեան աւետիքեանց՝

և

և ընկեալ զսահակ վիշտ՝ ի սրտի մտածել եդին զնա
՝ի տեղի նորա . և նա սկսաւ այնուհետև պնդել անեղ-
ուլ զՀանապարհն աւետիք վիշապի , և անյոգն ևս քան զնոսա
Ոսատի և ուղղափառ ժողովուրդ՝ զորս նա կաթողիկա կո-
չէը , տաղտկացեալ ՝ի գործոյ նորա և հաւանխոհեմնորին
բաժանեցան իսպառ ՝ի ժողովրդենէ Հայոց , և ոչ ևս
գնային յեկեղեցիս նշ , այլ յեկեղեցիս լատինացւոց . յորմէ
և անկաւ աստեղծութիւն մեծ ՝ի մէջ նշ . զոր առաւել
և առաւել ստկացուցին այլք :

Վայն և բազումք ոչք թէպէտ և յեկեղեցիս Հայոց էին
եթէ ծականք և եթէ քահանայք , բայց ՝ի կողմն կաթողիկէ
ժողովրդեան գոլով՝ յանդիմանէին զատահակ . և չանային
զաւետիք այսր բաժանման և աստեղծութիւն բառնալ ՝ի միջոյ
եւ էր ՝ի մէջ սոցա գլխաւորագոյնն՝ տէր Կոմիտաս կրսեր
եղբայր երէմիայ էջմիածնի քեռորդի Հայրապետին՝ ոյդ տէր
մատթէոսի՝ մի յերկուցունց սը գերագոյ եկեղեցւոյն՝ այլ
զարդարեալ ամ առաքինութիւք , զգօնաւոն և մեծախոր-
հուրդ , պատուեալ յաչս ամենեցուն . և որ նախանձեալ երկ-
ցանց ոմանց և ծականաց՝ յարուցին ընդ եմ նորա զՀայրա-
պետն զմիւռոնացի . և վասն ուղղափառ Հաւատոյ մնամեծ-
ին զնա դատաւորաց . և Հուսկ յետոյ ետուն նահատակել
զնա . և եղեն պատճառ ուրացութեանց բազմաց . տես ՝ի
վարս նորա . և ՝ի պատ . գ . 43 :

1708: Ձառաւեալն բռնանալ յովհաննու զմիւռնայոյ՝ տաղտ-
ԶՀԾԸ: կացեալ ՝ի նմանէ ժողովրդեանն՝ ընկէցին զնա ՝ի պատ-
ւիարգութենէ . և եղեն ՝ի տեղի նորա վերատին զատա-
վարդապետ եղու Հէնցի : Սա յետ քանի մի ամաց սկսաւ
Հալածել զուղղափառս՝ պատճառելով թէ Ջուանկացեալ
էին նոքա . և երկիցս երթալ յատեան եպարքոսին վասն
այսր՝ մերժեցաւ ՝ի նմանէ Հրամայելոյ և սմա նմա, մի երբէք
յայնմ Հետէ մատուցանել զամբաստանութիւն ՝ի դուռն
վասն քանի կաթողիկութեան :

Ձեռն արձակեալ սա և յաւաջնորդն Թէքիրտաղու , և

ընկեց զնա ի չհանուրթէն ն։ • և նա եկեալ՝ ի հրամանատունսն ։ և միաբանեալ ընդ զբազումն՝ եւ յատեանն եպատքրան, և եցոյց թէ նա ընդ սահակ եպուՀեխայն՝ ի փուանկուրթէ ե դարձեալ • և յաղաղակե ընդ և նորայոցն՝ ընկեց զնա եպատքրան ՝ ի պատրիարգուրթէ և աքսորեաց։ և հրամայեաց ժողովրդեան ընտրե զայլոք ՝ի տեղի նր։ Հրամայեաց մեծաւմեծք հայոց յայնմ ընտրուէ՝ զի ձանձրացեալ էին • իսկ այլք ոչ գիտէին՝ թէ զո՞ր ընտրեսցեն ։

1714։ Եղ յայնժամ՝ ի հրամանդատուպօլիս աբեղայ ոմն յուՀաննէս անուն գանձակեցի (հէնճէցի) որ ՝ի հայաստանս և ՝ի ուՀկէ։ վերատուն բնակէր՝ այր խոստակեաց • զաս մատուցին հա- յաւաձառք • բայց քանզի բազումք էին՝ որք զնա ոչ կա- մէին՝ սա ինքն ազգ առաւ ի շհնանաւորացն հայոց գալ ժո- ղովիւ յեկեղեցի սբ ածածնին • և ինքն հպատակ յատեանն՝ խօսեցաւ իմաստութիւբ զբանս հաւանականս ՝ մինչև հա- ճարատացան ընտրութիւբ գործոցն և նոյ առնուին չէր հաճել զի ոչ գիտէին՝ թէ զո՞ր ընտրեսցեն ։ Ապա ելին ՝ի տաճկաստան և գրեցին ՝ի յանհնաւորինս հրամայել և վճռանալ զբանն և ետուն զանձակեցի (հէնճէցի

քուստ աղգի ազգինկարուք և ոսկեզօծ զարդուք . և բնակեալ՝ ի Հերուսաղէմ ազնիւ քարինս մարմարոնեայս՝ վայելուչ և գեղեցիկ յօրինեալ զտեղի իշման միաձնին . արար սա և զայլ նորոգութիւնս ևս և զբազում բարեզարդութիւնս ։

24 ։ Ընդարձակ պարիսպաց ընտրոյն էրուսաղէմ աշխարհագրութիւնք յովհաննու Հոլոփ և գրիգորի վարդապետի ։

Ը. 46 ։

ՅՆ վանք սքանչելագործ որ յերուսաղէմ՝ ի մեծ նեղութեան վանն Ծանրուճ պարսուցն . զի որում Հետև պատրիարգունք կոստանդնուպօլսոյ ի չկնէին այնմ՝ ինքեանք ոչ կարելով գնալ անդր՝ առաքէին վիճանակ իւրեանց զամանս յՅականնայ . որք մնալով զինչ ևս վանացն՝ առնուին դրամս յայլազգեաց ծանր տոկոսիւք՝ տալով ձեռնհակ կնքով վանիցն . և այսպէս օր յօրէ յաւելեալ պարտուցն եհաս մինչև յութ Հարիւր քսակս . և զի ոչ գոյր ձար վճարելոյ՝ ի մեծի վշտի կային միաբանք աթոռոյն . որոյ վասն մեկնեցան ոմանք անտի ։

Ցայնժամ և պարտատէրքն Հրամանս Հանեալ արքունուստ՝ պատրաստեցան վաճառել զվանան և զկալուածս նորա . և առնուլ զառնուելիս իւրեանց

(1713 ։) Եկն ընդ այն աւուրս՝ ի կոստանդնուպօլիս յովհաննէս վրդ
(ռՃկը ։) ոմն քաղքեցի՝ միաբան սքանչ կարապետին՝ որ՝ ի տարրոն ։
ժողովեալ զողորմութիւն՝ ի պէտս վանիցն ։ որոյ առաջնորդէր գրիգոր վրդ շէրվանցի ։ Սոյն այս յովհաննէս վարդապետ քանզի առաքինի ոմն էր՝ զօրաւոր՝ ի բանս և արի՝ ի գործս՝ և յամի հնարագիւտ՝ հաճոյ եղև յաչս մեծամեծաց հայոց ևս և յովհաննու պատրիարգին գանձապետ ։ Ուստի և ամէն խորհուրդ արարեալ առաքեցին զնա յերուսաղէմ՝ գտանել հնարս ազատութեան պարտուցն գնայեալ սա անդր՝ երթևեկեալ էր առ պատրիարգս

վիճաբանելմանն մանն զպատուն զամն էրոյս. և հաւանուբք
բոլոր շինել տեղւոյն գիր ստանալ և գիր առեալ՝ խոստա-
կեալ նախ վկայիցն զոր՝ որով կնքէին տեղականքն զմուրս-
հանիկն յանուն սբոյն յակոբայ. եկին ապա՝ ի կոստանդնու-
պօլիս, և ձանոյց մեծամեծացն զամենայն. եւ եցոյց և ա-
նոցունք թէ առ վիճարուածն այնր պատուոյ հարկ է զայլ պատ-
ճիառել գնել Յերուսաղէմ և զայլ՝ ի կոստանդնուպօլիս:
Հաւանեալ նոցունք ընդ այս՝ կամեցան զնա ինքն կացուցանել 1715.
պատրիարգ կոստանդնուպօլսոյ զի՝ ի գլուխ տարցի գիրսդ. ուճկէ:
այլոնա ոչ էառ յանձն. իսկ արդ առ եթէ կեաց տարե-
ւոյ միոյ ընկեցուցուք զինս, եւ յայնժամ ուստի կարասցիմք
վիճարել: եւ նոքա հաստատուն խոստմամբ խոստացան
անխախտ պահել զնա կայնմ ի շխտանուբք. հաւանեցան ընդ
այս և յոլհաննէս գանձակեցի. և կամովին հրաժարե-
ցաւ՝ ի պատրիարգութենէ:
Ցայնժամ ամէնն միաբան նստուցին զնա ինքն յոլհաննէս
բաղիշեցի յաթոռ պատրիարգութենէ, ոչ գոլով տակաւին
եպիսկոպոս, որ և եբեր մանուճամբ կոլոտ կոչեցաւ:
Եւ ի վաղիւ անդր՝ ի պատարագելն Տանդխուճ մեծաւ՝
ետ յիշատակել առաչի սեղանոյն զգրիգոր վարդապետ
զառաջնորդ սբոյ կարապետին՝ պատրիարգ երուսաղէմի
վերադձայնելոյ. և զնոյն ետ առնել կայմ եվեղեցիս:
Ընդ նմին յայնժամ հայք՝ ի դրանէ զերկուս հրովարտակս,
զմին վն պատրիարգութենէ յովհաննու, և զմիւսն վն պատ-
րիարգութենէ գրիգորի՝ զոր և բերին՝ ի կոստանդնուպօլիս.
և գրեալ գիր առ միաբանս երուսաղէմ՝ ծանուցին նոցա
զեղեալսն:
Ցայսմհետէ երկոքին առքա անխոնջ աշխատեալ՝ վիճարե- 1717.
ցին զգամ զպատրան, յովհաննէս վարդապետ քարոզելով ուճկէ:
և շրջելով. իսկ գրիգոր վարդապետ՝ զարմանալի ինքն
գործ գործելով. քանզի ճնայեալ նր՝ ի կոստանդնու-
պօլիս՝ էարկ՝ ի պարանոց իւր շղթայ երկաթի, և աղ-
էսեալ զայն, և ուխտեալ ել ոչ առնուլ՝ ի բայ զշղթայեալ
յանձ-

1718։ Ե նոյն թուականին յօգնութիւն աթոռոյն ։ Ընդ միում ժամանակի եկեղեցւոյ ս. առաքելոց Ի Կոստանդնուպօլիս՝ սկսեալ յունդրադրանէ միում ՝ի գինարտ տիպի , և տեւեալ ժամն երեսուն և չորս • յորմէ այրեցան երբ յիսուն հազար տունք , և հնգետասան հազար ոգիք • այրեցաւ և եկեղեցի սբ Յակոբեան •

Զայս տեսեալ երկուց վիպասի՝ Հատեալ լքան , զի անկցուի ձախք պիտոյ էին ՝ի շինութիւն եկեղեցւոյն • այլ յուսացեալ ՝ի խնամս սբ Յակոբեան ձեռն արկին և շինեցին զայն զան , անձամբ անձին աշխատեալ ջերմեռանդութեամբ ՝ի վեր հոլով և փուշով • Եւ երբեմն վիշապի գոլոյ ոմն շարժեաց զժողովուրդն առ հասարակ ՝ի գուռն • որով և ժողովեաց առ և յոլհաննէս վիշապ պատրիարգ Հայոց զժողովուրդն առ հասարակ եկեղեցւոյ • և ոչ ոք է՝ որ ձեռն կարկատեսցէ առ նա • Եւ այժմ աթոռ եմք ես ընդ ստուերաւ Յակոբայ • այժմ աթոռ եմք ես ընդ ստուերաւ պատրիարգ

քինեայ զայն ՚ի հիմանէ թլփեալ աղուաւոք կատարակաւք
յամի 1732 • ռՀՃե • եբայ և դպրատուն ՚ի սկիւտարի։
յորում աշակերտեայ զբաղումն • և ետու և ես թարգմանել
՚ի լատինացւոց զ յոլով գրեանս ։

1720։ Եւ եղև յանկանել զարձեալ խռովութեչ ՚ի մեջ ազգին
Հայոց և ընկ կաթուլիկս՝ զանազան խաղալեր՝ աղաչելով ռՀկե։
զկաթուլիկան գաղ յեկեղեցիս Հայոց գմնէ յաւուրս տօնիցս.
և յոչ առնուլն ՚ց յանձն՝ յարոյց Հալածուցին մեծ արքունէն
Հրովարտակաւ ընկ ամ տեղիս օսմանեան տէրութե • ոլոյ
ազատաւ ձախեցան բազում պանձք յեկեղեցւոց կողմանցն
առ այլազգիս • առեալ ՚ի պատ • գ • 46 •

25 • Գարձ+ պատմութիւն հինաւուր ոխերով •

գ • 48 = 49 •

1722։ բռնանալ այլազգիս ազգիս եղելոյ ՚ի կոստանդնուպաւլիս
ախտեալ և արկեալ • և ՚ի հարստահարել ընդ ՚ց ընդ ռՀՃնե։
Հայս՝ յաւէտ դաւիճ ախտն այդ խոհական և լայնասիրտ
հզօր և քաջաբազուկ • ոլոյ նաւեալ յՅի անդ ՚ի սխտնիս՝
քինեայ զբերդ մի ՚ի գիւղն Հալիձոր • և ժողովեալ ՚ի
Հայոց ազգս կոստանդնուպաւլիս՝ կայոյց ՚ի վէր ՚ց ապստամբել զմահ-
մետ՝ զայդ անպատմել • և մղեալ պատերազմունս բա-
զումս և տաստիկս ընդ այլազգիս զամս չորս՝ յՅի մի պատ-
յաղթող • և քինեայ ՅՅե անուն ախտնեայ և արկեալ զՅամ

Թ քինամիս • տես ՚ի պատ • գ • 48 •

1726։ Ցատաւե լղօրանալ դաւթի՝ Հասին յերկիր նր անհամար (ռՀՀե։)
բազմութիւք այլազգեայ • յորոց զահի Հարեալ Հայոց եղե.
լոյ ընդ նմա՝ թողին զնա • և գնայեալ միապան ընդ այլազ-
գիան • և ճեպ դաւիճ ՚ի Հալիձոր եօթնեւտասան արուաբեր
ընդ որս էր և մխիթար • եւկին առ նա յայնժամ քանի
մի արամբք և մեծի փութով գայր՝ և առ ընդ առեւտիք՝ որ կարի
քան վարժ էր ՚ի ժանկուրթէ ՚ի զինաշարժութիւն • Հասին

աւուրս և այլք ոմանք . և եղև թիւ ամսոյն ՚ի չորեքտասն
ամի թագաւորութեան նորա . և ես ՚ի վանս
Խորհուրդ արարեալ առաք զԹէն իւրան զսրապետ
զնա ՚ի տէր . որով և ամէն ՚ի մի կամս հաստատեալ , և
հոգևոր զինուք զինեալ ջան խոստովանութիւն և հաղոր-
դութիւն՝ պատրաստեցին զանձինս ՚ի պատերազմ , մանա-
ւանդ թէ ՚ի մահ . Իբրև ազդ եղև այլազգեաց պատ-
րաստութիւն դաւթի՝ դիմեցին առ հասարակ վերծ ՚ի գետն
Հալիձորոյ . յարեցան յայնժամ ՚ի նմա և այլ ևս քաշէք ՚ի
Հայոց . և եղև թիւ ամի նոցա իբր եօթանասուն հազար
արանց՝ ամբին զօրաւորք և զինու վարեալք . Թող լըզ-
խառնիճաղանճս՝ որք կարգեալ էին ՚ի ծառայութիւն և ՚ի
քեռնակրութիւն . Զայն տեսեալ արանցն դաւթի՝ երկեան .
և Հարիւրք ՚ի նոցանէ լուեալեան խոյս տուեալ գնային
յարեցան յայլազգիս , և խառնեցան ընդ այլ Հայս՝ որք էին
՚ի բանակի այլազգեաց .

Անյեալ ասպա այլազգեայ ընդ գետն՝ եւ ՚ի շուրջ պաշա-
րեցին զիւրքրիւք ամրոյն դաւթի . և կանգնեցին զնուաճա-
պատանէ շ քարկը , և ուղղէցին անտի զԹնդանօթս մեծա-
մեծս , և սկսան արձակել զոռումբս . և կարգ եդեալ
զուրջանակի՝ պատերազմէին Հրայանիւք և պարսատկարիւք
զաւուրս վեց . Իսկ որք ՚ի ներքս էին՝ զգուշութիւն և
անձայն պատերազմէին . որով և անկանէին յայլազգեայ
անտի յաւուրն իբր երեքհարիւր անձինք . իսկ յամրոցա-
նայն անկան յայն վեց աւուրան ոգիք ութ .

Տեսեալ այլազգեայ թէ ինչ ոչ կարեն առնել ամրոյնն
և երկարէ ը մարտ պատերազմին , կազմէցին քանեւվեց մե-
քենայս մեծամեծս և ահեղս , որք էին տանդղանման ինչ
քարկը կերտուածք . զորոյ ՚ի պատրաստի ունէին զնուաճա-
Զառաս այսպէս կարգեալ բաժանեցան ինքեանք յերկուս
խումբ

խոսեցաւ. Տարին ասպա միանգամայն զնորոյսն գնամ. և յետ
ելից կողմանց յատաջ վարեալ զմեքենայսն յեցուսկին յոսկի
ամբոյսին. և միաձայն աղաղակեաւ ի վեր։

Զայն երբեմն տեսին եւզկոսունք և քահանայք ոսք կայկին
յամբոյսին՝ եւտուն հնչեցուցանել զզանգակս հրամանատա-
գաւթի. և ժողովեցան ի հեկեղեցի. և եղեալ ի բազմու-
յն զմանն ի շխատարաց մատին աբջն միհայի՝ սկսան գոչել ատե
տեր ատաջի սեզանոյն. նոյնպէս և կուսանքն ոսք էին ի
վանսն՝ յաղօթս կայնէլ պատրաստանս մատուցանէին ատ ած
Եսկ գալեսի և ոսք ն՝ ի ելից բաժանեալ էին ամ եսից խնդ-
քոյ այլազգեաց՝ անհնարին արագութբ հրայանս արձա-
կել ջանային ի քայ վարել զայնոսիկ՝ ոսք եկանէին
ի վեր. և ոչ ամ աք արուեստ վարէին զնա՝ ն աք այն չափ
աստիճան ք ատուն էր մեքենայն ի վեր ընթանալ ի
նեղբս անկանել փութային. Այլ զօրք գալեսի ատեղբա-
հարեալ զնա, և զյոլովս միչակատուր արուեալ ի վայր
թօթափէին. և այնչափ եղեն դիակունք նց, մինչև բը-
լուրս գորձել ատ ամբոյսին. Քայց քանզի ատքա սակա-
էին թռչել, և նոքա բազում յոյժ, և ըստ երիս տեղիս
էր տագնապ մարտին ոչ բաւէին զհարուածս ատե
աերայ իւրեանց. Այնչ գրեթէ անդէն իսկ մերձ էին այլ
ազգիք մնանել ի նեղբս.

Ի հասանել ասպա ուղեորդ ժամու աւուրն, և ի խոս
չասել վտանգին՝ աւետիք և միխիթար ձայն ետուն գալով
պահել ատ վայր մի սակաւուք զամբոյն. և ինքեանք աճա
պարեալ էլին արտաքս ըստ գաղտնի դուռն ամբոյսին, և ել
կին ընդ առաջ նց. և յանկարծուստ յարձակեալ
ի վեր ատաջնոյ խմբի՝ սկսան հարկանել զնա կատարել
սասակութբ. յորոյ խռովեալ և շփոթեալ բազմութբ նց
անկան յերկբոյսդ և յերբոյդ խումբան. և աղաղակէին
մեծաձայն թէ հասին հայբ և կոտորեն զմեզ. Եւ նոյն
յան մեծ ըմբռնեալ՝ սիրէին և յիմարէին. և թողեալ
ատ զնամ զկան և զկարասի իւրեանց՝ կին և կան կնդէին
զխու-

Դիմեցին զկնի նոցա զօրքն դառնալ, և հարին զբազումս
ըստ ճամփայն երեքտասան հազար. և առին ի նոցանէ հա-
րիւր քառատուն և ութ դրօշակս, և զայլ ամենայն աղխս նոց.

և դարձան ի հալիձոր.

Իսկ զօրքն այլազգեացն՝ որք կրտսէեայն՝ անկան ի զանա-
զան քաղաքս. որոյ քաջանալոյ հազարք մնին ի մեղուի
և ի զինուք ի քաղաքն, և մի ինչ երկիցեն. և ինքն
քաջ էր և յորդորեցին զնա՝ զի ի լուսանալ առաւօտն
մտցեն զինուք ի քաղաքն, և մի ինչ երկիցեն. և ինքն
քաջալերեցին

ہیلی کہ ہیں ہوا ہے ۔ بیان ہے ۔ ہوا ہے ۔ ہوا ہے ۔ ہوا

զաղախէս Լուսհատպանայ և Տամոյն զօրայ՝ անկաւ աղմուկ
ի բանակին անդ ։
Իսրահայոյ եբարձ յայնժամ զաւթի առ իւրան ։ ասէ առ
ժամ ուանէլոյ զի շուտիկ մեր , և զուք զի՞ անկեալ էք
ընդ միմեանս ։ Զայս ասաց և յարձակեցաւ ուժ ազգաքք
ի վր այլազգեացն ։ Իբրև զայն տեսին զօրքնորա՝ խըճ-
րախուսեցին և ինքեանք զՆետ նորա ։ և Տարին զայլ-
ազգին ի Տարուածս սաստիկս յոյժ ։ և զբազմութենէնց
կիրեցան կայտուկին ։ և մինչև էր լուսայեալ օրն՝ դար-
ձան յամրոցն ։ և յաւուրսն եկեալ ժողովեցին աւար
բազում ։
(1727 ։) ի գալ ամին միւսոյ խմբեցան դարձեալ այլազգիք ան-
(ռՃՆԶ ։) Տանալ բազմութեբ իբրև զաւազ ծովու ի դաշտն մարա-
ղու ։ և զի ի մօտաւոր տեղւոջ բանակեալ էր և դա-
էթ՝ բաժանեցան այլազգիք յերիս առաջս , զի ի վէջ
միակեալ զբանակ դաւթի՝ Տարցեն և ջնջեսցեն ։ Բաժա-
նեալ և դաւիթ զիւրան յերիս գունդս ։ և առաջ Տրա-
մայեալ նոցա միանչիւ կեղծեօք ի տեղւոջէ անտի , և յան-
կարծակի դառնալ յետս , և յարձակիլ ի վր ։
Ընդ այս զարմացեալ այլազգեայ՝ Տամարեցան , թէ Տայք
յիրաւի փախեան յերկիւղէ ։ որոյ վերայանԴոգս լեալ՝ բանա
էդին ի միջի՝ զի ըստ երեկս աւուրն դիմեսցեն ի բուն
առնմանն դաւթի ։ Լուցին ապա Տուր և սկսան կերակուր
պատրաստել ։ զի կերիցեն և ելցեն ի Ձանապարհ ։ եւ
եղև յորժամ Տանդերձեալ էին նոքա ուտել՝ յանկարծուստ
դարձան Տայքյետս և անկանին ի վերայ նոցա , և կոտո-
րած սաստիկ ետուն նց ։ մինչև Տալիւճ ծնալ մոյ ի Տա-
լիւրոյն ։ որք մազապուրծ զերծեալ փախեան ի սահ-
մանայ անտի ։
Բազում և այլ յաղթութիւնս արար դաւիթ ի բազումս տե-
ղիս ։ և վարեալ զինչխանական զօրութենէ իւր առ ամս վեց՝
հինգհարիւրսան և մեռաւ խաղաղութբ ի տան իւրում՝ ի
Տալիձոր ի Տասակի երէց յիսուն և չորս ամաց յայն-

1728 ։ ռՃԻՆ ։

Յայնժամ՝ ի մի ժողովեալ զօրավարսն և զօրսն գաս-
(1728։) թի միաւորամ Հաւանութեամբ կարգեցին իւրեանց իշխան՝ ի առ-
(ռՃՀԸ։) ջի դաւթի զմխիթար գասպարեանցեան նը • քայց ոչ կարացին
նմա զայն Հպատակուի՛ զոր ունէին առ դաւիթ, և եմո-
ւտ և ա անմիաբանութեի՛ ի մէջ նոցա • ոմանք՝ ի կողմն մխի-
թարայ լինելով, ոմանք՝ ի կողմն տէր աւետիքի, և այլք
՝ի կողմն այլոց • և եղեն միմեանց մատնիչ • Ոմին իւր յետ
նեմ տարուց միոյ զօրագլխացն ազգեցայ՝ եկին և պաշտօ-
նեցին զօրօք իւրովք զամրոյն շինեալ՝ ի դաւթայ՝ ի Հա-
լիձոր • և անկաւ խառնակութի՛ մեծ՝ ի ներքս • և մխի-
թար կայր վարանեալ՝ ի միտս՝ թէ զինչ առնուցէ •

Ապա ոմք էին՝ ի ներքս ըզ տէր աւետիքի և ըզ այլ՝ խոր-
հուրդ արարեալ գաղտ՝ ի մխիթարայ՝ առաքեցին զնա
ինքն զտէր աւետիքն և զերկուս արս ընկերս առ իշխանա-
այլազգեայ՝ խօսել ընդ նմա՝ ի հաշտութի՛ • Հասանել
նոցա ընդ այս՝ խոստացան և երդուան ոչ ինչ մեղանչել
նոցա, եթէ տայցեն խաղաղութի՛ զամրոյն • և պահել
առ ինքեանս զտէր աւետիք՝ դարձուցին զերկուս արան-
և ոմք՝ ի ներքս էին՝ յանձն առին տալ առ վաղիւ զամ-
րոյն • Զայն իբրև գիտաց մխիթար՝ ի նմին գիշերի հա-
խեալ ըզ պարիսպն վախեաս զանխնամար •

ազգեցայ եթող զտէր աւետիք՝ ի գիւղն Հալիձոր •
(1729։) Իսկ մխիթար վերատին գումարեալ առ ինքն զարս առա-
(ռՃՀԹ։) տոյ • և վըրէժս խնդրելով՝ ի նոցանէ վաս կինոջն և ոմա-
նց՝ խոստակուեայ զզօրութի՛ն ետ • և թաւրեայ՝ ի նոյանէ

ըզ-

զբազումս ամուրս և զքաղաքս՝ զորս առեալ էր նախ դաւ-
թիւ եւ պահպանել զմեծ քաղաքն որդուոյ էառ և զայն-
և կոտորեցաւ ի նմա զնման ի մեծամեծաց մինչև ցփո-
կունս . և էառ զնա առաւ նոցա ։
Եւ եկեալ ի բերդ մի որ կոչիւր լանճոյէզք , բնակե-
ցաւ անդ զառուրս քանի մի . և ի ննջել նորա ուրեք՝
մանուք ի հայոց հարին զնա հրայանիւ . և հատեալ ըզ-
գլուխն ուղ տարան առ բդեշխին մեծ , որ նստէր ի դաւ-
ոէժ ։ Զոր տեսեալ բդեշխին՝ բոլբոջեցաւ զարկուել
ի վեր արանցն , և ասէ . այր անօրէնք՝ որդիք կոտո-
տեան՝ զիարդ իշխեցին ապականել ի զուր տարապարտուց
զի չխան ձեր , և կոտռասանել յերկրէ զայդպիսի այր զօ-
րաւոր ։ և անդէն հրամայեաց հատանել զգլուխս նոցա ։
Եւ այնուհետև կրուէին ազք միմեանց իւրաքանչիւր
ի տեղիս իւրեանց ։ Եւ ազք իշխանքն էին դաւթի յայլ-
ևայլ տեղիս անգլուխ մնային ի պարսից՝ մինչև ի վեր առաք-
բազումք ևս էրքան յօն ուտէայոց և գուգարայոց
և յարեւցան ի մեծ իշխանն յուվհաննէս ։
Եւ սա ինքն յուվհաննէս ևս բազում պատերազմեալ ընդ
այլազգիս՝ հուսկ յետոյ ետ զքաղաք իւր ի ձեռս նոցա ։
և ինքն քանի մի ընկերօք Հանապարհորդեաց ընդ կասպից
ծով գնայ յաժդահաստան . և անդ մեծարեալ յիշխանէ
տեղւոյն՝ եգիտ պատիճ ի նմանէ ։ Իսկ տէր աւետիք
առեալ զընտանիս իւր էրքաւ ի գաղաստիս . և անտի գընա-
ցեալ յարևմուտս էառ զնեղուտին ի ծայրատոյն քահա-
նայապետէն հուսկայ վէր մղելոյ իւրոյ զայնքան պատե-
րազմունս՝ ի քահանայութենէ իւրմէ . ըստ որում տուողն
էր ազգին յայտնիսի մեծամեծ իրս դիտել ի գահն հր-
տկայ ։ Եւ յետ կալոյ նորա զժամանակ ինչ յայնոսիկ
կողմանս՝ դարձաւ անդրէն յարևելս . և անդ վախճանեցաւ ։
1722։ Ընդ յառաջ քան զմահ դաւթի իշխանին աղուձանք զնա-
ձձնա։ առնդարու ապստամբեալ ի պարսից՝ եկին ի վեր առաք-
հա-

հանայ • յորմէ բազում առաւաւանս կրեցին Հայք բնաւ
կեալք ի ջուղա , և ետուն տուգանս ծանուներ , տես ի պատ • գ • 47 : Զայնու ժամանակաւ ի վեր երևեցաւ թահմազ ղուլիխան • որ զօրացեալ և թագաւորեալ ի վերայ պարսից կոչեցաւ նատիրշահ , և առաքեցոյց ընդ բովանդակ աշխ • և հասոյց բազում չարիս ընդ ամ ազգս արևելեայց , մանաւանդ յազգ մեր՝ եթէ ի չեռն նախահարատարած իւրոց • և ապանաւ յիւրայոյն ի վրանի խնդում յամի 1747 • ռՀԻԳ : Ցարեան ապա նախարարք ներսա ի վերայ մելմեանց • Հուսկ յետոյ զօրացեալ քէ ըիմխան՝ առ ըեայ պարսից յամի 1760 • տես ի պատ • գ • 52 • և 55 •

26 • Ժամանակ կաթուղիկոսութեան Հարությէի • և աբգարայ և երզնկայ •

Դարձեալ ի ժամանակի առաջ յայտնի կաթուղիկոսէ 1725 :
կարէր Հանապազ յե ջրիածին նստել • այլ ըջէր առ և
անդ • և երբեմն եկեալ յաթոռն՝ փուքիկ սեհրեր անա-
տի : Դէպ եղև նմա գնալ ի գիւղն ոշական , և դադա-
րել զաւուրս քանի մի • և ի միում գիշերի ի նստա-
ւարելոյն՝ երկու եղբարք բազումք ի տանից՝ ել ընդ նմա
և ածառուր կաթուղիկոս , առ ի գինեզգեստ խնամար-
մանն նորին • և յորժամ զգնայր անդ՝ ի վեր ուներ զաչքն՝
անկաւ գլխ ի վայր ի վէր ոչխ • և վտանգեալ առ ի
ման՝ զկնի ջորւոյ ժամուց եհան զոգի , կայեալ ի Հայ-
ատեսութ կամ ժ • և մարմին նր տարեալ թաղեցաւ
ի վկայարանի սբոյն Հռիփսիմեայ :

Կաթուղիկոս ուխտեցի՝ այն է զէյթունցի՝ արքեպիսկոպոս 1725 :
գաղատիոյ այր զգօն և Հանճարաւոր , փառասէր անձամբ ուժգին :
և գովելի վարուք՝ ընտրեցաւ և օծաւ ի կոստանդնու-
պօ-

պօլիս քաղաքի կաթուղիկոս Հայոց միսխանակ ածաւորոյ Հաւանութեամբ յովհաննու պատրիարգի և եպիսկոպոսաց և վիպատոյ եղելոյ անդ . և ինքն զկնի երից աւուրց ձեռնադրեաց զ յովհաննէս պատրիարգ յեպիսկոպոսութի . զի
1727։ ռձ՟ղ։ դեռևս չէր օծեալ եպիսկոպոս ։ եւ մինչչև էր մեկնել ի կոստանդնուպօլսոյ՝ արար ժողով ի քաղաքի անդ. և սահմանեաց զերիս կանոնս վասն աթոռոյն երուսաղէմ։ եւ ապա գրեաց թուղթ յարգութե և հպատակութե առ արքեպիսկոպոսն իննոսկենտոս երեքտասաներորդ ։ եւ գնայեաւ յեչմիածին՝ յետ շորից ամաց վախճանեցաւ ։
1730։ ռձ՟ղթ։ Աբրահամ երկրորդ՝ յերկրէն վանայ՝ ի գեղջէ խոշաբայ՝ կարգեցաւ կաթուղիկոս ՝ի տեղի կարապետի . և չինեաց յեչմիածին ՝ի մեծի տաճարին զերկուս խորանս յանուն աբգն յակոբայև աբգ լուսաւորչին . նորոգեաց և զայլ քանի մի չինուճածս վանիցն . և կայեաւ ՝ի հայրապետուե ամս երբ՝ ե վախճանեցաւ ։

Այլնախ էան զնատել սրբ կաթուղիկոս՝ առաջ միով յառաջդիպաս ծուռազատիկ . որոյ աղագաւ բազում աղմուկք անկան ընդ հայս և ընդ յոյն . և ապանան երկու ՝ի հայոց, և երկու ևս ՝ի յունաց ։ ՝ի տանել այսր խոտոլեաց ելոց հրայրեայք ՝ի կոստանդնուպօլիս . և այրեցան երկուտասան եկեղեցիք յունաց ։ եւ յետ երկուց ամաց այրեցաւ պրեթէ բոլոր ղալատիա ։
1734։ ռձ՟ճդ։ Աբրահամ եպիսկ՝ ՝ի կղզւոյն կրետայ՝ ՝ի քաղաքէն գանոյ՝ ՝ի յոյն մօրէ՝ առաքեցաւ առ սահմանայն թագաւորն՝ պէսպէսեալ յոտնատ յեչմիածին , և սիրելի լեալ յաչս մեծաքանից ՝ ՝ի մեռանիլ աբրահամու երկրորդի՝ կարգեցաւ կաթուղիկոս ՝ի տեղին ։ Ա՛ս հրաւիրեցաւ ՝ի թագաւորէն՝ ի մահմատ՝ ղուլի խանէն ՝ ի մուղանդաշտ . և օրհնեալ զաւուրն ընդ երթ զմիջով նորին ։ Զայս եւս առնել թագաւոր՝ զի ձմեռնուայէ թե ինքն ե ՝ի ղլի հոյոց . և բազում ընծայիւք զնա յեչմիածին ։

Ա՛ս ա՛ւուրս դարձեալ դրգռեցաւ ՝ի կոստանդնուպօլ-

լիս

զեռ հալածուելն մեծ ըղեմ ուղղափառաց. որ թէպէտ և
զինչանէր երբեմն, բայց կրկին և կրկին յառնէր. տես՛ և
պատ. գ. 50. և 51. Բոլորտքեայս՝ ի նոյն աւուրս և
այլ խնկախառնուածս՝ ի մէջ յունաց և հայոց, զի յոյնք ազգա-
ւին ելեալ յատեան թագաւորի՝ առին հրամանս հրովար-
տակաւ դարձուցանել զնոքա յակոբինեանս. Այլ ինչ-
ջն ելեալէր հրովարտակին՝ ի դուրս, դիմեցին հայք
առ դեսպանն գաղղիոյ. և նա բազում հնարիւք և խնամ-
տութիւք խափանեաց զայն. տես՛ ի պատ. գ. 51.

Ընդ այն աւուրս վախճանեցաւ աբրահամ կաթուղիկոս 1737.
երուսղէ, կայեալ՝ ի հայրապետութեան ամս երիս. ե
եւ միաբանք էջմիածնի ժողով արարեալ գրեցին՝ ի կոս-
տանդնուպօլիս. և աղաչէին՝ զի ընտրեսցի կաթուղիկոս
գրիգոր պատրիարգ երուսաղեմի. Այլ ոմանք՝ ի միաբա-
նից այնմ գաղտ՝ ի նոյսունց գրեցին առ արեւելեան հայո-
ց՝ ի կոստանդնուպօլիս. և խնդրէին՝ ի նոցանէ ընտ-
րել զղազար վարդապետ զամուռնիոյ. զորոյ
զանուն նշանակեալ էին ոսկեգրով. Զայն երբեւ իմացաւ
գրիգոր վարդապետ, առ օրին հրաժարեցաւ. քանզի գի-
տայ թէ յերկպառակել միաբանից՝ չէ նմա հնար խաղա-
ղութիւն կալ. և զի ոմանք՝ ի հայոց չէին հաւան և ոչ
ընդ ղազար՝ կամեցան ընտրել զպետրոս վարդապետ քիւ-
թիւրն կոչեցեալ, որ էր նուիրակ էջմիածնի՝ առաքեալ
յաբրահամ կաթուղիկոսէ. Այլ՝ ի վերջոյ ընտրեցաւ
նա ինքն ղազար՝ որ նստէր՝ ի զմիւռնիա.

27. Գործ ղեղարս Խրոսէնոսի.

ղ. 53 = 54.

Ղազար վիճակ ջահկեցւոյ եբեւ գիտայ՝ թէ ընտրեալ 1737.
ոչ ընդունի զինքն կաթուղիկոսութիւն, եւ մեծաշուք փառօք և ոսկեզ.
այլ ետ իմն հանդիսիւք՝ ի զմիւռնիոյ. և առանց առնելոյ
նշխարս ինչ ի կոս-
տանդնուպօլիս

լին . որոյ առաքինութիւնքն եւ յայնժամ սահիակ վիպ ասեն զին կոչեցեալ . եւ յայլազգեացս էին ըղծարապաշ ։

Տեսեալ բդեշխին կարնոյ զայնպիսի հանդէս ղազարու եւ զայն չափ հքեւրութիւն սպասուց նը , զորոյ զնմանն չէր տեսեալ՝ ի կաթուղիկոսունս Հայոց եւ ոչ իակ լուեալ , խոժոռեցաւ . այլ անտես արար ։ Ուներ ղազար ձի մի խայտ ազնիւ յոյժ . զայն տեսեալ բդեշխին՝ խնդրեաց՝ ի ղազարէ . և՝ ի չտալն՝ դժուարացեալ բդեշխին՝ կոչեաց զնա յատեան իւր , և եհարց ցնա . զինչ կայ՝ ի քում ձեռին՝ զի այդպիսի փառօք պերճանաս՝ ի քաղաքիս և՝ ի թագաւորութեանդ մերում . ոչնիա՝ ի թագաւորէ մերմէ տուեալ քեզ այդպիսի իշխանութիւն . և պահանջէր՝ ի նմանէ յուսալ զհրամայական արքունի ։

Եւ յաւելոյր՝ թէ տակաւին չէ եկեալ՝ յաստուածալբեղծէին հրամայեաց դնել զնա յարգելանս . և գրեաց թուղթ՝ ի դուռն , և ամբաստան եղև առաւելօք ըղ-

Խոհութիւն և զխրատայն ղազարու ։

Քանզի եհաս բանն առ եպարքոսն և առ արքայ՝ վասն վաղակի առաքելոյն առաքելոյն՝ ի կարին՝ քեռել զղազար՝ ի կոստանդնուպօլիս ։ Իակ ղազար առանց իմանալոյ զայս՝ կամելոյ շահել զբդեշխին՝ մատոյց նմա զայն զիւր ձին , ըստ նմին և զմնասուն անդամանդեայ . և հաշտեցոյց զբդեշխն նը ։ Եւ զի յանշահս թշնամի էր ուղղափառացն՝ յաստուր միտս՝ ի խօսել նը ըստ բդեշխին՝ չարախօս եղև զնոսայն ։ զորոյ զբանն զօրացոյց անանիա վարդապետ տէր քեղկեչի առայեաց . անդ էր և սահակ վարդապետ տէր հայ՝ թէ խոհութիւն յարկանէ՝ ի քաղաքն գնալ՝ ի բանակն զի եւ բանիցն զղազարու և՝ ի շահաստութիւնէ՝ կալաւ զբանագնացն յուղղափառացն , և էառ՝ ի նոցանէ բանագրութիւն , և ինքն յանդիմանական մեռաւ ։

Եւ քանզի այլազգի իշխանք քաղաքին երդուցին առնել՝ ի հինգ յաստուածպատն , զի թէ ոք յաստուածէության կամ ի հնա-

Նոյն

ઉપરોક્ત ઉદાહરણોમાં જોઈ ગયા તે પ્રમાણે ક્રિયાપદ સાથે જોડાતા પ્રત્યયો ત્રણ પુરુષ, બે વચન અને ત્રણ કાળ પ્રમાણે જુદા જુદા હોય છે. આ પ્રત્યયો ઉપરાંત ક્રિયાપદ સાથે જોડાતા બીજા કેટલાક પ્રત્યયો પણ છે. તે પ્રત્યયો કર્તા, કર્મ અને ક્રિયાપદના ભાવ પ્રમાણે જુદા જુદા હોય છે. તે પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે.

૧. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૨. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૩. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૪. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૫. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૬. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૭. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૮. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૯. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૧૦. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૧૧. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૧૨. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

ઉપરોક્ત કોષ્ટકોમાં જોઈ ગયા તે પ્રમાણે ક્રિયાપદ સાથે જોડાતા પ્રત્યયો ત્રણ પુરુષ, બે વચન અને ત્રણ કાળ પ્રમાણે જુદા જુદા હોય છે. આ પ્રત્યયો ઉપરાંત ક્રિયાપદના ભાવ પ્રમાણે જુદા જુદા પ્રત્યયો પણ લાગે છે. તે ભાવ પ્રમાણે પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે.

૧. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૨. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૩. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૪. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૫. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૬. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૭. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૮. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભૂતકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૯. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૧૦. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, વર્તમાનકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

૧૧. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	ઓ
	બહુવચન	આ

૧૨. કર્તા ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, ભવિષ્યકાળ

	કર્મ	પ્રત્યય
	એકવચન	આ
	બહુવચન	આ

Խօսեցաւ բազում ինչ ՚ի վերայ ղազարու . և ըստ բանից տղայն գնաց անդէն Հանդիսիւ . և արգելնզուիւք՝ զի մի ոք իշխէ խեւայէ յիշել զանուն նր յեկեղեցիս ՚ի բովանդակ իւրումն վիճակի ։ Ա յսմ ըզհմ դարձան բազումք՝ որք էին ջատագով ղազարու . բայց նա ՚ի կողմն իւր ունելով զմեծաւմեծս՝ նկուն արար զնա զամն երիս . և գրեաց թուղթ ամբաստանութիւնս ՚ի հոատանդնուպօլիս ղղազարէ ։

1738։ Իսկ ղազար գնացեալ յԵջմիածին օծաւ կաթուղիկոս . և
ռՃՀԷ։ իբրև լուաւ՝ զոր արարն սահակ վարդապետ՝ բարկացաւ
յոյժ . այլ պետրոս վարդապետ քիւրթիւրն . կոչեցեալ
յորժամ դարձաւ ՚ինուճիրակութէ , մինչդեռ կալեալ ըզ-
քաղաքն՝ ընդ որս և զաղէքսանդր վարդապետ հոատանդ-
նուպօլսեցի՝ հաշտեցոյց զնա , առեալ ՚ի ղպտարէ ջրբեք-
տոսան քսակս՝ զորս տուեալ սահակ ։

Ցանկանէր քանի մի ամայ անկաւ տարաձարտ թշնամուն ըզ-
վեր վեճն իշխանին պարսից՝ որ կոչէր շահմահմուտ բէկ կո-
և ըզ վերջ ղազարու . որոյ վիճ ամբաստանեալ եղև ղազար,
և մատնեցաւ ՚ի ձեռս թահմազայ , և վտանգեցաւ ՚ի
վտանգ մահապարտուեաւ . և տուեալ յաթոռոյ էջմիածնէ
քսան հազար թումանս (որ առնէ հարիւր հազար զէր-
մահպատուս ոսկի ,) հազիւ կարաց զերծանիլ ՚ի ձեռաց նր .
Ծագեցաւ ապա և այլ խռովութիւն ՚ի վերջն և ՚ի վերջ
ժէ թաղի նախարարին աստապատցւոց . նմին իրի կրկին ամ-
բաստանեցաւ առաջի թահմազայ , և կոչեցաւ ՚ի նմանէ
՚ի բանակն , եւ զի ոչ գիտէր ղազար՝ թէ ամբաստանուե-
լեալ է զիւրմէ , այլ համարէր թէ առ ՚ի պատիւ հրա-
ւիրէ , գնաց անդ փառօք . և եհար չքեղ զխորան իւր
՚ի վերջ բանակի արքային ։ Տեսեալ թահմազայ զվրան նր՝
եհարց թէ որո՞յ էիցէ այն վրան ահեղ . և իբրև ասացաւ
թէ ղազարու է՝ հայոց գլխաւորի , հրամայէաց կոչա-
ցեալ զայն , և քարշէլ ղղազար , և գանել զնա յերեսաց
կաթի ձեռնոյօք . մինչև հապատ այտուցան և տրտըմե-
ցան երեսք նորա , և ինքն ոչկար ՚ի բանս ։ Եւ ապա
՚ի

ի նմանէ թագմազ հազար հինգհարիւր թուման, և
զայմ զոր ունէր ։

1740. Եւ եւս դնեալ՝ի տեղի նորա անուշամբ կաթուղիկոսին ընդ
յուկհաննէս վարդապետ ազուլեցի ։ որ կալաւ զաթոռն ամս
տեսլապահութեան աիսոս երբ հինգ ։ Իսկ պազար քաղցուամ
ինչ ծախեալ՝ի դրունս մեծամեծաց ձեռամբ հոգւոյ իւրոյ
տէր յովսեփայ՝ եւկն յէ ջմիածին ։ և վանեալ անտի զյու-
հաննէս վարդապետ՝ նստաւ միւսանգամ յաթոռ հայրա-
պետութեան ։

1741. Յաւի էրզրումի կաթուղիկոսութեն սորա վախճանեցաւ
՚ի կոստանդնուպօլիս յուհաննէս պատրիարգ կրօնաւոր կո-
չեցեալ, և թաղեցաւ առ դրան եկեղեցւոյ լուսաւորչին
զոր ինքն էր հինեալ ։ Սա ՚ի հենդանութեն իւրում գը-
նեայ գիր ուղիղ դաւանութեն, և յղեաց առ լատին եպիս-
քոպոսն ։

28. Պետ Լա գուծթ պիպիրա ։

Պետ՚ի դառնալ պազարս յէջմիածին՝ գրգռութեբ 1745.
ոմանց թշնամեացեալ ընդ պետրոս վարդապետ քիւ- ուՀղէ.
թիւրն, և լինդ աղէքսանդր՝ կալաւ զնոսա, և բազմօք
չարչարեաց զնոսին ։ և յետ բազումս անգամ հարուածս էլդ
զնա ձեռամբ դահճայ՝ զերկոսին և ած տարկ՚ի գործ գա-
նել յաղխատաղան (՚ի ֆալախա) ։ յորում այն չափ հարին
զնոսա յոտս նոցա, մինչև հոսիլ արեան յեղունգանց նոցին ։

Եւ

և երկոքին ևս ուշաթափ լեալ՝ ոչ ևս զգային ինչ. և քարշեալ զնա ընդ գետին՝ տարան և եդին՝ ի բանտի. և կապեցին զնա անդ շղթայիւք։

Ցետս այսորիկ Հնարեայ զաղջար ձեռապիր մի՝ ի դիմաց նոյ, յորում եդեալ էին ձանր ձանր յանցանք և պարտք։ և առաքեաց զայն առ նա, պի ինքեայեն, ևս և գրեցին՝ թէ զայս ամ չարիս գործեալ է մեր, և թէ մեք պարտիմք այդչափ ինչ. եդեալ տարտափելի սպառնալիս՝ եթէ ոչ ստորագրեայցեն այնմ։ Եւ նոքա անչարայեալ ինքեանցն ըստ Հաճոյից նր։ Առեալ ապա զաղջարս զնամ ինչս նոյ, յաղերսել մեծամեծաց արձակեաց զնա՝ ի բանտէ անտի։

1746։ Կայեալ պետրոսի վարդապետն այլև առաքս ինչ յե՛ջ առնել։ Ուրեք։ միաբանն մեկնեցաւ անտի՝ ի ծածուկ, և գնաց՝ ի կարս։ Զայն իմացեալ զաղջարս՝ կալաւ զնամ ախրելիս նր, և մնաց նեայ՝ ի տանջանս գանից։ Եւ ապա երդաշխաւորս կայուցեալ զմեծամեծս երևելեացն՝ յորդորմամբ նոյնի եւ զարհուրեալ զպետրոս։ Եւ ախրով լինելեալ զնա Հրամայեց նման նետել յանդորը՝ ի սենեկի իւրում։

Եւ մինչ դեռ կայր նա անդ յանհոգս՝ եկեալ սուրհանդակայ վիակեցին զդուռն սենեկի նր. և երկու պահապանք կային առ դրանն զբազում առուրս։ Իբրև ետես օր առաջ շաբաթոյ՝ յղեաց պետրոս վիճ նամակ առաքեալ նոյ առ զաղջար, և ասէ. օրս այս ազատութե և հաշտութե օր է. հանգիս ՚ի բանտէ աստի առաքեմ. և յետ զառակի եթէ կամիս վերստին վիակեալ սա՝ կամք քոյ է։ Բայց ոչ լուաւ նմա զաղջար։ Եւ իբրև անցին աւուրք վեց՝ եկին ընդ երեկս՝ ի սենեակ անդր սուք լինն հրամանօք և բրօք. և մերկացուցեալ զնա բոյ՝ ի շապկէ՝ կապեցին զձեռս նր. և ձգեցին զնա արտաքս՝ ի սենեկէ պլխնիբայ և բոկոտն. և զարկուցեալ զնա զգեստին նատան երկու՝ ի նոյանէ՝ ի վերայ ոտից նորա. և երկուքն կալան զբազուկան, և մին զգլուխն. և նա կարծելով թէ զնա

զենլոյ էյեն զինքն՝ ասայ · զոհանամ զքեզն տէր , զի զբեր-
ձանիմ՝ ի ձեռաց մարդոյ · զու միայն ընկալ զիս · եւ
յաջե լնորա զայս՝ միոցն՝ ի զահճայ խուզեայ մկրատով
զմօրուս նորա · եւ այլոցն գերծեայ զնոյն բթաբերան ած-
եւեաւ՝ չարաչար վիրաւորելով զծնօտսն ·
Զայս իբրև արարին՝ արկին չղթայս յոտս և՝ ի ձեռս նո-
րա · և տարեալ եդին՝ ի բանտ խաւարին ·
Եւ՝ ի ժամուն յայնմիկ առաքեայ առ նա ղազար զսանաչը
մի ձիոյ · և ասէ · տարեալ տուք զսա տղայասպելոյ ման-
կանն , և ասացէք · ահա սանտրեաս սովաւ զոսկերթել աչիւ
քո ։ Եւ եղև իբրև եհաս երկրորդ ժամ գիշերոյ , հասին
առ նա զահիճք , և արկին՝ ի վերայ նորա հանդերձ մաշ-
կեղէն գարշահոտ · և առեալ տարան զնա՝ ի սեւան կղզի ·
և եդին յաղջամղջին բանտի , ուր եկայք նա զամիսս վեց·
այլ յետոյ միշնորդութեբ բազմաց հանաւ՝ ի բանտէ անտի ։
Եւ գտեալ միջոյ պարսպոյ՝ վախեաւ և գնայց՝ ի կարին·
և անտի գրեաց երկար ընծայիս՝ մանաւանդ՝ ի կոս-
տանդնուպօլիս՝ զոր ինչ միանգամայ արար ղազար ընդ նա ·
և անտի էջեաւ՝ ի կոստանդնուպօլիս ։ Գրեաց անդր և
ղազար գիմանէ ամբաստանութեան ձանունս · զոր և բռնե
ետ վնաբել միաբանից · բայց առաւել հաւատալի եղեն
բանք պետրոսի՝ քան ղղազարու · ժանուանդ՝ զի և միաբանք
էջմիածնի գրեցին Ճշմարտութբ զնմանէ յառաջագոյն և ըզ-
կնի · և զբազում յանցանս նորա առաջի արարեալ՝ բողո-
քէին՝ թէ ոչ ևս կարեմք հանդուրժել զործոյ սորա ։
Ջայսմանէ երկար են բանք · տես՝ ի պատ· գ· 54· և 55 ։
Ցետ այսորիկ թշնամացեալ ղազարու ընդ երկուց ոմանց՝
յարոյց գնա ընդդէմ նմա · և նորա գնացեալ ամբաստանե
եղեն առաջի նատրշահայ , թէ զորս հազար թուման մա-
նուչարայ հայ իշխանաւորն՝ ի պահեստի կան առ ղազա-
րու · Կոչեաց ասէր զղազարն առաջի նորա , և եհարց
զնա՝ թէ առկայ կայե այն · և նա առ երկիւղի ասաց ·
այո · բարկացեալ թահմազայ ընդ նա՝ ասէ զնա · և շէ՛ր

ոչ ծանուցին զայդ յատաջագոյն . և եղև ՚ի վերայ նորա
այլև հազար հինգ հարիւր թուման , ըստ ամենայն հինգ-
հազար հինգ հարիւր թուման . որոյ գումարն է 27500.
ըստ քանևեւօթն հազար հինգհարիւր ոսկի . Այլքանզի
ջունէր զազար այդչափ թուման , էառ զանօթս աթո-
ռոյն և ջուխածնի զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս . և տուեալ
հարկահանին երկուհազար հարիւր թուման փախեաւ ՚ի
կարին . Իմացեալ հարկահանին զփախուստն նորա կալաւ
և կապեաց զամս միաբանս էջմիածնի , և եդ ՚ի բանտի .
և կողոպտեաց զամ զորինչ և եգիտ յէջմիածին . և մեր-
կացոյց զաթոռն յամ զարդուց . եւ զի նոքիմբք ոչ վը-
ճարիւր բռնանդակ այն պարտք , կամեցաւ ՚ի տանջանս ար-
կանել զմիաբանան . և նոքա անկեալ ՚ի դրունս մեծամե-
ծայն երևանուս՝ խնդրէին ՚ի նմանէ . և բազմապատիկ տառա-
պանօք ժողովեալ էտուն հարկահանին . եւ գրեցին դա-
ճեալ գիր ամբաստանութեանց զղազարէ ՚ի վերայ թխապոյճ

Թղթոյ եւ ամբաստանութեան .

Իբրև գիտաց ղազար՝ թէ վճարեցան պարտքն իւր՝ եկն յէջ-
միածին . և տեսեալ թէ միաբանք աթոռոյն չէն հաձեալ
ընդ ինքն , և գրեալ ևս են զիւրմէ ամբաստանութիւն , կա-
լաւ վաղվաղակի զերկուս ՚ի վեհապայն զյակոբ շամախեցին
և զյովհաննէս գինեպան , զի քննասցի կոշէին . և ար-
ար եալ զնա : Եւ ապա գրեալ վկայական թուղթս վե-
ցասնեւտասնից անձին իւրոյ և տուղտութիւն վարուց իւրոյ
քառնասուն զմիաբանան ստորագրել և կնքել զայնս . և
առաքեաց ընդ ամ տեղիս . և փակեալ զգրուն վանից .

զի մի ոք ելանել արտաքս յայսոնեայսիկ զրաս արարն ։

1748։ Եւ սակայն նամակք միաբանիցն քարոզեալին զազգն համօ-
ռձղէ։ րէն ընդ ամենայն ։ ՚ի սոյն սակս ժողով արարեալ ՚ի կոս-
տանդնուպօլիս՝ առաքեցին յէջմիածին զերս ինքն զքնութիւն
պետրոս վեհն և զսահակ վեհ զահապինն՝ զի տուղեսցեն
զիրան . և կամ ընկեցեալ զղազար յաթոռոյն՝ դնիցեն զայլ
ոք ՚ի տեղի նր ։ ՚ի գալոյ յէջմիածին՝ գտին փակեալ
ըզ-

պիտուանան լաւ Տրամայեցոյն պատերազմ, ինչ և գնապին յերևան։ Այլևս ինչք պատճառ գրեթէ կնոյանէ զի ամբաստանութիւն եաս ինքեանց մեծի իշխանին դաւրեժոյ ։ Բայց քննեալ իշխանին զբանս ամբաստանութեանն, և տեղեկացեալ ստութիւնն երկուց եկելոցն, Տրաման յղեաց առ նախարարսն երևանայ, և ասէ ։ Կոչեա առ քեզ զայմ միաբանան Կջմիածնայ, և Հայր ցինձ թէ զի՞ կամին իւրեանց առաջնորդ ։

և զոր նոքա ընտրեսցեն՝ նա լիցի ն֊ց կաթուղիկոս ։

Եւ նախարարն առաքեաւ կոչեաց զայմ միաբանան Կջմիածնէ ։ և առեան ուղղեալ եւս բերել առաջի իւր զղազարը և զերկոսին վիշապն զպետրոս և զսահակ, և զնոսին իսկ զմիաբանան, և սակս զմեծամեծս Հայոց երևանայ և շրջա֊կայ տեղեացն, և զմանուչեար իշխանաւորս Հայ ։

Եհարց ցինձ և ասէ ։ զինի՞ն կաթուղիկոսն կամիք, թէ զնորոգ եկեալն ։ (քանզի Համարէր թէ սահակ կամ պետրոս որք նորոգ եկեալէին՝ ընտրեալ լիցեն յազգէն) ։ Պատասխանի ետուն ամքն՝ ի մի բերան և ասեն ։ զնորն ։ Յայնժամ Տրամայեաց նախարարն տանել զղազարը՝ ի սևան կղզի և դնել զնա անդ յարգելանս ։ Եւ արձակեաւ յիւրմէ զՀայս, ասէ ։ գնայք և նստուցէք ձեզ կաթուղիկոս զմին յերկուց այտի ։

Եւ ն֊ց եկեալ յԿջմիածին՝ ընտրեցին զպետրոս ։ և օծին զնա կաթուղիկոս ։ և բանադրեաւ զղազարը՝ գրեցին ընդ ամ֊ ն֊ց, որ ին֊չ եղև ։ Եւ յաւուր պատրիարգ կոստանդնուպօլսոյ յատեան ելեալ յեկեղեցւոջ ն֊ք ածեանն կրկին և ա֊ բանադրեաց զնա, դրեալ ամն զնա վկայու֊ թիւնս միաբանիցն Համօրէն, և բանիւք առաջնորդաց բազում քաղաքաց և վանօրէից ։ Եւ քանզի ամանք ի Հայոց էղե֊ լոյ ի կարին և ի զմիւռնիա յատաջագոյն բարեկամ գո֊ լով զազարու՝ ի կողմն նյն եղեն, և յարուցին խռովու֊ թիւն բազում, միաբանիցն Կջմիածնի գրեցին վերստին թուղթ եր֊ կայ ի բազում պատճէնս, յայտ արարեալ զայմ, և կրկ֊ կին

կին կըսկին ըլ բանիւ աղաչին և անլուծանելի նզովիւք նզովեցին զդաղազար . որում և աստղագրեալ կինքեցին որչափ եպիսկոպոսունք և վիշապք գտանէին յայնժամ յեկ չմիաձին, այլ են քանևմի եպիսկոպոսունք , և իննևտասան վիշապք . և եղև փոքր մի հանդարտութիւն ։

Այլ՝ի թագաւորել՝ի վրն պարսից մերզէ խոսրահիմ՝ գլուեաց զաղազար յաքսորանայ անտի զաղաչանս առ բարեկամսիւր . և միջնորդութիւբ նց բազում ինչ ձախեալ դադձաւ՝ի սևանայ . և հրամանաւ արքունի յաւիշտակեալ պիսկոպոսութիւն հայոց՝ եւին յեչմիաձին . և կալեալ զպետրոս կաթուղիկոս՝ կապեալ՝ի շղթայս , և առաքեալ՝ի չահուկ . և ետ փակել զնա՝ի աենեկի միում . և խնամէր զնա անդ կին տէր յովսեփայ եղբօր զազարու խանում խաթուն կոչեցեալ՝ կերակրով և ըմպելեօք ։ եւ՝ի մեռանիլ խանում խաթունին անխնամ մնայեալ պետրոս՝ վտանգեցաւ՝ի սովէ և մեռաւ . եկայ սա՝ի կաթուղիկոսութիւբ՝ եչմիածնի աոիսա տասն ։

Ձայնս ժամանակաւ խոսրահիմ շահ յանուղումս բարս լեալ եարկ հարկս՝ի վրն հայոց . յորմէ անհնարին նեղութիւս կրեցին նոքա մատնեալք՝ի ձեռս հարկահանից ։ եւ՝ի յառնել նախարարացն՝ի վերայ միմեանց՝ ոտնակոխ եղեն՝ի նոցունց յամ քաղաքս և յաւանս . թող զանոյս շահվերտ քաղաքի . տես՝ի պատ . գ . 56 ։ Թող և զայլ աղետս որք գործեցան՝ի կողմանս նախնջեանայ , և առեալ և յապստնիս , նաև՝ի ջուղայ . տես՝ի պատ . գ . 57 ։ Թող և զոր միանգամ արարին ընդ հայս աղիմելտեն խան և հաւատն խան և այլք . տես՝ի պատ . գ . 58 ։

29 ։ ժողովոյ կոլոսէացւոցն ։ եւ ի պատրիարգութեան Հռոմայ հինէ գլխոյ ։ եւ նոքա՝ ոչխարք ըստ ասացելոյն։

ՂԸ · 59 = 60 ։

1749։ ՈՀՂԸ։ Վրդովիլ ցին Հայոց և պարսից ՚ի կաթուղիկոսութեն ղապարու ջահկեցւոյ, և ՚ի պատրիարգութեն յակոբայ Ներսեան՝ անկաւ դարձեալ վրդովումն ՚ի կոստանդնուպօլիս ՚ի պատճառս պատրիարգութեն քաղաքին ։ Քանզի եկեալ յերուսաղէմ վէպ ոմն սիլիստրայի՝ պրոխորոն անուն՝ զոր ռամիկք բոլոխորոն կոչէին, զհետ եղեալ պատրիարգութեն ։ Եւ միաբանեալ ընդ նմա յերևելոց քաղաքին՝ մատոյց բազում ինչ առ եպարքոսն, և առ այլս ոմանս յատագանուոյն ։ և ետուն զի չխանութեն պատրիարգութեն առանց գիտելոյ սմենեցուն մեծամեծացն Հայոց և ժողովրդեան ։ Եւ յառաջնում առուր զատկին՝ ինչ ժողովեալ էին ժողովուրդք յեկեղեցի սբ յակոբայ ընդ առաջնորդաւքն իւրեանց ։ և հարին զնա բօթ ։ և վանեալ զնա բռնի ՚ի բայ՝ մուտն ՚ի տաճարն ։ և ապա ՚ի սուրբ յարութեան ։ և ՚ի տեղի ոչ կարացին հանդիպել ՚ի նմա ։ Զայն տեսեալ ժողովրդեանն՝ զարմացան և զարհուրեցան, վհատեցան և սրտմտեալ ընդ նա՝ ելին ընդդէմ նը աղաղակեցին, և գոչէին ։ ոչ գիտեմք զքեզ ։ մեք ունիմք մեզ պատրիարգ զյակոբ վէպ, և ոչ կամիմք զայլ ոք ։ Ցարձակէցան յայնժամ ՚ի վերնոյ արքունի սպասաւորք, և հարին զնա բօթ ։ և վանեալ զնա բռնի ՚ի բայ՝ մուտն ՚ի տաճարն իւրեանց ։ և յայնժամ խոյս տուեալ յակոբայ պատրիարգի յեկեղեցւոյ անտի գնաց ՚ի տուն առուծոյ բարեպաշտի ։

Ցերկրորդում առուր զատկի ելին միաբանգամ պրոխորոն յեկեղեցի ։ և յորժամ դարձեալ ոչ ժողովուրդն, և կամէր խօսիլ ընդ նա և քարոզել, ՚ի բանալ զբերան իւր միաբարբառ ոկաւն աղաղակել ժողովուրդք ։ ոչ կամիմք

ոչ

ոչ կամիմք ։ ոչ ընդունիմք զքեզ պատրիարգ ։ կեսցի պատ-
րիարգ մերոյակոզ վիճակ ։ և զայս ասացեալ յարձակեցան
՚ի վերա նորա ։ և կամէին յափշտակել զնա ։ Բայց զի
պրոխորոն կայուսեալէր առ ոչխարն Քրիստոյ զարքունի
ապատաւորս զգեստուք Հայոց ։ նոքա զդէմ կալան յարձակ-
ման ամբոխին ։ և զերծուցին զպրոխորոն ։

Այս չշուկ շինոյին տարածեալ ՚ի քաղաքին՝ եհաս մինչև
յականջս Թէքլի ։ և հրամանաւ էպարքոսին ընկեցաւ պր-
րոխորոն ՚ի պատրիարգութենէ յեօթնեերորդ աւուր իշխանու-
թենն ։ և ոչխարեցաւ ՚ի բերդն սամոն ։ եւ ընտրեցաւ
՚ի տեղի նր մինաս վիճակի՝ առաջնորդ վանից ՚ի
կարապետին որ ՚ի տարոն ։

Իսկ զյակոբ վիճակ նալեան առաքեցին ՚ի պրուսա ։ եւ
զի ՚ի նոյն աւուրս եհաս վախճան կենաց դրիգոր պատ-
րիարգին երուսաղեմի ։ ՚ի տեղի նորա կարգեցաւ պատ-
րիարգ նա ինքն յակոբ վիճակ ։ եւ ՚ի տոյն աւուրս մեռաւ
ջազար կաթուղիկոս յետ վերատին նստելոյ ամս երկու և
կէս ։ իսկ յաւուրսն նստեալ էր ամս ժա ։

1751։ Մինաս վիճակի՝ պատրիարգ կոստանդնուպօլսոյ ընտրե-
ցաւ վոխանակ ղազարու ։ և գնայեալ էջ ջմիածին օծաւ
կաթուղիկոս ։ Իսկ ՚ի տեղի մինասայ ընտրեցաւ պատրի-
արգ կոստանդնուպօլսի գերդզ վիճակ վոխանորդ նորա ։
որ էր յՕՀՆ սիւնեաց յերկրէն աբանդայ ։ և էր սա ին-
քըն քաղաքավարտն և ջահելոյ մարդասէր և ողորմասիրտ ։
Ձաւուրս տորա երևելի էր յոյժ ՚ի կոստանդնուպօլիս ՚ի
մէջ Հայոց եաղուպ ՚ի յակնայ ։ որ և էր պատուեալ
և մեծարեալ յոյժ աւուրսն համ ազգայց եղելոյ անդր ։ և
Համբաւ նորա տարածեալ էր ընդ ամ տեղիս ։ որոյ Հաւա-
սար չէր ոք երևեալ ՚ի Հայոց մինչև յայնժամ ։ ՚ի գնալ
ձր յուխտ յերուսաղէմ՝ տեսեալ զյակոբ պատրիարգ՝ սի-
րեալ զնա ։ և ՚ի դառնալ իւրում էած զնա ընդ իւր ։
եդեալ պատրիարգ յերուսաղէմ զթէոդորոս վիճակ ։ և
նստոյց զնա պատրիարգ վոխանակ գէորգեայ ։ և զգե-

որպէ

որդի կարգեալ առաջնորդ պրուսայու։ Եւ ինքն եաթրուջ
կեաս բազում գործոյ ընկնի սակաւս յայնմ տարուջ գնեալ
տեղեաւ ՚ի կոստանդնուպօլիս յամի 1752. ուստ։ Իսկ
մինաս կաթուղիկոս կացեալ ՚ի Հայրապետութենէ ամս ՟ը,
վախճանեցաւ։

Ակէքսանդր կոստանդնուպօլսեցի ընտրեալ կուչեցեալ 1754.
ընտրեաւ ՚ի կոստանդնուպօլիս ՚ի տեղի մինասայ գնայ ամ-
կե չմիածին, և օծաւ անդ կաթուղիկոս։ Եւ եկայ ամ
մի և կէս։

Սահակ ահապին անուանեալ ՚ի նահանգէն խորձենոյ 1755.
ընտրեցաւ ՚ի տեղի ակէքսանդրի։ Եւ կացեալ ամ մի և ամիս
ամիսս եղեն ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ ջոքաւ ՚ի կարնոյ։ Եւ
գնահեցաւ ՚ի կարսէն վանս, երբեմն և ՚ի վանս լուսա-
ւորչին ամն երբ երեք։ Եւ ոչ կամեցաւ դնալ կ՚էջմիածին։
Էին ՚ի նոյն աւուրս ՚ի կոստանդնուպօլիս սիմոն վեր-
երևանցի նուիրակ է չմիածնի։ Եւ աթոռակամ վիճակ աստա-
ւածոյն։ Եւ զի ստքա չէին բնաւ հայձեալ ընդ սահակ։
յոչ գնալոյ նորա կ՚էջմիածին աւելի աւելն Եւ ջանայիւն ըն-
կենդանէն ՚ի զօրանալ բանիւ ոչ ՚ի գործս ուստ ընդ-
ման ոմն ՚ի բարեկամաց, թէ ՚ի տեսանել մեր աստ ըզմի-
ջեան խօսելոյ բերանով։ Ոչ աւելուն ստա՝ կամեր
զգայուցանել նմա թէ գալոյ ես առանց կաթուղիկո-
սութեան։

Երկու յայնժամ ժողով ՚ի կոստանդնուպօլիս, յորում ըն-
կենդանէն զսահակ ՚ի կաթուղիկոսութենէ, ընտրելոյն զ յա-
կոբ շամախեցի։ Եւ անդէն վաղվաղակի առաքեցին ՚ի
կարին զնախայի շեռ աթոռակամ վիճակ, զի առնուցու ՚ի
սահակայ զհաշիւ հասոյ կաթուղիկոսութենէն։ Գնայեր
ետուն անդէն հրաւառակեայ յեկեղեցւոջ զանկանել սահա-
կայ ՚ի կաթուղիկոսութենէ և զընտրելն յակոբայ։

Եւ ինքն սահակ առանց օծանելոյ վախճանեցաւ կաթո-
ղիկոս ՚ի վանս ուր էր հրաւառեալ, և թաղեցաւ անդ։ կա-
թո-

1759. Յակոբ շամախեցի ընտրեաւ ՚ի տեղի սահակայ՝ օծաւ
մայ. կաթուղիկոս յԷջմիածին. սա էր բարեխորհուրդ և բա-
րեսէր ոմն. որ և կայեաւ ՚ի կաթուղիկոսութեանն ամ
իբր ՃԴ. վախճանեցաւ.

1763. Սիմոն երևանցի՝ որ դարձեալ էր ՚ի նոր Իւրիայէ ընտ-
մայ. րեցաւ ՚ի տեղի յակոբայ. և եկայ ամն ԺԷ. Մինչև
ցսա ինքն կամեցեալ ոչ ՚ի կաթուղիկոսական Հայոց գրեցայ
ինչ ընդեմ լատինացւոց յետ կաթուղիկոսութեանն, և ոչ
իսկ պատճառ. զի զոր գրեցայնա՝ յառաջ քան զկաթուղի-
կոսութեին իւր էր. սա միայն համարձակեցաւ ՚ի նոյն՝ ՚ի
գիրսն պատուիրեալ. և վճարեաց ոչ ինչ։ Ուր և չա-
նայ յուսանել, թէ մեք էամք ինչ փոխոխեալ ամենևին,
և ոչ իսկ համարձակիմք փոխել զոր միանգամ ասացին
կին մեզ նախնիք մեր։ Եւ զայս այսպէս հաստատեալ
ձեռն էարկ ինքնին փոխոխել և վերս ՚ի վայր առնել
զաւօնապոյծ ազգին զաւանդեալն ՚ի նախնեաց անտի ՚ի ձե
հարց մերոց։ Ընդ որում էինն ՚ի կոստանդնուպօլիս՝ յա-
ւուրս պատրիարգի՝ ոչ լինկալան զայն. և ժո-
ղով մեծ գումարեալ յեկեղեցւոջ սբ ՅՃաճնի, սահմա-
նեցին՝ թէ մեք ոչ կարեմք փոխոխել կամ թողուլ զաւա-
նի նախնեաց մերոց առանդեալ զաւօնապոյծ մեր. և աս-
հաստատուն ՃՆալոյ այսմ՝ նորոգ տպագրեցին զայն նախնի
աւօնապոյծ Հանդերձ ի շատակաւ։ Բայց յետոյ (յաւուրս
պանիէ լի պատրիարգի) նոքին իսկ դարձեալ էքին զնոյն,
և զխմորնին սկսան վարել։

Քանի մի ամօք յառաջ յաւուրս յակոբայ պատրիարգի
երևեցաւ ՚ի կոստանդնուպօլիս էրէց ոմն բալուեցի՝ մա-
նուէլ անուն՝ այր խոհական և յանդուգն. Սա նախ քե
զընտրութի սիմոնի խոհութի մեծ յարոյց ՚ի քաղաքին
ընդեմ ուղղափառուաց. և ապա վե բազում չարեաց իւրոյ
առարեցաւ ՚ի քաղաքե անտի։ Եւ յետոյ դարձ արարեալ
անդր՝ դարձեալ խոհեցաւ զպղծն, և դարձեալ ապաշ-
խեցաւ։ և յաքսորս անդ մեռաւ։ տես ՚ի պատ. ք. ՃՀ.

զ. ժամանակի ասաւ յակոբ նալբեան կամեցուլ հրաժարիլ 1764։
՝ի պատրիարգութենէ կոստանդնուպօլսոյ ընտրեցայ ՝ի տե- ռամէ։
ղին իւր զգրիգոր վիճակ կոստանդնուպօլսեցի պատմաչեան,
զայր բարեհամբոյր • և ինքն յետ սակաւու մեռաւ ։ Եւ
Յետ ինքն գրիգոր վիճակ յետ քանի մի ամաց հրաժարեալ ՚ի
պատրիարգութենէ՝ էջաւ յերկիր քրիստոնէից • և անդ
վախճանեցաւ ։ ՚Ի մեկնիլն ՚ի կոստանդնուպօլսոյ ընտ-
րեցին ՚ի տեղի ն զզաքարիա վիճակ կաղջոճանցի զնուե-
ցակն է ջմիածնի ։

Զուկաս ՚ի գաւառէն կարնոյ յետ մեռանելոյ պիմենի 1780։
ընտրեցաւ կաթուղիկոս հայոց ։ Այլեւ յաւուրս սորա եւ ռամէ։
յորս զինի զինչ անցք անցին ՚ի մէջ հայոց՝ այլոյ թողաք
գրել • և զոր գրեցաքն՝ շատ համարեցայն, և բաւ ՚ի
միտս ամենաբաւականն տեսանն, և ՚ի զատիճ բարեբա-
նեալ ծածանին ։

ԿԸՐԳ

ԿԱՐԳ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆՑ

Ընտրեալ, թուգաւոր, և իշխանապէս Հայոց։

ՄԴ ՆԱԽԱՓԱՆ

ԳԼ I

Հայկ Թորգոմեան՝ ի ծննդոց յաբեթայ հինգերորդ ի նոյէ. նախնի հաւհասպետ Հայոց յետ տրոհչելոյն ի բեղայ՝ տիրէ ի Հայաստան աւանձինն, ամն իբր. 80։

Հայկայ։

2026	Ամենակ, կամ արամանեակ որդի Հայկայ զկնի մահու Հօր իւրոյ պայազատեալ տիրէ ամս 46. կամ 96։	2
1980	Ամասիա կամ արմայիս որդի արմենակայ. ամս. 40. 90։	3
1940	Ամասիա որդի արամայիսայ. 32. կամ 82։	4
1903	Գեղամ որդի ամասեայ. 50. կամ 100։	5
1858	Հարմայ որդի գեղամայ. 31. կամ 70։	6
1827	Ամամ որդի Հարմայ. 58։	7
1769	Ամայ որդի ամամայ. 26։	8
1743	Կարդոս. որ և ամայ ամայեան. 18։	9
1725	Անուշաւան որդի կարդոսի. 63։	10
1662	Պարէտ. 50։ յետ այսորիկ մինչև ի սկայորդի՝ ոմանք յաջորդեն յայլև այլ ազգէ Հայկազանց, և ոմանք որդւոյ յորդիս։	11
1612	Ամբակ. 44։	12
1568	Ջաւան. 37։	13
1531	Փառնակ Ա. 54։	14
1478	Ամբ. 45։	15
1433	Հաւանակ, կամ Տրնակ. 30։	16
1403	Վաշտակ. 22։	17
1381	Հայկակ Ա. 18։	18
1363	Ամրակ Ա. 14։	19
1349	Առնակ. 17։	20
		1332

1332	Հաւարշ Ա. 6.	21
1326	Ներսէս. 24.	22
1302	Վստամ. 14.	23
1289	Կար. 4.	24
1285	Գուրակ. 18.	25
1267	Հրանտ Ա. 25.	26
1242	Ընձակ. 15.	27
1227	Գրիգոր, կամ գլակ. 30.	28
1197	Հօրոյ. 4.	29
1194	Ջաւրմայէլ. 12.	30
1182	Միքայէլ պաղտատցի. 2.	
1180	Հաւարշ Բ. 44.	31
1137	Գէորգ Ա. 35.	32
1102	Աբբուն. 27.	33
1075	Գէորգ Բ. 40.	34
1035	Բագրատ. 50.	35
985	Հոյ. 44.	36
941	Յուսակ. 31.	37
910	Ամբակ Բ. 27.	38
883	Կայսակ. 45.	39
838	Փառնասապ Ա. 34.	40
805	Փառնակ Բ. 40.	41
765	Սկայորդի. 17.	42
748	Պարոյր որդի սկայորդւոյ միրզ պայազատու-	43
743	թեան. 5. և ապա թագիւ պսակեալ թա-	
	գաւորէ այլև աման. 43. ընդամ. 48.	
700,	Հրաչէայ որդի պարոյրայ. 22.	44
678	Փառնասապ Բ. որդի Հրաչէի. 14.	45
665	Պաճոյճ որդի փառնասապայ. 35.	46
630	Կոռնակ որդի պաճոյճայ. 8.	47
622	Փաւոս որդի կոռնակայ. 17.	48
605	Հայկակ Բ. որդի փաւոսի. 36.	49
569	Երուանդ Ա. որդի Հայկակայ. 4.	50

365	Տիգրան Ա. որդի երուանդայ։ 45։	51
520	Վահագն որդի տիգրանայ. 27։	52
493	Ընաւան որդի վահագնի. 18։	53
475	Ներսեհ որդի աւաւանայ. 35։	54
440	Զարեհ որդի ներսեհի. 46։	55
394	Արմոգ որդի զարեհի. 9։	56
385	Բայգամ որդի արմոգայ. 14։	57
371	Վան որդի բայգամայ. 20։	58
351	Վահէ որդի վանայ. 23։	59
328	Միջոյ պատմագոյ լնդ տէրտուքէ աղէքսանդրի մակեդոնացւոյ՝ ամն. 4։	

Կուսաւորչէ։

325	Մինդան կուսակալ կարգեաւ յաղէքսանդրէ ի Հայս. է. 6։	60
319	Ներսեհեայ կուսակալ ի կողմանէ մակեդոնացւոյ. 2։	61
317	Արտաշատ իշխան Հայկազն՝ էբր կուսակալ ի կողմանէ մակեդոնացւոյ. 34։	62
294	Հրանտ Բ. իշխան Հայկազն՝ էբր կուսակալ ի կողմանէ սելեւկեայցւոյ. 45։	63
239	Արտաշատ իշխան Հայկազն՝ էբր կուսակալ ի կողմանէ սելեւկեայցւոյ. 50։	64
189	Արտաշես յղեալ ի սելեւկեայցւոյ. 30։	65
159	Արտաւազդ որդի արտաշեսայ. 10։	66

Արշակունիք։

149	Վաղարշակ Ա. պարթեւ՝ եղբայր արշակայ մեծի՝ և թոռն արշակայ պարթեւի, թագաւորէ ի վերայ Հայոց ամս. 22։	67
127	Արշակ Ա. որդի վաղարշակայ. 13։	68
114	Արտաշէս Ա. որդի արշակայ. 25։	69
89	Տիգրան Բ. որդի արտաշէսի, որ և ասի	70

մի-

վիջին տիգրան • 34 • և՝ 21 • ընդ ամ-
ան • 54 • յորս թագաւորեաց նաև՝ ի վը-
սեւեվիայսւոյ ան • 14 ։

55 Աստաւազդ Ա • որդի տիգրանայ • ան երբ • 71
35 21 • ընդ հօր իւրում • ապա ան • 5 •
առանձինն ։

30 Աշտամ կամ արջամ եղբայր տիգրանայ՝ ի 72
վերայ մեծի մասին Հայոց • 29 ։

27 Արտաշէս ՝ի ձէնի հայս • 11 ։
16 Տիգրան գոտը • 18 ։
1 Աբգար ոմնի ազգի արշամայ • 38 ։ 73
երրորդ եղբայր փիգրանայ գոտոս • 0 ։

Ամ Տիգրան ձոռը • 3 ։
պե•3 Արտաւազդ արծրունի • 14 ։
16 Վռնան կամ ձի պատուէ • 0 ։
16 Արձէշ պատուէ • 2 ։
18 Զէնոն արտաշէս • 17 ։
34 Անանէ կամ անանուն որդի աբգարայ • և 74
Սանատրուկ քեռորդի աբգարայ • 4 ։
35 Արշէ պատուէ • 8 ։
35 Մհերշապ վրաց • 16 ։
38 Սանատրուկ առանձինն • 30 ։ 75
52 Հռոդէշ վրաց • 7 ։
52 Տիրի՛ն եղբայր պատէհի • Ե ։ 3 ։
60 Տիգրան ձուէրտոյն • 3 ։
63 Տիրի՛ն վէրտի՛ն • 4 • և՝ 9 ։
68 Եռոբանդ Բ • արշակունի՝ ի մօրէ • ի• 8 ։ 76
88 Արտաշէս Բ • որդի սանատրկոյ • 41 • 77
129 Արտաւազդ Բ • որդի արտաշեայ • 2 ։ 78
131 Տիրան Ա • եղբայր արտաւազդայ • 21 ։ 79
152 Տիգրան Գ • եղբայր տիրանայ • 42 ։ 80
194 Վաղարշ որդի տիգրանայ Գ • 20 • 81
214 Խոսրով Ա • մեծ՝ որդի վաղարշայ • 45 • 5 • 82

259	Միջոց պատասխոյ · 27 ·	
286	Տղաս մեծ՝ որդի խոստովեւ · 56 ·	83
342	Միջոց պատասխոյ · 2 ·	
344	Խոստով Բ · վոքը՝ որդի տղաւոյ · 9 ·	84
353	Տիրան Բ · որդի խոստովու · 11 · կամ 10 · 6 ·	85
363	Ըշակ Բ · որդի տիրանայ · 18 · կամ 30 ·	86
381	Պապ որդի արշակայ · 3 · կամ 7 ·	87
384	Վարազդատ արշակունի · 2 · կամ 4 ·	88
386	Ըշակ Գ · որդի պապայ · 2 · եւ՝ 2 · 6 ·	89
386	Վաղարշակ Բ · եղբայր նորա ընդ նմա · 1 ·	90
388	Խոսրով Գ · արշակունի · 5 ·	91
392	Վռամշապուհ եղբայր խոստովու · 21 · 6 ·	92
414	Խոսրով վերատին · 8 ·	
415	Շապուհ պարսիկ որդի յազկերտի · ե · 5 ·	93
419	Միջոց պատասխոյ · ե ·	
432	Ատաշիր · որ և արտաշէս որդի վռամ շապհոյ · 6 ·	94
428	Անկումն արտաշրի յաթոռոյ, և աքսորանքն· և բարձումն Թագաւորութեան արշակունեացն·	

Մուշեղ ·

428	Վեհ միհրշապուհ պարսիկ · 13 · Ցորում ժամանակի՝ վահան ամատունի կարգեցաւ հազարապետ աշխարհին · և վրդան մեծ մամիկոնեան սպարապետ, ամն · 19 ·	95
442	Պասակ սիւնի · ընդ ամենայն · 10 ·	96
452	Ատրոմիզդ արշական պարսիկ · ժե · 6 ·	97
464	Ատրվշնասպ յոզմանդեան պարսիկ · 17 ·	98
481	Սահակ Ա · ամսեան՝ բագրատունի · 1 · 7 ·	99
483	Շապուհ միհրանեան պարսիկ · 6 ·	100
483	Նիխոր վշնասպդատ պարսիկ · 4 ·	101
484	Ընդեվան պարսիկ · 7 ·	102
485	Վահան մեծ մամիկոնեան՝ որդի համազասպայ եղբօր	103

վար-

	վարդանայ • 26 ։	
511	Վարդ մանիկոնեից՝ եղբայր մեծին վահանայ • 4 ։	104
515	Բուրղան պարսիկ • 4 ։	105
518	Մժէժ կամ մաժէժ գնունի • 30 ։	106
548	Դեն շապուհ պարսիկ • 4 ։	107
552	Վհնաւահրամ պարսիկ • 6 ։	108
558	Վարազդատ պարսիկ • 6 ։	109
564	Սուրէն Հինդլնասպուհէն պարսիկ • 7 ։	110
571	Վարդան Բ• վոքր՝ մամիկոնեան, որդի վասա- կայ որդւոյ վարդայ ի շխան և զօրավար• 7 ։	111
578	Մհերան Հինդլղան պարսիկ • 15 ։	112
593	Մեծաւ բագրատունի բազմայաղթ մարզպան Հայ- ոց և վրկանի • 8 ։	113
601	Դաւիթ սահառունի • 24 ։	114
625	Վարսաքիրայ բագրատունի որդի սմբատայ• 7։	115
	կաթողիկոսք, պարսից ։	
	և տարօնից ։	
632	Դաւիթ սահառունի՝ որ նախ-լեռ եւ մարզպան ի կողմանէ պարսից կարգեցաւ յետոյ կիւ- րապաղատ ի կողմանէ հայոց յունայ • 4 ։	116
635	Միջոց պարապոյ • 1 ։	
636	Թէոդորոս ռշտունի՝ իշխան և զօրավար• 7 • և՝ 11 ։	116
643	Վարսաքիրայ բագրատունի՝ վերստին՝ կիւրապա- ղատ • 8 ։	
644	Սմբատ բագրատունի՝ որդի վարազդատայ՝ կիւ- րապաղատ • 10 ։	117
654	Համազասպ մամիկոնեան՝ որդի դաւթի՝ պարսիկ և կիւրապաղատ • 5 ։	118
659	Գրիգոր մամիկոնեան՝ եղբայր Համազասպայ՝ պարսիկ • 24 ։	119
683	Միջոց պարապոյ • 2 ։	

685 Ընտ բագրատունի՝ որդի բուրատայ՝ պարիկ. 120
Ջ. 8։

690 Ներսէհ կամսարական՝ որդի վահանայ՝ պարիկ 121
և հիւրապալատ. 5։

695 Աբդլայ հապարսայի՝ ոստիկան առաջին՝ առա- 122
քեալ յամիրապետէն. 2։

695 Սմբատ բագրատունի բուրատեան եղբայր աշո- 123
տայ՝ հիւրապալատ. 9։

704 Կաշմ հապարսայի ոստիկան. 14։ 124

717 Վիլթ կամ վէլիտ հապ՝՝ ոստիկան. 10։ 125

727 Մահմէտ հապ՝՝ ոստիկան. 5։ 126

732 Աբդլազիզ հապ՝՝ ոստիկան. 10։ 127

742 Մրուանն հապ՝՝ ոստիկան. 1։ 128
սա յետոյ եղև ամիրապետ յամի. 744։

743 Ընտ բագրատունի՝ որդի վասակայ՝ պատ- 129
րիկ. ԺԵ. զոր կուրապաղտին մահապօղք։

758 Եզիտ Ա. հապ՝՝ ոստիկան. 2։ 130

760 Սահակ Բ. բագրատունի՝ որդի բագարատայ՝ 131
պարիկ. 6. և՝ 4։

766 Սուլէյման հապ՝՝ ոստիկան. 4։ 132

769 Գհէբիր հապ՝՝ ոստիկան. 9։ 133

778 Հասան հապ՝՝ ոստիկան. 3։ 134

781 Իշխանք հայոց պայազատեն. 5։

786 Եզիտ Բ. հապ՝՝ ոստիկան. 12։ 135

798 Խուզիմայ հապ՝՝ ոստիկան. 20։ 136

818 Հուլ կամ Հաւլ հապա՝՝ ոստիկան. 17։ 137

835 Բագարատ կամ բագրատ բագրատունի՝ պարիկ. 138
14։

848 Ամրուէթ ոստիկան՝ ի գեղջ արտախ. ա. 4. 139
սա կոչի և ապուսէհլ։

850 Բուղայ հապատ՝՝ ոստիկան. Է. 6։ 140

855 Ջեխի պրսիկ՝ վերիկայս, միանշ ի ժամանակս 141
իշխանութեան աշոտոյ. 4։

Ամ
պ.

859	Աշտ Ա. մեծ՝ բազրատունի, որդի սմբատայ խոստովանողի՝ տիրէ երկրիս իշխան իշխանաց ամս. 26։	142
885	և սորա պսակեալ թագաւորէ ամս. 5. ըստ այմ ամս. լե. 7։	
890	Սմբատ Ա. նահատակ՝ որդի մեծին աշտատայ. 23։	143
903	Գուգիկ առաջին՝ որդի դրիգորի կուրապաղատի և եղբայր գագկայ և ջոաղբերդեցւոյ։ 62 ամս։	
914	Աշոտ Գ. երկայնաձիգ, շահապատիւ շահ, որդի սմբատայ. ժե. 9. ամս. 6։	144
921	Աշոտ ոսկեհատ շնորհակալ, հօրէշջօրմարձի որդի գագկայ ամս. 15։	126
928	Աբաս՝ եղբայր երկայնաձիգ աշտատայ. 24։	145
937	Գրէգորի ոշոտ ասպրուկ՝ որդի գուգկայ և ջոաղբերդեցւոյ ամս. 16։	
952	Աշոտ Գ. մականուն՝ շահխաղմիկն, որդի աբասայ. ժե. 7. կամ 26։	146
953	Աբուսահլ հոյակապաշէն ասպրուկ՝ էշճայեան գրիգորիոյ և ջոաղբերդեցւոյ ամս. 19։	
962	Մուշէղ՝ էշճայեան ոշոտի և կոտ. 23. կամ 25։	
972	Աշոտ ոսկեհատ ասպրուկ՝ որդի աբասայ՝ եղբայր երկայնաձիգ և ջոաղբերդեցւոյ ամս. 14։ և գուրգէն կուրապաղատ՝ էշճայեան հոյակապ 21. ամս. 32։ և Աւետիս յովհաննէս՝ էշճայեան հոյակապ 55։	
977	Սմբատ Գ. տիեզերակալ՝ շահին շահնշահ, որդի աշոտայ մեծի, ժե. 7. կամ 13։	147
984	Աբաս որդի տրդատայ և կոտ. 45։	
989	Գագիկ Ա. շահն շահ՝ եղբայր սմբատայ տիեզերակալի. ամ. 10։	148

1020

1020 Ցուլհամանդէս, ոտն եւ կուշիւրն ամբաւտ ոտգի պատ- 149
կաս • 20 •

1021 Ամառ տալ էշխատ յովհաննու • 19 •

1027 Գառուն տղեցուկ, ոտգու ասղատէրմայ և ուխտաւոր • 10 •

1037 Գառգին ոտգի սպիտակ և կարմիր • 52 •

1037 Ամպոլ տղեցուկ, և սխտաւոր էշխատ գառն և ուխտաւոր • 43 •

1040 Միջոց պատարագ • 2 •

1042 Գագիկ Բ • որդի աշոտոց քաջի • 3 • 150

1045 Սա յետ երից ամաց զերկեալ՝ ի Թագաւորութէ
եկաց վտարանգութէ յաշխարհին յոնաց
1079 ամն • չգ • կամ լճ • ինչև՝ ի մահ իւր • և
յայնմ հետէ բարձաւ Թագաւորութէն բագ-
րատունեաց • ընդ նմին և արծրունեաց •

Ռուբինեան •

1080 Ռուբէն Ա • ազգական գագկայ տէրէ 151
՝ի կողմանս հիւսիսոյ և տորոսի ամն • 15 •

1095 Կոստանդին Ա • որդի ռուբենի • 5 • 152

1100 Թորոս Ա • որդի կոստանդնի • 23 • 153

1123 Լեւոն Ա • եղբայր թորոսի • 15 • 154

1138 Միջոց պատարագ • 6 •

1144 Թորոս Բ • որդի լեւոնի • 24 • 155

1168 Թոռլման պայլ՝ անէր թորոսի • 1 • 156

1169 Մլեհ եղբայր թորոսի • 5 • 157

1174 Ռուբէն Բ • որդի ստեփանեայ՝ եղբօր թո- 158
րոսի և մլեհի • 11 •

1185 Լեւոն Բ • ազգ՝ եղբայր ռուբենի • ժգ • և 159
1198 աւուր պատակեալ Թագաւորէ • իե • 4 • ընդ
ամենայն՝ ամս • 34 •

1219 Զապէլ դշխոյ՝ դուստր լեւոնի • 1 • 160

1220 Փիլիպպոս կամ Փիլիտ Լատին • 2 • 161

1222

1222	Միջոյ պարապտոյ · 2 ·	
1224	Հեթում՝ Ը · որդի կոստանդնի աւագ պարտնէ · էր · (որ և կրօնաւորեալ՝ կոչեցաւ մանկար) ·	162
1269	Լեւոն Գ · որդի Հեթմոյ · 20 ·	163
1289	Հեթում՝ Բ · որդի լեւոնի · 4 · (որ և յովհաննէս կոչեցաւ) ·	164
1293	Թորոս Գ · եղբայր Հեթմոյ · 2 ·	165
1295	Հեթում՝ յովհաննէս վերատին · 1 ·	
1296	Սմբատ եղբայր Հեթմոյ · 2 ·	166
1298	Կոստանդին Բ · եղբայր Հեթմոյ · 1 կամ 2 ·	167
1300	Հեթում՝ երկրորդ անգամ · 5 · և՝ 4 ·	
1305	Լեւոն Դ · որդի Թորոսի Գ · 4 ·	168
1308	Օշին եղբայր Հեթմոյ · ժբ · 6 ·	169
1320	Լեւոն Ե · որդի օշնի · 22 ·	170
1342	Կոստանդին Գ · Ջիւանշ՝ ի հօրէ լատին՝ և ի մօրէ հայ · 1 ·	171
1343	Գոնէխտն՝ կամ կիտ եղբայր Ջիւանշի · 2 ·	172
1345	Կոստանդին Դ · ի ցեղէ լատինացւոց և հայոց · 18 ·	173
1368	Միջոյ պարապտոյ · 2 ·	
1363	Լեւոն Զ · լուսինեան՝ ի հօրէ լատին՝ և ի մօրէ հայ · 11 ·	174
1375	Ըմբռնումն և բանտարկութիւն լեւոնի ·	
1393	Մահ լեւոնի թագաւորի վերջնոյ ի գաղղիա· և բարձումն թագաւորութեանն հայոց իսպառ·	

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՈՒՆՔ·

Հայոց ·

Ամ պն 302	Գրիգոր լուսաւորիչ՝ որ և գրիգորիոս Ա· մեծ՝ պարթեւազեան , առաքեն պահլաւ · ամս · 30 ·	Ը

332	Ար|ետաւէտ Ա. որ և ուլտաւէտ՝ կըտաւ|ը որդի լուսաւորչին. Է. 6.	2
349	Վր|թանէս՝ երէց որդի լուսաւորչին. ԺԵ. 9.	3
356	Յու|ոսիկ՝ որդի վրթանիսի՝ եղբայր գրիգորի|ս աղուանից կաթուղիկոսի. 6.	4
362	Փա|ռնեբազէ յաշտիշատայ՝ ի վանայ գլակայ. Ը. կամ Թ. 6.	5
364	Ներսէս Ա. մեծ՝ որդի աթանագինեայ՝ թոռն յուսկան. 20. կամ 24.	6
384	Տա|ակ՝ ի մանազկերտոյ՝ որ՝ ի հարք՝ աղ|ական ալբիանոսի. 2. կամ 3.	7
386	Զա|էն ազգական տհակայ. I. կամ 3. կամ 4.	8
387	Ա|սպուրակէս ազգական զաւենայ և տհա|կայ 3. կամ 7.	9
390	Մ|հակ Ա. մեծ՝ պարթեւ. որ և խահակ՝ որդի ներսեհի. 51.	10
428	Ա|ուրմակ յաշնէոյ՝ ի ճշուաձէոյ՝ հայուսակալու|ա. I.	
429	Բ|զիկոյ կամ ուիկոյ ասորի. 3.	
432	Շ|մուէլ կամ շամուէլ ասորի. 5.	
440	Մ|եսրոպ որ և մաշթոց վարդապետ՝ ի հայ|էական տառոնոյ, տեղապահ. 6.	
441	Ց|ուկասէ Ա. ի հոգեմարաւանէ վայրոյ ձո|ոյ. 12. ևս 2. կամ, 10. 5. ևս 4.	11
452	Մ|ելիտէ ի մանազկերտոյ. 5.	12
457	Մ|ուսէս Ա. ի մանազկերտոյ. 8	13
465	Գ|ուտ յարտահեզայ ի տայոց. 10.	14
475	Գ|ղիատաւիոզ Ա. արծրունի. 5.	15
480	Ց|ուկան կամ յուկաննէս Ա. մանդակունի ի ձախնոտայ յարշամունեայց. ղ. 6.	16
487	Բ|աբկէն կամ բաբդէն յոթմանոյ՝ որ ի վան|անդ. 5.	17
492	Մ|ամուէլ յարծկէոյ ի բզնունեայց. 10.	18

502	Մուշէ յաղթութեց կամ յայտաբերութիւն աւանէ կո տայիս • 8 •	19
510	Սահակ բ • յուղիայ որ ՝ի Տարք • 5 •	20
515	Քրիստափորը բ ՝ի տէրտէրէ աւանէ քառաքեւանդայ • 6 •	21
521	Ղեւոնդ յերեսայոյ՝ որ ՝ի յոյնբերանէ • 3 •	22
524	Ներսէս բ • յաշտարակայ ՝ի բագրեւանդայ • թ • 4 •	23
533	Ցուկանանէս բ • ՝ի սիւնձեղնոյ գաբէղէանց՝ ՝ի վանայ թաթղոյ • 17 • 5 •	24
551	Մովսէս բ • յերկիւղդայ արտգածոտան կամ կոտայիս • 30 • եւս՝ 13 •	25
581	Վրթանէս պէշպոհ • 13 •	
594	Աբրահամ Ա • յաղբաթանէ՝ եպիսկոպոս ուշնեայ • 6 • եւս՝ 17 • ընդ ամենայն, 23 •	26
600	Ցուկան կամ յովհաննէս գ • ՝ի բագարան նէ բագրեւանդայ • (՝ի բաժնին յունաց յաւուրս աբրահամու) • 16 • 5 •	27
617	Կոմիտաս յաղէկոյ արտգածոտան, եպիսկոպոս մամիկոնէից • 8 •	28
625	Քրիստափորը գ • յաբրահամեան տանէ՝ յաղահունեայ • 3 • 7 •	29
628	Եղբ, որ եւ եզրաս՝ ՝ի վաւրաժնակերտէ՝ որ ՝ի նիգ գաւառ • 10 • 8 •	30
640	Ներսէս գ • հինոլ յիշխանայ տանէ ՝ի տայոց • 20 • 9 •	31
649	Ցոզնաննէս. պէշպոհ, որ արար չքմոցին Տաճարչէքո- պէ • 5 •	32
661	Անաստաս յարկուցոյ՝ որ ՝ի յաղնոյոսէ • 6 •	33
667	Իսրայէլ յոթմոյ ՝ի վանանդայ • 10 •	34
677	Սահակ գ • յարքունաշինէ ՝ի ձորափորոյ՝ եպիսկոպոս ուռհայ • 26 • 7 •	35
703	Եղիա յարձիշոյ եպիսկոպոս բզնունեայ • ԺԲ • 6 •	

718	Յովհան կամ յովհաննէս Գ. խնաստասէր՝ ի տաշտայ. 11.	36
729	Դաւիթ Ա. յարամոնէի՝ որ ի կոտայս. 127.	37
741	Տրդատ Ա. յոթմնոց ի վանանդայ. 23.	38
764	Տրդատ Բ. ի դանաւորէի որ ի տուրտուբեան. 3.	39
767	Սիւնն ի բաւտունէի կամ ի ջկնոյէի արտագնեան. 8.	40
775	Եսայի յերկապատրուշ աւանէ՝ որ ի նիգ. 14.	41
788	Ստեփաննոս Ա. ի դունայ. 2.	42
790	Յովաբ յոտանէն դունայ. 6.	43
791	Սոլոմոն ծերունի՝ ի դաւնոյ ի գեղարքունեայ. 1.	44
792	Գէորգ Ա. Հոյլոբուկ կոչեցեալ յարտագնեանէ. 4.	45
795	Յովսէփ Բ. ի նիկն գաւառէ յարտագնեանէ. 11.	46
806	Դաւիթ Բ. ի մազազոյ. 27.	47
833	Յովհաննէս Ե. յովայիոյ՝ որ ի կոտայս. 22.	48
854	Զաքարիա Ա. ի ձագ աւանէ՝ որ ի կոտայս. 21. 8.	49
876	Գէորգ Բ ի գաւնոյ ի գեղարքունեայ. 21. 3.	50
897	Մաշտոց յիղիվարդայ. որ և վանահայր սեւանայ. 7.	51
897	Յովհաննէս Զ. պատմաբան՝ ի դրասխանաւերտէ. 27. 8.	52
925	Ստեփաննոս Բ. 1.	53
926	Թէոդորոս Ա. 10. 4.	54
936	Եղիշէ կամ եղիսէ Ա. եղբայր Թէոդորոսի. 7.	55
943	Անանիա ի մոկայ՝ վանահայր վարագայ. 22.	56
955	Վահան կամ վահանիկ ի բաղայ՝ որ ի սիւնիս. 5. եւ՝ 10.	57
970	Ստեփաննոս Գ. վանահայր սեւանայ՝ ազգաւ կամեց.	58

կան մաշտոցի · 2 ։

972 Խաչիկ Ա · արշարունեաց եպիսկոպոս՝ քեռորդի անանիայ կաթուղիկոսի · ԺԲ · 6 ։ 59

992 Սարգիս Ա · վանահայր սեւանայ · 27 ։ 60

1019 Պետրոս Ա · գետադարձ՝ երբեմն խաչիկ կաթուղիկոսի · 39 · 6 · կամ 40 ։ 61

1035 Գէորգիոս տանուտէրի ։ ՌՄ · 5 ։

1058 Խաչիկ Բ · որ և խաչատուր՝ քեռորդի գետոտարձին և միւս խաչիկ · 6 ։ 62

1064 Միջոց պատարագ · I ։

1065 Գրիգոր Բ · վկայասէր · որ և գրիգորիս կամ գրիգորէս · այն է վահրամ՝ որդի գրիգորի մագիստրոսի՝ ի զարմէ լուսաւորչին · ընդ Ռամ · 40 · 8 ։ 63

1071 Գէորգ լօռեցի՝ պաշտօնէութիւն վկայութիւնի ընտրեալ · 2 ։

1073 Սուքիաս ի տոհմ · 3 · 8 ։

1077 Թէոդորոս կամ ընտրատ ալխօսին ի տոհմ · 13 · 9 ։

1082 Բարսեղ Ա · անէյի վաստակեան՝ քեռորդի վկայասիրին · 24 · ևս՝ 7 · 7 ։ 64

1085 Գիտող վանական՝ ուխտին վարագայ՝ ի տարւոջ · 6 ։

1113 Գրիգոր Գ · կամ գրիգորիս պահլաւունի՝ որդի աղխրատայ քեռորդւոյ վկայասիրին · 53 · 65

1113 Գոհ ընտանէից՝ առաջին կոնտակիոս պաշտօնեայ ։

1166 Ներսէս Գ · կլայեցի՝ որ և շնորհալի եղբայր գրիգորի Գ · 7 · 4 ։ 66

1173 Գրիգոր Դ · կամ գրիգորիս՝ տալայ կոչեցեալ · որդի վասլի եղբօր շնորհալւոյն · 20 · կամ 19 · 11 ։ 67

1180 Բարսեղ ուխտի գրիգորեան՝ էշքօմարեցի ցուցիչ կոմսուհի · 23 ։

1193 Գրիգոր Ե · մանուկ՝ գահատիճ ի կամ քաղաքացի՝ վիճ · եղբօրորդի գրիգորի աղայի · I · 5 ։ 68

1195

1195	Գրիգոր Զ. որ և առիքսաս՝ որդի Շահանայ եղբօր Զնորհալւոյն. 7. 2.	69
1202	Ցոլհաննէս Ե. ժեծաբարոյ՝ Ի սոյ. 1. և ա՝ 17.	70
1203	Ամուիս Եպիսկոպոս ոեբասպիոյ՝ յաշգակոնուԹենէ գեպաշխոյին Ի ոեբասպիս. 4.	
1203	ԳաւիԹ Գ. Ի վանայց ատեքայ կաղնոյ՝ Ի հեռանուԹեան յովհաննու. 4.	71
1220	Կոստանդին Ա. Ի բարձրբերդոյ՝ վանահայր մալոխանայ. 47. 4.	72
1268	Ցակոբ Ա. կլայեցի՝ գիտնական. որ և ասի Ի սոյ կամ Ի տարսոն է. 19.	73
1287	Կոստանդին Բ. եպիսկոպոս կեսարիոյ՝ պըրոնագործ կոչեցեալ. որ և կաստուկեցի և սեբէի ասի. 4.	74
1290	Ստեփաննոս Դ. Ի լսոխ ասանէ յեկեղեցւոյ գաւառէ. 3. կամ 4. 9. սա կոչի Հռոմկլայ Ի Հռոմկլայեցի. զի եղև վերջին կաթուղիկոս Ի Հռոմկլայ.	
1294	Գրիգոր Ե. անաւարզեցի՝ այն է յանարզաբայ քաղաքէ կիւլիկիոյ, երգեցօղ՝ և տուրք երկոցունց ասացեալ. 14. 6. սա կոչի և սեբէի վանն նաւեղոյ Ի սիս.	76
1307	Կոստանդին Բ. կեսարացի՝ վերատին. 16.	77
1323	Կոստանդին Գ. Ի լամբրոն է. 4.	
1327	Ցակոբ Բ. Ի սոյ՝ քեռորդի անաւարզեցւոյն. 14.	78
1341	Մխիթար Ի քոնոյ՝ որ յերնջակ. որ և ասէր մխիկ. 14.	79
1355	Ցակոբ Բ. վերատին. 4.	
1359	Մեսրոպ՝ առաջնորդ վանայ Թադէ Ի յարտասղ. (կամ ըստ ոմանց՝ հետս խորձենոյ). 13.	80
1372	Կոստանդին Դ. 2.	81

1374

1374	Պօղոս Ա · 3 · 4 ։	82
1378	Թէոդորոս Բ · 18 ։	83
1396	Կարապետ Ա , բոկիկ կամ բոպիկ կօչեցեալ, հեղինէի ՝ի Խորձէնոյ · 2 ։	84
1398	Դաւիթ Դ · 4 ։	85
1402	Կարապետ Բ · 7 ։	86
1409	Յակոբ Գ · 2 ։	87
1411	Գրիգոր Ը · Խանձոլատ · 7 ։	88
1418	Պօղոս Բ · առաքնորուէ եէմի · 12 ։	89
1430	Կոստանդին · Ե · ՝ի վահկայ ամրոյէ հիւ- լիկիոյ · 9 ։	90
1439	Յովհէփ Գ · 1 ։	91
1440	Գրիգոր Թ · մուսաբեկեանց · 1 ։ (Յուսուֆ ուղա չիմիճի ուղու՝)	92
1441	Կիրակոս՝ վիրապէյի աստպետաց՝ որ և էր ՝ի Խաչ-աբուստայ ՝ի քաղքերտունեաց · աս- ջին կաթուղիկոս էջմիածնի · 2 ։	93
1443	Գրիգոր Ժ · ՝ի մակուայ , ՝ի վենդանուքէ հիրակոսի՝ և միւս գրիգորի մուսաբե- կեանց · 18 · և՝ 12։	94
1461	Զաքարիայ Բ · աս էր կաթուղիկոս աղթա- մարայ , և նստաւ յէջմիածին ամ · 1 ։	95
1462	Ըրիստակէս Բ · մականուանեալն աթոռա- կալ · 8 ։	96
1470	Սարգիս Բ · 20 ։	97
1490	Ըրիստակէս Գ · 8 ։	98
1498	Թադէոս Ա · 5 ։	99
1503	Եղիշէ Բ · 12 ·	100
1515	Զաքարիա Գ · 5 ։	101
1520	Սարգիս Գ · 16 ։	102
1536	Գրիգոր ԺԱ · 5 ։	103
1541	Ստեփանոս Ե· ՝ի սալմաստոյ · որ և ասի կոս- տանդինուպօլսեցի · ց · և՝ 9 · էէ ամ 15 ։	104

1547

1547 Մխայէլ՝ ի սեբաստիոյ • 9 • ևս՝ 14 • ե՛ 105
ամ՝ • 22 ։
1556 Բասաեղ Բ • 10 ։ 106
1569 Գրիգոր ԺԲ • 4 ։ 107
1573 Ստեփաննոս Զ • յառնէդ • 2 ։ 108
1575 Թադէոս Բ • 9 ։ 109
1584 Առաքեալ համ առաքէ Յէ չմիաձնէ • 2 ։ 110
1586 Գաւիթ Ե • յէ չմիաձնէ • 7 • ևս՝ 23 ։ 111
1593 Մելքիսէթ՝ ի դաւնոյ յաղջոց վանայ • 10• 112
ևս՝ 21 ։
1603 Գրիգոր ԺԳ • այն է սրապիոն՝ յեդեսիոյ • 113
2 • կամ՝ • 8 ։
1624 Սահակ՝Ի • եղբօրորդի մելքիսեթի • 5։ 114
1629 Մովսէս Գ • սիւնեցի՝ որ և տաթեւացի ասի՝ 115
՝ի խորանանէ քաղաքէ • 4 • 4 ։
1633 Փիլիպպոս աշակերտ մովսէսի՝ յերկնէն վռ- 116
ԷՐը պղբակոյ • 22 • 3 ։
1655 Յակոբ Դ• ՝ի նոր ջուղայէ • 25 • 4 ։ 117
1680 Եղիազար անթաղցի՝ որ և Հռոմկլայեցի ասի• 118
2 • ևս՝ 9 ։
1691 Նահապետ յեդեսիոյ • 14 • 10 ։ 119
1695 Սեբաստիա ՝ի հռ ջուղայէ • 10 ։
1706 Միջոյ պարապոյ • 1 ։
1707 Աղէքսանդր Ա • ՝ի նոր ջուղայէ • 8 ։ 120
1715 Ածատուր ՝ի Համատանայ • 10• 5 ։ 121
1726 Կարապետ Գ• յուլնեցի՝ այն է գէյթունի, 122
աւաջնորդ պաղատիոյ • 3 • 7 ։
1730 Աբրահամ Բ • ՝ի խոշաբայ՝ աւաջնորդ սե- 123
կարապետի • որ և ասի մշեցի և կոտե-
ռնեցի • 4 • 9 ։
1734 Աբրահամ Գ• ՝ի գանձակոյ կղեուեայ՝ աւաջ- 124
նորդ թէքիրտաղու • 2 • 5 ։
1737 Ղազար ՝ի ջահկայ • 11 ։ 125

1740

1740	Ցովհաննէս ագուլէցի պէտ։ 5 ։	
1748	Պետրոս Բ. քհնթիւը կոչեցեալ, անթապկի՛ ոը և ասի Հռոմկլայեցի. 10 ։	126
1749	Ղազար վէրապին, 2. 6 ։	
1751	Մինաս յակնայ՝ պատմութիւն կոտտանդինուպօլ։ սոյ. 1. 8 ։	127
1754	Ալեքսանդր Բ. պարապան կոչեցեալ՝ կոստանդինուպօլսեցի. 1. 6 ։	128
1755	Յահակ Ե. ահագին՝ կեղեցի, առաջնորդ կարնոյ. 4. 5 ։	129
1759	Յակոբ Ե. ի համախոյ. 3. 8 ։	130
1763	Սիմեն յերևանայ. 17 ։	131
1780	Ղուկաս ի կարնոյ. ոը և յարպենատի յաթոռն եջմիածնի ։	132

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՔ ՍՍՈՑ

ոչ ինպոն ատոնչին՝ չեպ նոյտգուէ ալուսոյն էջմիածին։

1440	Գրիգոր Ա. մուսաբեկեանց. ոը և ասի պրի- գոր Թ. ըստ. 7. յորոյ երկրորդ ամի էդին յէջմիածին կաթուղիկոս զտէր կիրակոս ։	1
1447	կարապետ ի սոյ. 2 ։	2
1449	Ստեփաննոս ի սաքաձորոյ. 25 ։	3
1474	Յովհաննէս Ա. յանտիոքայ. 15 ։	4
1489	Յովհաննէս Բ. Թուխկուրանցի՝ կամ Թլկուր- եանց կոչեցեալ. 36 ։	5
1525	Յովհաննէս Գ. ի քիլիսոյ՝ կայծակն կոչե- ցեալ. 14 ։	6
1539	Սիմէոն Ա. ուլնեցի՝ կամ զէյթունցի. 6 ։	7
1545	Ղազար ուլնեցի. 3 ։	8
1548	Թադէոս Ա. ոը և Թէոդորոս ի սոյ՝ Թու- ման կոչեցեալ. 3 ։	9
1551	Խաչատուր Ա. ջուխկ կոչեցեալ. 9 ։	10
1560	Խաչատուր. Բ. ոը և խաչիկ ուլնեցի՝ էր- ժիշա. 23 ։	11
		1584

1584	Ազարիա Ջուղայեցի, որ և առի զաքարիա. 15.	12
1586	Տէրոբոս. ընդ ոչնոյն, 6.	
1588	Յովհաննէս. 2.	
1602	Յովհաննէս Դ. անթաղչի՝ բարեբարոյ, ա-	13
	ռաքելոյ հաւքիայ և ազարեայ. 24.	
1602	Պետրոս հոգիաւորեցի ոռոնչէն՝ ի ցեղս. 5.	
1627	Մինաս ի կարնոյ, աշակերտ ղուկասու վե-	14
	ղեցւոյ. 6.	
1633	Մելիքն Բ. ի սեբաստիոյ. 15.	15
1648	Ներսէս ի սեբաստիոյ. 5. 2.	16
1654	Թորոս Բ. ի սոյ. 4.	17
1658	Խաչատուր Գ. ի սեբաստիոյ կամ ի պաղատիոյ,	18
	պատրիարգ հոստանդինուպօլսոյ. 21.	
1663	Դաւիթ ցեղւոյն, որ և ոսկի հոգիաւորեցի. 8.	
1679	Սահակ. 10.	19
1683	Աշուխ հոգիաւորեցի. 5.	
1689	Գրիգոր Բ. յաւուրս՝ պինդակին կոչեցեալ. 2.	20
1691	Ածատուր ի սանոյ՝ նարինն. ասացեալ.	21
	3. և՝ 4.	
1694	Մատթէոս ի կեսարիոյ՝ սարի անուանեալ. 7.	22
1701	Պետրոս ի բերիոյ. 18.	23
1719	Յովհաննէս Ե. ի հաճնոյ, որ նախ տէր	24
	ադամկոչիւը. 8.	
1727	Գրիգոր Գ. ի կեսարիոյ՝ ոսկրուրկի ասա-	25
	ցեալ. 3. 4.	
1730	Յովհաննէս Ե. վերատին. 4.	
1734	Ղուկաս ի սոյ. 2. 7.	26
1737	Մելքայէլ եղբայր ղուկասու. 20.	27
1757	Գաբրիէլ եղբայր մելքայէլի. 14.	28
1771	Եփրեմ ի սոյ՝ որդի տէր մարկոսի եղբօր	29
	գաբրիէլի. 13.	
1784	Թորոս Գ. այն է թէոդորոս՝ ի սոյ, որ	30
	և ասէ նահի յաթուն սոյ.	

ՅԱՆԿ

ԳԼԽՈՑ ՄԱՏԵՆԻԻ ։

		Եջ
	ՄԱՍՆ . Ա . ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՆ ՀԱՅԿԱԶԱՆՑ	1
ԳԼ.		
1։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՀԱՅԿԱՅ ։	2
2։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՐՄԵՆԱԿԱՅ ՄԻՆՉԵՒ Ի ՀԱՐՄԱ ։	7
3։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՐԱՄԱՅ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ։	10
4։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՊԱՐԵԹԱՅ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ։	15
5։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՊԱՐԿԵՏԱՅ ԹԱԳԱՒՈՐԵԱՑ ՄԻՆՉԵՒ ՅԵՐՈՒՇԱՆԴ ԱՌԱՋԻՆ	18
6։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՏԻԳՐԱՆԱՅ ՀԱՅԿԱԶՆՈՅ ։	20
7։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՎԱՀԱԳՆԻ ՄԻՆՉԵՒ ՅՎԱՀՆ ։	24
ԳԼ.	ՄԱՍՆ . Բ ։ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՆ ՀՈՎՀԱՆՆՈՒ ։	26
1։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՄԻՀՐԱՆԱՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻ ՄԻՆՉԵՒ ՅԻՇՐԱՆՍ ։	26
2։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՐՇԱՒԱՒՂԱՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՐՇԱՒԱԶ ։	29
ԳԼ.	ՄԱՍՆ . Գ ։ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՆ ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ։	33
1։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱԿԱՅ ԱՌԱՋՆՈՅ ։	34
2։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՐՇԱԿԱՅ ԱՌԱՋՆՈՅ ԵՒ ԱՐՏԱՇԷՍԻ ։	37
3։	ԺԱՄԱՆԱԿ ՏԻԳՐԱՆԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ։ ԵՒ ԳՈՐԾՔ ՄԻՒՐԴԱՏԱՅ ԸՆԴԴԷՄ ՀՌՈՒԼՄԱՅԵՑՒՈՑ ։	40
4։	ԺՈՐԾՔ՝ ԶՈՐՍ ԳՈՐԾԵԱՑ ՏԻԳՐԱՆ ԸՆԴ ՀՌՈՒԼՄԱՅԵՑԻՍ ։ ՆԱԽ ԸՆԴ ՊՏՂՈՄԱՅԻԴԱՅԻՍ ։	44
5։	ԴԱՐՁԵԱԼ ԵՒ ԱՅԼԻՒ ԳՈՐԾՔ՝ ՈՐՔ ԳՈՐԾԵՑԱՆ ՅԱՌՈՒՐԱ ՏԻԳՐԱՆԱՅ ։	50
6։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՐՏԱՒԱՂԴԱՅ ԱՌԱՋՆՈՅ ԵՒ ԱՐՇԱՄԱՅ ։	55
7։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱԲԳԱՐՈՒ ։	59
8։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՆԱՆԻԱ ԵՒ ԱՆԱՆՏՈՒԿՈՅ ։	64
9։	ԱՆՔՔ ՈՐՔ ԱՆՑԻՆ Ի ԹԱԳԱՒՈՐԱ ՎԵՐԻՆ ՀԱՅՈՑ ։	67
10։	ԺԱՄԱՆԱԿ ԷՐՈՒԱՆԴԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ։	74

II:	Ժամանակ արտաշէսի Երկրորդի :	80
I2:	Գործք որդւոյն արտաշէսի :	83
I3:	Ժամանակ արտաւազդայ Երկրորդի մինչև գլխաւորն :	87
I4:	Ժամանակ խոսրովու առաջնոյ :	91
I5:	Ժամանակ Թագաւորութեն որդւոյ. և գրուածոյ Հայոց ի ձեռն սբ յն գրիգորի, և յաջորդութեն ագիսատակեսի և վրթանեսի :	94
I6:	Ժամանակ խոսրովու Երկրորդի .	99
I7:	Ժամանակ տիրանայ Երկրորդի . և կաթողիկոսութեն յուսկան և վահանեսեան :	I02
I8:	Ժամանակ արշակայ Երկրորդի , և Հայրապետութեն Ներսեսի առաջնոյ :	I06
I9:	Առումն տիգրանակերտի ի շապհոյ :	III
20:	Աւերումն արշակաւանայ , և անիրաւումն արշակայ :	II5
2I:	Մահուն և պերութեն արշակայ , և աւերումն աշխատիհին Հայոց քարութեն մերուժանոյ :	I20
22:	Ժամանակ պապայ , և կաթողիկոսութեն ջոհակայ .	I24
23:	Ժամանակ վարազդատայ մինչև ի խոսրով երկրորդ . և կաթողիկոսութեն զաւէնի և ատոմեսի :	I3I
24:	Ժամանակ վռամշապհոյ ի վռամշապհ խոսրովու յաւուրս ձեզն սահակայ և մեսրոպայ . ուր և յաղագս գիւտոյ Հայկական գրոց :	I37
25:	Ժամանակ խոսրովու կրկին Թագաւորելոյ . և շապհոյ պարսկի :	I42
26:	Ժամանակ արտաշրի կամ արտաշեսի վերջնոյ :	I47
ԳԼ.	Մոտ . Դ . Իշխանութենէ տրդատայ :	I50
I:	Ժամանակ մարզպանութեն վեհամիհր ջոհակոյ. և	

և անարժան կաթուղիկոսութե սուրմակայ ։
Բրքիշոյի և շմուելի ։ և հայրապետութե
յովսեփայ ։ 151

2։ Ժամանակ մարզպանութե վասակայ սիւնեաց. և
անցք վարդանանց ։ 154

3։ Ձարութի վասակայ, և նահապետակութի վար-
դանայ ։ 160

4։ Ժամանակ մարզպանութե ատրոմզդայ ատրվըշ-
նասպայ ։ և կաթուղիկոսութե մեխիսեայ
մինչև յովհան ժանդակունի ։ 163

5։ Գործք վահանայ մամիկոնէի ։ 169

6։ Գործք վահանեանց ։ և մարզպանութե սահա-
կայ ատրպետի ընդդէմ ատրվշնասպայ ։ 172

7։ Այլ գործք վահանեանց ընդդէմ սաղարայ ատր-
ներսեհի ։ 176

8։ Ջենդութի վախթանգայ վրացւոյ ։ և գործք
վահանեանց ընդդէմ միհրանայ ։ 180

9։ Այլ գործք վահանեանց ընդդէմ հազարուխու-
տայ ։ 184

10։ Այլ գործք վահանեանց ընդդէմ շապհոյ
մարզպանի ։ 186

11։ Հաշտութի վահանայ ընդ պարսիկս ձեռամբ
նիխորայ մարզպանի և անդեկանայ։ 189

12։ Ժամանակ մարզպանութե վահանայ մամիկոնէի։
և կաթուղիկոսութե բաբկենի մինչև յով-
հաք էրկրորդ ։ 193

13։ Ժամանակ մարզպանութե վարդանայ և մժեժի։
և կաթուղիկոսութե քրիստափորի էրկրորդի
մինչև ցնեբսէհս աշտարակեցի և յովհան-
նէս էրկրորդ ։ 197

14։ Ժամանակ մարզպանութե դենշապհոյ մինչև ի
ձիհրևղան ։ և կաթուղիկոսութե մովսէսի
որ նորոգեաց գետամարդն հայոց ։ 199

15։

15։ Ժամանակ մարգարեացեալ ամբաստայ բազում-
ագոյ և դաւթի սահմանողացդ . և կաթուղի-
կոսութեանն աբրահամու ։ 205

16։ Գործք գայլ վահանայ ընդդէմ պարսից ։ 208

17։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեանն կոմիտասայ մինչև
յեզր և ցներսէս շինօղ . և մարգարեացեալ
վարազտիրոցայ , և իշխանութեանն թէոդորոսի
ուշտունւոյ ։ 211

18։ Ժամանակ ձիւրատպատուհասութեանն ամբաստայ և պա-
տերկութեանն Համազասպայ մինչև ցներսէս .
և կաթուղիկոսութեանն անաստասայ մինչև ի
սահակ եղբօրդի ։ 217

19։ Ժամանակ ոստիկանութեանն արդելայայ մինչև ի
վիրք . և կաթուղիկոսութեանն եղիայի , և
յովհաննու իմաստասիրի ։ 222

20։ Ժամանակ ոստիկանութեանն վահէ մինչև ի
Հատան . և կաթուղիկոսութեանն դաւթի առա-
նոյ մինչև կիրակոս ։ 228

21։ Ժամանակ ոստիկանութեանն եզիտի երկրորդի
մինչև ի ապուսահլ . և կաթուղիկոսութեանն
առաքեայ մինչև ի յովհաննէս հինգ-
երորդ ։ 233

22։ Ժամանակ ոստիկանութեանն բուղայի և Հարուճա-
ճոյ նորա , և կաթուղիկոսութեանն վաթարշայ ։ 241

Գլ. Մասն . Ե . Իշխանութեանն Բագրատունեաց ։ 247

1։ Ժամանակ աշոտոյ առաջնոյ . և գործոց զա-
քարիայ կաթուղիկոսի և գէորգեայ երկ-
րորդի ։ 247

2։ Ժամանակ ամբաստայ առաջնոյ . և կաթուղի-
կոսութեանն մաշտոցայ , և յովհաննու վեցե-
րորդի ։ 254

3։ Գործեալ ժամանակ ամբաստայ առաջնոյ , և
աւագա-

ապաստամբելոյն գագկայ արծրունւոյ • և
անցք աղետից , զորս անցոյց յուսուկի ընդ
ամբաստ ։ 263

4։ Ժամանակ աշտոյ երկրորդի՝ երկաքեն կոչե-
ցեալ ։ 270

5։ Դարձեալ դէպքն աշտոյ երկրորդի ։ 275

6։ Եւ այլեւս անցք՝ որք անցին յաւուրս աշտոյ
երկրորդի , և՝ ի յաջորդութենէ քաղուղի-
կոսացն ատեփանոսի երկրորդի , և թէոդո-
րոսի առաջնոյ ։ 281

7։ Ժամանակ աբասայ , և կաթուղիկոսու թեան
եղիշէի առաջնոյ , և անանեայ մոկացւոյ ։ 285

8։ Ժամանակ աշտոյ երրորդի . և վահանայ կա-
թուղիկոսի մինչև ՚ի խաչիկ առաջին ։ 292

9։ Ժամանակ ամբաստայ երկրորդի ։ 296

10։ Ժամանակ գագկայ առաջնոյ . և սարգսի կա-
թուղիկոսի , և պետրոսի գետադարձի ։ 300

11։ Ժամանակ յովհաննու սմբատայ , և անցք ոմք
անցին յաւուրս նորա ։ 304

12։ Ժամանակ գագկայ երկրորդի , որ եղև վէր-
ջին ՚ի թագաւորս բագրատունեաց ։ 313

13։ Վաղարշակ գագկայ ՚ի թագաւորութենէ
նմա ։ 317

14։ Հաստատել Հայոց ՚ի տուղտից , եւս և խըս-
տանալ մոնոմախոսի ընդդէմ Հայոց ։ 321

15։ Վէրատին գալ տուղտից ՚ի Հայս և պաշա-
րել զմանազկերտ • և ժամանակ կաթուղի-
կոսութեան խաչկայ երկրորդի ։ 323

16։ Ընութիւն անուց յաղիսաբանայ • և հնարք գա-
կայ աբասեան ։ 327

17։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեան գրիգորի վե-
կայասիրի ։ 330

18։ Ճեռին գործք գագկայ արքայի վասպուրական-

բարձուցի թագաւորութեան Հայոց ՚ի տա-
նէ բագրատունեաց ։ 333

ԳԼ. Մոան . Զ . Իչխանութեան տուընդէոն ։ 337

I. Ժամանակ ռուբենի առաջնոյ ։ 337

2. Ժամանակ կոստանդնի առաջնոյ ։ 340

3. Ժամանակ Թորոսի առաջնոյ . և բարսղի կա-
թուղիկոսի ։ 342

4. Այլ և գործք Թորոսի առաջնոյ . և ժա-
մանակ կաթուղիկոսութե գրիգորի պահ-
լաւունւոյ ։ 345

5. Ժամանակ լեւոնի առաջնոյ ։ 349

6. Ժամանակ Թորոսի երկրորդի ։ 354

7. Ժամանակ կաթուղիկոսութե ներսեսի շը-
նորհալւոյ , և գրիգորի տղայի . և անցք
ժողովոյ միաբանութե ։ 359

8. Ժամանակ մլեհի , և ռուբենի երկրորդի ։ 362

9. Ժամանակ լեւոնի երկրորդի . և կաթուղիկո-
սայն գրիգորի գահալիճի , և գրիգորի
ապիրատայ ։ 365

I0. Թագաւորե լեւոնի երկրորդւոյն վերայ Հայոց.
և պատերազմի նորա ընդ այլազգիս ։ 370

II. Ժամանակ կաթուղիկոսութե յովհաննու եօթ-
ներորդի , և դաւթի երրորդի ։ 375

I2. Վախճան լեւոնի Թագաւորի . և ժամանակ
պայազատերոյ դատերնորա զապել դչխո-
յի . և փիլիպպոսի անտիոքայւոյ . և կա-
թուղիկոսութեան կոստանդեայ առաջնոյ ։ 378

I3. Ժամանակ Հեթմոյ առաջնոյ , և յաղնե Չին-
կիզխանայ , և դիմե Ջալալադինայ ՚ի Հայս ։ 380

I4. Ցարձակի Խիւթայւոյ ՚ի Հայս ։ 382

I5. Վարձեալ ժամանակ Հեթմոյ առաջնոյ . և
գրամարութե ժողովոյ ։ 387

16։ Ընդէ լսիւթացւոց գՀայս. և գնալ Հեթմոյ առ մանգոյ խան։ 390
17։ Դիմել եգիպտացւոց ՚ի կիւլիկիա. և յաջողել յակոբայ առաջնոյ ՚ի կաթուղիկոսութեան։ 393
18։ Ժամանակ լևոնի երկրորդի, և կաթուղիկոսաւնէ Հռոստանդնի երկրորդի։ 397
19։ Ժամանակ Հեթմոյ երկրորդի. և կաթուղիկոսացն ստեփաննոսի երրորդի, և գրիգորի եօթներորդի։ 401
20։ Ժամանակ Թորոսի երրորդի. և ապստամբութեան սմբատայ, և կոստանդեայ։ 405
21։ Ժամանակ լևոնի երրորդի, և օշնի. և կրկին կաթուղիկոսաւնէ կոստանդեայ երկրորդի։ 409
22։ Ժամանակ լևոնի Հինգերորդի. և կաթուղիկոսացն կոստանդեայ երրորդի, և յակոբայ երկրորդի։ 414
23։ Գործք անգթութեանն լևոնի Հինգերորդի. և յարձակիլ եգիպտացւոց վերստին ՚ի կիւլիկիա. և սա և ժամանակ կաթուղիկոսութեան մխիթարայ։ 420
24։ Ժամանակ թագաւորացն յովհաննու, կոստանդեայ գոճիտոնի, և կոստանդնի վերջնոյ. և կաթուղիկոսութեան մեսրովպայ։ 424
25։ Ժամանակ լևոնի վերջնոյ. և կաթուղիկոսացն կոստանդեայ երրորդի և պօղոսի առաջնոյ. և քարձումն թագաւորութեան Հայոց խաչատր։ 427

Գլ. Ամէն. Ի։ Ամիլխոնութիւն Հայոց։ 433

1։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեան թէոդորոսի երկրորդի. ուր և երկիր և գործք լանկթամուրայ։ 434

2։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե կատարչեան աւետարանոյ մինչև կոստանդին Տիեզերտող ։ 437

3։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե պետրոսի մօտաքեռնէեանց . և փոխադրութե աթոռոյն կիլիկիա . յորում նստաւ կաթուղիկոս ևս երեսուն իսորմիրատցի ։ 442

4։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե պետրոսի առաքելոտղի մինչև կատարեալ եկեղեցի ։ 446

5։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե ներսիսեան երեսունդի մինչև կատաբե ։ 450

6։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե դաւթի Տիեզերտղի , և մելքիսեդեկի , և արուաքինոյ ։ 454

7։ Գալ շահաբասայ ՝ ի Հայս ։ 457

8։ Ընտանի գործք զորս գործեցին ազատիկք ՝ ի ժողովելն զՀայս ։ 459

9։ Ընդ որք Հայոց յանցուցանել զպատիժս զնա ընդ երասխ գետ , և յածել ՚ի պատկառանս ։ 463

10։ Ընդ որք աղետից որք անցին ընդ մելքիսեդեկ կաթուղիկոս , և ս և ընդ սահակ ։ 468

11։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե մովսէսեան երեսունդի ։ 473

12։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե փիլիպպոսի . և աղմուկք ՝ ի ժողովրդեան կոստանդնուպօլսոյ ։ 477

13։ Ժամանակ կաթուղիկոսութե յակոբեայ երկոտասանդի , և անցք թուլմայ պատրիարգի ։ 481

14։ Տառապանք՝ զորս կրեցին Հայք ՝ ի պատճառս աբբ յակոբեայ վանից , որ յերուսաղէմ ։ 486

15։ Ժամանակ պատրիարգութե մատթէոսի , զազարու , յովհաննու , և սարգսի ։ 492

16։ Զոյժ եղիազարու վճիռք անթէպցւոյ վասն նորաւելից կաթուղիկոս յերուսաղէմ ։ 497

17։ Հաստատութե կաթուղիկոսութե եղիազարու 180

վիպի յերուսաղէմ ։ 501
18։ Գալ յակոբայ կաթուղիկոսի երկիցս ի կոստանդնուպօլիս. և աղմուկ պատրիարգային։ 506
19։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեանն եղիազարու անթաւպցւոյ, և յաջորդութեանն պատրիարգայ։ 511
20։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեանն նահապետի. և գործք եփրեմի վարդապետի ։ 513
21։ Գործք աւետիք վարդապետի ։ 518
22։ Ժամանակ պատրիարգութեանն գալստեան վիպի և ներսեսի, և կրկին վերստին նստելոյ աւետիք վարդապետի ։ 525
23։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեանն աղէքսանդրի տառաջնոյ, և ձեռնադրոյ. և պատրիարգային՝ որք յաջորդեցին զհինի աւետիքէ ։ 529
24։ Վ Հարուածն պատուհասն աթոռոյն եչմի՝ աշխատասիրութեանն յովհաննու կոլոտի և գրիգորի վարդապետի ։ 532
25։ Գործք դաւթի երիվանի ախնոյ ։ 535
26։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեանն կարապետի երզնկայ. և աբրահամու երկրորդի և երզնկայ։ 543
27։ Գործք զազարու կաթուղիկոսի ։ 545
28։ Այլ և գործք զազարու ։ 549
29։ Ժամանակ կաթուղիկոսութեանն, և այ և պատրիարգութեանն մինասայ մինչև ցղուկաս. և նախ՝ հաղմուկ բռնակալութեան պրոխորոնի ։ 555

ՊԱԽՃԱՆ ։